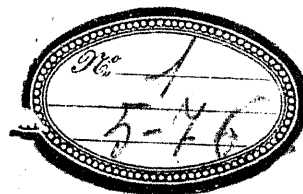

144
A

Handwritten scribbles

0
1
5
3
4
2
9
7
8
9
10
11
15
13
14
12
10
11
18
19
50
51
55

Handwritten scribbles

R. 1150

BBe

THEOLOGIA

CHRISTIANA

DOGMATICO-MORALIS

Del Colegio AUCTORE *de S.^o Pablo*

F. DANIELE CONCINA

de la Comp.^a de Jhu de Granada.
ORDINIS PRÆDICATORUM.

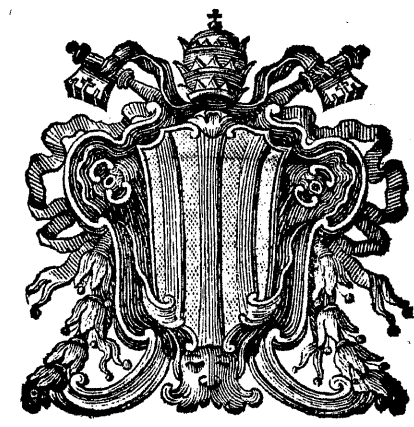
BBe

EDITIO NOVISSIMA.

TOMUS SEXTUS.

DE IURE NAT. ET GENT. &c.

Adversus Pufend. Barbeyr. Thomaf. aliosque Novatores.

ROMÆ, MDCCLXIII.

SUPERIORUM PERMISS

PROSTANT VENALES VENETI

APUD SIMONEM OCCHI.

P R Æ F A T I O,

I N Q U A

*Nonnullæ animadversiones in Librum XXVI. Operis inscripti
DE L'ESPRIT DES LOIS &c. idest de legum
spiritu, præmittuntur.*

I. **E** Prælo iam emerferat Tomus iste VI. & cum publicam subire lucem deberet, ab amicis intellexi, laudatum opus, nuperrime ultra Alpes editum, tanta aviditate, & plausu susceptum fuisse, ut intra breve temporis intervallum repetitis typis prodierit, atque Italiam nostram, non sine religionis detrimento, penetraverit. Quemadmodum enim illos Casuistarum libros in quibus severæ Moralis christianæ leges exquisitioribus fucis, & blandioribus lenociniis attemperari humanis appetitionibus solent, facilius distrahi conspicimus; ita quoque libri illi transalpini qui per cuniculos religionis principia impetunt, eaque versutis commentis ad hominum libertatem inflectunt, accommodant, avidius excipi, & ad sidera usque extolli a non paucis sciolis consuefcunt. *Spiritus legum* Censor protestatur, se obsequio summo religionem colere, eiusque inconcussa fundamenta facta tecta custodire velle. Omnes qui aperte profiteri impietatem reformidant, iactare similia solent, & tanto validius imponunt, quanto & maiorem præferunt religionis speciem, & acutiore præditi ingenio sunt. Auctor noster pro tribunali iudex sedens leges sub examen inducit, & in ipsa divina iura iudicium pronuntiat, eaque cerebri sui decempeda metitur, inflectit, restringit, amplificat, & ad ea quæ sibi adlubescunt, detorquet.

II. Priusquam illius verbis hoc quod præposui, evinco, præmittam oportet, quam immane perpetrent scelus qui iudicandæ divinæ legis facultatem sibi usurpare incredibili audacia, & fatuitate non verentur. S. Iacobus cap. iv. inquit: *Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex.* Quisque divina perusum fide perhorrescit, dum audit mortalium aliquem eo stultitiæ impetu abreptum, ut iudicare Dei legem audeat, atque adeo supremo Numini divinitatem & sapientiam auferre, sibi que subiicere; quod longe scelestius est quam supremorum Senatuum sententias pagorum iudicibus submittere. Nemo adeo insanit, ut sub hac nuda facie velit iudicare legem Dei, a Deo tollere ultimi, supremique finis rationem, Filium Dei rursus crucifigere, & alia istiusmodi scelera patrare; at hæc omnia incrustata & fucis delibuta, non secus, ac ægroti pillulas suas, & pisces latentem hamum, facillime plures deglutiunt.

III. Porro ut quis intelligat quid cognoscere legem sit, & quid iudicare legem, audiat S. Augustinum, qui *Lib. de ver. relig. cap. xxxi.* hæc duo præclare distinguit. *Sicut in istis temporalibus legibus, quamquam de his homines iudicent, cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutæ, atque firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens; illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, ut secundum eius incommutabiles regulas, quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat. Æternam igitur legem mundis animis fas est cognoscere, iudicare non fas est. Hoc autem interest, quod ad cognoscendum satis est ut videamus ita esse aliquid, vel non ita. Ad iudicandum vero addimus aliquid, quod significemus posse esse, & aliter, velut cum dicimus, Ita esse debet, aut ita esse non debuit, aut ita esse debebit, ut in suis operibus artifices faciunt.*

IV. Non poterat Doctor sanctus vividioribus depingere coloribus ea quæ mox sum ex indicato Censore rescripturus. Illi itaque divinas leges iudicant qui eadem ad suas præiudicatas sententias, & præcognita systemata detorquent. Et in hunc scopulum omnes illi impingunt qui divinis Scripturis, Sanctorum, & Ecclesiæ auctoritatibus neglectis, ad propriæ rationis, undique tenebris circumfusæ, iudicium, Dei leges revocant. Superbam istorum temeritatem reprimit *hom. xx. in cap. vii. Matth. S. Ioannes Chrysostomus eodem ac Augustinus principio. Erat enim, inquit, docens eos sicut potestatem habens. Omnis rector servus est legis: quia neque supra legem addere potest aliquid de suo sensu, neque subtrahere aliquid secundum proprium intellectum; sed hoc tantummodo prædicat quod habetur in lege. Neque enim potest mens humana directare, idest extra rectum facere, scilicet peruersum, vel malum ostendere quod scientia divina dictavit. Sic enim ait Moyses, & Salomon: Non addas verbis Dei, neque detrahas inde. Qui autem hoc ausus fuerit, se sapienterem putat esse quam Deum: & incipit esse falsus testis, quia illud dicit quod neque auris audivit, nec oculus vidit.*

V. Hæc pauca præfari oportuit, ut lector intelligat cui periculo se committat quicumque in Dei leges ferre iudicium audeat. Porro ut evidenter palam faciam, Auctorem nostrum se divinarum legum iudicem constituisse, & prima religionis fundamenta corrodere, eam tenebo methodum cui adhæreo, dum morum præcepta a novis commentis afferere pro modulo meo studeo. Quoties quorundam Casuistarum paradoxa refellenda mihi occurrunt, prius ex eorundem libris opinioniones propriis verbis conceptas in apricum traduco, sinceritate summa, quidquid in oppositum fabulentur rabulæ nonnulli: deinceps illarum falsitatem brevissime pando. Hanc nunc insitam viam. Pauca dumtaxat ex citati operis *Lib. XXVI.* refellenda transcribam: quod Itatorum nostrorum vir eruditione, doctrina, & morum probitate clarissimus per litteras suavit, ut hunc scilicet librum legerem. Parui, & continuo in eodem deprehendi venefica impietatis semina argutis sententiis, eleganti stilo, & exquisita eruditione involuta, atque eo ingenii acuminis præparata, & disposita, ut ab imperitis deglutiri facillime valeant.

ANIMADVERSI O P R I M A.

in cap. Lib. XXVI. pag. 18.

VI. „ La force de la religion vient de ce qu'on la croit; la force des loix humaines vient de ce qu'on la craint. L'antiquité convient à la religion, parce que souvent nous croyons plus les choses à mesure qu'elles sont plus reculées: car nous n'avons pas dans la tête des idées accessoires tirées de ces temps la qui puissent les contredire. Les loix humaines au contraire tirent avantage de leur nouveauté &c. Quæ sic latine reddo. „ *Religio inde suam vim arcessit quod quis illam credat. Legum humanarum vis inde proficitur quod quis eam timeat. Religioni antiquitas convenit, quoniam frequenter quæ vetustiora sunt facilius credimus, quod menti nostra obvia non sint illa quæ potuerunt contra opponi, dum proderunt in lucem. E contrario leges humane emolumentum ex novitate comparant &c.*

VII. Vides hic leges divinas inter & humanas institutam comparationem. Divina religio, non a Deo, sed ab hominum persuasionem suam robur arcessit? Commentum ergo humanæ mentis, religio est; si inde eius constat firmitas quod tu illam credas. Utique religio suam in eos qui illam non credunt, neque vim, neque imperium exercet. Quid inde? Ideo ne ab istorum credendi exercitio suam vim, stabilitatem, veritatemque? Hæc manifestam olent impietatem, & ex Hobsiano fonte derivata sunt. Vide infra *diff. 1. & IV.*

A N I-

ANIMADVERSI O S E C U N D A

in cap. v. 11. Lib. XXVI. pag. 36.

VIII. „ Qu'il ne faut point décider par les preceptes de la religion lors qu'il s'agit de ceux de la loi naturelle. „ *Dum de legis naturalis mandatis definiendum est, haudquaquam in subsidium vocare religionis præcepta oportet. Nullum ne foedus, commercium nullum iuris naturæ cum divinæ religionis iure? Pugnans ne hæc duo simul? A duobus ergo disparatis principiis, religionis, & naturæ mandata proficiuntur? Quidni? reponit ibidem. „ Qui ne voit que la défense naturelle est d'un ordre supérieur à tous les preceptes? „ *Quis non videt, defensionem naturalem ordinis superioris esse omnibus præceptis? Si omnibus mandatis præire defensionis naturalis debet; ergo etiam præceptis obediendi tum Deo, tum supremis terræ potestatibus. Suffodit itaque hæc absoluta & nullo termino circumscripta regula vel ipsius terreni principatus fundamenta.**

ANIMADVERSI O T E R T I A.

in cap. VIII. Lib. XXVI. pag. 37.

IX. „ Qu'il ne faut pas régler par les principes du Droit qu'on appelle canonique, nonique les choses réglées par les principes du Droit civil. „ *Quæ iuris civilis principiis reguntur, pendere haud debent a principiis iuris quod nuncupatur canonicum. Quod frequenter iuris civilis controversiæ dirimi, inconsultis iuris canonici principiis, valeant, nemo est qui inficietur. Quoniam frequenter nihil de rebus quæ penes civile forum in controversiam vocantur, ius canonicum statuit. Verum Censor spiritus legum omnium ultra pergit, contenditque respectu eiusdem rei iure canonico definitæ præferendas esse iuris istiusmodi definitionibus, iuris civilis decisiones. Hæc enim ibidem subiicit. „ Comme le mari peut demander la séparation à cause de l'infidélité de la femme, la femme la demande trois fois à cause de l'infidélité du mari. Cet usage contraire à la disposition des loix Romaines s'étoit introduit dans les cours d'Eglise, où l'on ne voyoit que les maximes du Droit canonique; & effectivement, à ne redarguer le mariage que dans des idées purement spirituelles, & dans le rapport aux choses de l'autre vie, la violation est la même. Ma le loix politiques, & civiles de presque que tous les peuples ont avec raison distingué ces deux choses. „*

X. Hæc omnia latine non reddo, sed paucis perfringo. Alterius æternæ vitæ ratione habita, matrimonii violatio eadem in viro ac in muliere est. Mos iste Romanorum legibus adversus investus in Ecclesiam, in qua iuris canonici præscripta vigent, fuit. Verum omnium populorum leges cum politicæ, tum civiles, iure & merito hæc duo distinxere, & regulam alterius æternæ vitæ legi contrariam confirmarunt. Christianus ne est qui ista eructat? Sed quia mox hæc eadem clarius repetiturus est Censor noster, ad alia propero.

ANIMADVERSI O Q U A R T A.

in cap. xi. Lib. XXVI. pag. 38.

XI. „ Que les choses qui doivent être réglées par les principes du Droit civil, peuvent RAREMENT l'être par les principes des loix de la religion. „ *Quæ moderari principiis iuris civilis debent, RARO dirigi legum religionis principiis queunt. In impium Petri Belii effatum, quod nempe religio, & status civilis haud bene*
Conc. Theol. Tom. VI. a 3 una

una societur, prolapsus Censor est, qui tamen alibi Bessio talia effutienti intercessit. Quid? Deus legum religionis institutor, & Princeps terrenus iuris civilis conditor, ita duo sunt supremi legislatores, ut Princeps terrenus raro a Deo in sui principatus regimine pendeat? Quem prodit sensum oraculum istud? *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*; Prov. VIII. Sed iterum audiamus legum Censorem, qui *ibidem pag. 39.* hæc adiicit.

XII. „ Ainsi quelques respectables que soient les idées qui naissent immédiatement de la religion, elles ne doivent pas toujours servir de principe aux loix civiles, parce que ceiles-ci en ont un autre, qui est le bien general de la société. „ *Igitur quantumvis veneratione digna sint dictata que immediate a religione procedunt, non propterea semper legum civilium norma esse debent, cum hæc alio nitantur principio, quod est bonum universale societatis. Expedi itaque contra religionis edicta frequenter agere? Leges civiles principiis religionis normæ adversis nituntur? Hoc universale societatis bonum pugnat ne, aut convenit cum religionis bono? Pugnât, inquit Censor, & raro mutuam hæc duo inire fœdus valent. Idcirco religionis bonum negligendum, ut societatis civilis bonum promoveatur? Hæc sunt istius Politici, si superis placet, Christiani venusta commenta. Non ergo sapientissimus Moderator Deus ita imperia sacra, & civilia disposuit, ut necessario servato subiectionis ordine mutuas sibi manus darent? Lege infra *diff. xv.* Piget enim tam irreligiosâ paradoxa sæpius refellere.*

ANIMADVERSI O QUINTA.

in cap. x. Lib. XXVI. pag. 41.

XIII. „ Dans quel cas il faut suivre la loi civile qui permet, & non pas la loi de la religion qui défend.

„ Lorsqu'une religion, qui défend la polygamie, s'introduit dans un pais, où elle est permise; on ne croit, à ne parler que politiquement, que la loi du pais doit souffrir qu'un homme qui a plusieurs femmes, embrasse cette religion, amoins que le magistrat, ou le mari ne les dédomagent en leur rendant de quelque maniere leur état civil. Sans cela leur condition seroit déplorable; elles n'auroient fait qu'obeir aux loix, & elle se trouveroient privées des plus grands avantages de la société.

XIV. *Quo in casu legi civili permittenti, secus religionis legi prohibenti obediendum est. Quotiescumque religio que polygamiam vetat, in aliquam introducitur regionem, in qua illa permessa est, non videtur, si politice dumtaxat loqui velimus, quod nationis lex permittere debeat ut homo qui plures uxores habet, amplectatur hanc religionem, nisi saltem magistratus, aut maritus easdem compensent, & statui civili reddant. Hac conditione sublata, earum fors deplorabilis esset. Ipsa nihil nisi obedientiam legi præstissent; & ipsa magnis societatis emolumentis destituta forent.*

XV. Leges civiles ea probare valent quæ iure naturæ & religionis vetita sunt? Quoties religio christiana, quæ uxorum pluralitatem vetat, invehitur in aliquod regnum, in quo lex contraria habendi plures uxores obtinet, lex ista & naturali, & divinæ prævalere legi debet? Dubio procul, saltem politici regiminis ratione habita, clamat novissimus legum Censor. Unde, quæso, & ex quo fonte, an Machiavellico, an Hobesiano hæc politica ratio manat? An Deus naturæ humanæ conditor eiusdem propagationem communitati generis humani non præcipit? Deum ne naturæ auctorem latet num unitas, an pluralitas uxorum ad hanc societatis amplificationem conferat? Poterat ne superciliosus Censor insolentius, atque audacius in religionem debacchari? Alterutrum fateatur necessum est: aut Deum secum pugnare, dum propagationem humani generis præcipit, & polygamiam vetat; aut hanc humanæ propagationi non obesse. Vide infra *diff. 2. cap. XIV. n. 27.*

A. N. I.

ANIMADVERSI O SEXTA.

in cap. XI. Lib. XXVI. pag. 41. & seq.

XVI. „ Qu'il ne faut point regler les tribunaux humains par les maximes des tribunaux QUI REGARDENT L'AUTRE VIE.

„ Le tribunal de l'Inquisition forme par les Moines Chrétiens sur l'idée du tribunal de la Penitence, est contraire à toute bonne Police. „ *Fas minime est ut tribunalia humana regantur tribunalium legibus que futuram vitam spectant. Tribunal Inquisitionis ad exemplar TRIBUNALIS POENITENTIÆ a Monachis Christianis institutum, omni politico regimini contrarium est.*

XVII. Quo ultra pergimus, eo patentius suam prodit impietatem Censor maledicus. Quis vel novatorum eo demeritæ abreptus fuit, ut effutierit humana tribunalia regi haud quaquam debere sacrorum tribunalium legibus, quæ homines ad æternam vitam instituunt? Tribunal Inquisitionis ad formam *tribunalis Poenitentiae* formatum cuicumque politico regimini adversatur? Tribunal ergo Poenitentiae perniciosum est cuique Republicæ civili. Enimvero, si utrumque tribunal similem institutionis formam habet, similem quoque oppositionem cum politico regimine utrumque præferat oportet. Persequitur Censor *ibid. pag. 42.*

XVIII. „ Ce tribunal est insupportable dans tous les gouvernemens. Dans la Monarchie il ne peut faire que des delateurs, & des traitres; dans les Républiques il ne peut former que des malhonnêtes-gens; dans l'état despotique il est destructeur comme lui.

XIX. *Tribunal istud cuicumque regimini intolerabile est. In Monarchia exploratores, & proditores; in Republica inhonestos; in despotico regimine destructores homines efficit, non secus ac ipsum.*

XX. Machiavellismus iste non minus politico-civili, quam sacro regimini perniciosissimus est. An non fatetur vel ipse peracutus Censor sacra religionis fundamenta, & leges immobiles esse, constantes, ac perpetuas; & contra omnia humana fluxa, atque caduca? Porro quid Reges, Principes, & Republicæ omnes magis exoptant quam principatum firmum, immobilem, & perpetuum? Ergo quo arctiore vinculo civilia tribunalia coniuncta cum religione sunt, eo feliciora sperdent, & constantiori fruuntur perpetuitate. Quid si exemplis illorum regnorum quæ hocce sacro tribunali destituta, crebrioribus atque funestioribus obnoxia fuere seditionibus, atque vicissitudinibus, hanc confirmare rem vellem? Sed quæ seipsis luculenta sunt, haud mea egent oratione.

ANIMADVERSI O ULTIMA.

XXI. Innumera hocce in Opere severa censura digna leguntur, quæ in præsens silentio prætereo. Hæc pauca cursim adnotasse sufficiat, ut heinc colligere, ceu ex ungue leonem, minus periti lectores valeant, quanti sit faciendum opus istud, in quo passim, dum res fert, impietatis effata modo aperta, modo tecta occurrunt. Non minus Dei religionem quam cuiusque Reguli sanctiones proprio subiicit cerebello novissimus iste Censor. Per omnes vagatur leges cum sacras, tum profanas, & plurimarum nationum regimina sacro-politica ut supremus iudex discutit, probat, improbat, & pro arbitrio definit. Suas cogitationunculas, & lepidula commenta modo eruditionis flosculis ornata, modo fucis delibuta, confidentia sane mirifica, tamquam principia extra disputationis aleam constituta evulgar. Si eorum quæ narrat, quæ definit, quæ relicto, rationam momenta, si auctoritatis

documenta expetas, magnopere falleris. Quemadmodum Machiavellus, sic iste sua effata obrudit, quin confirmare illa aliquo solido ratiocinio studeat; sed continuis diviticulis, narratiunculis, & axiomatis, quæ continenter spuit, lectores suos pro eo quò valet ingenio excantat. Qui enim mentis acumen, eruditionem, stili elegantiam circumveniendi lectorem dexteritatem Auctori huic denegaret, ipse se plumbeum, stupidumque perhiberet. Ceterum ad Operis istius utilitatem quod attinet, si quod sentio, fari libere expedit, nihil inde, sive pro regiminis administratione, sive pro legum spiritu penetrando percipies. Hæc dumtaxat perdisces: religionis iura contemnere, & propriis ratiunculis subicere: audacter de re omni argutari, & arbitraria commenta, ceu oracula cælo delapsa, divendere: quæ omnia innumeris sciolis mirum in modum placent. Nec est quod opponas axiomata, quæ tamquam impietatis lue inquinata rescripti ex hoc legum Censore, aliqua in circumstantia, & aliquo in casu sensum habere verum posse: quoniam hoc etiam si admitterem, quid inde? Ut liber perniciosus, & improbandus iudicetur, sat est illum scaterere sententiis quæ iuxta obvium & nativum quem præferunt sensum, aures offendant, impietatem redoleant, errorem contineant, & imperitis laqueos incredibili versutia præparent. Quid, si omnia, occasione data, ad impietatem, ad religionis perniciem vergant? Quid, si nullibi pietatis officia cieantur, nullibi religionis iura sincere propugnentur, quoties politico-civiles leges cum sacris belligerant? Unum ab istis hominibus scire averem: quantum nempe temporis impenderint in investigandis sacrarum legum codicibus: quot preces fuderint, quot ieiunia præmiserint, quot Patrum volumina pervolverint ad sublimem earumdem sensum comparandum. Rifu forsitan, & cachinis excepturi hæc erunt cæci homines, qui tanta tenebrarum obsidentur caligine, ut vel ipsa media ad divinarum legum, in quas ferre censuras non dubitant, spiritum assequendum necessaria penitus ignorent. Cedo. An manifesta infania non laboraret ille qui in leges Sinenses, Turcicas, Romanas, Hispanicas, Gallicas iudicium ferret, quin prius illas perscrutari curiositate summa studuisset? Et homunciones acuti ad vana, hebetes ad divina, sedere iudices non erubescunt, religionis controversias dirimere audent, quin prius vel a limine Scripturas sanctas salutaverint, nedum severiori studio meditati fuerint? Verum de hoc fusius, & ex instituto infra sermo recurret.

M O N I T U M.

A D L E C T O R E M.

Sæpius adpromissi me ea omnia retractaturum fore quæ calamo meo exciisse contra veritatem, æqui rerum æstimatores iudicaverint. Tempus advenit ut oppignoratam fidem liberem, **ERROREMQUE** Tom. I. in Decal. diss. II. qu. II. n. 8. deprehensum **RETRACTEM**. Ibi documentum, quo P. Magistro Generali O. P. asseritur facultas concedendi licentiam pro libris imprimendis, transcripti, ut habetur in P. Fontana. Verum documentum illud in nostris Constitutionibus diss. II. cap. XIV. ad text. XI. lit. U. his aliis verbis legitur. **DECLARAMUS** quod in Capitulo Metis 1313. ord. 9. sic fuit **DECLARATUM**. *Inhibemus Fratribus strictissime ne tractatus, compilationes, seu commentarios editos, vel edendos, quovis modo extra Ordinem publicent, quousque ab eis quibus Magister Ordinis id commiserit diligenter examinata fuerint, & correctæ. Qui autem contrarium fecerint, debita poena plestantur, iuxta id quod etiam apud Treverim fuit ordinatum 1266. ordit. 6.*

Quare te monitum lector velim, hanc repetitam Gener. Cap. declarationem germanu n. citatæ a me ibi constitutionis sensum prodere, videlicet Magist. Gener. prædictæ licentiæ impertiendæ ius competere. Erravi quoque, dum ibidem scripsi, Capitul. Gener. Rom. celebratum esse anno 1688. cum celebratum fuerit anno 1618. in quo confirmatione 5. habentur. *Confirmamus ordinationem quintam Capituli præcedentis Vallisoletani, qua statutur ut nullus deinceps Liber typis mandetur, quin prius examinatus, & approbatus fuerit a duobus, vel tribus Patribus in unaquaque Provincia a Principali, & Definitoribus Capituli Provincialis nominandis. Quibus in virtute Spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ mandamus ut totum Librum diligenter videant, & examinent, quo stilo, gravi, an humili constet, de qua materia, seu argumento, magni an parvi momenti, nec sufficiat ut nihil contra fidem, aut bonos mores contineat; sed talis sit qui honori, & decori Religioni esse possit. Libros autem sic examinatos & approbatos nolumus excusationi mandari in Italia, antequam Romam ad Magistrum Ordinis, vel eius Vicarium mittantur approbandi. Præcipientes sub eodem formali præcepto ne postquam, ut dictum est, Liber examinatus & correctus, approbatusque fuerit, possit ei quidquam addi, vel detrahi, nisi id iterum examinatoribus, & Superiori, ab eis approbandum, vel reprobandum, ostendatur.*

Hæc omnia transcribere volui prout extant in Actibus eiusdem Generalis Capituli, veritus ne si legantur qualia rescripta a P. Fontana sunt tit. de libr. imprimendis num. 5. alio in sensu a Capitulo intento a lectore minus perito intelligantur. Tandem altius cuiusque lectoris animo hæreat velim quod ibidem pag. 228. scripsi: videlicet, *ne unquam, in vitis suis Superioribus, quisquam Librum edat.* Ad hoc effatum, quod nunc altius inculco, revocari omnia quæ ibi scripsi, volo. Siquidem nihil tutius in hac materia præscribi valet. Adde in legibus interpretandis potissimum spectandum esse Superiorum, qui sunt illarum custodes, sensum, probatamque consuetudinem. Quæ sinceritate hoc, eadem cetera errata omnia quorum fuerim ab honestis candidisque viris admonitus, retractabo, ut videant & confundantur qui blaterare, me minus sincerum esse in rescribendis quorundam Casuistarum opiniunculis, iniuria summa & manifesta pergunt.

In hoc Tomo diss. I. cap. XI. num. 10. scripsi: „Sed fallitur P. Viva id non exprimi in damnata thesi &c.“ Ne quis vitiligare super hoc verbo *exprimi* valeat, declaro, id utique *materialiter*, ut aiunt, non haberi in damnata thesi, in qua tamen reipsa & formaliter significatur. Similiter quamvis aliquid discriminis sit inter voluptatem perceptam ex prospectu campi, auditu musicæ, olfactu rosæ; & voluptatem captam ex cibo, potu, & actu coniugali, de quibus ibi n. 8. & seq. disputatur, non inde tamen consequitur præfatum Auctorem ambigue non interpretari dictas duas theses. Quæ ideo adverto, ut cavillationes, quæ obrudi inepte possent, præveniam. Vale.

I N D E X

Librorum, Dissertationum, capitum, paragraphorum, & questionum quæ in hoc Tomo continentur.

IN LIBROS TRES DE IURE NATURÆ, ET GENTIUM.

DISSERTATIO PROLEGOMENA.

PRÆLOQUIUM.

CAPUT I. Pag. 1. Iuris natura finitio.

CAPUT II. 3. Synopsis historię iuris naturalis.

CAPUT III. 4. Sancti Patres in exponendis iuris naturæ mandatis ab Ioannis Barbeyraci, Christiani Thomasi, aliorumque laquilonarium hereticorum imposturis asseruntur.

CAPUT IV. 6. Thomasius, Budæus, Barbeyracus, & communiter Lutherani Scriptores iuris naturæ scientiam denegant omnibus qui ante Lutherum vixerunt. Illorum lepida commenta, & festiva calumniæ refelluntur.

CAPUT V. 18. Grotii, Seldeni, Hobbesii, Cumberlandi, Pufendorffii, Thomasi, Budæi, Heinneccii in ius naturæ, & gentium conatus, & studia.

CAPUT VI. 23. Iudicium in methodum quo Christianus Wolfius ius naturæ exponit. Pararellus istius methodi cum methodo illa quam Scholastici servant.

§. I. 31. Censura nonnullarum propositionum Wolfianarum.

§. II. 33. Nonnullæ animadversiones in recensitas propositiones Wolfii.

CAPUT VII. 35. Tres Scholasticorum classes. Postrema ius naturæ & gentium, omnibus pensatis, felicitus præ omnibus novatoribus exponit.

CAPUT VIII. 37. Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorffius, Thomasius, Barbeyracus, Heinneccius, Wolfius, ceterique transalpini heretici solo naturæ lumine, sublata auctoritate omnium divinarum Scripturarum, tum antiquorum Scriptorum, interpretantur iuris naturalis mandata: ipsas divinas Scripturas, nedum naturæ decreta, humano subiciunt rationis.

CAPUT IX.

Hobbesii, Cumberlandi, Pufendorffii, Thomasi, Heinneccii, Barbeyraci, Wolfii, & aliorum abstrahentium a doctrina revelata in exponendo naturæ iure, aberrationes patefunt.

CAPUT X.

Corrupti humanæ naturæ mores ex S. Augustino describuntur. Mysterium formidandæ vitæ hominis. Sapientes Ethnicorum, hominum mala viderunt, causam ignorarunt. Quam sint cæci Heterodoxi Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorffius Thomasius, Barbeyracus, Wolfius, Geinnecius, ceterique, qui solo naturæ lumine moderari hominum societatem insipienter se iactant.

CAPUT XI.

Usus rectæ rationis in iure naturali explicando. Duo extrema vitanda. Humana natura fundus est in quo suas agit radices naturæ ius. Qui veneficus istius soli qualitates ignorant, inepti sunt ad explicandam iuris naturalis dictatam. Heterodoxi Hobbesius, Pufendorffius, Thomasius, Wolfius, Heinneccius, a revelata doctrina abstrahentes, soli rectæ rationi innixi, cæciores Ethnicis sunt, quod medicinam unicam morbo opportunitate negligant. Istorum methodus Pelagianismum, & Naturalismum fovet. Errores ab istis evulgati contra ius naturale.

CAPUT XII.

Adversariorum sophismata profligantur.

CAPUT XIII.

ARCANI suspicio, cur novi heterodoxi Scriptores Scripturarum usum in iuris naturalis explicatione rruicant, manifestatur. Illorum contra ius naturæ errores gravissimi. Ineptissime exprobrant Casuistis nostris laxas opiniones, cum ipsi crassissimos errores doceant. Illorum calumnia, quod apud nos Catholicos lumen rationis supprimatur, denuo exploditur. Monitum ad superbas quosdam Italos Grotianos, Pufendorffianos, Wolfianosque.

I N D E X.

LIBER PRIMUS. DE IURE NATURÆ, ET GENTIUM. DISSERTATIO I.

De hominis officiis, seu de actionibus humanis. CAPUT I.

De DEO, & HOMINE, quatenus sunt iuris naturæ principia. S. Thomæ doctrina, quæ exacta hominis idea refertur, & fundamenta moralitatis præiaciuntur. Eorum quæ de origine entium moralium scibit Samuel Pufendorffius, examen. 55.

CAPUT II.

Richardus Cumberlandus ad benevolentiam singulorum hominum erga alios homines, ad propensionem propaganda stirpis, ad cerebri humani magnitudinem, ad eisdem inclinationem ad venerem non limitatam tempori, ad ampliora vasa spermatica omnes revocat naturales leges. Hi, & alii errores profligantur. 59.

CAPUT III.

Doctrina S. Thomæ de homine propter finem operante. Finis, qui principium extrinsecum est humanarum actionum, notio, & partitio. Plures hoc de argumento questiuncule. Admonitio ad Pufendorffianos, Wolfianos, Heinneccianos. 64.

Quæst. I. Quid, & quotuplex sit finis; & an homini agere propter finem conveniat? 65.

Quæst. II. Solius ne hominis est propter finem agere? ib.

Quæst. III. Officia humana recipiunt ne a fine speciem, seu bonitatem, ac malitiam? 66.

Quæst. IV. Sit ne aliquis finis ultimus humanæ vitæ? ibid.

Quæst. V. Unius hominis valent ne esse plures ultimi fines? 67.

Quæst. VI. Vult ne homo, quæ appetit, omnia propter ultimum finem? 33.

Quæst. VII. Sit ne omnium hominum unus ultimus finis? ib.

Quæst. VIII. Utrum in hoc ultimo fine aliæ creature convenient? 68.

CAPUT IV.

De beatitudine, quæ est verus ultimus finis hominum. In nullo bono creato, sed in solo Deo sita est. Christiani Wolfii de summo bono propositiones. ib.

CAPUT V.

De officiis voluntariis. Quam præclare hæc S. Thomas, ceterique Theologi catholici exponunt. Quam icurte, imperite, & obscure de his scribant Pufendorffius, & Thomasius, ceterique eorundem sectarum. 70.

Quæst. I. Quid sit officium voluntarium? id.

Quæst. II. Sublato omni voluntatis actu, et

ne voluntaria omisso, advertente ratione, urgenteque precepto? 71.

Quæst. III. Potest ne omisso esse voluntaria, quin urgeat preceptum? 73.

Quæst. IV. Quæ sint voluntarii causa? ibid.

Quæst. V. Vim ne voluntas pati potest in actibus tum imperatis, tum elicitis? ibid.

Quæst. VI. An quæ fiunt ex metu, sint involuntaria? 74.

Quæst. VII. Qui contractus ex metu ini sunt irriti? 75.

Quæst. VIII. Quæ fiunt ex concupiscentia, sunt ne involuntaria? 76.

Quæst. IX. Utrum ignorantia inferat involuntarium? ibid.

CAPUT VI.

De humana libertate. Hac homo in sui creatione præditus fuit, nec eam per originalem culpam amisit. Lutheri, Calvini, Pufendorffii, Christiani Thomasi, aliorumque Protestantium errores? 77.

§. I.

Lutheri, Calvini, & Iansenii systema de libero arbitrio in æternæ salutis negotio. 79.

§. II.

Christiani Thomasi, Budæi, Pufendorffii, & aliorum Lutheranorum de libertate opinionationes. 88.

§. III.

Hæresis Ianseniana de libertate, in tertia propositione contenta: Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione: paucis perstringitur. 89.

§. IV.

Non nisi ex Lutherana, Calviniana, & Ianseniana doctrinæ ignorantia, Thomistarum de libero arbitrio, & divinis auxiliis systema comparari cum Lutheri, Calvini, & Iansenii systemate potest. 97.

§. V.

Vindicatur P. Antoninus Massuolie ab impostura labis Ianseniana, quam iniuria summa illi impingit Doctor Sorbonicus D. Honoratus Turnely. 99.

§. VI.

Fallitur, & fallit D. Honoratus Turnely, dum asserit P. Maussoulie ad figmentum, ac merum phantasma revocare systema Iansenianum. In hoc absurdum lapsus esse Doctorem Sorbonicum evincitur. 103.

§. VII.

Breves vindiciæ P. Ioann. Baptistæ GONET ab iniustis censuris D. Honorati TURNELY. 107.

§. VIII.

§. VIII.
Refellitur tertia propositio Iansenii: & libertas indifferentia ad merendum, vel demerendum, opposita necessitati, seu determinationi ad unum, auctoritate tum sacra Scriptura, tum S. Augustini, cui maxime fidunt Calvinus, & Iansenius, evincitur. 110.

§. IX.
Ex doctrina S. Thomae vera libertatis idea. Calvinii, & Iansenii sophismata in antecedentem profocata. 112.

§. X.
Sola indifferentia contradictionis ad essentiam libertatis pertinet. Nisi auferatur iudicii indifferentia, voluntas amittere libertatem nequit. 114.

§. XI.
Ex parte solius obiecti necessitas proficiscitur voluntatis. Si Deus imprimere necessitatem voluntati velit, iudicii indifferentiam auferat oportet. Motio, quamvis efficacissima, perficit, non minuit libertatem. 116.

CAPUT VII.
Mirabilis actuum humanorum harmonia, & ordo. Quam inepte de humanis officiis disputent Pufendorfius, Thomafius, Cumberlandus, Heinnecius, Wolfius, ceterique Protestantes. 119.

CAPUT VIII.
De actuum humanorum moralitate. Vera istius moralitatis notio. Error Samuelis Pufendorfii, moralitatem constituentis in imputativitate, castigatur. 122.

Quaest. I. *Sita ne est in libertate, aut denominatione aliqua extrinseca actuum humanorum moralitas?* ib.

Quaest. II. *Moralitatis notio sita ne est in ordine, & conformitate ad regulas morum?* ibid.

Quaest. III. *Quaenam sint morum regule?* ib.

Quaest. IV. *An moralitas actionum consistat in imputativitate?* 123.

CAPUT IX.
Unde actus morales speciem capiant. ibid.

CAPUT X.
Qua fieri ratione potest ut saepe sint bona mixta malis, & mala mixta bonis? 125.

CAPUT XI.
Actiones humanae, tamen si ex obiecto indifferentes re ipsa tamen, seu in individuo, aut bona semper sunt, aut mala. Plurium Recentiorum commenta refelluntur. 128.

Quaest. I. *Sufficit ne habitualis directio operum in Deum, sive in honestum finem?* 135.

Quaest. II. *In duabus propositionibus ab Ecclesia damnatis & supra relatis, comprehen-*

ditur ne opinio de actuum indifferentia in individuo? 136.

DISSERTATIO II.
 De legibus.

PRÆLOQUIUM. 137.
 CAPUT I.
Varia iuris acceptiones. Pro lege hic accipitur. ibid.

CAPUT II.
De lege in communi. Unde suam repetat originem. Eiusdem notio, & divisio. Cur praeter naturalem, & humanam, divinam positivam Deus indixerit. Pufendorfii, Cumberlandi, Thomafii, aliorumque gregalium systema vanum. 138.

CAPUT III.
Sit ne lex propter communitatem, & bonum commune. De eius necessitate, iustitia, & duratione. 141.

CAPUT IV.
De legis promulgatione. Qualitas promulgationis legis humana, civilis, & ecclesiastica. Utrum sufficiat quod lex sive civilis, sive ecclesiastica promulgetur in Curia? 69.

Quaest. unic. *Aliquod ne temporis spatium interfluere debet a die promulgationis, antequam lex obliget?* 143.

CAPUT V.
Sit ne populi acceptatio ad legis sive ecclesiasticae, sive civilis valorem necessaria. Plures quaestiuiculae resolvuntur, profligatis Caramelis, aliorumque Casuistarum laxis opinionibus. 147.

Quaest. I. *Valet ne Princeps supremus sua lege iusta, & legitime promulgata invidiosos subditos cogere ad eam acceptandam?* ibid.

Quaest. II. *An summus Pontifex, & Episcopi possint, non expectato subditorum consensu, leges ferre?* 148.

Quaest. III. *Peccant ne subditi legem iustam non acceptando?* ib.

Quaest. IV. *An lex reiecta a populo invalida fiat?* ibid.

Quaest. V. *Licite ne subditi possunt ad legislatorem appellare, ut legem a se iuste latam abroget?* 149.

Quaest. VI. *Tempore interpositae supplicationis tenentur ne subditi legem servare?* ibid.

Quaest. VII. *Quid, si Princeps non iustet, nec reproducat legem a subditis reiectam?* ib.

CAPUT VI.
De lege aeterna Dei. ibid.

Quaest. unic. *An sit in Deo: & quid sit aeterna lex?* ibid.

CAPUT VII.
De lege naturali promiscua, a lege naturali rationis distincta. Corriguntur aberrationes Grotii, Pufendorfii, & aliorum. 150.

CAPUT VIII.
De naturali lege rationis hominis propria. Lutheranorum Thomafii, Pufendorfii, aliorumque absurda commenta. 151.

CAPUT IX.
Homo exlex natura sua repugnat. Bonitas, & turpitudine ante omnem legem insunt actionibus. Errores Hobbesii, Hosiandri, Seldeni, Pufendorfii, aliorumque Lutheranorum, auctoritate M. Tullii Ciceronis refelluntur. 153.

CAPUT X.
S. Thomas in antecessum errores Hobbesii, Pufendorfii, aliorumque labefactavit. Invidiosus argumentis evincit honestatem, & turpitudinem actionibus inesse ante omnem legem. 157.

CAPUT XI.
Fundamentalis ne, an formalis dicenda est honestas, vel malitia quae antecedenter ad legem actionibus haeret? 158.

CAPUT XII.
Legis naturalis pictura. In quo sita vera illius notio sit, ex doctrina S. Thomae explicatur. 160.

CAPUT XIII.
Qua praecipua continentur in lege naturali. Num omnia Decalogi mandata includantur in eadem? 163.

CAPUT XIV.
De iuris naturae immutabilitate, abrogatione, & dispensatione. Varia quaestiuicula dirimuntur. 166.

Quaest. I. *Lex naturalis quantum ad principia universalis est ne seipsa immutabilis omnino & invariabilis tam in communi, quam in particulari?* 167.

Quaest. II. *Lex naturalis quantum ad praecipua secundaria est ne similiter in se ipsa immutabilis?* ibid.

Quaest. III. *Est ne potestas aliqua humana, sive civilis, sive ecclesiastica, quae ab observatione legis naturalis dispensare, seu solvere homines queat?* 168.

Quaest. IV. *Potest ne Deus sua absoluta potestate dispensare in aliquibus iuris naturae praecipuis?* 160.

Quaest. V. *Locum ne in lege naturali habeat episcopus?* 173.

CAPUT XV.
De iure gentium distincto a iure naturali. Errores Hobbesii, Pufendorfii, Heinneccii aliorum, ne exploduntur. ibid.

DISSERTATIO III.
 De lege positiva divina vetere, & nova.

PRÆLOQUIUM. 175.
 CAPUT I.
Lex Mosaica bona, a Deo lata soli populo Iudaeo. Eius finis, praecipua, & abrogatio. ib.

CAPUT II.
De lege nova a Christo instituta. Eiusdem praecipua, a Mosaica discrimen, & diuturnitas. Errores Lutheri, Calvinii, & Hobbesii. 184.

DISSERTATIO III.
 De iure positivo humano publico, & privato, seu de lege voluntaria humana.

PRÆLOQUIUM. 188.
 CAPUT I.
Legum humanarum fundamentum hominum societas. Obiter de societate coniugali, paterna, herili, domestica, & civica. Institutio civitatum legum necessitatem inferit. Samuelis Pufendorfii, & Christiani Thomafii commenta refelluntur. ibid.

CAPUT II.
De Majestate, seu summa potestate civili. Eiusdem origo, & prerogativa. Errores Viotriarii, Thomafii, Pufendorfii, ceterorumque Protestantium obiter refelluntur. 191.

CAPUT III.
De iure civili publico, & privato. Iurispublici Protestantes turpiter confundunt ius civile supremum cum sacro. In examen praecipue vocatur doctrina quam tradit Samuel Pufendorfius in libello inscripto, De habitu religionis christianae ad vitam civilem. 194.

§. I.
Origo iuris civilis, eiusdemque acceptiones varia. Discrimen ius publicum inter & privatum. Inepte iactabundi gloriantur Scriptores Lutherici, se e tenebris in lucem eduxisse ius publicum. ibid.

§. II.
Iurispublicista Protestantes, Grotius, Goldastus, Pufendorfius, Coringius, ceterique eiusdem sectae, ius sacrum cum civili permiscentes, Rerumpublicarum regimina perturbant. Nonnulla effata ex libello Pufendorfii de habitu religionis christianae ad vitam civilem delibantur. 195.

§. III.
Potestatis in sacra distincta notio. Turpiter errant Doctores Lutherici, qui iure & naturali, & divino convenire Principibus hanc potestatem effutiunt. Nonnulla premittuntur adversus Hugonem Grotium. 199.

§. IV. Turpiter errat Pufendorfius cum suis, ex divino antiqui fœderis iure inferens supremis potestatibus convenire ius in sacra. 201.

§. V. Crassius errat Pufendorfius cum ceteris Luthericis, dum vi novi testamenti summam potestatem iure potiri in sacra contendit. 204.

§. VI. Errores Pufendorfi, tribuentis summis potestatibus ius in sacra, ex ipso iure civili, canonico, & Catholicorum consensu refelluntur. 208.

§. VII. Iurispublicistæ Pufendorfi insana Politicæ. Illius, quibus illudic Principibus, fraudes. Monita ad imperitos, ut istius Auctoris, aliorumque similium lectionem seducentem devitent. 210.

CAPUT IV.

De iure civili privato. Eiusdem notio, & partitio. 213.

CAPUT V.

De iure canonico, seu ecclesiastico. 215.

CAPUT VI.

De potestate legis condendæ. 218. Quæst. unic. Quid de declarationibus sacre Congregationis Cardinalium? Habent ne vim legis? 221.

CAPUT VII.

De personis quæ legum humanarum observationi subditæ sunt. 222.

Qu. I. Principes supremi astringuntur ne leges a se latis servare? ib.

Quæst. II. Sint ne pueri septennes legibus subiecti? 223.

Quæst. III. Quomodo infideles, amentes, ebrii a legum observatione excusantur? ibid.

Quæst. IV. Tenentur ne clerici parere legibus civilibus? ib.

Quæst. V. Peregrini, & advena subiecti ne sunt legibus suæ patriæ, & locorum per quæ transeunt? 224.

Quæst. VI. Peregrini, advena, & forenses astringuntur ne servare leges loci per quem transeunt sine animo ibidem commorandi, si maneant unum aut alterum diem? ibid.

Quæst. VII. Peregrini, & advena tenentur ne leges patriæ, a qua absunt, servare? 225.

Quæst. VIII. Peccant ne qui deliberato animo discedunt a proprio territorio, ubi lex ieiunii, aut festi viget, ut alio se transferant, ubi eiusmodi leges non sunt? ibid.

Quæst. IX. Qui discedit die festo a proprio loco, tenetur ne ante discessum Sacrum audire? 226.

Quæst. X. Qui discedit a proprio loco, in quo obtinet præceptum ieiunii, ad locum in quo nullum est ieiunii mandatum, potest ne ientaculum sumere? ibid.

Quæst. XI. Quid dicendum sit in casu quo est speciale præceptum & in loco unde discedis, & in loco ad quem accedis? 227.

Quæst. XII. Diœcesanus valet ne consinia diœcesis egredi eo animo ut a peccatis reservatis quæ proprio Parocho confiteri recusat, absolvatur? ibid.

Quæst. XIII. Si peregrinus committit delictum extra locum sui domicilii, puniri ne a proprio superiore valet ob hoc delictum? 228.

DISSERTATIO V.

De legum humanarum effectibus, & vi obligandi.

PRÆLOQUIUM. 229.

CAPUT I.

Propositiones damnatæ, & laxæ Casuistarum. ib.

CAPUT II.

Qui sint legis effectus, & quanam materia. 231. Quæst. I. Quanam sit legis humana materia? ib.

Quæst. II. Possunt ne legislatores humani, præcipere, aut vetare actus indifferentes? 232.

Quæst. III. Valent ne legislatores humani, sive ecclesiastici, sive civiles, actus mere internos directe, & absolute præcipere? ib.

Quæst. IV. Potest ne Ecclesia præcipere saltem indirecte actus internos cum externis conexos? 235.

Quæst. V. Præcipere ne Ecclesia valet actus externos occultos? ib.

CAPUT III.

De legis humane obligatione. Unde eiusdem colligenda obligatio. Iusta ne sit oportet, ut obstringat. Quid de legibus iniustis? Plures hac de re quaestiuicula. ibid.

Quæst. I. Leges iniusta parium ne obligationem? 236.

Quæst. II. Leges iusta tyrannorum servandæ ne sunt? 237.

Quæst. III. Unde colligenda sit gravis obligatio legis? ib.

Quæst. IV. Unde colligendum sit, legem sub mortali, aut sub veniali obligare? 238.

Quæst. V. Valet ne legislator præcipere materiam levem sub gravi culpa? ibid.

Quæst. VI. Materia reipsa gravis potest ne a legislatore sub levi obligatione imperari, aut prohiberi? ibid.

Quæst. VII. Quenam sunt regulæ unde colligenda materia gravitas debeat? 239.

Quæst. VIII. Quando materia levis per continuationem fiat gravis? ibid.

Q. IX.

Q. IX. Quando interrupta reputari materia paritates debent? 240.

Quæst. X. Quando violatio legis in materia parva ex contemptu mortalis evadit? 241.

CAPUT IV.

De legis pœnalis obligatione ante, & post sententiam iudicis. ibid.

Quæst. I. Undenam argui potest, legem pœnalem mixtam obligare sub gravi culpa? 242.

Quæst. II. Pœna temporales, inflictæ a lege pœnali, sunt ne sufficiens signum obligationis sub gravi? ibid.

Quæst. III. Violatores legum pœnalarum tenentur ne taxatas pœnas luere ante iudicis sententiam? 244.

Quæst. IV. Qui a contractu inito resiliunt, subire ne pœnam conventionalem debent latam in eiusmodi resiliences, ante sententiam iudicis? 245.

Quæst. V. Legum pœnalarum violatores tenentur ne, prolata iudicis sententia, seipsis pœnam exequi, an debent expectare iustitiæ executionem? 246.

Q. VI. Tenetur ne iudex pœnas a lege taxatas reo applicare? ib.

Quæst. VII. Si iudex absque causa pœnam a lege præscriptam remittat, tenetur ne ad restitutionem? ibid.

Quæst. VIII. Lex in præsumptione fundata contra legem divinam, veritate deficiente, obligat ne in conscientia? ibid.

CAPUT V.

De lege tributorum. 247.

Quæst. unic. Lex quæ tributum imponit, obligat ne in conscientia? ibid.

CAPUT VI.

De lege irritante. 250.

Quæst. I. Lex irritans obligat ne in conscientia? ibid.

Quæst. II. Unde colligendum sit, conditiones præscriptas a lege pertinere ad ipsam contractus substantiam, vel ad accidentia? 251.

CAPUT VII.

De lege dubia. Laxiores Probabilistarum opinioniones profigantur. ibid.

Quæst. I. Qui dubitat, existat ne lex, an secus, liber ne a lege est? ibid.

Quæst. II. Qui certus de lege, dubitat vero, an hoc in particulari subiectus sit legis observationi, exemptus ne a lege est? 252.

CAPUT VIII.

An subeunda mortis aut gravis damni periculum ab observanda lege eximat? 254.

CAPUT IX.

De voluntate, seu intentione necessaria ad implendam legem. 255.

Quæst. I. Necessaria ne est aliqua intentio, aut expressa, aut virtualis, adimplendi præceptum; vel sufficit intentio ponendi rem præceptam? 256.

Q. II. Ut quis satisfaciat legi, debet ne finem legis intendere? ibid.

Quæst. III. Impleri ne præceptum valet actu vitioso? 257.

CAPUT X.

De pluribus præceptis eodem actu implendis: & de impedimentis quæ aut apponuntur, aut non remouentur, ne lex impleatur. ibid.

Quæst. I. Impleri ne uno actu plura præcepta valent? ibid.

Q. II. Satisfieri ne potest eodem tempore diversis præceptis? ib.

Quæst. III. Peccat ne qui impedimentum apponit, ut a lege implenda liber sit? 258.

Quæst. IV. Peccant ne contra præceptum qui impedimenta non remouent, dum sine gravi damno possunt? ibid.

Quæst. V. Qui non potest totum implere opus præceptum, astringitur ne partem quam potest, exequi? ibid.

Quæst. VI. Quando duo occurrunt præcepta quæ simul servari nequeunt, quid agendum? 259.

DISSERTATIO VI.

De legis cessatione, interpretatione, dispensatione, & consuetudine. ibid.

PRÆLOQUIUM. 260.

CAPUT I.

Improbabilis, & laxa est plurimum Probabilistarum opinio, quæ defenditur, non obligare legem, sublato eiusdem fine in particulari. ib.

Quæst. I. Expectanda ne est Principis declaratio, quæ definitur legem cessasse? 260.

Quæst. II. Cessante negative fine adæquato legis in particulari, cessat ne legis obligatio? 261.

CAPUT II.

De legis abrogatione. 263.

Quæst. I. Quando lex antiqua abrogata censetur, nova superveniente? 264.

Quæst. II. Quis abrogare legem valet? ibid.

Quæst. III. Potest ne inferior legem a se latam, confirmatam a superiore, abrogare, & mutare, eidemque derogare? ibid.

CAPUT III.

De legis interpretatione, & epikieia. Opiniones P. Viva, falso pro se citantis P. Suarez, & aliorum Probabilistarum refelluntur. ibid.

Quæst. I. Quando legislator prohibet legis interpretationem, licitum ne est Doctoribus ex instituto, nedum obiter, eamdem interpretari? ib.

Quæst. II. Quæ regula in interpretatione servanda? 265.

Q. III.

Quæst. III. <i>Extendenda ne lex ad casum in ea non comprehensum, ob similitudinis, vel identitatis rationem?</i>	ib.
Quæst. IV. <i>Quando legislator decidit aliquem casum, extenditur ne decisio ad alium similem casum?</i>	266.
Q. V. <i>Quibus in casibus licitum sit uti epikeia, seu epikeia?</i>	267.
Quæst. VI. <i>Requiritur ne certitudo, an satis est probabilitas, ut usus epikeia licitus sit?</i>	ibid.
C A P U T IV.	
De aquo & bono.	269.
§. I.	
<i>Æquitatis regula e iure canonico hausta.</i>	271.
§. II.	
<i>Regula e iure civili selecta.</i>	273.
§. III.	
<i>Sententiæ ex diversis Marci Tullii libris collectæ.</i>	274.
C A P U T V.	
De dispensatione a lege.	276.
§. I.	
<i>Dispensationis notio eiusdemque partitio.</i>	ibid.
Quæst. I. <i>Ut subditus liber sit a lege, sat ne est ut presumat superiorem fore dispensaturum?</i>	277.
Q. II. <i>Unde colligi possit, velle reipsa Prælatum dispensare?</i>	ib.
Quæst. III. <i>Sola taciturnitas Prælati est ne sufficiens signum colligendi eundem velle dispensare?</i>	ibid.
§. II.	
<i>De iis qui dispensare in lege divina, & humana, & respectu quorum, valeant.</i>	279.
Quæst. I. <i>Concessit ne Deus Romanis Pontificibus privilegium dispensandi in iis quæ sunt divini iuris?</i>	ibid.
Quæst. II. <i>Quibus competit dispensatio a legibus humanis?</i>	280.
Q. III. <i>Inferior in legibus superioris dispensare ne valet?</i>	ibid.
Quæst. IV. <i>Legislator supremus valet ne cum dispensatione commutationem coniungere?</i>	281.
Q. V. <i>An potestas delegata dispensandi sit ample interpretanda?</i>	ib.
Quæst. VI. <i>Respectu quorum dari legum dispensatio possit?</i>	ib.
Quæst. VII. <i>Potest ne legislator secum, quem admodum cum aliis dispensare?</i>	ib.
§. III.	
<i>Utrum licita sit dispensatio absque iusta causa data? Peccant interdum superiores, quia non dispensant. Peccant frequentius, quia dispensant. Laxæ Probabilistarum opiniones</i>	

reiiciuntur.

282.

§. IV.
Utrum dispensatio sine iusta causa concessa, invalida, & nulla sit. 284.

§. V.
Dispensationes a sacris canonibus, in quibus aliquid iuris divini, aut naturalis includitur, ut dispensationes recipiendi plures præbendas, non residendi, similesque omnium Theologorum, etiam iuniorum, consensu nulla sunt. 288.

§. VI.
De causis quæ ad licitam validamque dispensationem requiruntur. 290.

Quæst. I. *Quid, si de causæ sufficientia dubitetur?* 291.

Quæst. II. *Valida ne est dispensatio, quando reipsa datur causa sufficiens pro eadem, si dispensator illam ignoret, & nihilominus dispensationem impertiat?* ibid.

Quæst. III. *Tenetur ne dispensator, causa legitima occurrente, dispensationem impertiri illam petenti?* ib.

Quæst. IV. *Utrum impositio multæ pecuniaria sufficiens causa sit dispensationis concedendæ?* 292.

§. VII.
De dispensatione subreptitia, obreptitia, & per metum extorta. ibid.

§. VIII.
Quibus de causis obrepta dispensatio cesset. 293.

Quæst. I. *Cessante causa finali, ob quam concessa dispensatio est, cessat ne dispensatio?* ib.

Quæst. II. *Cessat ne dispensatio ob mortem dispensatoris?* 294.

Q. III. *Potest ne dispensator suam revocare dispensationem?* ib.

Q. IV. *Quandonam cesset dispensatio per renuntiationem?* ib.

C A P U T VI.

De lege non scripta, seu de consuetudine. 295.

§. I.
Quid, & quotuplex sit consuetudo? ibid.

§. II.
Quinam consuetudinem invehere possint, & quæ conditiones ad veram consuetudinem requirantur. 296.

Quæst. I. *Quot sunt conditiones ad veram consuetudinem necessariæ?* ibid.

Quæst. II. *Quodnam tempus requiritur ad introducendam consuetudinem?* 297.

Q. III. *Quinam actus, & quæ eorum dem frequentia requiratur ad veram consuetudinem?* ib.

C A P U T VII.

De triplici consuetudinis effectu: & de modis quibus consuetudo cessat. 299.

IN LIBROS TRES

DE NATURÆ, ET GENTIUM IURE,
DEQUE POSITIVO, DIVINO, ET HUMANO

DISSERTATIO**PROLEGOMENA.****PRÆLOQUIUM.**

Rovinciam omni ex parte celeberrimam, five eiusdem dignitatem, amplitudinem, & commodum, five uberrimam disputandi copiam, explicandarumque veritatum profunditatem, five tandem diligentiam, studium, eruditioque conatus Cl. Virorum, qui eidem exornandæ sedulam navarunt operam, spectes, illustrandam suscipio. Priusquam vero rem ipsam ingredior, lector benevole, paucis alloqui interest. Et primum omnium scias velim, me hoc delegisse argumentum dispiciendum, non modo quod sit Theologiæ nobilis pars, sed alia quoque ratio magnopere sponte currenti calcaria addidit. Ea porro est, quod plurimi Italiæ nostræ saperdæ, atque barbatuli, quem admodum vestitus formam, ita etiam loquendi, ratiocinandi, atque philosophandi, ne dicam spueniendi, regulas ab ipsis Transalpinis, & quidem frequenter hæreticis, Lutheranis, Calvinianis, ceterisque id genus, mutuari minime erubescant. Dum erudituli nostri prima iuris naturæ & gentium elementa degustare incipiunt, continuo crepant Grotios, Pufendorfos, Seldenos, Heinecios, Cumberlandios, Thomafios, VVolfios, eorumque gregales. Diæteria, scommata, imposturas, quas hæretici isti in Theologos, quos vocant Scholasticos, in Patres sanctos, in Pontifices summos, in Romanam Ecclesiam impotenti temeritate eructant, scituli nostri Itali adoptant, & ut eruditionis fumum penes vulgus capent, eadem in tempore promunt. Uique dum Cumberlandii, & Pufendorfi opera de I. N. & G. latine dumtaxat evulgata fuerunt, vix Septentrionis confinia transfiliere, paucorumque manibus terebantur. Verum simulatque cincinnis, & fucus Gallicæ linguæ Barbeyraci pennicillo delibuta, & veluti transformata visa sunt, tum in Italiæ civitatibus resonare, & semidoctorum hominum ore ad sidera usque extolli cœperunt. Infitus a natura amor in patriam, in nationem olim orbis dominam, & sanctissimæ religionis, quam profitentur, defendendæ onus a similibus librorum lectione coercere illos debarent. Nec eo mea spectat oratio, ut improbare velim vel ipsorum hæreticorum eruditionem, vel profectum quem quis ex eorumdem percipere lectione valeat. Illud detestor quod plus iusto Italorum non pauci, propriæ indolis, & dignitatis obliti, veluti vilia mancipia, magnifaciant Protestantium istorum opera, in quibus, si quid veræ doctrinæ est, a nostris acceptum fuit. Et, quod satis mirari nequeo, laudibus efferunt Pufendorfos, Thomafios, Barbeyracos, aliosque similes, qui adeo sunt in Catholicos Romanos efferati, ut tigres, non homines sese exhibeant. Pufendorfus controversias de iure naturæ & gentium ita versare contendit, ut folius naturalis luminis usum, nullo ad religionem divinitus revelatam habito respectu, adhibere velit. Nihil Scripturarum, nihil quod intra religionis naturalis confinia non includatur, immiscere suo operi voluit. In qua methodo, quam turpiter aberraverit, infra ostendam. Nulla ergo adversus Catholicos garriendi, & obganniendi occasio erat; & tamen passim videas hominem furentem, atque ubique calamitantem: *Arcana Papatus: Papiſtas, Idololâtras Romanenses &c.* Theologos catholicos tunicati popelli loco habet. In ipsa præfatione ad opus I. N. & G. eodem excipit his verbis. „Imprimis autem, quare illos hinc excluderim Scriptores qui inter „sectæ Romanæ additos, mores sibi, atque conscientias hominum regendas sumpserunt, quos

Conc. Theol. Tom. VI.

A

„ ipse

F I N I S.

I N

„ ipse *Grotius*, & alii magno agminē in partes vocare gaudent; eius rei ratio mihi apud cordatos satis puto constabit: scilicet istis hominibus suorum traditorum nullum certum fundamentum, aut hypothēsim subternere solemne est. . . . Omnes magno conatu *magnas nugas agunt*. . . . Cuius instituti hæc est arcana ratio, ut, postquam inter fundamenta sacræ istorum Reipublicæ, est hominum conscientias, non ratione, sed auctoritate Sacerdotum regi, ubique in promptu sit Auctorum nubes, quæ qualemcumque sententiam statuire idonea sit, prout quemque persuaderi ipsorum interest &c. Et in ipsa præfatione ad opusculum *de Officio hominis & civis* summum Pontificem deridendum propinat, inquit, se paucis velle suam exponere sententiam, non quidem pro auctoritate papali, ac si aliquo illi privilegio cautum foret, ne in errorem incideret.

II. Hæc tamen mitissima sunt, si cum iis conferantur quæ infra adducturus sum ex eodem Pufendorfio, ex Thomasio, ex Heinecio, aliisque. Solus hic impotens diffamandi Catholicos furor, ab istorum legendis libris absterrere Italos nostros deberet, vel saltem efficere ne eiusmodi Scriptores ut magistros susciperent. Sed illud maiori suffundere istos pudore debet, quod Doctores nostri & methodo magis opportuna, & doctrina solidiore quam præfati hæretici, controversias de iure naturæ & gentium explanaverint, ut infra ostendam. Nec propterea partium studium ita mentem meam obnubilat, ut negare, præcipue Pufendorfio, eruditionem, acumen, & disputandi rationem velim. Verum magnopere mihi arridet sancti Augustini doctrina *Lib. de patient. cap. xxviii.* ubi hæreticos, & schismaticos omnes ut filios reputat concubinarum, extra salutis arcam ab hereditate, catholicæ matris Ecclesiæ filiis reservata, exclusos. Filios quippe uxoris a filiis ancillæ segregavit Deus. Verum, ne isti essent omnino steriles & vacui, aliqua & iisdem donavit. *Intelligendum est alia esse Dei dona filiorum illius Hierusalem quæ sursum libera est mater nostra. Hæc sunt enim quodammodo hæreditaria, in quibus sumus hæredes Dei, coheredes autem Christi. Alia vero quæ possunt accipere filii concubinarum, quibus Iudæi carnales, & schismatici, vel hæretici comparantur. Quamvis enim scriptum sit: Elic ancillam, & filium eius: neque enim heres erit filius concubinæ cum filio Isaac . . . tamen etiam filios concubinarum, quando a filio suo Isaac divisi Abraham, nonnulla eis largitus est munera, ne relinquere omnino inanes, non ut tenerentur heredes. Quam Augustini doctrinam mirum in modum confirmatam in hæreticis nostris transalpinis video. Occurrunt quandoque, non inficior, in istorum operibus improbus labor, eruditio, ingenii acumen, & cetera eiusmodi; at hæc omnia tot sunt scædata erroribus, diceriis, imposturis, ut continuo appareat dona esse ex iis quæ filiis concubinarum largitus Deus est.*

III. Si quid ergo eruditionis, si quid doctrinæ, si quid veritatis in his deprehendis, scias oportet, hæc omnia dona esse filiorum concubinarum. Quid heinc? Contemnenda? Absit. Laudanda, suscipienda, non quia hereticorum fructus, sed quod dona Dei sint. Si ergo (pergit Augustinus) filii sumus libera Hierusalem, alia dona exheredatorum, alia intelligamus hæredum. Pudeat itaque graviterque pudeat sciolos Italiæ nostræ ab exhereditatis Transalpinis filiquas mutuari, cum domi suæ frugibus abundant. Exerant ingeniorum suorum vires, Itatorum spiritus suscitent, verustamque dignitatem recordentur. Idem nunc, ac olim circumfusum aer, idem sanguis, indoles eadem, eadem soli ubertas, atque amœnitas, quæ, sicuti dulciores præ aquilonari terra edit fructus, ita nobiliora parit ingenia. Otio, ignavia, mollitie, torpore, luxurie, ceterisque letalibus scientiarum morbis depulsis, pristinæ instaurentur artes, labores, vigilæ, virtutum cultus, ac veri honoris studium: & tum Italia omnibus Europæ populis præstabit.

IV. Nec est quod mireris, dum videas me transalpinos hæreticos duriore interdum excipere sermone. Utinam blandius tractare eosdem licuisset. Sed ea est illorum maledicendi rabies, & calumniandi libido, ut nos vel repugnantes urgeant, cogantque tantam coercere insolentiam. Cum vel ipsas res philosophicas, & historicas versant, ut Bruckerus, Thomasius, Budæus, Moshemius & alii, sus deque eisdem immiscent papismum, Romanensium superstitionem, idololatriam, & alia calumniarum portenta. Theologis nostris ignorantiam, barbariem, ipsamque stupiditatem rustica scurrilitate exprobrant dicacissimi thrasones. Ubique Lutherum suum, Catholicorum spoliis onustum, & ovantem, tamquam omnium scientiarum, potissimum Theologiæ, & ipsius iuris naturæ & gentium instauratorem splendidissimum, deprædicant. Contra nonnulli Italiæ erudituli vix absque laudis præfatione hæreticos istos Scriptores nominant. Versa hodie alea est. Olim Catholicorum Theologi Lutheranos pro meritis exagitabant, & interdum aliqui redundantem severitate. Nunc Lutherani Ita-

Itatorum modestia, & nimia humanitate abutentes, elato supercilio, & incredibili superbia tumentes, recta & oblique Catholicis detrahendi, impropèrandi, illudendi ansam arripunt. Nec aliunde hoc proficisci existimo, quam ex invidia illa, odioque quo omnes exheredati, filiique concubinarum, ut, Augustino teste, sunt omnes hæretici, ardent, crucianturque adversus legitimos heredes, filiosque matris Hierusalem. Sed disrumpant tandem aliquando cæcitate velum, redeantque in paternam, unde descivere, domum, in quam apertis ulnis clementissima mater redeunt complexura expectat. Neque te, lector amice, suspicio fubeat, eo sermonem meum tendere, ut maledicta maledictis retundenda esse velim. Absit. Blande exulcerati filii ancillarum tractandi sunt. At, dum nostra modesta ratione scribendi insolescunt, & pene infaniunt, tum illorum incipit emolliendum aliquantisper est, audaciaque deprimentia, Salomone auctore: *Responde stultis iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur: Prov. xxvi.*

CAPUT I.

Iuris naturæ finitio.

I. Quoniam, ut inquit Marcus Tullius *Lib. I. Offic.* omnis quæ a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur; præmittam necesse est iuris naturæ, quod est disputationis nostræ argumentum, finitionem. Variæ sunt istius vocis iuris acceptiones, atque adeo finitiones diversæ, de quibus infra alio in loco dicturi sumus. In præsens, ut terminos aliquos disputationi meæ circumdem, finitionem quam iuris naturalis tradit Ulpianus, quamque Imperator inferuit *Lib. I. Instit. tit. 2.* in medium promo. *Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium quæ in cælo, quæ in terra, quæ in mari nascuntur.* Acriter isti disputant, exacta ne sit finitio isthæc. Negant plures, quod bruta iure dirigi nequeant, cum sint ratione destituta. Aiunt alii, rationem genericam, in qua homines, & bruta conveniunt, spectantes. Bruta plura operantur iuri naturali conformia, necessitate impellente; homines id agunt arbitrii electione. Exemplum subiicit Ulpianus. Liberorum educatio ad parentes spectat, iure naturæ imperante: quod officium & bruta peragunt. Nam, ubi femina ex promiscuo concubitu concipit, sola educationi dat operam. Quoties sola editos fetus educare nequit, marem sibi focium asciscit, ut in avibus contingit. Si fetus in lucem editi sibimetipsis satis sunt, tum femellæ, facta ex concubitu reciproco conceptione, ova in loco opportuno deponunt, ubi solis calore foveri, & partus inde excussi congruum pabulum reperire facile queant. Eadem ergo animalium, & hominum educatio,

hoc solo discrimine, quod in illis ex instinctu, in his ex rationis electione procedit. Brutorum actiones a suprema ratione determinatæ sunt propter finem in quem bruta feruntur, licet nec eum intelligant, nec intendant. Homo vero, quia rationis usu pollet, & finem hunc intelligit, & propter eundem operatur.

II. Obvium occurrit exemplum aliud. Bruta appetunt propriæ vitæ conservationem. Cibum sumunt, quo eam reipia conservent. Appone cani famelico cibum. Is ita eum devorat, ut alterum advenientem canem, qui ejusdem cibi particeps esse velit, mordeat. Ipsa natura duce, bruta se defendunt adversus eos qui illorum vitæ insidias struunt. Plura alia adducere exempla solent istius sententiæ patroni; eaque fuso calamo explicat Christianus Wolffius in opere inscripto *Horæ subsecivæ Marburgenses de habit. Philosoph. S. 2.* ubi brutorum causam agit, dum iisdem iuris definitionem convenire propugnat.

III. Controversia hæc de voce, fecus de re est. Nam, si presse ius accipiatur, in brutis non reperiri, explorata res est. Ius quippe iubet, & vetat illis qui libertate instructi, agere, vel omittere iussa valent. Hac autem facultate soli homines potiuntur. Si iuris capacia bruta essent, iniuria quoque afficerentur, atque adversus hominem contendere iure possent. Absurda hæc sunt. Ergo ius vero in sensu acceptum brutis minime competit. In definitione Ulpiani bruta includuntur, quod in iisdem quædam iuris similitudo eluceat. Siquidem naturæ instinctu plura peragunt bruta quæ ipsi, & hominibus communia sunt, ut maris & feminæ coniunctio, prolis generatio, alimentum, educatio. Cognitione quadam, seu instinctu assequuntur finem; & quæ fini obtinendo conducunt, demandare executioni solent. Umbra ergo quædam iuris in brutis elucet, sed in homine

solo eiusdem vera resplendet imago. Quare peroptime inquit Cicero Lib. II. de nat. deor. *Soli ratione utentes iure, & lege vivunt.*

IV. Verum iuris naturalis imaginem fufius infra delineabo. Satis mihi nunc fit indicare, ius naturale regulam esse actuum humanorum. Ius istud lumen est rationis omni humano generi commune. Si obiective illud consideres, ordo est creaturarum cum divina æterna essentia, omnium rerum fonte, & exemplari. Ordo iste immutabilis est, & perpetuus, ut fufius explicabo infra.

CAPUT II.

Synopsis historię iuris naturalis.

Historiam iuris naturę scripserunt ex hæreticis Christianus Thomafius, Barbeyracus, Budæus, alique, seu errorum & imposturarum centonem confarunt adversus Ecclesię Patres, & Theologos catholicos, quorum ignorantiam in iuris naturę arcanis referendis continenter exprobrant septemtrionales Aristarchi. Franciscus Budæus in brevi exercitatione historica hoc de argumento non adeo furenter ut Barbeyracus, & Thomafius, debaccatur five in Patres, five in scholasticos Theologos: & ipse tamen Ecclesię Patribus vitio vertit, quod officia hominis, & Christiani non secreverint, aliisque aberrandi occasio fuerint. Sed ipse cum suis Lutheranis, Calvinianisque Doctoribus turpiter errat, sicuti opportuno loco explicaturus sum, dum hæc duo officia ita separat, ac si opposita essent, neque unum alterius ope indigeret. Hominem commentitium, & imaginarium formandum sibi fumunt Lutherani, non qui reipsa extet in rerum natura.

II. Iuris naturę scientia cum primo parente Adamo nata, eiusque filiorum omnium animis insita est. Aliarum rerum peritiam ignorare absque culpa homines possunt, secus morum Philosophiam; quin, nisi rationis lumini, quo a brutis differunt, claudant oculos, calleant illam necessum est. Homo quippe natura sua sociale animal est, ut ante Pufendorfium, omnesque transalpinos heterodoxos sanctus Thomas docuit *Lib. I. Ethic. lect. 1.* cuius verba infra dabimus: idcirco, quæ peragere officia in se, in Deum, in socios debet, ipsa ratione duce cognoscit. Vitiolorum, scelerumque tenebrę obnubilare hanc scientiam, secus extinguere valent. Quod quam verum habeat, Ethnicorum opera patefaciunt, in quibus, quid absque gratia natura valeat, compertum habemus, in-

quit S. Augustinus. Quare abludit a vero Franciscus Budæus Lutheranus inquit §. 7. *Hist. I. N.* in Gentilium operibus, *in ipso quoque naturę iure nihil sanum, nihil integrum fuit, cuncta corrupta, depravata, tenebrisque plusquam cimmeriis involuta.* Pluribus utique fordent erroribus illorum scripta; at emicant simul luculentissimis morum doctrinis: Quid, si hac referrem quæ Socrates, qui primus e cælo ad formandos hominum mores devocavit Philosophiam, quæ Plato, quæ Aristoteles, quæ Panetius, innumerique alii docuerunt? Nonne omnis sapientum Græcorum industria eo conatus suos collineavit, ut iuris naturę, seu morum Philosophiam illustraret? Quid de Romanorum Philosophis dicam? Pauca cursim indicabo eorundem scita, quibus universum humanum genus ad altiore iuris naturę comparandam notitiam excitabant.

Hoc opus, hoc studium, parvi propeperimus, & amplius.

Si patrię volumus, si nobis vivere cari: inquit Horatius *Lib. I. epist. III.* Luculentius Seneca *Lib. III. de benef. cap. XVII.* *Nullo præclusa virtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat, ingenuos, libertinos, servos, Reges, & exules: non eligit domum, nec censum, nudo homine contenta est.*

III. Verum, ne longius abeam, paucis Stoicorum de iure naturę doctrinam adumbrabo. Cæleste Numen rerum omnium effector, provisorque sapientissimus, non modo universum, sed singulos homines regit, dirigitque. Rebus humanis præsto adest, suppetias fert, etiam ad vitæ commoda assequenda, nedum ad virtutes comparandas. Colendus ergo Deus iste est super omnia, invocandus, & in omnibus celebrandus, cogitandusque. Eidem in omnibus obsequendum, ab eodem omnia prompto animo amplectenda, eiusque voluntati, omni tergiversatione sublata, adhærendum. Subsellium, sive altum, sive infimum, quod cuique designavit, tranquillo tenendum animo, statioque custodienda: mors ipsa oppetenda potius quam illius violentur sanctiones. Si homines singuli iuncti eidem sunt, mutuo quoque amore semetipsos omnes complectantur necesse est. Illius meminerit homo, non sibi soli, sed in commune bonum genitum esse: hoc bonum spectandum, mutua fovenda societas, ab iniuria abstinendum, omnibus benefaciendum, non mercedis spe, sed honestatis amore. Curæ, studia, industria huc spectare debent, ut pacem, tranquillitatem, & benevolentiam promoveant, ut animos indissolubili fœdere coniungant. Honestatis cultus, animi integritas, æquitatis

tis iustitięque officia nulla vitæ, nedum rerum omnium, iactura deserenda. Hæc sunt Stoicorum scita, hæc effata in morum disciplina. Quod ipsi hæc omnia superbia, ambitione, fastuque inquinaverint, non impedit quo minus iuris naturę cognitione imbuti fuerint. Opus Marci Tullii de hominum officiis splendidum monumentum est moralis Philosophiæ Ethnicorum. Ioannes Barbeyracus in præfatione ad opus *I. N. & G.* Pufendorffii, a §. 12. usque ad finem, moralem scientiam recenset Chaldæorum, Ægyptiorum, Persarum, Indorum, Sinenfium, Græcorum, Romanorumque. Falsa veris de more permiscet. At non est operæ pretium illa ad criticen exigere.

IV. Hebræorum natio, ex omnibus a sapientissimo Numine electa, præ cunctis gentibus iuris naturę leges & mandata cognovit: quoniam præter illud rationis lumen, super omnium hominum vultus signatum, splendidiore divinæ revelationis luce perfusa gens illa fuit. Hominum scelera multum obnubilaverunt ant morum sapientiam: idcirco clementissimus Deus, quemadmodum, elapsa prima mundi ætate, antiquata naturalia scita, Noe usus industria, instauravit; ita in secunda ætate, Moyfis ministerio, iuris naturalis fundamenta & capita prima, decem mandatis comprehensa, in tabulis lapideis imprimi iussit, & in eorum cordibus veluti renovavit. Prophetæ, & Rex Salomon fufius & luculentius cunctis universi mundi sapientibus omnia iuris naturę præscripta explicarunt, scriptisque consignavere. Ab hoc divino Hebraicæ sapientiæ volumine alias quoque nationes, non excepta Græca, plura didicisse cordato cuique evidens est. Deficientibus Prophetis, Doctores posteriores legis spiritum circumvenire, atque temerare, exteriorum rituum severam exaggerare observantiam, legis cortici, seu litterali sensui plus iusto inhærere cœperunt. A Sacerdotibus, a Pharisæis, a Scribis populi calamitas initium duxit, & populi a Doctoribus decepti scelera in dies grassantia funestam reprobationem, ultimamque excidium induxerunt: quæ tremenda formidandaque vicissitudo timorem atque terrorem incutere omnibus debet. Siquidem istius sanctissimæ legis Doctores eo cæcitatatis pervenerunt, ut prima iuris naturę elementa fufilium subtilitatum circuitione de medio auferre tentaverint. Quæ excogitaverint, ut iuramenta, quæ cum divinæ, tum humanæ societatis vincula sunt, implicarent, tollerentque de medio, narrat nobis ipse Christus Servator noster *Conc. Theol. Tom. VI.*

Matth. xxiii. *Quicumque (inquebant Pharisæi) iuraverit per templum, nihil est; qui autem iuraverit in auro templi, debet.* Quibus exprobravit Christus: *Stulti, & cæci. Quid enim maius est: aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Iterum cavillabantur Pharisæi: Et quicumque iuraverit in altari, nihil est; quicumque autem iuraverit in dono, quod est super illud, debet.* In quos Redemptor noster divinus sic invehit: *Cæci, quid enim maius est: donum, an altare, quod sanctificat donum?... Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ: qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem. Quid quod ipsum altius a natura initum mandatum honorandi parentes, Theologi Iudæorum corrumpere non sunt veriti? Propugnabant quippe consistere votum offerendi Deo munera illa quibus patris, & matris egestatibus subveniendum erat; peccareque filios, si facto voto patri indigentibus succurrerent. Matth. xv. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Posteriorum temporum Synagogæ Doctores, antecedentium Pharisæorum, Scribarum, Sadducæorum vanis opinionibus, altius assurgente populi reprobi iniquitate, peiora commenta, & superstitiosiora figmenta superstruxerunt, ut ex Rabinorum libris, & impio Talmudico volumine, stultitiarum plenissimo, aperte constat.*

V. Effusas super universam terræ faciem errorum tenebras splendidissima IESU Christi lux dispulit, & iuris naturę iacentem, obscuratamque notitiam ad pristinum revocavit splendorem. Cum enim primus naturalis iuris fons sit ipsa divina natura, solus Deus e caligine in lucem istius iuris exactam renovare cognitionem poterat. Altissima illa doctrina, & castissima vitæ sanctimonia, quam in mundum divinitus invehitur advenit, cum naturali morum honestate, & iustitia non pugnat modo, verum etiam mirum in modum eam munit, roborat, atque confirmat. Quid quod ipse Christus, eiusque Apostoli ad ipsum rectæ rationis tribunal repugnantem incredulos provocabant? Quid quod unum ex potissimis credibilitatis myfteriorum fidei christianæ argumentis est mirabilis eiusdem doctrinæ cum naturali iure congruentia, atque consensus? Post Christi, & Apostolorum in cælos abitum, Christianorum Doctores tanta diligentia iuris naturę studium illustrarunt,

ut Tertullianus animam *naturaliter christiana* afferuerit. Tam proxime quippe accedit Theologia naturalis divinæ, & Philosophia moralis Philosophiæ christianæ, ut anima, quæ est lumine naturali, pulsa scelerum caligine, circumfusa, *naturaliter sit christiana*.

VI. Origenes, studio propagandæ christianæ religionis succensus, ethnicæ Philosophiæ libros omnes revolvebat, & ut Gentiles propriis ipsorum armis conficeret, & ne in literario certamine cum iisdem aliquid sibi novi, & insolentis occurreret, cui explodendo minus reperiretur idoneus. Hoc idem studium commendabat discipulis, ut testatur S. Gregorius Neocæsariensis in *orat. panegir. ad Origen.* Tom. III. Biblioth. PP. edit. Lugd. pag. 333. *Nobis ergo ne id ipsum quod imperitiæ multitudinè eveniret, ad unicum nos philosophicarum opinionum genus non admovebat, nec in eo consistere sinebat, sed per omnia ducebat, nullius nos Græcanici dogmatis rudes, aut ignaros esse per mittens. Ipse autem simul incedens præibat, manuque ducens, tamquam in via... Ita quidquid apud singulos Philosophos utile, ac verum erat deligens, nobisque apponens; quæ vero falsa, secernebat, tum alia, tum maxime quæ hominum propria sunt ad pietatem: & horum quidem ut nihil attenderemus, suadens, ne si ut sapientissimus quidem quispiam ab omnibus celebraretur; sed ut uni Deo operam daremus, eiusque Prophetis.* Plurima ibidem habet S. Gregorius de hac methodo qua Origenes suos imbuebat discipulos. In Philosophorum libris iuris naturæ scita, si quæ erant cognitione, & executione digna, expiscari discipulos suos curabat; at, ne cum veritate errores epotarent, ad divinos Prophetas consulendos remittebat. Hanc methodum improbant novi aquilonares magistri, Patribus de supercilio exprobrantes, quod doctrinam a Deo revelatam cum rationibus a naturæ iure arcessitis confundant: quam turpissimam hallucinationem infra profligabo.

C A P U T III.

Sancti Patres in exponendis iuris naturæ mandatis ab Ioannis Barbeyraci, Christiani Thomasi, aliorumque aquilonarum hæreticorum imposturis asseruntur.

Mirabar olim Lutheranorum, Calvinistarum, aliorumque hæreticorum insaniam in contemnenda sanctorum Ecclesiæ Patrum doctrina. At, cum serio mecum consilium istud reputarem, mirari destiti, eorumque vestram agendi rationem tantum non lau-

davi. Viderunt homines non usquequaque obcæcati propria ipsorum dogmata uno ore ab antiquis omniumque sæculorum Patribus damnari. Alterutrum a semetipsis præstandum, omni ad effugium occlusa via, prospetabant: aut errores a Patribus confutatos damnandos; aut Patres damnantes errores reiiciendos. Non primum: ergo alterum. Quid? Patres laudant virginitatem, semperque illam professi sunt cucullati omnes. An doctrinam hanc a Patribus, & a tot cuiusque ætatis probatissimis Monachis cultam, suscipere Lutheran possunt, cum venerentur excucullatum Monachum suum Martinum, tamquam suæ sectæ Patriarcham, qui vel senectuti proximus constupravit virginem sanctimonialiam, eamque sibi desponsavit? Docent Patres omnes, Scriptura ipsa sancta clamante, servanda vota Deo facta. Lutheranorum vero Patriarcha Lutherus vota solemnè ritu Deo oblata in conspectu totius orbis terarum infregit, scædavit, excussit. Improbant Patres usuram quamlibet; & Doctores aquilonares usuram propugnant: quoniam concupiscentia carnis, & cupiditas divitiarum reciproco semper fœdere iuncta fuere. Percurre cetera Protestantium, & Reformatorum dogmata falsa, & singula improbata a Patribus comperies. Quid itaque mirandum, si Lutherani, & Calviniani sanctorum Patrum doctrinam execrentur, illosque ignorantiam, & errorum accusent? Neque, semel admisso quod propriam tueri sectam velint, reprehendendi; quin potius laudandi, quod nostram causam agant. Dum enim Patres reiiciunt, a nobis stare illos, Romanamque doctrinam a Christo Iesu perenni traditione ad nos pervenisse reapse consentitur. Ecquis umquam iudices propriæ causæ eos sponte admisit quos contrariam sibi sententiam laturus fore cognovit? Repudiatis itaque omnium præcedentium sæculorum iudicibus, fateantur Protestantes nostri necessum est, Patriarcham Lutherum suo matrimonio cum sanctimoniali inito generasse doctrinam illam, seu errorum sobolem, quam veluti ex asse heredes susceperunt miseri homines.

II. Quo in sensu, quibusque definitis terminis Patrum auctoritas a nobis Catholicis admittatur, declaravit Melchior Cano *Lib. VII. de locis theolog.* tanta perspicuitate, moderatione, & evidentia, ut nemo dissentire rationis compos queat. Nos provinciam hanc exornabimus *Tom. I. Apparatus ad Theolog. Christian.* In præsentia unum, & alterum Patrem ab imposturis Barbeyraci, Thomasi, aliorumque vindicabimus.

III.

III. Ioannes Barbeyracus in sua præfatione ad versionem operis Samuelis Pufendorffii de *I. N. & G.* e Latino in Gallicum idioma §. 9. gravioribus Ecclesiæ Patribus iuris naturalis ignorantiam audacissime improperat. Augustinum, quem primo loco defendendum suscipio, trium acculat errorum cum iure naturæ pugnantium. I. Ait, S. Doctorem asserere, uxorem alteri mulieri cedere ius quod in proprium maritum habet, posse; & contra maritum viro alteri renuntiare ius in propriæ uxoris corpus. II. Fidelès omnia bona iure possidere, secus infidèles. III. Iustam esse hæreticorum punitionem. P. Cellier Benedictinus apologiam Parisiis edidit anno 1718. pro SS. PP. morali Theologia adversus præfatum Barbeyracum. Is, ut defenderet quæ in laudata sua Præfatione docuit, contra P. Cellier edidit *Tractatum moralis Theologiæ Ecclesiæ Patrum*, ubi germanas interpretationes P. Cellier cavillari, & explodere studet. Ego, ne actum agam, & ut prolixitatem devitem, ea omnia prætereo quæ primum inter utroque disputata sunt; & textum S. Augustini, quem in hoc ultimo citato tractatu Barbeyracus opponit, explicandum suscipio. Opinonem, qua dicebatur licitum esse adulterium, consentiente marito, proscripsit Ecclesia Romana sub Pontifice INNOCENTIO XI. in hac proposuit. quæ est *50. Copula cum coniugata consentiente marito non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.* Laxi Caluistæ istius propositionis Auctores a macula adulterii, secus a fornicationis malitia purgabant concubitus istum, quem ab omni culpa immunem asserere Augustinum, contendit Barbeyracus.

IV. Textus Augustini, quem superciliosus Patrum censor opponit, excerptus est ex *serm. Domini in monte cap. xvi.* & in utraque lingua, Latina, & Gallica, illum ob oculos refert, quasi qui iugulum causæ peteret. Ut tamen lectori fucum faciat, textum truncatum in partes producit. Integram ego, & non recisum in partes producam, ut uno oculorum istu germanam Augustini mentem deprehendere lector valeat.

V. Rursum quaeritur, utrum, si uxoris permisso, sive iterilis, quæ concubitus patris non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque a viro seiunctam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia veteris testamenti reperitur exemplum; sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illum gradum generatio humana pervenit: tractanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis divinæ providen-

tiæ, quæ humano generi ordinatissime subvenit, non autem ad vivendi regulas usurpanda. Sed tamen utrum, quod ait Apostolus: *Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: possit in tantum valere, ut permittente uxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena uxor sit, nec a viro disiuncta, concumbere? Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam femina, viro permittente, facere posse videatur: QUOD OMNIUM SENSUS EX-*

CLUDIT.
Quamquam nonnullæ causæ possint existere, ubi & uxor mariti consensu pro ipso marito suo hoc facere debeat, sicut *Antiochia* factum esse perhibetur ante *quinquaginta ferme annos, Constantii temporibus.* Nam *Acyndinus*, tum Præfectus, qui etiam Consul fuit, cum quemdam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio unde comotus, quod plerumque in istis Potestatibus periculosum est, quibus, quod libet, licet, aut potius putatur licere, comminatus est iurans, & vehementer adfirmans, quod, si certo die, quem constituerat, memoratum aurum non exsolveret, occideretur. Itaque, cum ille teneretur immani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies metuendus imminere, & propinquare cœpit. Etforte habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ, qua subveniret viro: cuius mulieris pulchritudine cum quidam dives esset accensus, & cognovisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam, pollicens pro una nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa, quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum, dicens, paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse coniugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tamquam de re sua, pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & ut fieret, imperavit, nullo modo iudicans adulterium esse concubitus, quod & libido nulla, & magna mariti caritas, se iubente, & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius divitis, fecit quod voluit impudicus; sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, ut solet, sed vivere cupienti. Accepit aurum; sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terra. Quod ubi mulier, iam domi suæ posita, invenit, proflavit in publicum, ea-

dem mariti caritate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est: interpellat Præfectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset, ostendit. Tum vero Præfectus primo se reum, quod suis minis ad id ventum esset, pronuntiat, tamquam in alium sententiam dicens, de *Acyndini* bonis libram fisco inferendam: illam vero mulierem dominam in eam terram, ubi pro auro terram accepisset, induci. Nihil hic in aliquam partem disputo. Liceat cuique estimare quod velit. *Non enim de divinis auctoritatibus deprompta HISTORIA.* Sed tamen, narrato facto non ita respuit hoc sensus humanus, quemadmodum antea, cum sine ullo exemplo res ipsa poneretur, horruimus.

VI. Textum hunc non opposuere neque *Dallaus*, neque *Clericus*, severissimi Augustini censores. Ex suis ergo laudatis magistris illum, quemadmodum cetera adversus Patres, non transcripsit *Barbeyracus*; sed ex nostris inferioris subfellii Casuistis, qui eumdem allegant, ut iuris naturæ ignorantiam ex Augustini mente invincibilem ostendant. Alter ex iis est P. Dominicus Viva, qui in commentariis ad 2. prop. *Alex. VIII. num. 2.* falso in sensu laudatum Augustini textum obtrudit, ut præfatam ignorantiam probet, ubi etiam truncatum D. Thomæ textum exhibet, ut suam roboraret opinionem: alter vero P. *Lecchi*, qui in suo opere inscripto *Avvertenze contrapposte all' Istoria del Probabilismo &c.* hunc locum mihi obiecit, ut idipsum evinceret: quam vero irrito conatu, alias ostendi in Libro cui titulus *Esplanazione di quattro Paradossi &c. pag. 112.*

VII. Non est ergo quod sibi plaudeat *Barbeyracus*, quasi quidquam novi nobis opposuerit. Triumphum ille canit *loc. cit. num. 6.* ac si luce meridiana clarius evicisset S. Augustini ignorantiam. Quid? clamat censor severus. Augustinus vester non legis *Mosaycæ Patriarchas*, sed *Christianos* alloquitur, Christianorumque exempla perhibet. Si persuasus ille fuisset, vetitum esse maritis alteri homini ius cedere quod ipsi habent in uxoris corpus, an vel momento suspensus hæere potuisset? An non continuo definiisset: Circumstantiæ minuunt quidem, non autem auferunt actionis parvitatem? Secus agit Augustinus. Cuique lectorum, quod illi placuerit, cogitandum relinquit. Ignoravit ergo actionem esse pravam.

VIII. Quæ olim adversus Casuistas laudatos dixi, nunc adversus *Barbeyracum* repeto, hoc solo discrimine, quod illos animo bono,

demissoque, erroneo in sensu interpretatos Augustinum dixerim; is contra superbe, & arroganter æque ac imperite sancto Doctori imponit, atque insultat. Ut *Barbeyraci* ignorantiam, & malam fidem simul evincam, primum exponam ipsum Augustini, quem ille opponit, textum, qui adulterio, consentiente viro, favere videtur: post alia Augustini loca transcribam.

IX. Et primum Augustinus quæstionem proponit, valeat ne coniux, altero consentiente coniuge, extraneo viro licite immisceri? Hæc sunt illius verba sub initium disputationis suæ proposita. *Sed tamen utrum quod ait Apostolus: Mulier non habet potestatem suis corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: possit tantum valere, ut, permittente uxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena uxor sit, nec a viro disiuncta, concumbere?* En quæstionem. Audi decisionem. *Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam femina, viro permittente, facere posse videatur; QUOD OMNIUM SENSUS EXCLUDIT.* Hac sua sententia constituta, omniumque sensu confirmata, subdit apparere (hoc siquidem significat verbum *existere*) causas posse, quæ sensui humano licitam repræsentent præfatam copulam. Inter eiusmodi exempla illud quod ante 50. annos evenisse Antiochiæ perhibetur, narrat. Postea hoc pacto concludit. *Nihil hic in aliquam partem disputo: liceat cuique existimare quod velit. Non enim de divinis auctoritatibus deprompta HISTORIA est. Sed tamen, narrato hoc facto, non ita respuit humanus sensus quod in illa muliere, viro iubente, commissum est, QUEMADMODUM ANTEA, cum sine ullo EXEMPLO res ipsa poneretur, horruimus.* De quo hic ambigit, amabo te, Augustinus? De doctrina? De malitia adulterii? Quis, nisi demens, dixerit? Quippe disputationis initio constituit, ita esse pravam hanc coniunctionem, ut eam *OMNIUM SENSUS EXCLUDAT.* De facti ergo, de historici veritate ambigit, quæ cum ex divinis Scripturis excerpta non sit, cuiusque arbitrio prudentissime illam relinquit. Hoc solum adicit, quod *humanus sensus* non ita perhorrescit adulterium quod consentiente viro ab illa muliere commissum est, sicut antea, cum nondum simile exemplum apparuerat. Hæc est perspicua, hæc germana Augustini doctrina. Quid in ea rationi dissonum? Quid cum Evangelio pugnant?

X. Verum, ut oscitantia, ne dicam fraudem (lubet enim hominem superbum, insultantem

tem, & ovantem humane tractare) *Barbeyraci* emicet evidentius, finge Augustini doctrinam non esse adeo, uti revera est, perviam, genuinam, manifestam, sed ambiguum: nonne æqui censoris erat, alia Augustini loca consulere, ubi, omni ambiguitate sublata, quæstionem hanc dirimit? Audiatur ergo censor noster Augustinum *Lib. de fide, & bon. oper. cap. VII.* ubi hæc habet: *Abfit ergo ut sensu non humano, sed plane vano, sic doleamus, cum flagitia corriguntur, tamquam connubia dirimantur; maxime in civitate Domini, in monte sancto eius, hoc est in Ecclesia, ubi nuptiarum non solum vinculum, verum etiam SACRAMENTUM ita commendatur, ut non liceat viro uxorem suam alteri tradere; quod in Republica tunc Romana non solum minime culpabiliter, verum etiam laudabiliter Cato fecisse perhibetur. Neque hic diutius modo disputare opus est, cum & illi quibus respondeo, NON AUDEANT AFFIRMARE, NULLUM HOCESSE PEC-CATUM, NEQUE NEGENT ESSE ADULTERIUM, NE IPSI DOMINO, SANCTOQUE EVANGELIO APERTE CONVINCANTUR OBSISTERE.*

XI. Quid ad hæc *Barbeyrace*? Cur, si ambiguis tibi erat alter locus, hunc non consulisti? Numquid, quia tantum tibi non erat otii? Ecce ergo virgam censoriam exercere in Augustinum ausus es? Alto fortasse silentio hunc textum præterit, quod Augustinum audierit Lutheranorum, & Calvinistarum hæresim damnantem, cum matrimonium Sacramentum appellet? At fallor ipse. Quid refert, Augustinum asserere, *Sacramentum* esse matrimonium? Aberravit ille, sicut & ceteri Patres. Sic sese expediunt transalpini nostri Novatores. Quid deserendum, inquit *Pufendorfii*, *Thomasi*, *Heinecii*, *Volfii*, *Patribus* istis, qui in exponendo naturæ iure divinas allegant Scripturas; sicuti reipsa Augustinus in recitato textu sanctum Evangelium, immo ipsum Christum Dominum adduxit? Edisserite, quæso, vos. Habetis ne in sex illis voluminibus de I. N. nuper editis in lucem a *VVolfio*, aliquod *veriloquium*, quo demonstratione geometrica, Evangelio sublato, *Catonem* doceatis, & convincatis adulterium illud Antiochenum repugnare naturæ iuri? Nos asserimus cum Augustino, quodlibet adulterium cum iure naturæ pugnare; quin cum eodem Augustino addimus sacramenti dignitatem, & sanctitatem fœdere: at simul negamus, rationes a iure naturæ arcessitas semper, & in omni circumstantiarum apparatu esse ita evidentes, ut divinis litte-

ris opus minime sit; quemadmodum fabulantur *Pufendorfius*, *Thomasius*, *Barbeyracus*, ceterique eiusdem sectæ.

XII. Reponit *Barbeyracus* in suo opere inscripto *Tractatus Moralium Patrum cap. XVI. §. 7.* inepte Augustinum asserere, historiam Antiochenam non reperiri in Scripturis: quoniam regulæ quæ in Scripturis reperiuntur, satis sunt pro occurrentium casuum decisione. *Barbeyracus* nos cogit, ut congruis quandoque vocabulis ipsum vocitemus. At non quæ ille meretur, sed quæ nos decent, adhibenda sunt. Iterum ergo audiatur turgidus Censor. Augustinus dubium relinquit factum Antiochenum, quod non fit a divinis Scriptoribus enarratum: intra hæc confinia totus concluditur illius periochæ sensus. Ceterum non ignorat Augustinus, Scripturam adulterium damnare, cum expresse clamet, & Evangelium, & Christum Dominum, & omnium sensum illud execrari. Quæ *Barbeyracus* obtrudit §. 8. ex iis quæ dixi, convulsa sunt. Duo illius verba transcribere lubet latine verba, ut intelligant lectores, cuius indolis sit *Barbeyracus* iste. Clamat ergo: *Illos ne tamquam directores, & magistros habebimus in morum materia qui in tanti momenti punctis facultatem impertiunt id credendi quod nobis placet?* Audistis scrupulosum Calvinistam, qui deplorat hanc libertatem credendi quæ nobis placet, concessam ab Augustino? Sequatur ergo catholicam Ecclesiam, quæ credenda definit quæ ei non placent. Sed quid furdo canimus? Iam dictum est, Augustinum facultatem concedere credendi, aut respuendi factum Antiochenum, quod sit humana historia narratum; secus iudicandi licitum, aut illicitum adulterium, quod omnium sensu damnari testatur.

XIII. Adhuc insistit *Barbeyracus*, qui §. 9. fufissime cavillari studet nonnulla quæ S. Augustinus scribit contra adulterium *Lib. I. cap. III. de libero arbit.* Duos integros libros S. Doctor scribit de *adulterinis coniugiis*, ubi ex instituto malitiam adulterii pleno in lumine ponit. Istos aggredi non est ausus *Barbeyracus* noster. Carpere adnititur quædam Augustini verba, quæ truncata refert; & quia illorum assequi sensum non valet, deridenda propinat. Plura mihi implenda folia essent, si dicacissimi hominis quisquillas omnes dispicere, & reicere vellem; & plus iuste hærerem in limine, cum grandis mihi restat via. Illud recordari satis sit, Augustinum *Lib. de liber. arbit.* obiter, & præter institutum de adulterio scribere. Quæ non ideo dico, quasi Augustinus quidquam vel ambigui ibi habeat

beat in favorem adulterii; sed ut animi candorem, mentisque rectitudinem Barbeyraci patefaciam. Ne autem in re apertissima tempus prodigam, pauca Augustini verba transcribo, ut vel ex istis colligere lector possit, quænam sit Augustini adversus adulterium doctrina. In dialogi formam scribit librum istum S. Doctor. Incipit. Aug. Dic ergo prius, cur adulterium male fieri potest? An quia id facere lex vetat? Eyo. Non sane ideo malum est, quia vetatur lege; sed ideo vetatur lege, quia malum est. Aug. Quid, si quispiam nos exagitet, exaggerans delectationes adulterii, & quærens a nobis cur hoc malum, & damnatione dignum iudicemus, cum ad auctoritatem legis confugiendum censet hominibus, iam non tantum credere, sed intelligere cupientibus? Nam & ego tecum credo, & inconcussè credo, omnibusque populis & gentibus credendum clamo, malum esse adulterium; sed nunc molimur id quod in fidem recipimus, etiam intelligendo scire, ac tenere firmissimum. Considera, quantum potes, & renuncia mihi, quam ratione adulterium malum esse cognoveris. Eyo. Hoc scio malum esse, quod hoc ipse in uxore mea pati nollem. Quisquis autem alteri facit quod sibi fieri non vult, male utique facit. Aug. Quid, si cuiuspiam libido ea sit &c.

XIV. Barbeyracus noster, truncato capite orationis Augustinianæ, ab his ultimis verbis initium ducit, & rationes omnes quas ad evincendam adulterii malitiam S. Doctor proprio, & interlocutorum ore affert, cavillari, & corrumpere pertentat. Ineptire ipse, si eiusdem omnes ineptias profligare vellem. Si lectores aliqui de mala Barbeyraci fide in corruptenda Augustini doctrina ambigerent, illos rogo ut laudatum Augustini librum percurrant; & nisi ira succensuri sint Barbeyraci, penas me daturum spondeo. Contemptis itaque ineptissimis reculis, ad alteram profligandam calumniam accedo.

XV. Obiicit secundo loco Barbeyracus in laud. præf. Augustinum epist. c. l. i. i. alias l. i. v. ad Macedon. docere, iustos omnium iure potiri, infideles vere legitime possidere nihil: qua doctrina indicata, his verbis crocitat. Principium abominabile, quod a summo ad ima humanam pervertit societatem! Calumnia hæc priore impudentior est, quæque evidentius veteratoris hominis impudentiam manifestat. Iam doctissimi Monachi Benedictini in nova editione adverterant, S. Augustinum hoc. cit. ex Salomone Prov. cap. xvii. vers. 6. hunc adducere textam: Eius qui fidelis est, totus mundus divitiarum; illius autem qui

infidelis est, nec obolus. Textus iste neque in Hebr. neque in Vulgat. sed tantum in Septuaginta, & Arabica versione reperitur. Illo tamen utuntur SS. Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Cassianus. Porro Augustinus præfatum textum his verbis interpretatur. Nonne omnes qui sibi videntur gaudere licite acquisitis, eisque uti nesciunt, aliena possidere convincimus? Hoc enim certe alienum non est quod iure possidetur. Hoc autem iure quod iuste, & hoc iuste quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est; male autem possidet qui male utitur. Ut mentem Augustini facilius teneas, scias oportet, illum in hac ipsa epistola, & eadem quidem pagina, urgere omnes ad cuiusque rei ablata restitutionem. Advocatis potissimum improperat, quod male acquisita non restituant, nulla distinctione peccatoris, & iusti facta. Quis tandem Advocatus, aut ex Advocato vir optimus facile reperitur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cum tibi male adessem, dedi, & redde adversario tuo quod, me agente, inique abstulisti? Et tamen, quem prioris non rectæ vitæ rectissime poenitet, etiam hoc facere debet, ut si ille qui inique litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi forte restituendum est alienum, quod per furtum clanculo auferitur; & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, ubi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumventis legibus obtinetur. Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges, & iudices reddi iubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid, vel eripit divitiis quam qui trucidat pauperem fenore? Hæc, atque huiusmodi male utique possidentur, & vellem ut restituerentur; sed non est quo iudice repetantur. Iam vero, si prudenter intueamur quod scriptum est: Fidelis hominis totus mundus divitiarum est, infidelis autem nec obolus &c.

XVI. Primum Augustinus magnam epistolæ partem occupat, ut societatis iura, & iustitiæ confinia tueatur. Debitores admonet, ne faviant in pauperes debitores qui solvendo non sunt. Per varios personarum gradus discurret, & omnes instruit, hortaturque: ad mutuam servandam iustitiam, cuius læsio iura societatis infringit. Nullibi distinctionis iusti, & peccatoris meminit. Tandem sub epistolæ finem occasione interpretandi laudati textus Salomonis morali exhortatione suos alloquitur lectores, eos ante supremi Domini tribunal sistit, & ut in mentem sibi revocent hortatur, omnia bona a Deo accepisse eum in finem

nem ut bene iisdem utantur. Qui enim eadem in malos usus distrahunt, cum in hunc finem non acceperint, Deo supremo distributori reddere rationem debent, tanquam illegitimi possessores: qui enim bonis male utitur, illa iniuste possidet, cum ad bonum, non ad malum usum a Deo illa acceperit. Iusti omnia iure possident, quia, quatenus iusti, omnibus bene utuntur. Ergo iusti accipere omnia iniquorum bona valent? Tantam impingere Augustino calumniam solus Barbeyracus potuit. Et profecto, si vera sunt Barbeyraci commenta, necessario consequitur iustos totius mundi illico dominos evadere, exclusis peccatoribus, & infidelibus omnibus. Quod monstruosum inventum quis, nisi dementissimus, effutierit Augustino in mentem venisse? Nam, si iusti peccatorum bona acciperent, continuo non iusti, sed raptores evaderent; quin, si bonis terrenis inhierent, iusti paulatim esse desinerent. Omnia ergo iusti iure possident, quia nihil habent quo non bene utantur: quoniam ideo iusti, quia omnia quæ mundi sunt, nihili faciunt; & quo iustiores, eo sunt terrenarum rerum magis contemptores. Contra iniqui, quatenus iniqui, mancipia sunt divitiarum, quas in malos distrahunt usus. Porro, cum in tales usus eas a Deo non acceperint, idcirco Augustinus asserit, iniquos, & infideles bona legitime non possidere, quatenus in malos usus eadem prodigunt. Quin tantum abest, quidquam hic S. Doctorem naturæ iuri oppositum docere, ut contra germano in sensu oraculum Salomonis interpretetur.

XVII. Quid? arguabit iterum Barbeyracus. Si infideles, & iniqui, qui bonis abutuntur, eadem iure non possident, licitum erit ab iisdem illa surripere; aut ipsi adstricti sunt præfata bona iustis viris restituere. Cui cavillationi hæc reponit Augustinus ibidem. Sed inter hæc tollatur iniquitas male habentium, & quædam inter eos iura constituentur, quæ appellantur civilia; non quod hinc fiat ut bene utentes sint, sed ut male utentes minus onerati sint, donec fideles, & pii, quorum iure sunt omnia, qui vel ex illis sunt, vel inter ipsos tantisper viventes malis eorum non obstringuntur, sed exercentur, perveniant ad illam civitatem, ubi hereditas æternitatis est, ubi non habet nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, ubi possidebunt, quicumque ibi erunt, vere sua. Sed tamen etiam hic non interdiciamus, ut secundum mores, legesque terrenas non restituantur aliena.

XVIII. Quæ Barbeyracus infarcit in statu Moralium Patrum cap. xvi. §. 15. non con-

sultationem, sed contemptionem, non indignationem, sed commiserationem cæci, & impudentis hominis merentur. Tota Augustini oratio in interpretatione oraculi Salomonis eo tendit, quod omnia bona in finem ob quem a Deo data sunt, distribuuntur: & iuxta hunc respectum, qui iisdem bonis abutuntur, eadem legitime non possident; sed tamquam iniusti possessores penas apud supremum iudicem luent. Possident vero iure naturali, & civili in hoc mundo: & qui peccatoribus, & infidelibus bona absque iusto titulo surriperent, peccarent contra ius naturale & divinum, nedum contra civiles leges. Quoniam sibi soli Deus reservavit iudicium ferendum in bonos, aut malos usus bonorum. Iterum clamitat Barbeyracus, Augustinum non distinguere, peccatores ipsos quandoque bene, & interdum male uti bonis; nec officium caritatis a iure proprietatis. In commentario ne, quo obiter ad calcem suæ epistolæ S. Doctor interpretatur oraculum Salomonis in sensu morali, & mystico, ut lectores suos ad æternam hæreditatem capeendam excitaret; in hac, inquam, brevissima interpretatione mediæ paginæ præcepta iuris naturæ, & discrimen quod inter ius proprietatis, & officium caritatis, intercedit, & quandam bene, quando vero male peccatores abutuntur, explicare S. Doctor debebat? Quid quod in eadem ipsa epistola istorum plura docet; in aliis vero libris tanta perspicacitatis luce præfata omnia describit, ut solus Barbeyracus ausus fuerit hac de re Augustino calumniam impingere? Aciem Dallæi, Clerici, & aliorum hæc fugerunt. Uni Barbeyraci tanta reservata impostura erat, profecto tanto censore digna.

XIX. Ut ad alium crimen Augustino impætum gradum faciat Barbeyracus, his verbis sibi viam parat §. 29. sui tractat. Moral. &c. Dicere plura possem, ut evidentius notum facerem, quam impedita, quam falsa sint perniciosa S. Augustini principia. Sed en, quod instat. . . opinio scilicet horrenda istius Patris de vi, & persecutione in causa religionis. In scenam reducit censor acutus in præfatione ad ius naturæ & gentium crambem illam millies recoctam, controversiam nempe de iusta hæreticorum punitione. Qua in causa Barbeyracus adversarios habet, nedum Catholicos omnes ab Apostolis ad hæc usque tempora, verum suum Pseudopatriarcham Calvinum, suos Calvinistas, nedum Remonstrantes, & Protestantes plurimos. P. Cellier suo calamo moderationem, mansuetudinem, & lenitatem Augustini patefacit, communem Catho-

tholicorum causam defendit. Dominus Barbeyracus rancida libertinorum, qui nullum experiri iudicem vellent, refricat commenta, in subsidium vocato Clerico suo. Ut igitur aliud argumentum lector habeas genii Barbeyraci, scias velim, Ioannem Clericum præ ceteris severissimam æque ac audacissimam criticen exercuisse in Augustini opera sub ascitio nomine *Ioannis Phereponi*; & inter cetera propugnatam ab eo in hæreticos persecutionem exaggerat. Cl. Ludovicus Antonius Muratorius in suo revera doctissimo opere de moderatione ingeniorum *Lib. II.* pluribus capitibus ex instituto Phereponi sophismata, cavillationes, atque imposturas usquequaque explofit, labefactavit, & invitis rationum momentis evicit, quam sit iusta, quam necessaria hæreticorum puniatio. Dominus Barbeyracus sua nativa, atque verecunda fronte remittit lectorem ad videndum Phereponum, Petrum Bælium, ceterosque eiusdem furfuris homines. *Voiez Phereponus, Voiez Commentaire Philosophique Bayle &c.* De Muratorio vero Phereponi debellatore altum silentium. Hæc disputandi ratio in religionis negotio Lutheranis, Calvinianisque familiarissima, Barbeyracus vero unica, scilicet, rancidula, & millies contrita suorum commenta iterum recoquere, atque de libro in quinternum transcribere, illa altius exaggerare, & aurito popello vehementius inculcare, & quæ a Catholicis contra scripta sunt, alto obvolvare silentio. Hæc ne ingenui hominis disputandi methodus, & non potius sophistæ, vitilitigatoris, & peryicacis rabulæ? Ne in simile vitium ipse incidam, absit ut vel verbum reponam pro defendenda iusta hæreticorum puniatio contra Barbeyracum, quem potissimum in hac lite commiseratione aliqua dignum reputo: causam quippe agit suam. *Tolerantissimus, & indifferentissimus* Barbeyracus, suoque Pherepono, seu Clerico, & impio Petro Bælio religio est. Qui plenam istius controversiæ notitiam de iusta hæreticorum puniatio ab Augustino propugnata habere cupit, consulat præter innumeros alios Catholicos Cl. Muratorium *loc. cit.* Et hæc pauca pro S. Augustino contra Barbeyracum dixisse in præsens sufficiat. Plura forte dicturus sum alibi.

XX. S. AMBROSIO obgannit Barbeyracus, quod splendidam virginitatis virtutem plus iusto laudibus extulerit. Nec iniuria, si carnalis Reformatorum, & Protestantium religio spectetur. Ecquid? Placere ne sectariis istis coelibatus potest, si septemtrionalium hæresum Protopatriarcha Lutherus implacabile coelibati vitæ indixit bellum, impossibi-

lemque observatu eam asseruit? Et ut opere compertum faceret se, veluti suam in luto, triginta annorum spatio foedissimam duxisse vitam, qua novæ suæ Reformationi viam pararet, fere quinquagenarius conflupratam sacram virginem in matrimonium duxit. Catholicorum Scriptores nonnulli acri quandoque stilo, & animo quasi succenso Lutheranorum, & Calvinistarum sordida adversus illibatam virginitatem commenta explodunt. At contra ego compatior miseræ genti, quæ a Patriarchis suis impossibilem esse coelibatum didicit; quæ excucullatos Monachos, & totæ virginitatis temeratores, ut suos colit Apostolos. Quid itaque mirum, si horrida illis castitas virginalis est? Mirum, quod in Virgine Sanctissima virginitatem non detestentur. Salaces homines non confutandi, sed ad Ethnicos, ad Vestales amandandi, ut aliquo confundantur pudore. Nec est quod reponant se improbare in Patribus, quod ita virginitatem exaltent, ut nuptias damnare videantur. Ita ne vero? Ecqua fronte tanta obruditorum impostura, si Patres uno ore docent, Christum Dominum ad sacramenti dignitatem nuptias evexisse? Ne multa. Apud Lutheranos, Calvinianosque, dum virginitatis elogia pangunt Patres, turpiter errant. Dum matrimonium sacramentum confitentur, aberrant. Quid, quæso, hominum isti sunt? Sapientiores quindecim sæculorum Doctores christianæ religionis dogmata ignorarunt, donec novus aquilonaris Moyles Lutherus cum sua Catharina, & Bucerus cum sua duplici uxore, ad hoc quod attinet, Mahumeto, non Christo similes, ignorantia tenebras fugarent.

XXI. Sed pauca verba vibret ipsemet S. Ambrosius contra Barbeyracum, effutientem sanctum Doctorem sacras contemnere nuptias. Præsertim Apostolus virginitatem coniugio. *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; & qui non iungit, melius facit: I. Cor. VII. 38.* Idem asserit Ambrosius. *Honorabile coniugium, sed honorabilior integritas.* Lib. de vid. cap. XII. Item cap. I. *Licet ergo nubere, sed pulchrius est abstinere.* Audi Barbeyrace, quæ sequuntur. *Dicit aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego vero suadeo, & damno eos qui dissuadere consueverunt, utpote qui Saræ, & Rebecca, & Rachel, ceterarumque coniugia feminarum veterum pro documentis singularium virtutum recensere soleam. Non itaque dissuadeo nuptias, sed enumero fructus sacratæ virginitatis.* Lib. de virg. cap. VII. num. 34. Pauca hæc S. Ambrosii verba omnium Lutheranos, & Calvinianorum ora obstruunt.

XXII. Alterum crimen quod Barbeyracus S. Am-

S. Ambrosio impingit. *cit. præf. §. 9.* est, quod usuram absolute damnaverit. Ad hoc quod attinet, censor non imponit S. Ambrosio, qui re ipsa omnem profusuram detestatur. Sed dicimus, inter hæreses quas Pseudopatriarcha Calvinus evomuit, unam esse usurarum defensionem. Ante quippe Calvinum nedum universa catholica Ecclesia, verum etiam Lutherani ipsi usuras quaslibet improbarunt. Quam acriter Bucerus, Brentius, Melancthonius investi adversus fenora sunt, palam feci tum in *Commentario in Encyclicam BENEDICTI XIV.* tum in *Appendice 2. ad usuram contractus trini.* Calvinus post xv. ab Evangelii promulgatione sæcula hæresim liciti fenoris partim commentus ipse est, partim a prædecessoribus hæreticis, ut alia errorum portenta, mutuatus est. Tantum itaque abest ut cum Barbeyrace super hoc puncto contendamus, quin ultro, & quam libenter fatemur, & Ambrosium, & omnes Patres, omnesque Ecclesiæ Catholico-Romanæ Doctores usuram, sive moderatam, sive immoderatam, tamquam iuri divino, & naturali oppositam, damnare. Pudere deberet parvulam sectariorum turbam adversus omnium sæculorum Doctorum multitudinem cervicem erigere. Sed hæc est cæcorum conditio, ut medio in meridie, sole splendente, nihil videant.

XXIII. Quod tertio loco Barbeyracus adversus S. Ambrosium obruditorum omnem fidem superat. Contendit homo iste, S. Ambrosium in suo de Officiis opere Ciceronem sibi imitandum proposuisse. Et hæc subdit *in cit. præf. §. 9.* quæ ex Gallico idiomate in Latinum vera profero. *Verum quidquid asserat Theologus Lutheranus (Mich. Fortschius Professor Tumbigenensis) qui Vertembergæ hoc opus evulgavit, dissertationibus eiusdem farinae ornatum, si quædam Evangelii peculiariora principia, quæ hoc in opere S. Ambrosius seminavit, una cum sacrarum Scripturarum exemplis, quæ perpetuo refert, sed passim male explicata, excipias, minime asserere vereor, infmite exemplum serpere infra prototypum, sive stili elegantiam, & facilitatem, sive operis œconomiam, rerumque collocationem, sive cogitationum soliditatem, & ratiocinii rectitudinem spectes.*

XXIV. Hæc est Calvinistæ nostri critique in sanctum Ecclesiæ Doctorem. Ethnicus ergo Cicero in formandis hominum moribus sancto Ambrosio præstantior est? Pro Calvinistarum Reformatorum regimine Paganum Idololatram gravissimo Ecclesiæ Doctore, qui castitatem suadet, qui fenora damnat, qui fa-

cras esse nuptias asserit, præferre Barbeyracus forte non immerito potuisset. At nimium impotens illius audacia est, dum aureum de Officiis S. Ambrosii opus, cælesti lumine illustratum, longe Tulliano opere inferius esse definit. Vellem mitiori stilo excipere hunc sanctorum Patrum censorem, si saltem, ut Dallæus, ut Clericus, intra aliqua calumniandi confinia sese continuisset. At tanta est hominis istius temeritas, ut necessario aciores voces exigat, compellatur recedere ab illa scribendi ratione quam etiam in hæreticorum confutatione adhibendam suademus. Sit Tullianum eloquium elegantius, sit venustius. Quid hæc ad explicanda hominis christiani officia conferunt? Christi enim doctrina Rhetorum fucos, & verborum lenocinia dedignatur. Passim finistre divinarum Scripturarum textus interpretatur Ambrosius? Illius ratiocinium parum constans? Ecce? Audi. Tullius docet, teste Ambrosio *Lib. I. offic. cap. XXVIII.* primam esse formam iustitiæ, ut nemini quis noceat, nisi laceffitus iniuria. Hoc, reponit S. Ambrosius, pugnat cum Evangelii doctrina, quæ beneficia pro iniuriis rependere suadet. *Quod (inquit S. Doctor ibidem) Evangelii veritate vacatur: vult enim Scriptura ut in nobis sit spiritus Filii hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre iniuriam.* Falsa ne interpretatio isthæc, o Barbeyrace? Altera iustitiæ forma, a Tullio asserta, est eiusmodi. *Deinde formam iustitiæ (subdit Ambrosius ibi) putaverunt, ut quis communia, id est publica pro publicis habeat, privata pro suis.* Naturæ ordo communia omnia fecit. Rerum occupatio proprietatem invenit. *Ne hoc quidem (pergit Ambrosius) secundum naturam; natura enim omnia omnibus in comune profudit: sic enim Deus generari iussit omnia, ut pastus omnibus communis esset, & terra foret omnium quædam possessio. Natura igitur ius commune generavit, usurpatio ius fecit privatum.* At, ut magis pateat quæ sit Barbeyraci critique in S. Ambrosium, lubet nonnulla alia eiusdem S. Doctoris verba transcribere. Paucis enim plura exprimit. *Ergo secundum voluntatem Dei, vel naturæ copulam, invicem nobis esse auxilio debemus, certare officiis, velut in medio omnes utilitates ponere. . . . Magnus itaque splendor iustitiæ, quæ aliis potius nata quam sibi, communitatem, & societatem nostram adiuvat, ut suo iudicio omnia subiecta habeat, operam aliis ferat, pecuniam conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena. Neque Doctor sanctus proprietatem rerum iure gentium*

tium investam absolute excludit; sed eo il-
lius doctrina spectat, ut aviditatem augen-
darum divitiarum, & malum earundem u-
sum, ut cupiditatem ceteros fratres ad pau-
pertatem, inopiamque redigendi improbet,
damnetque, ut denique Christianos excitet
ad sublevandam aliorum egestatem, super-
flua pauperibus impertiendo: quæ est ipsissi-
ma Augustini doctrina ex Evangelio hausta.
Hæc sunt verba quibus sua promissa Ambro-
sius Lib. I. Offic. cap. xxviii. Etenim, dum
augere opes, aggregare pecunias, occupare ter-
ras possessionibus cupimus, præstare divitiis,
iustitiæ formam exuimus, beneficentiam com-
munem amissimus. Quomodo enim potest esse ius-
tus qui studet eripere alteri quod sibi qua-
rat? Potentiæ quoque cupiditas formam ius-
tiæ effeminat. Quomodo enim potest pro aliis
intervenire qui alios sibi subicere conatur; &
infirmo adversus potentes opem ferre qui ipse
gravem libertatis affectat potentiam? Non est
quod multis a Barbeyraci ineptis censuris S.
Doctorem asseram. Quæ in laudata præfa-
tione congerit censor, satis superque explo-
sit P. Cellier.

XXV. Verum contra hunc Patrum defen-
sorem iterum conatus suos exerit Barbeyrac-
us in suo tractatu Moralium Patrum cap. xiii.
Clamat §. 14. se non debere propriam men-
tis rationem litare iudicio antiquorum Ecclē-
siæ Doctorum, qui propria ratione tam ma-
le abusi sunt, quique cæco modo sese aucto-
ritati devoverunt. Apologiam §. 16. pro Ci-
cerone contra Ambrosium texit. Ambrosius,
pluresque alii Patres, tum antiquiores, tum
posteriores, difficultatem displicentes occi-
dendi aggressorem, latronemque, atque adeo
gravissimum amittendæ innocentiae peri-
culum, insuper serio reputantes fieri haud
posse ut aggressoris, vel latronis corpus in-
terimatur, quin simul anima detrudatur in
infernum, hortati sunt fideles, in schola
Christi imbutos, ut his in eventis sacrifi-
cent Deo pro fratribus vitam, quemadmo-
dum Christus Dominus in cruce pro omni-
bus inimicis donavit suam.

XXVI. Tam divina doctrina displicet Bar-
beyraci, quoad eam in Calviniana schola
non didicerit. Illam tamen probat, commen-
datque vel ipse Grotius cap. I. in Ioan. &
cap. v. in Matth. & commendare debent quot-
quot Evangelium profitentur. Ad auctori-
tatem Grotii, cuius verba dedit P. Cellier,
nihil reponit; sed Ciceronis sententiam Pa-
trum Ecclēsiæ doctrinæ præponit homo refor-
matus. Plurimas alias eiusdem imposturas
in S. Ambrosium prætereo, tamquam ine-

ptissimas. Nec dubito fore ut quispiam dice-
re ausit, plura me silentio tegere, quod ne-
sciam illa refellere; cum sint omnia vanissi-
ma. Quod si aliquis futurus sit qui Barbeyra-
ci futilissimas censuras propugnare velit, il-
lius cerebro fausta precamur.

XXVII. Pauca de LACTANTIO dicam,
quem Barbeyracus accusat, docere, *virum
bonum nec arma deferre, nec negotiationem
exercere in remotis regionibus debere.* Odium
quo in antiquos Ecclēsiæ Patres, qui in ante-
cessum hæresim Calvinianam, & Luthera-
nam præfocarunt, ardet censor noster, ita
illum excæcavit, ut ea omnia adversus eod-
dem spuat quæ in mentem illi veniunt. La-
ctantius minime vetat cuiquam arma defer-
re, neque mercatoriam artem agere; sed ait,
ut advertit P. Cellier, se non videre cur ista
peragere homo iustus debeat, necessitate sub-
lata. *Cur enim naviget (inquit Lactantius)
aut quid petat ex aliena terra, cui sufficit sua?...
Cur autem belligeret, ac se alienis furoribus
miscat, in cuius animo pax cum hominibus per-
petua versetur? Aut humano sanguine delecta-
bitur qui non modo ipse cædem facere, sed inter-
esse facientibus, & ad spectare ducit nefas?*
Patres sancti Christo, Apostolisque propin-
quiores, divini Magistri ubique inclamantis,
spinas esse pecunias, divitiarumque gravissima
obstacula assequendæ æternæ vitæ, doctri-
nam cælestem, occasione data, fidelibus al-
tius inculcabant. Ab amore divitiarum immo-
derato, sanguinisque humani fundendi sævi-
tia illos absterre curabant. Gravissima belli,
divitiarumque pericula pro dignitate exage-
rabant, ut eorumdem corda ad cælestia bo-
na comparanda inflammarent. Sublimiora ev-
angelicæ doctrinæ consilia explicabant, mis-
sis tunc secretioris naturæ arcanis, quæ an-
tea, aut post, vel alibi manifestaverant.
Barbeyracus verborum Patrum venator, si vel
vocem offendant quæ plures sensus excipiat,
illico eam arrodere, cavillarique in deliciis
habet. Casus a Carneade propositos dispicit
Lactantius Lib. V. instit. cap. xvi. & diver-
sam a Marci Tullii opinionem sententiam pro-
mit. Hæc quoque displicet Barbeyraci, qui
sublimem evangelicæ perfectionis doctrinam
ignorat, non secus ac Cicero, cuius cogita-
tiones Ecclēsiæ Patrum sapientiæ anteponebat.

XXVIII. Lactantius quoque exprobrat Bar-
beyracus, quod usuram omnem absolute da-
mnaverit. Mirandum quod non suggillet Pa-
tres, propterea quod damnant polygamiam,
furta, homicidia, & horrendiora flagitia. Iam
supra, obiter licet, dictum est, Patres omnes,
& cuiusque sæculi Doctores Ecclēsiæ catholi-

cæ, Scripturarum luculentissimis documentis
innixos, fenora reprobare. Oppositum a duo-
bus circiter sæculis propugnant Reformati
Calvinistæ. Scripturæ nobis luculentissimæ
sunt contra usuram. Pro usura Scripturæ sta-
re affirmant Calvinistæ. Quis istius contro-
versæ Iudex? Scripturæ? At utraque pars
pro se illas allegat. Alterutrum ergo: aut lis
interminabilis; aut iudex admittendus. Nul-
lum iudicem hæretici volunt. Nullus ergo
controversæ terminus. Quisque ergo sibi iu-
dex, quisque ergo suam habet fidem, quisque
suam religionem. Huc tandem recta deducit
novatorum secta. Si enim nullus est iudex su-
per vera, aut falsa legum intelligentia; om-
nia confusa, omnia perturbata in mundo
erunt. Verum, si ultra hæc urgerem, ab in-
stituta via declinarem. Fateor itaque usuram
omnem diris devovere Lactantium; atque
Barbeyracum cum suo Pseudopatriarcha Cal-
vino, ceterisque Reformatis, seu deformatis,
& Lutheranis turpissime errare, dum usuras
defendunt.

XXIX. Hactenus ex innumeris calumniis,
Patribus a Barbeyraci inflatis, paucas cur-
sim indicavi. Adicere nunc lubet nonnulla
ex iis quæ Christianus Thomasio Lutheranus,
in audacia, & impudentia Barbeyraci nequa-
quam secundus, adversus Patres Ecclēsiæ ob-
trudit in hist. iur. natur. cap. III. Sperandum
erat, inquit, fore ut, exorto in hoc mundo
iustitiæ sole Christo Domino, naturalis lumi-
nis usus revivisceret. At evenit (subdit §. 2.)
ut in mediâ hæc sanæ doctrinæ luce errores pri-
stini, ac confusiones luminis naturalis, & su-
pernaturalis, mox post resurrectionem, & ascen-
sionem Christi in cælos, adhuc etiam viventi-
bus Apostolis, iterum caput exererint; mor-
tuis autem Apostolis, si non omnium, saltem
pene omnium Christianorum nomine superbien-
tium animis se se insinuaverint.

XXX. Originem tam subitanæ mutationis
continuo patefacit homo eruditus, Quamdiu,
inquit, piscatorum, idiotarumque cordibus
Christi doctrina hæsit, tamdiu pura & in-
taminata emicuit. Verum simulatque Ethni-
corum eruditi plures, præcipue Stoicorum,
Christo nomen dederunt, illico doctrinam
christianam polluere aggressi sunt. Disputa-
tiones inter Christianos ex Iudæis, & Christianis
ex Ethnicis factos fervere cæperunt; &
hinc dissidia, atque pugnantæ ortæ opiniones
sunt, quas diu fovit Platonicæ Philosophiæ
usus. Augustinus præ ceteris Philosophis
Platonem extollit, & prædicat. Tempore
Constantini Magni eruditi ex ethnicismo in
christianismum transferebant modum docen-

di, inquit §. 10. & 11. *verbosum quidem,
& amœnum, sed & simul sophisticum, orato-
rium, rixantem, & affectus ubique testantem.*
Ethnicis opiniones affingebantur, quibus nun-
quam in mentem venerant; & postea ira-
cundis, & vehementibus disputationibus hæ-
chimæ refutabantur. *Modo loco refutationum
rationabilium utebantur exclamationibus,
interrogationibus oratoris, aut invectivis, &
verbis maledicis, parum, aut nihil ad rem fa-
cientibus. Modo mittebant responsonem ad du-
bia proposita, & loco responsonis usurpabant
digressiones longe quæstas, ac sanas & sobrias
doctrinas christianas argumentis insufficientibus
confirmabant.* Quinam isti Ethnicorum calu-
mniatores, atque inepti eorumdem confu-
tatores? Lactantius, Iustinus Martyr, Athe-
nagoras, Tertullianus, Origenes, Ambro-
sius, Augustinus, ceterique catholice Ecclē-
siæ Doctores. Post Christi, & Apostolorum
in cælos ascensionem extincta christiana Ec-
clesia iacuit usque ad excucullatum, uxo-
ratumque Lutherum. Tam festiva deliria id-
circo refero, ut universo orbi, Lutheranorum,
Reformatorumque lepidâ cerebra pateant.
Et ne Christiano Thomasio, censori
sane mendacissimo, quidquam imponere vi-
dear, audi quæ continuo subdit §. 12. *Memini
quod ante plures annos B. Pater (Iacobus
Thomasius) dum Lipsiæ professor oratoricæ ef-
fret, in publicis lectionibus auditoribus suis ana-
lyses disputationum quarundam Lactantii ad-
versus Ethnicos, secundum regulas bonæ me-
thodi disputandi in calamum distulerit, &
nævos hactenus memoratos in magna copia ibi
monstraverit, quas adhuc in eius MS. possideo
&c.* De Ambrosio, & de ceteris Patribus vide,
subdit, in notis Barbeyracum, quem supra vi-
dimus, & audivimus. Singulas ne ego has
nugas dixerim, an impudentissima mendacia
refellere debeam? Platonius fuit Augusti-
nus, ubi in Platone veritatem, Antiplatonius,
ubi falsitatem deprehendere sibi visus
est. Nonne Doctor sanctus ex instituto Plato-
nis errores oppugnavit? Huc ne textus tran-
scribam, ut absque necessitate folia impleam?
Vide hac de re P. Baltum, qui Patres ab er-
roribus Platonis vindicat.

XXXI. Si primis auræ ætatis religionis
christianæ sæculis tam densæ ignorantie te-
nebræ doctiores Christianorum mentes occu-
parunt, colligere quisque facile potest, quan-
ta fuerit eruditio posteriorum temporum, in
quibus (subdit historicus noster §. 13.) *su-
perbia ratiocinandi quotidie magna decremēta,
contra rixæ & pugne Andabaticæ magna in-
crementa caperent; nævi illi non emendati, sed
potius*

potius aucti fuerunt. Et quemadmodum rivulus, quo a fonte longius recedit, turbolentior evadit; sic quoque iuris naturæ scientia eo maiora subivit detrimenta, quo vetustior facta ætas est ad tempus usque Lutheri. *Tum enim*, canit Christianus Thomafius §. 14. *multi Protestantium Theologorum, in primis vero B. Lutherus noster, Chytræus, & alii . . . de hoc abusu interpretationis a Philone, Ambrosio, Origene, & aliis Ecclesiæ Patribus commisso conquesti sunt, & adhuc conqueruntur.* Ut vides, universa Christiani Thomafii historia eo spectat ut *Beatum* suum *Lutherum*, sicut Ecclesiæ, ita quoque scientiarum omnium reformatorem repræsentet. Quod sane consilium ab ipsis Stoicis & Cynicis risum extorquet. Nec ego efficacius deridendos propinare existimo hos Lutheranorum Doctores, quam illorum ipsorum verba, & cogitacionulas in medium afferendo. Adeo hæc monstrofa sunt, ut vel ipsorum Evangelicorum plures commoverint, sicuti testatur Historicus noster §. 19. *Et satis mirari non possumus, qui fiat ut multi etiam inter Evangelicos ferre nequaquam possint, ut vel minime tantum annotationes de dogmatibus Patrum Ecclesiæ proponantur, quæ vel exiguam particulam eorum sanctitati titulari, & auctoritati, tantum non omnipotenti, detrabere valeant. Adhibentur statim invectiones, & hæretificationes cum magno abusu Scripturæ dictorum in eos qui ex amore veritatis ignavos sanæ doctrinæ de orroribus admonent. Declarantur hi esse maledicti Empechtæ detegentes pudenda Patris Noe. Immo tandem usus luminis naturalis plane abicitur, ita ut malint se, & alios privare ratione recta a Deo, tamquam a nobilissimo Domino, concessa, quam ut deponant intemperatum, & irrationalem amorem erga homines imbecillitatibus humanis præditos, & non infallibiles. Notum est quantas hæcenus calumnias, & increpationes passi fuerint viri quidam eruditi (Dallæus, Clericus, Bælius) qui veritatem illam docuerint. Nec ipse adhuc audeo rem hanc plenius exponere, vel saltem ab aliis exposita fusius referre; quamvis demonstratio huius assertionis maxime ad scopum nostrum pertineat.*

XXXII. Patres imbecillitatibus humanis præditi fuerunt, inquit Historicus, & infallibiles minime fuere. Nulla ergo illis fides adtribuenda. Beatissimus ille vester Martinus Lutherus, supra omnes humanas imbecillitates evectus, falli, aut fallere nefcius, ac ne omnia naturæ arcana tetigit? Protestantibus, tanti Patriarchæ sapientiæ veluti exasse heredes, hanc iuris naturæ scientiam si-

bi vendicant. At modestissimus Thomafius formidans ne sui evangelici homines contra se Patrum contemptorem irruant, non est ausus plenius Patrum menda exponere, orbemque universum usquequaque illuminare. Calamitates quas sustinere ferventissimi illi divinæ religionis derisores, Petrus Bælius, Clericus, & Dallæus, ob Patrum contemptorem, indicat. Quem eruditorum latet, impiissimum Sannionem Petrum Bælium ioci loco quamlibet habuisse religionem? Impudentia Clerici in carpendis Patribus cuiusmodi ignota est? Hos nullius religionis duces sequitur *Christianus Thomafius*, dignissimus tantis magistris discipulus. Infra evincam demonstratione evidentissima, methodum quam sibi proposuerunt Thomafius, Barbeyracus, Pufendorfius, VVolfius, ceterique Protestantes in explicandis naturæ arcanis, esse omnium errorum fontem. Fundus quippe iuris naturæ anima rationalis, seu natura humana est. Communis hominum vox pandit vera naturæ istius arcana, præceptiones, & sensa. Derident Doctores laudati communes hominum, & quidem doctiorum præceptiones, & voces. Repugnant ergo naturæ instinctui, ac primis, intimisque eiusdem sensibus; & dementes, ad hoc quod attinet, manifestissimi sunt. Verum de hoc fusius infra.

XXXIII. Finem huic capiti impono nonnullis eiusdem Christiani Thomafii sententiis. Singularem providentiæ divinæ adscribit, quod superiori sæculo Abrahamus Scultetus nervos, erroresque Patrum in compendium redegerit; eundemque legendum suggerit, sicut & Dupinium, Clericum, & potissimum Barbeyracum, de quo loc. cit. §. 22. hæc scribit. *Clarissime (Barbeyracus) monstravit, quod Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Lactantius, Basiliius, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius Magnus (en catenam Patrum Ecclesiæ præcipuorum, & passim pro Sanctis habiturum) non solum in doctrina morali parum aut nihil sciverint, sed & in explicatione Scripturæ sacræ, aut alia occasione ita ferente, varia noxia, & erronea, ac non solum luci Evangelii, sed & iuri naturæ adversantia dogmata (ut ipse loquitur) in animis auditorum suorum disseminaverint. In morum doctrina noxia docuere Patres? Quænam hæc? Quænam? Virginitatem præferunt matrimonio. Istud, ut sanctius custodiatur, evectum a Christo asserunt ad sacramenti dignitatem. Ufuras omnes, five magnas, five parvas, damnant. Ieiunia suadent, quæ eluonibus, & gene-*

geneonibus displicent. Pœnitentiam, cilicia, disciplinas, iugemque corporis conficiationem, sensuum crucifixionem inculcant, imperant, tanto fervore, ut Epicurei isti nullum non moveant lapidem, ut istorum Patrum doctrinam, e Scripturis sanctis haustam, in contemptum adducant.

XXXIV. Historicus noster, ut argumentum exhibeat, se presse, ordinateque disputare, in historiam iuris naturalis Papatum, invitis superis, introducit. Politicum effatum suis Protestantibus serio meditandum proponit, ut Papatus scopulum facilius declinent. Inquit enim cit. hist. cap. III. §. 23. *Ut autem arcana politica Papatus eo melius intelligantur, & Protestantes eo cautius eadem vitare, & simul eo distinctius comprehendere possint, qua occasione lumen naturale, imprimis vero doctrina morum, & politica, item ius naturæ magis, magisque obscurata, & corrupta fuerint, veritatis studio sequens ad profundiorum notitiam historiæ ecclesiasticæ maraudans, sed communiter etiam a novissimis, & alios errores annotantibus Scripturibus neglecta, observatio valde commendanda est.* Vides in hac periodo elegantiam cum perspicuitate certare? Et hi sunt qui strigofam, impeditamque orationem Scholasticis improperant. Sed levitia in thrafonibus istis hæc reputare debemus. Promamus arcana ista. Fastidio summo lectorem afficerem, si lutulento historici, atque superciliosi censoris stilo mysteria ab illo conficta enarrarem. Et primum quisque iudicare valet quam inepte in historiam iuris naturæ arcana Papatus introducantur. Sed familiare est novis istis Aristarchis argumenta prorsus diversa simul confuere, & confusione incredibile confarcinare: quæ vitia exprobare Scholastici solent. Verum audiamus hæc arcana Papatus.

XXXV. Universos Ecclesiæ Patres cuiusque ætatis tribuit ille in partes duas, easque mutuo pugnantes. Prioris classis Patres, inquit, in contemplatione essentia divinæ felicitatem collocant, neglecta vitæ emendatione. Deum esse indulgentissimum Patrem prædicant, qui incredibili patientia carnis opera tolerat. Filium suum in hunc mundum misisse docent, ut, excusso Mosaicæ legis iugo, obtutum figerent Christiani in divina essentia. Contendunt hunc Deum zelotem esse, atque velle ut Doctrinæ capita ad certas formulas redigerentur iuxta morem, in conventibus politicis receptum, per votorum pluralitatem. Qui vero ab his formulis dissentiant, quamvis Deo placere studeant, æternas daturi sunt poenas. Quid sibi velit homo iste, Conc. Theol. Tom. VI.

dum talia somnia, ne anicella quidem digna, scriptis consignat, vix percipere valeo. Carpere forsitan servatum in Concilii morem controversias dirimendi contendit. Dum hæc in Doctore Lutherano legebam, ob oculos me habere aliqua *Talmudi* folia credebam. Deridenda, secus refellenda hæc sunt. Has delicias eruditus Lutheranis gustandas relinquimus.

XXXVI. Patres posterioris classis, inquit §. 25. præ ceteris, quæ referre piget, docent renuntiandum voluptati, avaritiæ, ambitioni, quibus interdum vota paupertatis, castitatis, & obedientiæ opponenda sunt. Crucifigendam carnem cum desideriis, & cupiditatibus suis, subiiciendam propriam conscientiam piorum hominum regimini. In has duas Patrum classes plures textit animadversiones, in viginti circiter §§. distinctas, tanta verborum farragine, & tam implexa oratione, ut neque quæ dicat, neque quæ dicere elegantissimus scientiæ iuris naturæ Historicus velit, percipere valeam. §. 29. hæc fatetur. *Utraque (pars) accusabat alterutram, quod quasi contra conscientiam sponte, & data opera falsas doctrinas defenderet, & innocentes, & incautos seduceret.* Addit §. 32. *Utraque operam dabat, ut confirmaret doctrinas suas piis fraudibus, manifestis fabulis, & falsis miraculis.* Quæ eructat §. 34. mendacia, evidentius nigram Historici indolem produunt. Ergo tandem utraque secta mysterium invenerat, per media plane contradictoria acquirendi res contradictorias, per votum castitatis omnis generis voluptates, per votum paupertatis omnes divitias, & per votum obedientiæ omne imperium. Et tandem §. 35. concludit: *Utraque adeo secta utebatur arcanis Papatus.* Hæc calumniarum portentosa exscripsit a suo illo mendacissimo impostore Rudolpho Ospiniano. Continuo ac unus Lutheranorum aliquod mendacium adversus Papatum scribillavit, illico alii illud rescribunt. Quod a tempore Constantini Magni sanctissimi & Monachorum Patriarchæ, & Clerus universus, votis paupertatis, castitatis, & obedientiæ usi sint ad divitias, ad opera carnalia, ad imperium, & cetera id genus comparanda, impostura est Ospiniano, eiusque exscriptore Thomafio digna. His putidissimis fabellis indoctam plebem excantant circulatorum indigni. Si ceteras chimeras, plusquam Rabbincas, & Thalmudicas, quibus plura implet Thomafius folia, recensere, & refellere vellem; & tempore, & otio abuterer, & lectoris patientiam nimium torquerem. Sciant dumtaxat Lutherani, se his vanissimis fabellis prodere propriæ sectæ

sultitiam, & Catholicorum religionem confirmare. Si enim non aliis armis, nisi mendaciis, & calumniis aggredi Romanam Ecclesiam, propriosque errores propugnare valent; necessario consequitur veram esse Catholicorum fidem, contra quam nihil, præter fabulas, chimæras, & imposturas, opponere Lutherani queunt.

CAPUT IV.

Thomasius, Budæus, Barbeyracus, & communiter Lutherani Scriptores, iuris naturæ scientiam denegant omnibus qui ante Lutherum vixerunt. Illorum lepida commenta, & festiva calumnia refelluntur.

I. I AM in ipso contractus trini fenebris tractatu admonui, a Patrum, & Scholasticorum superciliosa contemptione, veluti ab infesto fonte, hæresum septemtrionalium colluvionem promanasse. Connexa quippe semper fuere, & sunt, inquit MELCHIOR CANO prudentissimus censor, post natam Scholam, Scholæ contemptio, & hæresum pestes. Ex temeritate qua primos, sanctioresque Ecclesiæ catholicæ Doctores hætenus vexarunt Lutherani, Calvinianique Scriptores, colligere quisque iure valet, qua modestia, qua honestate veneraturi sint Theologos, scholasticos, eorumque doctrinam. Ut in posteriorum temporum catholicos Doctores oblatrare impudentius valeant heterodoxi, larvam Theologiæ scholasticæ sibi effingunt, in quam sua vibrent scommata. Quare, ut istorum ora obstruam, Theologiæ scholasticæ notionem præmittam fas est. Porro scholastica Theologia scientia est quæ de Deo, rebusque divinis apte ratiocinatur. Scholastica nuncupatur, quod via, rationeque disputet, ad vivum quibusque resecatis ineptiis. Olim absque præstituta pressaque methodo vagabatur, & in Patrum operibus dispersa iacebat Theologia. Eam in certam ratiocinandi formam, redexit Petrus Lombardus, suas argumentationes ex Scripturis primum, post ex apostolicis, & ecclesiasticis traditionibus, Conciliis, Patribusque collegit. Interpretatur quæ sunt naturæ iuris; immo cum moralis naturalis fundus sit, in quo supernaturalia præcepta seruntur, scientia iuris naturæ lumine superno illustratur. Unica est Theologia christiana, quæ varias excipit appellationes. Vocatur dogmatica, dum dogmata sola exponit: polemica, dum adversus hæreticos dogmata explicata vindicat: moralis, dum hominum mores format: scholastica, cum ordi-

nem rationemque disputandi significet, nunquam a dogmatica, a polemica, a morali se iuncta est: quoniam quælibet scientia quæ ordinem methodumque in disputando servat, scholastica nuncupatur. Error vuigi, immo sciolorum, & hæreticorum est crassissimus, cum sub nomine Theologiæ scholasticæ, seu methodicæ, quæ presse, ordinateque ratiocinatur, lavam quamdam spuriam Theologiæ depingunt, quæ tota in reculis, rixis, cavillisque ineptissimis occupatur. Siquidem abusus isti hominum, non scientiæ sunt. Nulla ars, nulla facultas, nulla scientia ab his corruptelis immunis est. Suam ergo crassissimam ignorantiam produnt hæretici, eorumque gregales, dum Scholasticos sophistas, cavillatores, & rixatores, de rebus, vanis, ineptis, nulliusque prorsus utilitatis, disputantes repræsentant. Quandoquidem, sicut inter uxoratos sunt adulteri, inter artifices veteratores, inter institores avari & raptores, inter Sacerdotes sacrilegi; ita inter Theologos rabulæ, nugatores, sophistæ reperiuntur. Quid heinc? Ideone improbandæ rixæ, damnandæ scientiæ, deridendi, contemnendi absolute earumdem professores sunt?

II. Christianus Thomasius capite IV. epocham suæ historiæ iuris naturalis ab origine Accademiæ ad Reformationis, seu revera deformationis, Lutheranae tempora extendit. Si huic Historico-Critico fidem habeas, videbis universum terrarum orbem spissa tenebrarum caligine circumfusum, decem & amplius sæculorum intervallo ad Moysem Teutonicum Lutherum usque. Suppresso occidentali Imperio, scholæ publicæ desierunt in Italia, Anglia, Gallia, Hispania, ceterisque regnis, quæ sæculo nono innovatæ fuere: eas moderabantur magistri ut plurimum ex Monachis electi. Ceterum, quia istius rei narratio prætermen institutum est, illam prætereo una cum perpetuis aberrationibus, quibus scatet historia Thomasiæ. Digna, atque spectabilis Scholasticorum natio a Petro Lombardo sua ducit orsa, ut communis opinio fert. Thomasius indicat Commentatores Petri Lombardi, & S. Thomæ Aquinatis, de quibus hæc scribit cap. IV. §. 17. *In his omnibus commentariis, tam super sententias Lombardi, quam super summam Thomæ, frustra quæres doctrinas utiles, & a sana ratione profectas; sed omnia repleta sunt auctoritatibus, subtilitatibus, inanitatibus.* Inter inanitates, & futilitates amandat auctoritates Scripturarum, Patrum, & seniorum Theologorum, quibus suas firmare sententias student laudati Scriptores.

III.

III. Theologos sibi vendicasse iuris naturæ, & moralis Philosophiæ præcepta explicanda, narrat Thomasius cap. IV. §. 17. eoque accusat, quod in alienam Philosophorum segetem falcem extenderint. Sicut in ceteris, etiam hic fallitur Lutheranus Historicus. Theologi quippe munus est viam æternæ beatitudinis acquirendæ docere fideles. Illuc autem, absque legis naturalis observatione, fieri ne potest ut quisquam perveniat? Sed de hoc infra. Iesuitis impropere, quod periculosa in morum Theologiam principia invexerint. *In primis autem, subdit ibidem, Iesuitæ operam dederunt ut principia maxime periculosa in doctrina morali inculcarentur, & adhuc hodie id faciunt.* Tantum malum Iesuitis absolute adscribere, calumnia est apertissima; cum multi sapientiores Iesuitæ voce, & opere saniora morum principia defendant, & inculcent. Neque in universam Societatem regerendæ sunt laxæ, & erroneæ quorundam Casuistarum opiniones. Quælibet professio suos habet fictos, ut alias dixi, & dicendum sæpius est.

IV. Franciscus Budæus, in Lutheranorum & ipsæ schola imbutus, eorumque præventum erroribus, postquam §. 10. suæ *hist. iur. nat.* accusavit Patres, quod officia hominis, & Christiani permiscuerint, impetit §. 11. posteriores Theologos. Luget, quod duriora fata & ius naturæ, & universam Theologiam post sextum sæculum exceperint. Universum orbem ignorantia, & superstitionis caligine involutum deplorat. Morum Philosophiam, ceterasque artes inculatas, squallore, & rubigine oblitæ iacuisse, & veluti profugas, mortalium sedibus relictis, extra mundum se recepisse contendit. Faterur tamen §. 12. morum iurisque naturæ scientiæ operam dedisse nonnullos, quos vocat recentiores, sed *subtili & spinoso dicendi genere, quæ forte propria illorum hominum laus est. Sine ordine tamen cuncta tradunt, infirmo, aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt.* Divina, humanaque iura miscent. *Rationum momenta aut plane non, aut ieiuna quandoque, & ridicula afferunt.* Absque ordine, mi homo, Theologi scholastici iuris naturæ capita tractarunt? Ecce? Quod humana divinaque misceant. Lutherani passim Scripturis sanctis abutuntur, ut errores suos turpissimos contra fidei arcana propugnent. Dum audiunt morum regulas, ab ipso naturæ iure deductas, divini verbi, & sanctorum Patrum suffragiis roborari, tum vociferantur, divina humanis immisceri. Quam ignoranter hæc obtrudant,

infra palam faciam. Nunc non eo inficias, inculto, nimisque arido stilo Scholasticorum plures scripsisse. At nævum hunc omnes ferre, præter Lutheranos, impropere Scholasticis possunt. Ecquis negaverit, homines istos deridendos se se propinare, dum orationem minus comptam Scholasticis opponunt, ac si ipsi tot Tullii, tot Terentii, tot Salustii, tot Cæsares essent? Quis ex toto Lutheranorum grege stilo tam eleganti controversias theologicas & morales tractavit, ut Paulus Comitulus, Melchior Cano, Hieronymus Osorius, ut plures alios fileam? Nervorum robore, secus Latini eloquii venustate, & orationis concinnitate valere Germanos adivi. Sed, quæ continuo subdit D. Budæus, excribamus. *Nec tamen ab erroribus variis, iisque gravissimis fuerunt immunes, quos tantum abest ut Romanæ Ecclesiæ Theologi, qui horum, ceu maiorum suorum, se premere vestigia gloriantur, emendaverint, correxerint, ut auxerint etiam hereditatem, novis commentis locupletatam ad posterum transmissuri.* Maiores nostri fuerunt simul maiores parentum vestrorum, a quibus vos degeneres defectio nem fecistis. Deposito sane doctrinæ a Christo Apostolis, & ab Apostolis maioribus nostris traditum ad nos, & a nobis ad posteros non intercisa temporum serie perveniet. Hereditatem istam maiores nostri integram a cuiusque sæculi erroribus, sed potissimum ab hæresibus, quas Pseudopatriarchæ vestri Lutherus, & Calvinus disseminarunt, sartam testam custodire, æternumque custodiant posteris. Si qui privatorum quandoque errarunt, istorum menda diris devovit Ecclesiæ nostra.

V. Plus quam veteres, desipere novos Theologos nostros addit §. 13. Franciscus Budæus: quia, inquit, *aut ignorantia, aut, quod credere malim, malitia quosdam eorum in transversum agit.* Probabilissimi commentum, & peccatum philosophicum obtrudit, quorum vestigia in antiquioribus deprehendi inruit his verbis. *Huiusmodi figmentorum, ut ut iam in antiquioribus illis, Thoma, Bonaventura, Vasquezio, Sanchezio, Carena, Navarro, Corduba, Azorio, Ramirezio, Castanegio, Escobario, Ledesma, Valentia, Castropalao, Medina, Sanctio, Aragorio, Lopezio, Martinezio, Zanardo, Villalobosio, aliisque cum primis vero Diana, vestigia quædam deprehendantur; recentiores tamen, Honoratum Fabri, Antonium Terillum, Amadeum Guimenium, & plures, audacia eo usque provexit, ut non tantum assererent, sed & scriptis publicis contenderent, fas esse eligere sententiam, vel unius*

B 2

viri

viri doctrina inclyti auctoritate munitam, ut ut ceteroquin legi plane repugnantem.

VI. Quod, inter cetera, obfirmatam Lutherianorum cœcitatē mihi evidentē patefacit, est illorum apertissima mala fides in factis Catholicorum enarrandis, eorumque doctrinis exponendis. Non est magni momenti quod nunc indicaturus sum; tamen & hoc manifestat istorum candorem, & sinceritatem. Casuistarum, & quidem laxiorum, turbæ accenset Budæus duos Ecclesiæ Doctores Thomam, & Bonaventuram. In eodem subfello cum Escobario, cum Diana, cum Vilalobosio illos collocat eruditissimus Historico-criticus. Errores quos obrudit, duo evincunt, & illius calumniandi animum, & Ecclesiæ Romanæ vigilantiam in sanioris doctrinæ deposito custodiendo. Peccatum philosophicum, & opinionem Terilli, & Moyæ, docentium cum aliis, fas esse eligere sententiam unius docti viri auctoritate munitam, tamen legi repugnantem, anathemate confixit Ecclesia Romana. Quin prima ipsius Probabilissimi capita damnavit, universumque systema communis quoque Doctorum catholicorum sententia improbat. Quot alias laxiores, aut etiam æquo severiores a Theologis catholicis investas opiniones non damnarunt Pontifices summi, ut puram, atque intaminatam servarent morum doctrinam? Recogitent hæc Lutherani, & extremo suffundantur pudore. Vigilant apud nos iudices, ne quid adversus morum integritatem grassetur impune. Prodeunt etiam ex nostris opinionum monstra, non malitia, ut calumniatur Budæus, sed imbecillitate hominum. At illico canes Domini, Episcopi, pastores clamant, & damnant. Si ego Lutherianorum, Calvinistarum volumina revolvere vellem, quæ errorum monstra non occurrerent? De religione, de Deo, de articulis fidei fundamentalibus quot familiæ, tot sectæ. Ex tot libris, in quibus impietas, atheismus, tolerantissimus, naturalissimus apertissime suadentur apud Protestantē, quisnam proscriptus? Dominari in fidem nemo debet: nonne? Quidquid in mentem venit, ad æternam populi perniciem evulgare typis licet in Ecclesiis Reformatis, seu in Babilonicæ confusionis synagoga. Et, cum reipsa homines isti undique densissima errorum caligine circumdati & obsessi sint, audent nihilofecius catholicæ Ecclesiæ Theologis errores, & ignorantiam improperare. Provoco Lutheranos, Calvinianosque omnes, ut vel unicum designent librum, a Catholico quopiam evulgatum impietatis suspectum, qui

flammis datus non fuerit. Contra in Ecclesiis Lutheranis, & Calvinianis impune dicuntur pari passu pietas, & impietas, falsitas, & veritas, religio, & incredulitas. Hæc omnia in cuiusque oculos irruunt; & nisi ab instituta via recederent, eadem documentis invictis demonstrarem.

VII. Sed clamat iterum Budæus §. 16. „Ita moralis doctrina . . . profuga velut & „extorris, modo per Iurisperitum, modo per Theologorum castra oberrans, mitius profecto ab illis quam his habita est, „quippe quibus parum fuit non ita ut deceret, illi litare; sed corrumpere insuper, & „depravare, pulchrum visum fuit. Nec „alia eam temere excipere fata potuerunt, „ex quo a Philosophis neglecta, quin eiecta in „exilium, & peritus proscripta fuit.“

VIII. Uique dum ergo Theologi morum doctrinam & rationibus a iure naturæ deductis, & divinarum Scripturarum lumine; & sanctorum Patrum scitis illustrare satagerunt, eam profugam, & in exilium eiectam spectavimus? Permissuere Theologi auctoritates, lumen cœlestē & divinum cum lumine naturali: & hæc immixtio morum castitatem fœdavit? Solis Philosophis, uno naturæ lumine, seu rectæ rationis usu, amandatis Scripturis, Patribus, moralis doctrina explananda est? Hæc sunt Lutherianorum, & Calvinistarum effata, hæc dogmata, quæ eam virtutum, & sanctitatis messem peperere quam oculis conspiciamus. Et, ut hoc festivum sane sistema evincat Budæus, a primis illud arcescere fontibus aggreditur. Ad Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem se recipit, & quatuor circiter §§. istorum doctrinam exponit. Plurima laudat, quædam carpit, numquam moralis doctrinæ fulgorem apparuisse fatetur mæstus & lugens, donec tandem ex imo pectore respirans clamat: *Fata dedere Hugonem Grotium, illum iuris naturæ restauratorem felicissimum post Lutherum, & Philippum Melancthonem.*

IX. Christianus Thomæus, Budæo longe impudentior, loc. cit. §. 19. Scholasticis insultat inquit: *Interim paullo ante Reformationem, & circa eandem, nonnulli graviter, & distincte de ineptiis studiorum scholasticorum conquesti sunt: quos inter Reuclinum extollit, quod latinitate revera Teutonice Scholasticos perfricuerit. Palmam tamen omnibus præripuisse in maledicendis Scholasticis scribit §. 20. Erasmus Roterdamum, dum non solum, inquit, in scriptis suis passim errores eorum theologicos, & philosophicos notavit, sed stila acuto, & mortificante Monachorum, & Pro-*

fessorum malitiam, subtilitatem, & ignorantiam, partim in colloquiis familiaribus, partim in encomio Moræ ad vivum depinxit. Hæc rescribo, ut lectores ipsi veluti manibus tangant honestam, castamque scribendi rationem quam Lutherani Doctores adhibent. Enim vero nihil eos mortificare, ut Thomæana voce utar, magis valet quam rustica eorum loquendi forma. §. 30. sigillatim Albertum Magnum, & Thomam Aquinatem carpit, quorum doctrinam eo spectare asserit, ut homines usu rectæ rationis, & libertate sentiendi privarentur, ac sub iugum dispositum non solum quoad corpus, sed & intuitu animæ, & conscientia mitterentur. Qui opera S. Thomæ Aquinatis legit, eaque cum his imposturis confert, statim colligit, quodnam sit Lutherianorum Doctorum fuciput. Sed ad amœniora progrediendum. Ut indicavi alias, Lutherani Doctores contendunt, mundum universum semper caligasse in iuris naturæ arcanis cognoscendis, lucemque solummodo illuxisse mundo, Luthero orto, & excucullato. Quamdiu enim monasticam vitam egit, & ipse tenebris circumfusus oberrabat. At, capucioposito, & Catharina desponsata, tum aperti sunt oculi eius, & iuris naturæ arcana, & veræ religionis sanctitatem penetravit.

X. Ne gratis hæc asserere videar, en verba quibus suum auspiciat caput v. cuius hic est titulus. „De fati jurisprudentiæ naturalis a tempore Reformationis ad Hugonem Grotium.“ *Iam porro inquirendum est qui factum fuerit ut per Reformationes Lutheri, Zwinglii, & aliorum instrumentorum, quibus divina providentia in opere Reformationis usa fuit, præter alias emendationes antiquorum errorum, non etiam differentia, & genuinus usus luminis naturalis, & supernaturalis, tam in cathedris ecclesiasticis, quam academicis fuerit restitutus. Equidem in eorum scriptis contra Papatum (en fulgentissimum naturalis luminis radium!) deprehenduntur multe bonæ ad istum scopum pertinentes doctrinæ, dum partim ineptas Aristotelicæ communiter receptæ doctrinæ series observationibus passim notarunt, partim vivis coloribus eam delinearunt. Papæ? Multas ergo bonas doctrinas contra Papatum in confutandis nugis Aristotelicis collegerunt Lutherus, & Zwinglius? Sed pauca alia verba, quibus suum Thomæus claudit paragraphum, transcribamus. In primis autem in controversia de transubstantiatione ostenderunt, quod etiam in questionibus theologis non plane seponi, aut verba sacræ Scripturæ contra regulas rectæ rationis exponi debeant. Scitissime, Lumen naturale discernit, num in hostia consecrata sit corpus Christi simul cum pane, aut panis in corpus Christi transierit? Lumen naturale Calvini revera ibi non videt Christi corpus. Videt autem naturale Lutheri lumen. Quodnam horum lumen fatuum? Calvinus figuratum sensum tribuit evangelicis verbis. Lutherus in sensu litterali eadem verba exponit; contenditque ibi vere, & realiter extare Christi corpus, quanquam simul cum pane. Realiter ibidem corpus Christi reperiri fatentur quoque Catholici, sed pane in corpus Christi converso. Ecquis tantas componere lites valet? Lumen naturale? Quis tam demens, ut id asserat? Verba evangelica? Diffidium partium, quarum quælibet a se stare evangelica verba contendit, oppositum evincit. Ergo iudex admittendus, qui verum divinæ Scripturæ sensum definiat. Hoc adeo exploratum est, ut evidentissime demonstrat, Lutheranos id negantes destitutos esse lumine & naturali, & supernaturali. Luminis naturalis usu cognoscendum mysterium, quod est supra humanam rationem, docent; respuunt vero lumen naturale, exuuntque ipsum communem sensum, dum eos sic urgemus. Nulla unquam fuit inter Christianos secta, quæ, ut vindicaret proprias hæreses, a se stare divinas Scripturas non contenderet; ut patet in Arianis, Nestorianis, Eutichianis, Socinianis, aliisque. Evidens ergo est, solo Scripturarum usu lites dirimi non posse; quemadmodum nec lites civiles, quæ ex diversa legum intelligentia pendunt, iudice sublato, definiiri possunt. Admittendus ergo iudex supremus, qui inter partes dissidentes decidat, quænam vera, quænam falsa sit. Alioquin quot capita, tot religiones. Istius iudicis necessitatem lumen naturale, experientia manifestissima, ipseque communis, & intimus sensus evincunt. Et tamen in tanta lucis plenitudine furentes cæcutiunt Lutherani, qui usum rectæ rationis ad sidera usque extolunt. Quorsum hæc? Ut Thomæum errantem, palantemque insequeretur. Intrusit ille visum in ipsam iuris naturæ historiam hoc profundissimum mysterium; idcirco hæc pauca vel invitatus reponere ego debui, ut quam sint communi sensu in hoc religionis puncto Lutherani exuti, omnibus palam facerem. Rancidula hæc sunt, fateor; at non ego, sed Thomæus eadem in scenam reducit. Heinc quoque patet quam sint festivi, & iucundi Lutherani nostri. Improperare catholicis Theologis & Patribus ipsis minime erubescunt, quod iuris naturæ decreta Scripturæ sanctæ testimoniis, & religionis nostræ documentis*

confirmant, eo ipso tempore quo illi altissima Evangelii mysteria, quæ nullam cum natura relationem habent, naturalis iuris historiam immiscent, & crassa perturbatione involvunt.

XI. Animadvertit *Thomasius*, non unius hominis, aut ætatis esse, errores qui altas egerunt radices, evellere. Addit, Reformatores Ecclesiarum evangelicarum, Lutherum, & Calvinum, super rectæ rationis usu in interpretando Cœnæ mysterio in extrema contraria abiisse. Quod mutuum bellum inter ipsos Patriarchas impedimento fuit, ne usque ad Hugonem Grotium iuris naturæ scientia instauraretur. Verba *Thomasii* digna sunt ut excusantur. *Insustum dissidium* (inquit cap. v. §. 2.) *inter duos Reformatores Ecclesiarum evangelicarum, seu protestantium super eodem articulo de sacra Cœna, & super eadem questione primaria de usu luminis naturalis in interpretatione sacrarum litterarum ortum, & postea hucusque magis magisque auctum, si non unica, certe ex præcipuis causa una fuit cur ista disquisitio maxime necessaria impedita fuerit, & cur potius in utraque Ecclesia duæ illæ classes Scholasticorum, orthodoxorum, & mysticorum, quarum utraque, ut hætenus monstravimus, illi disquisitioni obfuit, iterum caput enexerint.*

XII. Parerga, quæ historiam iuris naturæ Censor noster inserit, me cogunt ut eadem meditanda lectoribus proponam. Et quando parerga utilia lectoribus sunt, haud debent importuna reputari. Sponte itaque, libereque fatetur super articulo capitali Reformatorum dissidium, quod hucusque non extinctum, sed magis magisque auctum est. Ergo necessario consequitur, alterutram partem hæreticam esse. Articulus de quo partes dissident, fidei est, & quidem fundamentalis. Ut utraque opinio falsa sit, fieri potest; at plus una esse vera nequit. Quid ad hæc Lutherani? Quid Calviniani? Alterutri hæretici sint necesse est. Duorum sæculorum intervallo dissidium inter evangelicas Ecclesias extinguere non potuit usu rectæ rationis in sacrarum litterarum interpretatione. Ergo usus privatus rectæ rationis in dirimendis litibus quæ passim suscitantur in interpretandis divinæ Scripturæ sensibus, sufficiens iudex esse nequit. Siquidem Lutherani, Zvingliani, Calvinistæ hætenus aut bene, aut male usi sunt recta ratione. Si bene, & dissidium non est extinctum, sed magis auctum; usus privatus rectæ rationis iudex ineptus est ad lites finiendas: si male, ergo duorum sæculorum Lutherani, Calvinistæ, ceterique sectarii damnati sunt,

Porro, si duobus sæculis recta abusi sunt ratione, imposterum ne futurus erit usus bonus? Quis inficias iverit veritatem, quam sub initium indicavi, nullam videlicet in universo orbe præ Lutherana, Calviniana, Zvingliana reperiri sectam adeo cæcam, stupidam, dementemque? Sed hæc obiter, ut *Thomasii* vestigiis insisterem, eiusque confusam, perturbatamque scribendi formam patefacerem.

XIII. Theologos tribuit *Thomasius* in classes duas, etiam inter Protestantes post natam Reformationem. Alteros Scholasticos, alteros Mysticos vocat. Notiones Theologiæ scholasticæ, & mysticæ non tradit. Sed, quantum ex implexa locutione colligi licet, scholasticam rixosam, pugnatricem; mysticam pacificam, & tranquillam appellat. Narrat, Theologos mysticos vitæ emendationem, atque sanctitatis christianæ cultum urgere inter ipsos Protestantibus. E contrario Theologos scholasticos in Accademiis vitam impiam & apositicam (inquit §. 6.) promovere. Considerant Theologi mystici, quod talis vita impia & apositica in omnibus statibus evangelici propagaretur, si eiusmodi studiosi postea adhiberentur ad functiones ecclesiasticas, aut scholasticas. Ergo credebant melius esse, si loco Theologiæ polemicæ doceretur Theologia pacifica. Sed metus tamen auctoritatis, & potentie doctrinæ scholasticæ deterrebat viros hos optimos. Contra hos viros optimos ira exandescit §. 8. quod eorum opera confunderent illorum sermonem. Praxis quippe minime optimis consiliis respondebat. Quare pene lacrymatur, quod *Albertus Valentini Andree* excellens ipso iudice Theologus, in laqueos mysticæ Theologiæ incidit. Ex quibus hæc colligit §. 9. Itaque initio sæculi decimi septimi doctrina de virtutibus & vitiis, sive de differentiis iusti & iniusti, boni & mali, de iure naturæ &c. tam apud Pontificios, quam apud Evangelicos miserimo, & pene incurabili morbo laborabat. Scholastici pontificii in libris, qui titulis de iustitia & iure, vel finibus insigniebantur, talia dogmata insinuant animis discipulorum quæ solum inserviebant incremento Papatus, & Clericatus, & supprimebant auctoritatem Principum, & ordinum politicorum, & laicorum. Præterea diversissimas res inter se miscebant, iura naturæ, gentium, Mosaica, Iudaica, Græca, Romana, imperialia, pontificia, colligendo videlicet ex illis quidquid inde peti poterat ad scopum modo memoratum.

XIV. Hæc omnia mirum in modum confirmant, *Thomasianam* historiam iuris naturæ esse

esse ingentem mendaciorum, & calumniarum, errorum, & antilogiarum congeriem. Et, ut a primis hic excerptis initium capiam, instauratio illa mirifica virtutum, disciplinæ, & iuris naturæ, quam novus ille legislator Lutherus, & Philippus Melancthon induxerant sæculo sexto decimo, penitus ne extincta erat etiam apud evangelicos Protestantes initio sæculi decimi septimi? Extincta sane, quia, Lutherus & Melancthone parentibus, nunquam vixit. Tractatus de iustitia, & iure, quos ediderunt Theologi catholici, eo spectant, ut incrementa Papatus promoveant? Papatus suam a Christo, velint, nolint Lutherani, institutionem habet, suamque auctoritatem. Quam veritatem in tractatu de fide Theologi Romani communiter defendunt. In tractatibus de iustitia & iure, occasione data, controverfias quæ dominium in res temporales spectant, quandoque versant. Verum habet, Theologos istos suas confirmare sententias auctoritate sacrarum Scripturarum tum veteris, tum novi testamenti, Patrum tum Græcorum, tum Latinorum, Legum & civilium, & ecclesiasticarum. Et, quod hanc viam insistant, propterea ne Mosaica, Iudaica, Græca, Romana confarcinant? Qui talia blaterat, nonne insanum se prodit? Et profecto idcirco recensitos errores & fabulas rescripti, ut propriis verbis *Thomasium* depingerem.

XV. Pergit Historicus noster describere aberrationes Scholasticorum & Mysticorum. Invehitur §. 12. in protestantes Doctores, quod Theologos pontificios sine discretionem totos exscribent. Carpit inclytam IESU societatem his verbis. *Iesuitæ, ut semper fuerunt astuti, ita etiam hic favorebant & Scholasticorum, & Mysticorum classi: §. 11. Quid hic mali, quod utramque Theologiam, cum scholasticam, tum mysticam propugnaverint? Quin in eorum gloriam hoc redundat, eosque doctissimis Theologis abundasse evincit. Iniuria ergo illos *Thomasius* vellicat. Plura alia, quæ Historicus iste congerit, missa facio.*

XVI. Ioannes Barbeyracus in *laud. præf. §. 10.* suæ adversus SS. Ecclesiæ Patres fatyræ finem imponit, ominans sæculum tandem venturum fore in quo & Patres, & eorum studiosi admiratores immodicam, qua fruuntur, existimationem amissuri sint. Subdit vero §. 11. *Legislatores Lutherum, & Calvinum non modo religionem, sed moralis doctrinæ, iurisque naturæ scientiam redintegrasse. Doler tamen, Calvinum, & Bezam, pluresque Lutheranorum crudele dogma de hæreticorum punitione defendisse, atque To-*

levantissimum in religionis negotio persecutos fuisse. Hinc collige, qualis fuerit *Barbeyraci* religio. Post ad Philosopherum describendas sectas retrocedit, & tandem concludit, *Scholasticorum Theologiam moralem aggestum esse plurimum partium assutarum, corpus confusum absque principiis solidis, plenum auctoritatibus Aristotelis, iuris civilis, canonum, Scripturarum, & Patrum: bona esse mixta malis; sed mala prævalere bonis: postrema ætatis Casuistas errores monstrosos, & detestandos invexisse.* Hæc ex multis pauca perstrinxi, ut lectores mei, & præcipue Itali quidam, tandem aliquando relipiscant, intelligantque, quinam sint viri isti quos iuris naturæ doctos interpretes existimant. Aut istorum hominum impietatem, cæcitatem, & imperitiam deprehendant; aut secus. Si illud; improbi & ipsi, quod impios Doctores sibi in magistros asciscant. Si hoc; cæci & ipsi, quod tam spissas tenebras non videant. Nec est quod opponant istorum doctrinam, & eruditionem dumtaxat magnificere. Quoniam infra patefaciam, si quam isti doctrinam sanam promunt, totam a nostris furripuisse, & erroribus atque mendaciis scædatam iterum refinxisse.

CAPUT V.

Grotii, Seldeni, Hobbesii, Cumberlandii, Puffendorffii, Thomasi, Budæi, Heimmecii, in ius naturæ & gentium conatus, & studia.

I. Hactenus vidimus ex Lutheranis, Calvinianisque Scriptoribus præterita caliginosa sæcula, obsoletas leges, obscurata iura, cæcutientes Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem, universæque Græciæ Sapientes illusos, & christianæ religionis eruditiores, acutiores, sanctioresque Doctores omnes desipuisse ad magnum aquilonarem Moysen Lutherum usque, qui e tenebrarum captivitate Germaniæ partem in lucem veritatis, & conscientiæ libertatem afferuit. Sed tantum facinus unius non erat brachii, vel duorum. Vix inceptum opus iacuit. Sed, quando desperata res videbatur, divina factum providentia est, ut Phoenix Belgicus, HUGO GROTIUS, appareret in mundum, & naturæ gentiumque iura, fere penitus antiquata, ad pristinum revocaret splendorem. Ne fatyram me scribere quisquam suspicetur, referam ego hoc in capite dumtaxat opera quæ citati Protestantes ad ius naturæ & gentium illustrandum edidere, & censuras, atque elogia, quæ illi ipsi mutuo in suos hoc de argumento libros, & Auctores rulerunt,

paucis perstringam. Itaque Christianus *Thomafius* hæc de laudato Hugone Grotio scribit *cit. cap. v. §. 14. pag. 65.* „ Igitur cum summa ignorantia, & confusio, ac suppressio luminis naturalis per aliquot sæculorum decades inter gentes ethnicas, & christianas, & novissime inter protestantes, æque ac catholicas, tantas radices egisset; quis, quæso, prævidere, vel ominari potuisset, istam confusionem emendari, ac in ordinem redigi unquam posse? Tantum abest ut sperare potuisset eam emendationem proxime expectandam esse. Sed divinæ providentiæ nihil est impossibile. Omnia agit suo, idest debito, tempore. Et, ubi error summum attingit fastigium, adventus veritatis appropinquat. Confusio veri, & falsi per Doctores in cathedras Ecclesiasticas, & academicas introducta erat, tres Facultates academicæ, theologica, iuridica, philosophica, nugis scholasticis erant addictæ. Suscitabat igitur divina sapientia virum, qui neque Doctor ecclesiasticus, neque academicus esset, qui neque Theologiam, neque Iurisprudentiam, neque Philosophiam tamquam Professor publicus doceret; simul tamen & egregius Theologus, & excellens Ictus, & Philosophus eximius esset. Propagatum erat malum per Orthodoxiam scholasticam, & per Theologiam mysticam in universo orbe eruditorum. Opus igitur erat ut is qui illum erudire deberet, nec Scholasticus esset, nec Mysticus, interim tamen Scholasticorum doctrinam intelligeret... atque eius sufficientiam probe cognosceret... *Talis erat vir incomparabilis, & nunquam satis laudandus, HUGO GROTIUS.*“

II. Eadem phrasi scribit Budæus in sua iuris naturæ historia §. 22. *Fata tandem dedere HUGONEM GROTIUM, illum iuris naturæ restauratorem felicissimum, qui restituito suo nitore huius Philosophiæ moralis partis gloriam, apud litteratum, quacumque patet, orbem iam pridem retulit. ... Hic signum aliquod ad bene de iure naturali sperandum suscitavit, viamque primam ingressus est, quam clarissimi deinceps, solertissimique viri suis signarunt vestigiis.*

III. Hæc, licet plus iusto exaggerata, encomia nequaquam invidio Hugoni Grotio; sed inter magnos viros & ego illum suspicio. Præ aliis quæ edidit operibus eminent voluminiferum scriptum de iure belli, & pacis, omnium eruditorum plausu exceptum. Et revera, si quis inficias iret, Grotium nonnullas de bello controversias optimo in lumine collocasse,

is lucere in meridie solem sereno cælo negaret. Sed quod ego magnopere in hoc Auctore admiror, est iudicium, prudentia, gravitas, moderatio, sinceritas, qua fontes, unde aquam in suos derivavit hortos, patefacit. Condemnat ille, ut infra videbimus, in antecessum vel ipsos posteriores suos Reformatos, & Protestantes, Scholasticis insensos. Ut tamen plenior Grotii notitiam habeas, hæc pauca adiciam, quæ de eo scribit Iacobus Brukerus Lutheranus in sua Hist. crit. Philosoph. Tom. IV. part. II. cap. IV. §. 10. pag. 747. *Sunt tamen qui eum (Grotium) reprehendunt, quod... senio propior diffidere amicis coepit, incertus quoque in eligenda inter Christianos dissentientes sententia hæserit.* Si aqua illi hæret in eligenda inter dissidentes Christianos religione, nullius religionis hominem non iniuria dixeris. Sed criticem audias velim quam de laudato ipsius opere formavit, quis? Ipse Christianus Thomafius, eius encomiastes mirificus, qui post recentia elogia statim *cap. VI. §. 2. pag. 69.* hæc scribit. „ Ut enim taceam eius obscuritatem, quæ subinde eius interpretibus occasionem dedit multa cum cura in verborum Grotii sensum genuinum inquirendi; ipse Grotius in fundamentalem propositionem iuris naturæ non inquisivit cum debita diligentia; sed nimis superficialiter hoc thema tractavit, forte ne Scholasticos irritaret. Sæpe etiam nimis sollicitus est in conquirendis Græcorum, & Latinorum Scriptorum testimoniis, dum aliquid iuris naturæ & gentium esse probare voluit. Nec legis homonymiam sustulit, sine qua tamen tractatione, in doctrina iuris naturæ tuto progredi non licet. Adde, quod lumen revelatum, & naturale ubique fere misceat, & in explicatione textuum Scripturæ Rabbiorum, & Socinianorum traditiones, & interpretationes nimis æstimet: unde occasionem sumpserunt Theologi variis stricturis Grotii doctrinam notandi. Sed & ius gentium non debita diligentia exposuit, supponendo saltem ius gentium esse speciem iuris voluntarii.“

IV. Claudius Salmasius, qui ex Grammatico Ictus audire voluit, hanc in Grotium tulit censuram, quam refert Budæus in *hist. iur. nat.* ex Thoma Crenio Tom. I. *Animadvers. Philolog.* „ In philosophicis, si disputandi solertia spectetur, vix mediocribus par est; nec unquam vidi qui minori cum vi ratiocinetur; id quod testantur scripta eius, quibus *Rivetus*, & *Meresius* rescripserunt. In studio litterarum multos habet pares, & plurimos superiores. In Iure quantum

excelluerit, ostendit sparsio florum ad ius ac Justinianæum. Librum eius de iure belli, ac pacis refutandum suscepit quidam Professor almæ Juliæ, qui amicis aliquot, quos vidi, affirmavit, se ostensurum esse, nullam paginam vacare insignibus erratis.“ Professorum designatum a Salmasio Seldenum esse, advertit Budæus.

V. Religio ergo Hugonis Grotii Calvinistæ in discrimen adducitur ab ipsis evangelicis Reformatis? Fundamenta iuris naturæ perfunctorie nimis delibavit; obscura eius scriptio, atque implexa. Hæc duo non levis momenti sunt in principe iuris naturæ instaurore. Porro, si hæc de Grotio narrat illi ipsi qui a divina providentia mundo eundem donatum scribunt ad extintum naturæ lumen accendendum; quid de iis qui longe inferiores Grotio in hac causa fuerunt, dicendum erit? Verum, an falsum sit quod de religione Grotii fertur, mea non interest disquirere. Opus illius de *I. B. & P.* non paucis scaterere erroribus scio. At non propterea digna laude fraudandus Auctor celebris est. Quod eisdem vitio Thomafius cum Barbeyraco, Pufendorfio, ceterisque vertit, nempe & quod sæpe Græcorum, & Latinorum testimonia conquisiverit, & quod lumen supernum cum naturali permiscuerit, istorum, non illius, incertum demonstrat. Græcos ergo, & Romanos Scriptores consulere Grotius non debuit? Et quosnam ergo? *Thaiphalos, Sarmatas, Cimbro, Teutonicos?* Lumen naturale cum superno naturali sæpe coniunxit? Ita sane. Et quoniam hæc duo Pufendorfius, Thomafius, Budæus, Volfius, ceterique Lutherani, & Calviniani separaverunt, in turpissimos errores, ac in Pelagianismum prolapsi sunt, ut mox constabit.

VI. Nec solum Hugoni Grotio, verum etiam *Guillelmo Leibnitio* Lutheranæ erroris tribuerunt, quod in iis quæ intra naturæ limites concluduntur, interpretandis, viæ non rationis tantum, sed etiam auctoritatis infiterit. Et sic hi duo Phœniceæ, alter Belgicus, alter Germanus Lipsiensis, aliorum insipientium Protestantium ferula vapulant, propterea quod veram docendi methodum adhibere; cui methodo si adhæsissent illorum censores, tam crasse non aberrassent. Et quoniam de Leibnitio (tamei ille de naturæ iure, quod ego sciam, non scripserit) mentio incidit, mea interest admonere, celebrem hunc virum, & Hugonem Grotium me semper exceptos velle, dum ceteris Lutheranis, Calvinianisque in hoc opere barbaram, impudentissimam scribendi rationem

improperabo. Siquidem *Leibnitius*, non fecus ac *Grotius*, acutum ingenium, vastam eruditionem, unaque moderationem, & iudicium prodit. Nihilominus Iacobus Bruckerus *Hist. Phil. Tom. V. cap. VIII. §. 25. pag. 369.* ex Ioachimo Langio hæc de Leibnitio scribit. *Disputationis fervori adscribendum esse putamus, quod vir quidam doctus censuit, iudicium defecisse. Leviam hæc. Subdit §. 30. pag. 384. Id nos in præsentia monemus, fuisse haud paucos qui Spinozismi, saltem Deismi incurati culpam Leibnitio, & qui eius hypotheses suas fecit, Volfio intentarent. Maxime autem Ruardus Andala Leibnitium Spinozismi accusare non cunctatus est... Non tacendum vero ipsos Iesuitas Trivoltianos magnos cetera Leibnitii admiratores, cum recensione Theodiceæ facta, sententiam dicerent, laudata ingenti lectionis & iudicii copia, & tractationis ordine, accurate, & concinnitate systematica; fateri tamen multos errores Philosophum summum admisisse, maxime vero optimi mundi assertionem (optimissimum vocant) non nisi larvatum Materialismum, & spirituales Spinozismum involvere, eiusque suspicionem iam antea per harmoniam præstabilitam, brutorum immortalem: & immateriam animam eum meruisse. Item pag. 387. His tandem illi adiciendi sunt qui narrant de fato supremo admonitum, composito, & frigido oris habitu hoc dedisse responsi: ceteris quoque hominibus esse moriendum: hisque dictis, mox effluisse animam.*

VII. Nec mirandum hæc duo septemtrionis sidera in suspicionem impietatis adducta esse. Ecqui enim vero fieri potest ut homines revera docti, acuti, eruditi, sicuti *Grotius*, & *Leibnitius* fuere, sectam aut Lutheranam, aut Calvinianam profiteantur? Mihi firma sententia est, virum doctum, aut impium, aut catholicum esse; aut nullam, aut catholicam profiteri religionem. Et reapse Hugonem Grotium inter dissidentes Christianorum sententias in Catholico-Romanam propendisse ferunt. Hinc est quod Iacobus Budæus in sua *iur. nat. Hist.* §. 24. relata hæreseos censura in opus de *I. B. & P.* anno 1637. lata ab Inquisitione Romana, hæc addit: *Quam severitatem forte non expectasset Grotius, qui multa Romanæ Ecclesiæ placita etiam in hoc ipso opere non sine aliorum indignatione comprobavit.* Ut ut sit de Grotio, & Leibnitii religione, eorundem eruditionem, ingenii vim, modestiam, moderationemque inter Lutheranos, Calvinianosque in religionis negotio absque exemplo, commendare quisque iure debet. Et, quod nostra summo-pere interest, ambo hi duo viri summi Lu-

theranorum, & Calvinistarum, Pufendorfii, Budæi, Barbeyraci, Thomafii, aliorumque iuris naturæ Scriptorum incertam, illusionem, vanamque tradendæ iuris naturæ scientiæ rationem damnant, ut clarius videbimus infra.

VIII. Ioannes Seldenus Anglus Calvinista volumen de iure naturæ & gentium iuxta Hebræorum disciplinam edidit. Opus istud aggressum Seldenum esse, æmulandæ Grotii gloriæ cupiditate actum, scribunt Budæus *Hist. iur. nat.* §. 25. Bruckerus *Tom. V. cap. IV. §. 12.* Hoc in opere fuso calamo exponit Noachidarum præcepta septem, quæ ius naturæ spectant. Noachidas Hebræi vocant gentes omnes, ab Hebræa natione distinctas. Præcepta Mosaica in lege scripta solum populum Iudæum, hæc iuris naturæ mandata omnes omnino gentes adstringebant. Præcepta ista in classes duas tribuebant. Prioris generis capita septenario numero concludebantur, suntque sequentia. I. de cultu extraneo. II. de maledictione sanctissimi Nominis. III. de effusione sanguinis, seu homicidio. IV. de illicito concubitu. V. de furto. VI. de iudicio. VII. de membro animalis viventis non comedendo. Prima sex ipso rerum initio a Dei hominibus imperata dicunt, vocantque *primordiales legem*; septimum tempore Noachidarum esse contendunt, quo Deus tum Noacho, tum ceteris hominibus prohibuit ne carnem cum sanguine comederent. De his omnibus fuisse Seldenus, tanta eruditionis copia, ut, inquit Bruckerus *loc. cit.* recondat magis iuris naturæ decreta quam in apricum producat. Adversus Seldeni doctrinam plura scribit Samuel Pufendorfius in *Eride Scandica pag. 200.* & seq. Verum ea cum præter institutum nostrum sint, prætereunda censemus.

IX. Impietas plus quam scientia celebrem reddit Thomam Hobbesium similiter Anglum; alterum iuris naturæ Scriptorem. De eo hæc scribit Christianus Thomafius *Hist. iur. nat. cap. VI. §. 9.* Edidit *Libellum de Civitate*, in quo fontem omnium obligationum, & legis naturalis ex præcepto de pactis servandis deducere voluit. Non continuo ac libellus editus in lucem fuit, expertus Hobbesius adversarios est; quia scilicet, addit ibidem Thomafius, nondum tetigerat Hobbesius in illo libello regnum tenebrarum, idest Theologiam scholasticam, & artes politicas Papatus, & eius reliquias inter Protestantem. At, postquam ann. 1651. edito *Leviathane*, non solum illas doctrinas in tractatu de Civitate propositas fufius explicuisset; sed etiam in huius sectione ultima, quam de regno tenebrarum inscripsit, inquirere

cepisset in arcana politica Papatus &c. . . . statim ira Theologorum, academicorum potissimum, adversus illum exarsit. Hæc non minus impium, quam Hobbesium, producit Thomafium. Quid blatero iste passim arcana Papatus crepat? Hæc ne ad iuris naturæ historiam pertinent? Quæ Thomas Hobbesius in *Leviathane* non contra libros Scholasticorum, sed adversus libros divinos *cap. xxxiii.* scribit, in medium proferre interest, ut eiusdem impietas evidentiùs pateat. Docet vero libros illos canonicos, idest leges esse in unaquaque civitate, quæ summi imperantis auctoritate latae sint. Imperantium omnium Imperatorem Deum quidem esse, & illi a civibus præstandam esse obedientiam, quidquid in contrarium iubeat Rex terrenus. Sed de obedientia Deo præstanda controversiam nullam esse; sed quando, & quid locutus sit Deus: idque ab iis quibus nulla data est revelatio supernaturalis, sciri non posse, nisi per rationem illam naturalem, qua pacis, & iustitiæ obtinendæ causa auctoritati summorum potestatum se submiserunt. Hæc sub initium & quæ sequuntur, in fine capituli habet.

Quatenus non differunt Scripturæ a legibus naturæ, dubium non est quin sint leges Dei, auctoritatemque habeant, omnibus qui ratione naturali præditi sunt manifestam. Sed auctoritas hæc alia non est quam quæ doctrinæ omni morali, si vera sit, attribuenda est. Si leges a Deo ipso factæ sint, nempe leges divinæ positivæ, nulla accedente auctoritate humana, illis solis leges esse quibus Deus ipsas ita promulgavit, ut nulla illis per ignorantiam relinqueretur excusatio. Illi igitur quibus Deus non revelavit supernaturaliter, quod Scripturæ ab illo sint, vel eos qui illas prædicant, ab eo missos esse, nulla, ut eas recipiant, auctoritate obligantur, præterquam eius qui summam habet in civitate potestatem. Is enim Legislatores solus est. Rursus, si auctoritas civitatis non sit, quæ Scripturas facit esse leges, auctoritate aliqua alia, vel privata, vel publica id fiet; is solus ad obedientiam tenetur cui Deus illas supernaturaliter pro legibus dictavit. Nam, si unusquisque pro legibus divinis habere obligaretur, quicquid aliquis prætextu inspirationis, vel revelationis ostenderet (in tanto hominum numero, per arrogantiam, vel ignorantiam, somnia, phantasmata, insaniamque pro spiritus divini testimonio accipientium, vel per ambitionem falso iactantium) impossibile esset ut leges ullæ pro divinis agnoscerentur. Si Scripturæ leges fieri non possunt sine auctoritate publica, auctoritas illa civitatis erit, vel Ecclesiæ. At Ecclesia, si una persona sit, eadem

res est cum civitate: quæ quidem, quia constat ex hominibus, civitas; quia constat ex hominibus christianis, Ecclesia appellatur. Totus autem numerus christianorum hominum, nisi una civitate comprehendantur, non est persona una, neque ulla existit persona universalis, cuius auctoritate regendi sunt. Scripturæ ergo non sunt leges per auctoritatem Ecclesiæ universalis. Quod si civitas una esset per totum orbem Ecclesiæ universalis, sequeretur Reges, cœtusque summos pro privatis personis habendos esse; & ab una universali potestate per totum orbem christianum iudicandos, deponendos, & puniendos esse. Quæstio igitur de auctoritate Scripturarum reducit ad hæc: „Utrum Reges christiani, iique cœtus qui in civitatibus christiani summam habent potestatem, liberi sint in suis ipsorum dominiis: an UNI VICARIO CHRISTI subditi sint, ab eo iudicandi, condemnandi, deponendi, interficiendique prout Vicario illi expedire bono communis spirituali visum fuerit.“ De qua questione determinandum non est antequam propius inspexerimus in iura regni Dei, ut sciamus inde, cuius sit Scripturas sacras interpretandi auctoritas. Quicumque enim potestatem habet legitimam faciendi ut Scriptura aliqua pro lege habeatur, potestatem etiam habet eiusdem Scripturæ interpretationem approbandi & improbandi.

X. Iacobus Bruckerus *Tom. V. cap. VI. §. 16. pag. 171.* & seq. hunc ipsum locum ex Hobbesio transcribit, ut eiusdem impietatem evincat, sanzionemque esse Scripturarum divinarum. Sed in transcriptione sinceritas desideranda est. Initium cum capituli extrema parte infarcit Bruckerus, signo nullo adiecto. Ea negligit quæ Lutheranorum causam everunt. Adeste animis, Thomafii, Bruckeri, Budæi, Barbeyraci, & quotquot estis Lutherani, Calvinianique omnes, Thomas Hobbesius, vobis fatentibus, impius est. Cur vero impius, nisi quia lumine rationis metiri omnia, vel ipsas Scripturas divinitus revelatas voluit? Huc detrudit tandem illa *eclectica* Philosophia, quam vos miris laudibus extollitis. Huc nova a vobis ratiocinandi in religionis controversiis inventa forma necessario impellit. Vos omnes Thomam Hobbesium Philosophum summum, virumque acerrimi iudicii prædicatis. At Philosophus iste maximus, acutissimus, sagacissimus loco descripto testatur, Lutheranos, Calvinianosque turbas esse phanaticorum, greges imperitos, somniatores, circulatorisque, quorum quisque legislator supremus, quisque iudex, & arbiter legum, & Scripturarum sedet: turbas esse ad-

co stupidas, confusasque, ut quisque pro ingenio, spiritus privati larva obrepto, atque pro tribunali supremo divinas Scripturas reiciat, aut suscipiat; quisque interpretetur sensum verum, aut falsum. Genus Lutherana, & Calviniana adeo a communi sensu, & recta ratione defectionem fecit, ut, sicuti alias diximus, repetendumque sæpius est, nulla in orbe terrarum natio, quantumvis barbara, & efferata, reperiatur adeo cæca, & pertinax in religionis negotio, ac sunt Lutherani, Calvinianique. Dixi in religionis negotio, nam in aliis facultatibus doctrina, eruditione, ingenio, comitate, & honestate plurimos inter ipsos resplendere si negarem, ineptirem ipse. Quin summopere dolore afficior, dum acerbiori stilo excipere in religionis controversiis eos cogor. Sed hæc actus loquendi ratio causæ gravitati, & negotii magnitudini, non iræ, qua nulla afficior, tribuenda est. Siquidem in hac litæ Lutheranorum, & Calvinistarum iniustitia adeo manifesta, & splendida est, ut vel ipsorum cæcorum oculos percellat. Volunt ipsas divinas Scripturas seipsas, omni visibili iudice sublato, divinitus traditas patefacere, verumque sensum singulis prodere. Fatentur factum, quod publicum est, innumerales nempe Christianorum sectas a tempore promulgatæ legis evangelicæ ad nos usque extitisse, quarum singulæ semper Scripturas a se stare iactabant. At, cum semper fuerint sectæ oppositæ, mutuo se se collidentes, alterutram sinistro in sensu divinas Scripturas interpretatam esse necessum est. Ergo necessario admittendus iudex supremus, qui verum sensum definiat, qui litibus religionis causa exortis, finem imponat, qui ordinem, tranquillitatem, unitatem, pacem, societatem in Republica servet christiana. Et, cum Lutherani, Calvinianique veritatem adeo splendidam, luculentamque pernegent a duobus sæculis; idcirco cæciores, pervicacioresque quæcumque iudaica, idololatrica, impiaque secta a me reputantur, ipso impio Thoma Hobbesio vade & spontore, qui clamat loco a Iacobo Bruckero, & a me sincere exscripto. Quæstio igitur de auctoritate Scripturarum reducit ad hæc: Quisnam sit iste Scripturarum supremus iudex. An unus Christi Vicarius; an Reges christiani, iique cœtus qui summam habent potestatem. Audistis, o Lutherani, & Calviniani, Atheistam, e sinu vestro procedentem, simulque clamantem: Iudex supremus requiritur, qui & divinitatem, & sensum Scripturarum inter dissidentes Christianos definiat. Quid quod alter quoque Ecclesiæ vestræ filius Antonius Collins, non secus

ac Hobbesius, Atheus, vos omnes deridet; ut sub finem istius dissertationis indicabo? Necessitatem itaque istius iudicis supremi experientia tot sectarum, tot controversiarum, ipseque communis sensus, intimaque ratio evincunt. Huc recidit tota difficultas: Quisnam sit iudex iste? Haecenus impius, & Atheista Thomas Hobbesius vester, qui in hoc capitali principio, nempe in necessitate admitteudi istius supremi iudicis Scripturarum, cum Catholicis plene convenit: vosque Lutheranos, & Calvinianos, hanc reiicientes iudicis eiusmodi necessitatem, damnat, execratur. Recedit postea a Catholicis, quod ille Regem, seu supremam potestatem civilem, & laicam hanc supremam iudicem esse velit; nos vero Catholici e contrario propugnamus, hunc supremam iudicem esse visibilem Christi Vicarium, caput Ecclesiae sponsae suae, Pontificem Romanum. Vos, Lutherani, a duobus saeculis adversus hanc supremi iudicis auctoritatem nihil, nisi nugas, & vanissimas ratiunculas, vix vetularum aliqua dignas, opposuistis, passim garrientes: ergo divinae Scripturae subiiciuntur auctoritati humanae. Ineptias istas sane vanissimas millies profigarunt Romanae Ecclesiae Doctores. Incredibilis Lutherana caecitas! Renuunt subiacere controversias religionis iudicio universae Ecclesiae, tamquam iudici supremo falli nescio; & eas subdunt iudicio cuiusque rustici, & idiotae hominis. Tantum caecitatis portentum incredibile apparet; & tamen veritas facti est manifesta, ut in disputatione cum ministro Claudio demonstrat doctissimus Bosuetus. Rex, qui iudices in singulis provinciis constituit, ut leges a se latas interpretentur, numquid aut supra leges, aut supra seipsum illos evehit? Numquid iudices isti subiecti & Regi, & legibus non sunt? Christi Vicarius cum Ecclesia ipsa & divinis Scripturis subiectus est, & Christo, cuius vices gerit. Eius auctoritas non efficit ut Scriptura quae non fit reipsa divina, evadat divina; aut quae divina est, amplius non sit. Sed eius auctoritas eo spectat, ut Scripturam reipsa divinam declaret coetui christiano esse talem; ut lites, super eiusdem sensu identidem insurgentes inter Catholicos, componat, definiatque verum earumdem Scripturarum sensum. In quibus muneribus peragendis, ne erret, Deus peculiari lumine eidem afficit. En quam facile nugae vestrae, adversus Catholicos excogitatae, seipsas dehiscant. Contra Thomam Hobbesium avibus fortasse felicioribus argutabitur. Admissa suprema potestate definiendi Scripturarum sensum, ubinam gentium exit

(clamare merito contra ipsum valetis) nostra illa conscientiae libertas? Hac positione facta, iterum super cervices nostras cadit servitutis iugum. Dominatus tyrannicus in fidem recrudescit. Quod dominatus iste papalis sit, aut regalis, perinde est: reponet dubio procul celeberrimus Philosophus Anglus Hobbesius. Heu vos Lutherani, Calvinianique. Quousque tam insigniter insanitis contra rectam rationem, communiaque societatis principia? Vos, Pufendorffii, Thomassii, Budæi, VVolfii, in familia patrem, in civitate Rectorem, in provincia Praesidem, in regno Regem necessario constituendum fatemini ad ordinem societatis constituendum, ad tollendas lites, ad defendendam, protegendamque multitudinem ab hostibus, a periculis. Et ut in Republica christiana lites componantur, ut tollantur dissidia, ut ab erroribus, a lupis rapacibus praeserventur greges, ut unitas illa fidei custodiatur, quae universae religionis basis, & fundamentum est, caput supremum, iudicem ultimum, qui Dei vices in hominum regimine gerat, respuitis, contemnitis, detestamini? Vah stolidum pecus! Talia dubio procul reponet Thomas Hobbesius vester, quem vos, tamquam Phoenicem Britannum, depradicatis. Haec ego diverticuli gratia recitavi, ut aliquid reponerem Lutheranis, Calvinianisque, qui in ipsis rebus philosophicis, in ipsa iuris naturae historia, ubique veritas, & oblique arcana Papatus, idololatriam papisticam, tyrannidem, sicam Inquisitionis Romanae crepant. Nemo ergo mihi vitio vertat, si, ut errabundos, & confuse certantes sequar, e via quandoque digredior.

XI. Inter plures qui Thomae Hobbesii errores labefatarunt, praestat Richardus Cumberlandus, qui cum adversario manus conferuit, & opus edidit ita inscriptum, *Tractatus philosophicus de legibus naturalibus &c.* quod Latino in idioma Gallicum vertit Ioannes Barbeyracus, ut intelligibilem redderet seripcionem latinam, implexam sane, obscuramque. De hoc Cumberlandi opere alibi sermo redibit. Omnes in Auctore hoc ingenii vim commendant.

XII. Samuel Pufendorffius Lutheranus post Hugonem Grotium ceteris sectariis praestat in explicando iure naturae & gentium. Christianus Thomassius in sua *Hist. iur. nat. cap. vi. §. 14. & seq.* vicissitudines, tumultus, bella litteraria, quae Pufendorffio peperit illius opus de *iur. nat. & gent.* distincte recenset. Narrationis orsa capit ille a calumniis Theologorum Romanae Ecclesiae. Docuerant, inquit, Scholastici ob interesse Cleri pontificii, quod mora-

lia non cadant sub demonstrationem, ita ut laici adigerentur determinationem actionum instaurum, & iniustarum ab ipso Clero, & Scholasticis petere. Ubique insanit homo iste. Scholastici ergo, dum iuris naturae & gentium principia, & confectaria dispiciunt, ob oculos habent Cleri pontificii emolumentum? Dum haec nos paradoxa legimus, miramur, unaque ridemus Lutheranicam levitatem, ne quid opportunius illorum calumniandi animo pronuntiem. Quis Scholasticorum negavit unquam morum principii evidentiam? Quis istorum asseruit, illa demonstrationibus non subiici? Quis e contrario negaverit, nisi stultus, in genere morum plures occurrere in dies quaestiuunculas quae regulis boni, & aequi, minime vero demonstrationibus defini debent? Ad Pufendorffium quod attinet, eiusdem citatum opus Londini Scanorum editum anno 1672. magnificis laudibus extollit: & negari haud potest, Pufendorffium eruditione, ingenio, & ratiocinio praeditum esse. In pluribus tamen, & quidem potissimum iuris naturae principii, turpiter aberravit; & ab Scholasticis, quos impudenter contemnit, non modo doctrinam, sed vel ipsas scribendi formulas, neque Tullianas, neque Terentianas, mutuatus est. Adversarios sustinuit acerrimos, & vehementes. Ab humanitate, nedum ab honestate abhorrent gravissima improperia quibus se se mutuo profcindunt Lutherani isti Doctores. Christianus Vigil edidit *Christianam Benedictionem adversus impiam, & immanem maledicentiam Pufendorffii in epistola ad Scherzerum adhibitam anno 1675.* Finem istius Benedictionis, in qua purum, putumque Scarabaeum Pufendorffium vocat, claudit isto pio voto, *ut Deus det Pufendorffio poenitentiam, ut respiciat a laqueis diaboli principis calumniantium, quibus haecenus captivus fuit.*

XIII. Nicolaus Beckmannus adeo acerbo stilo exceptus a Pufendorffio est, ut Christianus Thomassius, in maledicendo nemini secundus, loc. cit. §. 26. scribat, fieri vix posse ut homo anima rationali praeditus tantopere insaniret, quemadmodum Pufendorffius, quem impotenti ira abreptum excusat. Adversus Pufendorffium libellum famosum edidit Nicolaus Beckmannus, cui hunc praefixit titulum. *Nicolai Beckmanni ICTI legitima defensio contra M. Samuelis Pufendorffii execrabiles fictitias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem, & iustitiam, ut carnatus diabolus, & singularis mendaciorum artifex per fictitia sua entia moralia (diabolica puto) toti honesto, & erudito erbi malitiose ac ignominiose exponere voluit.*

XIV. Nec miramur, Pufendorffium calumniis, maledictis, diceriis impetum ab æmulis fuisse. Enimvero, quemadmodum veritas vitiosos, scelestosque, ita clarorum virorum eruditio, scientia, merita præclara, invidos, superbos, tetricos, morososque homines percellunt, torquent, vexant, agitant, discruciantque. Et ipse experientia didici inter ipsos Catholicos, nedum Lutheranos, Calvinianosque homines reperiri qui, cum non valeant ratione errores suos propugnare, ad calumnias, & maledicta confugiunt. Nulla itaque nos subit admiratio, Pufendorffium æmulorum aculeis obnoxium fuisse; sed merito eiusdem Pufendorffii rusticam, vilem, & præter modum omnem illiberalem defensionem despiciamus. Singulis fere paginis adversarium suum his alloquitur verbis. *Asinius Tenebrio: impurissimus nebulo: nequissimus syncophanta: male pereas infame caput. Vah, mi Asini Tenebrio. Non nisi in cerebro Asinii Tenebrionis tam absurda nasci poterant: mi solide furcifer: animal insociabile.* Et, ut plura omittam, hæc scribit Pufendorffius Erid. Scand. pag. 10. *Niger ille calumniator, nigrae scholae primipilus: nigri magistri niger discipulus: nigrae scholae tiro niger. Calumniatorum omnium antesignamus, vel potius orci, aut inferni monstrum: monstrorum omnium teterrimum.* His floribus tota aspersa est Pufendorffii apologia. Lege totam *Eridem Scandicam*, ubi peiora offendes. Hi ne præclari morum magistri? Hi sunt qui iuris naturae regulas ad societatem custodiendam, ad imbuendos mores explanare audent? Quod errores acerbioribus censuris plectantur, quod falsarum opinionum monstra detestanda represententur, quod opinioniones moribus perniciosas quisque pro modulo suo infestet, deridendas, detestandasque maiori qua valet eloquentiae vi exhibeat, adhibitis etiam errorum enormitati congruis vocabulis: nihil in simili scribendi ratione reprehendendum, nihil caritati christianae oppositum; cum erga errores, falsaque opinioniones exerceri caritatis officia nequeant. Verum enimvero personas, Auctoresque ipsos maledictis, improperiis, diceriisque incessere, ut Pufendorffius egit, hominem dedecet honestum, nedum christianum. Asinius Tenebrio, seu Nicolaus Beckmannus contra Pufendorffium librum edidit hoc inscriptum titulo. *De Magistri Samuelis Pufendorffii Professoris Philosophiae in Carolina Scanorum execrabili iuris doctrina, horrendo atheismo, perveris moribus, & beluina vita brevissime, sed verissime scribit Severini de Monzambano & Tenebrionis Asinii iustus censor viridicus, constans, qui eo sine*

id facit, ut omnes Litterati ore, corde, & calamo pestiferam fidei huius Severini, sive Tenebryonis Asinii, hoc est Pufendorffii, doctrinam extirpare conentur. In Accademia Cato-niana calumniis & risui Pufendorffio contraria. Narrat Bruckerus Tom. V. cap. iv. §. 17. Nicolaum Beckmannum, Pufendorffii æmulum, eiuuram tandem Lutherana religione, in Sti-ria Romanam amplexum esse. Præter memo-ratum opus de I. N. & G. aliud opusculum, inscriptum de Homine, & Civitate, edidit Pufendorffius, in quo, quæ fusiore calamo in maio-re opere docuerat; succincte & in compendii formam redacta tyronibus exhibet. Plura quo-que de iure naturæ & gentium in Eride Scan-dica edidit.

XV. CHRISTIANUS THOMASIVS Lu-theranus, Pufendorffii acerrimus defensor, in dicacitate, satyra, maledicendique arte omni-bus suis præstat. Inter alia opera quæ publici iuris fecit, sunt sequentia, quæ ad ius natu-ræ attinent. Planior Historia iuris naturalis &c. Cautela circa præcognita iuris prudentiæ &c. Fundamenta I. N. &c. & plura alia, quæ recenset Bruckerus Tom. V. cap. ix. ubi §. 19. refert censuram quam viri docti inusserunt Christiano Thomasio, quæ est eiusmodi. „ Re-sprehendunt (inquit) ingenium, ad satyram quasi natum, & mordaci dicacitate in quos-cumque non sine amaro risu insurgens qui paradoxis, & novis assertis subscribere re-nuerunt. . . . Adduntvalde favere Scepticis, non quod omnem evidentiam neget, sed quod dubia ubique ex dubiis nectat, & coac-ta industria augeat, verbisque exaggeret. Veritatem porro, aiunt, non ex internis primisque fundamentis eum derivare, adeo-que nec ad sacrarum litterarum fontes, nec ad accurata rationis principia, nec ad ge-nuina antiquitatis monumenta recurrere; sed ratiociniis topicis utentem cæcos in iu-dicando haud raro catulos parere. Favere autem naturalismo, quem vocant, & reli-gioni revelatæ interdum officere, scaterere libros eius excerptis Atheorum, Sceptico-rum, Naturalistarum, Socinianorum, quos unquam Gallia, vel Belgium tulerit; nec ea cum verbo divino comparare: abiici pro-pter omnem rerum & consuetudinum vete-rum abusum, non vero eas emendari: plu-ra diruere eum quam ædificare, & omnem religionis christianæ vim ad ratiocinia quæ-dam moralia, gratiam ad naturam revoca-re. . . . Fuerunt quoque nunnulli qui animum levem, alisque insultantem, & mendaci fama confisum alios arroudentem, hominibus autem ἀπειθεύοις, quique sine religione vi-

vunt, frigidam suffundentem ei vivo adhuc obiecerunt, & conscientiam eius peculiari-bus scriptis excitare satagerunt, quod post Io: Ioachimum VVeinderum Theologum Ro-manothochiensem gravi increpatione fecit Anony-mus quidam, qui Atheis, & incredulis oc-casionem eura dare ridendi miracula mosai-ca, & christiana, omnemque veritatem in sacris paginis explicatam, obiecit.

XVI. Anonymus laudatus, est, ipso Bru-ckero teste, Ioachimus Langius, qui Exerci-tationem conscientiæ ad Cl. Thomasium propter iniquitatem nuper proditam in Programmate &c. edidit. His mihi testimoniis haud est opus, ut nullius religionis Thomasium, Lutherani-smum extrinsecus profitentem, credam. Istius mei iudicii rationes supra indicavi. Qui plu-ra de Christiano Thomasio, eiusque patre Iaco-bo Thomasio scire vult, consulat laudatum Bruckerum.

XVII. Franciscus Budæus Lutheranus Si-nopsim historię iuris naturæ & gentium scripsit. Ex instituto argumentum istud non tra-ctavit. In suis tamen operibus sparsim plura de hac materia disputat. In institutionibus Theologiæ moralis omnia iuris naturæ officia quæ praxim spectant, versat. Passim Pontifi-cios Lutheranico more, idest rustice, carpit. Minus, quam quos recensui, audax, & mor-dax: at & ipse Lutherana hæreseos caligine obductus torvis oculis respicit unicam matrem suam; extra cuius sinum æternum periturus aberrat cum ceteris suis. Passim eiusdem in Pontificios, seu Catholicos impropria refel-lam.

XVIII. Ioannes Gottl. Heinnecius Eleme-nta iuris naturæ, & gentium edidit. Opuscu-lum istud secundis typis Venetiis prodiit, quod quidam Italiæ nostræ semidocti sub initium, quasi opus recondita doctrina plenum, amba-bus ulnis suscipiebant. At ex eiusdem lectione didicere quemlibet ex nostris, non Theologis modo, sed Casuistis, eadem versare præter propter argumenta, maiori eruditione, per-spicitate, & doctrina. Mihi tamen minus ce-teris Istis Lutheranis displicet. Dictio clara absque fuco, non inelegans. Ceterum com-muniter res omnes obvix sunt.

CAPUT VI.

Iudicium in methodum qua Christianus VVol-fius ius naturæ exponit. Parallelus istius methodi cum methodo illa quam Scholastici servant.

I. Plura edidit Christianus VVolffius volu-mina philosophica, & mathematica. De his nec verbum faciam. Sex integris Tomis in 4. ius naturæ illustravit, de quibus pauca dicturus sum. Et primum in viro hoc moderationem laudare debeo. Ceteri Luthe-rani Scriptores, ut Pufendorffius, Thomasius, Barbeyracus, Bruckerus, Budæus, & com-muniter omnes, in ipsas controversias phi-losophicas Romanenses, Papiastas, superstitio-nem Pontificiorum intrudunt, distertia spuunt, calumnias intorquent fide mala, & fraude summa. Oppositam, ad hoc quod attinet, insistit viam VVolffius. Intra chorum canit, & institutum suum persequitur, quin e via digrediat. Quare eiusdem moderationem, & prudentem scribendi rationem debita fraudare laude non debeo.

II. Verum, si mihi eiusdem moderatio pla-cet, eo magis displicet illius scribendi metho-dus. Quid de hoc ad te? inquit. Tibi dis-plicet, placet aliis. Bene habet. At in sæ-culo degimus in quo liberum cuique est in ope-ra publici iuris facta iudicium ferre. Buccin-ant Lutherani, Calviniani, & saperdæ in-numeri, cuiusque nationis & religionis, ad-versus Scholasticorum methodum. Carpunt va-rias illorum subtilitates, quæstiones inutiles, barbaram scribendi rationem. Ecurr mihi eadem uti libertate adversus istos Scholasticorum contemptores vetitum erit? Unum ego præ-stabo, videlicet, nullum mihi e calamo exci-dere verbum patiar, quod Cl. VVolffium per-doctum Philosophum, & Mathematicum, om-nium ore celebratum lædat. Pauca quæ dicturus sum, unice spectant eiusdem scriben-di formam, qua iuris naturæ præcepta, & officia exponere ille contendit; at, ut ego quidem arbitrator, implicat, & obcuriora effi-cit. Et hæc quæ dicturus sum, eo tandem recidunt, ut quidam scioli respiciant, qui hanc impeditam scribendi rationem exaltant; tametsi nec eam percipiant, nec ex lectione eiusmodi operum profectum ullum capiant.

III. Et primum nemo unus ex Græciæ, nemo unus ex omnibus Latii Sapientibus in exponendis iuris naturæ mandatis, & officiis pro formandis hominum moribus hac metho-do VVolffiana usus est. Et, quod nec Græ-

cia, nec Latium novit, Sarmati, Cimbri, Taifali, Teutoni invenerunt? Scholastica docendi ratio latuit sapientiam Græcorum, & Latinorum. Damascenus ergo, & Lon-bardus eam adinvenerunt? Si opportunior, si facilius discipulorum profectui inisset, sapien-tum ne aciem fugisset? Qui sic disputant, notionis methodi scholasticæ expertes sunt. Scholasticorum docendi ratio, si non corti-cem, & superficiem eiusdem, sed medullam, & spiritum ipsectes, eadem apud omnes sem-per fuit. Est quippe forma ratiocinandi ipsi intellectui veluti ingenita. Quid, amabo te, discriminis inter S. Thomæ Aquinatis arti-culum, & orationem Demosthenis, Marci Tullii, Livii? Non sane aliud, nisi quod illi methodum, in oranda causa servatam, ver-borum elegantia, figurarum apparatu, elo-quentiæ ubertate vestiunt, ornant, venustam-que efficiunt; contra Scholastici his ornamentis & lenociniis suam causam exutam propo-nunt. Ceterum tam in oratione Tulliana, quam in articulo S. Thomæ hæc servatur ratio. Primum status quæstionis clare propo-nitur. Quæ faciliore causæ intelligentiæ viam aperiunt, puta principia certa, de quibus di-sputatio nulla est, quid declinandum, quid sum-mopere advertendum, ut punctum controversiæ intelligatur, præmittuntur: quæ omnia unico verbo prænotanda, seu præsupposita Scho-lastici vocant. Deinde rationes pro causa su-scepta oratione simplici, perspicua, cuiusque artificii vacua adducunt. Post obiecta adver-sariorum resolvunt. Hanc insistit viam S. Thomas, Scholasticorum facile Princeps. Hæc ipsa ratiocinandi forma præter propter elucet in orationibus Demosthenis, Marci Tullii; omniumque Rhetorum. Hoc dumtaxat dis-crimen intercedit, quod hi indicatis ornamentis suam vestiunt orationem; contra Schola-stici, his neglectis, nudam proponunt verita-tem. Rhetores obiecta via, & veluti per cuc-nuculos; Scholastici recta, nudoque pectore-areem humanæ mentis invadunt.

IV. Verum, ut planior res fiat, ipsam con-sulamur experientiam. Vis ratiocinandi, & facultas mutuo communicandi cogitationes nostras a natura insita est. Ars hanc facultatem percipit, non alias excogitat vias. Porro nemo siye in privata, siye in publica oratio-ne hanc mathematicam methodum sectatur. Fac eloquentissimum Advocatum ad tribunal senatorum causam gravissimam siye civili-lem, siye criminofam adferre, in ea oranda methodo VVolffiana utatur, suæ causæ ra-tiones secet in propositiones centum. Ut has probet, iudices mittat ad videndas alias di-

centas, quas iam olim firmavit ut certas. Post reducat in viam iudices, & alias illis propositiones afferat ad confirmandam causam suam. Post commentaria ad singulas propositiones adiciat. Cedo. An non deridendum, sibillandumque Advocatus iste sese exhiberet? Nonne e foro pelleretur ut amens?

V. Ultro pergamus. Ascendat Concionator suggestum, adeat Legatus Principem, tractent Politici in senatu gravissima belli & pacis negotia methodi VVolfianæ usu. Gravissima iuris naturæ præcepta, officia hominis in Deum, in se, in proximum explicent: observationem altius inculcent, ut a transgressione legum, & ab officiorum neglectu homines revocent. Reipublicæ, & Principatus controversias vi propositionum, citationum, commentariorum VVolfii versent. Quid tum? Quæ resolutio? Quæ conclusio? Qua celeritate, qua brevitate negotia expedirentur?

VI. Inepta itaque methodus ista in foro, inepta in senatu, inepta in suggestu, inepta in communi sermone. Ubi ergo opportuna? In iuvenum scholis? Methodo ergo tali imbuendi iuvenes sunt, quam ipsi in nullo hominum commercio, in nulla societate, in nullo tractando negotio adhibere sine derisionem valent?

VII. VVolfius Tom. I. de iur. nat. in proleg. §. 2. contendit, neminem ante se hac sua methodo scientifica ius naturæ exposuisse. Nec fallitur. Nulli quippe in mentem venerat tam abstrusa, & prærupta via, spinis & stricturis ubique confusa, nullibi continuata, & plana, sed secta, & quolibet passu aliqua fossa interrupta. Carpit methodum Pufendorffii his verbis. „Vulgo Pufendorffius ius naturæ demonstrasse dicitur. Enimvero qui sic iudicant, methodi demonstrativæ satis ignaros se se probant, & qui vel in Mathematici, vel in operibus nostris philosophicis fuerit versatus, quantum a veritate distet iudicium, abunde intelliget. Legat ea quæ de methodo philosophica, eadem omnino cum scientifica, seu demonstrativa (§. 792. Log.) commentati sumus (§. 116. & seq. diſc. præl.) & inquirat, num Pufendorffius regulis eiusdem fatistecerit. Nisi enim in re manifesta cæcutire velit, eundem a methodo scientifica tantum abesse deprehendet, quantum distat a terra cælum.“

VIII. Plaudat sibi VVolfius de sua methodo scientifica mathematica, deliciis affluat, corde iubilet eam meditando. Interim liceat & nobis afferere, illum dulcissime falli, atque illusionibus & chimæris mentem suam faturare. Methodus mathematica ad demon-

strationes mathematicas conficiendas opportuna, & optima est. Si ad Philosophiam moralem, cuius est hominum societatem regere, formare mores, componere lites, mentem flectere, coercere appetitus, transferatur, vana, inepta, & perridicula evadit. Pufendorffius ea usus methodo est quam adhibuerunt alii sapientes viri tum Græci, tum Romani, tum scholastici; quamquam illa non parum abusus sit. Quippe sæpe, quæ parvi sunt momenti, proluxa, & impedita oratione versat, involvit; & quæ maiorem postulant interpretationem, præterit. Verum nævus iste hominis, non methodi, est. VVolfianum opus lectores torquet, exagitat, illos per circuitum agit. Cum isti VVolfianarum propositionum circumseptam arcem ingredi, & invadere penetralia velint, ecce hinc valla, illinc fossæ, laberynthus, & anfractus, quæ iter interceptiunt, & aggressores propulsant.

IX. Et ut libere, quod sentio, prodam, VVolfiana methodus suapte natura eo spectat, ut adolescentum cerebra perturbet, eorumque fibras dirumpat, ut in eorum mentes non scientiam, non eruditionem, sed stultitiam, si vellent sedulo illarum propositionum connexionem comprehendere, inducat. Quod si neget, dicas velim, quænam sit melior tractandæ scientiæ, suadendæque veritatis methodus. Illa dubio procul quæ facilius, expeditius, clariusque in hominum mentes veritatem defert. Quemadmodum ea locutio dicitur nobilior, excellentior, quæ paucioribus verbis, & maiori perspicuitate cogitationes meas alteri communicat. Atqui methodus VVolfiana per ambages, & circuitus veritatem ad hominum mentes defert. In quinquaginta propositiones dividit methodus hæc doctrinam quæ unica, & ad summum duabus propositionibus plenissime exhauriri poterat. Sed quod methodum illam a Philosophia morali exterminare debet, est, quod illa lectores suos, ut rotas, in gyrum perpetuum circumagit. Ut probet propositionem trigessimam, modo te remittit ad decimam, modo ad quinquagesimam. Illuc pergis, & continuo aliam citationem offendis quæ te mittit ad Philosophiam moralem. Arripis iter, & illuc cum perveneris, quasi lætus de invento demonstrationis promissæ arceno, en tibi obviam alia citatio, quæ te remittit ad Logicam: & hæc te iterum mittit ad Noologiam; & hæc quoque iterum te in gyrum agit ad Psychologiam: & hæc te circumagit ad Cosmologiam: hinc revocaris ad Theologiam naturalem: & tandem aliquando hæc te denuo ad ius naturæ amandat, ut continenter per hunc te rotes-

circ.

VVOLFIIUS §. 148.

Qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert usus loquendi.

Primum in simplici præfatæ propositionis difficillimæ expositione te remittit ad (§. 217. Log.) post ad (§. 273. Psych. Emper.) iterum ad (§. 139. Log.)

Adiicit deinde commentarium in eandem propositionem; & in hoc quoque commentario te denuo in gyrum circumagit: & primum ad (§. 118. part. 1. Phil. pract. univers.) post ad (§. 678. Psych. rat. & §. 256. par. 1. iur. nat.) & iterum ad (§. 239. part. 1. Phil. pract. univ.) Integram paginam implet, ut laudatam propositionem suadeat. Neque hoc contentus sequentem addit propositionem.

VVOLFIIUS §. 149.

Quoniam qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert usus loquendi.

Quantum hæc differat a prima, tute vides; & tamen hæc quoque exponit, & te remittit ad (§. 148.) Commentariolum breve adiicit: & quinque aliis propositionibus contextis hanc addit.

VVOLFIIUS §. 154.

Veriloquium est sermo moraliter verus.

Exponit moraliter verum esse, si verba quæ profers, animi tui sensa exprimant. Quæ expositio adeo vera est, quin necesse sit te remittere ad (§. 150.) & aliam adiicere propositionem cum commentario.

VVOLFIIUS §. 156.

Falsiloquium est sermo moraliter falsus.

Eam exponit inquires: „Moraliter falsum est, si verba quæ profero, sint a mente tua „aliena (§. 152.)“ quod pluribus explicat, & continuo aliam subiicit.

VVOLFIIUS §. 157.

Quoniam falsiloquium est sermo moraliter falsus (§. 156.) moraliter vero falsum esse potest quod logice verum est (§. 153.) falsiloquium non supponit falsitatem logicam, nec per ipsum probatur falsitas logica.

Adiicit commentarium, & postea alias infarcit propositiones cum commentariis; quibus missis, hanc rescribo.

circulum. Factum tam evidens, & obvium, narro quam obviam & manifesta sunt VVolfii volumina. Vellem ut aliquis eorum quæ narravi periculum faceret. Et sane, ut tu ex opere VVolfiano de iure naturæ profectum percipere valeas, opus est ut omnia fere volumina quæ edidit, in promptu habeas, eaque in cubiculo non valde angusto bene disposita, & modo ad unum accedere, modo inspicere aliud, nunc progredi, nunc regredi, nunc pergere ad ultimum, nunc redire ad primum, a primo ad quartum, a quarto ad secundum volumen. Et en in hoc vitioso, atque perridiculo citationum circuitu percurrendo occupatos lectores, temporisque iacturam gravissimam factam.

X. Quæ hæc dixi, aliquibus exemplis confirmanda sunt, ne pro ingenio illa finxisse videar; tamen si iis omnibus qui VVolfium legerunt, obviam & manifesta sunt. In medium afferam nonnullas propositiones VVolfianas, ut cum Scholasticorum propositionibus conferre quisque easdem valeat. Derident novi VVolfiani Scholasticos. Illorum barbaram locutionem contemnunt, & paucorum abusus in ipsam artem regerunt. Exaggerant quædam illorum dicendi formulas, puta formaliter, materialiter, naturam naturantem, & naturam naturatam; ac si dicerent gallinam gallinatam, & gallinam gallinantem. Audiamus nunc Terentios, Tullios, Cæsaresque istos Cimbricos.

§. I.

Census nonnullarum propositionum VVolfianarum.

I. Christianus VVolfius Tom. III. de iur. nat. cap. 11. explicat obligationem circa sermonem. Ex hoc itaque capite paucas transcribo illius propositiones, ut inde quisque perspicuitatem, breviter, & elegantiam colligere methodi VVolfianæ valeat. Sed iterum, antequam id præsto, obsequium, officiumque meum in Cl. VVolfium, tot voluminum editione celebrem, & Mathematicum insignem, in memoriam revoco. Unice illius methodum, veluti discendis morum disciplinis inutilem, & perniciosam, reiiciendam suadeo & evinco. Igitur prima illius propositio signata §. 148. (neque enim cum capite numerus incipit, sed sequitur numerus propositionum antecedentium, quæ erant de modo acquirendi derivativo in genere, quibuscum nulla videtur sequentium connexio) est sequens.

Conc. Theol. Tom. VI.

C VVOL-

VUOLFIIUS §. 164.

Quando ad veriloquium obligamur, a falso loquio abstinere debemus.

Propositio seipsa cuique nota est, etiam minus acuto; tamen hanc adiicit expositionem, & commentarium; quæ omnia transcribere volo.

EXPOSITIO.

„Quoniam ad veriloquium obligamur, cum veriloquium sermo sit moraliter verus (§. 154.) verba nostra cum cogitationibus nostris convenire debent (§. 150.) consequenter, cum lex præceptiva, sit simul prohibitiva contrarii (§. 722. Part. I. iur. nat.) prohibitum est uti verbis quæ a cogitationibus nostris dissentiant, adeoque ab his abstinendum (§. 163. Part. I. Phil. pract. univ.) Enimvero sermo qui constat ex verbis a cogitationibus nostris dissentientibus, moraliter falsus (§. 152.) adeoque falso loquium est (§. 156.) A falso loquio igitur abstinere debemus, quando ad veriloquium obligamur; consequenter falso loquium illicitum est (§. 170.) Part. I. Phil. pract. univ.)“

COMMENTARIUS.

Contradictoria sunt verum loqui, & verum non loqui. Sed qui falsum loquitur, non loquitur verum. (§. 150. 152.) Ergo qui obligatur ad loquendum verum, ei permissum non est loqui falsum. Manifestum itaque est in eo casu quo ad veriloquium obligamur, falso loquium illicitum esse. E. g. si tibi animus non est mutuo mibi dandi pecuniam, & necesse sit ut mibi dicas, num mutuo dare velis, non licet dicere ac verbis fidem tuam astringere.

VVOLFIIUS §. 165.

„Quoniam ad veriloquium obligamur, quando sine eo officio cuidam erga alios, vel obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri nequit, seu quando alteri ius est ad animi nostri sensa cognoscenda, sive perfectum, sive imperfectum (§. 162.) A falso loquio autem abstinere debemus, quando ad veriloquium obligamur (§. 164.) Falso loquium illicitum est, seu ab eo abstinere debemus, quando sine veriloquio officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, sa-

tisfieri nequit, seu quando alteri ius sive imperfectum sive perfectum est ad animi nostri sensa cognoscenda.

VVOLFIIUS §. 166.

„Quoniam falso loquium repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, si sine veriloquio neutri satisfieri possit; quando autem satisfieri nequit sine veriloquio, falso loquium illicitum est, & ab eo abstinere debemus (§. 165.) Falso loquium, quod repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, illicitum est, & ab eo abstinendum, & eodem modo patet, falso loquium illicitum esse, quod est contra ius, sive perfectum, sive imperfectum alterius.

COMMENTARIUS.

Atque adeo patet, falso loquium in se non esse illicitum, sed illicitum effici repugnantia cum officio erga alios, vel obligatione qua alteri teneris in singulari, aut, si mavis, cum iure sive perfecto, sive imperfecto alterius. Quando enim repugnat officio erga alteros, aut obligationi, qua alteri in singulari teneris, cum iure perfecto alterius pugnat. Falso loquium itaque in se non inest moralis quædam turpitudine; sed eam trahit ab actu moraliter turpi, qui eidem accedit.

VVOLFIIUS §. 172.

„Si sine falso loquio officio cuidam erga te ipsum, vel erga alios, aut obligationi contractæ, qua alteri in singulari teneris, satisfieri nequit, falso loquium licitum est. Idem valet, si falso loquium non dicendo violatur ius alterius sive perfectum sive imperfectum. Cum enim obligatio sit necessitas moralis agendi (§. 118. Part. I. Phil. pract. univ.) officium vero tam erga te, quam erga alios, sit actio ad quam emittendam obligamur (§. 224. 226. Part. I. Phil. pract. univ.) officio erga nosmetipsos, & erga alios non minus satisfaciendum quam obligationi qua alteri in singulari tenemur. Enimvero lex naturæ dat nobis ius ad omnes actus sine quibus obligationi nostræ satisfieri nequit (§. 159. I. Part. Phil. pract. univ.) Ergo dat etiam ius ad falso loquium, quod sine eo officio cuidam erga nosmet ipsos, vel alios, aut etiam obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, sa-

„satis-

„satisfieri nequit; consequenter in hoc casu falso loquium licitum. Quod erat primum. Nemo quicquam facere debet quod est contra ius alterius (§. 901. Part. I. iur. nat.) adeoque ius alterius nullo modo violare licet (§. 239. I. Part. Phil. pract. univ.) Quod si ergo falsum non dicendo violatur ius alterius, sive perfectum, sive imperfectum; cum lex naturæ det nobis ius actuum, sine quibus obligationi nostræ satisfaciere non possumus (§. 159. Part. I. Phil. pract. univ.) consequenter hi actus liciti sunt (§. 170. I. Part. Phil. pract. univ.) falsum dicere tum licet; consequenter falso loquium licitum. Quod erat secundum.“

COMMENTARIUS.

Exemplum habemus in obstetricibus Ægyptiacis, quæ a Rege iussæ necare in partu masculos infantes Hebræorum, hoc minime fecerunt, sed Regi persuaserunt, mulieres Hebræas tanta facilitate parere, ut antequam vocata adesse possent, partus iam sit in lucem editus. Sine ipsarum enim falso loquio vita masculorum Hebræorum servari minime potuisset; immo nec propriæ salutis consulere licuisset obstetricibus. Exemplum aliud extat apud Plinium Lib. III. epist. xvi. ubi Arria falso loquio solatur Pætum maritum. Egrotabat enim Pætus, & filius, uterque mortifere. Cum filius decessisset parentibus carissimus, funus ei ita paravit, & exequias duxit, ut ignoraret maritus, & quotiescumque cubiculum intraret, marito interroganti, quid ageret puer, respondebat eum bene quietuisse, & libenter cibum sumpsisse. Erat hic falso loquium medium avertendi periculum mortis a marito, quod partim a terrore, partim a nimio angore animi imminere videbatur.

VVOLFIIUS §. 216.

„Si ad veriloquium non obligamur, nec tacere datur metu periculi, nobis, vel aliis imminentis, falsum loqui licet. Etenim, si tacere non datur, aut verum, aut falsum loquamur necesse est: quod per se patet. Quod si ad veriloquium non obligamur, nec moraliter necesse est ut verum loquamur (§. 118. Part. I. Phil. pract. univ.) cumque tacere non detur, nec simpliciter est falsum loqui (§. 184.) Quamobrem, cum quilibet operam dare debeat ut sibi caveat a malis corporis, atque fortunæ, quantum in potestate sua est (§. 183. Part. I. iur. nat.) eademque ab aliis,

quantum datur, avertere debemus (§. 608. Part. I. iur. nat.) adeoque, ubi nobis, vel aliis periculum aliquod imminet ex veriloquio, id officio erga nosmetipsos, vel alios repugnat: veriloquium efficitur illicitum (§. 170. Part. I. Phil. pract. univ.) consequenter metu periculi, nobis, vel aliis imminentis, falsum loqui licet.“

§. II.

Nonnullæ animadversiones in recensitas propositiones VVolfii.

I. ET ut ab ultima initium capiam, plusquam centum paginas implet VVolfius propositionibus circiter 161. de suis veriloquiis & falso loquiis. Vix unum textum sanctarum scripturarum allegat ad aliquam propositionem firmandam. Solum, ut errorem suum de licito falso loquio confirmet, exemplum obstetricum Ægyptiarum in medium affert. Cui assuit aliud exemplum, narratum a Plinio de Arria solante Pætum medio mendacio; quod tamen ille non mendacium, sed falso loquium vocat. Quare etiam celebres Icti Lutherani verborum, & rerum notiones pervertunt, cum illorum interest. Nec illos postea puder ejusmodi defectum quibusdam Casuistis nostris improperare. Si loco Plinii legisset VVolfius Augustinum. (lib. de Contr. mendac.) simile exemplum invenisset. Porro distinctio falso loqui deliberrati a mendacio tam nova, & vana est, quam est ejusmodi methodus.

II. Recensitas propositiones ex centum & amplius idcirco excerpti, non ut earundem doctrinam expenderem, aut resellerem id quod cum vero pugnat; sed ut methodi VVolfianæ vanitatem evincerem. Vidisti multiplicatas propositiones, proluxa commentaria, ut id probetur quod sua natura cuique ratione prædico notum est. Quæ paucissimi declarari verbis possunt, plures implent paginas. Consule loca citata, quæ in textu suis explanationibus, ut te in circuitu suorum librorum contineat; & vix ullum invenies in quo id evincantur quod promittitur. Quam implexa postea sit locutio, quam strigosa, non est quod patefaciam. Res ipsa loquitur, & Scholasticorum causam orat.

III. Si postea vocabula quæ ipsi asperiores Scholastici non excogitarunt, desideres, dabo aliqua, quæ in oculos incurrunt: nec enim abuti otio licet in his quibuslibet. Loc. cit. cap. v. §. 953. inquit: *Dispendium*

C 2 est,

est, utrum dolosum, aut culposum sit peccatum.

Volfius *Philosoph. pract. univ. Part. I. s. 1. Scientia affectiva est scientia voluntatem, & voluntatem ad actus suos determinandi.*

S. II.

Scientia practica est scientia locomotivam facultatem, vel etiam cognoscitivam determinandi ad actus externos, vel internos voluntati & voluntati conformiter exequendos, vel omittendos.

IV. Mille similes propositiones excerpte possem ex Volfii operibus. Sed paucae quas recensui, satis sunt ad Volfianorum, & Lutheranorum retundendam dicacitatem, & superbiloquentiam illam, qua scholasticos Theologos deridendos propinare student. Provoco illos, ut vel ex uno alicuius nominis Theologo scholastico excerptant propositiones iis similes quas nunc ex Volfio adduxi. Quin, si omnia Scholasticorum dumeta percurramus, tot spinas, tot anfractus, tot salebras non offendemus. Nullius mihi sane Scholastici lectio tantum tædii, fastidiique attulit umquam, quantum unius Volfii lectio. Ineptas, vanissimasque quæstiones versant illorum plures: non repugno. Sed de his modo sermo non est. Temporis, personarumque defectus isti sunt. Methodum, qua res etiam nihili Scholastici versant, cum methodo Volfiana comparatam, optimam, perspicuam, facilemque asserimus. Quid? An non optima illa methodus qua homo suas nœnias, nugas, cavillationes uno veluti aspectu exponit, ut extemplo earundem, & insuper eorum omnium quæ contra opponi possunt, callentissimus efficiaris? E contrario Volfiana methodus te in propositionum labyrinthum detrudit, ibique te in perpetuum rotat circulum. Quid? Scholastici quiescunt, vanas subtilitates versant? Est. Sed, ut dixi, clara, & obvia methodo. Volfius controversias summi momenti dispicit; sed methodo implexa, fluctuosa, spinis, dumetis, anfractibus, mœandris, salebris undique obsepta. At quod rem conficit, est Scholastici qui ius naturæ illustrant, an non omnes alicuius momenti controversias quas Volfius versat, tractarunt ipsi prius? Quid tibi mali affert quod inutiles quoque quæstiones discutere illi voluerint? Tu fruges elige, relicti glandibus. Quamquam plurimæ (non dico omnes) Scholasticorum controversiæ, quæ vocantur inutiles, non prorsus carent utilitate, re bene pensata. Quid

quod, si propositiones Volfianas ad severam criticam revocemus, plus strigilis, quiescunt, & inutilitatem in eisdem reperimus quam in pluribus alicuius nominis Scholasticis? Sed ea est humani palati infirmitas, ut omnia nova eisdem sapiant. Quando primum scholasticæ dapes mensis appositæ fuere, dulcissimæ omnibus erant; elapso congruo tempore viluerunt. Quis fidem oppignoraret suam, eas non pristinum indepturas locum?

V. Breve specimen eorum quæ Volfius suis sex Tomis de iur. nat. tractat. Tomus I. quatuor capitibus concluditur. Capita ista in §§. 1263. distributa sunt. Primum ius, & onera hominum, eorum libertatem, æqualitatem, & alia quæ hinc consequuntur, dispicit. Secundo capite officia hominum erga semetipsos, quo nempe studio corporis conservationem, & perfectionem comparare, quibus cibis corpus nutrire, quibus induere vestibus, qua industria expellere morbos, vitare ebrietatem, ceteraque noxia, qua patientia sustinere adversa, & qua moderatione prospera fortuna uti debeant, & plurima alia exponit. Tertio capite edisserit officia hominis erga alios. De amore proximi, inimicorum, de ignominia, de calumniis, conviciis, detractionibus, de famæ, & vitæ defensione, de homicidio, aliisque pluribus disputat. In quarto capite cultum quo colendus, amandus, & orandus sit Deus, manifestat. Sed omnia oratione adeo sicca, stylo adeo arido, & salebroso dividit, fecat, involvit, ut tædium, non amorem excitet. Plura docet gravibus obnoxia censuris.

VI. Alter Tomus includit disputationes de primæva rerum communione, de dominio, & modo idem acquirendi originario, & de obligationibus, ac iuribus ex dominio oriundis. In tertio Tomo disputatur de modo acquirendi derivativo, seu de translatione domini, de veritate in sermone manifestanda, seu *veriloquio*, & *falsiloquio*, de sinceritate, simulatione, & dissimulatione, de promissionibus, & pactis, de iureiurando, & votis. Unicus inter Lutheranos, quos legere mihi licuit, est qui, votorum onera solvenda ostendens, non carpat vota monastica, eaque superstitione polluta effutiat. Tomo finem imponit tractatibus de modo constituendi alteri ius quoddam in re sua, de derelictione præsumpta, de usufructu, & præscriptione. In quarto, & quinto Tomo vasta contractuum provincia exornatur. Sextus Tomus ad meas non pervenit manus.

VII. Specimen istud tibi exhibere volui, ut

ut compertum tibi sit, nullam ab istis dispici controversiam quæ non sit a nostris prius enucleata. Nec Volfio, sive ceteris Lutheranis, Calvinianisque vitio verto, quod nova nobis non exhibeant; sed illorum thrafonicam iactantiam, qua Scholasticis, veluti stupidis & truncis, insultant, iure retundo.

CAPUT VII.

Tres Scholasticorum classes. Postrema ius naturæ & gentium, omnibus pensatis, feliciter præcunctis novatoribus exponit.

I. Scholasticorum chorum ducit Petrus Lombardus. Horum Principes sunt S. Thomas Aquinas, S. Bonaventura, Albertus Magnus, Alensis, Scotus, Durandus, Antoninus. Secundæ classis sunt Caietanus, Victoria, Sotus, Molina, Suarez, Vasquez, Iavelus, Bannez. Postremæ classis Sylvius, Medina, Comitolus, Lessius, Corradus, Salamanticenses, Gonzalez, & mille similes. Hos quippe nominavi, quod menti occurrerint primi, salvo erga alios obsequio, officioque.

II. Si cum unius S. Thomæ Aquinatis doctrina de iure naturæ & gentium opera quæ ab infami defectione Martini Lutheri ediderunt heterodoxi transalpini, compararem, non levem causæ meæ præiudicium inferrem. Quæ siquidem nocturnum cum sole, pigmeorum cum gigante comparatio? Fateor me, repugnantem animo, hæc in scenam inducere. Sed ad hoc me renitentem coegerunt & transalpini novatores, & scituli plures Italiæ nostræ, qui, neglectis frugibus quas domi habent, glandes, & quiescunt extrinsecus conquirunt. Sex solæ quæstiones Angelici Doctoris de hominum officiis, de legibus, de iustitia & iure præstant omnibus quæ de iure naturæ & gentium edidit Puffendorfius, Thomafius, Budæus, Volfius, ceterique omnes eiusdem sectæ. Si solam methodum, & perspicuitatem spectes, in admirationem te actum sentis. Una oculorum acie quæstionis statum, & quæ in utramque adduci partem possunt, unaque cum causæ resolutione conspicis. Vix verbum superfluit, quin quot verba, tot, ut ita dicam, sententiæ. Phrasis opportuna: si elegantior esset, veritatis gravitatem, & maiestatem fucaret; si neglectior, illam sceleret. Blaterent Oudin, Clericus, Thomafius, ceterique Protestantium nugivenduli, barbaram esse locutionem: quoniam veram isti orationis notionem ignorant. Si excipias plures voces, formulaeque loquendi, quas usus tum invexerat

(quasque ipse Marcus Tullius, si animi sentia melius, & facilius exprimunt, probat; & illarum non paucas istius naturæ in S. Thomæ sermone esse solus amens inficiabitur:) si, inquam, eiusmodi voces excipias, in quo auctore reperies Atticum illum nitorem, concinnam illam brevitatem, qua, omnibus ad vivum refecatis, veritas in animum tuum seipsa nuda, clara, splendida illabitur? Una sola voce præ alia posita, non raro graves evanescent difficultates. Plurimos tum antiquos, tum novos Scriptores legi. In aliquibus integros libros, in aliis plura folia attentæ mentis indagine sæpe meditari opus mihi fuit, ut alicuius controversiæ decisionem eruerem. Unum consulo Thomam; & ecce mihi hinc omnia quæ contra, illinc omnia quæ pro me sunt, sub unico conspectu posita. Si de metaphysica scientia sermo sit; quis hoc in genere cum Aquinate vel longe comparandus? Deus immortalis? Quæ profunditas mentis, quæ vis acuminis, quæ ratiocinii efficacitas, quæ rationum soliditas, quæ rerum omnium dispositio, quis ordo mirabilis, quæ omnium rerum comprehensio? At caruit, inquit, linguæ Græcæ notitia. In huiusmodi causa sedere iudex nolo. At quid, si tali ornamento caruisse Thomam concederem? Ingenium ne Aquinatis hoc idiomate egebat, ut naturæ arcana penetraret? Linguæ Græcicæ usus idcirco utilis est, ut Græcorum Sapientum consili scripta valeant. Quid, si ingenium Thomæ nullis Græcorum ingeniis in acumine, iurisque naturæ comprehensione inferius esset? Quid, si omnibus tum Græcis, tum Latinis in hac scientia præstiterit? Necessaria ne tum illi fuisset istius idiomatis cognitio? An ignorantibus Græcis, quod linguas exoticas nescierint? Neque hæc sic intelligas velim, quasi parvi faciam linguæ Græcæ peritiam. Absit tam enormis deceptio. Plurimi illam facio, dum divinæ Scripturæ, dum genuina Auctorum sentia, dum alia eruditionis puncta sunt definienda. Addo, ad ipsa naturæ iura penetranda illis omnibus utilissimam esse eiusdem linguæ notitiam qui ingenio mediocri præditi sunt, qui Græcis Doctoribus inferiores cum sint, illorum Scriptorum ope proficere hoc etiam in genere valent. At, cum S. Thomas Græcis ingenio superior fuerit, in Metaphysicæ scientia plus illi Latinæ usu egent, ut Thomam intelligant, quam Thomas Græcæ cognitione, ut Græcos legat. Quamquam nec linguæ Græcæ indoctus prorsus Thomas fuit; sed eam notitiam eiusmodi linguæ habuit quæ

fat erat ut in gravioribus difficultatibus consulere Græcorum scripta posset. Dicant nobis Oudinus, Clericus, Thomafius, Barbeyracus, ceterique Protestantes, quis umquam tam vastam iactare Patrum tum Græcorum, tum Latinorum eruditionem valet, ac unus Thomas? Eius scriptum, quod *Catena aurea* nuncupatur, an non quid divini portendit? Incredibilis ille sanctarum Scripturarum usus ad quamlibet suam confirmandam doctrinam, nonne memoriam mithridatica vastiorem prodit? Sed quid ego actum ago, & in silvam ligna affero? Innumeri sunt qui Aquinatis doctrinam dignis celebrarunt elogiis. Censores illi qui eiusdem ingenium, sane prodigiosum, eiusque auro, cedroque digna opera flocci faciunt, homunculi sunt, quos libido, furor, voluptas, & turpiora scelera ita fascinarunt, ut vel ipsum communem sensum exuerint. Quare deridendi hi sunt, non refellendi.

III. Si secundæ classis Theologos spectes, quis, quæso, ex transalpinis heterodoxis cum aliquo istorum comparandus in exponendo naturæ iure? Caietani acumen loco prodigii habitum suo tempore fuit. Quis illi in difficultioribus arcanis naturæ iuris referendis comparandus? Celebriores S. Thomæ interpretes legi. Nemo, mea quidem sententia, CAIETANO æqualis. Sint alii eruditiores, sunt faciliores, abundant perpicuitate. Sed vix quidquam ex iis didici. Ad eruditionem quod attinet, alibi maiori in copia nunc habetur quam in quolibet Angelici commentatore. Verum, dum aliqua doctrina abstrusior, & difficultior occurrit, Caietanus ceteris altius affurgit, & rem penitus invadit, penetrat, referatque arcana omnia. Quod postea ad divinas Scripturas pertinet, teste doctissimo, & morum probitate spectatissimo *Maz-zochio*, Metropolitanæ Ecclesiæ Neapolitanæ Canonico, & linguarum exoticarum callentissimo, atque tot operum eruditionis immentis editione celeberrimo, Caietanus in Scripturarum divinarum interpretatione inter celebriores interpretes resplendet. *P. Franciscum Victoriam* universa Hispania, acutissimorum ingeniorum feracissima, ut summum Magistrum venerabatur. Eius *Relestiones de bello, de potestate civili, & de naturæ iure transalpinorum heterodoxorum*, sibi quasi vindicantium primam eiusdem iuris illustrationem, ora penitus obstruunt. Ingens de legibus volumen eximii Doctoris *Francisci Suarez* prævalet omnibus operibus quæ hoc de argumento vulgarent Pufendorfius, Budæus, Thomafius, VVolfius, ceterique omnes ex Protestantibus, Qui fuerint Sotus, Mo-

lina, Vasquez, Lessius, Bannez, illorum de iustitia, & iure volumina patefaciunt. Chrysofostomus Iavellus sæculo & amplius ante Pufendorfium, de homine, de cive, & insuper de cive christiano maiori eruditionis copia quam Lutherani septemtrionales scripsit, ut patet ex eius secundo ingenti volumine.

IV. Verum sermonem odii, invidiæque plenum, & solum cogentibus præfatis transalpinis susceptum, in pauca contrahere lubet. Aio ergo, Grotius, Pufendorfius, Thomafius, VVolfius a nostris usurpasse quidquid sanæ doctrinæ in eorum operibus continetur. Lege Pufendorfium de *homine & cive*: & nisi in quolibet mediocri Scholastico meliora de eodem argumento inventurus sis, herbam tibi porrigere velim. Aliqua vox diversa occurret. Quod nostri vocant *tractatum de actibus humanis*, illi *officium hominis* appellant. Ceterum, si voces elegantiores, & phrasæ amœniores frequentes in Pufendorfio quandoque quam in quibusdam Scholasticis nostris, occurrunt; non est tamen quod absolute aut ipse, aut ceteri illius sectarii gloriari vel in hoc ipso genere valeant, ac si Terentiano, vel Tulliano pollerent eloquio. Quin dico illorum esse hoc punctum dissimulare. Nam deridendum se propinaret qui contenderet, in linguæ Latinæ peritiâ excelluisse laudatos Teutonos. Itaque, dum nostris postremæ classis Theologis comparo Grotius, Pufendorfius, Thomafius, Budæus, VVolfius in iuris naturæ interpretandis arcanis, non partium studio indulgeo, sed favore eosdem prosequor. Erunt qui hanc meam comparationem, veluti nimio partium affectu partam, improbaturi sint. Verum, quid isti dicturi erunt, cum mox demonstravero, præfatos omnes eorumque regales turpiter errasse in hac ornanda provincia? Unum ab his excipio HUGONEM GROTIUM, virum revera doctum, gravem, moderatumque, ut alias dixi. Is viam communem persecutus est in hac tractanda causa, nempe rationis, & auctoritatis. Scripturas divinas, Patres, Canones, Doctores scholasticos, Summistas, Philosophos, Poetas, Oratoresque consuluit: alios ad ornamentum, alios ad confirmandam causæ doctrinam adhibuit. Et hoc est quod ceteri heterodoxi, Pufendorfius, Budæus, Barbeyracus, vitio Grotio vertunt. *Nimis sollicitus est in conquirendis Græcorum, & Latinorum Scripturarum testimoniis, dum aliquid iuris naturæ & gentium esse, probare voluit.... Adde, quod lumen revelatum, & naturale ubique fere miserat*: Thomafius *Hist. iur. nat. c. vi. s. 2.*

Ve-

Verum habet. Grotius Scripturas, Patres, S. Thomam, Caietanum, Victoriam, aliosque Theologos passim laudat. De Scholasticis hæc scribit in proleg. num. 52. *Qui his successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt; sed in infelicia, & artium bonarum ignara sæcula inciderunt. Quominus mirum, si inter multa laudanda, aliqua condonanda sunt. Tamen, ubi in re morum consentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea vitanda quæ in aliorum dictis reprehendi possunt. In quo ipso tamen diversa tuendi studio, laudabile præbent modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non qui mos nuper adeo inquinare cepit, convitiis turpi fetu impotentis animi.* Hæc sola quæ Phoenix Belgicus promit, factis sunt ad propulsandas aliorum, quos memoravi, adversus Scholasticos imposturas. Porro, quia Grotius graviter moderateque causam oravit, licet a communionem Romanam se iunctus, licet eiusdem opus a Romana Sede proscriptum sit, utpote erroribus scatenis; tamen non sine laudis præfatione eiusdem meminimus. Utinam licuisset simili humanitate officioque Pufendorfius, Budæus, Barbeyracus, Thomafius, ceterosque suscipere. Libentissime illos ipsos, tametsi hæreticos, simili lenitate excepissem. At adeo isti agrestes sunt, asperi, superciliosi, thraffones, & totius fere generis humani, demptis Lutheranis, & Calvinianis, derisores, ac contemptores, ut nisi acerbioxi sermone propulsari illorum imposturæ vix possint.

CAPUT VIII.

Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfius, Thomafius, Barbeyracus, Heinnecius, VVolfius, ceterique transalpini hæretici solo naturæ lumine, sullata auctoritate omnium divinarum Scripturarum, tum antiquorum Scriptorum, interpretantur iuris naturalis mandata: ipsas divinas Scripturas, nedum naturæ decreta, humano subiiciunt ratiocinio.

I. DUM quorundam Casuistarum laxas, perniciosasque opiniones pleno in lumine collocare soleo, ut erroris gravitas, morum corruptio, animarum pernicietas, & cetera absurda quæ inde proficiuntur, evidentia pateant, lectoresque ab istorum Moralistarum lectione absterream, defensores Casuistarum in clamare solent, me illorum sensa adulterasse, propositiones eorumdem minus sincere retulisse. Quam falsitatem, & manifestissimam imposturam non semel penitus

profligavi. Protestantium aberrationes in methodo humanæ societatis, dirigendæ mediis naturæ legibus, adeo sunt crassæ, adeo enormes, ut merito verear ne & ipsi Casuistarum rancidulam cantionem fiat adoptaturi. Porro, ne id facere audeant, duo præstabo. Primum ipsorum verba transcribam, quibus docent, solo naturæ lumine instruere se velle homines in iis quæ sunt naturæ iuris, sublata qualibet auctoritate, sive Scripturarum, sive Patrum, sive quorumque: tum demonstrabo, hunc esse gravissimum errorem.

II. Et ad primum quod attinet, *Thomas Hobbesius* non modo solo naturæ lumine civem suum regere contendit, abstrahendo a lumine divino; sed ipsas divinas Scripturas humanæ subiicit rationi & potestati. Illius verba dedimus supra: ideo ne actum agam, ab illis referendis superfedeo. Quid quod impius iste ioci loco divinas habet Scripturas, quarum auctoritas tam varia per ipsum est, quam diversi sunt gradus summorum potestatum, sine quarum auctoritate, & approbatione nullius esse roboris Scripturas divinas effuit?

III. *Richardus Cumberlandus serm. prælim. s. 27.* hæc scribit. *Verum in sequenti tractatu consultum duximus, intra Philosophiæ fines nos totos continere, ac proinde omnino abstinuimus a quæstionibus theologicis de iure domini divini.... nec consideravimus, quantum detrimenti facultates hominum qui nunc sunt, passæ sint e peccatis protoplastorum, de quibus e Scripturæ testimoniis iudicium ferendum est; sed legem naturalem, e SOLA, cuius nunc conscii sumus, ratione, & experientia conati sumus probare.*

IV. Samuel Pufendorfius ab ipsis suis Lutheranis veluti erroris postulatus fuit, quod lumen rationis a revelationis lumine separaverit, ut fatetur ipsemet Pufendorfius, qui in sua *Eride Scandia* refert in præfat. ad Lectorem, quæ scribit Ludovicus Sekendorfius contra talem methodum his verbis. *Equidem methodum illam quam Dn. Samuel Pufendorfius a principiis revelatis abstrahendo secutus est, in se reiicere nolim, nec ipsius hypotheseam eandem cum HOBBSIANA iudicare, multo minus aculeatis disceptationibus, quæ inde surrexere, me ingerere cupiam; pro modico tamen ingenio meo tantam utilitatem quæ a separatione principiorum naturalium a iure divino revelato, seu, quod eodem fere recidit, a Decalogo queritur, perspicere non possum, quarta prima fronte videtur. Et si enim verum sit quod Ethnicus, qui S. Scripturam*

pro vera, aut regula actionum humanarum non habet, ex sola ratione, & illo lumine quod saltem apud plerasque, & cultissimas nationes agnoscitur, informandus sit: tali tamen modo in christiano orbe scribere, & fundamentum iuris divini revelati postponere, aut negligere, non adeo necessarium est. . . Turcæ, atque Ethnici libros nostros latinos, aut alia lingua conscriptos non legunt: cum illis efficacius disceptatur machinis, & gladiis, aut, si quid cum iisdem super commerciis, & similibus negotiis tractetur, principia iam nota sunt, & horum præceptum, nempe utilitas, mutua subtili disceptatione haud constat: Hæc ubi claudicat, aut cessat, frustra ratiocinari instituas. Enim vero e recentibus hypothesebus (contra mentem quidem & scopum Auctorum) proterva nostra, & verbum Dei quotidie magis fastidians, iuventus ansam arripit, ut veteres regulas, quæ apud ipsos tamquam Christianos merito velare debebant, non amplius magni aestimet; recentibus autem haud constantem fidem adhibeat, & non ulterius quam quatenus expedit. Unde & hodie plures quam unquam alias, dantur homines qui Principum, ac Rerumpublicarum destinatis qualibuscumque elaxis illis, & per probabilitatem corruptis principis facile assentiri, coloremque allinere possunt.

V. Non negat Pufendorfius se hac via incessisse, quin aperte id fatetur, & hanc suam methodum propugnat, ut veram, his verbis ibidem. Igitur nihil iniqui fecisse videbimur, si parem libertatem, quam in alios sibi sumpsit Sekendorffius, in ipsum quoque exerceamus. Pufendorfii igitur mens est, ius universale deducendum esse e principis lumine rationis cognitum, quo illud sit ad captum omnium hominum, quamcumque circa sacra persuasionem foveant, quod idem idoneum sit ad dirigendas omnium inter se hominum actiones, nullo religionis discrimine. Hominum societatem moderari magister Pufendorffius contendit, nullo religionis discrimine. Hoc est Lutheranae Reformationis unum ex consecrariis, de quo iam iam dicturi sumus, quam monstruosum sit. Factum propositum confirmandum nunc est.

VI. Christianus Thomafius in suo opere inscripto, *Fundamenta iuris naturæ, & gentium*, ex sensu communi ducta, cap. proœm. §. 17. hæc scribit. Debuissent etiam Scriptores iuris naturalis, utpote quod cordibus omnium hominum inscriptum est, abstrahere a revelatione, & Scriptura sacra; cum natura, & revelatio, tamquam diversa principia, non sint confundenda. Sed paucissimi

quidem id observarunt. Quin potius communiter Scriptores iuris naturæ magno cumulo immiscere solent loca Scripturæ; quamvis plerique diversas habuerint intentiones scholastici Doctores, ut sub prætextu zeli divini conscientias hominum magis sub tyrannide teneant, ac cum rationibus eas ligare non possent, auctoritatibus falsarum sacræ Scripturæ interpretationum eas tenerent.

VII. Similia & peiora repetit ibidem §. 19. Nunc vero cum eodem fato cum Pufendorffio satis expertus fuerim, provocatione ad sacram Scripturam magis irritari crabrones, quam si ea absineatur, & præterea lex illa positiva universalis a meipso iam iterum fuerit destructa, ac denique hypothesis ista de fundamento iuris naturæ in statu integritatis quaerendo iam sit fere sepulta: ratio iuris naturæ modo dicta suadet ut a sacris litteris, & a statu integritatis plane abstraham. . . Ut taceam Scripturæ sacræ scopum esse vitam felicem futuri sæculi, doctrinam autem moralem, & totam iurisprudenciam intendere saltem VERAM felicitatem vitæ præsentis. Audisti doctrinam hominis Lutherani? Veram tibi spondet in hac vita felicitatem, missa doctrina revelata, quæ futuram beatitudinem spectat.

VIII. Ioannes Barbeyracus in præfat. ad opus Pufendorffii §. 32. abstrahendum a divina revelatione in tradenda iur. nat. scientia suadere nititur. Idque ille ipse declarat in præfat. ad tractatum *Moralis SS. PP.* pag. 8. ubi contra P. Cellier scribit: *Ius naturale, & morale, nixum solo rationis lumine, se tractasse in universa sua præfat. ad Pufendorffium.* Sed, quid Auctoris istius in audacia, & imprudentia Thomafio haud inferioris, verba transcribo, si omnes & Græcorum, & Latinorum Scriptores contemnit, omnemque auctoritatem de medio aufert?

IX. Heinnecius in præfat. ad *elementa iur. nat.*, At, si dicendum quod res est, boni illi viri vix secum expendisse videntur, quam parum ponderis apud gentes, iuris Romani ignaras, & a christiana pietate alienas, habitura sint argumenta, ex iure Iustiniano, sacris Pandectis, iure pontificio, Thomæ, Alberti Magni, Bonaventuræ, & aliorum operibus deprompta. Apud Plautum Mostell. III. 1. vers. 29. consultus a domino Theuopide, Tranio servus, quid nunc faciendum censet, quando ea omnia facta neget vicinus quæ ipse retulisset? lepide, ac percallide respondet

Egon

Egon' quid censeam?

Cape, obsecro hercle te, cum eo una iudicem;

Sed eum videto ut capias qui credat mihi. Tam facile vinces, quam vulpes pirum comest.

Idem vereor ne postulent ii qui se iura belli, pacis, fœderum, omnesque, quæ inter gentes intercedere possunt, controversas, vel ex legibus Romanis, vel ex iure pontificio, vel ex sacris veteris, novique fœderis libris, vel denique ex vastis Philosophorum scholasticorum commentariis se definire velle pollicentur. Iudices enim postulant eos qui his libris, sibi que, eorum auctoritate fretis, credant; pollicenturque victoriam tam facilem, quam si vulpes pirum comedit. Quid vero, si gens quædam cum Turcis, vel Sinesibus, vel Iaponibus de violatis fœderum legibus expostulet? His scilicet facile persuadebitur, iusta esse omnia quæ, non dicam Iureconsulti, aut Pontifices Romani, vel Thomas Aquinas, sed ipsi Prophetæ, ac Apostoli scripserunt. At ego id eos credo non facilius consecuturos ac Turcas, si Mahumedem, aut Sineses, si Confucium suum nobiscum iudicem capere vellent.

X. De Christiano Volfio non est quod textus transcribam. Iam supra ostensum fuit, Auctorem hunc sola methodo mathematica iuris naturæ regulas tradere: & facta res constat. Percurrito sex iuris naturæ Tomos: vix unam aut Scripturarum, aut Patrum auctoritatem offendens, ad quam seu ad supremum tribunal, in causa dubia litem revocet. Scriptorum, quos hoc in capite recensui, methodum sequuntur ceteri fere omnes heterodoxi Scriptores. Lutherani, qui olim Scripturas, & antiquitatem ecclesiasticam ubique iactabant, iam Scripturis, & antiquitate amandatis, ad solas demonstrationes mathematicas morum regulas exigunt.

C A P U T IX.

Hobbesii, Cumberlandi, Pufendorffii, Thomafii, Heinneicii, Barbeyraci, Volfii, & aliorum, abstrahentium a doctrina revelata in exponendo naturæ iure, aberrationes patefunt.

I. UT Lutheranorum aberrationes nos methodo opportuna demonstremus, post expositum in media luce factum, cui tota innititur causa quæ est in manibus, illos nempe, missa doctrina revelata, solo

naturæ lumine dirigere humanam societatem, disputandi ratio postulat ut ideam istius humanæ naturæ promamus, eiusdem vires, morbosque sincere exponamus. Neque enim idoneam porrigere ægroto medicinam medicus potest, nisi infirmitatis naturam compertam habeat: nec perpicilla apta applicari oculo valent, nisi gradus visionis, seu debilitatis & hebetudinis ocularis pateat? Ut in malorum & infirmitatum naturæ humanæ descriptione ordo aliquis servetur, primum corporis, post animi ægritudines exhibebo.

II. Hieronymus Osorius eleganti oratione humanæ naturæ infirmitates describit. Ut enim, inquit ille *Lib. I. cap. 1. de iustitia cælesti*, a natali cuiusque die capiamus exordium, & omnes vitæ partes perstringentes, tandem ad illius exitum veniamus: horam nullam videbimus aut dolore vacuam, aut labore solutam, aut metu liberam, sed ætatem omnem molestiis, difficultatibus, & infinitis calamitatum angoribus involutam. Vitæ initium a fletu ducimus, membrisque devinctis, in terram abiecti, viam dolorum ingredimur. Cetera animantia præsidii naturæ testia, atque vestita in lucem prodent. Homines nudi, omnibus egentes, in mundum venientes sua primordia misera & ærumnosa fletibus lamentantur. Si quæ teneram ætatem morborum incommoda comitantur, spectes, vix persequi oratione vales. Quæ cura nutrices, quæ sollicitudo parentes afficit? Quibus vitæ periculis obnoxii pueri non sunt? Pubertatem cum attingunt; quæ affectuum perturbatio, quæ amorum, voluptatumque procellæ animum exagitant? Illecebræ, voluptates, pecunia & doloribus emptæ, nervos incidunt. Quid, cum adulta ætate imperandi, dominandique libido animum inflammat, invidia conficit, odium arrodit, consumitque? Quid, cum varia, multiplex, & infinita cupiditas spiritum invadit, ipsamque naturam tot morbis oppressam dilacerat? Quid, si tempestates illas turbulentissimas, quæ varios status nuptorum, mercatorum, imperantium obsident, commemorarem? Adde lubricam amicorum fidem, sociorum prodiones, rerum civilium turbines, paupertatis, inopiæ, atque miseriarum fluctus. Adde cædes, infidias, supplicia, dedecus, ignominiam, & reliqua mala, quibus vita florens, vel momento temporis, quasi impetu quodam turbidæ tempestatis obruitur, vel in summa laborum omnium contentione tandem absuntur. Quid autem ipsius ætatis extre-

extremæ morbos, atque molestias, & corporis exhausti deformitatem referam? Quid denique cadaveris ipsius horrificam speciem retris coloribus depingam? Est ne aliquid vel in odore putidius, vel aspectu truculentius, vel contagione pestilentius, vel deformitate horrendius? Sic igitur in summa vitæ brevitate vis ingens malorum circumquaque obfidet: laborem labor excipit: dolor ex dolore necitur: mœrorem atque luctum sæpe gravior quidem luctus consequitur: infinitæ curæ, molestiæ, sollicitudines animum opprimunt, eumque frangunt, atque debilitant, & de omni statu deiiciunt. Quamvis autem animus aliquando in tantis malis falsa quadam boni specie commotus inaniter exultet, & futili lætitia intemperanter elatus gestiat; non tamen unquam solidum gaudium capit. Amittendi enim quæ possidet, metu cruciatur: & cum quod valde expetendum iudicabat, effluere id repente sentit, dolore conficitur; frustra que tandem intelligit, non veram sese, sed falsam & inanem voluptatem fuisse consecutum, ac infinitis curis, & morbis animi contabescit. Semper itaque brevissimum gaudium gravis, & diuturna ægrotudo contaminat. Licet enim mors animantia cuncta populètur; nullum tamen est homine vel pluribus mortis ipsius telis expositum, vel graviore eiusdem sensu cruciatum. Unde colligitur, nihil esse in terris homine calamitosius. Est enim hominis vita imagini similis & umbræ, atque, ut Pindari verbis utar, cum umbræ somnio comparanda. Illius cupiditas nullo termino circumscribitur. Semper animus humanus eget: semper aliquid cum sollicitudine inquirat. Expetit honores, exquirat voluptates, imperia infestatur. In ore hominum cum gloria & dignitate versari desiderat. Ex quo planum fit, omnes homines impetu quodam naturæ vim sempiternam, & opes immortales appetere, ipsiusque Divinitatis imitandæ studio ardentissimo concitari, usque adeo ut scelestissimis etiam hominibus hic ardor mentis infideat. Omnes enim immortalitatem appetunt, summamque vim atque sempiternam desiderant: eaque de causa multa, & plæclara facinora moluntur. Quid igitur? Num homines ad infinitam nati miseriam? Numquid melioris conditionis spes penitus illis abiicienda? Absit. Sed illorum furore, & amentia fit ut, quo magis ad beatam vitam omnibus corporis, & animi viribus enituntur, eo magis in vitæ pestem atque perniciem incurrant. Hactenus, pau-

cis demptis, & immutatis, doctissimus Olorius.

III. Heterodoxorum acuti Scriptores septentrionales solo rationis lumine, solisque præfidiis a naturæ iure derivatis, in hoc omnium miseriarum exilio, in hoc caliginoso carcere tranquillos, atque felices efficere homines, eosque per tam procellosum mare, per tam obscuram tenebrosamque viam ducere ostentant ad pacis, & quietis fruitionem. Verum, ut eorum aberrationes evidentius pateant, lubet animi ægrotudines, seu corruptos mores paullo fusius recensere.

C A P U T X.

Corrupti humanæ naturæ mores ex S. Augustino describuntur. Mysterium formidandum vita hominis. Sapientes Ethnicorum, hominum mala viderunt, causam ignorarunt. Quam sint cæci Heterodoxi, Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfus, Thomassius, Barbeyracus, Volfius, Heinnecius, ceterique, qui solo naturæ lumine moderari hominum societatem insipienter se iactant.

I. **C**Apite superiore mala potius physica, quæ naturæ imbecillitatem consequuntur, quam moralia, quæ animam contaminant, breviter ex doctissimo Olorio delibavi. In presentia ex Augustino morum corruptionem, atque horrendam deformitatem describere lubet. Porro S. Pater Lib. XXII. de Civ. Dei cap. xxxi. hæc scribit. „ Nam „ quod ad primam originem pertinet, omnium mortalium progeniem fuisse damnatam, hæc ipsa vita, si vita dicenda est, tot & tantis malis plena, testatur. Quid enim aliud indicat horrenda quædam profunditas ignorantæ, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit, ut homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore non possit? Quid amor ipse tot rerum vanarum, atque noxiarum, & ex hoc morderes curæ, perturbationes, mœrores, formidines, insana gaudia, discordiæ, lites, bella, insidiæ, iracundiæ, inimicitæ, fallacia, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, invidentia, homicidia, parricidia, crudelitas, sævitia, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturam utriusque sexus tot supra atque immunditiæ, quas turpe est etiam dicere, sacrilegia, hæreses, blasphemæ, periuria, oppressiones innocen-

„ tium,

tium, calumniæ, circumventiones, prævaricationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentia, latrocinia, & quidquid talium malorum in mentem non venit, & tamen de vita hominum non recedit? Verum hæc hominum sunt mala, ab illa tamen erroris, & perversi amoris radice venientia, cum qua omnis filius Adam nascitur. Nam quis ignorat cum quanta ignorantia veritatis, quæ etiam in infantibus manifesta est, & cum quanta abundantia vanæ cupiditatis, quæ in pueris incipit apparere, homo veniat ad hanc vitam; ita ut, si dimittatur vivere ut velit, & facere quidquid velit, in hæc facinora, & flagitia, quæ commemoravi, & quæ commemorare non potui, vel cuncta, vel multa perveniat? Sed divina gubernatione non omni modo deserente damnatus, & Deo non continente in ira sua miserationes suas, in ipsis sensibus generis humani prohibitio, & eruditio contra istas, cum quibus nascimur, tenebras vigilant, & contra hos impetus opponuntur, plenæ tamen etiam laborum, & dolorum ... Nonne hic apparet, in quid velut pondere suo proclivis, & prona sit vitiosa natura, & quanta ope, ut hinc liberetur, indigeat? ... Ab huius tam miseræ quasi quibusdam inferis vitæ non liberat nisi gratia Salvatoris Christi Dei, ac Domini nostri.

II. Pauca alia ex eodem S. Augustino Lib. IV. contra Julian. cap. xii. transcribo. Vide nunc, utrum ista quæ dicam, non evertant assertionem tuam. In Lib. III. de Republica idem Tullius hominem dicit, non ut a matre, sed ut a noveca natura editum in vitam, corpore & fragili, & infirmo, animo autem noxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines; in quo tamen inesset tamquam obrutus quidam divinus ignis ingenii, & mentis. Quid ad hæc dicis? Non hoc Auctor iste male viventium moribus dixit effectum, sed naturam potius accusavit. Rem vidit (Tullius,) causam nescivit.

III. Liceat & mihi post Olorium, & Augustinum nonnulla de vita hominis dicere, ut planiorem mihi ad Lutheranorum, de iure naturæ disputantium, insipientiam demonstrandam viam sternam. Duas in homine substantias considero, corpoream unam, spirituale alteram. Naturæ ordo postulat ut interiora mediis, media supremis, obediant, videlicet corpus animæ, anima Deo. Istius ordinis perturbationem homines, nemine excepto, sentiunt. Bellum illud, non dicam civile, non domesticum, sed intestinum,

quod inter has duas substantias ardet, lucta illa immanis diurna atque nocturna, qua caro in spiritum, & in carnem spiritus decertat, turbatum naturæ ordinem ostendit. Recta ratio pro tribunali sedet, obedire superiori inferiorem imperat, lites dirimere, turbulenta consilia, prava molimina, & perduellionis machinationes auferre fatagit. Imperat animus manui, oculo, pedibus, corpori universo; & imperio respondet obsequium. Ad nutum animi movetur, sedet, manducat, bibit corpus. Imperat sibi animus; & non fit quod imperat. Pugnat secum animus, quasi in duos divisus hostes, qui mutuas, perpetuas, atque vasserrimas adversus semet ipsos struunt insidias. Nihil tam distans a spiritu quam corpus; & tamen hoc illi fœces submittit, obsequiumque præstat. Nihil tam sibi intimum, quam animus sibi; & tamen imperio animi non paret animus; sed animus veluti in animum assurgit, modo deprimat, & modo deprimatur; nunc hic palmas ostentat, nunc ille recepta vulnera patefacit; modo concidit, modo erigitur. Pax sancitur, & statim rumpitur. Doli, fraudes, prodictiones, præstigia continua. Hæc sunt portenta formidanda, quæ ipsius Augustini aciem, tamen acutissimam, obtundebant. Audiamus eiusdem verba. Unde monstrum hoc? & quare istud? Imperat animus corpori, & paretur statim: imperat animus sibi, & resistitur. Imperat animus ut moveatur manus; & tanta est facilitas, ut vix a servitio discernatur imperium; & animus animus est; manus autem corpus est. Imperat animus, ut velit animus, nec alter est: nec facit tamen. Unde hoc monstrum? & quare istud? Imperat, inquam, ut velit, qui non imperaret, nisi vellet, & non fit quod imperat. Sed non ex toto vult: ergo non ex toto imperat. Quoniam voluntas imperat, ut fit voluntas, nec alia, sed ipsa; non utique plena imperat: nam, si plena esset, nec imperaret ut esset, quia iam esset. Non igitur monstrum partim velle, partim nolle; sed ægrotudo animi est: quia non totus assurgit veritate sublevatus, consuetudine prægravatus. Et ideo sunt duæ voluntates, quia una carum tota non est: & hoc adest alteri quod deest alteri.

IV. Edisserant nobis rectæ rationis falsi exaggeratores hocce naturæ arcanum. Imperat sibi animus, ut assequendæ suæ felicitatis viam excogitet, ut secum per horam meditetur, ut vulnera sibi a concupiscentia inflata consideret, ut mentem sursum elevet, ut suæ naturæ auctorem contempletur, cum eodem colloquatur. Denuntiato imperio a

voluntate, mens; imperio excusso, terga vertit, & in remotissimas regiones avolat, ibique in rebus omnino diversis, vanis, ineptisque detinetur; non secus ac illi qui serio homines alloquentes, vel audientes, si feles, aut catellus occurrat, hominum dimisso colloquio, cum catello, vel fele colloquuntur, nugantur, iocantur. Suæ abstractionis, inurbanitatis, atque indignitatis admonitus animus, ad se revertitur, & ante Domini maiestatem denuo prostratus, veniam rogat. Vix obtenta venia, iterum aufugit, & in longinquiore pergit regionem. His perpetuis vicissitudinibus obnoxius animus est, & continuis diffidiis, luctis, pugnisque dilaceratur in partes eo ipso tempore quo Deum suam alloquitur, precatur, atque cum eo unicum salutis suæ negotium agit. Quid ad hæc novi Sapientes Lutherani? Solo naturæ lumine utique rusticæ inurbanitatis hominem arguent, & noxæ gravitatem exaggerabunt. At istius societatis humanæ naturæ ordinem numquid unico naturæ lumine, rectæque rationis solius usu instaurabunt, moderabuntur? An humanam societatem in ordinem redigent, continebuntque, si ab ordinis principio, nempe Deo, homines huc atque illuc aberrantes divagantur? Græci, Latinique Sapientes ethnici hæc omnia quæ indicavi, viderunt, sed causam nescierunt, inquit Augustinus. Verum ad hoc quod pertinet, mox clarius, & pressius urgebo adversarios.

V. Interim tu, lector christiane, serio meditare (lubet enim te digressionem paululum alloqui) quam formidandum, tremendumque mysterium sit homo super terram. Miles est in campo hostium circumdatus multitudine. Conflictus perpetui absque induciis, insidiæ, prodiones, certamina sine intermissione. Navis est in medio mari, hinc procellis, fluctibus, turbinibus, illinc piratis, proditoribusque exagitata. Fremente aquarum strepitu, cælum obnubilatum tonitrua, fulgura, sagittasque iaculatur. Fauso sidere coruscante, recta portum versus tendit, at perpetuo subiecta naufragii periculo. Splendidissimam supra adspicit coronam, regale diadema, amplissimum imperium felicitatem sempiternam. Infra respicit flammaram voraginem, sulphuris torrentem, fletus, ululatus, ærumnas, tormenta infinita. Et, dum portu potiri cælumque tenere credit, en iræ, libidinis, vindictæ turbinem, qui navem submergit; æternoque naufragio periclitatur homo, perpetuis suppliciis cruciandus. An non tremendum, formidandumque mysterium istud?

Illud profunda animi demissione meditare, o homo, & cum timore, ac tremore negotium salutis tuæ operare; missis reculis. Brevissima digressiuncula opportuna visa est: quidquid morosi homines disturi sint.

VI. Lubet hæc omnia auctoritate ethnici Ciceronis confirmare, ut evidentius percipiant Protestantes Iurisperiti suam crassam aberrationem. Itaque Lib. III. *Tuscul. sub init.* hæc scribit. *An quod corporis gravitatem, & dolorem animo indicamus, animi morbum corpore non sentimus? Ita fit ut animus de se ipse tum indicet, quum ad ipsum, quo indicatur, ægroret. Quod si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus, haud erat sane quod quisquam ratione, ac doctrina requireret. Nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restringimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingenii nostri semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam naturam perduceret. Nunc autem simulatque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum pervertitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Quum vero parentibus redditi, id est magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat.*

C A P U T X I.

Usus rectæ rationis in iure naturali explicando. Duo extrema vitanda. Humana natura fundus est, in quo suas agit radices naturæ eius. Qui veneficas istius soli qualitates ignorant, inepti sunt ad explicanda iuris naturalis dictata. Heterodoxi, Hobbesius, Pufendorfius, Thomafius, VVolfius, Heinnecius, a revelata doctrina abstrahentes, soli rectæ rationi immixti, cætores Ethnici sunt, quod medicinam unicam morbo opportunam negligant. Istorum methodus Pelagianismum, & Naturalismum fovet. Errores ab istis evulgati contra ius naturale.

I. Quorsum, inquit morosi censores, quæ latius duobus superioribus capitibus disputata sunt? Quorsum, percontor ego, exacta infirmitatis descriptio, antequam definiatur quæ medicina infirmo sanando exhibenda sit? Fundus, in quo Deus iuris naturalis semina sparfit, natura humana est, iis gravata morbis, quos duplici capite indicavi. An non stultus haberetur medicus qui homi-

homines immani lue affectos sanare deliberaret, nulla pestis habita ratione? Hac ipsa stultitia laborant Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfius, Thomafius, Barbeyracus, Heinnecius, VVolfius, qui perturbatam, confusam, fractamque societatem humanam, & sævissima originalis culpæ peste sauciatam sanare, qui homines felices, tranquillisque reddere, æquabili devincire ordine, mutua donare pacem, solo rationis naturalis lumine dirigere, superciliose contendunt. Porro hoc naturæ lumen peccatum originale, omnium malorum principium, nec a longe cognoscit; quin hoc ipsum lumen ab eodem crimine spissum circumfusum tenebris est, adeoque obtusum evasit, ut vel ipsius iuris naturalis non pauca præcepta sæpius inexcusabiliter ignoret. Heinc apparere inquit istorum hominum insipientia. Verum, ut hæc omnia in apricum producant, tribuenda sunt in partes suas.

II. Rectæ rationis usum adhibendum in omni scientia esse, etiam revelata, nedum in morali Philosophia, nemo, nisi qui ratione caret, ire inficias potest. Hoc argumentum fuisse, ac erudite de more versant Melchior Cano Lib. VIII. de loc. theol. Daniel Huetius in quæstionibus Alnetanis de concordia rationis, & fidei. Animadvertit laudatus Cano, duo in hoc genere fuisse extrema, ambo vitanda. Unum eorum qui usque adeo argumentis a ratione ductis addixerunt se, ut, sive disputent, sive scribant, Scripturam sacram prorsus negligant. Fuerunt, suntque, qui ipsas theologicas disputationes sophisticis, ineptisque rationibus transigere in deliciis habent. Alterum extremum illorum est qui solis sacrarum Scripturarum testimoniis omnia definiunt. Illi Pelagianismum, isti Quakerismum redolent. Martinus Lutherus, Pseudopatriarcha Scriptorum quos refellere pergo, & qui omnes omnium hæreticorum hæreses in unam fecit, subdit idem Cano, camerinam confluere; non modo asseruit, omnem Philosophiam esse Theologo inutilem, & noxiam, sed etiam omnes speculativas disciplinas erroneas esse. Verum hæc cum præter nostrum institutum sint, missa facio; illaque dumtaxat indicavi, ut notum facerem, semper Lutheranos per abrupta, errorumque extrema incedere. Lutherus semper Scripturas iactabat. Lutherani, quibuscum sermo est, Scripturas divinas omnino negligunt. Negligimus, inquit, in morali Philosophia, seu in iuris naturæ scientia tradenda; secus in re theologica. Nec ego inficior, principem locum Scripturarum auctoritatem in Theologia, secus in iuris naturali scientia occupare meri-

to debere. At non propterea tantæ efficacitatis est lumen naturale, ut se solo referare vel ipsa difficiliora iuris naturalis arcana valeat. Homo, cum sit natura sua rationalis; ingenita illi ratiocinatio est. Hac in quacumque disputatione, sive divina, sive humana, sive naturali, sive civili, uti debet: quin sine ea disputare in nulla materia valet. Porro, si Theologis ipsis vim ratiocinandi, & rectæ rationis exercitium concedimus, singulari profecto titulo id vindicamus iuris naturæ interpretibus. Exerant itaque Hobbesiani, Pufendorfiani, Thomafiani, VVolfiani, Heinnecciani omnes ingenii vires, acuant mentis aciem, solidiora Metaphysicæ principia promant in medium. Ad ratiocinandi certamen, & quidem ex principiis naturæ; illos provocamus: tantum abest ut istius generis conflictum evitemus. At nos vi rectæ rationis, doctrina revelata præfulgente, evincimus; cæcutire illos, atque turpiter in hac causa ineptire. Ut vero vitiligatoribus cavillandi anam eripiam, quo unice tendat oratio mea exponam oportet. Dico itaque turpiter aberrare Iurisperitos protestantes, qui ut inutilem, & superfluum reiiciunt Scripturarum usum in investigatione naturalis iuris, eiusque difficilioribus arcanis enucleandis. Quare ignoranter non minus ac iniuste Ss. Ecclesie Patribus, & catholicis Scriptoribus improperant, quod a recta tradendæ scientiæ iuris naturæ methodo recedant, propterea quod in subsidium Scripturas sanctas, & sapientum testimonia advocent. E contrario asserimus nos præfata omnia ad hanc illustrandam scientiam magnopere utilia, & valde opportuna esse. Quod autem re ipsa valde utile, quod commodum, illud cum M. Tullio, & ceteris Sapientibus in morali acceptione dicimus necessarium. Si quis postea progredi ultra velit, & disputationem instituire, sit ne doctrina revelata scientiæ iuris naturæ tradendæ simpliciter, & metaphysice necessaria: quousque humanæ mentis vires sibi relicte, & hoc externo divino auxilio destitutæ pertingere valeant: quid in aliquo raro casu evenire queat, & cetera eiusmodi in controversiam adducere: illis hæc enucleanda relinquo qui in vanissimis quæstionibus tempus terunt. Mihi sat est adversus recensitos Protestantes evincere, non superfluum & intempestivum, sed quam maxime opportunum, atque adeo necessarium Scripturarum præsidium, quo utuntur catholici Scriptores, dum iuris naturalis præceptiones interpretantur. Si enim hoc externum lumen negligimus, qua ratione sperare a Deo possumus

sumus internam illam peculiarem gratiam, quam Theologi catholici ad difficiliora iuris naturalis arcana penetranda necessariam propugnant?

III. Ut igitur ad incitas redigamus Naturalistas (sic enim compellere eos lubet) nostros, negabunt ne illi, lumen rectæ rationis tenebrarum caligine circumfusum esse? Voluntatis infirmitatem, & intellectus ignorantiam si inficientur, contempione, non ratione vincendi sunt. Omnes ne veritates iuris naturalis comprehendit intellectus, peccati originalis tenebris obscuratus? Quid ad hæc? Si eas comprehendit; nullus ergo hominum saltem sapientum in hoc genere erravit? Errarunt reapse Sapientes, tum Græci, tum Latini: errant ipsi Naturalistæ nostri, contraria inter se docentes, & rusticissimis conviciis se se proscindentes. Ergo superiori lumine eget intellectus humanus, quo potissimum difficiliora naturæ iuris dignoscere præcepta valeat. Pelagiani ne sunt Pufendorfiani, Thomasi, Wolffiani, aliique? Negant? Concedunt ergo mentis ignorantiam, ex peccati labe contractam. Quo lumine ignorantia isthæc pellenda est? Non naturali, tenebris septo. Ergo divino supernaturali. Necessaria ergo est revelata doctrina, divinumque lumen in ipso naturæ iure recte interpretando.

IV. Insipientiam, audacesque conatus Hobbesii, Pufendorfii, Barbeyraci, Heinneccii, Thomasi, Wolffii, aliorumque Naturalistarum evidentius demonstro auctoritate tum humana, tum divina. Utramque excludunt Naturalistæ nostri. Barbeyracus in præfatione sua ad Pufendorfium, non Patres modo Ecclesiæ christianæ, sed ipsos & Græciæ, & Latii, Sapientes omnes reicit. Idem fere præstat Bruckerus. Hi novi Socrates, Platon, Stagiritæ, Trifnegisti, Tullii aquilonares iuris naturæ scientiam mundo peperere. Porro, ut festiva sane, & iucunda leviculorum hominum persuasio quantum aberrat a veritate, patefaciam, duo adversus illos ex Sapientum auctoritate depromo. Unum, quod ius naturale, cum sit ipsius naturæ germen, non aliunde melius, excepta doctrina revelata, hauriri quam ex ipsius naturæ voce, quam ex hominum consensu, potest. Porro Sapientes istius naturæ, Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles apud Græcos, Tullius, Seneca apud Latinos; plura iuris naturæ præcepta una voce interpretati sunt. Insipienter ergo eosdem audire recusant Sapientes Cimbri nostri. Alterum, quod Sapientes isti in gravissimos lapsi errores sunt, solo natu-

ræ lumine hominum societatem moderantes. Alterutrum ergo confiteantur oportet adversarii: aut solum rectæ rationis lumen sufficiens haud esse ad universam iuris naturalis scientiam assequendam, docendamque; aut semetipfos Sapientes esse, non dicam e cælo delapsos, in naturali iure interpretando, sed infra Deum supra omnes mortales perspicaciores. Secundum concedent illi. At nos tum ipsorum armis eosdem conficimus. Mutuo enim & ipsi secum pugnant; & quod unus adfirmat, negat alter. Ipsorum ergo experimento rationis rectæ lumen caligat in subeundis naturæ recessibus.

V. Denique divinæ revelatæ doctrinæ auctoritate Naturalistarum insipientiam, atque ineptissimam tradendæ iuris naturalis scientiæ methodum patefacimus. Ecclesiastes cap. III. *Mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.* Sed, missis pluribus istiusmodi testimoniis, unum affero ex III. Reg. cap. III. vers. 7. & seq. *Et nunc, Domine Deus, tu regnare fecisti servum istum pro David patre meo: ego autem sum puer parvulus, & ignorans egressum, & introitum meum. Et servus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari, & supplicari non potest præ multitudine: Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. Quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum? Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset huiusmodi rem. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum: sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium: ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.*

VI. Salomon a Deo petit, non mysteriorum fidei, non arcanorum prædestinationis, & reprobationis, sed regendæ, moderandæque Hebraicæ societatis scientiam. Cognitionem humanum ingenium, & quam sint illius vires imbecilles, inquiens Eccles. I. *Cunctæ res difficiles: non potest eas homo explicare sermone.* Idque repetit Sap. IX. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Animadvertit Melchior Cano ipsum Aristotelem hanc eandem veritatem, experimento, intimoque sensu edoctum, declarare. Prudentes quip-

quippe inquit, mentis nostræ aciem non aliter ad ea quæ manifestissima sunt, caligare, quam noctuæ oculos ad fulgorem solis. Nec opus est ut fusiore oratione pandamus quam infirmi sint ingenii nostri conatus, quam angusta, fluxa, & infidelis memoria, quam impeditum, retusum, & obscurum acumen. Et tamen licet hæc omnia vera sint, nihominus Naturalistæ aquilonares voce scriptorū Christiani Thomasi clamant loc. laud. cap. IX. num. 7. *Scripturæ sacræ scopum esse felicitatem futuri sæculi; doctrinam autem moralem, & totam iurisprudentiam intendere saltem VERAM felicitatem vitæ præsentis.* Quod paganus Aristoteles huius vitæ felicitatem in mente, quam infirmam falsus est, contemplante veritatem, seu beatitudinem temporalem locaverit, graviter utique erravit, cum experientia oppositum sentiret; at, quod Naturalistæ, Thomasi, Wolffiani, Heinnecciani, lumine christianæ fidei in baptisate perfusi, & evangelicam legem profitentes, veram felicitatem præsentis vitæ in iuris naturalis meditatione, cognitioneque constituunt, error est eiusmodi, qui istorum hominum indolem manifestat. Neminem Salomoni similem surrecturum Deus revelavit. Sed ecce plusquam Salomonesunt Pufendorfiani, & Wolffiani. Scientia se destitutum declaravit Salomon, quæ satis esset ad angustam Rempublicam Iudaicam moderandam. Adversarii autem nostri solo rectæ rationis lumine universam totius humani generis Rempublicam se dirigere, & quidem irreprehensibili ordine, ostentat, atque iactabundi gloriantur.

VII. Ut iam supra animadverti, ipsi Ethnicorum Sapientes humani ingenii imbecillitatem agnoverunt. Quid itaque Patres omnium sæculorum veritatem eandem confirmantes, referam? Pauca tantum ex Augustino, & Thoma delibabo. S. Augustinus Lib. II. de peccat. merit. & remiss. cap. V. *Sicut corporis oculus non adiuvatur luce, ut ab eadem luce clausus aversusque discedat; ut autem videat, adiuvatur ab ea; neque hoc omnino, nisi illa adiuerit, potest: ita Deus qui, lux est hominis interioris, adiuvat nostræ mentis obtutum.*

VIII. S. Thomas Aquinas Lib. IV. contr. Gent. cap. III. *Patitur autem communiter humanum genus diversas pœnas & corporales, & spirituales. . . . Inter spirituales autem est potissima debilitas rationis, ex qua contingit quod homo difficulter pervenit ad veri cognitionem, & de facili labitur in errorem, & appetitus bestiales omnino superare*

non potest, sed multoties obnubilatur ab eis. Similia habet 2. 2. quæst. II. art. 4. Humana ratio in rebus divinis est multum deficiens: cuius signum est, quia Philosophi de rebus humanis naturali investigatione perscrutantes in multis erraverunt, & sibi ipsis contraria senserunt.

IX. Verum, ut Iurisconsulti protestantes gravius sentiant crassam suam aberrationem, audiant ipsum Platonem in *Phæd.* pag. 85. *Edit. Ser.* sic loquentem. „ Nam mihi quidem, SOCRATES, æque ac tibi videtur de huiusmodi rebus certam, ratamque cognitionem habere, aut esse earum rerum quæ nullo modo fieri possunt, aut certe quæ cum summa difficultate contingunt. . . . Hoc vero unum illis in rebus studiose est elaborandum, ut aut discamus quomodo hæc se habeant, aut inveniamus; aut si hoc fieri non potest, humanarum saltem rationum, ea quæ melior, firmiorque, idest quæ minus refutari possit, detecta, ei quasi infideamus, ut illa tanquam rate vecti vitæ istius pericula, difficultatesque enavigemus; nisi quis possit certiore, tutioreque modo, firmiore videlicet vehiculo, idest divino quodam verbo traduci, atque transmitti &c. “ Divinæ revelationis necessitatem Platonem recensitis verbis docere fatentur eiusdem Interpretes ad iuris naturalis sublimiores veritates cognoscendas. Et hanc ipse revelationem ardentibus votis expetebat, ut evidenter constat ex *dialog. 2. ALCIB.* pag. 150. *& 151. Edit. Ser.* ubi Socratem, & Alcibiadem sic colloquentes introducit SOCR. *Necessarium est igitur expectare, donec quis discat, quo animo & erga deos, & erga homines esse oporteat. ALC.* *Ecquando vero tempus illud erit, SOCRATES? Et quis illud docturus est? Lubentissime enim viderem hunc hominem, quisnam ipse sit. SOCRAT.* *Hic ille est nimirum qui de te curam gerit. Sed mihi videtur quemadmodum ait Homerus Minervam Diomedem caliginem ab oculis semovisse: Scilicet ut recte norit Divinumque, hominemque:*

Sic oportet te, excussa ea quæ oculis tuis nunc obversatur, caligine, propius oculorum aciem ad eam rem admovere, ut possis novisse malumque, bonumque. Nunc enim id quidem positum esse videtur extra tuam potestatem. ALC. *Auferat sive caliginem, sive quid aliud voluerit. Ita enim me comparavi, ut nihil eorum quæ ille imperaverit, subterfugiam, quicumque tandem fuerit vir ille, dummodo melior sim evasurus. SOCR.* *Atqui & ille mirifico*

quodam ergate est affectus animo. ALC. Ad illud igitur usque tempus operæ pretium fuerit differre sacrificium. SOCR. Et recte tu quidem: ita enim tutius videtur quam ut tanti periculi aleam subeas. Plato, Socrates, Alcibiades, & ceteri Ethnorum Sapientes tenebrarum caligine undique circumfusus in investigatione naturæ iuris sese fatentur: idcirco necessariam divinam lucem esse ad eiusmodi tenebras dissipandas docent, & eadem se perfundi enixis precibus implorant. Pufendorffius, Thomafius, ceterique Iuriconsulti protestantes e contrario, Socrate, Platone, Alcibiade doctiores, sapientioresque supra tenebrarum chaos constituti ita toti coruscant, ita undique resurgunt, ut, reiecta quacumque cælesti divinaque revelatione, valeant vel sublimiora iuris naturæ arcana propria mentis ratione sola luculentissime referre.

X. Paucis omnia perstringam. Lumen intellectus humani caligat in ipsa veritatis naturalis meditatione. Quid, si veritas hæc ad morum reformationem pertineat? Hoc in eventum concupiscentiæ, humanarumque appetitionum luculenti vapores, atque spissæ tenebræ obnubilant rationis lucem: impotentis voluntatis impetus secum abripit mentem, illamque in caliginoso carcere sepultam detinet. Pufendorffius, Thomafius, Cumberlandus, VVolfius, ceterique naturæ iura interpretantur, ut homines, imbuant, dirigantque in Deum, in seipsos, in proximos. Duplici ergo ratione lumen intellectus humani foveri superiori lumine debet, & propter mentis infirmitatem in ipsa abstracta veritate investiganda, & propter mutuam illam coniunctionem voluntatis cum concupiscentia, ceterisque pugnantis appetitionibus. Adhibeatur utique mentis oculus in iuris naturæ investigatione: intendatur intellectus acies, rectæ rationis fax præcedat, subeat naturæ recessus toto virium conatu; verum, cum passim sinus occurrant tortuosi, anfractus obscuro, quos mentis oculus non discernit, tum lux doctrinæ a Deo revelatæ affulgeat necesse est, tum cælesti lumine mentis nostræ tenebræ dissipandæ sunt.

C A P U T XII.

Adversariorum sophismata profigantur.

I. **Q**uo pertinet tam altius exaggerata oratio? An hæc duo lumina, revelationis, & rationis, separari nequeunt? In-

dividua ne hæc sunt? Porro, si separantur reipsa, quæ lex cogit ut illa nos semper in disputationibus coniuncta adhibeamus? Mens nostra est, inquit Pufendorffius in *Eride Scandida* ad lectorem adversus Seckendorffium, quæ ius universale ex principiis lumine rationis cognitis accessit. Lumen istud cunctis hominibus opportunum, atque ad moderanda omnium hominum inter se officia, nullo habito religionis discrimine, fat est. Quo iure media in luce exposito, cuique licet, quæ sua religio, sive christiana, sive iudaica docet, eidem superaddere. Nos non solos alloquimur Christianos, sed omne prorsus humanum genus. Innumeræ sunt nationes quæ doctrinam revelatam ne agnoscunt quidem, nec eam admitterent, si eisdem manifestaretur. Quid itaque religionis christianæ interest, si doctrina natura prior eadem religione, nec ei adversa, vel repugnans, sed amice potius cum eadem conspirans, tradatur iuxta nativam suam indolem, quin alteretur, aut particularis reddatur per assumptas e christiana religione hypothèses, quas alii non Christiani ignorant, aut non agnoscunt, immo ex ipsis Christianis aliqui in dubium revocant, quibus tamen universali iure utique opus est. Verba sunt Pufendorffii loc. cit.

II. Adversus hoc Pufendorffii systema scripserunt, ut indicavi supra, præter alios Valentinus Alberti, & Seckendorffius, similiter Lutherani. Assentiuntur isti, ut iuris naturalis decreta deducantur ex solis principiis, quæ recta ratio suggerit, abstrahendo a doctrina revelata, dum Ethnici, secus dum Christiani imbuendi sint. Quam distinctionem propulsare ibidem Pufendorffius studet. Divina Scriptura, inquit, principia, aut disciplinam iuris universalis non tradit; quin hanc disciplinam supponit. Quapropter S. Paulus Rom. 1. & 2. gentes arguit, quod flagitiis cum recta ratione pugnantibus se inquinassent, quod legem, eorum cordibus inscriptam, ita vitiorum caligine obscurassent, ut vel ipsum Deum verum inexcusabiliter ignorearent. Porro Ethnici isti argui iure nequeunt ob violatam naturalem legem, ex principiis doctrinæ revelatæ minime cognitam. Quid quod ius civile Romanum, cuius in magna christiani orbis parte usus invaluit, ab Ethnicis conditum primum est? Nec cohæret, subdit Pufendorffius, ratiocinium istud. Turcæ, & Ethnici non legunt nostros libros. Ergo ius universale non est aptandum ad captum omnium gentium; sed superstruendum est hypothese, quæ a magna par-

partē generis humani non agnoscitur. Non cohæret, inquit ille: nam artes formandæ sunt, & scientiæ, prout earum indoles requirit, sive paucos, sive multos lectores inveniant. Tandem ad id quod ultimo loco apponebant Valentinus, & Seckendorffius, hoc Pufendorffii systema in causa esse cur iuventus verbum Dei fastidiat, atque in pietate frigescat, respondet ille, falsum hoc esse, cum aliunde iuventutis pietas accendi, & foveri queat.

III. Christianus Thomafius, Budæus, aliique communiter victoriam adiudicant Pufendorffio, cuius causam & ipsi amplectuntur defendendam. Budæus in *Hist. nat.* §. 36. hæc scribit. Ego vero maximopere miror potuisse inter viros doctissimos ullam hac super re existere dissensionem. Pufendorffius illorum exponebat officia qui christianæ religionis sunt expertes: horum contra instruunt vitam & Theologi, & quotquot naturæ aut integræ, aut restitutæ conditionem considerant. Alio itaque fundamento illum, alio hos niti oportet. Recte utique hæc a se invicem discernuntur... Superiorem ex hoc certamine discessisse Pufendorffium multa evincunt. §. 37. ibi.

IV. Hæc omnia sigillatim referre libuit, ne quidquam nos dissimulasse clamitent. Paucis omnia perstringam. Utraque pars, ut ego quidem sentio erravit. Pufendorffii systema reipsa falsum erroneumque: illud adversarii conatu minus felici exagitarunt. Ut Pufendorffianos, Thomafianos, Heinneianos, Budæanos, VVolfianosque pressus urgeam, unum & alterum præmitto. Et primum iuris naturæ decreta alia perspicua, & manifesta omnibus: alia difficilia, alia difficiliora, alia difficillima, & abstrusissima. Splendida, omnibusque pervia illa de quibus loquitur Paulus *Epist. ad Rom. cap. 1. & 2.* Hæc obicienda sunt tum Christianis, tum Ethnicis, istorumque lumine vitiorum horrorem patefacere. Mentis oculus suum exequatur officium, penetret iuris arcana, quoad vires satis sunt. At, si oculus infirmus, atque caligans est, adiicienda eidem sunt perpicilla: lumen inferius subobscurum fovendum lumine superno, & divino est. Alterum, mentem humanam, seu lumen rationis obnubilatum, obscuratumque reipsa esse, & ad plura iuris naturæ decreta cognoscenda ineptum. Hanc veritatem omnes Christiani fatentur, ut supra demonstravimus. Doctrina ergo revelata & Christianis, & Ethnicis, & universis generi humano necessaria est ad exactam universi naturæ iuris cognitionem. Nec est quod reponas, Ethnici.

Turcasque flocci facere doctrinam revelatam, Scripturas divinas risu, & sibilis excipere. Intempestiva responsio hæc. Quoniam nunc quæstio haud est, sint ne Ethnici Scripturas divinas amplexuri. Scimus, has ab illis ignorari, & nihili fieri. In hoc vertitur difficultatis cardo: sit ne universo generi humano, originalis culpæ labe inquinato, tenebrisque obducto, necessaria doctrina revelata ad difficiliora iuris naturæ decreta agnoscenda, ad ordinem istius societatis humanæ moderandum? Quo posito, sic urgeo Pufendorffianos, VVolfianosque. Cum aliquam artem docere debeo, silere ne iure valeo aliquod potissimum eiusdem artis instrumentum, vel aliquod principium; tametsi sciam a pluribus nationibus illud minime suscipiendum fore? Sat mihi est, evidentem constare, hoc principio, vel instrumento talem scientiam, aut artem egere, ut illud manifestare debeam. Omnes Christiani fateamur, caligare humanæ mentis aciem in investigatione iuris naturæ, nisi doctrina revelata illustretur. Ideo ne negligenda, silendaque veritas hæc est, quod surdi Ethnici audire eam nolint? An medicus alicuius infirmitatis curam præscripturus, veram, necessariamque medicinam silentio præterire licite valet, propterea quod plures ægroti nolint eam suscipere? Nonne fatetur ipse Pufendorffius, artes, scientiasque formandas esse prout earum indoles requirit, sive multos, sive paucos inventuræ lectores sint? At qui veritas luculentissima est, & certissima, scientiam iuris naturæ, qua regitur humana societas, indigere doctrina revelata. Ergo hæc doctrina, hoc cælestis lumen manifestandum est, sive multi, sive pauci lectores illud suscipiunt. Numquid Christus omnibus gentibus suam non revelavit doctrinam? Quid ergo tu abscondis thesauros quos omnibus communes esse Dominus imperat? Utique, dum instruendi Ethnici sunt, a iuris naturæ principiis initium ducendum est. At numquid ibi subsistendum?

V. Ex quibus colligas velim utramque Lutheranorum factionem errare. Siquidem Pufendorffius cum suis erravit, quod reipsa doctrinam iuris naturæ a doctrina revelata omnino seunxerit. Valentinus Alberti, & Seckendorffius minus feliciter Pufendorffii errorem profligarunt, quod docuerint, coniungendam doctrinam utramque esse, dum Christianis, secus dum Ethnicis iuris naturæ decreta explicantur: & ad hoc quod attinet, etiam isti hallucinantur. Nam veritas, non uni nationi, non uni populo, sed universo

humano generi manifestari omnino debet. Id solum verum est, alio modo Ethnicis, alio modo Christianis proponendam veritatem esse; sicut alia via pueri indocti, rusticique, alia adulti, experrecti, atque exercitati inveniuntur.

VI. Distincta sunt, & separata hæc duo lumina, rationis, & revelationis; at non separatus homo est, qui utroque lumine eget. Quid ergo nugantur Pufendorffiani, Heinnecciani, VVolfianique, se instruere Ethnicos velle? Taceo, quod vix sive Turcarum, sive Ethnicorum aliquis umquam lecturus sit illorum opera. Sed quæro: Ethnicis isti suntne homines culpa originali fauciat? Doctiores ne isti, eruditioresque Christianis ipsis? Christiani utroque lumine egent. Potiori ergo iure eodem indigent rudiores, cæcioreque Ethnicis. Indigent; sed illud non recipiunt. Quid inde? Numquid illorum oblatione a recta tradendæ doctrinæ methodo abstergere viros doctos debet? Aberrant ergo toto cælo Lutherani Doctores, dum in exponendo naturæ iure, neglecto revelationis lumine, ad solius rectæ rationis tribunal omnia vel difficillima arcana solvenda revocant. Et miranda sane secta ista est, quæ, cum olim ubique creparet Scripturas divinas, in præsentia eandem fastidiat, earumque usum negligat. Verum arcanum istud mox referabo.

VII. Franciscus Budæus Lutheranus *Inst. moral. P. II. in prolegom. §. 11.* laudat consilium *Valentini Alberti* adversus Pufendorffium; at simul propugnat, Pufendorffium non errasse. *Nec tamen erravit Pufendorffius, dum idem ius naturæ tantum secundum rationem traderet.* Falsus quippe est Pufendorffius in *præf. lib. de off. hom. & civ. in Theologia morali recte adhiberi doctrinam revelatam.* Quid intelligit Pufendorffius nomine Theologiæ morali? Respondet ipse cit. *præf. §. 1. Tertia Theologia morali habetur, illi parti Theologiæ contradistincta qua credenda exponuntur.* Confinia inter ius naturale & Theologiam moralem designat §. 3. *Non quidem, inquit, pro auctoritate papali, ac si ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum foret.... sed tamquam talis, cui spartam sibi commissam pro modulo ingenii exornare cordi sit.* Nonne opportune hic intruditur auctoritas papalis? Sed miseri homines, dummodo aurito discipulorum gregi, & tunicato popello ut deridendum repræsentent Papam Romanum, tum doctos effecisse suos auditores, lectoresque gloriantur. Verum, ut nos intra præstitutam viam consistamus, dicimus, tam Budæum, quam Pufendorffium crassa hallucina-

natione & se, & lectores decipere, nugis, & chimæris hominum mentes pascere. Theologia morali, credenda non proponit? Et ea scientia, quæ hominum officia moderatur adversus seipsum, adversus Deum, adversus proximum, non est moralis? Hanc scientiam morum, seu moralem esse, soli dementes negarent. Vides, viros istos summos, vel ipsas communissimas notiones implicare, ut fucum faciant imperitiis? Hanc moralem doctrinam vocarunt omnes tum Latini, tum Græci Sapientes. Et quoniam isti doctrinam revelatam ignorarunt, & ex solis rectæ rationis principiis morum scientiam derivarunt; idcirco in plures errores lapsi sunt, ut alias diximus, & dicendum sæpius est. Sapientiores ne Budæus, Pufendorffius, Barbeyracus, ceterique commilitones. onanibus Græciæ, & Latii Doctoribus, ut absque doctrina revelata imbuere homines possint? Pufendorffius loc. cit. §. 6. unum præ aliis discrimen inter Theologiam moralem & ius naturale assignat, quod illa hominem christianum informet ad æternam vitam comparandam; istud vero hominem formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem exigere debeat. Cedo. Solo iuris naturalis lumine efficere ne vales in hac vita hominem honestum, civem sincerum, fortem, fidelem? Homo a te imbuendus commentitius ne est, an verus, qui extet in rerum natura? Verus, inquis, & quidem peccati originalis vulneribus circumquaque lauciat. Hunc ergo hominem tu felicem, faustumque reddere contendis in hac vita? Pro futura vero comparanda illum docebit Doctor Theologus? An non vides quod duplici ex capite aberras a veritate? Primo, quod hæc iuris naturæ scita, difficiliora a caligante hominis mente comprehendendi nequeant, nisi lumen divinæ revelationis tenebras dissipet. Secundo, licet reipsa doctrina revelata, & scientia naturæ iuris differant inter se, sintque reipsa separata, quid inde? Homo imbuendus duabus substantiis constat, quæ mutuo pugnant. Hoc bellum intestinum inter has duas substantias foras erumpit, & socialitatem humanam fraudibus, dolis, rapinis, iniuriis abruptit. Tu ne sola iuris naturæ scientia hominum tum intimam, tum extimam tranquillitatem moderari, & mutuum inter eos conservare iactas societatem? Nemo id hætenus assecutus est. Insistis: Ego societatem civilem, Theologus moralem servabit. Nugæ hæc sunt, geræque vanissimæ. Morali quippe est actuum humanorum directio: & ut crassissimum errorem defendas, rerum naturas adulterare, ac per-

perversere studes. Dicis, mi homo: perduellio illa furens carnis adversus spiritum nonne ordini repugnat naturali? An non iure naturæ pars inferior obedire superiori astringitur? Velis, nolis, adfirmare cogaris. Hunc perturbatum naturæ ordinem agnovissent ethnici Sapientes; at causam nescierunt: idcirco erroribus scatet eorum moralis. Ab hac causa abstrahere Pufendorffiani volunt in moderandis: hominum officiis. Ergo gravius quam ipsi Ethnici aberrant.

CAPUT XIII.

ARCANI suspicio, cor novi heterodoxi Scripturarum usum in iuris naturalis explanatione reiiciant, manifestatur. Illorum contra ius naturæ errores gravissimi. Ineptissime exprobrant Casuistis nostris laxas opiniones, cum ipsi crassissimos errores doceant. Illorum calumnia, quod apud nos Catholicos lumen rationis supprimatur, denuo exploditur. Monitum ad saperdas quosdam Italos Grotianos, Pufendorffianos, VVolfianosque.

I. Nullus dubito quin multorum iam censuras subierim, quod oratione adeo proluxa systema Pufendorffianum, aliorumque gregalium exagitaverim. Paucis, iniques, transigenda res erat; cum error profligatus, utpote parvi momenti, dignus tam longa disputatione minime esset. Ita ne vero? Imperitorum sententia hæc est. Scopus istius systematis aperiendus, ut & isti, quo res pertineat, agnoscant. Docent itaque communiter auctores laudati, nihil CHRISTUM IESUM in Evangelio prohibere quod non fuerit legi naturali vetitum. Hac ratione licitas usuras moderatas defendunt, licita falsiloquia, licitam quoque polygamiam sustinent. Quo principio constituto, nemo non videt, universum evangelicum ædificium a summo ad ima dirutum iri. Quoniam licet eorum quæ Christus in Evangelio prohibet, plurima sint iure naturæ vetita; tamen, si leges divinæ rationis naturalis examini subiiciantur, actum de Evangelio est. Porro ita res se habet. Protestantibus nostris, neglecta doctrina revelata, & eiusdem iudice, sola natura duce iuris decreta sub examen inducunt; canones; istius iuris condunt definiturque. Quid tum? Ad istos canones doctrinam revelatam revocant. Exemplis disputatio evidentior fiat. Usura, polygamia, divortium &c. inquit Protestantibus saltem plures, iure naturali vetita non sunt. Ergo neque lege revelata, potissimum evangelica. Textus itaque doctrinæ

revelatæ, qui prohibere videntur fenora, polygamiam, divortia &c. ad legis naturalis præscriptum interpretandi sunt. Et quamquam præfata omnia lege naturali reipsa vetita sunt; tamen, quia demonstrationes ab istius iuris principiis accessitæ non ita cuique ingenio evidentes apparent, quin cavillationibus, & sophismatibus nequeant implicari, consequitur Protestantes perpetuo contrariorum opinionum fluctu circumvolvi, cum iudicem, qui definiat sint ne, an secus, recentia peccata vetita, ipsi non habeant.

II. Hugó Grotius, Scriptor gravis, & quem semper a communi Protestantium grege expectum volo, vim argumentationis fastus est Lib. I. de I. B. & P. cap. 11. §. 6. *Illud libenter agnosco, nihil nobis in Evangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem; sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea ad quæ ius naturæ per se obligat, cur concedam, non video. Et qui aliter sentiunt, mirum quam sudent, ut probent, quæ Evangelio vetantur, ipso iure naturæ esse illicita, ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc eiusmodi, ut eis abstinere honestius esse dicit ipsa ratio; at non talia, ut absque lege divina nefas in illis appareat.*

III. Grotius haud præsensit, e suis Protestantibus, & Evangelicis reperiendos fore qui polygamiam, nedum usuram, ut licitam, & triumphantem propugnarent. At, ut narrat vel ipse Christianus Thomafius in *Hist. iur. nat. cap. VI. §. 16.* prodiit dialogus de polygamia sub ficto nomine *Sinceri Vabrenbergii*, sub quo nomine creditus fuit communiter latere *Ioannes Lyserus*, qui sub *Athanasii Vincentii*, & *Theophili Alethæi* nomine postea polygamiam, non solum licitam, sed & præceptam esse, defendere voluit. Addit Thomafius. „ Illo vero tempore per non pauca „ Germaniæ loca disseminatum fuit a viro „ non obscuræ famæ (*Ioanne Adamo Scherzero*) ac si *Pufendorffius* auctor scripti *Vabrenbergiani* esset. Et, cum *Fridericus Genesius* superintendens *Garlebiensis* sub nomine *Christiani Vigili* dissertationem super „ polygamiam simultanea *Sincero Vabrenbergio* „ oppositam ederet, de *Sincero Vabrenbergio* „ ita scripsit, ut diserte quidem Pufendorffium „ eius auctorem esse non assereret, sed iis „ tamen verbis uteretur quæ a quovis impartiali lectore sic intelligerentur, ac si *Pufendorffius* argueret, quasi sub isto *Vabrenbergio* latitaret. “

IV. En quo turpissimorum errorum adducit *la liberté de penser*: qua libertate ut fruamur

tur docti nostri heterodoxi transalpini, defectionem a vera Christi Ecclesia fecerunt. Sed rescribamus quæ docet ipse Christianus Thomafius in cit. Hist. iur. nat. præf. sec. 1. n. 42. pag. 9. *Huius iuris necessitas & usus exinde quoque apparebat, postquam disputatione publica anno 1685. Lipsiæ habita de crimine bigamiæ, ostenderam, ne quidem muliebris polygamie prohibitionem ex solo iure naturæ demonstrari posse, murmurantibus quidem multis eruditissimis, sed ob deficientiam rationum evidentium publice contradicere non audentibus. Ut iam taceam, nullas libidinis species ex iure naturali sufficienter impugnavi posse, quod ostendi cap. 11. Lib. III. Hic autem Liber tertius est illius Tomi inscripti Fundamenta iur. nat. & gent. &c. ubi plura congerit in libidinis favorem. Inter alia hæc scribit cap. 11. n. 27. pag. 255. *Concubinatus tam antiquus, quam hodiernus vagæ libidini, idest bestialitati, scortationi, stupro, est oppositus, atque ab iis qui concubinato utuntur, ad evitandum concubitum libidinosum usurpatur. Saltem in eo differt a matrimonio, quod concubina, & liberi inde nati non sint iusta uxor, & liberi. Fit enim sæpe ad dies vitæ, nisi quod libertas divertendi & poenitendi hic ubique maior fuerit. Quod vero ad species scortationis fuerit relatus, iterum debetur CLERO PONTIFICIO, qui, ut diximus, omnia dicebat scortationem, cui non accesserat benedictio sacerdotalis. His exceptis, reliqui Scriptores appellant matrimonium secundarium, vel simile quid.**

V. En patefactam arcani suspitionem cur Lutherani nostri in moderanda humana societate, regendisque hominum officiis, abstrahere a doctrina revelata tanto studio adnitantur: ut usuras, ut polygamiam, ut concubinatum, vel simile quid honestare facilius valeant. Clero Pontificio debetur quod concubinatus scortationum flagitiis accenseatur? Ceterum per Lutheranos est matrimonium secundarium, vel simile quid? Scitissime. Quid est *res simile quid?* Festiva profecto phrasis, & incunda expressio. Et homines isti vocem exaltare adversus Casuistarum nostrorum laxas opiniones audent? In quo Casuista Pontificio tam monstrosæ aberrationes ut illæ quæ ex Lutheranis Theologis rescriptæ sunt? Quis Casuistarum defendit concubinatum, ut matrimonium secundarium, vel simile quid?

VI. In huius dissertationis calce, ad illos quorum initio memini, semidoctos quosdam Catholicos convertere orationem paulisper volo. Ex paucis quæ hætenus delibavi, colligere isti valent, quo loco habendi sunt Au-

ctores illi quorum studere operibus solent, & non tantum ut magistratos suscipere. Quam sint Scriptores isti delirantes, impudentesque in universi humani generis Sapientes, inde constat, quod a' Luthero, a Zvinglio, ab Hobbesio, a Cumberlando, a Pufendorfio purgatam a superstitione religionem, a barbarie defæcatis litteras, instauratam iuris naturæ scientiam ovantes iactent. Apud novos istos Septemtrionis Aristarchos Græciæ, Latique Sapientes, primi Christianorum Doctores vilescunt, Theologi scholastici stupidi, & trunci sunt. Doctrina divinitus revelata, sin basilice contemnitur, data opera negligitur. Solius naturæ iuris decreta se interpretari gloriantur. Inter hæc vero naturalia decreta eminet *Papatus Romanus*, quem singulis disputationibus interferunt. Huc tandem recidunt illorum maledicta; impotens furor, imposturæ, & convicia tam rustica, quæ vel servum pecus, tunicatumque popellum decent. Suppressum in Ecclesia Romana rationis lumen calumniantur tanta impudentia, quæ fidem superat omnem. Et, quoniam hunc præ ceteris clavum tundunt, sub oculos revocare illorum dilemma interest. Barbeyracus, sive quicumque alius sit Auctor præfationis ad librum Doctoris Bentley inscriptum. *La Fripponnerie laïque des prétendus Esprits-forts d'Angleterre* contra libertatem cogitandi Doctoris Collins hæc dictatorio stilo gallice scribit pag. 31. quæ latine sic verto. *Alterutrum fateantur (Romani) necessum est. Aut potiuntur homines iure examinandi quæ credunt, aut secus. Si cæcis, Ecclesia, quæ homines hoc iure privat, falsa, injusta, tyrannica sit oportet. Si peccant homines credenda discutientes, Ecclesia Romana ad peccandum eos sollicitat, dum foris extantes ad se trahere studet. Ecclesia hæc similis leonum cavernæ, obscuroque carceri est: extraque oculis opus est, ut eundem ingrediatis; sed intus extans clausos tenere oculos debes, ne egrediendi voluntas accendatur.* His cavillationibus nugivenduli excantant imperitum vulgus, & his calumniis impudentissimis fucum faciunt scitulis etiam nostris. Iure potiuntur homines examinandi credenda, quibus rationabili obsequio subiciuntur hominum mentes. Quisque in Ecclesia Romana pro modulo suo divinas examinare, & interpretari Scripturas valet. Catholicorum volumina in fidei articulos heterodoxorum mendacia profligant. Ecclesia Romana iudex pro tribunali sedet, ut gliscientes lites, & contrarias interpretationes, post severissima peracta examina, post discussiones, oppugnationes, omnesque huma-

næ mentis conatus, studia, & industriam, componat, definiatque. Suppressum ne rationis lumen in regno Anglico, Gallico, Germanico, quod supremi iudices sedent, qui lites super varia legum regni interpretatione in dies insurgentes, componant, definiantque, post audita utriusque partis rationum momenta? Quid? Extrinsecus dumtaxat acquiescere isti astringuntur, secus intrinsecus? Quid heinc? Argumentationis confinia iam transiisti. Disputatio nostra est, num suppressum sit rationis lumen in illa Ecclesia, in qua nihil credendum proponitur nisi post severum maturumque examen? Quod postea, peracto examine, partes captivare intellectum debeant iudicis definitioni, non insertum luminis naturalis suppressionem. Quin contra rectus naturæ ordo præcipit ut iudicium inferioris, superioris iudicio subiciatur. Provocho Barbeyracos, Pufendorfios, Budæos, omnesque heterodoxos transalpinos, ut respondeant huic interrogationi. Si Christus Dominus nunc, ut olim, federet, non Hierusalem, sed Romæ, si congregato Concilio omnium sectarum, & cuiusque sectæ rationibus, disputationibus, qua voce, qua scriptis auditis, definiret tandem, hanc præ alia sectam veram profiteri religionem, verumque suæ Scripturæ assequi sensu; suppressum ne tum esset rationis lumen? Quid mustitas? Quid hinc? Deus tum, inquis, iudex esset, qui nec fallere, nec falli valet. Bene habet. Sed hoc tantum insert, quod tu divinæ definitioni submittendo iudicium non errares. Quæstio est, num hæc tui iudicii subiectio divinæ definitioni rectæ rationis usum supprimat, impediaturque? Si ais, ergo Protestantes subiectio proprium iudicium divinæ revelationi, medio spiritu privato repræsentatæ, rationis lumen extinguunt. Si negas; ergo subiectio iudicii tui, superioris definitioni non supprimit rationis lumen. Quid ad hæc? An cavillari audebis, rationis lumen non supprimit, quando divino iudici mens nostra subicitur; e contratio vero rectam rationem destrui, si hæc hominis definitioni parere debeat, eidemque fasces submittere? Extincta ergo rationis fax in electo populo Iudæorum, quando summis Sacerdotibus, quando Aaroni, Moyfi, Salomoni, Davidi, Isaïæ, Ieremiæ, ceterisque Prophetis mentis obsequium præstitum ab illo fuit? Finge, disputandi gratia, Deum constituisse suum Vicarium in terris, qui, post auditas dissidentium partium rationes, quid in hac, quid in illa controversia iustum, quid verum, quid fide credendum, quid reiiciendum sit, definiat.

Conc. Theol. Tom. VI.

An negabis, hoc fieri a Deo posse? An non factum in electo populo Iudaico? An non factum in Ecclesia christiana, dicam ego loco suo? Positione autem admittenda istius iudicis, Dei vices in mundo christiano gerentis, inferri ne iure potest, eiusdem in controversiis componendis definitiones extinguere in litigantibus rationis lumen? Patet ne ad effugium rima aliqua?

VII. Profligato ex hac parte vanissimo sive Barbeyraci, sive Bentley sophismate, ex altera parte iugulum Lutheranorum, Calvinistarumque petimus, omni ad effugium occlusa ianua. Aut admittendus reipsa in vera Christi Ecclesia est iudex supremus, falli nescius in definiendis religionis articulis, aut in christiana societate tot sunt religiones, quot sunt capita. Doctissimi Catholicorum viri luculentissimis demonstrationibus hanc evicerunt veritatem. Quare actum agerem, si in ea illustranda otio abuterer; potissimum quod obiter, & provocatus hoc de argumento verba facio. Quid quod vel ipse impius Antonius Collins in suo sermone de *Libertate cogendi* evincit, aut *Tolerantissimum* omnium sectarum, & ipsum denique *Atheismum* vi examinis Lutherani & Calviniani admittendum; aut Catholicæ Romanæ Ecclesiæ irreformabile iudicium suscipiendum esse? Et, ne quis suspicetur me hæc ex ingenio asserere, referam quæ scribit Barbeyracus in præf. cit. ad *observationes Bentley* pag. 31. *Itaque mirandum haud est (Catholicos Romanos) Belgii blanditiis sibi demeruisse D. Collins. Viro protestante egebant (Catholici Romani) qui ad ultimos abusus gradus cogitandi libertatem urgeret... Hac nixus consideratione D. Bentley satis clare indicat varis in locis (D. Collins) adlaborasse pro communiione Romana contra Protestantes: ne quid fiat absque consilio. Quædam quoque adicit, quæ suspicandi occasionem præbent, matrem D. Collins fuisse Catholico-Romanam, quæ filio suæ communionis principia insinavit.*

VIII. Hæc rescribenda erant, ut orbis literarius intelligat, quam ameni sint Protestantes nostri. Antonio Collins Catholicis opus erat, ut evincerent Ecclesias Lutheranas, & Calvinianas turbas esse acephalas, fanaticas, furentes, cæcas, absque duce, absque capite, absque iudice, absque ordine? Turbas confusione, perturbatione, caligine, & tenebris undique circumfusas? turbas, in quibus quisque id credit quod proprium sinciput ex Scripturis divinis credendum iudicat? Turbas, in quibus Manichæi, Cerinthiani, Origenistæ, Pelagiani, Ariani,

D 3

Icono-

Iconoclastæ Albigenſes, Sociniani, Anaba-
pitiſtæ, & quotquot hæreticorum ſectæ fue-
rint, eruntque, tolerandæ ſunt? Impio An-
tonio Collins opus erat Catholicis, ut hoc
evincerent, ſi vel rudiores, quin vel ipſum
catholicæ religionis vulgus has ſplendidiffi-
mas veritates continenter in ore habent?
Dicant potius adverſarii noſtri, Catholicorum
cauſam adeo eſſe evidentem, adeo explora-
tam, ut vel ipſi impii Athei eam agnoſcant;
contra, Proteſtantium errores adeo craſſos
eſſe, adeo turbulentos, pernicioſos, ut vel
ipſi impii, in quorum numero ſunt *Hobbe-
ſius*, & *Collins*, illos derideant, improben-
que. Latius hæc trahere inſtituti mei ratio
non ſinit. Sæpe e via digredior, Pufendor-
fii, Barbeyraci, Thomafii, Heinnecii, Bu-
dæi, quos reſello, intempetiſtis, nedum fal-
ſis, impoſturis adverſus Catholicos ubique in-
truſis, & ſparſis provocatus, & coactus.

IX. Pauca, quæ in hac prolegomena diſſer-
tatione obiter delibavi, ſummopere confir-
mant, quæ ſupra dicta ſunt, videlicet in
univerſo terrarum orbe ſectam haudquaquam
reperiri cæciorem, pervicaciorē, & (ſit
venia verbo) ſtolidiorem Lutherana & Cal-
viniana. Quod ſit dictum abſque præiudicio
doctrinæ & eruditionis qua in aliis a religio-
ne ſcientiis harum ſectarum pluriſimi præſtant.
Truncus ſit oportet, & ſtatua, qui tum ex
Lutheranis, tum ex Calviniftis plurimos vi-
ros doctiſſimos eruditiſſimoſque non fuſcipe-
ret. At in religionis adverſus Catholicos con-
troverſiſ nec unum me legiſſe ſcio quem
ipſo communi ſenſu exutum, cæcum, omnia
per impoſturas, & calumnias, atque ex in-
ſidiis agentem non invenierim: quod nemo
cordatus negare poteſt.

X. Colligant heinc Italiæ noſtræ ſaperdæ
nonnulli, quantum a via hætenus aberrar-
unt recta, dum in addiſcenda iuris naturalis
ſcientia, omiſſis limpidiſſimis fontibus, lu-
tulentiffimas Proteſtantium lacunas adie-
runt. Plus ex una hac de re S. Thomæ quæ-
ſtione doctrinæ, quam ex integris Pufendor-
fii, Heinnecii operibus indepti fuiſſent. Ex
alia parte præiudiciis, & erroribus illorum
mentes inquinatæ non eſſent, neque in reli-
gionis fervore adeo tepeſcerent. Senſim ſine
ſenſu iſtorum librorum lectio quodam erga
religionem tepore animos afficit, contem-
ptibilem auctoritatem ſupremam reddit, &

infirmas humanæ mentis vires plus iuſto
exaltat. Diſſeria illa, ſcommata, vellicatio-
nes, deriſiones Papatuſ, Papiſtarum &c. quæ
in iſtorum libris paſſim occurrunt, veſtigia
in lectorum mentibus imprimunt, queis ani-
mus a recta deducitur via; & heinc paulu-
tim languēſcit fides, caritas extinguitur, &
tandem aliquando impietas ſuccedit. Atque
illud omnium malorum maximum eſt, quod
ſcituſ noſtri, catholicæ doctrinæ armis de-
nudati, & antequam veræ doctrinæ lumine
mens illuſtrata ſit, hæreticorum libros revol-
vunt, ſatyraſ, paræmiâſ, cenſuraſ, ſcommata
memoriter addiſcunt, & errores igno-
ranter epotant. Ipſe audivi plurimos, cum
de fenore in Italia noſtra bellum arderet
litterarium, inſclamantes, divinas Scriptu-
raſ ad rectæ ratioinis tribunal exigendaſ
eſſe, erraſſe Patreſ, deſipuſſe Scholaſticoſ;
ſignatum eſſe ſuper noſtrarum animarum
mentes rationis lumen, iſtud conſulendum;
nihil iuſſiſſe Chriſtum quod non ſit lege na-
turali præceptum. Heinc colligebant, mo-
deratam uſuram haud eſſe prohibitam: quæ
graviffima præiudicia, & iniqua præceptio-
nes e tranſalpinorum hæreticorum lectio-
ne didicerant. Pudere autem illoſ deberet ab
hoſtibus ſanandæ infirmitatiſ pharmaca, &
a catholicæ religionis deriſoribus inveniendæ
veritatiſ lumen emendicare. Numquam er-
go hæreticorum libri legendi. Legantur, ſa-
cultate habita, non repugno. Sed prius chri-
ſtianæ doctrinæ fundamenta altius præia-
ciantur, prius catholici Doctoreſ conſulan-
tur; & poſtea heretici legantur, tamquam
hoſteſ, qui inſigni vaſtritiæ fucum lectoribus
facere ſtudent. Verum, niſi illoſ reſellendi
occaſio adſit, ſi illoſ penitus neglexeris in
religionis controverſiſ, fatius tibi erit. Quo-
niam vix aut controverſiam philoſophicam,
aut punctum eruditioniſ tractare inſenſiſſimi
hi hoſteſ conſueſcunt, quin religioniſ cauſam,
& papatum eidem immiſceant, & im-
poſturaſ calumniâſque fide mala excogitataſ
interferant, ac Catholicorum privatorum
abuſuſ, vitia, & corruptelaſ in ipſam Ro-
manam Eccleſiam regerant. Porro imperiti
lectoreſ, haud ſuſpicanteſ tantam in filiis
ancillarum fraudem, calumnias pro verita-
tibus deglutiant, illorumque fuciſ, & arti-
ficiſ non raro capiuntur. Tuta ergo reſ erit
nullum cum iſtiſ habere commercium.

LIBER

LIBER PRIMUS

DE IURE NATURÆ, ET GENTIUM,
DEQUE POSITIVO, DIVINO, ET HUMANO.

DISSERTATIO PRIMA.

DE HOMINIS OFFICIIS, SEU
DE ACTIONIBUS HUMANIS.

CAPUT I.

De Deo, & homine, quatenus ſunt iuris na-
turæ principia. S. Thomæ doctrina, qua
exacta hominiſ idea reſertur, & fundamen-
ta moralitatiſ præiaciuntur. Eorum quæ de
origine entium moralium ſcribit Samuel
Pufendorſius, examen.

I. **P**æpotens univerſi conditor Deus,
quemadmodum omnia ex nihilo crea-
vit omnipotentia ſumma, ita ſa-
pientia infinita reſ omneſ tum in-
vicem, tum ad ſeipſum mirabili ordine diſ-
poſuit, atque ordinavit. Reſ omneſ ratione
deſtitutaſ, ceu parteſ componenteſ hoc uni-
verſum, concinna harmonia aptavit, eaſdem
homiſi ſervituti commodoque ſubiectit, homi-
nem ſibi ærtiori vinculo devinxit, atque
omnia tandem in ſure omnipotentiaſ, & pro-
videntiaſ manifeſtationem direxit. Ordo iſte
regula eſt, & meſura actuum humanorum,
ſeu moralium. Actuſ quippe iſti ſunt mora-
litateſ, ſeu bonitateſ, & malitateſ, ſubiectum,
cui inſunt modi iſti moraleſ. In hocce porro
ordine iuſ naturæ, ad quod ceu ad amuſſum,
homiſi officia revocantur, & a quo diri-
guntur, ſitum eſt. Hinc apparet, Deum ut
primum, hominem ut ſecundum, principia
eſſe naturæ iuriſ. Ordo enim qui elucet in
rebuſ omnibuſ, a Deo eſt, ſicuti reſ ipſæ qui-
buſ inelt. Actuſ vero humani ab hoc ordine
dirigendi, & recta ratio ipſa dirigens ab homi-
ne proficiſcuntur. Homo ratione præ ceteriſ
iſtiſ univerſi creaturiſ ornatuſ, tria reſpi-
cit; Deum quem colit; ſeipſum regendum,
moderandumque; ceteraſ creaturaſ rationa-
leſ, quibuſcum ſocietateſ componit. En
univerſum regnum iure naturæ dirigendum,
& in Dei, a quo omnia proficiſcuntur, glo-
riam ordinandum.

II. Hæc omnia explicat Angelicuſ doctor
perſpicuitate ſumma. Clamabunt Pufendor-
fiani, Thomafiani, Heinneciani, VVolſiani
noſ, ratione domiſ relicta, auctoritate arma-
toſ in campum progredi. Sed falluntur eru-
diti homineſ. Noſ AQUINATIſ noſtri do-
ctrinam non ideo in medium aſſerimus, ut
eidem faſceſ illi ſubmittant; ſed ut illorum
pudibundam iſtantiam, qua ſibi iuriſ naturæ
ſcientiam vendicant, retundamus; ut diſcant,
& velint nolint, fateantur, hanc provin-
ciam unum S. Thomam feliciter exornaffe,
ac uberius, non dicam Lutheraniſ, & Calvi-
nianiſ, qui eam erroribuſ craſſiſſimiſ reſper-
ſere, ſed ceteriſ omnibuſ qui aut præceſſe-
re, aut ſecuti ipſum ſunt, illuſtraſſe. Hæc
autem, tamquam fundamenta iuriſ naturæ,
& moralitateſ, præmittit S. Thomas Aquinaſ
in *Lib. I. Eth. lect. 1.*

III. „ Sapienſiſ eſt ordinare: cuiuſ ratio
„ eſt, quia ſapientia eſt potiſſima perfectio
„ rationiſ, & cuiuſ proprium eſt cognoſcere
„ ordinem. Nam, ſi vires ſenſitivæ cogno-
„ ſcunt reſ aliquas abſolute, ordinem tamen
„ uniuſ rei ad aliam cognoſcere, eſt ſoliuſ
„ intellectuſ, aut rationiſ. Invenitur autem
„ duplex ordo in rebuſ. Unuſ quidem par-
„ tium alicuiuſ totiuſ, ſeu alicuiuſ multitu-
„ dinuſ ad invicem, ſicut parteſ domuſ ad
„ invicem ordinantur. Aliuſ eſt ordo re-
„ rum in ſinem; & hic ordo eſt principalior
„ quam primuſ. Nam, ut Philoſophuſ dicit in
„ undecimo *Metaph.* ordo partium exercituſ
„ ad invicem eſt propter ordinem totiuſ exer-
„ cituſ ad ducem. Ordo autem quadruplici-
„ ter ad rationem comparatur. Eſt enim qui-
„ dam ordo quem ratio non facit, ſed ſolum
„ conſiderat, ſicut eſt ordo rerum naturalium.
„ Aliuſ autem eſt ordo quoſ ratio conſide-
„ rando facit in proprio actu; puta, cum or-
„ dine

D 4

„ dinat conceptus suos ad invicem, & signa
 „ conceptuum, quæ sunt voces significati-
 „ væ. Tertius autem est ordo quem ratio
 „ considerando facit in operationibus volun-
 „ tatis. Quartus autem est ordo quem ratio
 „ considerando facit in exterioribus rebus,
 „ quarum ipsa est causa, sicut in arca, &
 „ domo. Et quia consideratio rationis per
 „ habitum perficitur; secundum hos diversos
 „ ordines, quos proprie ratio considerat, sunt
 „ diversæ scientiæ. Nam ad Philosophiam
 „ naturalem pertinet considerare ordinem re-
 „ rum quem ratio humana considerat, sed
 „ non facit; ita quod naturali Philosophia
 „ comprehendamus & Metaphysicam. Ordo
 „ autem quem ratio considerando facit in pro-
 „ prio actu, pertinet ad rationalem Philo-
 „ sophiam, cuius est considerare ordinem par-
 „ tium orationis ad invicem, & ordinem prin-
 „ cipiorum ad invicem, & ad conclusiones.
 „ Ordo autem actionum voluntariarum per-
 „ tinet ad considerationem morales Philoso-
 „ phiæ. Ordo autem quem ratio consideran-
 „ do facit in rebus exterioribus constitutis per
 „ rationem humanam, pertinet ad artes me-
 „ chanicas. Sic moralis Philosophiæ, circa
 „ quam versatur præsens intentio, proprium
 „ est considerare operationes humanas, se-
 „ cundum quod sunt ordinatæ ad invicem, &
 „ ad finem.“

IV. His principiis universim constitutis in
 „ homine, suam disputationem sistit Angelicus
 „ Doctor, eumque considerat, prout est & iuris
 „ naturæ, & moralitatis veluti fundus. His
 „ quippe verbis, omni sublato medio, suam
 „ persequitur orationem. „ Dico autem opera-
 „ tiones humanas, quæ procedunt a volun-
 „ tate hominis secundum ordinem rationis.
 „ Nam, si quæ operationes in homine inve-
 „ niuntur quæ non subiacent voluntati, &
 „ rationi, non dicuntur proprie humanæ, sed
 „ naturales; sicut patet de operationibus
 „ animæ vegetativæ, quæ nullo modo ca-
 „ dunt sub consideratione morales Philoso-
 „ phiæ. Sic igitur subiectum morales Philo-
 „ sophiæ est operatio humana ordinata in
 „ finem, vel etiam homo, prout est volun-
 „ tate agens propter finem. Sciendum est
 „ autem, quod, quia homo naturaliter est ani-
 „ mal sociale, utpote qui indiget ad suam
 „ vitam multis, quæ sibi ipse solus præpara-
 „ re non potest, consequens est quod homo
 „ naturaliter sit pars alicuius multitudinis,
 „ per quam præstetur sibi auxilium ad be-
 „ ne vivendum, quo quidem auxilio indiget
 „ ad duo. Primo quidem ad ea quæ sunt vi-
 „ tæ necessaria, sine quibus vita transigi-

„ non potest: & ad hoc auxiliatur homini
 „ domestica multitudo, cuius est pars. Nam
 „ quilibet homo a parentibus habet generatio-
 „ nem, & nutrimentum, & disciplinam. Et
 „ similiter singuli, qui sunt partes domesticæ
 „ familiæ, se invicem iuvant ad necessaria
 „ vitæ. Alio modo iuvatur homo a multi-
 „ tudine, cuius est pars, ad vitæ sufficien-
 „ tiam perfectam, scilicet ut homo non so-
 „ lum vivat, sed & bene vivat, habens om-
 „ nia quæ sibi sufficiant ad vitam. Et sic
 „ homini auxiliatur multitudo civilis, cuius
 „ ipse est pars, non solum quantum ad cor-
 „ poralia, prout scilicet in civitate sunt mul-
 „ ta artificia, ad quæ una domus sufficere non
 „ potest; sed etiam quantum ad moralia, in
 „ quantum scilicet per publicam potestatem
 „ coercentur insolentes iuvenes metu pœnæ,
 „ quos paterna monitio corrigere non valet.
 „ Sciendum est autem, quod hoc totum quod
 „ est civilis multitudo, vel domestica familia,
 „ habet solum unitatem ordinis, secundum
 „ quam non est simpliciter unum; & ideo
 „ pars eius totius potest habere operationem,
 „ quæ non est operatio totius; sicut miles
 „ in exercitu habet operationem, quæ non
 „ est totius exercitus. Habet nihilominus &
 „ ipsum totum aliquam operationem quæ non
 „ est propria alicuius partium, sed totius: pu-
 „ ta conflictus totius exercitus, & tractus
 „ navis est operatio multitudinis trahentis
 „ navim. Est autem aliquod totum quod
 „ habet unitatem non solum ordine, sed com-
 „ positione, aut colligatione, vel etiam con-
 „ tinuitate, secundum quam unitatem est
 „ aliquid unum simpliciter. Et ideo nulla
 „ est operatio partis quæ non sit totius. In
 „ continuis enim idem est motus totius &
 „ partis: & similiter, in compositis, & colliga-
 „ tis operatio partis principaliter est totius.
 „ Et ideo oportet quod ad eandem scientiam
 „ pertineat talis consideratio, & totius, &
 „ partis eius. Non autem ad eandem scien-
 „ tiam pertinet considerare totum quod ha-
 „ bet solam ordinis unitatem, & partes ipsius.
 „ Et inde est quod moralis Philosophia in
 „ tres partes dividitur: quarum prima consi-
 „ derat operationes unius hominis ad finem,
 „ quæ vocatur Monastica. Secunda autem
 „ considerat operationes multitudinis dome-
 „ sticæ, quæ vocatur Œconomica; tertia
 „ autem considerat operationes multitudinis
 „ civilis, quæ vocatur Politica &c.“

V. Hæc pauca ex plurimis quæ ibi perfe-
 „ quitur Doctor sanctus, rescribere volui. Ut
 „ autem spissam novatorum caliginem fortius
 „ dissipem, mea refert nonnulla alia ex eodem
 „ S. Tho-

„ S. Thoma transcribere, quibus hi tres homi-
 „ nis ordines; seu respectus explicantur, & pax
 „ mutua, bello sublato, inculcatur. Hæc porro
 „ ANGELICUS in cap. xiv. Ioan. lect. 7. scribit.
 „ Sciendum est, quod pax nihil aliud est
 „ quam tranquillitas ordinis: tunc enim ali-
 „ qua dicuntur pacem habere, quando eorum
 „ ordo imperturbatus manet. In homine au-
 „ tem triplex est ordo scilicet hominis ad se-
 „ ipsum, hominis ad Deum, & hominis ad
 „ proximum: & sic triplex pax in homine.
 „ Quædam intrinseca, secundum quam pa-
 „ cificatur sibi ipsi absque perturbatione vi-
 „ rium. Psal. cxviii. Pax multa diligentibus
 „ &c. Alia est per quam homo pacificatur
 „ Deo, totaliter eius ordinationi subiectus.
 „ Rom. v. Iustificati igitur ex fide pacem ha-
 „ beamus ad Deum. Tertia est pax ad pro-
 „ ximum. Heb. xii. Pacem sequimini cum
 „ omnibus Sanctis, & sanctimoniam. Sed no-
 „ tandum, quod in nobis tria ordinari de-
 „ bent, scilicet intellectus, voluntas, & ap-
 „ petitus sensitivus: ut videlicet voluntas di-
 „ rigatur secundum mentem, seu rationem;
 „ appetitus vero sensitivus secundum intelle-
 „ ctum, & voluntatem. Et ideo Augustinus
 „ in Lib. de verb. Dom. pacem Sanctorum de-
 „ finiens dicit: Pax est serenitas mentis, tran-
 „ quillitas animi, simplicitas cordis, amoris
 „ vinculum, consortium caritatis: ut serenitas
 „ mentis referatur ad rationem, quæ de-
 „ bet esse libera, non ligata, nec absorpta
 „ aliqua inordinata affectione; tranquillitas
 „ animi referatur ad sensitivam, quæ debet
 „ a molestatione passionum quiescere; simpli-
 „ citas cordis referatur ad voluntatem, quæ
 „ debet in Deum obiectum suum totaliter fer-
 „ ri; amoris vinculum referatur ad proxi-
 „ mum; consortium caritatis ad Deum. Hanc
 „ autem pacem hic Sancti habent, & habe-
 „ bunt in futuro: sed hic quidem imperfecte,
 „ quia nec ad nos, nec ad Deum, nec ad
 „ proximum pacem sine perturbatione aliqua
 „ possumus habere; sed in futuro habebimus
 „ eam perfecte, quando sine hoste regnabi-
 „ mus, ubi numquam poterimus dissentire.
 „ Et utramque hic Dominus nobis promittit.
 „ Primam, cum dicit: Pacem relinquo vobis,
 „ in hoc scilicet sæculo, ut hostem vincatis,
 „ & ut invicem diligatis; quod est quasi testa-
 „ mentum servandum nobis statutum a Chri-
 „ sto Eccli. xlv. Statuit illi testamentum pa-
 „ cis, & Principem fecit eum. Sicut Augu-
 „ stinus dicit, non poterit ad hereditatem Do-
 „ mini pervenire qui testamentum eius no-
 „ luerit observare: nec potest concordiam
 „ habere cum Christo qui discors voluerit esse

„ cum Christiano. Secundam vero, cum di-
 „ cit: Pacem meam do vobis, scilicet in futu-
 „ ro. Isai. ult. Declinabo super eam (scilicet
 „ Hierusalem cælestem) quasi flumen pacis.“
 „ VI. En tibi hominis, quatenus & princi-
 „ pium est naturæ iuris, & subiectum ab ipso
 „ iure dirigendum, delineatam imaginem, ac-
 „ citis & ab ipsa morali Philosophia, & ab ipsa
 „ divina Theologia coloribus. Erumpant Lu-
 „ therani, & Calviniani omnes iuris naturæ in-
 „ terpretes, suamque virgam censoriam exten-
 „ dant in hæc quæ ex AQUINATE recitavi.
 „ Est ne hic quidquam censura dignum? Immo
 „ quid hic quod illorum non retundat audaciam?
 „ Paucis verbis plurima docet Doctor sanctus,
 „ sed tanta perspicuitate, nitore, & facilitate,
 „ ut in admirationem lectorem rapiat. Quid
 „ quando ex illius secunda parte Sum-
 „ mæ omnes humanas facultates, intellectum,
 „ voluntatem, ceterosque appetitus, & quæ
 „ inde proficiunt vitia, & virtutes expli-
 „ cabo? Et Lutherani, Calvinianique Scripto-
 „ res iuris naturæ illustrationem sibi, in ratio-
 „ ne plusquam thraonica, asserere audent?

VII. Et, ne gratis hæc dixisse videar, ex-
 „ pendam quæ de origine entium moralium fu-
 „ so sermone exponit Samuel Pufendorfius Lib.
 „ I. cap. i. de I. N. & G. Et quæ de rebus
 „ ipsis absolute acceptis scribit Ricardus Cum-
 „ berlandus cap. i. tract. de legib. Quæ ibi ver-
 „ borum farragines, qui rerum aggestus, quæ
 „ confusio, quæ rerum indigesta moles? Pufen-
 „ dorfius caput i. laudatum in 23. §§. tribuit.
 „ De origine entium moralium, eorumque di-
 „ versitate inscriptum caput est; & de hac ori-
 „ gine vix ibi sermo est. Siquidem moralium
 „ entium fontes sunt intellectus, & voluntas
 „ humana, seu voluntarium, & liberum. Igi-
 „ tur ista duo distincte explicanda erant, cum
 „ proximæ entium moralium origines sint. Et
 „ re ipsa Theologi catholici, qui via, & ratione
 „ incedunt, primum de voluntario, post de li-
 „ bertate, & tandem de moralitate agunt.
 „ Quatuor nos veluti entium genera, seu qua-
 „ tuor modos in ente consideramus: primum
 „ physicum, alterum voluntarium, tertium
 „ liberum, quartum morale. En paucis rem
 „ totam expressam. Quod autem has entis af-
 „ fectiones appelles, aut modos, aut acciden-
 „ tia, quæstio metaphysica est nullius momen-
 „ ti. Pufendorfius §. 4. ova ponit infra excu-
 „ tienda sui gravissimi erroris; nempe, mora-
 „ litatem haud esse actionibus intrinsecam; sed
 „ unice ex arbitrio entium intelligentium suam
 „ nascisci existentiam: quem errorem mox pro-
 „ fligabo. Hæc moralia entia tribuit ille in
 „ classes quatuor, quas appellat statum, perso-
 „ nam

nam moralem, qualitatem, & quantitatem. Statum vocat ens morale suppositivum ob analogiam, quam habet cum spatio. §. 6. Nonnulli scituli, cum quid simile in Scholasticis offendunt, commotum stomachum, contusas ex vocum barbarie aures clamant; deliciantur vero, cum eiusmodi elegantes formulas legunt in eruditissimo Pufendorffio. Plures ibidem congerit de loco, de spatio, de tempore tanta confusione, & verborum involucre, ut vix legi queant. Integros infumit §§. ut exponat statum hominis esse absolutum, alterum erga alios homines; alium esse statum pacis, alium belli. Advertit, pacem aliam esse communem respectu omnium hominum, aliam esse peculiarem expresso foedere initam; aliam internam inter membra eiusdem Reipublicæ, aliam externam erga alios extra Reipublicam. Bellum aliquod est commune inter omnes homines; aliquod particulare, quod certi homines gerunt: & est vel internum, seu civile; vel externum. Iterum §. 9. statum partitionem resumit, admonetque, aliquos status adiunctam intensiorem, vel remissionem existimationis habere. Posterius genus status §. 10. dividit in iunioratum, & senioratum, in maiorennitatem, & minorennitatem.

VIII. Post explicationem entium moralium, quæ ad spatium analogum pertinent, §. 12. exponit illa entia moralia quæ per analogiam ad substantias concipiuntur, suntque personæ morales simplices, vel compositæ, publicæ, vel privatae. Personæ publicæ vel sunt politice, vel ecclesiasticæ. Privatas personas distinguit 1. ex negotio, quæstu, aut artificio; circa quod quis est occupatus. 2. ex conditione, qua quis utitur in civitate, in qua alius civis, alius inquilinus, alius peregrinus. 3. ex familia, in qua ille mariti, patris, heri, hæc uxoris, iste filii, vel servi personam sustinet. 4. ex stirpe, unde homines nobiles, & plebei appelluntur. §. 13. personas morales compositas dividit in publicas, & privatas, sacras & politicas. Sacras rursus partitur in generales, ut Ecclesia catholica est, & speciales, ut Concilia, Confistoria, Synodi, Presbyteria. Simili partitione distribuit personas politicas. §. 14. gradus recenset, quos eadem persona sustinere valet, nempe domi patrisfamilias, in curia senatoris; in foro advocati, in aula consularii. §. 15. admonet, personarum moralium umbras reperiri, & simulacra: unde factum est ut personæ vocabulum scena sibi peculiariter vendicet. Fictæ personæ notionem in eo firam afferit, ut alterius seræ

personæ gestus, habitusque referat. De more perperam intrudit Petrum Alexandrinum Episcopum, probantem baptismum ab Athanasio puero inter ludendum collato; & ritum quo Sanctorum Albo accensentur servorum Dei animæ. §. 16. a personis ad res transit, quas in primæva communione homo suis usus applicabat; at, partitione illarum facta, quisque de re sua, exclusio quocumque alio, disponit. Res autem solam denominationem extrinsecam subeunt, quatenus iuris obiectum constituunt. Hactenus, inquit §. 17. de entibus moralibus quæ concipiuntur ad analogiam substantiarum; nunc autem disputandum de iis est quæ formaliter sunt modi; quos modos distribuit in affectivos, & æstimatorios. Secundum illos personæ certa ratione affectæ intelliguntur; secundum hos personæ, & res æstimari aptæ sunt. Illi vocabulo qualitatis, hi quantitatis, latissime accepto, veniunt. Has qualitates dividit in formales, & operativas: illæ non ordinantur ad actum, sed subiecto tantum conveniunt. Operativam qualitatem dividit in primam, & secundam. Illa concipitur, prout res apta est ad actum: & est vel interna, vel externa; quam etiam dicere possis patibilem qualitatem moralem. Secunda est quæ oritur a prima. §. 18. inter attributa moralia recenset titulos, puta Serenissimum, Eminentissimum, Illustrissimum, &c. Plura de his titulis congerit, quæ præter eo. §. 19. qualitates operativas morales in activas, & passivas dividit. Illarum species sunt potestas, ius, & obligatio. Potestas est qua quis legitime quidquam moraliter agere valet: quæque duplex est, perfecta, & imperfecta. Rursus respectu subiecti potestas ista dividitur in personalem, & communicabilem. Illa subsistit in persona, qualis est mariti in uxorem; hæc alteri communicari pro arbitrio potest. Iuris vocabulum, inquit §. 20. valde ambiguum est. Ius istud inter qualitates activas, & passivas collocat, seu utriusque accenset. Obligationem exponit §. 21. per quam quis præstare, aut admittere, vel pati quid necessitate morali tenetur. Dantur enim, inquit, qualitates patibiles, quæ certo modo iudicium hominum afficere intelliguntur. §. 22. de quantitativis moralibus sermonem instituit. Quantitas in rebus dicitur pretium, in personis æstimatio. Tandem §. 23. concludit, quod entia moralia, sicut impositioni suam debent originem, ita ab eadem suam aut stabilitatem, aut mutationem suscipiunt.

IX. Paucis perstringere specimen eorum volui quæ tribus supra viginti paragraphis Samuel Pufendorffius suo calamo in capite veluti

CAPUT II.

Ricardus Cumberlandus ad benevolentiam singulorum hominum erga alios homines, ad propensionem propugnandæ stirpis, ad cerebri humani magnitudinem, ad eiusdem inclinationem ad veterem non limitatam tempore, ad ampliora vasa spermatica omnes revocat naturales leges. Hi, & alii errores profligantur.

L. Ricardus Cumberlandus Anglus, Ecclesie Romanæ iuratus hostis, nihil infensus (inquit Payne eiusdem vitæ scriptor) detestabatur quam Papiſmum, nihil altius illius animum exulcerabat quam quæ huic Ecclesie favere videbantur. Numquam illi de hac Ecclesia sermo erat quin eius odium, fractis aggeribus, excaudesceret; tamen in ceteris negotiis temperato animo esset. Cum Carolus II. thronum occupavit, tanto correptus timore fuit, ne schismatica Anglicana Ecclesia in sinum Romanæ matris suæ rediret, ut mortifera febris eum invaderet. Celebris fuit hypocrita, qui ore religionis tuenda studium iactans, morum pravitate eam scedabat. Hæc pauca delibare volui, quoniam, inquit Aristoteles Lib. I. Ethic. cap. 1. atque ejusdem interpres S. Thomas, summo perire scire interest qui sunt mores illius qui de morum honestate scribit.

II. In hominis itaque benevolentiam, seu in primam originem, & fundamentum, naturæ iuris decreta revocat novus iste Philosophus. Alius verba in medium adducenda, ne quidquam per exaggerationem dictum appareat. In titulo cap. 1. Leges naturæ omnes ad unam de benevolentia erga rationales omnes reducuntur. Deinde ipso primo capite pag. 4. hæc præmittit. Sufficiet nobis in opusculi huius initio lectorem monuisse, totam moralem Philosophiæ, legumque naturalium doctrinam in observationes naturales, omnium experientia notas, aut in conclusiones a vera Physiologia agnitas & stabilitas, ultimo resolvi. Nonne firmissima hæc sunt iuris naturæ fundamenta? Meditationes quibus vi Physiologiæ explicantur corporum naturalium phænomena, origines sunt in quas ultimo tota moralis Philosophiæ, & legum naturalium doctrina resolvitur? Sed ultra pergamus. Hoc eodem cap. 1. pag. 5. §. 4. totius doctrinæ suæ propositionem præiacit his verbis. „Quamquam autem innumera sint quæ e cognitione universi desumi possint in materia particularium dictaminum, ad mores formandos di-

luti præliminari ad ius naturæ, & gentium præmittit. Selectiora vocabula, elegantiores phrasæ, doctrinæ profundiores, magisque reconditam eruditionem in apricum ex tanto Auctore educere studui. Quod si antiquata vocabula, barbaræ phrasæ, ineptæ doctrinæ, futis eruditio tibi videntur, quæ compendiaria oratione dedi; quid, si illa in fonte legeres? Opus haud est ut evincam, summum hunc Lutheranum Doctorem omnia summaque permiscere. Res ipsa loquitur. Illius oratio adeo strigosa, & inplexa, distinctivulæ adeo vanæ, doctrinæ adeo disparatæ, ordo tam perturbatus, ut legi absque ingenti fastidio nequeant. Quæ ad Politicam, ad civile regimen, & procurationem spectant, cum actuum humanorum moralitate, seu iustitia, & bonitate confundit. In prolusione ad ius naturæ & gentium ea explicanda suscipit, & quidem suo calamo, quæ sunt externi quidam ritus, & gradus; quos ius civile inexit: & isti suis in locis præfata omnia le inexit: & isti suis in locis præfata omnia elegantiori oratione, ordineque perspicuo declarant. Et hi sunt illi PUFENDORFFII, qui buccis inflatis ad sidera extolluntur? Hi sunt quos Brucherus, Budæus, Thomafius, Barbeyracus veluti e cælo delapsos esse iactant ad iacentem iuris naturalis scientiam erigendam, illustrandamque, ad Scholasticorum barbariam, ignorantiam, & non tantum stupiditatem eliminandam? Hi sunt Platonæ, Panætii, Terentii, Tulliique septemtrionales, qui singulis paginis Theologis scholasticis incitiam, gerras, chimæras, confusionem, barbariemque exprobrant? Et tamen quis Scholasticorum, qui ius naturæ & gentium illustrarunt, tanta confusione, tanta rerum perturbatione scripsit, ac Pufendorffius ille vir summus in ipso ingentis operis vestibulo? X. Ricardus Cumberlandus & ipse prolegomena præmittit ad suum de legibus naturæ tractatum. Sub initium sibi blanditur, meliorem præ ipso Hugone Grotio reperiisse methodum leges naturales investigandi. Nam Grotius ex effectis manifestis naturales leges colligit; Cumberlandus e contrario causas ipsas, unde leges istæ proficiuntur, dispicit. De Cumberlandi doctrina plura infra. Unum in præfens animadverto, videlicet opus istud tam lutulento stilo, tantaque obscuritate scriptum esse, ut, sua veluti rubigine exesum, natalitiis tenebris sepultum iacuisset, nisi Barbeyracus e Latino in Gallicum idioma vertisset, notisque illud exornasset. Quæ tamen enarrationes non minuunt, sed Auctoris errores, ut mox videbimus, augent.

rigentium; visum est tamen pauca tantum, eaque generalissima seligere quæ generalem, quam initio proposui, legum naturæ descriptionem aliquatenus explicent, & in unico distamine, omnium legum naturalium parente, paullo apertius continentur. Illud autem ita se habet. *Benevolentia maxime singulorum agentium rationalium erga omnes statum constituit singulorum, omniumque benevolentium quantum fieri ab ipsis potest felicissimum; & ad statum eorum, quem possunt assequi, felicissimum necessario requiritur; ac proinde commune bonum erit superrema lex.* Quam hæc propositio, quæ totius fere capituli doctrinam continet, sit implexa, atque obscura, nemo non videt. Nec clarior est explicatio quam continuo Auctor exhibet. Nomine *benevolentia*, non quamcumque volitionem languidam, & emortuam, quæ nihil parjat, sed efficacem, cui effectus respondeat, se intelligere declarat. Illius interpretes *Maxwell*, & *Barbeyracus* mutuo pugnant in interpretanda hac voce *benevolentia*. Ille quippe hoc pacto argumentatur. Tametsi actiones alicuius individui in bonum commune, atque totius humani generis felicitatem tendant, non propterea consequitur propriam ipsius individui felicitatem illas procurare. Deinde animadvertit, *Cumberlandum* hac voce *benevolentia* modo instinctum quo ad amandum alios ducimur, modo actiones quæ ex eodem instinctu proficiscuntur, intelligere: quo in sensu concludit accipi generalem naturæ legem minime posse. *Barbeyracus* in suis enarrationibus ad *Cumberlandum* refutat interpretem Anglum, nempe *Maxwell*, aitque ineptas esse quas opponit difficultates. Contendit *Barbeyracus*, *Cumberlandum* hanc propositionem evidenter demonstrasse: Benevolentia universalis magis magisque promovet possibilem felicitatem generis humani: ergo magis magisque promovet possibilem felicitatem huius, aut illius individui. Ignorantiæ arguit Anglum interpretem, quod in quæstionem vocaverit sensum in quo *Cumberlandus* benevolentiam accipit. Luce quippe meridiana clarius, inquit, est, Auctorem nostrum *benevolentia* nomine actum liberam voluntatis nostræ, cognitione, deliberationeque productum, intelligere. Nec ipse inficior, *Cumberlandum* nomine benevolentia non raro amorem deliberatum accipere. At non minus certum est sæpe etiam cum naturæ instinctu benevolentiam confundere. Comparat siquidem *cap. II. §. 22.* hanc benevolentiam amori illi quo animantia ad propagandam speciem feruntur. Ego

(inquit) tantum adiciam, manifestum addendum esse, animalia hoc modo in alterius sexus, & proli amore impelli, atque adeo angustam *φιλωντικῆς* exui, qua semel seposita facile ducuntur ad alia, atque alia adamanda, donec amor tandem omnia congenera ob naturæ similitudinem complectatur; atque adeo in communi animantium natura fundatum esse illud, quod multiplici experientia observatum est, homines post susceptam prolem pacis esse amantiore, & propensiones ad prolem suscipiendam omnes ad pacis amorem disponere.

III. Ut ab ultimis verbis incipiam, quis crederet, Scriptorum hunc adeo potuisse desipere, ut cum ipsa manifesta experientia pugnare ausus fuerit? Impotens ille amor quo homines ad concubitum cum mulieribus abripiuntur, primum est legum naturalium principium? Eiusmodi amor quo individua multiplicantur, unice bonum commune spectat? Iuvenes illi qui puellarum amore succensi, contemptis legibus tum naturalibus, tum divinis, humanisque, nullum non movent lapidem, ut libidinem expleant, numquid bonum promovere commune student? Numquid iuvenes isti propagandæ stirpis benevolentia aguntur? Tali ne commercio societas coalescit? An non & religionis, & societatis leges similem congressum quam severissime vetant? Nihil itaque tam falsum quam quod scribit *Cumberlandus*, propensiones nempe ad prolem suscipiendam omnes ad pacem disponere. Idque in communi animantium natura fundatum esse. Oppositum experientia docet. Propagandæ proli amor animantia ipsa, nedum homines, suspiciosa, zelotypa, anxiosa, & belligera efficit. Nonne gallus, gallinarum multitudine stipatus, si occurrentem, atque in suas amafias ingredientem gallum videt, eum confestim aggreditur, nec a conflictu desistit, donec aut victus iaceat, aut victor evadat? Similia in ceteris animantibus plus minusve conspicimus. Evidens itaque est, perridiculum esse *Cumberlandi* effatum, videlicet propensiones propagandæ stirpis pacifica efficere animantia.

IV. At non minus festiva est, & ridicularia altera eiusdem propositio, scilicet homines post susceptam prolem pacis esse amantiore. Quin nihil magis hominem anxium, turbulentum, cavillatorem, usurpatoremque efficit, quam proli multitudo. Quas angustias sustinet paterfamilias ut filiabus provideat, ut filios patrimonio ditet? Quæ bella passim aliquis non suscitatur, ut vicinorum bona capiat, quibus filios opulentos reddat? Amor itaque propagandæ stirpis non pacem,

non

non concordiam, sed rixas, discordias, bella, homicidia parit. Amor iste non bonum commune, sed privatam, summo impetu anhelat. Quid, si diffidia provinciarum, regnorumque calamitates, quas amor multiplicandæ proli, seu amor explendæ libidinis peperit, oratione complecterer? At sunt hæc omnibus nota. Bonum commune hominibus lex suprema? Utique bonum commune est id in quod hominum actiones tendere debent. Sed vi illius benevolentia, de qua loquitur *Anglus* iste, nihil homines minus deliberate curant quam commune bonum. Extra mentem raptus fuerit oportet *Cumberlandus*, dum talia scripturabat. Bonum quippe proprium est quod homines agit, & sibi mancipia efficit. Boni proprii amor dominatur, imperat, iubet. Huc studia, curæ, molimina omnia tendunt. Omnes suam propriam, non communem felicitatem quærunt; & ut beati evadant, miseri efficiuntur.

V. Sed alia quæ hoc eodem *cap. II. Cumberlandus* scribit, examinanda occurrunt. Iam sub initium *cap. I.* monuit, ut vidimus supra, legum naturalium doctrinam in naturales corporum observationes a Physiologia agnitas resolveret. Quod ut evincat, *cap. II. §. 23.* inquit. „Postulat methodi nostræ ratio ut nunc nonnulla expendamus quæ hominum corporibus propria sunt, ut videamus, an non illa homines ceteris animalibus aptiores faciant ad benevolentiam mutuum inter se exercendam, atque adeo ad societates matris amicas constituendas.“ Proprium autem hominis esse scribit ingens cerebrum, cuius virtute homines ad pacem, ad societatem aptiores esse contendit, his verbis. „Cerebri magnitudo insignis est in proportione sui corporis, ut habet *Aristoteles*. Et, ut plurimum homo duplo plus cerebri habet quam bos, nempe ad librarum quatuor, vel quinque pondus. Inde vero sic ratiocinandum esse puto. Corporis humani mediocri pondus non assurgit ultra quartam partem ponderis corporis bovini; & tamen duplo plus cerebri ei concessum est in regimen tantilli corporis. Inde sequitur, octuplum cerebri datum esse ad regendum æquale pondus membrorum. Ipse etiam eorum corpora pondere corpus humanum æquare. Eorum autem cerebrum tantum octavum circiter partem habere ponderis cerebri humani. . . . Ex his autem sponte sua hoc sequitur, maiorem & molem, & vim cerebri, quæ in homine conspicitur, ei naturaliter inservire, ut multiplicem actuum, seu

motuum varietatem inde pendente diligentiore deliberatione, consilio, & cura (qui usus sunt cerebri peculiare) dirigat. Hoc autem fieri nequit, quam sibi maximum proponendo, commune nempe universi, bonum, entium vero rationalium præcipue, & optima media commodissima ratione sollicitando, idest, efficaci benevolentia rationales sibi omnes devinciendo. . . . In avibus aliquot, & piscibus cerebri quantitas adeo exigua est, ut ab oculorum suorum mole & pondere æquetur, quandoque etiam superetur. . . . nec his tamen hoc deest ingenii, ut pacate agant cum animalibus sui generis. Quanto minus hoc deesse potest (salva ipsorum felicitate) hominibus universim, qui amplissimis agenda cogitationis instrumentis donantur; præsertim cum in cerebri usu ad prosecutionem veri, bonique maximi, maxima pars felicitatis humanæ consistat? “

VI. Hoc itaque est istius *Britanni Philosophi* ratiocinium. Homines exercendæ benevolentia adversus sui similes, & ad ineundam cum eisdem societatem aptiores sunt ceteris animantibus, quod illorum cerebrum superet in magnitudine aliorum animantium cerebra. Et hoc unum ex principiis est quibus refutat *Thomam Hobbesium*, inquietem, homines uris, lupis, & serpentibus esse ferociore: statum eorum naturalem esse statum belli omnium in omnes: nullam inter eos esse naturam boni, vel mali publici, antequam civitates constituentur; adeoque nullam eiusmodi boni notitiam, nullum eius oppositum. Quod ut evincat *Hobbesius*, hanc inter ceteras affert rationem *Leviath. cap. xv.* Bruta inter iniuriam & damnum non distinguunt: itaque, quamdiu bene sibi est, ceteris non invident. Homo autem tunc maxime molestus est, quando otio, opibusque maxime abundat: tunc enim sapientiam suam in regentium actionibus reprehendendis ostentare amat.

VII. Ut hunc errorem *Cumberlandus* refelat, præ aliis rationibus unam opponit ex cerebri magnitudine arcessitam. Unde autem colligit *Cumberlandus*, hac cerebrum præditum esse prærogativa, qua societas, & mutua benevolentia homines inter promoveatur, & custodiatur? Quam istius effectus rationem assignat? Nullam omnino. Nos contra habemus, unde istius principii falsitatem ostendamus. Nam, si illud consisteret, inde sequeretur, homines maiori ornato cerebro aptiores, & efficaciores esse ad benevolentiam, & societatem exercendam, promovendamque. At frequenter evenit, ut ma-

gnā

gni ingenii, sapientioresque nequiores, turbulentioresque, pacis, & societatis violatores sunt. Quomodo scit Cumberlandus, mentem hominis ita pendere ex ingentiore cerebri quantitate, ut nequeat arcta, & vehemens benevolentia haberi sine ingenti cerebro? In avibus, inquit, & piscibus cerebri quantitas adeo exigua est, ut oculorum suorum mole, & pondere æquetur, quandoque etiam superetur: nec bis tamen hoc deest ingenii, ut pacate agant cum animalibus sui generis. Hoc exemplo confirmat suum principium, ex maiore cerebri quantitate arctiorem proficisci benevolentiam, & societatem. Verum, hoc admissio principio consequitur, eiusmodi pisces, & aves, parvulo instructas cerebro, minus aptas esse ad pacem, & benevolentiam. Et tamen, Cumberlando iudice, pacate una vivunt pisces eiusdem speciei. At, inquit Auctor *Bibliothecæ ratiocinatae* Tomo XXXII. artic. 4. cur pisces isti, qui tanta benevolentia mutuo se se complectuntur intra eandem speciem, bello semper ardent contra alios alterius speciei? Cur mutuo se se devorant, deglutiuntque? Duplici ne cerebro instructi sunt? Uno, quo sui similes diligant, in eosque benevolentiam exercent: altero, quo ceteros dissimiles hostiliter persequantur? Errores itaque *Hobbesii* crassis aberrationibus labefactare infelici conatu nititur *Cumberlandus*. Non inficior, plura contra eundem opponere principia vera; sed tot erroribus hæc permixta sunt, ut, si ille per prærupta, hic per anfractus ambulet. Quod ut evidentius lector colligat, alterum transcribo ex hocce Philosopho *Cumberlando* principium, quo utitur adversus *Hobbesium*, ut inde evincat, mutuum inter homines benevolentiam originem esse unde leges naturales dimanant.

VIII. Principium istud eruit *Cumberlandus* ex inclinatione ad propagandam speciem. Inquit enim *cap. cit. §. 28.* „ Ad indicium „ igitur quartum, animalibus omnibus commune, a propensione ad propagandum „ suum genus desumptum, hoc solum (quod „ observavi) habet corpus humanum, quod „ ipsi peculiare est, nempe quod eius propensiones ad venerem non limitatæ sunt ad quoddam „ anni tempestates, ut ceterorum ferre animalium, sed quodammodo perpetuæ „ sunt. Hinc autem fit ut hominibus plerisque „ necessaria sint connubia, & prolis suscipiendæ appetitus vehementior: hinc sequitur, nec ab his divelli posse appetitus, „ immo & pacta circa alimoniam, & regimen familiaræ. Quoniam autem hæc omnia „ a sanguinis humani partibus agilioribus, &

„ a maiorum vi vasorum spermaticorum „ veniunt, necesse est ut pariter maiora sint „ inter homines quam inter bruta: maior itaque „ que erit familiaræ alendæ regendæque cura, „ quæ sine cognitione legum naturalium, & „ propensione aliqua ad earum observationem „ nulla esse potest. “

IX. Digna profecto tanto Philosopho moralis doctrina. In hoc homines brutis præstant, quod singulis & omnibus quatuor annis tempestatibus semper exercendæ libidini idonei sint, & parati? Brutorum desideria sua habent definita confinia. Tum solum bruta libidini indulgent, cum adfit prolis suscipiendæ occasio. Hac sublata causa, a turpi abstinent voluptate. Homines vero nullos temporis limites agnoscunt; sed quolibet tempore his frui illecebris valent. Dum hæc *Cumberlandus* scriptis consignabat, odio forte raptus erat contra Catholico-Romanam Ecclesiam, quæ coelibatum colit, & castitatem consulit. Verum non modo deturpare hominum dignitatem *Cumberlandus* tentat; sed falsa quoque de ipsis animantibus scripturæ. Siquidem istorum plurima non alicui anni tempestati suam coercent libidinem, sed pluries in annum generant, ut testantur qui de Indis, & Americanis brutis scribere; quin & in Europa in non paucis animalibus id evenire, Naturalistæ tradunt, & experientia ipsa testatur.

X. Plurima alia ex *Cumberlando* referre possem, ut eiusdem operis futilitatem evidentius patefacerem. Nec propterea inficior, plures in eodem, sicut in quolibet opere, contineri veritates; sed illas innumeris, & crassissimis permixtas erroribus assero. Erravit impius *Hobbesus*, qui Deum ipsum de throno detrudere scelerate tentavit. At, si *Cumberlandus* ex hac parte profligavit *Hobbesianam* impietatem, in alios ipse prolapsus errores est. Præterquam quod omnia tam barbara oratione involvit, & tam perturbate omnia collocat, ut vix legi sine ingenti molestia queant. *Barbeyracus* Gallica sua versione delinire ditionis asperitatem, notisque illustrare obscuram doctrinam sategit. At, licet ætatem sit Gallica versio, non propterea melior doctrina est. Quin prolixis enarrationibus ex arbitrio adiectis, & erroribus resperis auxit, non minuit aberrationes. Dum lego *Lutheranos*, novosque *Reformatos*, aut *morem*, aut *fidei quæstiones* versantes, mihi videre videor homines *Andabatarum* more secum pugnantibus, & *Turris Babelicæ* ædificatores omnia confundentes. Extorres miserii sunt, & segreges a principio veritatis, per abru-

abrupta, & anfractus discurrunt errabundi, & crescente in dies obstinatione, & rebellionem a sancta matre Ecclesia, densiori quoque incredulitatis, impietatisque caligine obducuntur. Quare non assentior *Cl. Antonio Genuesi* in Regia Neapolitana Universitate Professori, scribente in Prolegom. ad *Elem. Metaph. §. 14. Sed nulli melius hæc studia exculta sunt quam in Anglia, idque non ob aliam rationem, ut puto, quam ob libertatem philosophandi*. Experientia oppositum docet. Ubinam tot Athei, tot Deistæ, quot sunt in Anglia, non ob aliam scilicet rationem quam ob libertatem philosophandi? At, ut ipse perdoctus *Genuesis* ibidem animadvertit §. 6. ex *Verulamio*, nunquam consummati, sed inepti Philosophi Athei fuere. Quid vero novi attulerunt Angli adversus impios, quod non fuerat sapientius a nostris valde antea dictum? Sed de hoc fufius alibi.

XI. Ut vero ad *Cumberlandum* revertar pauca adversus illius capitale principium, missis aliis consuetariis, dicam. In hominum itaque benevolentiam leges revocat naturales. Hanc benevolentiam humanæ societatis fundamentum constituit. Multis minime opus est ut evincam, hominem hunc profus delirare. Quoniam ex iis quæ in dissertatione superiore dicta sunt, id luculenter innotescit. Animadverti ibidem, duas in homine reperiri substantias, secum pugnantibus intestino, & non interrupto bello. Utique homo amore in alios homines fertur; & benevolentia, qua mutuo mares, & feminæ se complectuntur, fundamentum est societatis. Amor iste societatis non tam liber quam necessarius est. Quandoquidem homo vivere, & stirpem propagare absque societate nequit. Maritus, uxor, filius una sint necessium est. Ex hac parte benevolentia fundamentum est societatis; & in eandem quoquomodo leges revocari naturales queunt. Verum enimvero, cum amor iste peccato originali perturbatus sit, impotens, effrenis, & turbulentus factus est. Aio & ego, amorem in homine, veluti Regem in throno, Imperatorem in exercitu dominari, flectere, regere omnia. At quemadmodum Rex nisi legibus regiminis clavum moderetur, nisi amorem suum intra æquitatis fines coerceat, tyrannus evadit; ita hominis amor, nisi rectæ rationis lumine dirigatur, nisi superiori & cælesti igne purgetur, tyrannus est, qui omnia pervertit; atque eodem tempore bellum & pacem, frædera & perduelliones parit, coniungit, & separat, diligit, & odit, blanditur, & insectatur. Societatis necessitas mutuum infert am-

plexum; at propriæ felicitatis cupido, & præstandi ceteris ambitio, atque principatus, dominandique libido diffidia, iurgia, discordias, bella perpetua, & crudelissima procreant. Rectæ rationis lumen ordinem ostendit quo inferiora mediis, media supremis parere debent. Videt homo experrectus hæc omnia; sed vires deficiunt quibus tot debellare hostes, tyrannosque valeat. *Video meliora, proboque: deteriora sequor.*

XII. Qualis ergo amor est qui recte omnia dirigit, qui societatem firmat, pacem colit, frædera servat inter homines, & homines Deo aureis vinculis devincit? Amor iste divinus est. Hæc sola benevolentia cælestis pacem sine bello, societatem sine divisione, tranquillitatem absque perturbatione, ordinem absque confusione facta testa custodit. Sed, ut magis *Cumberlandi* falsa doctrina appareat, illud in memoriam revocandum, quod, nisi prius homo peccasset, humana societas, mutua sulta benevolentia, tranquilla absque diffidio ullo vigeret. Perpetrata culpa, tranquillitas ordinis in diffidia, bella, & tumultuantium affectuum turbam conversa est. Porro omnes mutuo pugnantibus passiones in amorem proprium inordinatum reducuntur. Hæc amoris proprii perturbatio, ex prius culpa infecta, fons, & origo est omnium passionum, discordiarum, bellorumque, atque calamitatum. Et hunc amorem, diffidorum parentem, *Cumberlandus*, Ecclesiæ protestantis ferventissimus propugnator, præiacit, tamquam humanæ societatis & concordie fundamentum.

XIII. Nos, inquit *Cumberlandiani*, *Puffendoriani*, ceterique de iure naturæ agentes, sola naturæ principia consulimus, ad Theologos meisse relicta tractandi ea quæ a doctrina revelata pendunt. Ita res se habet. Sed hic est illorum error, & cæcitas non ferenda. Quod *Ethnicorum* Philosophi hac via inceserint, venia digni sunt, quod doctrinam revelatam ignoraverint. At *Lutheranorum*, & *Calvinistarum* cæcitas inexcusabilis omnino est. Vident isti, sicut videbant *Pagani*, humanæ naturæ infirmitatem: & quam illi nescierunt medicinam, isti perspectam habent. Sciunt hi, benevolentiam humanam perturbatam, & inordinatam, discordiarum, litium, bellorumque originem esse secundissimam: & in hanc *Cumberlandus* leges regerit naturales? Falleris, inquires. Homo suapte natura benevolus est: benevolentia ex ipsa proficiscitur natura. Philosophus benevolentiam, quæ hanc naturam absolute consideratam consequitur, præ oculis habet eam-

eamque considerat, ceteris relictis, quæ ex culpa originali, quæ Philosophos latet, eidem acciderunt. Cum itaque natura hæc humana seungi a benevolentia nequeat; iure, tamquam fundamentum legum naturalium, & societatis mutæ, hanc designamus benevolentiam.

XIV. Existimabam moralem Philosophiam Protestantium eo pertinere, ut hominum, qui re ipsa extant in mundo, mores formaret; at mea me fecellit opinio. Istorum Philosophia moralis naturam humanam spectat ut abstractam, & in metaphysica præcisione existentem. Hi sunt medici, qui ægrotum inviventes naturam humanam, ut ab infirmitate qualibet immunem, sanare student. Næ isti peritissimi medici? Sinamus ergo Scriptores istos Ethnicis cæciores. Utique vires naturæ expendendæ, meditandæque. Considerandum, quo natura ex se propendeat, quo inclinet, quo tendat. Verum una eiusdem morbi affectiones, intestinæ revolutiones considerandæ; & quid re ipsa valeat, tota mentis indagine perscrutandum est. Porro natura ista ex una parte ad societatem, ex altera ad divisionem, separationemque fertur. Paganorum Doctores, causam istius intestini belli nescientes, idoneam sanandæ naturæ medicinam ignorarunt. Istorum vestigia persequi novatoribus placet. His itaque in suarum tenebrarum spissa caligine relictis, veritatem paucis manifestemus.

XV. Amor est qui, veluti clavus navim, hominem, hominumque societatem moderatur, flectit, subicit, erigit, quocumque vult. Rex est qui omnibus appetitionibus imperat, qui obstacula superat, qui grandia molitur, qui non agit perperam, non invidet, non æmulatur, non est ambitiosus; sed omnia suffinet, omnia suffert. Amor iste primum naturalis rationis lumine dirigitur: deinde & luce, & flamma cælesti fovetur, accenditur, & perficitur. Amor iste Paganos latuit, eumque Lutherani, & Calviniani reiciunt, repudiantque. Lumen itaque tum naturale, tum divinum benevolentiam humanam dirigit, roborat, & sursum effert. Hæc benevolentia, præfato lumine directa, societatem veram inducit, pacem alit, tranquillitatem fovet. Hæc est doctrina sancti Pauli Apostoli Epistolæ ad Romanos cap. III. *Qui diligit proximum suum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum, Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.*

XVI. Revocet Britannus Philosophus Cumberlandus hominum societatem, legesque naturales in benevolentiam maris cum muliere concumbentis, in libidinem humanam nulli tempore limitatam, in vasa spermatica ampliora in homine quam in brutis. Quoniam hæc philosophandi ratio, Protestante hæretico revera digna, sat est ut heine colligas, quo in pretio habendi sint libri quos ad illustrandum naturæ ius evulgant Lutherani, & Calviniani. Hæc sunt opera digna ut *Barbeyraci* penicillo dealbentur. Hi sunt sapientes illi aquilonares, qui iacentem, obscuratamque iuris naturæ scientiam ad pristinum lucem restituerunt; qui, exclusa doctrina revelata, supernoque lumine, iuris naturalis arcana referare contendunt.

C A P U T III.

Doctrina S. Thomæ de homine propter finem operante. Finis, qui principium extrinsecum est humanarum actionum, notio, & partitio. Plures hoc de argumento quæstionculæ. Admonitio ad Pufendorfianos, Volfianos, & Heinneianos.

I. Inter præcipuas angelicæ doctrinæ prærogativas, perspicuitas, & ordo admirandus in primis resplendent. In prima suæ Summæ parte Dei existentiam, naturam, attributa, personarum pluralitatem, potestatem, vimque creatricem istius universi, & innumera alia arcana quæ Dei naturam consequuntur, incredibili claritate exponit. In secunda eiusdem Summæ parte, quam eius Asserclæ in partes duas tribuerunt, de homine propter finem operante sermonem instituit; atque eiusdem officia adversus se, adversus Deum, adversus ceteros homines singulari perspicuitate, & ordine declarat. Quid naturæ vires valeant, quibus auxiliis egeant, ut se se in officia exerant, dispicit. Intellectus, & voluntatis, quæ sunt duo iuris naturæ proxima principia, operationes omnes tam ordinate enucleat, tanta luce perfundit, ut in admirationem raptus lector hæreat.

II. Quoniam vero amor est qui in homine dominatur, ut capite superiore diximus, ab amore ultimi finis S. Thomas suam primam secundæ partis auspiciatur. Initio huius libri doctrinam, qua Doctor Angelicus in Commentariis super *Ethic. Arist.* ideam veluti universalem hominis, se, Deum, & ceteros homines respicientis, perhibet, in medium produxit. In præsens, quæ idem Doctor sanctus in sua 1. 2. de hominis officiis mirabili ordi-

ordine tradit, exponam. Primam suam quæstionem in octo partitur articulos. Nos vero sequentibus quæstionculis omnia perstringemus. Facilia quippe sunt, & omnibus pervia quæ hoc in capite dicturi sumus, idcirco paucis expedienda.

III. Quæst. I. *Quid, & quotuplex sit finis, & an homini agere propter finem conveniat?* Resp. Vulgari circumfertur proverbio, in omnibus respiciendum esse finem, qui est humanarum operationum extrinsecum principium, & terminus. Principium in intentione, terminus in executione. Huc pertinet quod Propheta David canit Psal. cxviii. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas... propter retributionem.* Communis finis notio hæc est: *Id cuius gratia aliquid fit.* Duplicem distinguit finem Angelicus. Unum appellat *cuius*, alterum *quo*. Ille res ea est ob quam consequendam agens operatur; hic est eiusdem rei adeptio. Præter hos duos fines alius nominatur finis *cui*, videlicet *cui* quæritur res illa quæ habet rationem finis *cuius*: æterna retributio est finis *cuius* gratia; homo est finis *cui* desideratur illa æterna merces. Alteram divisionem tradit S. Thomas in finem *operis*, & in finem *operantis*. Finis *operis* res illa est quam opus suapte natura spectat, & in quam tendit. Finis *operantis* est in quem agens ex suo arbitrio ordinat opus suum. Tandem celebris est divisio in finem *ultimum*, in quem voluntas omnia dirigit, & in quo sistit; & in finem *intermedium*, seu non ultimum, in quo voluntas non quiescit, sed ultra pergit; ut dum vult laborem propter mercedem, mercedem ob alendam vitam, vitam ob salutem animæ, animæ salutem ob Dei gloriam, in qua tandem sistit.

IV. Homini agere propter finem convenit. Idque S. Thomas ex ipsius humanæ naturæ finitione evincit. Homo quippe ratione, & voluntate a ceteris creaturis distinguitur. Quare actiones illæ humanæ dicuntur quæ a voluntate, rationeque deliberante procedunt. Aliæ enim actiones, quæ sine rationis deliberatione fiunt ab homine, *hominis*, non humanæ appellantur, quod ab homine ut animali, non ab homine ut ratione prædito dimanent. Porro actiones humanæ propter finem sunt necessarium est: quia, quoties homo deliberate agit, finem sibi præstituit, cuius gratia operatur. Ecce præstituit finem sibi debet? Quia nequit humana voluntas agere, nisi propter bonum, quod est eiusdem adæquatam obiectum. Ergo, quoties deliberate agit, proponere sibi bonum debet. Bonum autem propositum finis rationem

habet. Ergo homini agere propter finem convenit.

V. Quæst. II. *Solius ne hominis est propter finem agere?* Resp. Negat S. Thomas art. 2. sed omnia agentia propter finem operari docet. Nullum quippe agens in actionem erumpere valet, nisi ab aliqua causa determinetur. Est enim indifferens ad hoc aut illud agendum. Ergo, ut hoc potius præ alio agat, determinari ab aliquo debet. Porro hoc est discrimen rationales inter & irracionales creaturas, quod quæ ratione prædita sunt, semetipsas movent per propriam voluntatem, prævio rationis iudicio proponente finem, qui in sui prosecutionem voluntatem allicit; quæ vero sunt rationis expertes, non movent seipsas in finem, sed moventur ab alio. Nam, si sensu carent, ab alio diriguntur in finem; ut sagitta in finem, seu scopum dirigitur a sagittante: quæ vero sensu prædita sunt, naturæ instinctu in finem ducuntur. Homo finem, & media fini consequendo idonea agnoscit. Bruta apprehendunt finem, & absque omni consultatione in eundem naturæ inclinatione rapiuntur. Aliqua bruta, ut canis, equus &c. ita se gerunt in mediorem, quæ fini obtinendo viam parant, electione, ut, consultatione præmissa, agere videantur; sed ex ceteris operationibus liquido constat, instinctu, non consilio illa duci. Naturæ auctor omnes creaturas quæ ratione carent, dirigit in finem. Bruta utique movent quoquomodo seipsa in rem quæ finis est; at finis rationem cum respectu ad media, & mediorem proportionem cum fine non distinguunt, nec consulerent super iisdem valent. Ceteræ creaturæ sensu destitutæ extrinsecus tantum in finem moventur. Neque hinc colligas: velim, homines a Deo non moveri in finem: moventur enim & isti, sed iuxta propriam naturam, libero arbitrio instructam.

VI. Hinc colligas, uno in sensu agentia omnia propter finem operari, quatenus ab auctore naturæ diriguntur in finem; altero in sensu solum hominem inter istius universi creaturas agere propter finem, quia solus finem cum mediis, & media cum fine confert. Actiones ridendi, flendi, admirandi, licet ab homine prodeant, si tamen rationem præveniant, sicut & prima cogitatio intellectus, & motus indeliberati voluntatis, non sunt proprie actus humani; cum non producantur ab homine per rationem agente. E contrario actiones ipsæ quæ brutis competunt, ut comedere, bibere, ambulare, &c. si fiant deliberatione imperante, humanæ sunt.

VII. Disputare hic Theologi solent, operetur

retur ne Deus propter finem. Communis sententia est, illum agere ad extra propter finem, quatenus unum propter aliud ordinet; non quatenus ideo velit hoc, quia vult aliud; sed actio qua vult finem, ei causa non est cur velit media: quia quo actu finem, eodem & media vult, & omnia in seipsum ordinat, ut Salomon ait Prov. XVI. *Universa propter semetipsum operatus est Dominus.*

VIII. In controversiam similiter revocant Theologi, num omnes actiones humanæ, tam elicite, nempe quas ipsa voluntas producit, quam imperate, nempe quæ eliciuntur ab intellectu, aliisque potentiis, sint propter finem. Communis sententia adfirmat. Nam actiones quæ in mediis executione occupantur, ut consensus, electio, & usus, sunt eiusdem finis effectus. Siquidem ideo voluntas eligit media, quia vult finem. Aliæ actiones quæ finem spectant, ut simplex volitio, & intentio, similiter sunt propter finem: quia voluntas a finis bonitate vel vera, vel apprehensa movetur. Bonitas itaque finis illicit movetque voluntatem in sui prosecutionem.

IX. Quæst. III. *Officia humana recipiunt ne a fine speciem, seu bonitatem, ac malitiam?* Resp. Humana officia, ut moralia, S. Thomas considerat; ita ut actiones humanas, & actiones morales pro eadem re accipiat. Porro has actiones humanas suam a fine speciem capere docent Scripturæ divinæ, & Patres. Inquit enim S. Matthæus cap. VI. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Quem textum sic interpretatur S. Augustinus Lib. II. de ser. Dom. in mont. cap. XIII. Oculum hic accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quidquid facimus: quæ si munda fuerit, & recta, & illud aspiciens quod aspiciendum est; omnia opera nostra, quæ secundum eum operamur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellavit. Luculentius rem hanc explicat S. Doctor Lib. de morib. Manich. cap. III. Quod non vescimini carnibus, & vinum non bibitis, signaculum oris mirandum, & laudandam putatis. Quod quæro a vobis quo fine faciatis? Finis enim, quo referuntur ea quæ facimus, id est propter quem facimus quidquid facimus, si non solum inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum facta nostra laude aliqua digna sunt. Sin ille iure merito culpatur, quem spectamus, & intuemur, cum in aliquo versamur officio; id quoque officium nemo improbandum, vituperandumque dubitaverit. De Catilina memorie proditum est, quod frigus, sitim, famem ferre poterat: hæc erant illi spurco, sacrilegoque etiam cum Apostolis nostris commu-*

nia. Unde ergo discernitur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi sine illo, quem diversissimum sequuntur? Hanc S. Augustini doctrinam ipse S. Thomas in hac 1. 2. quæst. 1. art. 3. allegat, & ratione sua confirmat. Actiones, inquit, humanæ & a principio, & a termino speciem capiunt bonitatis, vel malitiae. Principium autem extrinsecum actionis humanæ est finis movens voluntatem, quæ simul in eodem fine, executionis ordine spectato, tamquam in termino quiescit. Hinc concludit Angelicus Doctor. *Et ideo manifestum est quod principium humanorum actuum, in quantum sunt humani, est finis: & similiter est terminus eorumdem. Nam id ad quod terminatur actus humanus, est id quod voluntas intendit tamquam finem.*

X. Quæst. IV. *Sit ne aliquis finis ultimus humanæ vitæ?* Resp. Hanc quæstionem art. 4. proponit S. Thomas, qui abstrahit a fine vero, de quo in altera sequenti quæstione agit, & ficto. Ordinate quippe incedit, & a generalibus ad particularia gradum facit. Quæstionem hanc respondet. *Impossibile est in finibus procedere in infinitum quacumque ex parte; in omnibus enim quæ per se habent ordinem ad invicem, oportet quod, remoto primo, removeantur ea quæ sunt ad primum..... Non est possibile in moventibus causis procedere in infinitum: quia non esset primum movens, quo subtracto alia movere non possunt, cum non moveant nisi per hoc quod moventur a primo movente. In finibus autem invenitur duplex ordo, scilicet ordo intentionis, & ordo executionis, & in utroque ordine oportet esse aliquid primum. Id enim quod est primum in ordine intentionis, est quasi principium movens appetitum: unde, subtracto principio, appetitus a nullo moveretur. Id autem quod est principium in executione, est unde incipit operatio: unde, isto principio subtracto, nullus inciperet aliquid operari. Principium autem intentionis est ultimus finis; principium autem executionis est primum eorum quæ sunt ad finem. Sic ergo ex neutra parte possibile est in infinitum procedere: quia, si non esset ultimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur; nec etiam quiesceret intentio agentis. Si autem non esset primum in his quæ sunt ad finem, nullus inciperet aliquid operari, nec terminaretur consilium; sed in infinitum procederet. Ea vero quæ non habent ordinem per se, sed per accidens sibi invicem coniunguntur, nihil prohibet infinitatem habere: causæ enim per accidens indeterminatæ sunt. Et hoc etiam modo contingit esse infinitatem per accidens in finibus, & his quæ sunt ad finem.*

XI.

XI. Integram argumentationem S. Thomæ rescribere volui, ut vel ex hac sola colligant Pufendorfiani, Volfianique vim, ordinem, profunditatem, atque perspicuitatem ratiocinii quo utitur Doctor Angelicus in qualibet sua firmanda sententia. Innumeri sunt fines particulares, qui ordinem per se, seu essentialem non habent inter se: nec enim unus istorum ab altero pendet in movendo appetitu, cum sint disparati. Quare voluntas a quolibet particulari fine incipere valet, eumque alteri subicere, cum nullus ex his finibus particularibus suapte natura ita determinatus sit, quin eadem voluntas ab altero incipere possit. Hinc voluptuosus quætere pecuniam valet, ut epuletur, ut fornicetur, ut ludat, ut ædificet, & ad quemcumque alium finem, ob rationem datam, quod nullus ab altero in appetitu movendo pendet.

XII. Quæst. V. *Unius hominis valent ne esse plures ultimi fines?* Resp. Negat S. Thomas art. 5. tresque rationes assignat. Prima hæc est. Unusquisque suam appetit perfectionem. Ergo, quoties appetit bonum, tamquam ultimum finem, appetit ultimam, plenamque perfectionem, quæ totum impleat appetitum. Nisi enim totam appetitionis amplitudinem satiaret, iam non esset ultima perfectio. Si totam implet; nil ergo alteri fini relinquit occupandum. Notio finis ultimi est, ut omnia referantur ad illum. Si duo essent ultimi fines; vel unus istorum amaretur propter alium, vel secus. Si primum, iam finis, qui propter alium amaretur, non esset ultimus, eum referretur ad alium: quæ ordinatio ultimi finis notioni repugnat. Si secundum, neuter esset ultimus finis, cuius notio est, ut omnia propter ipsum appetantur. Altera ratio. Sicut in processu rationis principium est id quod naturaliter cognoscitur; ita in processu rationalis appetitus, qui est voluntas, oportet esse principium id quod naturaliter desideratur. Hoc autem oportet esse unum: quia natura non tendit nisi ad unum. Principium autem in processu rationalis appetitus est ultimus finis: unde oportet id in quod tendit voluntas sub ratione ultimi finis, esse unum. Tertia ratio eiusmodi est. Cum actiones voluntariæ ex fine speciem sortiantur, sicut supra habitum est; oportet quod a fine ultimo, qui est communis, sortiantur rationem generis; sicut & naturalia ponuntur in genere secundum rationem formalem communem. Cum igitur omnia appetibilia voluntatis, in quantum huiusmodi, sint unius generis, oportet ultimum finem esse unum: & præcipue quia in quolibet genere est unum pri-

imum principium: ultimus autem finis habet rationem primi principii, ut dictum est. Sicut autem se habet ultimus finis hominis simpliciter ad totum humanum genus; ita se habet ultimus finis huius hominis ad hunc hominem. Unde oportet quod sicut omnium hominum est naturaliter unus finis ultimus, ita huius hominis voluntas in uno ultimo fine statuatur. Nec verbum adicio tam sublimi, & luculentæ doctrinæ, quam ipse Christus Dominus confirmat, inquit Matth. VI. *Nemo potest duobus dominis servire, qui scilicet supremi sint, nec unus alteri subiaceat.*

XIII. Quæst. VI. *Vult ne homo, quæ appetit, omnia propter ultimum finem?* Resp. S. Thomas art. 6. hanc proponit quæstionem, & affirmanter respondet ob duplicem rationem. Quoniam quidquid homo appetit, sub ratione boni illud appetit. Porro aut illud appetit ut bonum perfectum; & tum est ultimus finis: aut ut bonum minus perfectum; & tunc hoc bonum vult, ut tendat in bonum perfectum, quia semper inchoatio alicuius ordinatur in perfectionem consummatam, in ultimo fine constitutam. Accedit quod ultimus finis eodem modo appetitum movet quo prima causa ceteras movet. Omnes autem secundæ causæ moventes non movent, nisi secundum quod moventur a primo motore. Igitur secunda appetibilia appetitum non movent nisi in ordine ad primum appetibile, quod est ultimus finis. Hactenus S. Thomas totidem fere verbis. Qua de re late disputat in dissp. quæst. de carit. art. II. *Omnia actu referre in Deum non est possibile in hac vita; sicut non est possibile quod semper de Deo cogitetur.... Sed quod omnia virtualiter referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis, ad quam omnes tenentur. Ibidem distinguit relationem habitualement a virtuali his verbis. Aliud est habitualiter referre in Deum, & aliud virtualiter. Habitualmente enim refertur in Deum etiam is qui nihil agit, nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens. Sed virtualiter aliquid referre est agentis propter finem ordinatum in Deum. Unde habitualiter referre omnia in Deum non cadit sub præcepto, sed virtualiter referre omnia in Deum cadit sub præcepto caritatis; cum hoc non aliud sit, quam habere Deum ultimum finem. Verum de hoc plura in dissert. de carit. dicta sunt, quæ ibi videri possunt.*

XIV. Quæst. VII. *Sit ne omnium hominum unus ultimus finis?* Resp. Finis ultimus sub duplici aspectu consideratur. Primo secundum generalem finis ultimi rationem: & sub hac consideratione unus est omnium finis ultimus.

E 2

Alte-

Altero modo spectatur ut res quædam particularis, in qua homo suum ultimum finem constituit: & sub hac consideratione unus non est omnium hominum finis ultimus. Quoniam non una omnium est sententia de re in qua boni summi, & perfecti, explentis appetitionem voluntatis, ratio sita sit. Nam hanc summi boni perfectionem alii in divitiis, alii in voluptatibus constituunt. Finis vero ultimus sub priori consideratione unus est omnium: siquidem omnes appetunt id quod existimant esse bonum summum & perfectum, quodque potens sit saturare usquequaque voluntatis amplitudinem. Et in hoc ratio formalis finis ultimi sita est.

XV. Quæst. VIII. *Utrum in hoc fine ultimo aliæ creaturæ conveniant?* Resp. In octavo articulo, quo suam claudit S. Thomas quæstionem, propositum dispicit quæsitum, illudque paucis resolvit. Finis *cuius gratia*, seu res quæ reapse est ultimus finis, unus est hominum, & aliarum creaturarum. Omnia quippe Deus propter semetipsum operatus est. Si vero sermo sit de fine quo, non unus est hominum, & creaturarum irrationalium finis. Nam homines cognitione, & amore Deum indispiscuntur; aliæ vero irrationales creaturæ ultimum finem, seu Deum, assequuntur, quatenus aliquam Dei similitudinem participant prout existunt, aut vivunt.

XVI. Perstringere paucis volui primam quæstionem, quam in octo distributam articulos S. Thomas de homine propter finem operante tractat, ut aliquo suffundantur pudore Pufendorfiani, VVolfiani, Heinnecciani, ceterique similes, qui Scholasticis obscuritatem, iuris naturalis ignoracionem, & tumultuariam scribendi rationem exprobrant. Quid, si omnia argumenta, quæ singulis articulis sibi obiicit, dirimitque Angelicus brevitate, & erudicione summa, in medium attulissent? Porro hæc omnia viam aperiunt ad naturam humanam, quæ iuris naturæ fundus est, penitus cognoscendam. Et tamen ubinam celeberrimi iuris naturæ interpretes heterodoxi hoc primum humanarum actionum principium illustrent? Ubi Pufendorfius, Heinneccius, Thomafius, ceterique hanc doctrinam, omnium primum explicandam, declarant? Quæ idcirco illis vitio verto, quod, cum omnia perturbate, confuseque permisceant, temeritate incredibili summi catholicæ Ecclesiæ viris insultare non erubescunt.

CAPUT IV.

De beatitudine, quæ est verus ultimus finis hominum. In nullo bono creato, sed in solo Deo sita est. Christiani VVolfii de summo bono propositiones.

I. **P**rimum S. Thomas universalem finis ultimi notionem dispexit: post ad rem ipsam, in qua hæc finis ultimi natura sita est, declarandam accedit. Paganorum Sapientes nullum aliud argumentum tanto studio ac istud de finibus bonorum, & malorum illustrarunt. Huc illorum curæ, & ultimi conatus. Quinque libros insumpsit Marcus Tullius: At nulla umquam causa inter eos fuit in qua minus conveniret, & de qua magis diffiderent. S. Augustinus *Lib. XIX. de Civ. Dei cap. 1.* advertit, Marcum Varonem numerare ducentas octoginta & octo sectas mutuo pugnantibus super illa felicitate quæ beare homines valet. *De finibus enim* (inquit Augustinus) *bonorum, & malorum multa, & multipliciter inter se philosophi disputarunt. Quam quæstionem maxima intentione versantes, invenire conati sunt quid efficiat hominem beatum. Illud enim est finis boni nostri, propter quod appetenda sunt cetera, ipsum autem propter seipsum. Finem ergo boni nunc dicimus, non quo consumatur, ut non sit, sed quo proficiatur, ut plenum sit; & finem mali, non quo esse desinat, sed quousque nocendo perducatur. Fines itaque isti sunt summum bonum, & summum malum. De quibus inveniendis, atque in hac vita summo bono adipiscendo, vitando autem summo malo, multum, sicut dixi, laboraverunt qui studium sapientiæ in huius sæculi vanitate professi sunt; nec tamen eos, quamvis diversis errantes modis, naturæ limes intantum ab itinere veritatis deviare permisit, ut non alii in animo, alii in corpore, alii in utroque fines bonorum ponerent, & malorum. Ex qua tripartita veluti generalium distributione sectarum Marcus Varro in libro de Philosophia tam multam dogmatum varietatem diligenter, & subtiliter scrutatus advertit, ut ad cclxxxviii. sectas, non quæ iam essent, sed quæ esse possent, adhibens quasdam differentias, facillime perveniret.*

II. Notio beatitudinis absolute acceptæ bonum est plene, & usquequaque saturans appetitum rationalis animæ. Boetius dicit, statum esse omnium bonorum aggregatione perfectum. Sicuti duplicem finem distinguit S. Thomas, ita duplicem distinguit beatitudinem. Altera appellatur *obiectiva*, & est res ipsa

ipsa, seu finis *cuius gratia*. Altera *formalis*, estque actus quo homo obtinet, & amplectitur ipsam beatitudinem obiectivam, seu bonum quod satiat appetitionem humanam. Beatitudo *obiectiva* duplex. Altera supernaturalis, quæ est summum bonum, viribus divinæ gratiæ obtinendum: altera naturalis, quæ similiter est summum bonum, viribus naturæ comparandum. Rursus beatitudo obiectiva altera essentialis, quæ est Deus ipse, ut infra dicturus sum; altera accidentalis, quæ comprehendit cetera bona creata extra Verbum.

III. Doctor Angelicus quæstionem secundam, in octo itidem articulos tributam, occupat in investigatione & examine illarum felicitatum in quibus constituere plures suam beatitudinem solent. Et primum definit, non posse in divitiis consistere: divitiæ quippe anxium, non beatum efficiunt hominem, ut testatur Salomon omnium ditissimus. Demonstrat *art. 2.* beatitudinem hanc non esse in honore sitam: quia honor est testimonium excellentiæ, quæ iam splendet in illo cui honor exhibetur. Multo minus in fama; quæ, si vera est, consequitur, non confert beatitudinem, ut ostendit *art. 3.* Dominium, & potestas pluribus aliis indigent, & sollicitudinem afferunt, & curas multas, quæ hominem non beatum, sed anxium efficiunt: idque probat S. Thomas *art. 4.* quemadmodum *art. 5.* evincit, bona corporis non reddere hominem beatum; tum quod hæc brevitate, & mutationi sint obnoxia: tum quod hæc ad conservationem hominis ordinantur. Ipse autem homo nequit sibi esse sua beatitudo, nec ultimus finis. Voluptates vero, & delectationes, ut demonstrat S. Doctor *art. 6.* sunt effectus felicitatis, & beatitudinis, non causa eiusdem. Anima autem ipsa nequit esse sua beatitudo, quia nequit esse suus ultimus finis, ut declarat *art. 7.* Et tandem concludit *art. 8.* in nullo bono creato, neque in omnibus bonis creatis simul collectis consistere beatitudinem posse. Siquidem beatitudinis est plene, & undique explere, ac saturare appetitionem voluntatis; quam satietatem omnia bona creata simul etiam coniuncta præstare nequeunt.

IV. Exclusis bonis creatis ab hominis beatitudine, quæstionem tertiam instituit AQUINAS, similiter in octo distributam articulos, in quorum primo beatitudinem nostram in solo increato bono sitam evincit. Quoniam Deus solus est bonum infinitum, & perfectum, potens saturare animam nostram, sancto Davide teste: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua:*

Conc. Theol. Tom. VI.

Psal. xvi. Distinguit, ut supra, duplicem beatitudinem: alteram obiectivam, quæ est Deus ipse, increata bonitas; alteram formalem, quæ est quid creatum, nempe animæ operatio, qua obtinetur, & possidetur ipsa infinita atque immensa bonitas. Quod in solo Deo ea omnia inveniantur quæ saturare voluntatem nostram queunt, patet ex quatuor humani cordis desideris quæ continenter hominem exagitant, sescunt, circumagunt. Primum est veritatis desiderium, cum Angelis commune. Alterum est desiderium voluptatis, commune cum brutis. Tertium est desiderium æternitatis, commune cum omnibus entibus corruptionis expertibus. Quartum desiderium est honoris & dignitatis, proprium hominis, qui vitam politicam, & civilem agere suspirat. Huc recidunt omnia ad quæ cor hominis inclinatur. Porro hæc omnia in unico solo Deo visio, & possessio splendent. Ibi enim apparet veritas sine ænigmate, cuius possessio voluptatis torrente sitim animæ extinguit. Et, cum Deus æternus sit, perpetua quoque eiusdem possessio erit. Quis autem tantam exprimere dignitatem potest, qualis est evectio ad thronum Dei, ad eiusdem mensam, imperium, regnumque æternum possidendum? Plura disputant Theologi, potissimum, num Deus, ut trinus, sit beatitudo obiectiva; & in quo actu, intellectus, an voluntatis, beatitudo formalis sita sit. Verum hæc omnia præter instituti nostri confinia extant; idcirco illa, sicut & tres alias quæstiones, quibus Doctor Angelicus beatitudinem, & ea omnia quæ eandem comitantur, explicat, missa facio.

V. Sat mihi fuit obiter indicare immensam illam felicitatem, ad quam comparandam creatus homo est. Noster quippe sermo omnis spectare huc debet, ut hunc portum hominibus, qui peregrinantur a Domino, patefaciat. Crocitant Lutherani, Calvinianique, nos doctrinam revelatam cum naturali confundere, ratiociniis, a iure naturæ arcessitis, Scripturarum, Patrumque auctoritates permiscere. Felices in hac vita cum ethnicis Philosophis homines efficiant illi. Exprobrent nobis iuris naturæ ignoracionem. Nos interea, hæc illorum deliria recogitantes, eorumdem miseremur cæcitatibus. Iactant novi isti Sapientes, se hominem imbuere velle, ut recte, morateque se gerat erga seipsum, erga Deum, & erga proximum. Et de principio, hæc omnia officia moderante, vix verba faciunt, aut in solis creatis bonis ultimi finis gloriam contituunt. Atque adeo miseros reddunt homines, dum illos efficere beatos contendunt.

Separant Doctores isti quæ coniuncta funt, & tandem pervertunt omnia; & dum supra ceteros Scriptores semetipsos extollunt, sese deridendos propinant. Festiva sunt quæ VVolffius scribit in prolegomeno ad ius naturæ. Iuris naturæ scientiam necessariam asserit ad virtutem colendam, ad conscientiæ custodiam, ad culpas cavendas. *Qui summum bonum (inquit §. 7.) consequi, & felicitatis compos fieri voluerit, ei iuris naturæ cognitio necessaria.* Iuris naturæ cognitionem primum omnium, tamquam fundamentum, quod præire debet, necessariam omnes fatemur. At fieri ne potest ut homo, hac sola notitia instructus, summum bonum assequatur, evadatque felicitatis compos? Ubinam hoc summum bonum reperitur? In quo sita est felicitas isthæc? Obmutescit. Verborum farraginem confarcinat, ut id probet quod nulla eget probatione; & ea silentio obvolvitur quæ imprimis erant declaranda. Subdit §. 8. *Qui vitæ perfectæ studet, ei cognitio naturæ necessaria.* Satis ne est cognitio ista, ut quis vitæ perfectionem assequatur? Christus Dominus dixit: *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Quid, inquit VVolffiani, in medium Christum IESUM adducis? Sola nunc naturæ decreta scrutamur. Bene habet. At numquid natura ista habet seipsa suam felicitatem, summum suum bonum? Assequi ne perfectionem suam valet is solis quæ ex suo unico colligit fundo? Quod Ethnicorum Philosophi in tot sectas divisi fuerint, & per tot ambulaverint anfractus in istius summi boni, & beatæ felicitatis investigatione, aliqua digni fuerunt venia, ut alias dixi. At Lutherani nostri, talia scribentes, omni sunt excusatione destituti. Lege, si per otium licet, laudata iuris naturæ prolegomena VVolffiana, ut ipse iudex sis, quam sint istorum inscriptiones Reipublicæ sive christiænæ, sive ethniçæ, utiles. Nam, si cum Ethnicorum scriptis in ius naturæ conferas hæreticorum septemtrionalium opera, colliges, pluris faciendum esse unius Marci Tullii, unius Plutarchi, unius Senecæ scripta, quam omnia istorum novatorum ingentia volumina.

CAPUT V.

De officiis voluntariis. Quam præclare hæc S. Thomas, ceterique Theologi catholici exponant. Quam ieiune, imperite, & obscure de his scribant Puffendorfius, Thomafius, ceterique earundem sectarum.

HAftenus S. Thomas principium extrinsecum, quod voluntatem ad sua pera-

genda officia movet, exposuit; nunc ipsius animæ penetralia ingreditur. Recta id disputandi methodus postulabat. *Proponendum est primum (inquit vel ipse Seneca de vita beata cap. i.) quid sit quod petamus. Tunc circumspiciendum est, qua contendere illo celerrime possimus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua.* Ultimi finis notionem, & bonum illud increatum, in quo solo ultimus finis, seu beatitudo nostra reperitur, proposuit reipsa Angelicus. Nunc ad officia, quibus illuc pervenitur, exponenda procedit. Ultimos subit animæ recessus, secretiora penetrat latibula, intentiones, molimina, conatus, deliberationes, consilia, electiones, usus, & cetera vel occultiora arcana referat. Per immensam illam voluntatis humanæ profunditatem discurret, anfractus, specus, antra, labyrinthos offendit. Observat ibi iniustitias, proditiones, vaferrimas machinationes concipi, atque parari: & omnia patefacit. Tumultuantium affectuum & rebellantium passionum turbas in suas digerit classes, & incredibili perspicuitate singulas dispicit, luculentèque enucleat. Totam secundam partem suæ Summæ, quæ, ut ego quidem arbitror, ceteris partibus præstat, & quid portentosum præfert, occupat in explicandis animæ affectibus, vitiis, & virtutibus, ceterisque, quæ hinc consequuntur. Vix de hoc divino prope modum opere loqui mihi contingit, quia me rapi sentiam in eiusdem elogia texenda.

II. Paucis ille hæc omnia explicat in proemio ad *quæst. vi.* his verbis. *Quia igitur ad beatitudinem per actus aliquos necesse est pervenire, oportet consequenter de humanis actibus considerare; ut sciamus, quibus actibus pervenitur ad beatitudinem, vel impediatur beatitudinis via. Sed quia operationes, & actus circa singularia sunt, ideo omnis operativa scientia in particulari consideratione perficitur. Moralis igitur consideratio, quia est humanorum actuum, primo quidem tradenda est in generali, secundo vero in particulari.* Plura ibidem habet, quæ generalem quamdam actuum humanorum æconomiam prædunt; sed brevitate gratia ea prætereo, & eiusdem quæstionis doctrinam explicandam aggredior.

III. *Quæst. I. Quid sit officium voluntarium.* Resp. Finitio quam tradit *quæst. vi. art. 1.* S. Thomas; hæc est: *Voluntarium est a principio intrinseco cum cognitione finis.* Primæ finitionis particulæ distinguunt motum voluntarium a motu per vim, aut per artem producto, seu a motu violento & artificiali, qui a principio extrinseco producitur. Ceteræ particulæ distinguunt officium voluntarium

ab.

ab actione naturali, quæ, tametsi a principio intrinseco eliciatur, non est tamen cum finis cognitione. Hæc finis cognitio presse accipitur, quatenus finis cognoscitur ut bonum alliciens voluntatem. Quare actus quibus intellectus ex principiis conclusiones agnoscit, non sunt absolute voluntarii, nisi prout a voluntate imperantur: quia actus isti cognoscant conclusiones, & principia sub ratione veri, non sub ratione boni. Itaque hæc particulæ, cum cognitione finis, strictim intelligendæ sunt, prout cognoscitur finis ut finis, seu ut bonum, voluntatem in sui prosecutionem pertrahens. Et insuper requiritur ut cognitio hæc internoscatur respectum finis ad media, & mediorum proportionem ad finem.

IV. Disputant Theologi, sitne beatorum amor voluntarius. Afirmat communior sententia, quod amor iste sit a principio intrinseco cum finis cognitione. Et, licet necessitas istius amoris tollat libertatem indifferentiæ, non autem impedit quominus sit voluntarius actus. Nec enim omnis actus voluntarius est liber, quamvis omnis actus liber sit voluntarius. Sed disputatio hæc vocum, non rei est.

V. Actiones brutorum non sunt voluntariæ: quoniam, tametsi sint a principio intrinseco, non tamen cognitione, finem cum mediis comparante, diriguntur. Apprehendunt bruta finem; at nec illum cum mediis, neque hæc cum fine conferre valent. Distinguit S. Thomas *art. 2.* duplicem finis cognitionem: perfectam unam, de qua nunc sermo fuit; imperfectam alteram, quæ, inquit Angelicus, *in sola finis apprehensione consistit, sine hoc quod cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem.* Unde infert, eo modo in brutis reperiri voluntarium quo reperitur cognitio. Imperfecta hæc est, & simulacrum cognitionis. Ergo imperfectum quoque in iisdem reperitur voluntarium, seu quædam remota voluntarii similitudo. Labet isthuc transcribere verba Marci Tullii de Officiis Lib. I. *cap. iv. Inter hominem & belluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paululum admodum sentiens præteritum, aut futurum. Homo autem, quoniam rationis est particeps, consequentia cernit, principia, & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adiungit, atque annectit futuras: facile totius vitæ cursum videt, ad eamque regendum præparat res necessarias. Ea-*

demque natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem: ingeneratque in primis præcipuum quemdam amorem in eos qui procreati sunt; impellitque, ut hominum cœtus & celebrari inter se, & sibi obedire velit, ob easque causas studeat parare ea quæ suppeditent & ad cultum, & ad victum; nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quæ cura exsuscitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria veri inquisitio, atque investigatio.

VI. *Quæst. II. Sublato omni voluntatis actu, est ne voluntaria ommissio, advertente ratione, urgenteque præcepto?* Resp. Ante resolutionem primum omnium voluntarii partitiones præmitto. Voluntarium, aliud in actu, quod est actio reipsa egrediens a principio intrinseco cum cognitione finis; aliud in potestate, quatenus in virtute voluntatis continetur. Sed hæc umbra est voluntarii, non voluntarium. Dividitur etiam voluntarium in elicatum, quod a voluntate immediate producitur, & in imperatum, quod imperante voluntate ab aliis potentiis efficitur. Rursus voluntarium aliud directum, quod voluntas reali influxu producit; aliud indirectum, seu interpretativum, quod non producitur positivo influxu, sed ex omissione, qua non impeditur, resultat, & reducitur in voluntatem, in quantum non impedit, cum possit, & teneatur. Hoc voluntarium indirectum dicitur interpretativum: quia qui aliquod damnatum non impedit, cum possit, & teneatur, perinde se habet iuxta moralem prudentiam interpretationem, ac si reipsa concurreret ad illud producendum. Item voluntarium aliud physicum vocant, quatenus procedit a propria persona quæ physice elicit actionem; aliud morale, quod pendet a voluntate alterius personæ, quæ transferre in alteram personam suam voluntatem potest variis modis. Tandem voluntarium aliud perfectum, aliud imperfectum; aliud necessarium, aliud liberum. Necessarium duplici ex capite oritur: aut ex perfectissima cognitione summi boni, clare visi, & possessi, ut est amor beatorum; aut ex imperfectissima apprehensione finis, ut est brutorum appetitio necessaria, & imperfecte voluntaria. Quibus delibatis propolitur quæstionulæ respondetur.

VII. *Sublato omni voluntatis actu, ommissio non est voluntaria.* Mirum est quam acriter disputent in utramque partem Theologi super hac propositione. Convenit fere penes omnes, reipsa moraliter loquendo, omissionem non esse

esse absque omni actu voluntariam: quia in praxi numquam contingit, quod aliquis actus voluntatis omissionem voluntariam non præcedat. Sed disputant, utrum id metaphysice, & attendita quavis potentia repugnet. Aiunt isti, negant illi. Nos, missis his tricis, absolute evincimus, numquam voluntariam reperiri omissionem, quin aliquis actus voluntatis præcedat, vel comitetur. Hanc sententiam tradit S. Thomas laud. quæst. VI. art. 3. *Voluntarium dicitur quod est a voluntate. Ab aliquo autem dicitur esse aliquid dupliciter. Uno modo directe, quod scilicet procedit ab aliquo, in quantum est agens, sicut calefactio a calore. Alio modo indirecte, ex hoc ipso quod non agit; sicut submersio navis dicitur esse a gubernatore, in quantum desistit a gubernando.*

Sed sciendum, quod non semper id quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens, ex eo quod non agit, sed solum tunc cum potest, & debet agere. Si enim gubernator non posset navem dirigere, vel non esset ei commissa gubernatio navis, non imputaretur ei navis submersio, quæ per absentiam gubernatoris contingeret. Quia igitur voluntas volendo, & agendo potest impedire hoc quod est non velle, & non agere, & aliquando debet; hoc quod est non velle, & non agere imputatur ei, quasi ab ipsa existens. Et sic voluntarium potest esse absque actu: quandoque quidem absque actu exteriori cum actu interiori, sicut cum vult non agere; aliquando autem etiam absque actu interiori, sicut cum non vult.

VIII. Ex his ultimis verbis inferri potest, iuxta Angelicum Doctorem absolute non repugnare omissionem reperiri absque actu voluntatis præcedente; quamvis, si praxim spectemus, vix omissionem voluntaria desituta omni actu sit. Ut luculentius, quæ sit mens S. Thomæ in hac controversia, pateat, referam quæ de hac controversia scribit in hac 1. 2. quæst. LXXI. art. 5. ubi, recensitis utriusque sententiis, concludit. *Utraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Si enim intelligatur in peccato omissionis illud solum quod per se pertinet ad rationem peccati, sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori; ut cum aliquis vult non ire ad Ecclesiam: quandoque vero absque omni actu vel interiori, vel exteriori; sicut cum aliquis hora, qua tenetur ire ad Ecclesiam, nihil cogitat de eundo, vel non eundo ad Ecclesiam. Si vero in peccato omissionis intelligantur etiam causæ, vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse. Non enim est peccatum omissionis, nisi cum ali quis prætermittit id*

quod potest facere, & non facere. . . Quandoque autem actus voluntatis directe fertur in aliud, per quod homo impeditur ab actu debito: sive illud in quod fertur voluntas, sit coniunctum omissioni; puta cum aliquis vult ludere; quando ad Ecclesiam deberet ire: sive etiam sit præcedens; puta cum aliquis vult diu vigilare de sero, ex quo sequitur quod non vadat hora matutinali ad Ecclesiam: & tunc actus iste interior, vel exterior per accidens se habet ad omissionem: quia omisso sequitur præter intentionem. . . Unde manifestum est quod tunc peccatum omissionis habet quidem aliquem actum coniunctum, vel præcedentem, qui tamen per accidens se habet ad peccatum omissionis. Iudicium autem de rebus dandum est secundum illud quod est per se, & non secundum illud quod est per accidens. Unde verius dici potest, quod aliquod peccatum possit esse absque omni actu: alioquin etiam ad essentiam aliorum peccatorum actualium pertinerent actus, & occasiones circumstantes. Confule quæ scribit quæst. II. de mal. art. 1. ubi plura habet huc pertinentia.

IX. Quæstio hæc tanti non est, ut ea omnia, quæ in utramque adduci partem solent, expendamus. Quod in praxi omissionem, sublato omni voluntatis actu, non sit voluntaria, exinde patet quod, ut sit voluntaria, a voluntate hanc voluntarii prærogativam accipere debet. Nihil vero a voluntate otiosa, nullumque influxum præbente producitur. Voluntas actibus suam vitam exercet: dum omni caret actione, veluti mortua in actu secundo est. Qua ergo via omissionem a voluntate recipit hanc voluntarii perfectionem, si omnis voluntatis actio subtrahatur? Clarius rem explico. Duplex est voluntarium: in actu primo unum, & est ipsa potentia valens producere actum voluntarium, sed non producens; alterum in actu secundo, seu in exercitio. Omissio non potest voluntaria appellari a voluntate in actu primo: quia nihil ab ea sub hac consideratione recipit. Voluntaria ergo evadit ex voluntate in actu secundo. At intelligi in actu secundo nequit, nisi media aliqua actione. Quæ quidem actio haud est necessaria ut omissionem absolute, & per se, sive secundum suam naturam sit vitiosa. Ex intrinseca natura omissionis sat est hominem teneri ad opus præstandum; & nolle, seu suspensum hæerere. Verum id in exercitio minime continget absque actu, qui sit causa vel occasio eiusdem omissionis, a quo actu accipiat quod sit voluntaria, & libera. Ut enim sit culpabilis, voluntaria, & libera sit necessum est. Libertas autem, & ratio voluntarii perfectiones positivæ sunt. Ergo ab

ali-

aliqua causa realiter influente proficiantur oportet. Quomodo enim fieri omissionem libera, & voluntaria potest, sublata omni causa positive agente? S. Thomas, quando naturam expendit omissionem, omnem actum excludit; quando omnia quæ in exercitio concurrunt, actum necessarium asserit. Et hæc satis sint.

X. Quæst. III. *Potest ne omissionem esse voluntaria, quin urgeat præceptum?* Respondeo. Distinguenda omissionem est ab effectu qui illam consequitur. Omittis panem indigenti dare. Omissionem hanc mors indigentis sequitur. Si teneris impertiri eleemosynam; & omissionem, & mors consequens tibi imputatur. Ad quæsitum respondeo. Omissio absque præcepto esse voluntaria potest. Omissio matrimonii, omissionem vescendi cibis delicatioribus, & plures similes omissiones merito dignæ sunt, quin nulla præcedat obligatio. Similes quippe omissiones procedere possunt a voluntate deliberata. Hinc patet non requiri obligationem, ut effectus recensitas omissiones consequens, sit voluntarius. Maceratio quippe corporis, temperantia a licito concubitu sunt effectus præmio digni, si cetera adsint. Illud tamen verum est quod, ut effectus malus, omissionem voluntariam consequens, aut concomitans, sit vitiosus, præceptum, seu debitum præcedat oportet; ita ut, si nulla sit obligatio vitandæ omissionis, nec omissionem erit vitiosa, nec effectus, consequens talem omissionem, culpabilis erit omittenti. Debitum ergo, & potestas omissionis vitandæ necessaria sunt, ut omittens reus omissionis, & eorum quæ inde consequuntur malorum evadat.

XI. Quæst. IV. *Quæ sint involuntarii causæ?* Resp. Quatuor communiter assignantur. Violentia, metus, concupiscentia, & ignorantia. Violentia involuntarium producit, cum vix extrinsecus inferatur. Id autem pugnat cum voluntario, cuius natura est, ut sit a principio intrinseco. Enimvero violentum (inquit S. Thomas quæst. XXII. de verit. art. 1.) est id cuius principium est extra, nihil conferente eo qui cogitur. Duo ad violentiam requiruntur. Alterum, quod principium vim inferens, sit extraneum. Alterum, quod qui patitur vim, resistat, & repugnet contraria inclinatione: si enim indifferens esset, vim non pateretur.

XII. S. Thomas in hac quæst. VI. art. 4. hanc præbet distinctionem. *Duplex est actus voluntatis: unus quidem, qui est eius immediate, velut ab ipsa elicitus, scilicet velle; alius, qui est actus voluntatis, a voluntate imperatus, & mediante alia potentia exercitus; ut ambulare, & loqui, qui a voluntate im-*

perantur, exercentur autem mediante potentia motiva.

XIII. Quæst. V. *Vim ne voluntas pati potest in actibus tum imperatis, tum elicitis?* Resp. Actus imperati a voluntate dupliciter sunt generis: alii sunt imperati, & eliciti ab ipsa voluntate. Voluntas enim sibi, non secus ac ceteris, imperare valet, & reipsa imperat. Ex intentione finis electionem imperat mediorem, & alios actus, sive a se ipsa, sive ab intellectu procedentes, qui media spectant. Voluntas pati nequit vim in actionibus a se elicitis, & sibi imperatis: quia ad eiusmodi actus naturali propensione fertur. Sustinere autem vim potest in actibus imperatis, & ab aliis potentiis producendis. Imperare voluntas potest ut pes ambulet, ut manus aperiat oculos, vel claudat; potest velle ne manus moveatur, ne pes ambulet: & ab exteriori potestate vel impediri motus vel ad eundem cogi valet.

XIV. Disputare hic Theologi solent, valeat ne Deus vim voluntati inferre. Cui quæstiunculæ respondet S. Thomas pluribus in locis, sed potissimum quæst. XXII. de verit. artic. 8. *Dicendum, quod Deus potest immutare voluntatem de necessitate, non tamen potest eam cogere. Quantumcumque enim voluntas immutetur in aliquid, non dicitur cogi in illud: cuius ratio est, quia ipsum velle aliquid est inclinari in illud: coactio autem, vel violentia est contraria inclinationi illius rei quæ cogitur. Cum igitur Deus voluntatem immutat, facit ut præcedenti inclinationi succedat alia inclinatio, & ita quod prima auferatur, & secunda maneat. Unde illud ad quod inducit voluntatem, non est contrarium inclinationi iam existentii, sed inclinationi quæ prius inerat: unde non est violentia, nec coactio. Sicut lapidi ratione suæ gravitatis inest inclinatio ad locum deorsum, hac autem inclinatione manente, si sursum proiciatur, erit violentia: si autem Deus a lapide auferat inclinationem gravitatis, & det ei inclinationem levitatis; tunc ferri sursum non erit ei violentia: & ita immutatio motus potest esse sine violentia. Et per hunc modum intelligendum est quod Deus voluntatem immutat, sine eo quod voluntatem cogat.*

XV. Animadvertit autem S. Thomas in hac quæst. VI. art. 5. quod, ut violentia efficiat actum involuntarium, debet esse absolute, & simpliciter talis, reluctante omni conatu voluntate, etiam exterioribus potentiis, quoad licet. Quare, si quis tua manu alium percuteret, & tu indifferenter te haberes, & non efficaciter repugnares, non esset

set violentia. Si puella omni virium conatu non reicit aggressorem, non est vim passa. Si quis vi compellatur ad adorandum idolum, licet mente reluctetur, nisi exterius, quoad potest, repugnet, violentiam non sustinet, nec involuntaria actio dicitur. Sancti Martyres voluntate deliberata sustinebant tormenta, licet repugnarent iniquæ actioni infligenti supplicia. Qua de re consule S. Thomam cit. quæst. vi. art. 5. ad 2.

XVI. Quæst. VI. An quæ fiunt ex metu, sint voluntaria? Respondeo. Quæstionis decisioni præire metus finitio debet. Est autem metus instantis periculi causa mentis trepidatio. In iustum, & levem tribuitur. Ille grave malum valde probabiliter menti obicit; & appellatur cadens in virum constantem: quia etiam constantes viri eiusmodi percellunt metu, qui validis rationum momentis imminere repræsentat mortem, membrorum mutilationem, tetrum carcerem, flagellationem, bonorum proscriptionem, damnationem ad tirremes, infamiam, & id genus similia. Maior, aut minor metus gravitas præter imminentium malorum qualitatem, a personæ quæ metum patitur, conditione etiam colligitur. Metus qui respectu viri est levis, respectu puellæ, mulieris, adolescentis potest esse gravis. Dupliciter metus respectu agentis timidi habere se potest. Primo tamquam causa obiectiva, moraliter movens hominem ad agendum, vel omittendum: ut cum quis latroni, pugione districto agredienti, & ingulum petenti, dat pecuniam, ut mortem evitet; vel ad declinandum naufragium merces in mare proicit. Secundo concomitanter, quando revera non est causa, cur homo agat: sed tantum comitatur actionem, quæ fit cum, non ex metu. Confiteris veritatem delicti capitalis iudici interroganti cum metu mortis, quia revera mors imminens incutit timorem; at non ex metu mortis (cum potius ex metu negares eandem) sed ob præceptum urgens confitendæ veritatis, ob Dei gloriam, animæque tuæ salutem: cum metu tamen agis. Quandoque timor est tota causa cur effectus ponatur; ut dum luxuriosus mortem sinitur puellæ honestæ, ni consentiat in sui deflorationem, tum est causa, ut dicitur, totalis: si mulier meretrix esset, timor diceretur causa partialis: quia, etiam illa sublata, effectus haberetur. De metu nunc fermo est iusto, & qui fit tota actionis causa.

XVII. Responsio communis est, ea quæ fiunt ex metu, simpliciter voluntaria esse, involuntaria autem secundum quid. Quod

hoc pacto evincit S. Thomas cit. quæst. vi. art. 6. Quæ per metum aguntur, mixta sunt ex voluntario, & involuntario. Id enim quod per metum agitur, in se consideratum, non est voluntarium; sed fit voluntarium in casu, scilicet ad vitandum malum quod timetur. Sed, si quis recte consideret, magis sunt huiusmodi voluntaria, quam involuntaria: sunt enim voluntaria simpliciter, & involuntaria secundum quid. Unumquodque enim simpliciter esse dicitur, secundum quod est in actu; secundum autem quod est in sola apprehensione, non est simpliciter, sed secundum quid. Hoc autem quod per metum agitur, secundum hoc est in actu secundum quod fit. Cum enim actus in singularibus sint, singulare autem, in quantum huiusmodi, est hic & nunc; secundum hoc id quod fit, est in actu, secundum quod est hic & nunc, & sub aliis conditionibus individualibus. Sic autem hoc quod fit per metum, est voluntarium, in quantum scilicet est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impedimentum maioris mali quod timebatur; sicut proleto mercium in mare fit voluntarium tempore tempestatis propter timorem periculi. Unde manifestum est quod simpliciter voluntarium est: unde & competit ei ratio voluntarii, quia principium eius est intra. Sed quod accipitur id quod per metum fit, ut extra hunc casum existens, prout repugnat voluntati; hoc non est nisi secundum rationem tantum: & ideo est involuntarium secundum quid, id est prout consideratur extra hunc casum existens.

XVIII. Hæc doctrina altius memoriæ commendanda est, tamquam apprime necessaria ad percipiendam necessitatem divini amoris, quo poenitens sincere in Deum convertatur. Quæ fiunt ex metu, quid voluntarii admixtum habent. Conversio vero peccatoris, ut sit vera, & sincera, totam animam, totum cor, totam sacrificare Deo voluntatem debet. Quod fit ex metu, est voluntarium hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impedimentum maioris mali quod timebatur, inquit Angelicus, sublato malo imminente, metus evanescit. Quemadmodum mercator vult mercium iacturam, imminente naufragio; sublata circumstantia tempestatis, vult conservationem mercium. Detestatur peccator culpam ex inferni metu. At, si infernus non esset, culpam vellet. Hanc ille hypothese[m] expresse non format; sed in eiusdem timoris natura involvitur. Quoniam iuxta omnes tum Theologos, tum Philosophos, timor producit involuntarium secundum quid. Quid hoc prodit? Hoc sane, quod sublatis circumstantiis, nolle id quod hic & nunc agit. Quod autem

etiam

tem sint simpliciter voluntaria quæ fiunt ex metu, evidens est. Quoniam mercator, spectatis mercium valore, & propriæ vitæ conservatione, & gravissimo periculo naufragii, omnibusque hic & nunc expensis, absque vult mercium iacturam. Actiones enim sunt in singulari, omnibus circumstantiis consideratis. Et de illis iudicium fit, secundum quod re ipsa eveniunt, sunt voluntaria. Secundum vero quod sunt in apprehensione, dicuntur involuntaria secundum quid. Quoties in S. Thoma, aut in alio Auctore legis, actiones ex metu non esse simpliciter voluntarias, hoc in sensu id intelligas velim, non esse voluntarias omni ex parte absque ulla timoris mixtura: habent enim quid timoris admixtum, quatenus, sublatis circumstantiis, homo eandem respueret quæ hic & nunc revera vult.

XIX. Argutare in oppositum solent. Quæ fiunt ex metu, sunt voluntaria ex suppositione, seu ex hypothese imminentiis mali: qua suppositione, seu hypothese sublata, non sunt voluntaria. Hinc poenitentia ex timore gehennæ non est absolute voluntaria. Habet quippe inclusam conditionem: Sublato inferno, peccarem. Atque adeo attritio ex solo metu mala erit, & faciet hominem hypocritam, ut docet Lutherus.

XX. Utique operans ex metu agit ex suppositione imminentiis mali. Quid inde? An non propterea actio voluntaria, & libera? Agens, spectatis omnibus, & expensis, absolute hic & nunc eligit hoc medium, quo evitet maius malum. Quin maxime voluntarius, & liber est actus iste, ut ex gravi, seriatimque consultatione, & consideratione omnium circumstantiarum proficiscens. Timor gehennæ bonus est, non solum hominem hypocritam non facit, ut contendebat Lutherus, sed donum Dei esse docent Scripturæ, & Tridentina Synodus. Quas condiciones exigat, ut satis sit ad veram christianam poenitentiam, an tractatu de Poenitentia palam fiet. Hoc certum est, gehennæ timorem disponere & parare cor humanum ad poenitentiam. At, sublato divino amore, plenam voluntatem peccandi non excludere ibi ostendetur. Satis mihi nunc est palam fecisse, actiones, timore imminentiis mali elicitas, esse simpliciter voluntarias, & liberas; quamvis quid involuntarii admixti habeant.

XXI. Hinc colliges, non esse a peccato mortali immunes homines qui ex quocumque gravissimo metu aliquid perpetrant natura sua inhonestum, & vitiosum. Quam ob causam graviter peccabant qui ob metum tor-

mentorum fidem negabant tantummodo exterius, licet in corde eandem retinerent. Quæ enim per se mala sunt, nullo honestari metu possunt, etiam amittendæ vitæ. Id solum verum habet, metum minuere culpæ gravitatem: quemadmodum enim timor diminuit voluntarium, & liberum; ita etiam aliquid malitiæ adimit, & delinquenti facilius veniam conciliat. Quæ vero intrinsecus mala non sunt, licet lege humana prohibeantur, possunt interdum gravi metu urgente absque culpa executioni demandari. Exempli gratia, quando vitæ conservatio cedit in maiorem Reipublicæ utilitatem, maiusque bonum; tum servanda est vita, lege neglecta. Quando vero legis humanæ violatio infert contemptionem, aut scandalum; tum etiam cum vitæ dispendio servanda lex est. Si quis in derisionem catholicæ religionis ad manducandas carnes in Quadragesima, ad non audiendam Missam in die festo cogetur; mors sustinenda esset potius quam religionis catholicæ præcepta violanda.

XXII. Quæst. VII. Qui contractus ex metu initi, sint irriti? Respondeo. Omnes contractus ex metu gravi celebrati, cum sint voluntarii & liberi, sunt validi iure naturali; quod metus, ut dictum est, rationem voluntarii & liberi non auferat. Sicut enim peccatum ex metu gravi perpetratum voluntarium est; ita etiam contractus, quamvis ex metu initi, voluntarii sunt. Lex tamen tum ecclesiastica, tum civilis nonnullos contractus, ex metu celebratos, irritos declarat. Matrimonium ex metu celebratum nullum est, ut habetur cap. Veniens de sponsalibus. Si mulier. Iurisdicção ex metu data, nulla. l. 2. ff. de iudiciis. Electio Prælatorum ex metu similiter nulla. Cap. Ubi periculum, de elect. 5. Ceterum in vi. Absolutio ab excommunicatione metu facta pariter nulla. Cap. unic. de his quæ vi, metusque causa in vi. Vota solemnia ex metu facta, irrita. Difficultas est de votis simplicibus, de quibus nil iura positiva decreverunt. Hæc, cum naturæ iure valida sunt, servanda videntur. Circumstantiæ spectandæ sunt, & dispensatio peti potest.

XXIII. De iuramento metu extorto disputant Theologi; quorum subtilitatibus missis doctrina S. Thomæ amplectenda est 2. 2. quæst. lxxxix. art. 7. ad 3. In iuramento quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit, & talis obligatio tollitur per coactionem: quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio,

gatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen eius promissit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiae: quia magis debet damnatum temporale subire quam iuramentum violare. Potest tamen repetere in iudicio quod solvit, vel Praelato denuntiare, non obstante quod contrarium iuravit; quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum: esset enim contra iustitiam publicam. Romani autem Pontifices ab huiusmodi iuramentis absolverunt, non quasi decernentes eiusmodi iuramenta non esse obligatoria; sed quasi huiusmodi obligationes ex iusta causa relaxantes.

XXIV. Hanc eandem doctrinam confirmat quæst. xcviii. artic. 3. ad 2. Coactio non aufert iuramento promissorio vim obligandi respectu eius quod licite fieri potest. Et ideo, si aliquis non impleat quod coactus iuravit, nihilominus peritium incurrit, & mortaliter peccat. Potest tamen per auctoritatem summi Pontificis ab obligatione iuramenti absolvi, praesertim si coactus fuerit tali metu qui cadere posset in constantem virum. Quod autem dicitur, quod tales non sunt puniendi tamquam pro mortali crimine, non hoc ideo dicitur, quia non peccent mortaliter, sed quia poena eis minor infligitur. Quando itaque res promissa honesta, & licita est, iuramentum etiam ex metu factum obligat. Quod autem tua bona des aggressori, nil mali praefert. Idcirco implendum iuramentum, docet S. Thomas.

XXV. Quæst. VIII. Quæ sunt ex concupiscentia, sunt ne involuntaria? Respondeo. Concupiscentiæ nomine quælibet appetitus sensitivi commotio, seu passio circa bonum intelligitur, exclusa tristitia, & dolore circa malum. Concupiscentia duplex est. Altera antecedens, quæ præcedit voluntatis actum, estque eiusdem causa. Visio obiecti delectabilis accendit appetitum sensitivum: & voluntas desiderat, vel delectatur de eo. Altera consequens, quæ actionem voluntatis consequitur, quatenus exercitium actionis excitat, accenditque passionem concupiscentiæ. De hac nulla quæstio. Hæc enim non potest esse involuntarii causa, cum actionem consequatur. Solum ostendit, tamquam signum, peccati magnitudinem, seu magnam voluntatis delectationem in exercenda actione. Quare hæc non diminuit, sed auget potius culpam. Propositæ quæstionis respondet S. Thomas I. 2. quæst. vi. art. 7. Concupiscentia non causat involuntarium, sed magis facit aliquid voluntarium. Dicitur enim aliquid voluntarium ex eo quod voluntas in id fertur: per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit: & ideo concupiscentia

magis facit ad hoc quod aliquid sit voluntarium, quam quod sit involuntarium. Non est tamen confundendum voluntarium cum libertate. Nam voluntarium situm est in inclinatione cum finis cognitione; & quomaior est inclinatio, eo maius est voluntarium. Porro, si hoc voluntarium spectetur, ut liberum, cum libertas iudicii indifferentiam postulet, concupiscentia vehemens, & antecedens obfcurare hoc iudicium potest, & simul diminueret libertatem, atque adeo malitiam. Quam doctrinam pluribus in locis S. Thomas tradit; & potissimum quæst. III. de mal. art. II. Meritum, & demeritum in electione consistit ex ratione præcedente. Passio autem obnubilat, vel etiam ligat iudicium rationis. Quanto autem iudicium rationis fuerit purius; tanto electio est perspicacior ad merendum, vel demerendum. Unde qui inducitur ad bene faciendum ex iudicio rationis, laudabilius operatur quam qui inducitur ad hoc idem ex sola animi passione: hic enim errare potest indebite miserando. Concupiscentia itaque minuit voluntarium, quatenus liberum est; auget vero quatenus naturale. Discrimen quod est inter timorem, & concupiscentiam, assignat S. Thomas cit. quæst. VI. artic. 7. ad 1. & ad 2. Timor, inquit, est de malo; concupiscentia autem respicit bonum. Malum autem secundum se contrariatur voluntati; sed bonum est voluntati consonum. Ideo timor semper minuit & voluntarium, & liberum; fecus concupiscentia, ut dictum est.

XXVI. Quæst. IX. Utrum ignorantia inferat involuntarium? Resp. De ignorantia sulo calamo agemus Tom. II. Apparatus ad Theologiam Christianam. Idcirco paucis hanc gravissimam quæstionem expediám. D. Thomas ignorantiam dividit in antecedentem, concomitantem, & consequentem his verbis cit. quæst. VI. art. 8. Ignorantia tripliciter se habet ad actum voluntatis. Uno modo concomitanter, alio modo consequenter, tertio modo antecedenter. Concomitanter quidem, quando ignorantia est de eo quod agitur; tamen, etiamsi sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia non inducit ad volendum ut hoc fiat; sed accidit simul esse aliquid factum, & ignoratum; sicut in exemplo posito, scilicet cum aliqui vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum, putans occidere cervum. Et talis ignorantia non facit involuntarium, ut Philosophus dicit: quia non causat aliquid quod sit repugnans voluntati, sed facit non voluntarium, quia non potest esse actu volitum quod ignoratum est. Consequenter autem se habet ignorantia ad voluntatem, inquantum ipsa ignorantia est vo-

lunt-

luntaria. Et hoc contingit dupliciter, secundum duos modos voluntarii supra postos. Uno modo quia actus voluntatis fertur in ignorantiam; sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando, secundum illud Iob XXI. Scientiam tuarum nolimus: & hæc dicitur ignorantia affectata. Alio modo dicitur ignorantia voluntaria eius quod quis potest scire, & debet: sic enim non agere, & non velle, voluntarium dicitur, ut supra dictum est. Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat quod considerare potest, & debet; quæ est ignorantia malæ electionis, vel ex passione, vel ex habitu proveniens: sive cum aliquis notitiam quam debet habere, non curat acquirere: & secundum hunc modum ignorantia universalium iuris, quæ quis scire tenetur, voluntaria dicitur, quasi per negligentiam proveniens. Cum autem ipsa ignorantia sit voluntaria aliquo istorum modorum, non potest causare simpliciter involuntarium; causat tamen secundum quid involuntarium, inquantum præcedit motum voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset scientia præsentem. Antecedenter autem se habet ad voluntatem ignorantia, quando non est voluntaria, & tamen est causa volendi quod alias non vellet; sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret; puta, cum aliquis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per viam, proicit sagittam, qua interficit transeuntem. Et talis ignorantia causat involuntarium simpliciter. Si plura de ignorantia Pelagiana, Ianseniana, Probabilistica cupis, consule laudatum Tom. II. Apparatus & Tom. I. Hist. Probabilis. in Appendice, ubi ex instituto materia hæc discussa est.

XXVII. Samuel Pufendorfius in suo tract. de Hom. & Civ. ab officiis, seu ab actionibus humanis, quæ iure naturæ dirigi debent, initium capit. Verum tam implexe, & ieiune hæc versat, ut nihil obscurius scriptum apud Scholasticorum aliquem, etiam inferioris subfelli, inventurus sis. Plures Auctoris istius errores infra refellam. Christianus Thomaeus Lib. I. cap. I. de natura hominis morali, pluribus insumptis ss. quibus physicam corporis humani naturam exponit, tandem §. 17. intellectum, & voluntatem definit his verbis: Igitur intellectus est facultas animæ humanæ cogitandi in cerebro, & voluntas facultas eiusdem animæ concupiscendi in corde. Adeo impedit de intellectu, & voluntate scribit Lutheranus iste, ut corpoream potius quam spirituales animam se propugnare indicet.

Quippe §. 28. aperte scribit, in mundo nihil esse, nisi corpora: & §. 34. repetit, omnem voluntatem esse concupiscentiam in corde. Omnis concupiscentia amor est. Omnis amor est desiderium uniendi se cum re amata. Omne desiderium conatus est agendi. Dum vero voluntas conatus est cordis, differt a conatu qui sentitur in aliis membris corporis, ut conatus eiciendi excrementa, conatus in ulcere. Hinc ultra pergit, & §. 40. improbat communem, certamque doctrinam, quam supra confirmavi, voluntatem nempe non posse cogi. Unde falsum est, inquit, commune dicitur, quod voluntas non possit cogi. Et a quo cogi potest? Ab homine? A Deo, cui omnia obediunt? Transcribit §. 10. doctrinam Cumberlandi de magnitudine cerebri humani, & de hominis propensione ad venerem, non aliquo tempore limitata. Innumeris istius Lutherani aberrationibus prætermisissis, paucas hic obiter indicasse sufficiat, ut Italiae nostræ iuvenes qui iuri naturæ student, ab istorum Protestantium lectione abducam. Quoniam nihil ex istis addicere præter errores valent. Quid quod vel ipsas erroneas opiniones tanta obfcuritate, & tanta imperitia exponunt, ut homo bonis studiis addictus, legere istorum opera sine fastidio nequeat?

C A P U T VI.

De humana libertate. Hac homo in sui creatione præditus fuit, nec eam per originalem culpam amisit. Lutheri, Calvini, Pufendorfi, Christiani Thomaei, aliorumque Protestantium errores.

I. Quæstionem præ ceteris omnibus necessariam investigandam suscipio. Quoniam, sublata libertate, superfluerent iura omnia, conatus, studia, industria, ceteraque hominum molimina vana, & commentitia forent. Sola quippe officia libera, iuris tum naturalis, tum positivi directioni subiacerent. Porro omnium primum, quid libertatis nomine intelligatur, exponendum est. Et, quia plures libertas excipit sensus, notionem divisiõ eiusdem præcedat fas est; quemadmodum & ipse Marcus Tullius Lib. I. cap. I. officia dividit, antequam definiat. Dividi autem libertas solet primum in libertatem naturæ, qua homo conditus fuit; gratiæ, qua a culpa redemptus est, de qua S. Paulus Rom. VI. Cum servi essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ; & gloriæ, ad quam, ex miseris subducti destinati sumus, ut ait idem S. Paulus Rom. VIII. Et ipsa creatura libe-

liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei. Libertas naturæ vocatur etiam spontaneitatis, seu complacentiæ, quæ a violentia, & coactione immunis est. Coactio est vis extrinsecus illata, passio reluctante. Hoc in sensu libera dicuntur bruta ipsa; & humana voluntas in omnibus actionibus suis internis, & elicitis; tametsi necessariis, libera nuncupatur: quia ad istos interioriores actus cogi a nemine potest. Hanc doctrinam fuse exponit S. Thomas tum I. Part. quæst. xli. art. 2. ad 3. tum quæst. x. de potent. artic. 2. ad 5. ubi ait, quod naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat... Dei libertas enim voluntatis violentiæ, vel coactioni opponitur... Libere ergo Spiritus sanctus procedit a Patre; non tamen possibiliter; sed ex necessitate. Libertatem hic accipit Angelicus Doctor pro ipsa immunitate a coactione, & pro naturali voluntaria inclinatione, ac necessaria propensione divinæ voluntatis.

II. Alia est libertas indifferentiæ, quæ non modo a coactione, seu violentia, verum etiam a necessitate, seu a determinatione ad unum per modum naturæ immunitatem seculum affert. Hæc itaque libertas facultas est quæ indifferentiam præfert ad opposita. Duplex est. Una contrarietatis, seu specificatiōnis, ut aiunt, quæ oppositos producere actus, nempe odium, & amorem, bonum, & malum, valet. Altera est contradictionis, seu exercitii, quæ agere, vel non agere, elicere actum, vel omittere eundem absolute valet. Id absolute significat, quod, spectata natura obiecti limitati, atque adeo cum indifferentia ab intellectu propositi, ita voluntas profertur illud obiectum, ut possit suspendere prosecutionis actum.

III. Ad libertatis perfectionem sola requiritur exercitii indifferentia, sublata indifferentia contrarietatis ad malum, quæ imperfectio libertatis est. Quamobrem & Deus extra se liber est, tametsi malum velle nequeat; & Christus Dominus liber est, quamvis malum patrare non possit. Quoniam vero ex perspicua libertatis idea graviorum difficultatum resolutio pendet, lubet paucis ea hic indicare quæ fufius infra dicturus sum. Voluntas humana sedes est libertatis. Causa, & principium libertatis est intellectus, proponens voluntati bonum amandum cum indifferentia iudicii. Toties vero proponit intellectus cum indifferentia iudicii, quoties id quod proponit, finitum & limitatum est, non æquans voluntatis potestatem. Hæc est angelica S. Tho-

mæ doctrina I. 2. quæst. xvii. art. 1. ad 2. ubi inquit: Radix libertatis est voluntas, sicut subiectum; sed sicut causa, est ratio: ex hoc enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas conceptiones boni. De variis intellectus actibus, qui liberam præcedere electionem debent, infra dicam.

IV. Quemadmodum varia est libertatis acceptio; ita multiplex est necessitatis sensus. I. Alia est necessitas coactionis, & violentiæ, quæ extrinsecus inducitur; a qua voluntas, ut dixi, libera est, & cui membra exteriora tantummodo subiecta sunt. II. Alia est necessitas inclinationis naturalis, a principio intimo proficiscens, quæ ad unum naturaliter determinat; ut inclinatio in natura spiritali erga beatitudinem in communi. III. Alia necessitas, quæ extrinsecus advenit; qualis est in beatis necessitas amandi Deum. IV. Rursum alia appellatur antecedens & absoluta; alia consequens, & conditionata. Antecedens rationis, & voluntatis usum præcedit; ut contingit in motibus primo primis, qui involuntarii, seu indeliberati nuncupantur. Necessitas consequens, seu conditionata, ea est quæ consequitur liberam aliquam suppositionem, seu deliberationem; ut necesse est ambulare, si ad ambulandum me determinaverim. Necessitas antecedens nuncupari etiam solet necessitas consequentis; & necessitas conditionata necessitas consequentiæ. V. Tandem alia appellatur physica, & absolute invincibilis, quæ est ipsa ac antecedens; alia moralis, quæ in summa difficultate (iuxta communem loquendi modum) sita est, abstinendi a malo, vel faciendi bonum: qualis dominatur in hominibus inveterata aliqua consuetudine, vel habitu pravo affectis; quem expellere absolute valent, sed maxima cum difficultate.

V. Potestatis nomine, quæ in voluntate libera requiritur ad oppositum, intelligitur potestas expedita. Potestatem hanc Theologi considerant & in actu primo, & in actu secundo. Potestas voluntatis in actu primo, proxima, & expedita, illa dicitur cui nihil ex parte sui deest ad operandum. Hac ratione in Schola Thomistica gratia sufficiens constituit potentiam proximè completam, & expeditam ad operandum, quia ex parte potentiæ nil amplius requiritur; ut vero erumpat in actum secundum, requiritur gratia efficax, quæ ex parte actus secundi se tenet.

VI. Pro libertatis intelligentia præ oculis quoque habenda est celebris distinctio sensus compositi, & divisi: quæ in vero sensu ex-

S. I.

Hereticum Lutheri, Calvini, & Iansenii
systema de libero arbitrio in æternæ
salutis negotio.

I. SI natis, sincerisque coloribus Lutheri, Calvini, & Iansenii de libero arbitrio systema depingatur, nisi me omnia fallunt, in nihilum occidunt gravissimæ, quæ inter Catholicos fervent, quæstiones. Siquidem non raro accidit ut homines longiores contentionum, litiumque funes texant, perpetuaque dissidia foveant, quod principium unicuique, unde tota pendet controversia, pleno in lumine haudquaquam collocetur. Eadem veritas sub una oculorum acie adversantes difficultates explodit, non item sub altera. Quorsum hæc? Novum ne referendum mihi arcanum est in Lutheri, Calvini, & Iansenii doctrina de libero arbitrio exponenda? Minime gentium. Sed notam illorum hoc de argumento hæresim sub eo repræsentare aspectu deliberavi, ut ex solo eiusdem intuitu in fumum abeant sophismata illa quibus vellicari Catholicorum plurimum doctrina solet.

II. Et, ne plus iusto in limine hæream, causam aggredior tractandam. Primum hominem libero præditum arbitrio fatentur vel ipsi hæresiarchæ; at extinctum, sublatumque penitus esse post Adæ peccatum contendunt. Liberum hominem in hoc lapsæ naturæ statu dumtaxat asserunt in civili societate, operumque naturalium regimine. In genere vero moris, æternæque salutis negotio, exclusa omni eligendi facultate, omnique activa indifferentia sublata, necessario illum peccare docent, nullasque omnino partes habere in iis quæ divina gratia præventus operatur. Omnino periit libera eligendi potestas in Adamo peccante. Ergo necessario homo peccat, necessarioque, dum auxilio divino prævenitur, operatur. Quam operationem voluntario quidem, seu spontaneo motu homo elicit; minime vero libere, libertate electionis & indifferentiæ. Nullas omnino partes exercere propugnant homines, cum Dei auxilio ad operandum applicantur; sed mere passive se habere in morum sanctitate; quamvis voluntario, seu spontaneo motu, quemadmodum & bruta, physice agant. Paucis accipe totius Lutheranæ, Calvinianæque doctrinæ succum. Non ideo Lutherus, & Calvinus negant in homine liberi arbitrii indifferentiam, & electionem, quia Deus gratia, snapte natura efficacissima, humanam volun-

tatem præveniat, & prædeterminet; sed contra ita ratiocinantur homines isti. Patratio peccato originali, extincta fuit cum in Adamo, tum in eiusdem posteris libertas indifferentiæ: ergo auxilium divinæ gratiæ necessarium hominem applicat ad operandum. Admisso primo errore extinctæ per peccatum originale humanæ libertatis, consequentia legitima est; quemadmodum, quia in brutis nulla est electio, & indifferentiæ facultas, necessario a Deo determinatur. Contra Catholici argumentantur. Homines post Adami lapsum libero arbitrio, tamen læto, infirmo, vulneratoque, instructi sunt. Ergo libere a Deo præveniuntur, & applicantur. En paucis delineatum verum, germanumque Lutherianæ, Calvinianæque hæresis specimen.

III. Quæ paucis perstrinxi, ostendenda nunc sunt propriis Lutheri, & Calvinique verbis. De Ianenio infra dicam. Et, ut a Luthero initium arcessam, hic est illius de libero arbitrio articulus, quem LEO X. in Bulla, *Exurge Domine*, anno 1520. edita contra eundem Lutherum num. 36. damnavit. *Libera arbitrium post peccatum est res de solo titulo. Et dum facit quod in se est, peccat mortaliter.* Pauca transcribam, non ex universis eius operibus, sed tantum ex opusculo de *servo arbitrio* adversus *Erasmum*, ubi ex infirmo causam versat. In aliis quippe opusculis iam pridem omnem sustulerat libertatem: in quem errorem calamum acuit *Erasmus*, & Lutherum frenum exagavit, prostravitque. Lutherus vero insita sua protervia adversus *Erasmum* opusculum edidit, inscriptum de *servo arbitrio*, insertumque est Tom. III. operum Lutheri. Inquit ergo. *Sequitur nunc libera arbitrium esse plane divinum nomen, nec ulli posse competere, quam soli divinæ maiestati. . . . Quod si hominibus tribuitur, nibilo rectius tribuitur quam si divinitas quoque eis tribueretur: quo sacrilegium nullum esse maius possit. Libero arbitrio donatum Adamum fuisse, quis neget? Nullum itaque sacrilegium, quod arbitrio præditus homine admittit Lutherus, paulo post explicat his verbis. Quod si omnino vocem eam omittere nolumus, quod esset tutissimum, & religiosissimum; bona fide tamen eadem uti doceamus, ut homini arbitrium liberum, non respectu superioris, sed tantum inferioris se rei concedatur; hoc est, ut sciat se se in suis facultatibus, & possessionibus habere ius utendi, faciendi, omittendi pro libero arbitrio, licet & idipsum regatur solius Dei libero arbitrio, quocumque illi placuerit. Ceterum erga Deum, vel in rebus quæ pertinent ad salutem, vel damnationem, non ha-*

bet liberum arbitrium; sed captivus, subiectus, & servus est, vel voluntatis Dei, vel voluntatis satanæ. Hoc est capitale Lutheri principium. Homines in civili commercio, in officiis humanis, in comedendo, in bibendo, in saltando liberi sunt. In æternæ vero salutis negotio nulla libertate instructi sunt, nullas in eodem habent partes; sed solus Deus, cuiusque humanæ libertatis cooperatione reiecta, salutem operatur nostram, passive tantum hominibus se habentibus. Quin contendit, nihil Patres de libero definiisse arbitrio: sic enim pergit ibidem. Rogamus itaque per Christum, mi Erasmie, tu cum tuis nobis saltem concedere, ut periculo conscientie nostræ absterriti, liceat metu trepidare, vel saltem assensum differre dogmatis, quod tu ipse vides esse nihil, nisi inanem vocem, & strepitum syllabarum: scilicet, vis liberi arbitrii est, vis liberi arbitrii est; etiam si ad summum veneritis, & omnia vestra probata sint, & consent. Deinde adhuc incertum apud ipsos tuos, an ea vox sit, vel non sit, cum ipsi inter se se variant, & sibi ipsis non consent. Iniquissimum est, immo longe miserimum, solo phantasmate voculæ unius, eiusdemque incertæ, nostras conscientias vexari, quas Christus sanguine suo redemit. Ac, nisi vexari nos sinamus, rei accusamur superbiæ inaudita, quod tot Patres tot sæculorum contempserimus, qui liberum arbitrium asseruerint, cum verius, ut ex dictis vides, nihil profusus de libero arbitrio definerint; ac sub prætextu & nomine illorum, liberi arbitrii dogma erigitur, cuius tamen neque speciem, nec nomen possunt ostendere, & mendaci vocabulo sic deludunt orbem. Quæ disputatio esse cum homine potest qui, omni fronte posita, blaterat, Patres, Augustinum, Hieronymum, Fulgentium, Prosperum, ceterosque nil de libero definiisse arbitrio?

IV. Luculentius paulo post suam exponit sententiam, dum & Erasmi, & Catholicorum improbat doctrinam. Erasmus in suo adversus Lutherum opere, ut liberum propugnaret arbitrium, in Semipelagianismum declinavit, cum liberum arbitrium suis se præparare viribus, seseque applicare ad gratiam accipiendam asseruerit: contra quam doctrinam hoc pacto Lutherus invehitur. *Vides ne, mi Erasmie, hac definitione teipsum prodidi? . . . quod harum rerum nihil omnino intelligis. . . . & ut supra dixi, minus dicit, & plus tribuit libero arbitrio quam omnes alii; neque totum libero arbitrio, omnia tamen illi tribuit. Tolerabilius longe tradunt Sophistæ, vel saltem Pater eorum Petrus Lombardus, qui libe-*

*liberum arbitrium dicunt esse facultatem discernendi, deinde & eligendi boni quidem, si ad sit gratia, mali vero, si desit gratia. . . . Tu vero utrinque parem vim facis liberi arbitrii, quod suapte, sine gratia, vi & sese applicare possit ad bonum, & sese avertere a bono. . . . Non hæc dico, quod Sophistarum sententiam de libero arbitrio probem; sed quod tolerabilior esse ducam quam Erasmi: propius enim accedunt ad veritatem. Non enim illi liberum arbitrium, sicut EGO, NIHIL esse dicunt; tamen, cum sine gratia ipsum nihil posse dicunt, præsertim Magister Sententiarum, pugnant Erasmo, immo videntur sibi ipsis quoque pugnare, & sola verbi controversia torqueri. Ita ergo Lutherus extinctum in salutis negotio liberum arbitrium contendit, ut nihil, vel ipsa gratia præditus, homo agere valeat. Et profecto quod non est, nec sanare, nec erigere, nec prævenire, vel determinare gratia potest. Pergit Lutherus: *Nihil nisi inanis vox liberi arbitrii reliqua sit, velint nolint. . . . Ego ex his verbis nihil possum concipere, quam liberum arbitrium esse inanem voculam, cuius res amissa sit.**

V. Scripturarum testimonia ab Erasmo producta deludit Lutherus incredibili fatuitate. Ad illud Ioannis, *Potestatem dedit eis filios Dei fieri*, respondet: *Ioannes non loquitur de ullo opere hominis, neque magno, neque parvo, sed de ipsa innovatione, & transmutatione hominis veteris. . . . Hic homo MERÉ PASSIVE, ut dicitur, sese habet, nec facit quidpiam, sed fit totus.* Post multa folia iterum clamat. *Igitur ipsum ORIGINALE PECCATUM liberum arbitrium profusus nihil finit posse, nisi peccare; & damnari. . . . Ego sane de me confiteor, si qua fieri posset, nollem mihi dari liberum arbitrium.*

VI. Transcribendum integrum opusculum, alioquin spissum, mihi esset, si ea omnia congerere vellem quibus probare contendit liberum arbitrium titulum vanum esse sine re, purum putumque Sophistarum (sic vocat Scholasticos) figmentum: & solam admittit spontaneitatem, quam etiam *lubentiam* vocat. Dum hos, & alios similes errores in Luthero lego, satis mirari nequeo Lutheranos, qui tam delirantem Sycophantam ut propriæ sectæ Patriarcham venerantur, & ut Theologiæ reformatorem extollunt vel ipsi inter eos doctiores. Quid? Errantem Lutherum non sequimini? Cur ergo ut legislatorem fuscipitis? Si erravit in fundamento universi iuris naturæ adeo manifesto; quanto impudentius in obscurioribus arcanis deliravit? Sublato penitus

per peccatum originale libero arbitrio, legitima consecutione infert hæresiarcha Lutherus ibidem, divinum decretum omnia necessario præfinire, & determinare. Decretum Dei *fulmen* vocat, sub quo liberum arbitrium penitus contritum, & extinctum in Adamo peccante asserit. Verum Lutherus, sicut ceteras, ita quoque istam controversiam summa confusione, & perturbatione implicat, & involvit; ac passim antilogis manifestis semetipsum conficit. Ad Galvini, qui suos errores clariori methodo exponit, & sibi magis constat, doctrinam describendam accedamus.

VII. Calvinus Lutheri de libero arbitrio doctrinam adoptavit. In hoc tantum discrepant. Lutherus in suis scriptis iudicio caret, & immani furore abreptus, huc atque illuc irruit; modo ut insanus, modo ut fannio, & stilo lutulento, & implexo errores suos exponit. Contra Calvinus profundus, acutus, vaser, versutus, arte scribendi peritissimus. Iram qua vexabatur, suo tempore exercet. Ut Lutherum versutia, eruditione, & elegantissimo stilo superat; ita facilius lectoribus imponit, & errores suos fucat, atque catholicorum dogmatum veritatem adulterat. Fatetur Calvinus, eandem cum Luthero causam se habere. Numquam, sicut nec Lutherus, ex divinæ gratiæ efficacitate, sed ex primi peccati mortali vulnere extinctum liberum humanum arbitrium colligit.

VIII. Verba Calvinique transcribo. Is in *secundum Lib. Pighii* de libero arbitrio hæc scribit. *Respondeo, & Lutherum, & nos omnes duplicem constituere naturam: priorem, qualis a Deo condita fuerat, quam puram & integram fatemur fuisse; alteram, quæ lapsu hominis vitata, suam integritatem perdidit. Et paulo post: lam vero, ut nihil prætermittat (Pighius) quod odium quolibet modo constare queat Lutheri sententiæ, aut nostræ, originem trahere a veteribus hæreticis commemorat &c.* Post multa, libertatis, quam cum Luthero defendit, notionem exhibet: *Sed quoniam astute Pighius cum necessitate coactionem perpetuo confundit, quarum discrimen tenere, & diligenter meminisse plurimum ad propositam questionem refert, hæc quatuor, quid inter se differant, observare convenit, voluntatem aut liberam esse, aut servam, aut spontaneam, aut coactam. Liberam voluntatem vulgo intelligunt, & sic Pighius quoque definit, quæ bonum aut malum eligere habeat in sua potestate. Coacta voluntas nulla esse potest, cum alterum alteri repugnet. Verum docendi causa, quid significet, dicendum est, ut intelligatur quid sit coactio. Eam ergo sic vocamus, quæ non spon-*

te sua, nec interiore electionis motu, inclinatur huc, vel illuc; sed externo motu violenter fertur. Spontaneam dicimus quæ ulro se flectit, quocumque ducitur; non autem rapitur, aut trahitur invita. Serva postremo voluntas est quæ propter corruptionem sub malorum cupiditatum imperio captiva tenetur, ut nihil quam malum eligere possit, etiam si id sponte, & libenter, non externo motu impulsu faciat. Secundum has definitiones homini arbitrium concedimus, idque spontaneum, ut, si quid mali faciat, sibi, ac voluntariae suæ electioni imputare debeat. Coactionem, & violentiam tollimus, quia pugnet cum natura voluntatis, nec simul consistat; liberum autem negamus, quia propter ingenitam homini pravitatem (N. B.) ad malum necessario feratur, nec nisi malum appetere queat. Atque hinc colligere licet, quantum sit necessitatis, & coactionis discrimen. Neque enim hominem dicimus invitum trahi ad peccandum; sed, quoniam vitiosa sit eius voluntas, sub peccati iugo teneri captivam; ideoque necessario male velle. Ubi enim servitus, illic necessitas: sed plurimum interest voluntaria ne sit servitus, an coacta. **NOS AUTEM NON ALIBI (N. B.) STATUIMUS PECCANDI NECESSITATEM QUAM IN VITIO VOLUNTATIS.** Luculenta hæc sunt. Non alibi Calvinus cum Luthero necessitatem voluntatis constituit quam in malitia contracta ex peccato originali.

IX. Sed alia testimonia in medium afferamus. Calvinus Lib. I. Inst. cap. xv. §. 8. Potuit igitur Adam stare, si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit: sed, quia in utramque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseverandum constantia; ideo tam facile prolapsus est. . . . Hinc tanta Philosophis obiecta caligo, quod in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal, nisi inesset libera boni, & mali electio. Veniebat illis in mentem, aliqui tolli discrimen inter virtutes & vitia, nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probe quidem hætenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit, nihil mirum, si cælum terræ misceant. Qui vero Christi se discipulos esse professi, in homine perditio, & in spirituale exitium demerso, liberum arbitrium adhuc quærent, inter Philosophorum placita, & celestem doctrinam partiendo, plane desipiunt. In margine vero adiicitur. Pelagianorum, & Papistarum delirium. At delirare Calvinus cum toto suo grege, vel ipsi ethnici Philosophi evincunt. Non de primi hominis dotibus, quas ignorarunt Sa-

pientes ethnici, sed de corrupti hominis libertate, qualem in semetipsis experiebantur, locuti sunt. Perspiciebant, quin manibus ferre tangebant, virtutes inter & vitia discrimen auferri, si ab homine auferatur libertas indifferentiæ. Naturam rationalem ex peccato non perit. Ergo neque liberum arbitrium, seu neque mens, neque voluntas, quæ animam spirituales necessario consequuntur, evanuerunt. Viriata utique, & inquinata voluntas est: idcirco sanari, & sordibus abluendi indiget; præparari, & determinari ad bonum opus habet. Quod autem mortuum extinctumque est, neque sanari, neque corroborari, neque applicari ad opus potest. Lib. II. Inst. cap. II. & seqq. particulam quampiam libertatis, sicut & Lutherus, in officiis humanæ societatis admittit. Philosophorum effata, præcipue Marci Tullii, expendit. Morbos quos homines ex culpa contraxere, comparat ferocibus equis, qui, exturbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter, ac sine modo lasciviant. Titillatur quippe animus nunc voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc immoderatis abripitur affectibus. Inter tantam malorum multitudinem ardere virtutum igniculos, & femina animæ inflata testatur Cicero, quæ opinionum pravitatem frequentissime inficiuntur. Philosophorum sententiam summam hanc esse fatetur. Subdit, Ecclesiæ Patres, ne Philosophorum, quibuscumque certamen erat, cachinnos contra se provocarent, carnique suapte natura torpenti novam desidiæ ad bonum occasionem præberent, plus æquo humanæ voluntatis vires extulisse, & Scripturas divinas Philosophorum dogmatibus conciliare studuisse. S. Ioannem Chryostomum omnium primum hac in parte errasse, quod doceat, mala, & bona in nostra Deum posuisse voluntate; omnes Patres Græcos in extollenda voluntate nimium excessisse: ceteros veteres omnes, uno excepto Augustino, vacillasse, atque perplexe fuisse locutos effutit, Lutherum omnino imitatus. Ad Scholasticos tandem devenit, de quibus hæc scribit §. 5. Principio consentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum liberi ad voluntatem proprie pertinere, quæ ad utrumque flecti possit. Quare, cum libertas proprie voluntati conveniat, THOMAS optime quadrare dicit, si liberum arbitrium dicatur vis electiva, quæ mixta quidem ex intelligentia, & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinatur. Jam habemus, in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrii, in ratione scilicet, &

20-

voluntate. Nunc, quantum utrique tribuant, breviter videndum superest. Post animadvertit, triplicem ab Scholasticis distingui libertatem, a necessitate primam, secundam a peccato, a miseria tertiam. Quarum primam ita inhære voluntati contendunt, ut avelli ab eadem nequeat; quas alteras per peccatum amissas concedunt. Hanc distinctionem (inquit §. 5.) ego libenter recipio, nisi quod illic necessitas cum coactione perperam confunditur. Inter quas quantum sit discrimen, & quam necessariam considerandum, alibi apparebit. Fatemur & nos, maximum esse discrimen coactionem inter & necessitatem. Illa cum spontaneitate, hæc cum indifferentia pugnat. Tota ergo libertas calviniana a coactione, secus a necessitate immunis est. Quod fufius explicat in opere de libero arbitrio contra Pighium, ubi proluxa apologia suam libertatem a sola coactione propugnare nititur. Ego vero (inquit) quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor quod in tota mea institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, ut eius causa velim contentionem aliquam movere, modo rei intelligentiæ sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium fateor, & constanter assero, ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violentè trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror. Verum, ut dictum est, etiam bruta sponte aguntur sua; nec ipsa externo violento motu trahuntur. Non plus ergo libertatis homo habet quam bruta? Sed brutescentem Calvinum iterum audiamus, qui incredibili fraude depravare Augustini doctrinam studet. Inquit ergo loc. cit. Verum iam sæpius dictum est, quam ut repetere opus sit, ideo liberi arbitrii nomen concedere (Augustinum) hostibus solitum, ne ob vocem passim receptam, morositatis invidias subiret. Aliud ergo asserat oportet, si premere nos velit. Nec se, nec quemquam dubitasse orthodoxorum testatur, quin nemo peccet, nisi libere volens. His subscribimus nos quoque, si LIBERE pro SPONTE positum interpretaveris, ut mens Scriptoris fuit accipere. Sequitur postea: & quod Deus nihil præceperit quod non sit in potestate nostra situm, nempe si sana esset voluntas. . . . Nunc vero, cum prorsus corruptæ sint totius animæ facultates, & ad bene agendum inutilis, non amplius in nobis quærenda, sed e cælo petenda est potestas illa quæ legis iustitiæ sufficit. Hæc, non mea, sed ipsius Augustini verba sunt. At semper verbo adiuvandi utitur; quo videtur innuere, non ipsum agere omnia,

sed nobis partes in agendo aliquas relinquere. . . . Primum aut non animadvertit, aut animadvertere se dissimulat hic rugator (Pighius) Augustinum illis in libris non ex instituto tractare quid sit, aut quidnam valeat liberum arbitrium; sed obiter eius facere mentionem. Quæ esse cum tanto cavillatore disputatio valet? Modo Augustinus voce arbitrii utitur, ut communem declinet invidiam; modo obiter, & non ex instituto liberi arbitrii quæstionem versat. Quid est vel in divina Scriptura, vel in Scriptore quolibet tam perspicuum, tam luculentum, quod eludi his effugiis nequeat? Sed finge, Augustinum in libris ad Marcellinum, laudatis a Pighio, obiter rem hanc tractare. Adeamus librum de gratia & libero arbitrio scriptum ad Vitalem, ubi ex instituto controversiam dispicit tanta perspicuitate, ut solus Calvinus implicare Augustinianam doctrinam valeat. Pauca producam ex Augustino: post Calvinum adiiciam commenta. Quamquam enim eo oratio mea nunc pertineat, ut exponam dumtaxat, non ut confutem Calvinum de libertate systema; tamen pauca obiter saltem illius commenta explorare opportunum iudicavi.

X. Innumera Scripturarum testimonia in medium promittit Augustinus, ut arbitrii libertatem evincat. Cap. II. sic inquit. Revelavit autem nobis per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem revelaverit, commemorare vobis, non humano eloquio, sed divino. Primum quia ipsa divina præcepta homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promissa præmia perveniret. Ideo enim data sunt, ut homo excusationem de ignorantia non haberet. . . . Ipse ab initio fecit illum, & reliquit illum in manu consilii sui. Si volueris, conservabis mandata, & sperem bonam placiti. Apponet tibi ignem, & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In conspectu vitæ, & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei. Ecce aptissime videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium. Quid illud quod tam multis locis omnia mandata sua custodiri, & fieri iubet Deus? . . . Nolite fieri, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus: & noli repellere consilia matris tuæ. . . . nolite negligere legem. . . . noluit intelligere, ut bene ageret. . . . noluerunt accipere disciplinam. Et innumerabilia talia in veteribus libris divinarum eloquiorum quid ostendunt, nisi liberum arbitrium voluntatis humanæ? In libris etiam novis evangelicis, & apostolicis quid aliud ostenditur? ubi dicitur:

F 2

,, No-

„Nolite vobis condere thesauros in terra : & nolite timere eos qui occidunt corpus : & qui vult venire post me, abneget semetipsum : & pax in terra hominibus bonæ voluntatis : “ *Et quod dicit Apostolus Paulus : Quod vult, faciat : non peccat, si nubat ; qui autem statuit in corde suo non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc statuit in corde suo servare virginem suam, bene facit. “ Item dicit. “ Si autem volens hoc facio, mercedem habeo : “ *Et alio loco : “ Sobrii estote, iusti, & nolite peccare. . . “ Et alibi : “ Omnes qui pie volunt vivere in Christo IESU, persecutionem patientur : “ *Et ipse Timotheo : “ Noli negligere gratiam quæ in te est : “ *Et ad Philemonem : “ Ne bonum tuum velut EX NECESSITATE esset, sed ex voluntate. . . “ Item Ioannes in Epistola sua : “ Nolite diligere mundum : “ *Et cetera huiusmodi ; nempe, noli hoc, & noli illud, & ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium.*****

XI. Arrigite aures Calviniani, adeste animis. Notionem liberi arbitrii exponit Augustinus, sitam non in actione spontanea, sed in facultate indifferenti agendi hoc vel illud. Quoties divina Scriptura dicit : *Noli hoc, & noli illud ; & ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur ; satis liberum demonstratur arbitrium.* Quibus aliis luculentioribus vocibus exprime S. Doctor poterat indifferentiam ad agendum, vel non agendum, ad faciendum hoc, vel faciendum illud, ad arbitrii libertatem necessariam esse ? Et hanc doctrinam integro hoc libro repetit. Subdit cap. IV. *Proinde, carissimi, sicut superioribus testimoniis Scripturarum probavimus sanctarum ad bene vivendum, & recte agendum esse in homine liberum voluntatis arbitrium ; sic etiam de gratia Dei, sine qua nihil boni agere possumus, quæ sint divina testimonia, videamus. . . In hac re potestatem voluntatis ostendit, ubi ait : “ Non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, ut servet virginem suam : “ *Et tamen non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Quid ? Paulus Apostolus exclusit ne necessitatem ? Afferuit ne, voluntatem nostram habere servandæ virginitatis potestatem, ut declinaret Phariseorum invidiam ? Ne vero effutire quisquam valeat, Augustinum plus iusto extollere humanæ libertatis vires, semper addit in toto illo libro, & ubique, ubi de arbitrio sermonem habet, sibi il-**

lud nequaquam sufficere, sed gratia Dei egera. Nec tamen (continuo ibi subdit) *sufficit arbitrium voluntatis humanæ, nisi a Domino victoria concedatur oranti, ne intret in tentationem. . . Homo ergo gratia iuvatur, ne sine causa voluntati eius inbeatur.*

XII. Quid ad hæc explorata Augustini testimonia reponit Calvinus ? Audi, & obstupesce. *Faciam (inquit loc. cit. in respon. ad Pighium) quod hæcenus solitus sum. Nemini enim alteri aptius quam Augustino ipsi mandari posse has partes existimo, ut mentem suam interpretetur. Quid ergo, cum homini liberum arbitrium tribuit, sub hoc nomine comprehendat, postea desinit his verbis. “ Voluntas (inquit) in homine semper est libera ; sed non semper bona : aut enim a iustitia libera est, quando servit peccato, & tunc est mala ; aut a peccato libera est, quando servit iustitiæ, & tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, quæ prius mala fuerat : per quam etiam fit ut ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augetur. “ Habemus, non alia causa liberam dici voluntatem, nisi quia spontaneo movetur affectu. Pighius autem longe aliud requirit, ut scilicet liberam habeat vel boni, vel mali eligendi facultatem. Libera est, inquit Augustinus, quia sponte mala. Verba desunt, quibus Calvinus ausus exprimitur. Nos, cavillatoris verba usurpantes, vere Augustino partes mandamus, ut causam suam agat. Non modo S. Pater verba illa, sponte mala, ab ipso Calvinio adiecta, non adhibet ; sed tanta evidentia indifferentiam voluntatis exponit, ut unus Calvinus imponere simplicibus oppositum audeat. Subdole, & insigni fraude Augustini textum detrunctum exhibet, ut sic cum facere imperitis possit. Integrum Augustini testimonium exscribo, initium capiens ab ultimis verbis adductis a Calvinio. *Per hanc etiam fit ut ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augetur. Hic sistit Calvinus, pergit vero Augustinus : Et tam magna fiet, ut possit implere divina mandata, quando voluerit, cum valde perfecteque voluerit. Ad hoc enim valet quod scriptum est : Si volueris, conservabis mandata : ut homo, qui voluerit, & non potuerit, nondum se plene velle cognoscat, & oret ut habeat tantam voluntatem, quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adiuatur, ut faciat quod iubetur. . . Integer Augustini liber transcribendus mihi esset, si vellem ea omnia referre quæ scribit, ut indifferentiam effectricis voluntatis ad utrumque extremum patefaciat. Adiuatur, inquit S. Augustinus, liberum arbitrium, ut,**

declinato malo, eligat bonum. Si adiuatur, ergo vivit, ergo operatur, ergo eligit unum præ alio.

XIII. Heinc colligas velim, quam iucundæ sint, & festivæ Lutheranorum, & Calvinistarum sectæ, quæ vel ipsa prima principia, intimo sensu cognita, perfracte negare non reformidant : Non modo sublatam libertatem a necessitate clamant Lutherus, & Calvinus ; sed eo prolapsi sunt, ut tanti erroris patrum prædicent Augustinum. Tolerari utrumque illorum insipientia posset, si in explicanda libertate errarent. At, cum facti veritatem negent luculentissimam, omnium contra se indignationem concitant. Calvinus ad sidera usque Lutherum exaltat, tubamque divino inflatam spiritu, vocat. Scribit enim adversus Pighium Lib. I. *Non Lutherum initio locutum, sed Deum per os eius fulminasse. Neque nos hodie loqui, sed Deum e caelo virtutem suam exereve. . . Nam, si quis temporis illius statum prudenter consideret, quo exortus est Lutherus, eum alias fere omnes difficultates habuisse cum Apostolis communes videbit ; una vero in re iniquiorem, ac duriorum fuisse eius conditionem quam illorum, quod nullum erat tunc in mundo regnum, nullus principatus, cui illi bellum indicerent. Hic autem emergere nullo modo poterat, nisi eius imperii ruina, & interitu, quod non modo potentissimum erat, sed reliqua omnia, quasi obnoxia tenebat. Communes ergo cum Apostolis difficultates Lutherus habuit ? Communia ieiunia, itinera, preces, martyrium ? Communes sustinuit labores in æquandis solo monasteriis, in constuprandis sacris virginibus ? Commune ne convivium in modio salis cum diabolo comedendo ? Quicumque Lutheri scripta legit, videt hominem mero ingurgitatum, modo huc, modo illuc furentem, bacchantem, atque despumantem, furiis agitatam, & ira. Nunc scurram, sannionemque agit ; nunc præconis evangelici personam sustinet. Non ex historicis hæc colligo ; sed illius opera typis prodita eiusmodi nobis coloribus depingunt Lutherum. Calvinus Lutherum extollit, potissimum quod docuerit, liberum arbitrium rem esse post primi hominis lapsum de solo titulo. . . figmentum esse in rebus, & titulum sine re.*

XIV. En quam verum sit nullis nos egeret testibus, ut evincamus, Reformatores istos Ethnicis peiores esse. Illorum scripta, illorum opera testimonium perhibent de ipsis. Bellum indicunt non Evangelio, non doctrinæ divinitus traditæ modo, verum etiam ipsi libero arbitrio, lumine naturali, & intimo

sensu cuique noto. Labet pauca alia ex Calvinio transcribere, ut novum præbeam lectoribus eiusdem dementiae argumentum. Audi illum loquentem Lib. II. Inft. cap. II. §. II. *Semper sane mihi vehementer illud Chrysolomi placuit, fundamentum nostræ Philosophiæ esse humilitatem. Magis etiam illud Augustini. Quemadmodum, inquit, Retor ille rogatur, quid primum esset in eloquentiæ præceptis, respondit pronuntiationem ; quid secundum, pronuntiationem ; quid tertium, pronuntiationem : ita, si me interroges de religionis christianæ præceptis, primo, secundo, & tertio, & semper respondere libet humilitatem. Porro humilitatem non intelligit, ubi homo, aliquantæ virtutis sibi conscius, a superbia fastuque abstinere ; sed ubi talem se vere sentit, qui nullum habeat, nisi in humilitate, refugium. Ut hanc porro humilitatis virtutem in homine excolat, foveat, atque perficiat, hæc illi meditanda proponit cap. IV. ubi hæc scribit §. I. *Hominem peccati iugum captivum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, unde liqueret eum, dum necessario peccat, nihil tamen minus voluntarie peccare. Sed quoniam, dum in servitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quam suo, quale sit actionis utriusque genus, expediendum restat : tum solvenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat, sessoris nutum expectanti : Deum ac diabolum sessoribus. Si Deus illi insidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, compositè illam regit, tarditatem incitat, nimiam celeritatem compefcit, petulantiam, luxuriamque coercet, pervicaciam retundit, in viam rectam deducit. Quod si eam diabolus occupavit, instar stolidi, ac petulantis sessoris, per invia rapit, impellit in foveas, per præcipitia devolvit, ad contumaciam, ferociamque instigat. Tandem concludit, voluntatem, Satanae præstigiis fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessario præbere.**

XV. Verum, ut paucis rem expediam, dicant nobis Lutherani, Calvinique : in quo differunt a brutis Christiani in genere moris ? Spontaneæ agunt bruta ; spontaneæ tantum operantur Christiani, iuxta Lutherum, & Calvinum. Nullo ergo pacto in æternæ salutis negotio a brutis differunt Christiani. Spoliatus cælestibus donis fuit primus homo,

læsa natura ipsa; at extincta anima non fuit. Ergo neque liberum arbitrium, quod necessario animam consequitur. Qua ergo ratione extat anima, & arbitrium? Læsa anima, fauciatur arbitrium. Nihil, suis viribus restitutum, supernaturale valet; quemadmodum nec infirmus se erigere suis viribus potest; at alterius ope adiutus valet. Infirma est anima, infirmum arbitrium; verum tamen tum anima, tum arbitrium vivunt, vita utique naturali, & gravissime infirma; at vivunt tamen. Ergo divini medici gratia sanata anima, sanatum arbitrium vivunt vita supernaturali. Vivunt? Ergo agunt. Agunt? Ergo iuxta sui naturam. At natura liberi arbitrii, testibus Luthero, & Calvino, ut a Deo conditi, ante peccatum in hoc sita erat, ut, exclusa necessitate, indifferentiam haberet. Hæc indifferentiæ essentia extincta non est, sicut non est extincta anima. Ergo natura liberi arbitrii etiam post peccatum suam retinet essentialem indifferentiam, infirmam quidem, & impotentem ex se ad quodcumque opus supernaturale. Ante peccatum sanum erat arbitrium, robustum, validum. Post peccatum infirmum, imbecillum, vulneratum. Gratia sanante eget, ut assurgat, ut opera, æterna mercede digna, producat. Et ut pressius urgeam, & ad incitas redigam Lutheranos, Calvinianosque, si qui tamen hæresim hanc Lutheri, & Calvinii hodie sequuntur (nam moderni Lutherani sunt) Lutherus, & Calvinus libertatem indifferentiæ admittunt ad opera naturalia, & civilia, ut sunt ædificare domos, colere vineas, politicam societatem moderari &c. Hæc homo libere libertate indifferentiæ operatur: ergo propter aliquem finem honestum, vel inhonestum. Actiones quippe humanæ deliberatæ hic & nunc, seu ut dicitur, in individuo, non sunt indifferentes, quemadmodum vera sententia docet, de qua infra. Bonæ ergo, aut malæ sint necesse est. Præterea quid impedit quominus, Dei gratia sanante, hoc indifferens arbitrium, ad ordinem supernaturalem eventum, bonum operetur libere? Libere libertate indifferentiæ voluntas operatur in ordine civili. Ergo hoc liberum arbitrium, gratia divina elevatum, & roboratum, libere libertate indifferentiæ, quacumque necessitate reiecta, bonum morale operabitur. Antilogis semetipfos perimunt hæresiarchæ isti.

XVI. Ut plenius Lutheri, Calvinique systema de libertate pateat, pauca ex Concilio Tridentino, & ex Antidoto Calvinii in præfatum Concilium delibanda sunt. Sacra Syno-

odus tribus canonibus sequentibus Lutheri, & Calvinii doctrinam de libero arbitrio procribit *sess. vi. Can. iv. inquit: Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum, & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat, ac præparet, neque posse dissentire, si velit, sed, veluti inanimè quoddam, nihil omnino agere, merque passivè se habere; anathema sit.*

Can. v. *Si quis liberum hominis arbitrium post ADÆ PECCATUM AMISSUM, ET EXTINGTUM esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a Satana introductum in Ecclesiam; anathema sit.*

Can. vi. *Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permittive solum, sed etiam proprie, & per se, adeo ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ quam vocatio Pauli; anathema sit.*

XVII. Audiamus nunc superciliosum Calvinium, qui inflatis tibiis Patres Tridentinos sibilandos aggreditur. Hæc (inquit) moderatio est, quam tenent venerandi Patres ad errores corrigendos, quos de iustificatione hominis nostra ætate exortos esse dicunt. Sic quidem præstantur, ut initio nihil sperent præter Christum. Sed? cum ad rem ventum est, multum abest quin illi relinquunt quod suum est. Immo nihil tandem aliud continet eorum definitio, quam tritum illud Scholarum dogma, partim gratia Dei, partim operibus propriis iustificari homines, ut aliquanto se magis verecundos ostendant quam fuerit Pelagius. De more futelisi, & cavillis, ne dicam mendaciis, rem agit vafer homo. Totum iustificationis opus Dei est, non partim Dei, partim creaturæ: quia quidquid in hoc negotio homo agit, vi divinæ gratiæ prævenientis, & adiuvantis agit. Verum, non eo meum spectat institutum, ut Calvinii errores convellam, quod docti Catholici præclare iam præstitere, sed ut Calvinianæ doctrinæ de libero arbitrio systema nativis coloribus depingam. Quare quæ persequitur ille, transcribo. *Liberum arbitrium pronuntiant viribus fuisse attenuatum, & inclinatum, non tamen EXTINGTUM. De nomine non litigabo; sed, cum libertatem minime fuisse EXTINGTAM contendunt, hoc sane intelligunt, aliquid restare facultatis humane voluntati ad bonum eligendum. Ubi enim non est INTERITUS, illic saltem aliqua est vitæ portio. Tollunt deinde omnem ambiguitatem, cum attenuatum dicunt, & inclinatum. Debacchatur in Patres, quod attenuatum*

dumtaxat esse, non extinctum definiant liberum arbitrium. Adversus hanc Tridentini catholicam doctrinam adeo furenter irumpit, ut spiritum videas ferocem, radianti luci obcludantem. Perfracte extinctum penitus liberum electionis & indifferentiæ arbitrium contendit. Quare subdit: *Sed insistant Prophetæ verbis, quod conversionem a nobis exigendo liberum arbitrium compellet: quod frustra faceret, eorum quidem opinione, nisi aliud esset liberum arbitrium. Fateor sane absurdas fore eiusmodi locutiones, nisi esset aliqua in homine voluntas. Non tamen propterea concedo, liberam obsequendi facultatem inde posse colligi. Valde enim novitios esse oportet venerandos istos Patres, si ex præceptis æstimant quid valeat homo; cum ideo potius requiratur a nobis Deus quod supra vires nostras est, ut, imbecillitatis nostræ convicti, superbiam omnem exuamus. Meminerimus ergo, aliud esse voluntatem in homine, aliud liberam boni ac mali electionem. Sublata enim post lapsus primi hominis eligendi libertate, sola voluntas relicta est, quæ sub peccati tyrannide captiva usque adeo tenetur, ut non nisi ad malum feratur. Audistin' humillimum Calvinum, qui, ut, superbia pulsata, humilitatis virtus colatur, extinctam asserit arbitrii libertatem? Ut superbiam omnem exuamus, truncos, & stipites in boni electione nos Deus voluit? Quam fuerit hac superbia exutus, & denudatus Calvinus, ex iis quæ recensui, & ex iis quæ continuo adiciit, colligere quique potest. Scholasticorum nugæ amplexatos esse Tridentinos Patres effudit urbanissimus hæresiarcha: sic enim clamat. *Asserunt (Tridentini Patres) gratia Dei nos præparari ad percipiendam iustitiam; sed huic gratiæ partes assignant excitandi, & adiuvandi, ut ipsi libere cooperemur. Nempe putidas nentias hic audimus, quas in Scholis blaterare Sophistæ solent. Ita ex tripode definit sapiens iste Plato. Sophista ne Paulus? inquit I. Cor. xv. Gratia eius in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum. Sed quid divinas Scripturas oppono homini, vel ipsis primis naturæ lumine notis principiis proterve reluctanti? Voluntatem animæ rationalis non extinctam Adami culpa fatetur: & hanc liberam a necessitate esse inficiatur? Hæc duo non minus pugnant quam hominem non esse hominem, lapidem non esse lapidem. Voluntas enim animæ rationalis aut non est, aut, si est, libera ad bonum, malumve eligendum sit oportet; nisi extra hunc viæ statum constituta, aut infinita beatitate clare visa, ita plenissime fa-**

turetur, ut nequeat nisi bonum velle; aut æternum damnata, ita obstinetur in malo, ut prætergredi iniquitatis confinia amplius non possit. Acutum sæpe dixi Calvinum; elegantem, eloquentissimumque Scriptorem sæpius appellavi: sed, dum religiosi dogmata exponit, five odio percitus, five cæcitate caligine obductus, stipitem & truncum frequentissime se se exhibet. Nihil de libero arbitrio scripturæ quod a suo magistro Luthero elegantiori quidem stilo non transcripserit; & non minus ac Lutherus proprio se conficit mucrone.

XVIII. Ut superius dixi, non eo oratio mea pertinet, ut Calvinianam doctrinam profligem, cum id sapientes Theologi pegerint; tamen, occasione data, temperare mihi haud valeo, quin obiter saltem lectorum oculis immanissimæ, unaque stultissimæ doctrinæ horrorem, atque feritatem exponam. Quid? Abs stirpe primi criminis, libertatis iacturam repetunt? Amissam tum primum libertatem, everfas cælestes opes, extinctum rationis lumen, cupiditatum dominatu captivum animum, libidinis tyrannide constrictam voluntatem, totam denique vitiatam, corruptamque humani generis naturam vociferantur novi Septemtrionis Apostoli? Natura illa, quæ primum cælestium donorum copia affluebat, non aliud nunc est quam lutulenta vitiorum, & omnium scelestum, atque flagitiorum perpetua sentina? Quid inde? Pœnas ergo luant homines, quod voluntate primi parentis peccaverunt. Deus per Moysem, deinde per Christum Dominum gravissima præcepta, & sublimem divini namque legem servandam imposuit, quibus? Hominibus omni eligendi libertate destitutis? Deum ergo, non modo iniustum, sed iniquum, sævum, crudelem, truculentumque facis. Novit Deus homines compedibus devinctos teneri; & eos ad percurrendum in stadio, ut bravium accipiant, urget? An iniustus ille non foret qui ebriis hominibus novum aliquod præceptum, novamque legem imponeret? Præterea, quid, Luthere, & Calvinie, reformare Christi Ecclesiam molimini; si destitutos libertate mali vitandi homines blateratis? Quid crocitas Calvinie? Pœna dignus est homo, quoties voluntas adest; tamen si necessitatis catena obstricta? Qui enim vult peccare, quamvis necessario velit, peccat. Quid, si tales nugæ a Sophista quopiam audires? Digna ergo bruta sunt præmio, & pœnarum severitate plectenda, quod non coacte, sed sponte agant? Quid interest quod sponte agant, si tamen necessario operantur

homines? Cur qui coactus peccat, a supplicio liber est? Non alia ratione, nisi quod vitare peccatum, quod committit, non potest. Sed neque qui necessario delinquit, evadere delictum valet. Sed quid ultra provehor adversus homines qui humani generis iudicium contemnunt, qui naturæ vocibus aures occludunt, qui omni exuta fronte, quidquid in buccam venit, effundunt? Cuiam in mentem venisset, tam monstruosa errorum portenta confingi vel a dementissima plebecula potuisse?

XIX. Si ad Turcarum, Japonum, & cuiusque efferatæ nationis tribunal hanc causam orarem, omnibus suffragiis definiretur, Lutheranos, & Calvinistas omnium, quotquot in mundo sunt, sectarum esse dementissimos, quod magistrorum loco habeant Lutherum, Calvinumque, tantorum parentes errorum. Quid? Lutherani, Calvinianique plures hodie liberum fatentur arbitrium, & a pseudopatriarchis suis recedunt. Ita ne vero? Agnoscunt ergo suorum Patriarcharum errores crassissimos, qui funditus diruunt pietatis, iustitiæ, fortitudinis; & cuiusque religionis fundamenta. Sublata quippe libertate, corrumpat religio omnis necessum est; ut fatentur totius humani generis Sapientes. Porro quæ stolidior reperiri secta valet præ illa quæ tales duces sequitur? Fatentur Lutherani, Lutherum negasse libertatem voluntatis humanæ: & Lutherum hunc *Beatum Martinum* appellare, & a Deo electum ad reformandos corruptos Ecclesiæ mores asserunt? Similes ne umquam Prophetas Deus elegit, qui populum deciperent in capituli religionis principio? Non est ergo quod reponant, se errores detestari Lutheri, cuiusque veras tantum doctrinas amplecti. Quoniam, si errorum, & quidem gravissimorum, magistrum fatentur Lutherum, eundem mendacem reformatorem, verumque seductorem fateantur oportet. Plurima, quæ dicenda occurrerent, prætereo, quod iam fuso calamo Theologi catholici delirantium Calvinistarum, & Lutheranorum absurda de libertate commenta penitus profligaverint.

§. II.

Christiani Thomasi, Budæi, Pufendorfi, & aliorum Lutheranorum de libertate opinionationes.

I. IN libertatis dogmate cæcus, & furens cum fuerit Lutherus magister, cæci sint oportet discipuli, qui diversas trahuntur in

partes, more scilicet turbarum, quæ absque duce vagantur. Lutheranorum pars maior, Luthero neglecto in hac controversia, libertatem indifferentiæ propugnant. Hos inter est Pufendorfius, qui de iur. nat. & gent. Lib. I. cap. IV. libertatem defendit. Contra Christianus Thomasius in suo de iur. nat. tract. libertatem absolute negat. Pauca transcribam. Et primum redarguit Budæum, quod modo adfirmaverit, modo negaverit libertatem. Inquit ergo Lib. I. cap. I. de nat. homin. moral. §. 132. *Hic disputo contra dominum Budæum, qui cum ei placerent quidem nonnulla a me in doctrina morali inventa, quæ ipse cogitabat cum Ethica scholastica combinari posse; sed facile tamen videret doctrinam de pluribus voluntatibus unius hominis cum multis systematibus scholastico-theologicis non facile combinari posse; peculiari disputatione defendere voluit, unam esse singulorum hominum voluntatem... Optarem ut vir clarissimus ipse operam dedisset inveniendi veritatem, & inquirendi in naturam voluntatis... In prima editione Ethicæ suæ hanc communem scholasticæ Philosophiæ doctrinam secutus, sequentem inter intellectum & voluntatem posuerat differentiam cap. II. §. 30. „ Inter intellectum „ & voluntatem discrimen intercedit ratio „ ne modi operandi. Intellectus enim est potentia necessaria &c... „ Ast a voluntate „ homo habet tum quod sponte agat „ „ tum quod libere agat.*

II. Refert Thomasius alium locum Budæi, in quo libertatem coarctat ad actiones externas. *Id vero tantum intelligendum est de actionibus externis, quas ita temperare homo potest, ut, licet necessario appetat, ad quæ per suas cupiditates fertur, poenarum tamen, & præmiorum cogitatione moveat voluntatem in alteram partem; & sic a criminum perpetrations eandem retrahat. Ex quo patet, quomodo, sublata licet omni libertate, leges nihilominus poenæ atque præmii locum habere queant. Multo itaque minus homo libertate gaudet virtutis veræ operandæ, saltem quamdiu sibi relictus, nec divino lumine collustratus est.*

III. Deinde sic resumit suam orationem Thomasius. *Cur tam astute dissimulat vir eruditus, quod sententiam melius edoctus mutaverit? Cur per verba, inquirunt, mihi videtur &c. lectorem seducit? ... Agitur de libertate non istius hominis, sed in specie de libertate interna voluntatis. Vulgaris illa & perpetua libertas interna voluntatis fuit destructa per confessionem, quod voluntas sit potentia necessaria, non libera. Et tamen iam contra asseritur, hominem habere libertatem. Quo ve-*

ro

ro intuitu? Si intuitu voluntatis, aperta est contradictio; si intuitu alterius cuiusdam potentie, mutatur status controversiæ. Adde, quod nec secundum propriam confessionem, nullius partis, aut facultatis respectu, arbitrium vel libertas homini possit tribui. Contendit vero Lutheranus iste, tres in homine reperiri voluntates. Inquit enim §. 132. *Eadem ratio ostendit quod actiones voluntariæ non possint oriri ex communi & una voluntate. Subdit §. 135. Quod vero voluntates istæ tres non solum sint oppositæ, sed & revera pugnant, monstrat partium earum natura, partim effectus, tum in singulis, tum in diversis hominibus.* Si tres voluntates diversas admittat, tres quoque animas differentes admittat oportet. Rationem vero cur hominem libertate denudet, assignat §. 97. *Nam, si voluntas sequi debet intellectum, necesse esset ut intellectus semper esset rectus. Atqui fatentur dari etiam intellectum corruptum. Hunc ergo voluntas non debet sequi. At voluntas non habet potentiam iudicandi, uter intellectus sit rectus, vel corruptus; cum omne iudicium pertineat ad intellectum. Ergo voluntas nescit quem sequi debeat. Ergo, si dum nescit, tamen sequitur, imprudenter facit. Tandem §. 118. hæc adicit. Illi vero, qui libertatem electionis omni voluntati humanæ tribuunt, ex eo in errorem hunc delapsi sunt, quod toti humano generi unam eandemque naturam tribuerint; & cum observarint, quosdam homines singulos non ita difficulter, id est voluntate sua parum repugnante, omittere quasdam actiones; putarunt & alios æque facile id facere posse, & nolle saltem sua libertate uti. Porro, cum unam voluntatem tribuerint etiam singulis hominibus, & tamen senserint actiones hominum externas sæpe præcedere pugnam in animo internam, & tamen nulla facultas animæ possit pugnare cum seipsa; vel simpliciter dixerunt pugnare cum appetitu, vel insuper tertium quiddam finxerunt, pugnare appetitum sensitivum cum intellectu; voluntatem vero hic esse, tamquam tertiam quamdam facultatem liberam, & eligere posse, utrum appetitum velit sequi, utrum intellectum.*

IV. Hæc referre libuit, ut novum argumentum respiciendi præberem illis qui Protestantium libris delectantur in addendis iure naturæ officiis. Monstruosa commenta Thomasi palam faciunt, apud novos Septentrionis hæreticos quemque pro ingenio suo cudere dogmata nova. Nihil apud eos fuerit, nihil fixum; ordo nullus, confusio perpetua. Tot sectæ, quot cerebra. Diversarum naturarum homines effingit Thoma-

fius. Tres in quoque bet homine commentus est voluntates, omnesque destitutas libertate. Budæus modo propugnavit, modo de medio sustulit libertatem. Nulla apud Protestantem lex, quæ petulantia, & insolentia ingenia coerceat. Providentia, quæ in ordinem, & intra definita confinia contineret effrenem opinandi temeritatem, *Papismum* redoleret: idcirco, excusso cuiusque moderaminis iugo, vides novas Lutheranorum, Calvinistarumque turbas, Andabatarum more belligerantes, non de rebus quæ absque religionis dispendio in utramque disputari partem valeant, sed de ipsis primis religionis capitibus, atque fundamentis. Festiva commenta trium voluntatum, humanæque naturæ diversæ, a Thomasio fabricata, risu & sibilo, non argumentatione, refellenda censemus. Quæ contra libertatem opponit, vanissima sunt sophismata. Voluntas, inquit, potentia cæca est, quæ intellectus errores corrigere non potest. Intellectus potentia est necessaria, & erroribus obnoxia. Ubi ergo libertas indifferentiæ? Nugæ hæ sunt, Lutherano viro dignæ. Si arenam ex una parte, lapides ex altera, & ex altera calcem colloces, parietem ne construes? Non separatim, sed simul coniunctæ hæ duæ potentie, intellectus, & voluntas, liberum constituunt arbitrium. Adeo quippe confederatæ sunt, & reciproca indigent ope, ut una absque altera nequeat libertatem constituere; quemadmodum nec oculus sine lumine, nec lumen absque oculo producere visionem potest. Si Lutherani nugis similibus veritates, intimo sensu cuique notas, negare audent; quid mirum, si tanta insolentia audacia adversus religionis diviniæ mysteria?

§. III.

Hæresis Ianseniana de libertate, in tertia propositione contenta: ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione: paucis perstringitur.

I. D Uobus præcedentibus paragraphis idcirco pravam & impiam doctrinam Lutheri, Calvinii, & aliorum hæreticorum contra arbitrii libertatem propriis ipsorum verbis fuso calamo exposui, ut viam mihi pararem faciliorem ad constituendum plenum in lumine Iansenianum systema contra libertatem indifferentiæ, non minus quam ovum ovo, Lutherano, & Calviniano simile. Lutherus,

ut

ut vidimus, omni freno excussio, laxatque habentis, & familiari suo furore abreptus, impotenter contra libertatem humanam debacchatus est. Ita extinctum per originale peccatum contendit liberum arbitrium in genere morali, ut sit merum *figmentum*, purum putumque *nihil*. Admittit tamen spontaneam libertatem a coactione immunem. Lutheri doctrinam adoptavit Calvinus: sed suae singularis eloquentiae vi, elegantiae lenocinio, verborumque fucus horridam eiusdem asperitatem delinire exquisita sua vastritiae studuit. Deperditam, penitusque extinctam per originale crimen in genere morali & ille propugnat libertatem indifferentiae ad bonum & ad malum; quam libertatem plenissime ante lapsum protoparens humani generis possidebat. Liberum tamen hominem viatorem esse defendit; atque elata voce clamat, se pro haeretico habere illum qui liberum esse hominem pernegat. Quo in sensu? Quia homo non coacte, sed sponte, licet necessitate ad unum determinante devinctus, & veluti actus, agat. Ex quo infertur, humanam libertatem sub gratia divina mere *passive* se habere. Haec est sincera imago haereseos Lutheranae, & Calvinianae de libero humano arbitrio, ut ex utriusque haeresiarum productis testimoniis manifeste constat.

II. Porro, quemadmodum Calvinus doctrinam Lutheri, ita Iansenius doctrinam Calvinianam amplexus est, totamque adoptavit. Et qua arte Calvinus temperare Lutheranae haereseos horrorem conatus est, eadem prorsus Iansenius longe quaesitis pigmentis Calvinianam haereseos delinire, atque cavillatoriis commentis inculpate veritate pertentavit. Post sedulam tum Calvinianam, tum Iansenianam lectionem, & utriusque comparatione facta, evidenter deprehendi, doctrinam Calvinianam totam immigrasse in Augustinum Iansenii; atque Iansenium de libero arbitrio continenter *calvinizare*, & medullitus Calvinianum, non ambigue, sed evidentissime sese prodere. Eadem argumenta, eadem obiecta, responsa eadem, effugia, latebrae, sophismata, & in Theologos, quos Scholasticos vocant, scommata, distera omnino eadem. Discrimen unicum est, quod Iansenius plurima confarcinat S. Augustini testimonia; praecipua tamen, quae facessere imperitis negotium possent, iam Calvinus prius mediam in lucem produxerat. Ne multa: quae Calvinus preesse, & Attica oratione complexus est, Iansenius amplificavit, auxit, inflavit. Si ex instituto oppugnare Iansenius canones Concilii Tridentini, quos supra rescripsi, & bullas S. Pii V.

Gregorii XIII. atque adeo Ecclesiae catholicae doctrinam destinasset, effrenatius scripturire nequivisset, ut mox constabit. Non inficior, quandoque Iansenium scripto suo intexere & interpretamenta, & distinctiunculas, quibus & Concilii canones, & Pontificum bullas revereri, & cum eisdem suam consociare doctrinam iactat, eamque ut catholicam dividendere imperitis curat. Verum re ipsa omnia deridet, contemnit, & tam aperte & directe se se & Concilio, & bullis opponit, ut illiberalius scribere nequivisset, si data opera, quemadmodum Calvinus in *Antidoto*, & Kermittius in *Examine*, carpere canones Concilii Tridentini, praefatasque bullas voluisset. An bona fide id egerit, Deo reservatum iudicium est. Si protestationem in calce operis adiectam spectes, Catholicum; si opus ipsum legeris, Calvinianum manifeste deprehendes. Si eiusdem acumen, eruditionem, scribendique artem expenderit; colliges, ipsum latere minime potuisse Ecclesiae catholicae doctrinam, neque illi defuisse phrasas, modosque opportunos, quibus exprimere, interpretari, & declarare pro dignitate tum Concilii, tum apostolicae constitutionis articulos potuisset, si huc sua molimina spectassent.

III. Quare diligens severaque Calvinianae, & Iansenianae lectio, amborumque conlatio duo in me summopere miranda excitavit. Primum, repertos fuisse homines adeo partium studio obcaecatos, quos pernegare minime puduerit, haereseos quinquae famosarum propositionum in Augustino Iansenii reperiri. Siquidem non minus patenter, atque basilice Iansenius, ac Lutherus, & Calvinus, adfirmat, penitus extinctum esse in genere moris liberum arbitrium post Adae lapsum. Ex quo haeretico articulo cetera proficiuntur. Porro hunc articulum non obiter, non latenter, sed claritate proterva, & fusa oratione probare, & confirmare admittitur, ut mox evineam. Heinc colligit peccatores homines aequae ac demones ad peccandum necessario obstringi, liberosque dumtaxat dici, non quia a peccato abstinere valeant, sed quia hoc, vel illud peccatum patrare possint. Quamobrem, sicuti demones haberentur illi qui negarent, in libris Lutheri, & Calvinianae reperiri haereseos contra libertatem humanam in sensu Lutheri, & Calvinianae; ita profecto mentis sanitate laborant alii qui negant, praefatas propositiones extare in Augustino Iansenii, & quidem in sensu Iansenii, seu in sensu quem produunt in opere Iansenii; cum germanus sensus haereticarum doctrinarum, non ex corde, sed ex opere Auctoris colligi valeat. Alterum, quod

quod me admiratione defixum suspendit, est, Theologos catholicos extitisse, qui systema Calviniano Iansenianum confundere cum doctrina Thomistarum, sive quorumque Catholicorum ausi fuerint, & Calvinismo-Iansenismo terribilissimam maculam obiecit Thomistis; ut inter alios obiecit P. Annatus. Prolixam, eruditamque apologiam Thomistarum P. Gonet edidit, & P. Annatum false defricat, atque pluribus latissimum Thomistas inter & Calviniano-Iansenianos discrimen patefacit. Omisissis ego omnibus quae P. Gonet, & ceteri Apologistae adduxerunt pro Thomistica Schola, sola descriptione doctrinae haereticarum Calviniano-Iansenianae, tanta evidentia demonstrabo, Thomisticam Scholam, omnesque catholicos Theologos non minus ac infernum a Paradiso distare a systemate Ianseniano, ut ii soli qui aut sensu communi carent, aut supra doctrinam Calviniano-Iansenianam ignorantia obcaecati sunt, audeant in Calvinismo, & Iansenismo suspicionem invidiosissimam Thomistas, sive quamcumque catholicam Scholam adducere. Optime P. Gonet advertit, solam propriae afflictae causae defendendae necessitatem obstrinxisse P. Franciscum Annatum cum ceteris, ut hanc chimericam imposturam excogitaret. Ad rem accedamus.

IV. Sola tertia damnata Iansenii propositio evincit, eandem prorsus esse Calvinianam, ac Iansenianam de libertate haereseos. *Ad mendum, & demendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Hic autem est totus succus haereticarum Calvinianarum doctrinarum, ut confitetur vel ipse Honoratus Turenely de grat. Christi part. i. pag. mihi 265. *Haec autem sententia eadem est ac CALVINI, qui numquam eo sensu negavit liberum arbitrium, quasi actiones nostrae voluntatis liberae non essent voluntariae; sed eo in sensu, quod negaret nobis inesse indifferentiam ad utrumlibet.* Confule quae supra ex Calviniano adduxi: & inde colliges, hanc facti veritatem extra disputationis aleam constitutam esse.

V. Habemus itaque Iansenium, non secus ac Calvinum, negare libertatem indifferentiae, a necessitate immunem, in hoc statu naturae lapsae. Illud nunc est reliquum ut videamus, num ex eodem principio quo Calvinus, suum quoque Iansenius deducat errorem. Supra evidenter patefecit, Calvinum, non ex gratiae efficacia, non ex decreto praedeterminante negare libertatem indifferentiae. Nullibi in operibus Calvinianae, nisi oculi me sefellerint, vel leve de hoc vestigium. Sed contra, quia extinctum per peccatum ori-

ginale arbitrium indifferentiae contendit, ideo cum Lutero colligit, hominem necessario agere, gratiamque divinam ita voluntatem humanam, *passive* se habentem, impellere, ut haec dissentire nequeat. Ex hoc venefico fonte suos derivavit Iansenius rivulos. Luculentissimis Iansenii testimoniis, quod proposui, evidenter demonstro. Haec autem Iansenius *Lib. III. de statu nat. lapsae cap. XIII.* scribit. *Ex quibus omnibus recte colligas, non alio sensu post lapsum ante reparationem superesse libertatem arbitrio ad bonum, nisi quia arbitrium est tantummodo capax boni, hoc est quia, Deo quod AMISSUM est reparante, actualem libertatem arbitrii boni faciendi recipere potest.* Luculentius hoc idem explicat *Lib. IV. de grat. Christi cap. ix.* ubi haec habet. *Vera itaque ratio, cur caelestis delectatio ad actus bonos necessaria sit, ex natura medicinae seu medicinalis adiutorii petenda est. VOLUNTAS ENIM PER PECCATUM PRIMI HOMINIS IN LIBIDINUM IMPERIUM PRÆCIPITATA EST. Ex quibus fit, ut in OMNIBUS actionibus ante gratiam delectatione quadam libidinoso praevaleat, ac vitillante provocetur, cui consentiendo peccat.*

VI. Haec est clavis prima, & potissima Calvinianae, & Iansenianae systematis, quae praer oculis habenda semper est ab iis qui veram Calvinianam, & Iansenianam doctrinam imaginem contra arbitrii libertatem exprimere velint. Heinc est quod Iansenius in statu innocentiae Molinianus sit, gratiamque versatilem propugnet. Hanc vero libertatis iacturam, a peccato originali investam, collocat in libidinoso imperio, ita dominante, & captivante voluntatem humanam, ut nullam haec retineat activam indifferentiam ad utrumlibet. Heinc infert duplicem illam delectationem, terrenam unam, caelestem alteram, seu duo pondera, quibus, veluti captiva, premitur, agitur, urgetur humana voluntas. Si delectatio carnalis praevalet, necessario voluntas peccat; si delectatio caelestis superior & victrix sit, necessario voluntas bonum operatur. Has duas delectationes simul belligerantes, & de victoria certantes, effusa oratione describit *de stat. nat. lapsae Lib. IV. cap. ix.* ubi haec habet. *Constitutus ille delectationem sopiri non potest, nisi altera alteram delectando superaverit, & eo totum animae pondus vergat. Quod enim amplius delectat, secundum id operemur necesse est. Vigente enim delectatione carnali, IMPOSSIBILE est ut virtutis, ac honestatis consideratio praevaleat.* Rursum *Lib. VIII. de grat. Christi cap. ii.* inquit: *Delectatio victrix, quae*

Augustino est efficax adiutorium, relativa est. Tunc enim est victrix; quando alteram superat. Quod si contingat, alteram ardentiorum esse, in solis inefficacibus desideriis hærebit animus, nec efficaciter unquam volet quod volendum est. Eni paucis, & perspicuis verbis expositum Iansenianum systema. Præcipitatum, extinctumque est liberum arbitrium, Adamo peccante. Quid heinc? Delectatio carnalis, excusso rectore, & moderatore, libero nempe arbitrio, cui ante peccatum subiecta ad nutum parebat, post peccatum originale continuo imperii habenas usurpavit, & captivum voluntatem, libertate indifferentiæ destitutam, summa & plena tyrannide premit, opprimit, & volvit, veluti passivam lancem, quæ maiori ponderi succumbit. Hæc est clavis, hæc basis hæresis Calvino-Iansenianæ contra libertatem. Quamobrem manifeste fallitur, nisi me omnia fallant, D. Honoratus Turnely Doctor Sorbonicus, cum aliis pluribus, immo plurimis, qui solam delectationem victricem relativam clavim hæresis Iansenianæ esse affirmat. Ex qua manifesta aberratione inferunt, omnes esse Iansenistas qui gratiam divinam delectationem caelestem, sanctamque inspirationem appellant. Adversus has voces Andabatarum more belligerant plurimi, & ingentia volumina edunt, ut eas urbe & agro explodant, ac si voces istæ, sua natura innoxie, sentina essent Calvino-Iansenianæ adversus libertatem hæresis. Quorum argutationes si starent, Iansenista Augustinus, Iansenistæ essent Catholici maiori ex parte, ne dicam omnes, ut infra declarabo.

VII. Clarius Iansenius Lutheri, & Calvini errorem a se adoptatum propugnat Lib. III. de stat. nat. laps. cap. II. ubi cum suo Calvino hanc esse S. Augustini sententiam effutit. Sententia igitur Augustini, quam tantopere Pelagiani detestati sunt, non alia quam ista est: quod arbitrium voluntatis post lapsum primi hominis, antequam divina gratia visitetur, hoc est antequam christianam suscipiat fidem, unde incipit gratia, sub cupiditatibus terrenis ita arcte captivum possideatur, ut libertas illa voluntatis, velut ferreis vinculis adstricta, nullo modo surgere possit, ut bonum velit, aut faciat; sed ut TANTUMMODO CAPTIVO MOTU VERSETUR IN MALO. Qua de causa liberum arbitrium toto illo tempore non tam esse liberum quam servum, hoc est liberum esse iustitiæ, peccati autem servum, SUBLATA FUNDIUS INDIFFERENTIA PROXIMA AD BONUM, ET MALUM. Doctrina ista in Augustini scri-

ptis tam luculenta, & perspicua est, ut a se dicere, nullam in hac tota materia esse clariorem, quam ipse, non tamquam opinionem, sed tamquam immobilem christianæ fidei BASIM docet. Subdit eodem Lib. cap. VI. Sensus enim ipsius (Augustini) est, antegratiam victricem cupiditatum, hoc est ante infusam per Spiritum sanctum caritatem, multoque magis ante fidem, NULLAM SUPERESSE IN VOLUNTATE LIBERTATEM AD BONUM, NULLAM POTESTATEM, ut RESISTAT concupiscentiarum carnalium desideriis; sed illis pleno iure dominantibus miserabili servitute subiacere captivam. Rursus sub finem eiusdem capituli hæc adiecit. Docet (Augustinus) hæc omnia fieri non ex animi quadam INDIFFERENTIA, & quasi libertate ad bonum & ad malum, sed mere ex imbecillitate: quia videlicet, ut ipse loquitur, præcepti capax est, non efficax, quia non potest implere legem.... Docet proinde, talem hominem, non solum esse liberum, sed peccato servire subditum, captivum sub lege peccati; carnalibus desideriis obstrictum teneri, sub passionibus agi, ut sub viro dominante; iacere in vinculis peccatorum; subiugatum esse concupiscentiæ, ut faciat quidquid illicitum est; servum esse dominantis cupiditatis, etiam delectari contra legem facere. Docet, concupiscentiam ipsam esse robustissimam, esse invictissimam, concupiscentiam dominari, superare pugnantes, dominatum & quasi regnum obtinere, habitare cum principatu. Quis dixerit, nisi catholicæ fidei parum conscius, hominem in tam miserabili statu captum, servum, mancipium libidinis, carentem viribus resistendi invictissimæ dominantique concupiscentiæ, fide, & gratia, & scientia mali, esse arbitrio liberum ad faciendum bonum?.... Supra toties dixit (Augustinus) victam vitio naturam libertate caruisse: NON MANERE AMPLIUS LIBERTATEM: AMIS- SUM ESSE LIBERUM ARBITRIUM.

VIII. Ultra pergit, & cap. IX. hanc constituit thesim, probandam, quæ est titulus illius capituli.

Periit non solum libertas ad agendum bonum, sed etiam abstinendi a peccato. Quam thesim sic evincit. Hactenus abunde ex Augustino demonstravimus, arbitrium post lapsum primi hominis, antequam per gratiam a dominantis cupiditatis servitute liberetur, non esse liberum ad opus bonum. Sed hac occasione merito dubitari potest, an sit saltem liberum, ut recedat a malo, etsi non faciat bonum. Hoc est, utrum sit liberum saltem ut absti-

abstineat a peccato; an vero in peccandi necessitatem, viribus suis ineluctabilem, præcipitatum sit... Itaque sanctissimus, & profundissimus Doctor Augustinus, non contentus declarasse, hominem post lapsum OMNI boni operis faciendi LIBERTATE privatum, eadem fiducia partem utramque docet, non esse etiam ei iam liberum a peccatis abstinere, sed in peccandi necessitatem peccando cecidisse... Et quidem non esse iam liberum a peccando abstinere, quamvis olim liberrimum fuerit, ita perspicue, & constanter, frementibus licet Pelagianis, docet, ut in dubium revocari nequeat. Hanc doctrinam confirmat integro hoc cap. IX. & X. deinde cap. XI. hunc alium articulum, qui titulum format eiusdem capituli, probandum suscipit.

Loco libertatis abstinendi a peccato inducitur hæc peccandi necessitas.

IX. Ex plurimis quæ in præfatæ thesisi confirmationem adducit, hæc pauca perstringo. Si enim non est liberum a peccato abstinere, profecto necesse est peccatum facere, ut per se patet liquidissime: nam propterea ista duo promiscue, & pro iisdem ab Augustino usurpari solent. Invectam igitur esse peccato primi hominis peccandi necessitatem, ferre non poterant Pelagiani... Sed hanc arbitrii libertatem ad bonum, & malum funditus Augustinus pro utraque parte subvertit. Docet enim contra Pelagianorum istas assertiones, libertatem arbitrii non solum cum necessitate solius boni faciendi posse consistere, sed etiam cum necessitate solius mali. Quem errorem ut confirmet, plures confarcinat S. Augustini textus, in quibus Doctor sanctus necessitatem usurpat pro gravi difficultate, ut illa est quæ ex inolita consuetudine proficitur. Rursus integro cap. XII. eadem oberrat chorda, & errorem suum Augustini auctoritate incurfare contendit.

X. Errorem hunc, adeo luculenter cum Tridentini Concilii canonibus pugnantes, confociare cum doctrina catholica non reformidat Iansenius capp. seqq. XIII. & XIV. Exquisito artificio obtegere illum imperitis studet; reipsa tamen hæresis suæ venenum apertius pandit illo ipso loco quo illud abscondere satagit. Sophismata cap. XIII. huc recidunt. In hoc statu naturæ lapsæ ad libertatem non est necessaria indifferentia contrarietatis; sed sat est a coactione immunitas. Liberum esse peccatorem versute affert. Cur? Quod bonum agere, quod abstinere a malo absolute possit? Minime gentium. Cur ergo? Quia, inquit, liberum arbitrium liberrime peccare potest. Nam ad actum libe-

rum non requiritur indifferentia contrarietatis. Audistis? Iansenius tandem hominem peccatorem simillimum diabolo effecit. Obfirmati in malo dæmones sunt; libere tamen hoc, vel illud malum feligere valent; amplissimam vero iniquitatis circumferentiam prætergredi nequeunt. Pariter homo peccator transilire imperii libidinosi confinia nequit. Per septem provincias peccatorum mortalium, superbiam, avaritiæ, luxuriæ, iræ &c. excurrere valet: quia delectatio terrena dominans, & imperans suam iurisdictionem, & potestatem in totum iniquitatis regnum extendit. Libertatem contradictionis, seu exercitii hanc vocat, quam sicut ad merendum, ita ad peccandum sufficere ait Iansenius, ut infra clarius explicat.

XI. Fufius cap. XIV. exponit amissam libertatem faciendi bonum, & abstinendi a malo. Distinguit duplex boni genus: aliud spirituale, ad vitam æternam utile; aliud morale naturale. Omnes, inquit, fatentur liberum arbitrium impar esse se solo ante gratiam ad primi generis bonum. Hinc igitur (pergit ille) redit ista disputatio, utrum senserit Augustinus, ac discipuli eius... arbitrium post lapsum hominis ita captivum esse, & boni faciendi libertate spoliatum, ut quidquid fecerit ante gratiam, hoc est ante fidem, unde libertas a peccato incipit, non tantum nihil ad pietatem, & salutem conferat, sed neque sit moraliter bonum, utpote quod sit verum, & proprie dictum peccatum: a qua controversia reipsa non differt illa in qua communiter quæri solet, utrum omnia opera infidelium sint peccata.

Itaque in hac questione indubitatum existimamus, esse illam sententiam S. Augustini, atque discipulorum eius, quam iam iam diximus, nullum videlicet opus bonum, ne quidem moraliter, ab humano arbitrio posse fieri, nisi per gratiam, non quamlibet liberetur; ut proinde ante fidem non sit ei liberum a peccato, dum hic & nunc agere meditatur, abstinere; sed quocumque se se verterit, quadam humanis viribus INSOLUBILI peccandi NECES-SITATE teneatur. Qua sententiæ Augustiniana expressione satis indicamus, quo pacto illa tria quæ supra ex sanctissimi Doctoris lucubrationibus demonstravimus, iuxta mentem eius intelligenda sint: periisse scilicet libertatem ad bonum, non solum ut non possit ante gratiam totam iustitiæ moralis legem implere, sed nec unum quidem opus eius: periisse libertatem abstinendi a peccato, ut nec in ullo quidem opere, peccati culpam possit effugere: inductam esse necessitatem in peccandi, non tantum in ali-

quibus actibus . . . sed sensus eius est, inducendam esse peccandi necessitatem in OMNIBUS actibus . . . Hanc eius doctrinam, quam brevissime fieri poterit, variis argumentorum classibus confirmabimus. Et re ipsa confirmare illam persequitur pluribus capitulis usque ad libri finem, immo toto Lib. IV.

XII. Opponit sibi Lib. IV. cap. xxv. hanc a S. Pio V. damnatam thesim: Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo quod necessario facit. Hoc autem responsum præbet. Necessitas peccandi ab Augustino tradita solum est necessitas in genere, ex qua fit ut non possint homines ante gratiam agere nisi male. Hæc autem non impedit quominus in peccatis singularibus perpetrands liberam & indifferentem ad faciendum, & abstinendum habeant voluntatem. Sic enim & demones necessario peccant; quamvis in singulis actibus peccatum non necessitate, sed voluntate libertate committant; sicut non ignobiles etiam recentiores Auctores docent. Hoc idem responsum retulit cap. xxii. aliud tamen addit, nempe quod necessitas ista hypothetica sit, libere in Adamo volita. Talis enim necessitas (inquit) non nisi ex hypothese præcedentis liberæ determinationis nascitur. Nec aliud revera est nisi primæ liberæ voluntatis perpetuitas, & immobilitas . . . Non loquitur ergo illa proscripta propositio de tali necessitate malæ voluntatis ex hypothese . . . sed de necessitate potius absoluta. Interpretamentum istud non dico crassum ineptumque esse, sed addo bona fide a Iansenio obrudi non potuisse. An ignorabat ille, omnes ad unum Theologos negare, sat esse libertatem quam habuerunt posteri in primo parente ad peccata actualia? Hoc eius interpretamentum damnavit Alexander VIII. proposit. 1. Calumnia nimium impudenti Iansenio tum hoc cap. xxv. tum cap. xxii. tum alibi imponit Scholasticis, quasi isti docuerint, ad peccandum sat esse hominibus viatoribus libertatem contradictionis, aut libertatem illam qua fruuntur demones, patrands videlicet hoc, aut illud peccatum, sed necessitate iniqui finis obstricti, & devincti. An latuit Iansenium, catholicos Doctores omnes requirere libertatem contrarietatis? Purgent, si valent, eiusdem discipuli hunc suum magistrum ab iniquo decipiendi animo.

XIII. Ad hanc propositionem xxv. Bani proscriptam, Omnia opera infidelium sunt peccata, & Philosophorum virtutes sunt vitia, hæc reponit cap. xxvii. eiusdem Lib. IV. Utramque partem enim tam constantem, & intulerit, tot modis Augustinus tradidit, ut, si ulla est doctrina in universis lucubrationibus

eius manifesta, & minus obnoxia cavillationibus, illa emicet inter omnes. Unde etiam triacas omnes, quibus doctrinam eius obvolvuntur quidam recentiores; minus versati in principiis eius, dissipavimus. Quod, si, illis non obstantibus, liceat Augustinum alio detorque; fidenter ausim dicere, nos frustra hæreticos sanctorum Patrum auctoritate premere, quos tam licenter ad nostri temporis doctrinas detorqueamus. Nihil enim est in toto Augustino tam clarum de gratia, vel de quolibet doctrinæ capite, quod non probabilioribus glossis in alienos sensus pervicacior quisque adversarius verterit . . . Cur ergo, inquit, proscriptæ sunt? Idcirco, inquam, quod altera sententia Scholasticorum studiis, humanas magis rationes, quam ecclesiasticam traditionem attendentibus, in scholis esset receptor, atque vitior. Quis enim nesciat, esse nubem Scholasticorum, qui nonnulla opera bona in infidelibus agnoscunt, & Philosophorum virtutes, non vitia, sed virtutes esse profitentur? Sed quantumvis illi numerosi fuerint, non possunt ecclesiasticæ doctrinæ per Augustinum adversus Pelagianos constitutæ . . . usque ad ætatem circiter primorum Scholasticorum, quasi per manus traditæ, ullum asserere præiudicium. Hoc tamen egit summorum Pontificum prudentia, ut, quia Scholasticorum disputationibus Augustini doctrina ita erat obscurata, & interpretationibus plausibilibus quidem, sed ab eius mente remotissimis, quasi obruta, ut, quemnam esset vera illa, & ab Augustino asserta sententia, difficillime discerni posset, altera pars sine præiudicio veritatis tantisper vetaretur, tamquam quæ vetusta, quasi novitate nostri temporis Doctores, vetustatis eius infidos, offenderet, scandaloque perturbaret. Non enim veritas tantummodo, sed & pax Ecclesiæ Præfectis curæ est, cuius interitu etiam veritas apud homines plerumque periclitari solet.

XIV. Hæc omnia, licet aliquantulum prolixiora, rescribere volui. Quorsum? Ut illa convellam? Id si præstarem, ab instituto meo recederem. Cur ergo? Ut id quod proposui, evidentissime demonstrarem, nempe, Iansenium in articulo de libero arbitrio perpetuo calvinizare, & eandem profus, ad hoc quod attinet, cum Lutero, & Calvino docere hæresim, extinctum nempe penitus esse per peccatum originale liberum hominum arbitrium. Huc dumtaxat institutum meum pertinet, ut heinc postea concludam, quanta laborent ignorantia illi qui Calvinismum & Iansenismum obicere sive Thomistis, sive cuiusque Catholicorum scholæ, audent.

XV.

XV. Ceterum adeo monstrosa commenta sunt, quibus suam (adulterare, dixerim, an fucare?) hæresim Iansenius conatur, ut abstinere vix possim quin obiter, & per transennam unum & alterum verbum faciam. Quis non se commotum sentit, dum sola interpretamenta legit in damnatam propositionem Baianam? Quid? Romana Sedes damnavit illam propositionem, doctrinam Ecclesiæ continentem, Iansenio iudice, ne Scholasticorum nubem offenderet? Ubinam, quæso, sunt extra hæc Scholasticorum nubem soles, seu Doctores Theologi in universa Romana catholica Ecclesia, qui oppositum aliquando docuerint? Errarunt ergo omnes Ecclesiæ Doctores a sæculo XIII. usque ad Lutherum, Calvinum, & Iansenium? Ea est Episcopi Iprensis moderatio, & humilitas, ut omnibus sui temporis Ecclesiæ Theologis Doctoribus bellum denunciet, & Augustinianæ, immo catholicæ, doctrinæ, ut ipse ait, ignorantiam exprobet? Et hanc Augustiniano-catholicam doctrinam Romana Sedes tantisper vetavit, proscriptit, utpote vetustam, ne Doctores nostri temporis, vetustatis illius infidos, offenderet, & perturbaret? Præfectus Ecclesiæ non veritas modo, sed pax etiam curæ est. Dubio procul. At numquid Romana Sedes catholica veritatis dispendio pacem curabit? Anathema in innocentissimam, sanctissimamque evangelicæ doctrinæ veritatem intorquebit Romana Ecclesia, ne turbam Scholasticorum commoveat? Tam monstrosa commenta evulgare ausus est Iansenius? Si hæc admittantur, quid certi, quid tuti a Romana Cathedra prodibit? Si damnationi suarum propositionum supervixisset novus iste Augustini commentator, quæ in Romanam Sedem non eructasset? Iansenistæ improperant Casuistis pluribus, quod in pravos sensus detorqueant damnatas propositiones ab Alexandro VII. & Innocentio XI. Sed iure longe superiore nos improperamus illis, quod omnes pontificias bullas, sibi adversantes, adulterent. En quam verum sit bullas, adversantes uni factioni, exaltari ab altera, & contra. Sed quinam fuere Scholastici isti, qui propositionis Baianæ doctrinam impugnarent? S. Thomas, S. Bonaventura, Alesius, Albertus Magnus, Scotus, Durandus, omnesque non Scholastici tantum, sed Ecclesiæ Doctores a sæculo XIII. ad hæc usque tempora. Porro numquid Doctores Ecclesiæ sæculi XIII. quidquam in hac controversia innovarunt? An ignorarunt isti antecessorum Patrum doctrinam? An sanctum Thomam Aquinatam sancti Augustini doctrinam latuit? Te-

stem advoco Iansenium, qui Tom. II. de ratione & auctoritate Lib. proemial. cap. xxii. hæc de S. Thoma scribit. Quemadmodum novum testamentum nihil est aliud nisi vetus revelatum; & Augustini doctrina nihil præter fidei principia in suas deducta conclusiones: ita S. Thomæ Summa, ubi Theologiam tradit pro magna parte, nihil aliud est nisi Augustinus contractus. Ex quo profecto magnitudo S. Augustini multo splendidius emitescit. Si enim a nonnullis de S. Thoma recte dictum est, quot articulos, tot esse ejus miracula: quot miraculis ille tandem claruisse dicendus est qui S. Thomam tot miraculorum patratorem fecerit? Nihil hic invidiam cuiusquam, vel ne S. Thomas succenseat mihi, pertimescendum puto, qui, quantum sanctissimo Augustino antecessori ac magistro suo debeat, facilius ipsemet forsitan pro humilitate sua, quam quisquam alius amator eius ardentior quam prudentior fateretur. Hanc laudem qui S. Thomæ surripere volunt, potissimum ex eius doctrina margaritam avellunt.

XVI. Nemo nostrum hanc splendidissimam margaritam avellit a S. Thomæ Summa. Omnes eius discipuli grates summas Iansenio habent, quod S. Thomæ Summam Augustinum contractum appellet. At S. Thomas in hoc suo Augustino contracto 2. 2. quæst. x. art. 4. ex instituto disputat, utrum omnis actio infidelium sit peccatum. Definit vero his verbis. Manifestum est quod infideles non possunt operari bona opera quæ sunt ex gratia, scilicet opera meritoria; tamen bona opera ad quæ sufficit bonum naturæ, aequaliter operari possunt. Unde non oportet quod in omni opere suo peccent . . . Ad 2. Fides dirigit intentionem respectu finis ultimi supernaturalis; sed lumen etiam naturalis rationis potest dirigere intentionem respectu alicuius boni commutabilis . . . Ad 3. Per infidelitatem non corrumpitur totaliter in infidelibus ratio naturalis, quin remaneat in eis aliqua veri cognitio, per quam facere possunt aliquod opus de genere bonorum. Testimonia tum Scripturarum, tum S. Augustini, quæ opponuntur a Iansenio, expendit Doctor Angelicus, & iuxta communem Ecclesiæ catholicæ doctrinam interpretatur. Si S. Thomas Augustini doctrinam caluit, eam quoque compertam habuerunt eius discipuli. Dominicus Soto, ut innumeros alios omittam, qui ante Baium scripsit Lib. I. de nat. & grat. testatur, Lutherum solum hanc invexisse hæresim, videlicet quod omnia opera infidelium sint peccata. Testimonia quæ ex Scripturis, & ex Augustino opponuntur a Calvino, & Iansenio, aliis luculentissimis

simis testimoniis interpretatur. Sed quid Solum nomine, cum omnes ad unum Theologi catholici qui hoc de argumento scripserunt, hanc esse S. Thomæ doctrinam, ab ipsis divinis Scripturis, ab unanimi SS. Ecclesiæ Patrum consensione haustam, docuerunt, docebantque, quoadusque mundus durabit?

XVII. Sed quid Iansenium reprehendo, quod omnium sui temporis Theologorum doctrinam contempserit? Paucis perfringenda nunc sunt quæ capitis initio innui, quæque conceptis Iansenii verbis liquidissime confirmavi; videlicet, Iansenium doctrinam Iohannis Hus, Lutheri, & Calvini de libero arbitrio adoptasse. Docuit hæresiarcha Hus: *Omnia peccatoris opera sunt peccata*: quæ propositio damnata est in Concilio Constantiensi. Inter propositiones proscriptas *sess. xlv. num. 16.* damnata hæc est: *Mortale peccatum inficit universaliter actus hominis virtuosus, sicut virtus vivificat omnes actus virtuosos.* Concilium Tridentinum damnavit hæresim Lutheri, & Calvini de amissione liberi arbitrii *sess. VI. can. v.* *Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit . . . anathema sit.* Et rursum *can. VII.* *Si quis dixerit, opera omnia quæ ante iustificationem sunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata . . . anathema sit.* S. Pius V. Gregorius XIII. Urbanus VIII. eisdem errores, & alios inde necessario manantes sacro confixere mucrone. Iansenius adversus hæc sacra Concilia, & Pontificum bullas explicato vexillo frontem erexit, & non tantum subdole, & per cuniculos, latebraque, sed aperta & audaci fronte errores damnatos propugnavit integris libris, nedum capitibus. Neque vocibus & phrasibus fucatis, sed expressis, & manifestis, directeque pugnantibus cum Tridentinis canonibus, ulus est, quibus hæresim Lutheranam, & Calvinianam defenderet, confirmaretque. Calvinus, ut dixi, levissimis quibusdam pigmentis horrorem Lutheranz hæresis delinivit. Iansenius quibusdam aliis testimoniis, ex divina Scriptura, & S. Augustino incredibili fraude, & astutia excerptis, amplificare Calvinii doctrinam infelicissimè conatu pertentavit. Pro hæretico Calvinus habet qui negat liberum arbitrium. Idem iactat Iansenius. Calvinus *Lib. II. Inst. cap. v. num. 4.* sibi opponit, *frustra exhortationes suscipi, supervacaneum esse admonitionum usum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parere.* Respondet. *Similia olim cum obiectarentur Augustino, libellum de correptione, & gratia scribere vocatus fuit.* Eufius versat argumentum istud

Lib. IV. contra Pighium: & post plurima congesta commenta, tandem concludit iustam esse obiurgationem ob voluntatem liberam, qua in Adamo omnes peccarunt. *Iam nemo aliud causari potest, cur peccet, nisi malam voluntatem. Voluntatis porro malitia non aliunde est quam ex hereditaria corruptione.*

XVIII. Hanc eandem obiectionem sibi opponit Iansenius *Lib. IV. de stat. nat. lap. cap. xxviii.* inquit: *Aliud argumentum potest ex ratione præcepti, cohortationis, obiurgationis, atque vituperationis &c. & cum Calvinus ad Augustinum confugit. Respondetur. Adversus Manichæos hoc argumentum frequenter Augustinus premit . . . Peccandi necessitas quam Augustinus tradit, sublataque libertas bene faciendi, non repugnat arbitrii libertati . . . Sed in eo tota hallucinatio est, quod, cum audimus liberum voluntatis arbitrium, solemus imaginari indifferentiam quamdam voluntatis ad bonum, & malum; quam semper hominibus adesse mordicus asserbat Iulianus, inficiebatur Augustinus.* Tandem cum suo Calvinus ad libertatem in Adamo habitam se recipit. Infinitus essem, si integram comparisonem adornare vellem doctrinæ Iansenianæ cum Calviniana. Verum: quæ hætenus dicta sunt, satis superque id quod demonstrandum suscepimus, evincunt.

XIX. Pauca aducere lubet ad præcavenda vertuta effugia, & technas, quibus suam occultare hæresim Iansenius conatur. Sæpe distinguunt libertatem genericè, & specificè acceptam; contrarietatis, & exercitii. Sæpe etiam admittit indifferentiam ad bonum, & ad malum, & potestatem quamdam abstractam ad actum oppositum. Hac distinctionum varietate, & vocum æquivocatione emolliunt Lutheri, & Calvinii hæresim, & quamdam libertatis larvam obrudere versute studet. Excludit utique ferream illam & fatalem necessitatem Manichæorum, Stoicorum, & Astrologorum. Ceterum cum aperte doceat amissum penitus esse per culpam originale liberum arbitrium, omnem veram libertatem, siue contrarietatis, siue exercitii, ab hoc statu naturæ lapsæ reiicit, solamque libertatem a coactione, secus a necessitate immunem detendit. Indifferentiam quam iactat, non aliud est præter flexibilitatem naturalem, & passivam arbitrii ad bonum, & ad malum, cum omnem, ut vidimus, activam indifferentiam siue specificacionis siue exercitii in hoc statu excludat. Heinc patet quam fraudulentè libertatis specificacionis, & exercitii distinctione abutatur, cum re ipsa neque unam, neque alteram liber-

libertatem vero in sensu admittat. Quandoquidem iuxta ipsum homo iustus, dum bene agit, necessario agit, & dum peccat, necessario peccat, licet hoc, aut illud eligere malum queat. Verum, ut dixi, instituti mei ratio non eo pertinet, ut omnia Ianseniani systematis artificia pandam, & refellam.

§. IV.

Non nisi ex Lutheranz, Calvinianæ, & Iansenianæ doctrinæ ignorantia, Thomistarum de libero arbitrio, & divinis auxiliis systema comparari cum Lutheri, Calvinii, & Iansenii systemate potest.

PAUCIS nunc ex principiis certo constitutis colligo quam sit vana, & imaginaria censura illa quæ inuri Scholæ Thomisticæ solet. Ab uno & amplius sæculo Calvinismum, & Iansenismum obiicere recentiores plures cœperunt Scholis SS. Augustini, & Thomæ in controversiis de libero arbitrio, & auxiliis divinæ gratiæ. Continuo ac Calvinii, & Iansenii systema legi, demiratus sum, formari ab aliquo Theologorum inter utrumque systema comparisonem hanc potuisse.

II. Extinctam penitus libertatem electionis, & indifferentiæ in genere moris post Adæ culpam, docent Lutherus, Calvinus, Iansenius. Hoc constituto principio, legitima consecutione inferunt, necessario hominem operari siue bonum siue malum. Liberum arbitrium Adami, ante peccatum, appetitiones carnales, & cupiditates omnes moderabatur imperio summo, & tranquillo. Peccato patrato Rex iste e throno cecidit, periit, penitusque extinctus est, inquit Lutherus, Calvinus, & Iansenius. Quid post? Confusa, interturbata, involuta omnia. Novum successit regimen, novum tyrannicum imperium *libidinum*, ut verbis Iansenii utar, seu delectatio carnalis superior, & victrix libertatis peremptæ. Quid heinc? Confectarium legitimum hoc est. Ergo auxilium, quo Deus hominem ad operandum determinat, necessario illum impellit, flectit, dirigit. Deus quippe cum agentibus liberis libere, cum agentibus necessariis necessario concurrat. Auxilium quo Deus bruta regit in ordine naturali, necessitatem inducit, quod bruta libertate destituta necessario agant. Homines iuxta Calvinum, & Iansenium post lapsum Adæ libertatem indifferentiæ in genere moris amiserunt. Quacumque igitur gratia, siue in sensu Thomistico, siue in sensu Moliniano, siue in sensu Calviniano, Deus hominem moveat, semper homo, libertate indifferentiæ destitutus, necessario agit.

III. Thomistæ, & Catholici omnes humanam indifferentiæ libertatem per peccatum originale læsam, infirmam, fauciatam fatentur; extinctam, deperditam, amissam negant, & pro hereticis habent Lutherum, Calvinum, Iansenium, omnesque qui extinctum liberum arbitrium post originale crimen docent. Vivit itaque anima ornata sua primæva libertate; sed ægrota, imbecillis, vulnerata. Medicina indiget, ut sanetur; lumine, ut illustretur; inspiratione, ut præveniatur; auxilio, quo determinetur; rectore, quo dirigatur. Liber igitur homo est post Adæ culpam. Ergo libere a Deo præveniatur, adjuvatur, prædeterminatur. Infirma est libertas nostra. Dogma de peccato originali id evincit. Si infirma, ipsa ne efficacem reddet Dei gratiam? Miror homines, clamat Augustinus, infirmitati suæ, quam firmitati divinæ promissionis se malle committere. Quid? subdit S. Prosper. Si immane illud peccati monstrum nostram non devoravit libertatem, mortem animæ infligendo; illam ne occidet Deus, eandem ad bonum elevando, adjuvando, determinando? Hæc libertas non est interfecta per vulnerantem, & eripietur per medentem? Non amittunt homines suam indifferentiæ libertatem, cum peccando diaboli tyrannidi subduntur; eam vero deperdent, cum ab hoc captivitatis iugo, sanante gratia, subtrahuntur? Quin eo liberior voluntas est quo efficaciore gratia sanatur; sicuti quo validior est medicina, eo fortius ægroti vires instaurantur.

IV. Paucis nunc invicem systema conferamus. Extinctam penitus libertatem indifferentiæ per peccatum originale in genere moris docent Lutherus, Calvinus, Iansenius. Ergo, quacumque gratia a Deo determinetur homo, libertate destitutus, semper necessario operatur; sicut, quocumque auxilio moveantur bruta in ordine naturali, semper necessario agunt, quia libertate carent. Contra docent Thomistæ, & Catholici omnes. Vivit libertas nostra indifferentiæ ad utrumlibet. Ergo, quocumque auxilio a Deo determinetur, libere determinatur: quia Deus cum causis liberis libere concurrat. Vivit libertas iuxta Catholicos, sed infirma, & debilis. Ergo divina gratia sanatur, & perficitur. Toto cælo ergo differunt Thomistæ a Calvinio, & Iansenio in principio capitali de libertate post peccatum Adæ penitus amissa iuxta illos. Differant ergo & in consequentia necessario est. Numquam Calvinus hoc usus

fuit argumento. Deus gratia natura sua efficaci voluntatem humanam applicat, determinat: ergo homo necessario agit. Sed e contrario. Homo per peccatum Adæ amisit libertatem: ergo indiget gratia necessario illum applicante.

V. Quis nunc ferat Theologos illos qui SS. Augustini, & Thomæ, a quibus illi deciverunt, doctrinæ Calvino-Iansenianum errorem obtrudere audent? Imitati hi sunt Annibalem, bellum in hostium regna inferentem, ut proprii regni imminentem depopulationem arceret. Sic isti, ut adversarios, Semipelagianismi censuram concordie noviter excogitæ inferentes, exquisita dexteritate eludent, & iacenti causæ propriæ consultum irent, bellum in adversarios regere, Calvinismi primum, post Iansenismi spectrum obtrudentes. Vanum commentum, & chimæricam imposturam celebres Thomistæ Lemos, Alvarez, Gonet, Gonzalez, Massoulié, Reginaldus, Serry, Benitez, Graveson, alique multi profligarunt luculentissimis rationum momentis, & ampla eruditione. Post tot celeberrimos viros, via non minus brevi, quam plana & aperta, eandem invidiosam censuram propulsare, aliud agens, pretium operæ existimavi. Quid? Aliquid ne novi hac in controversia tibi asciscis? Tu ne etiam ex illis es qui novam in hac causa historiam, & clavim arcani referandi se adinvenisse gloriantur? Absit a me insipientiæ tantum. Lutheri, Calvinii, & Iansenii principia recensui, quæ evidentissime pugnant cum principiis Thomistarum, & Catholicorum. Heinc necessario consequuntur duo. Unum, scholam Thomisticam toto cælo distare in controversia de libertate a Luthero-Calviniano-Ianseniano errore. Alterum, vanam omnino esse concordiam recenter excogitam, qua in tuto collocari libertatem contenditur contra Lutherum & Calvinum, gratia versatili, & scientia exploratrice; ac si hæretici isti ideo negarent libertatem, quia gratia Dei natura sua efficax sit. Et tamen huic commentitio, & falsissimo fundamento tota superstruitur concordie machina: quo fundamento sublato necessario præceps corrui.

VI. Luce meridiana luculentius demonstratum est, inquit, toto cælo systema Thomistarum, & cuiusque catholicæ scholæ ab hæresi Calvino-Ianseniana distare. At non propterea ostensum est, libertatem humanam cum gratia natura sua efficaci, & prædeterminante conciliari posse. Verum habet. Sed hæc controversia ab instituto meo aliena est. Duo, quæ in hac causa mihi certa sunt, pau-

cis perfringo. Primum, Deum gratia intrinsicæ & natura sua efficaci voluntatem humanam determinare, certum, inconcussum, iuculentumque ex divinis Scripturis, & perenni traditione mihi est. Quamobrem eadem evidentia falsum reputo, Dei gratiam versatilem esse, indifferentem, & determinabilem ab humana voluntate. Commentum inauditum iudico, quod voluntas humana, infirma, debilis, sauciata efficacitatem præbere divinæ gratiæ valeat, quod Dei gratia uberimam vim suam ab hac humana infirmitate suscipiat. Alterum, eadem evidentia & firmitate mihi certum est, voluntatem humanam, hæc divina, & natura sua efficaci gratia ornatam, liberrimam esse libertate indifferentiæ ad oppositum, & dissentire, si velit, eidem gratiæ posse. Si autem quæras me, ut modum explicem quo hæc duo conciliantur, & componantur, respondeo, me penitus illum ignorare. Addo quæsitum istud insidiis, & astutia plenum esse, ad veritatem deludendam inventum. Cedo. Scripturarum divinarum auctoritate evinco, animam rationalem unitam esse humano corpori. Tu hanc veritatem negare expresse minime audes. Sed insistis, ut modum exponam quo hæc fiat coniunctio. Et, quia hunc modum exponere ego nescio, tu negas animam coniunctam esse corpori. Idem omnino in præsentia agis. Divinam gratiam, non a creatura, sed a Deo, a quo datur, suam habere efficacitatem, tanta evidentia divinæ Scripturæ, Patres, & ratio evincunt, ut hanc veritatem directe inficiari vix audeas. Ideo ad absurdum te recipis, inclamans, libertatem lædi ex talis gratiæ efficacitate: quia modum ignoras quo cum hac efficaci gratia conciliari libertas indifferentiæ possit. Sed adversus te invehitur Augustinus inquit. Numquid negandum est quod apertum est, quia comprehendendi non potest quod occultum est? Negas animam corpori unitam, quia occultum unionis modum tenere nequis? Negas gratiam natura sua efficacem, quia modum quo cum hac gratia conciliatur libertas indifferentiæ, intelligere minime valet? Quid de aliis dicam, qui dissident, altercantur, & perpetuo rixantur de vocibus quibus hæc gratia nuncupanda sit? Alii motionem virtuosam, alii qualitatem physicam voluntati impressam, alii inspirationem, alii delectationem victricem, alii auxilium efficax eam vocant. Si quisque proprio in sensu super his nomenclaturis abundaret, dummodo duo quæ præmissi, firma consistant, nihil mali esset; quemadmodum quisque modum exponere, quo anima unitur cor-

corpori, potest. Verum enimvero quotquot homines hæresis notam impingunt illis qui hanc gratiam, vel delectationem, vel qualitatem physicam, vel inspirationem, vel motionem appellandam existimant, duo mala perperant. Unum, turbas commovent, diffidia fovent, Dei Ecclesiam vexant, turbant, scinduntque in partes, ut propria pomæria extendant. Alterum, ignorantes, & audeces se produnt: quoniam improbant quod ignorant; carpunt quod nesciunt; scire contendunt quod sciri nequit: & explicari petunt quod humanæ mentis aciem omnino figit: negant veritates manifestas, quia comprehendere veriteunt arcana occultissima. Inter istos eminent Turnelyani, quos Iansenismi notam Theologis catholicis inurere pro ingenio minime pudet, ut palam faciam paragrapho sequenti adversus D. Honoratum Turnely Doctorem Sorbonicum. Negabant Nestoriani unionem hypostaticam Verbi divini cum humanitate, quod Catholicos inter haud constaret, quæ sit eiusdem unionis natura, videlicet an modalis entitas, an relatio &c. Similiter Calviniani negantes realem præsentiam Christi in Eucharistia iactabundi a nobis quærun quæ ratione hæc realis præsentia fiat, an per creationem, an per additionem localem, an per reproductionem. Hæc autem argumentationes sophisticæ sunt, & insidiarum plenissimæ, ut Catholici omnes fatentur. More ergo istorum arguantur illi qui percontantur, quid sit, & quomodo Deus efficaciter determinet voluntatem: an hoc divinum auxilium dicendum sit qualitas physica, an delectatio, an inspiratio, an motio virtuosæ. Catholico Theologo fat est fateri, & docere divinæ gratiæ efficacitatem a Deo esse, Deum esse primum voluntatis nostræ adiutorem, determinatorem, & voluntatem nostram sub hac efficaci gratia revera libere, & quidem libertate indifferentiæ, & activa facultate operari, dissentire, consentire eidem gratiæ posse. Qua autem hoc ratione fiat, nos latet, nec scire interest: & quocumque vocabulo hæc gratia exprimitur, perinde est.

s. V.

Vindicatur P. Antonius Massoulié ab impostura labis Iansenianæ, quam iniuria summa illi impingit Doctor Sorbonicus D. Honoratus Turnely.

I. Iustus capituli initio indicavi, me velle veris, sincerisque coloribus hæreticam doctrinam Lutheri, Calvinii, Iansenii adver-

sus libertatem repræsentare, ne a minus petitis cum ea confundantur catholicorum Theologorum sanæ doctrinæ. Sunt enim hac tempestate non pauci qui utrum contra Iansenii, Quæsnelli & aliorum errores tam ardenti studio dimicent pro Ecclesia Romanæ, an pro domo sua; utrum ut dogmata catholica asserant ab erroribus, an vero ut suis scholis vanos triumphos canant, suisque adversariis invidiam conslent extremam: non adeo perspicue constat. Antequam vero ultra pergo, veniam a benigno lectore impetro, si in hoc & sequenti paragrapho a via digredior. Necessitas innocentie ab imposturis propugnandæ me ad digressionem cogit. Duo Ordinis mei Theologi præclarissimi ferula unius Doctoris Sorbonici iniuste vapulant. Nemo hætenus illos vindicavit. Quis igitur reprehendere me iure poterit, si occasione data, istorum doctrinam iniuria summa denigratam ab iniustis censuris asserere studeam?

II. P. Antonius Massoulié O. P. Provinciæ Tolosanæ, regulari disciplina, & sapientum virorum copia secundæ, alumnus, atque lumen & ornamentum, duo volumina de gratiæ divinæ auxilii edidit Romæ anno 1693. Opus in lucem prodiit, celebris Magistri Generalis Antonini Cloche (cuius pro inclyta natione Gallica Assistens erat Massoulié) & plurium non modo nostri, verum etiam aliorum sacrorum Ordinum Theologorum suffragiis, & potissimum Cardinalis Ferrarii, non tam purpura, quam sapientia eminentissimi; tunc temporis sacri Apostolici Palatii Magistri, auctoritate munitum, dicatumque Innocentio XII. Pontifici Maximo. Plura alia opera edidit Massoulié & adversus Quietistas, & ad mores formandos, divinæque pietatis igniculos succendendos aptissima, atque cælesti unctione persuasa. Fuit P. Massoulié celeberrimus sui temporis Theologus, non sacræ doctrinæ modo, verum etiam linguarum, præsertim Græcæ, & Hebræicæ, peritissimus, qui in academia Tolosana plurium annorum spatio cathedram theologiam moderatus est. De eo hæc scribit Iacobus Echardus Tom. II. Biblioth. Script. O. P. Mirum, quantum in Urbe orbis christiani capite claruerit, quanti habitus ab eruditissimis, ab universo Cardinalium coetu, a summis Pontificibus, qui, eo vivo, clavum Ecclesiæ tenuerunt. Inquisitor generalis Tolosanus iam agebat ab anno MDCXCIII. & Inquisitionis Romanæ consultor electus fuit. De quæstionibus gravissimis, & ad fidem spectantibus, nempe de Quietistarum, seu Molinosiorum hæresi, de Mysticorum novorum heteroclitia pietate, & contemplatione, de

peccato philosophico, & præcepto amoris Dei, de cultu Sinensium superstitioso, Congregationes plures a summis Pontificibus Innocentio XI. Alexandro VIII. Innocentio XII. Clemente XI. institutæ sunt: in his, ut inter Doctores selectos, suum votum ferret Massoulieus, voluerunt iidem. Hæc pauca præfari volui, ut intelligant omnes, qualis sit vir quem a Iansenismi labe vindicandum suscipio contra Doctorem Sorbonicum.

III. Porro de hoc insigni viro D. Honoratus Turnely Doctor Sorbonicus Tom. III. de gratia Christi part. I. pag. 224. edit. Venet. 2. hæc scribit. „Atque ita in eo systemate, Iansenii delectatio illa superior, quasi ex mechanica lege voluntatem movet, ac rapit, sive ad bonum, sive ad malum, prout cælestis, vel terrena præponderat. Quia (inquit auctor recentior Massoulie Tom. II. disp. III. quæst. VI. art. I. pag. 209.) hæc est in omni statu immobilis divinæ providentiæ lex constituta, ut actio ex proportione maioris inæqualitatis oriatur, qua agens sibi subiiciat passum, & maior vis vincat minorem. Neque id profecto mirum in systemate Iansenii videri debet.“

IV. Plures legi innocentes Scriptores æmulatorum calumniis gravatos; at similem Massoulie neminem. Deuissit Doctor Sorbonicus ex duobus voluminibus in folio P. Massoulie verbum aliquod promere, quod vel remote saltem indicaret, voluntatem sub delectatione victrici necessario, quasi ex lege mechanica, moveri. Anne in allegata propositione istius mechanice legis suspicio aliqua? An propositionem P. Massoulie negare quisquam ratione præditus valet? Non est ergo verum, Doctor Sorbonice, quod maior vis vincat minorem? Minor ne vincet maiorem? Verum alia rescribamus, quæ Doctor Turnely obtrudit contra P. Massoulie pag. 323. „Non est quod recentiores adeo venditent, & extollant auctoritatem P. Massoulie. Quæ enim ille docet circa gratiam sufficientem, in qua dumtaxat absolutam agnoscat ad superandam oppositam cupiditatem potentiam, non vero relativam, ac viribus proportionatam, PLANE consentiunt cum Ianseniana, & a Thomistica doctrina plurimum discordant.“

V. Quid est relatio, Doctor Sorbonice? Respectus ad alterum. Bene habet. P. Massoulie, te fatente, admittit gratiam sufficientem, quæ devincendæ oppositæ cupiditatis potentiam habeat. Et vis ista non est relativa, cum sit ad oppositum? Sed persequamur rescribere alia quæ ibidem opponit Censor, qui sic pergit, Tom. II. dissert. III. quæst. VI.

„art. 2. postquam fufe demonstravit (P. Massoulie) exemplo rerum naturalium, hanc esse in omni statu immobilem divinæ providentiæ constitutam legem, ut actio &c. (rescribit periodum supra relatam, & continuo sic pergit) art. 2. de divinæ gratiæ motione sic loquitur P. Massoulie. Si fortior sit divinæ gratiæ motio, ut ea motione accensa caritas vincat, superetque pravam cupiditatem; tunc motio divinæ gratiæ efficacax est. Quod si e contra vehementior sit ipsa cupiditas, cassa & inefficax redditur divina motio, aut eius vis ita retardatur, ut licet effectum aliquem habeat, non habet tamen perfectum, ad quem ex divina ordinatione refertur. . . . Et postea: Palam est, inquit, sufficientem gratiam, quam schola D. Thomæ admittit, verissime & propriissime sufficientem esse, cum re ipsa nihil desit, si vis ipsi agendi spectetur. Quod enim gratiæ divinæ motio, verbi gr. ut quatuor, interdum effectum non habeat, non est ex defectu ipsius motionis divinæ, quæ vim agendi non habeat. Est enim verissime sufficientis, immo, & natura sua efficacax, nec minorem suo in ordine vim habet agendi quam habet verbi gratia calor in ordine physico, quem nemo negaverit vim habere sufficientem comburendi; ita ut, si ad motum lignum ignis non comburat, id non oriatur ex eo quod ipsi igni desit sufficientis vis agendi; sed, quod lignum, oppletum humiditate, & aqua, impressioni, seu vi, & efficaciac ignis obsistat. Atque idem de voluntate sentiendum est. Nam, si prava voluntas minori verbi gratia obstinatione, obsirmata esset, minusque intensus esset pravus ipsius habitus, quo veluti pondere a virtute colenda retrahitur, & ad vitium impellitur; ipsa eadem divinæ gratiæ motio, ut quatuor, voluntatem ad virtutem impelleret, atque huius consensus obtineret. . . . Quod si ea gratiæ divinæ motio, ut quatuor, voluntatis consensus non obtineat; id non oritur ex defectu ipsius motionis gratiæ divinæ, sed ex prava dispositione voluntatis, quæ obpravam habitum intensum, verbi gratia, ut quinquæ, ipsius actionis impressioni, & vi seu efficaciac divinæ motionis non subiicitur. Hactenus Pater Massoulie. Non poterat ille verbis significantioribus exprimere sententiam Sarnbovii, Pauli Irenæi, & aliorum, quorum testimonia retulimus, ubi de potentia absoluta, & relativa, quorum verba videtur exscripsisse: gratiam nempe sufficientem absolute quidem in se, & præcisè subiecti dispositionibus sufficere, & ad opus perfectum ex divina voluntate an-

recer

tecedenti referri. Nullibi vero significat P. Massoulie, sufficere relative in his circumstantiis, seu quatenus ardentior est illa concupiscentia. . . . Nemo sane hic non recognoscat Iansenianum systema, ac radicem ipsam, unde quinque propositiones necessario fluxu dimanant. Neque vero potuit dictus P. Massoulie invidiosum istud doctrinæ suæ cum Ianseniana consortium declinare, nisi censuram apostolicam quinque propositionum Iansenii derivando in sensum adeo absurdum, & a mente Iansenii alienum, ut Ianseniana hæresis figmentum ac merum phantasma videri possit. Hactenus D. Honoratus Turnely Doctor Sorbonicus.

VI. Uno vel altero verbo impingi calumnia hæresis potest. Ut ea explodatur, plura communiter necessaria sunt. Paucis tamen ego resellam impactam Theologo nostro censuram. Iansenianum contendit Doctor Sorbonicus P. Massoulie, quod doceat gratiam sufficientem absolute quidem in se, & præcisè subiecti dispositionibus sufficere; nullibi vero significet sufficere relative. Unde colligit Doctor Sorbonicus, P. Massoulie non admittit gratiam sufficientem relative ad actum elicendum, spectatis circumstantiis? Ex verbis quæ modo transcripsit ex opere P. Massoulie? At hæc verba, opposita a Censore, gratiam efficacem relativam, seu in quadam contemperatione sitam expriment. An Doctor Sorbonicus confundit cum sufficienti efficacem gratiam? Alterutrum ergo. Aut Doctor Sorbonicus Iansenismi accusat P. Massoulie, quia gratiæ efficacitatem in quadam congruitate, & contemperatione reponit, quæ respectu unius est efficacax, inefficax vero, seu sufficientis respectu alterius; aut quia negat veram gratiam sufficientem, constituentem potentiam expeditam in actu primo ad agendum. Si primum; Iansenismi damnare debet universam scholam Augustinianam. Nonne communiter istius Ordinis Theologi defendunt, eandem numero gratiam, seu delectationem, ut ipsi cum S. Augustino aiunt, quæ in minus excæcatis & obduratis foret efficacax, in aliis maiori obductis cæcitate inefficacem esse? Neque heinc derogari divinæ gratiæ efficacitati evincunt. Quandoquidem, si Deus delectationem sanctam inspirat, quæ reluctantem comprimat cupiditatem, id præstat voluntatis suæ proposito. Innumera producent celebres istius scholæ Theologi ex S. Augustino testimonia, & rationes, quibus proprium systema confirmant. Gratia hæc medicinalis est, & sanans. Quo ergo gravior est

Comp. Theol. Tom. VI.

ægroti morbus, eo validius applicandum antidotum est. Quam doctrinam ut confirmet P. Massoulie loc. cit. a Censore Sorbonico, adducit hæc S. Thomæ in cap. v. ad Rom. verba. Ubi abundavit peccatum, inquit S. Paulus, superabundavit & gratia. Subdit vero Angelicus: Sicut enim magnitudinem morbi non sanat nisi fortis, & efficacax medicina: ita requirebatur abundans gratia ad hoc ut sanaret abundantiam delictorum. Quis dixerit, inquit, eadem gratia præventos Sanctos omnes fuisse? Quis dixerit, non plus auxilii, seu sanctæ delectationis requiri ad subeunda pro fidei confessione truculenta supplicia quam ad tolerandam levem aliquam iniuriam, ad superandam inveteratam consuetudinem quam ad vincendam levem tentationem? Evincunt porro hoc suum systema toto cælo distare a Ianseniano errore. Quoniam Iansenius (& hoc omnes Theologi ante-Ianseniani fateri debent) statuit gratiæ efficacitatem in delectatione victrici, quæ deliberationem, & indifferentiam activam liberi arbitrii penitus extinctam supponit. Contra Augustiniani, & catholici Theologi omnes cum hac gratia efficaci (sive vocetur auxilium, sive qualitas, sive motio, sive sancta delectatio) componunt indifferentiam activam liberi arbitrii. Siquidem intellectus sub hac gratia proponit bonum hic & nunc amplectendum, ut limitatum finitumque; atque adeo cum indifferentia iudicii, veraque libertate. Discrepant quoque a Iansenio circa gratiam inefficacem: quia ipsi admittunt gratiam efficacem, seu sanctam delectationem, cui voluntas dissentire potest; admittunt gratiam sufficientem, cui resistit, & quæ dat potentiam veram, propriam, & expeditam, & quidem relativam ad servanda omnia divina mandata.

VII. Quid ad hæc Doctor Sorbonicus? Iansenianum ne systema est quod universa schola Augustiniana propugnat? Negabit ne, eandem esse, si substantiam spectes, Augustinianorum, & P. Massoulie in citata quæst. VI. doctrinam? Factum luce meridiana clarius inficiaretur. Si asserit, falsitatem inauditam, ut mitissime loquar, pronuntiat. Nam gratiam vere sufficientem in sensu Thomistico fuso calamo pluribus articulis exponit P. Massoulie, & quidem in ipsa citata dissert. III. quæst. I. Verum de hoc infra. Ut enim imposturæ enormitas, qua Censor Sorbonicus Ianseniana lue aspergit P. Massoulie, luculentius appareat, paucis animadvertere inter est, Patrem Massoulie in laudato Tom. II. dissert. III. post explicatam communem Thomistarum doctrinam circa gratiam tum suffi-

G 3

cien-

cientem, tum efficacem, tribus prolixis quæstionibus, nempe III. IV. & V. tres modos proponere, quibus declarat, in quo posita sit vis divinæ motionis gratiæ efficacis, & communem scholæ Thomisticæ doctrinam omni argumentorum genere, & incredibili eruditione propugnat. Post quæst. VI. explicat quartum modum, quo efficaciam divinæ gratiæ in quadam congruitate, & contemperatione constituit. Hunc ille modum non adoptat, ut necessarium ad divinæ gratiæ efficacitatem explicandam; sed illum, tamquam probabilem, & communi captui utilem, atque veluti eruditionis causa adiicit. Sic ille testatur loc. cit. pag. 226. ubi hæc scribit. *Ex his vero omnibus liquet, non esse omnino necessarium hunc explicandi modum, faciliq; negotio expectari omnia posse quæ in huius confirmationem afferri unquam possent, vel quæ inde usurpantur ad impugandum primum explicandi modum, quem, ut omnium fundamentum initio, cui ceteri inniterentur, substravimus.* Est post pauca addidit, *utilem esse, neque aspernandum eum modum, cum plura commoda habere possit. Præcipuum vero quod inde reportari commodum posse arbitramur, illud est quod quam facillime argumentum diluat, quod ex D. Matth. cap. XI. Væ tibi Corozaim &c. desumitur cum suis appendicibus. Inde enim liquido constat, potuisse Corozaitas præ Tyriis reprehendi, quia cum iidem auxiliis conversi fuissent Tyrii, quibus non erant conversi Corozaitæ. Cum enim minor esset Tyriorum obstinatio, & resistentia, maior vero Corozaitarum; eadem auxilia, quæ maiorem Corozaitarum obstinationem non superabant, superassent obstinationem Tyriorum, eosque convertissent, in iisque vim omnem suam exeruissent, fuissentque efficacis, cum tamen in Corozaitis, obstinente obdurata voluntate, dumtaxat sufficientia essent.* Exponit alia commoda quæ hic modus parit, quæque brevitatis causa prætereo.

VIII. His constitutis, enormitatem Turnelyanæ calumniæ in lucem expono. Nemo post celeberrimum Lemos scholæ Thomisticæ doctrinam de auxiliis divinæ gratiæ felicibus, atque eruditius propugnavit, explicuit, & ab adversariorum oppugnationibus asseruit quam P. Massoulie. Hac doctrina instructus & obarmatus aggreditur systema Iansenianum, illudque ex omni parte profligat, atque labefactat, ut ex illius opere constat. Ad maiorem victoriæ complementum adiecit quartum peculiarem modum, quo probabiliter iudicavit, aliquid lucis addi divinæ gratiæ efficacitati. Quid hæc, Doctor Sorbonice? Pressius nunc colloquamur. Doctrinam Thomisticam anti-

Iansenianam esse asseris ipse. Hac Massoulie instructa doctrina prostravit hæresim Iansenianam. Quoniam vero alio peculiari argumento, quod probabile iudicavit, usus est; idcirco Iansenista audit? Iansenianum systema in chimæram transmutavit? Ut gradatim imposturæ gravitas appareat, finge, hunc peculiarem modum falsum esse. Finge affinitatem habere cum Iansenii errore. Quid tum? Propterea ne Iansenista Massoulie? Ad summum deceptus in hac parte est; nullo vero modo fœdus cum profligato aliunde hoste inivit. Quot Controversiæ catholici aliquo argumento vano & falso inter plura vera utuntur adversus hæreticos? Propterea ut strenui catholice doctrinæ assertores hæretici audiunt apud Doctorem Sorbonicum? En primum, & infimum calumniæ gradum. Pergamus ultra. Quid quod modus iste probabilis, immo probabilissimus est, quem, ut dixi, & universi schola Augustiniana, & doctissimi Thomista propugnant? En secundum calumniæ gradum. Accedamus ad tertium. Quid in hoc peculiari modo carpit Doctor Sorbonicus? Quod gratiæ sufficientis in eodem P. Massoulie non meminit. Finge, non meminisse ibi. An gratiam sufficientem quatuor integris articulis in sensu Thomistico non exponit, & quidem in tuo sensu relativo? Audi pauca verba ex cit. Tom. pag. 10. *Gratia sufficiens eadem in actu primo sufficit, ut voluntatem perficiat, & compleat, efficiatque (N. B.) proportionem potentie cum actu eliciendo; verum, ut res ipsa actum efficiat, necesse est ut efficaci gratia applicetur.* Intellexit tertie calumniæ gradum? Arrige aures, ut attentius quartum, & quidem gravissimum, sentias. Quid quod in hac ipsa quæstione; opposita a moroso tetricoque Censore, non semel, sed pluries gratiæ sufficientis meminit? Audi quæ scribit quæstione a te citata pag. 225. & seq. *Id enim pertinet ad sufficientem gratiam, quæ potentiam ita complet, & perficit, ut nihil aliud præter applicationem desit: quæ tamen applicatio, seu divina motio, & efficax gratia adeo necessario sufficientem supponit, ut nunquam citra miraculum applicatio conferatur, nisi antecedit sufficientis gratia: & ex sufficienti gratia, & dispositionibus antecedentibus prius superadditæ vires fuerint, quibus ea proportio (N. B.) cum actu eliciendo constituitur.* Quid quod non modo meminit, sed lectorem altius monet, ut, si amplecti hunc modum velit, illum non sejungat a gratia sufficienti? En illius verba sub finem eiusdem quæstionis pag. 227. *Sed, si quis eum explicandi modum usurpare velit, monitus sit necesse est, aliosque ipse moneat (Audiſt?) eo ex-*

pli-

*PLICANDI modo sumi adæquate divinum auxilium, ut comprehendit SUFFICIENTIS, & EFFICAX: quam observationem supra satis explicuimus. Ea vero cautione adhibita secure quisque voluerit hunc etiam explicandi modum, ac sine periculo poterit usurpare. Satin hæc? Revera plusquam satis. Quoniam non modo Censor Sorbonicus non monuit lectorem, sed eum celavit, eum decepit, ei imponens, Patrem Massoulie negare in hac quæstione gratiam sufficientem proportionatam cum actu eliciendo. Ne nimium accusatorem ad incitas redigam, torquemque, ultimum addam imposturæ gradum, non quidem gravem, sed sere lepidum in hoc situm, quod modus præfatus, ut probabilis a P. Massoulie propugnatus, in speciem favere videatur systemati Moliniano, & Congruistarum, ut advertit ipse P. Massoulie cit. dissert. III. quæst. VI. art. 2. ubi inquit pag. 212. *Dices igitur, videri recidere hunc explicandi modum in recentiorum sententiam, quæ efficaciam gratiæ in congruitate reponit. Neque enim efficacem esse gratiam negant; sed volunt eam efficacem esse, si voluntati congruat, ipsique contemperata sit. Unde & adversariis solemne est, eandem gratiam in uno efficacem, in altero inefficacem admittere.... Verum respondeo, nec solum quantum latus unguis est, sed multis; ut dicunt, parasangis, & quantum cælum a terra distat, hunc explicandi modum a communi recentiorum sententia remotum esse. Minus tamen recedit quam alii tres modi: & idcirco minus Doctori Sorbonico Moliniano displicere debuisset. Nemo nunc non videt, quam enormis sit impostura quam Censor Sorbonicus affingit P. Massoulie, de Republica litteraria optime merito.**

S. VI.

Fallitur, & fallit D. Honoratus Turnely, dum asserit P. Massoulie ad figmentum, ac merum phantasma revocare systema Iansenianum. In hoc absurdum lapsus esse Doctorem Sorbonicum evincitur.

I. **P**rimum omnium lectorem moneo, me daturum operam ut non solum in vindicanda veritate, & innocentia P. Massoulie asserenda, D. Honorato Turnely sim validior, verum etiam ut in moderata, honestoque viro digna, ratione scribendi sim longe superior. Suspectum hæresis Iansenianæ postulavit ille Patrem Massoulie, pium docturque Theologum. Absit ut vicem Doctori Sorbonico reddam. Quin illum celeberris Theologi, pro-bique Catholici, & de Republica litteraria

optime meriti loco habeo, suspicioque. Aio, non modo illum toto cælo ab hæresi Ianseniana prorsus distare; sed de eadem etiam a se oppugnata victorem colo. Id solum contendo, atque iure meritoque evincendum assumo, adversarium hunc nostrum in exponenda Ianseniana hæresi adversus libertatem deceptum, atque in illud prolapsus absurdum esse quod ipse iniuria, & quidem summa, doctissimo P. Massoulie affingit. Vindicata itaque P. Massoulie sana doctrina, liceat & mihi unam vel alteram Turnelyani operis thesim ad severiorem criticen adducere, eiusque scribendi formam expendere. Sed, antequam id præsto, rursus ob oculos reducam censuram latam in P. Massoulie. *Nemo sane (inquit Doctor Sorbonicus) hic non recognoscat Iansenianum systema, ac radicem ipsam, unde quinque propositiones necessario fluxu dimanant. Neque vero potuit dictus P. Massoulie invidiosum istud doctrinæ suæ cum Ianseniana consortium declinare, nisi censuram apostolicam quinque propositionum Iansenii derivando in sensum adeo absurdum, & a mente Iansenii alienum, ut Ianseniana hæresis figmentum, ac merum phantasma videri possit.*

II. Sub examen iam veniat systema illud ad quod D. Honoratus Turnely revocat hæresim Iansenianam, ceu ad clavim, & radicem, ex qua quinque propositiones Iansenianæ pullulant. Ut evincam, Doctorem Sorbonicum in illud absurdum lapsus esse quod P. Massoulie imponit, in medium nequaquam proferam aliquam periocham, ex doctrinæ illius corpore excerptam, ne suspicio oriatur detruncatam esse; sed theses ipsas promam, quas demonstrandas proponit, & ad quas revocat systema hæreticum Iansenianum. Hæc est autem prima thesis, quæ titulum paragraphi format cit. Tom. de grat. Chris. quæst. III. pag. 234. edit. Ven. 2. quamque & ego per modum tituli expono, ut omnium oculis perspicue obversetur, estque sequens.

Delectatio superior, seu relative victrix Ianseniani systematis BASIS, ac FUNDAMENTUM est.

Hæc est tota & integra thesis, nullo apice dempto. Rescribamus alteram, quæ ibidem pag. 235. constituit similiter titulum alterius paragraphi, & est sequens.

Quinque famosa propositiones ex delectatione superiori relativa, velut a fonte, ac radice a Iansenio derivantur.

III. Hanc thesim sic continuo, nullo interposito verbo, exponit. *Cum delectatio su-*

perior, ac relativa totius Iansenianæ doctrinæ basis, ac fundamentum sit, necesse est Iansenium ad eam, velut ad primum, ac radicale quoddam principium, revocare quæcumque docet in suo grandiori volumine, cui titulus AUGUSTINUS.

IV. Mea nunc interest palam facere, D. Honoratum Turnely vi harum thesium ad phantasticum commentum, merumque figmentum revocare systema Iansenianum, illudque confundere cum Catholicorum doctrina. Et revera an celebriores Augustiniani, Cardinalis Norisius, Augustinus Burgentis, Basilius Pontius Manso, item Macedo, Cardinalis Lauria, Ifambertus Habert, & alii, recte Laurentio Berti viro doctissimo, non propugnant gratiam efficacem esse delectationem victricem, & quidem relativam, & gradibus veluti distinctam, & contemperatam delectationi carnali, seu concupiscentiæ terrenæ devincendæ? Propterea ne hæretici Ianseniani? Quid plura? An non Moliniani ipsi propugnant gratiam relativam, contemperatam malitiæ gradibus, quæque respectu Tyrionum est efficax seu victrix, & respectu Corozaitarum inefficax est? An toto cælo distant a systemate Ianseniano ob hoc solum quod gratiam, non delectationem, non lumen cælestis, non sanctam delectationem, non divinam inspirationem vocent? Sed hæc longius quæsitæ sunt, & extrinsecus.

V. Ipsæ theses Doctoris Sorbonici sub critica veniant, & singula verba ad examen. *Delectatio*. Hic ne latitat venenum Iansenianum? *Superior*. Quid hic erroris? An gratia quæ Paulum, quæ omnes peccatores in Deum convertit, *superior* non est? *Seu*. Hic ne quidquam veneni? *Relative victrix*. In cauda venenum. In his forsitan duabus ultimis vocibus tota concluditur Ianseniana hæresis? Negas ne gratiam dari efficacem? Absit. Datur ergo gratia efficax? Si efficax, ergo victrix. Si victrix, ergo superior. Si superior, ergo relativa, quæ victam, & prostratam delectationem terrenam respicit. Quid iocaris? Non in singulis verbis seiunctis, sed in omnibus simul acceptis refidet Ianseniana hæresis. Redeat itaque sub oculos integra thesis. *Delectatio superior, seu relative victrix Ianseniani systematis basis, ac fundamentum est*. Hæc verba ergo simul iuncta: *Delectatio superior, seu relative victrix*, constituunt radicem illam veneficam Iansenianæ hæresis? Quid est hæresis Ianseniana adversus libertatem, de qua nunc sermo nobis est? Ad meritum, aut demeritum non requiri libertatem, & necessitate, sed a coactione tantum immu-

nem. Ubi in præfatis quatuor vocibus, sive separatim, sive coniunctim acceptis, vel leve vestigium istius hæresis? Et tamen Doctor Sorbonicus alteram similem thesim reducit in scenam. *Quinque famosæ propositiones ex delectatione superiori relative, velut a fonte, ac radice, a Iansenio derivantur*. Delectatio ergo superior relative victrix bestia illa immanis est quæ quinque propositionum funesta cornua emittit? Sed iterum insto. Ubinam in hac thesi, ut iacet, vel minima vola hæresis Iansenianæ contra libertatem? Iam demonstravi, & quidem evidenter, nisi me meus fallat amor, omnem gratiam efficacem esse victricem, superiorem, perhibentem relationem ad victam profligatamque concupiscentiam, seu delectationem terrenam.

VI. Nec est quod Doctor Sorbonicus opponat, non alium se velle suæ thesi testes quam Iansenium ipsum, qui *Lib. de grat. primi hominis cap. VII.* fatetur, hanc delectationem esse veram clavim, qua sibi aditum aperit ad scripta S. Augustini intelligenda. Quantumquidem, dum hoc opponit, a versutia Iansenii se mirifice deceptum patefacit. Iansenius, utpote acutus & callidus, non secus ac Calvinus, deprehendit reipsa ab Augustino gratiam Dei appellari triumphatricem, & sanctam delectationem, divinamque inspirationem. Et sub hac Augustini larva occultare interdum studuit *clavim Calvinianam* extinctæ libertatis indifferentiæ ob originale crimen, ut mox dicam. Sciat interim Censor noster, non omnia quæ Iansenius docuit, hæretica esse, aut hæresim redolere.

VII. Sed, ut pressius urgeam Doctorem Sorbonicum, cedo. Nonne quinque propositiones continent & clavim, & radicem, & fundamentum totius Ianseniani systematis, & ipsam totam hæresim Iansenianam? Dubio procul. Et in nulla istarum indicatur hæc venefica radix, *Delectatio superior relative victrix*? Quoniam radix Lutherana, & Calviniana hæresis contra libertatem est extinctio libertatis in peccato originali, nonne LEO X. nonne Concilium Tridentinum hanc radicem manifestarunt damnando eos qui dixerint liberum arbitrium extinctum esse per peccatum Adami? Et in quinque propositionibus famosis, tanto studio, tanta maturitate, tanta partium contentione ex universo Iansenii volumine excerptis, nec verbum habetur istius *delectationis superioris relative victricis*, quæ, Doctore Sorbonico iudice sedente, est basis, radix, clavis, fons, fundamentum continens universam hæresim Iansenianam? Quid ad hæc? Tot docti, & sapientes viri tum in

universa Gallia, tum Romæ, tam longo tempore, tam severo examine Iansenii volumen cribrarunt, Romanæ Sedi patefecerunt totum id quod damnandum iudicarunt in hoc opere: & hanc delectationem superiorem relative victricem præteriere? Malos plantæ fructus, & lutulentos fontis rivulos manifestavit Ecclesia, ut quid vitandum esset, compertum foret: & malam plantam, & veneficam radicem, & pestiferum fontem, & clavim omnium errorum occultam reliquit? Radix in primis, & fons omnium errorum aperiendus, atque patefaciendus erat. Alterutrum ergo. Aut Ecclesia ignoravit, vel occultavit radicem Iansenianæ hæresis; aut turpiter aberrat Doctor Sorbonicus in manifestanda clavi, & radice hæresis Iansenianæ.

VIII. Nemo nunc non videt, Censorem nostrum ad purum putumque figmentum reducere systema Iansenianum, dum illud, tamquam fructum in radice, tamquam rivulum in fonte concludit in recensita sua thesi. Debitisset Censor severus huic suæ thesi, *Delectatio superior relative victrix*, adiciere aliquam saltem ex his particulis, quæ extinctum supponit arbitrium, quæ excludit indifferentiam activam, cui humana voluntas non potest resistere. Quid hæc omnia alibi dicit. Verum habet. Quid heinc? Duo profecto, quæ oratio mea evidenter ostendit. Primum, quod Doctor Sorbonicus implexe, perturbate, atque confuse exponit systema Iansenianum. Alterum, quod ad thesim, iuxta obivium naturalemque sensum innoxiam, & ab errore immunem, tamquam ad clavim, radicem, fundamentumque, revocat hæresim Iansenianam.

IX. Quid refert, inquires, quod asseratur, clavim hæresis Iansenianæ esse delectationem victricem, vel amissionem liberi arbitrii? Verbis tantum hæc duo differunt. Ita ne vero? Immo tam grave discrimen est, ut heinc bellorum tragædiæ, quæ a tanto tempore turbant Ecclesiæ pacem, proficiscuntur. Unam oculorum aciem converte in veram sinceramque picturam quam hæresis Iansenianæ, damnatæ in tertia famosa propositione, de qua sola nunc mihi sermo est, formavi. Iansenius, non secus ac Calvinus, *quassatum, præcipitatum, amissumque* per peccatum originale liberum arbitrium docet. Hæc clavis, hæc basis, hoc fundamentum hæresis Calviniano-Iansenianæ; ut ex illorum verbis, & Ecclesiæ canonibus palam feci. Ex hac venefica radice prodit delectatio illa terrena superior, & relative victrix, quæ cum delectatione cælesti pugnat. Hæc duæ delectationes mutuo cer-

tant, & sub eisdem humana voluntas, veluti bilanx passiva, duabus pressa ponderibus, altero prævalente, altero succumbente, captiva iacet, volvitur, passive agitur. Delectatio quæ prævalet, voluntatem, destitutam activa indifferentia, necessario impellit cum sola *spontaneitate*. Et, quod hæc sit vera, & nativa pictura hæresis Calviniano-Iansenianæ adversus libertatem, præter argumenta repetita ab eorum testimoniis, & Ecclesiæ auctoritate, patet reipsa. Tam Lutherus, quam Calvinus, & Iansenius libertatem electionis admittunt in Adamo ante peccatum. Hæc libertas captivam tenebat delectationem terrenam, plenissime dominabatur in omnes appetitiones carnales sensualesque. Ut hoc auferatur regimen, & imperium, quid primum omnium requiritur? Ut e folio detrudatur Rex, nempe liberum arbitrium, eiusque potestas activa, seu imperativa omnino extinguatur. Hac extincta libertate, necessario consequitur, delectationem terrenam, quæ prius captiva erat, occupare solum, evadere dominam, necessario impellere voluntatem, exclusa quacumque electionis indifferentia. En veram clavim, radicem, & principium hæresis Iansenianæ, damnatæ in tertia propositione: *Ad merendum, & demerendum* &c. Error ergo, & quidem crassissimus, est thesis Doctoris Sorbonici, constituentis hæresim Iansenianam in sola delectatione victrici, tamquam in radice. Nam ideo delectatio victrix Ianseniana hæresim includit, non quia delectatio victrix, sed quia hæc delectatio, cum supponat extinctam libertatem indifferentiæ, tyrannico imperio necessario impellit ad sui nutum voluntatem; quia iuxta Calvinum, & Iansenium libertas electionis, seu indifferentiæ activæ amissa est per peccatum: quia iuxta Calvinum, & Iansenium necessitas ad unum non officit libertati quæ requiritur ad meritum, vel demeritum. Hæc perpetua doctrina Iansenii, qui *Lib. VII. de grat. Chris. cap. XIX.* scribit: *Nulla necessitas actibus liberis formidanda est, sed sola vis & coactio, & necessitas violentiæ*.

X. Audiatur nunc Censor Sorbonicus consecutionem. Admissa hypothese Calviniano-Ianseniana, gratia efficax Dei, quocumque sensu exponatur, necessario movet voluntatem, destitutam libertate indifferentiæ activæ. Voca hanc gratiam sive delectationem victricem, sive motionem, sive qualitatem, sive actionem, sive in sensu Thomistico, sive in sensu Moliniano, sive in sensu Calviniano, sive quocumque alio excogitabili nomine, si efficax sit, necessario movet volun-

tatem, facta positione Calviniano-Ianseniana, quod voluntas per peccatum originale amiserit activam indifferentiam electionis. Ut itaque doctrina catholica contra hæreticum Calviniano-Iansenianum systema in controversia de libertate propugnetur, præmittenda est catholica veritas, nempe, libertatem indifferentiæ amissam non esse post peccatum originale. Quem primum catholicum articulum consequitur hæc alia veritas, videlicet Deum sua efficaci gratia causas libere movere, & causas necessarias necessario. Modus vero quo id præstat, arcanum est, quod humanam fugit intelligentiam. Quod hæc gratia efficax vocetur delectatio superior, victrix, motio, auxilium, qualitas, perinde est. Quoniam vocum diversitas, quando sensus doctrinæ catholicæ evidenter oppositus est doctrinæ hæreticæ, nullum facessit negotium. Nec temeritate sane impotenti caret qui ob solam hanc vocum diversitatem hæresis notam imponere non erubescit.

XI. Quibus omnibus claro in lumine constitutis, liceat nunc mihi paullulum vocis sonum extollere adversus & Turnely, & Turnelyanos illos quos non pudet hæresis Iansenianæ labem aspergere celeberrimis Theologis catholicis, quod una præ alia voce, uno præ alio modo usi sint in explicanda divinæ gratiæ efficacia. Ex qua five vocum, five modorum diversitate nullum sequitur, uti palam feci, absurdum. Erigunt censores isti tribunal, iudices supremi sedent. Hos Iansenistas, illos Rigoristas, hos catholicos, illos hæreticos ex tripode pronuntiant: & qui non *turnelyzant*, continuo *iansenizant*. Pro certo habeo, & D. Honoratum Turnely, & Turnelyanos nonnullos bona intentione, pioque zelo has censuras tanta liberalitate imponere sibi adversantibus. Verum, si factum spectetur, censores isti diffidia, schismata, clades, tragædias parturiunt in Ecclesia sanctissimas. Pro arbitrio, ut manifeste probavi, sibi fingunt isti Ianseniani systematis clavim, & ianuum. Hanc sibi fabricatam clavim, veluti in potestatis iudiciariæ signum, Iansenismi teterrimam notam quibuslibet sibi obfistentibus affingunt nonnulli D. Honorati Turnely discipuli. Mira res! Usquequaque grassantur depravatissimæ opiniones, quæ sinceritatem divini cultus adulterant, quæ superstitionem promovent, quæ morum integritatem corrumpunt, unde hæreses omnes semper profectæ sunt. Super his canes muti, altum silentium; immo declamant, & invehantur in eos qui pro morum reformatione vocem

exaltant, calamumque acuunt. Qui iuxta systema D. Honorati Turnely non exponit divinam gratiam, qui eam vocant delectationem victricem, licet & indifferentiam activam liberi arbitrii sub hac ipsa gratia victrice, & dissentendi facultatem sincere, & vere propugnent, Iansenistæ sunt, Calviniani sunt. Donec tam incauta, ne dicam immoderata, denigrandi catholicorum hominum famam libido triumphabit, quid pacis, quid fausti ominari possumus? Si, quæ proxime adiecit D. Honoratus Turnely, lector serio secum reputaverit animo, colliget, me mitissima eum excipere oratione. Ut enim P. Massoulie, Ianseniana lue tinctum, accitis undique captiosis subsidiis evincat, audias velim quæ sibi obiicit.

XII. Ne ullus dubitandi locus lectori superfit, P. Massoulie doctrinam hæreticam esse, hæc sibi opponit Doctor Sorbonicus post latam in eum censuram supra rescriptam. *Nec te moveat* (inquit continuo pag. 324.) *quod dictum opus (P. Mailoulie) Romæ sub oculis summi Pontificis typis mandatum fuerit. Intellexisti? Non te moveat quod opus dictum summo Pontifici INNOCENTIO XII. & auctoritate Magistri Generalis O. P. & Theologorum eiusdem, & aliorum Ordinum, & sapientissimi Cardinalis Ferrari, tunc temporis Magistri sacri Palatii, præsidio munitum ROMÆ typis prodierit. Non te moveat quod hæctenus per medium & amplius sæculum nec Romæ, nec ex Italia, nec ex Germania, nec ex Hispania, nec ex universo orbe Episcoporum, aut Theologorum aliquis contra doctrinam P. Massoulie reclamaverit. Verum enimvero te movcat, commoveatque mirum in modum quod unicus D. Honoratus Turnely Doctor Sorbonicus, postquam, deierta suæ celeberrimæ Universitatis antiqua doctrina in hac caussa, ad nova castra, ambigua tamen veste, & ancipiti pede, amphibiorum more immigravit, in censorem supremum sese erigat adversus libros qui ROMÆ eduntur, quosque sapientiores, eruditioresque Theologi Romani non probant modo, sed præconiis multis etiam efferunt, & exaltant. Hæc censura te commoveat. Theologorum Romanorum maturum cautumque iudicium nihil pendito. P. Massoulie Romæ sua volumina edidit. Iansenista. Vir Cl. P. Laurentius Berti suam Theologiam Romæ edidit. Iansenista. Cardinalis Norisii opera Romanorum Censorum iudicio sana. Iansenista. Quid hæc opponis? clamat iterum D. Turnely, qui eadem pag. 324. sic persequitur. Nonne liber Cardinalis Sfondrati Romæ pariter edi-*

editus fuit, & cum S. Pontificis Innocentii XII. commendatione, & Cardinalium plurimorum applausu? Non tamen religioni duxere nonnulli Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani dictum librum, velut plures errores continentem, denuntiare S. Pontifici Innocentio in solemnibus scriptis septimo calendis martii an. 1697. Dominus Turnely negotium istud reducit in scenam? Inter plures errores, quos Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani deprehenderunt in præfato libro, numerarunt ne gratiam versatilem, ab humana voluntate determinabilem, & suam efficacitatem recipientem? Erroris ne loco habet censor noster, quod infirma voluntas humana efficacem reddere queat gratiam divinam? Nemo sanæ mentis improbat, sed commendabit Archiepiscopos, & Episcopos, qui supremo iudici Romano Pontifici denuntiant libros quos continere errores indicant. Cur istos non est imitatus D. Turnely? Quid? Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani non sunt ausi censuram inurere libro Cardinalis Sfondrati; sed legitimo supremo iudici illum indicandum detulerunt: & privatus unus Doctor Sorbonicus, non Episcopus, non Archiepiscopus, in supremum censorem se erigit, & hæreticam declarat doctrinam P. Massoulie? Plura sileo, & aio, opera Theologorum Romæ edita non esse canones indefectibiles; sed constanter assero, libros Romæ typis editos, & consuetis Theologorum tum generalium sacrorum Ordinum, tum Magistri sacri Palatii censuram suffragiis probatos, peculiari obsequio suspiciendos, summoque in pretio habendos, ob hoc scilicet quod Romæ prodierint, & quod Romani Theologi illos probaverint. Quid? An forte Theologi Romani apostolicæ Sedis, cui in Congregationibus sacris inserviunt (sicut re ipsa inservit P. Massoulie) non magis respectam habent eiusdem sanctæ Sedis doctrinam quam D. Turnely, & nonnulli Turnelyani? Porro quod D. Turnely, eiusque assecræ nec teruncii faciant Theologos Romanos, quod in eisdem censoriam virgam extendant, quod libros illorum suffragiis probatos hæreses damnent, iudicent æqui rerum æstimatores, an hic tantus ausus ferendus sit.

S. VII.

Breves vindiciæ P. Ioannis Baptistæ GONET ab iniustis censuris D. Honorati TURNELY.

I. P. Carolus Rénatus Billuart in præf. ad Tom. I. prudenter asserit, Thomi-

stas non queri, D. Turnely Doctorem Sorbonicum Molinæ placita amplexatum esse. Id miratur dumtaxat, Theologum hunc tribunal inter utramque scholam erexisse, in quo animum ab omni partium studio alienum simulans, utriusque partis rationum momenta in medium se afferre spondet. Quod sane munus infidelissime (inquit Cl. P. Billuart) & in gravissimam scholæ nostræ iniuriam persecutus fuit, passim principia nostræ solidiora aut tacentes, aut dissimulans, aut contemptui, & ludibrio habens; opposita vero, qua parte placent, præpalans, & laudans; qua parte vitio laborant, occultans, aut pigmentis obliniens. P. Billuart opiniones aliquas, quæ mihi visæ sunt laxiores, refelli, ut intelligent adversarii nostri, me non pro domo, sed pro veritate pugnare. Verum eadem sinceritate opus Cl. P. Billuart in pluribus commendo, & recensitum iudicium magnopere probo. Doctor Sorbonicus nunc univervæ Thomisticæ scholæ doctrinam sub ementito aspectu exhibet, nunc Theologos celebriores Dominicanos, & Massoulie, Contensonium, Gonetum, carpit, vexat, & iisdem aut Iansenismi, aut fraudis dicam impingere exquisita arte studet. Ut P. Ludovicum Molinam a nota temeritatis adversus S. Augustinum asserat, perdoctum Theologum Gonetum malæ fidei arguit, quod minus sincere P. Molinæ in S. Augustinum censuram referat. Integram P. Molinæ censuram rescribere, nec apice dempto, cogor, quoniam super hac D. Turnely litem intentat P. Gonet, eique fraudis notam impingit. Porro hæc est P. Molinæ censura contra S. Augustinum in sua famosa Concordia quæst. xxiii. art. 4. & 5. membr. ultim. pag. 394. edit. Antwerp. an. 1697. „ Nos pro nostra „ tenuitate rationem totam conciliandi li- „ bertatem arbitrii cum divina gratia, præ- „ scientia, & prædestinatione, quam toto „ art. xiiii. quæst. xiv. & art. vi. quæst. „ xix. quæst. xxii. & tota hac quæstione „ tradidimus, sequentibus principiis, ex qui- „ bus eam deduximus, quæque in variis lo- „ cis tradidimus, inniti iudicavimus: Quæ si „ data, explicataque semper fuissent, forte „ neque Pelagiana hæresis fuisset exorta, ne- „ que LUTHERANI tam impudenter arbitrii „ nostri libertatem fuissent ausi negare, obten- „ dentes cum divina gratia, præscientia, & „ prædestinatione coherere non posse: NEQUE „ EX AUGUSTINI OPINIONE, CON- „ CERTATIONIBUSQUE CUM PELA- „ GIANIS TOT FIDELES FUISSENT „ TURBATI, AD PELAGIANOSQUE „ DEFECISSENT: facileque reliquæ illæ „ PE-

„ PELAGIANORUM in Gallia, quarum in
„ epistolis Prospero, & Hilarii fit mentio,
„ fuissent extinctæ, ut patet ex iis in quibus
„ homines illos cum Catholicis convenisse, &
„ ab illis dissentisse eadem epistola testantur:
„ concertationes denique inter Catholicos fuissent
„ compositæ. “ Plurima alia similia habet P.
Molina contra S. Augustinum, qui, quasi fu-
turi censoris præsciis, exclamat: O quid
perdidit qui te audire non potuit. Lib. IV.
contr. Iul. oper. imperf. cap. cxxx. Mira sunt
quæ dicitis: nova sunt quæ dicitis: falsa sunt
quæ dicitis. Mira superemus, nova cavemus,
falsa convincimus. Lib. III. contr. Iul. c. III.
Quis dedignetur talem habere Doctorem? Lib.
II. de orig. anim. An in præfata P. Molinæ
censura in summum gratiæ, & libertatis
Doctorem S. Augustinum obsequium, mode-
ratio, & modestia splendebant, iudicent æqui
rerum arbitri. S. Augustini doctrina de gra-
tia, quam tot sæculis & ante, & post P.
Molinam semper magni fecit Ecclesia tota,
quam ceteri posteriores Ecclesiæ Doctores,
præsertim S. Thomas Aquinas, obsequio summo
venerati, & amplexati sunt: hæc, inquam,
Augustini doctrina fideles turbavit? In Pe-
lagianismum eos detrusit? Hæc Augustini
doctrina Pelagianismum peperit? Hæc doctri-
na in causa fuit cur in Gallia Pelagianorum
reliquiæ extinctæ non fuerint? Ex hac Au-
gustini doctrina LUTHERANI ansam arri-
puere impudenter negandi arbitrii libertatem?
Supra offensum est verbis Lutheri, & Cal-
vini, atque Concilii Tridentini, & Leonis
X. auctoritate, Lutherum, & Calvinum li-
bertatem impudenter negare propter origi-
nale peccatum. Luculentum ergo est toto
cælo aberrare hic P. Molinam. Et, ablata
hac hypothesi, quam falso supposuit ex in-
scientia systematis Lutherani, & Calviniani
contra libertatem, magna ex parte corrui-
t illius celebris Concordia, quæ tot celeberrimas
discordias peperit. Si Lutherus, &
Calvinus compertam habuissent Concordiam
hanc, non asseruissent libertatem humanam
extinctam fuisse in Adamo? Compertam, ex-
ploratamque illam habuit Iansenius. Quid
inde? Sed hæc nunc extra chorum sunt. Ad P.
Gonetum accedamus.

II. D. Honoratus Turnely Tom. I. Edit.
Ven. r. pag. 438. hæc scribit contra Thomi-
stas, & in primis contra P. Gonet. „ Duo
„ reponunt Molinæ defensores. I. Nec ver-
„ ba, nec sensum Molinæ in citato CON-
„ CORDIÆ loco ab adversariis, GONET
„ in primis, sincere referri. Hæc sunt ver-
„ ba Molinæ: Nos pro nostra &c. Quibus

„ verbis non de scientia media tantum ser-
mo instituitur, ut supponere videretur GO-
NETUS, sed de tota ratione conciliandi li-
bertatem arbitrii cum divina gratia, &
obstinatione: de qua ratione (non de scien-
tia media) post verba iam citata imme-
diate subiungit Molina: Quæ si data, ex-
planataque semper fuissent: GONETUS
ponit fuisset, ut de scientia media Molina
sic putaretur locutus. Est genuinus, &
manifestus huius loci sensus: si sequentia
principia quatuor (inter quæ unum est scien-
tia media) ea ratione, & methodo ad
conciliandam libertatem arbitrii cum divi-
na gratia, præscientia, & prædestinatione
connexa inter sese, atque disposita semper
fuissent, qua ratione, & ordine, ac me-
thodo ea omnia data, explanataque iam
sunt; forte neque Pelagiana hæresis &c.
Hactenus D. Honoratus Turnely.

III. Quis inducere sibi in animum posset,
Doctorem Sorbonicum talia obtrudere po-
tuisse, ut fraudis seu minoris sinceritatis ar-
gueret Thomistas univere, & in primis Go-
netum? Cur sincere GONETUS non allegavit
Molinæ censuram contra S. Augustinum?
Quod loco fuissent scripsit fuisset. Nullum
aliud fraudis argumentum? Nullum. Tota
ergo fraus latitat in illo singulari fuisset pro-
plurali fuissent. In reliquis omnibus sincerissi-
ma est censura severissima quam P. Molina
intorsit contra S. Augustinum. Porro, ut a
fraudis nota P. Gonetum vindicem, non dicam
plurales fuissent mendum esse, cum possit
iuxta critices regulas referri, non ad prin-
cipia, sed ad rationem totam; cum hæc sit
quæ totam illam periodum regit. Non dicam,
peritos omnes eiusmodi famosæ contro-
versie nomine scientiæ mediæ, a P. Molina
invectæ, intelligere, & comprehendere to-
tum systema Molinianum, quatuor solum
principiis. Hæc prætereo. Thomistæ, &
in primis GONETUS citatum P. Molinæ
testimonium in medium producunt, ut evin-
cant, P. Molinam proprio ore factum esse,
novum systema se in materia de gratia &
libero arbitrio invexisse, sanctoque Ecclesiæ
Doctori Augustino iniuriosum fuisse, atque
incredibili contumelia ejusdem doctrinam
despexisse. Porro quid ad hanc rem attinet,
sive applicetur censura Moliniana soli scien-
tiæ mediæ, sive universis quatuor principiis
quibus illa nititur? Audax ne censura est, si
soli scientiæ mediæ attribuitur; modesta ve-
ro & humilis, si ad quatuor principia extendatur?
Quid ad hæc? Cur ergo insinceri Thomi-
stæ, & in primis GONETUS,

IV.

IV. Qua igitur ratione a temeritatis & au-
daciæ nota adversus S. Augustinum vindicat
Doctor Sorbonicus præfatam censuram? Au-
di. Si quatuor, inquit, principia, inter quæ
unum est scientia media, ea ratione, metho-
do, & ordine S. Augustinus explanasset, di-
gessisset, & coniunxisset ad conciliandam
arbitrii libertatem cum divina gratia, & præ-
scientia, qua ratione, ordine, & methodo
illa explicuit, digessitque P. Molina: quid
tunc? Tunc ex doctrina S. Augustini neque
Pelagiana hæresis exorta, neque turbati Ca-
tholici fuissent, neque tot ad Pelagianos de-
fessissent, neque Lutherani tam impudenter
ausi essent arbitrii libertatem inficiari. Næ
hæc modestissima censura? Immo quid humi-
lius, quid obsequentius in S. Augustini do-
ctrinam excogitari poterat? Aut hæc qua-
tuor principia, quorum unum est scientia me-
dia, ignota Augustino fuere, aut nota. Nul-
la hic ad evadendum mediæ scientiæ. Si pri-
mum; ergo Auctor Concordiæ quatuor excogitavit
principia in dogmate conciliandi ar-
bitrii libertatem cum divina gratia &c. quæ
ignoravit sacra Patrum antiquitas, & præci-
pue S. Augustinus. Ergo Auctor Concordiæ
iure sibi asciscit novum in hoc dogmate in-
vexisse systema. Si secundum; ergo S. Augu-
stinus hebes fuit, & ignorans, qui, cum an-
te oculos haberet quatuor principia, quibus
concordiam libertatis cum divina gratia con-
ciliare potuisset, illustrare, digerere, inter-
pretari illa nescivit ea perspicuitate, & me-
thodo quo illa explicuit P. Molina. Immo S.
Augustinus tam confuse, & perturbate ead-
em exposuit, ut inde recensita absurda pro-
fecta sunt. Quam lepida & festiva sit inter-
pretatio hæc, qua Doctor Sorbonicus nomine
defensorum Molinæ GONETUM cum Thomi-
stis carpit, & fraudis accusat, unaque Auctorem
Concordiæ a contempta doctrina S. Augustini
excusare contendit, nemo non videt.

V. Verum, ut evidentius pateat quam in-
felici conatu Theologus iste Molinianus causam
pro P. Molina oret, pauca subiicere lubet.
Negat Doctor Sorbonicus, P. Molinam
novum in hac controversia systema invexisse;
sed ait, nova methodo quatuor principia
explicasse. Porro, ad hoc quod attinet, falsitatis
illum redarguunt celebriores Molinæ
affectæ & defensores, P. Fonseca, P. Vasquez,
P. Granada, P. Valentinus Herice, P. Tiphanius,
P. Henricus Henriquez, quorum luculentissima
testimonia recentent Thomistæ Gonet, Serry,
Billuarr. Unum & alterum ego rescribo, quod in
rem meam conferant. P. Tiphanius Lib. de ord. prior. & posterior. cap.

xxiv. testatur, nullum alium Theologum ante
Molinam, nec per somnium quidem, de scientia
mediæ cogitasse, nec eam ullibi vel supposuisse,
vel adhibuisse ad ullam sive Scripturæ, sive
Theologiæ scholasticæ difficultatem expediendam.
P. Valentinus Herice I. P. tract. i. disp. VII.
cap. i. num. 7. & 8. inquit. Scientiæ mediæ
patroni e nostra Societate sunt. Inter eos prin-
cipis Molina... In qua ego re divinam vene-
ror submisisse providentiam, & singulare ipsius
beneficium in nostræ Religionis magistrorum collatum
agnosco... & doctissimos eiusdem fami-
liæ Scriptores... cælesti lumine perfuderit,
hæcque illustraverit scientia, qua libertas ar-
bitrii contra Lutherum, & Calvinum, ab-
sque sectarios defendi possit... Itaque in
singulari obedientia venenum inobedienciæ, quod
homines imbiberant, sanavit Ignatius; ita hæc
scientia conditionali satanicum dogma contra li-
bertatem funditus evertitur. Minus caute, ut
mea minima præfert opinio, P. Hericæ com-
parat scientiam mediæ cum obedientia quam
S. Pater Ignatius servandam iubet. Nam,
quod hæc virtus splendidissima obediendi su-
premæ Potestati, auscultandi eiusdem oraculis
& mandatis, omni captioso effugio, &
vanis interpretamentis sublatis, sit validissimum
antidotum contra superbiam, & appetitum
dominandi, ultro fatentur omnes. Verum quod
scientia mediæ satanicum dogma contra libertatem
evertat, ceu imaginarium commentum, reiicere docti
omnes debent, qui systema Lutero-Calvinianum non
ignorant. Scientia mediæ eo studia sua collineat,
ut profliget hæresim Lutero-Calvinianam
libertatis amissæ per peccatum originale? Huc ne
pertinent scientiæ mediæ molimina? At nolo hæc
pressius urgere. Sat mihi est palam fecisse, D.
Honoratum Turnely in duobus, quæ probanda
assumpserat, evidenter defecisse. Nam censuram
latam ab eo in P. Gonetum, manifesto falsam
declaravi. Vindicias P. Molinæ a novitatis, &
nimii ausus nota contra S. Augustinum falsitatis
revincunt sapientiores Theologi Moliniani,
sicuti demonstrant Theologi Thomistæ. Reponet
utique ad hoc ultimum Doctor Sorbonicus,
plurimos, & non minus celebres Molinæ
affectas iuniores pro se stare, qui a novitatis
labe purgare Molinam student. Et hoc verum
habet. Sed hoc responso Doctor Sorbonicus,
dum Charybdim declinat, incidit in Scyllam.
Siquidem ille exprobrat Iansenistis in citato
suo Tom. de grat. Christi. variationem Iansenismi
pro temporum conditione. Porro, si ex una parte
antiqui & præstantiores Theologi, tum domesti-
ci, tum ex-

tra-

trançei, quos inter Cardinalis Baronius, cuius authenticam epistolam aduersus Concordiam dabo, Molinam inventorem novi systematis fatentur, & novitatis arguunt; si vero ex altera parte posteriores discipuli negant, P. Molinam inventorem esse scientiæ mediæ; si eiusdem mollem doctrinam de gratia divina ductili, & determinabili ab infirma libertate humana a Semipelagianismi censura defæcere student, alio inuesto systemate novi Congruismi: poterunt & aduersarii opponere variationem Molinismi pro temporum opportunitate. Sed hæc aliena sunt a meo instituto: quæ ideo adduxi, ut scholam Thomisticam, eiusque graves Theologos a D. Honorati Turnely Doctoris Sorbonici censuris vindicarem.

S. VIII.

Refellitur tertia propositio Iansenii: & libertas indifferentiæ ad merendum vel demerendum, opposita necessitati, seu determinationi ad unum, auctoritate tum sacræ Scripturæ, tum S. Augustini, cui maxime fidunt Calvinus, & Iansenius, evincitur.

I. **N**ihil in sancto Dei verbo frequentius quam hominem in suos actus dominari, potestatem habere bonum malumve eligendi, omni exclusa necessitate. In ipso primo Lib. Genes. cap. iv. hæc habentur. *Quare iratus es? Et cur concidit facies tua? Nonne, si bene egeris, recipies; sin autem male, stium in foribus peccatum aderit? Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Quid luculentius contra delectationem terrenam & carnalem Iansenianam? Dominio Cain potiebatur in suam concupiscentiam. Contra hoc sanctum Dei oraculum effutit Iansenius; hominem esse veluti mancipium sub imperio libidinum, & carnalis concupiscentiæ.

II. Ecclesiastici xv. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata & præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam, & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita, & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Si quis vellet indifferentiam activam arbitrii exprimere, quæ alia adhibere verba deberet? Deuteronomii xxx. *Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum, & e contrario mortem, & malum, ut diligas Dominum Deum tuum... Testes in voto hodie cælum, & terram, quod proposu-*

rim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum. Si quis furdo diceret: Audi legem meam, quam tibi propono, ut valeas eam aut implere, aut respuere: si quis cæco diceret: Propono tibi videndum nigrum, & album, ut possis quod malueris, videre: nonne stultus haberetur? Qui ergo fieri potest ut eligat bonum potius quam malum qui ad alterutrum determinatus est?

III. Alia testimonia ex veteri testamento promuntur. Numer. xiv. hæc habentur. *Amalecites, & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corrueritis, eo quod nolueritis acquiescere Domino.* Ieremias Propheta cap. vii. *Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus... Misi ad vos omnes seruos meos Prophetas... Et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam, sed induraverunt cervicem suam, & petus operati sunt quam patres eorum. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te; & vocabis eos, & non respondebunt tibi. Et dices ad eos: Hæc est gens quæ non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: periit fides, & ablata est ab ore eorum.* Rurii cap. xxxii. *Non obedierunt voci tuæ, & in lege tua non ambulaverunt. Omnia quæ mandasti eis ut facerent, non fecerunt; & evererunt eis omnia mala hæc.* Deuter. cap. xxx. *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum... Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Considera, quod hodie proposuerim in corde tuo vitam, & bonum, & e contrario mortem, & malum: ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & custodias mandata illius.* Propheta Isaias cap. i. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.* Item cap. v. *Quid est quod debui facere vineæ meæ, & non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas?* Propheta Amos cap. v. *Querite bonum, & non malum, ut vivatis.*

IV. Pauca ex novo testamento. Matth. xix. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata... Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Item cap. xxiii. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos, & nolui? Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta.* S. Paulus Apostolus I. Corinthior. cap. vii. *Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, POTESTATEM autem habens, iuxta*

70-

voluntatis, & hoc iudicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit. Item Epist. II. ad eisdem Corinth. cap. ix. *Unusquisque, prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.*

V. Ut ab ultimis verbis Apostoli initium capiam, omnem gratiam & sufficientem, & efficacem Deus promittit; quasi dicat (inquit S. Thomas in hunc locum lect. 2.) *non timeatis dare, ne indigentia gravati, peccent aliquando vos dedisse: quia potens est Deus facere abundare omnem gratiam Spiritus sancti, qua scilicet gaudeatis de bono opere quod fecistis.* Duo hic Apostolus constituit. Primum, potestatem quam homo habet suæ voluntatis, faciendi, & non faciendi opus, exclusa necessitate, non solum extrinseca; verum etiam intrinseca. Secundum est, Deum omnem gratiam donare, qua voluntas possit legem implere.

VI. Ceterum, ne singulis oraculis explicandis insistam, frustranea essent recensita oracula divina, & derisoria, nisi homo tali præditus potestate esset, qua possit eligere, & non eligere bonum, & reiecto bono, eligere malum. Porro iuxta Iansenium voluntas humana delectatione victricis superiore ita pressa est, & necessario determinata ad unum, ut non habeat potestatem relativam ad oppositum. Nec veritatem hanc eludere Iansenius valet, dicendo possibile esse hominem velle oppositum per Dei gratiam. Quia verus homo loquitur de gratia efficaci, qua absente, voluntas captiva sub tyrannide dominantis delectationis non potest velle oppositum. Præfata autem oracula loquuntur, non de possibilitate absoluta & abstracta, sed de potestate adimplendi hic & nunc, omnibus circumstantiis spectatis, divinum præceptum, aut illud transgrediendi. Iansenius cavillatur cum suo Calvino, hæc oracula divina aut loqui de voluntate Adami innocentis, non hominis viatoris; aut de voluntate hominum viatorum, quatenus isti fleat ad bonum, & malum possunt. Primum responsum est purum putumque delirium. Nam Deus alloquebatur per Prophetas suos Iudæos tunc viventes, & audientes, ut luculentissimum est. Alterum responsum continet sincerum venenum hæresis Iansenii, qui libertatem constituit cum Calvino in immunitate a coactione, & in naturali flexibilitate, seu instabilitate voluntatis, quæ fluxu successivo

ad hoc, aut illud malum volvi a dominante delectatione potest. Hunc errorem & Concilium Tridentinum, & Ecclesia pluribus constitutionibus damnavit.

VII. Ad S. Augustinum, liberi arbitrii, & gratiæ victricis strenuum vindicem, quod attinet, iam plura dedimus supra illius testimonia contra Calvinum, excerpta ex Lib. de gratia, & libero arbitrio. Innumera S. Doctoris testimonia afferunt Theologi fere omnes contra errorem Calvino-Iansenianum circa libertatem. Pauca obiter indicabo. Libro de fide contra Manichæos cap. x. hæc scribit. *Quis non clamet, solum esse præcepta dare ei cui liberum non est, quod præcipitur, facere; & iniquum esse eum damnare cui non fuit potestas ista complere?* Libro de duabus animabus contra Manichæos cap. xii. *Dicere animas esse malas, & nihil peccare, plenum est dementia; dicere autem peccare sine voluntate, magnum deliramentum est: & peccati reum tenere quemquam, quia non facit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est, & insania. Quamobrem illæ animæ, quidquid faciunt, si natura, non voluntate, faciunt, id est si libero & ad faciendum, & ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur; peccatum earum tenere non possumus.*

VIII. S. Doctor quibusdam in locis docet, liberum arbitrium Adamo peccante nos perdidisse, ut epist. cvii. ad Vitalem. *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.* Similia habet Enchir. cap. xxx. *Libero arbitrio male utens homo se perdidit, & ipsum.* Item Lib. de perfect. iust. cap. iv. *Victa vitio, in quod cecidit, voluntate, caruit libertate naturæ.* Non semper vel ipsi acutissimi & sapientissimi Scriptores, dum aliquam veritatem exponunt, eam muniunt contra versutos interpretes iis principiis quæ alibi fuse explicarunt. Quodnam arbitrium nos per peccatum originale perdidisse asserit S. Augustinus? Illud quod in statu innocentiae possidebamus, immune a miseris, a peccato. Ita seipsum explicat Lib. I. Contra duas epistolas Pelagii cap. ii. *Quis nostrum dicat, quod primi hominis perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem perit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immutabilitate iustitiam.*

IX. Interdum S. Augustinus necessitatis nomen usurpat pro gravi difficultate, ut Lib. II. de perfect. iustit. cap. v. *Quia peccavit, secuta est peccantem peccandi dura necessitas.* S. Doctor Pelagianos refellit, qui propugnabant illud

illud æquilibrium, quod aliqui etiam hodie defendunt, quibusdam linimentis munitum, hominem nempe posse pari momento se ad vitia, vel virtutes movere. Quem errorem ut convellat S. Augustinus, vulnera, quibus fauciatur fuit ex Adæ peccato liberum arbitrium, exponit; & miseriarum necessitatem declarat, qua premitur: sed necessitas hæc arbitrii indifferentiam non excludit. Sexcentis quippe in locis omnem necessitatem determinantem ad unum luculentissimis argumentis explodit. Lib. II. contra Faustum. *Liberum arbitrium, quo vel bene, vel male vivitur, propter iustum iudicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicamus.* Lib. III. de libero arbitrio cap. II. ait, *animam in ignorantia, & difficultate natam, nulla tamen necessitate compelli ad permanendum in eo in quo nata est.* Ne nimis sim, animadvertas, velim, S. Doctorem variis modis usurpare necessitatis nomen, prout argumenti quod tractat, conditio fert. Cum disputat adversus Pelagianos, voluntatem sub necessitate asserit, exclusa gratia ad bonum operandum, malumque vitandum necessaria. Verum divina gratia præventus, & roboratus homo infirmus libere, omni sublata necessitate, agit. Aliquando asserit, necesse esse hominem operari secundum id quod magis allicit, & delectat; & tum de necessitate consequente sermonem habet. Si plura cupis, consule P. Massoulie & alios Thomistas, qui non minus docte quam erudite omnia quæ difficultatem ingerere possunt, dissolvunt.

§. IX.

Ex doctrina S. Thomæ vera libertatis idea. Calvinii, & Iansenii sophismata in antecessum præfocata.

I. Angelicus Docteur libertatis imaginem tam vividis coloribus depingit, & morte suo tanta perspicuitate, cum brevitate coniuncta, omnia sive antiquorum, qui præcessere, sive recentiorum, qui subsecuti sunt, libertatis hostium sophismata dissolvit, ut, eius doctrina lecta, omnes evanescant difficultates. Lib. II. *contr. Gentes* cap. XLVII. altius libertatis humanæ originem arcessit, ex eiusdem nempe immaterialitate, & intelligentia. Spiritus est rationalis anima. Ergo libera. Si enim spiritualis est, intelligens sit oportet. Si intelligens, igitur libera. Quandoquidem spiritus, a materiali determinatione solutus, universaliter percipit, meditatur; & sua consultatione præmissa, ex uno col-

ligit alterum. Errori obnoxius intellectus est; sed hunc suum ipsum errorem deprehendit: supra suas reflectit cogitationes: arbiter sedet, ut verum a falso distinguat; & voluntati, a qua movetur, & applicatur, bonum, quod eligere debet, proponit. Hanc reciprocam harmoniam, & mutuam subiectionem melius singuli experimur quam explicare valeamus. Audiamus S. Thomam Lib. cit. cap. XLVIII. sic ratiocinantem. *Iudicii libertate carent aliqua, vel propter hoc quod nullum habent iudicium, sicut quæ cognitione carent, ut lapides, & plantæ; vel quia habent iudicium, a natura determinatum ad unum, sicut irrationalia animalia. Naturali enim estimatione iudicat ovis lupum sibi nocivum; & ex hoc iudicio fugit ipsum. Similiter autem in aliis. Quæcumque igitur habent iudicium de agendis non determinatum ad unum a natura, necesse est liberi arbitrii esse. Huiusmodi autem sunt omnia intellectualia. Intellectus enim apprehendit non solum hoc, vel illud bonum, sed ipsum bonum commune. Unde, cum intellectus per formam apprehensam moveat voluntatem, in omnibus autem movens, & motum oporteat esse proportionata, voluntas substantiæ intellectualis non erit determinata a natura nisi ad bonum commune. Quidquid igitur offertur sibi sub ratione boni, poterit voluntas inclinari in illud, nulla determinatione naturali in contrarium prohibente. Omnia igitur intellectualia liberam voluntatem habent, ex iudicio intellectus venientem: quod est liberum arbitrium habere, quod definitur liberum de ratione iudicium. Consule plura alia quæ S. Thomas habet ibidem, & I. Par. quæst. LXXXIII. & de verit. quæst. XXII. & XXIV. & inde colliges, quam ventrosi sint istius temporis Metaphysici non pauci qui antiquioribus Scholasticis adscribere incitiam dicam non erubescunt.*

II. Paucis exposita libertatis humanæ idea, pergit S. Docteur ad convellendos errores quos ex antiquis renoverunt Calvinus, & Iansenius. Aures erigant novatores, audiantque Angelicum illorum de libertate systema iam pridem perspicue, solideque diruentem. Narrat ille fuisse quosdam qui (non aliter ac Calvinus & Iansenius) libertatem constituebant in sola immunitate a coactione, secus a necessitate; hancque libertatem sufficere ad meritum, & demeritum effutiebant. Quam opinionem hæreticam appellat S. Docteur quæst. VI. de malo artic. unic. his verbis. *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid agendum; non tamen ponebant, quod voluntas cogretur. Non enim omne necessarium est violentum, sed solum id quibus*

ius principium est extra: unde & motus naturales inveniuntur aliqui necessarii, non tamen voluntarii. Violentum enim repugnat naturali, sicut & voluntario: quia utriusque principium est intra; violenti autem principium est extra. Hæc autem opinio est hæretica. Tollit enim rationem meriti, & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium, vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit. Est enim numeranda inter extraneas Philosophiæ opiniones: quia non solum contrariatur fidei, sed subvertit omnia principia Philosophiæ moralis. Si enim non sit aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum; tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum, & puritio, & laus, & vituperium, circa quæ moralis Philosophiæ consistit. Huiusmodi autem opiniones, quæ destruunt principia alicuius partis Philosophiæ, dicuntur positiones extraneæ; sicut nihil moveri, quod destruit principium scientiæ naturalis. Ad huiusmodi autem positiones ponendas inducti sunt aliqui homines, partim quidem propter proterviam, partim propter aliquas rationes sophisticas, quas solvere non potuerunt. Hæc meditentur, sinulque erubescant indifferentiæ libertatis odores.

III. Fusò calamo principia veræ libertatis ibidem explicare pergit S. Thomas, quæ legi ab omnibus vellem. Pauca ex multis delibabo. Forma rei naturalis est individuata per materiam: unde & inclinatio ipsam consequens est determinata ad unum. Sed forma intellecta est universalis, sub qua multa possunt comprehendi. Unde, cum actus sint in singularibus, in quibus nullum est quod adæquet potentiam universalem, remanet inclinatio voluntatis indeterminate se habens ad multa. Hæc doctrina altius defigenda memoriæ est. Voluntas non aliunde necessitatem pati valet quam ab obiecto. Porro, cum nullum obiectum, nullusque actus particularis adæquare, seu explere totam voluntatis potentiam valeat, semper libera manet. Sicut (pergit Angelicus) si artifex concipiat formam domus in universali, sub qua comprehenduntur diversæ figure domus, potest voluntas eius inclinari ad hoc quod faciat domum quadratam, vel rotundam, vel alterius figure. . . . Secundo considerandum est, quod potentia aliqua dupliciter movetur. Uno modo ex parte subiecti; alio modo ex parte obiecti. Ex parte subiecti quidem, sicut visus per immutationem dispositionis organi movetur ad clarum, vel minus clare videndum. Ex parte vero obiecti, sicut visus nunc videt album, nunc videt nigrum. Et prima quidem immutatio pertinet ad ipsum

Conc. Theol. Tom. VI.

exercitium actus, ut scilicet agatur, vel non agatur; aut melius, vel debilius agatur. Secunda vero immutatio pertinet ad specificationem actus. Nam actus specificatur per obiectum. Est autem considerandum, quod in rebus naturalibus specificatio quidem actus est forma; ipsum autem exercitium est ab agente, quod causat ipsam motionem. Movens autem agit propter finem. Unde relinquitur quod primum principium motionis, quantum ad exercitium actus, sit ex fine. Si autem consideremus obiecta voluntatis, & intellectus, invenimus quod obiectum intellectus est primum principium in genere causæ formalis: est enim eius obiectum ens, & verum. Sed obiectum voluntatis est primum principium in genere causæ finalis: nam eius obiectum est bonum, sub quo comprehenduntur omnes fines; sicut sub vero comprehenduntur omnes formæ apprehensæ. Unde & ipsum bonum, in quantum est quædam forma apprehensibilis, continetur sub vero, quasi quoddam verum; & ipsum verum, in quantum est finis intellectualis operationis, continetur sub bono, ut quoddam particulare bonum. Si ergo consideremus motum potentiarum animæ ex parte obiecti specificantis actum, primum principium motionis est ex intellectu. Hoc enim modo bonum intellectum movet etiam voluntatem. Si autem consideremus motum potentiarum animæ ex parte exercitii actus, sit principium motionis est ex voluntate. Nam semper potentia ad quam pertinet finis principalis, movet ad actum potentiam ad quam pertinet id quod est ad finem; sicut militaris movet strenuorum fabricam ad operandum. Et hoc modo voluntas & movet seipsam, & omnes alias potentias. Intellego enim, quia volo; & similiter utor omnibus potentiis, & habitibus, quia volo. . . . Sic ergo ad ostendendum quod voluntas non ex necessitate movetur, oportet considerare motum voluntatis & quantum ad exercitium actus, & quantum ad determinationem actus, quæ est ex obiecto. Quantum ergo ad exercitium actus, primo quidem manifestum est quod voluntas movetur a seipsa: sicut enim movet alias potentias, ita & seipsam movet. Nec propter hoc sequitur quod voluntas secundum idem sit in potentia, & in actu. Sicut enim homo secundum intellectum in via intentionis movet seipsum ad scientiam, in quantum ex uno noto in actu venit in aliquid ignotum, quod erat solum in potentia notum; ita per hoc quod homo aliquid vult in actu, movet se ad volendum aliquid aliud in actu; sicut per hoc quod vult sanitatem, movet se ad volendum sumere potionem: Ex hoc enim quod vult sanitatem, incipit consiliari de his quæ conferunt

H ad

ad sanitatem; & tandem determinato consilio vult accipere potionem. Sic ergo voluntatem accipiendi potionem præcedit consilium, quod quidem procedit ex voluntate volentis consiliari. Cum ergo voluntas se consilio moveat; consilium autem est inquisitio quædam, non demonstrativa, sed ad oppositam viam se habens; non ex necessitate voluntas seipsam movet. Sed, cum voluntas non semper voluerit consiliari, necesse est quod ab aliquo moveatur ad hoc quod velit consiliari. Et si quidem a seipsa, necesse est iterum quod motum voluntatis præcedat consilium, & consilium præcedat actus voluntatis. Et, cum hoc in infinitum procedere non possit, necesse est ponere, quod quantum ad primum motum voluntatis, moveatur voluntas cuiuscumque non semper actu volentis ab aliquo exteriori, cuius instinctu voluntas velle incipiat... Relinquitur ergo... quod id quod primo movet voluntatem, & intellectum, sit aliquid supra voluntatem, & intellectum, scilicet Deus: qui cum omnia moveat secundum rationem mobilium, ut levia sursum, gravia deorsum, etiam voluntatem movet secundum eius conditionem, non ut ex necessitate, sed ut indeterminate se habentem ad multa. Patet ergo quod si consideretur motus voluntatis ex parte exercitii actus, non movetur ex necessitate. Si autem consideretur motus voluntatis ex parte obiecti determinantis actum voluntatis ad hoc, vel illud volendum, considerandum est quod obiectum movens voluntatem est bonum conveniens apprehensum. Unde si aliquod bonum proponatur, quod apprehendatur in ratione boni, non autem in ratione convenientis, non movebit voluntatem. Plurima quæ in hoc eodem cit. artic. habet, missa facio brevitatibus gratia. Duas alias quæstiones de voluntate, & libero arbitrio in eisdem disputatis versat Angelicus, nempe xxii. & xxiv. de verit. triginta constantes articulis. Mirabar quod tot in locis, & tam fuso stilo libertatis ideam, proprietatesque enucleaverit, omniaque sophismata penitus profligaverit, non semel, sed pluries. Verum præsensit ille forsitan, non pauciores futuros quam antea extiterant, libertatis oppugnatores. Idcirco omnia quæ liberum arbitrium spectant, exhaurire operæ pretium existimavit. Et reipsa neque hæretici, neque materialistæ, vel athei quidquam excogitarunt adversus libertatem quod convulsam a S. Thoma in antecessum non fuerit. Qui rei periculum facere velit, legat loca a me laudata, & inveniet nihil hic a me per exaggerationem dictum esse.

IV. Hæreticam appellat S. Thomas opinionem quæ negat ad meritum, & demeritum

libertatem indifferentiæ. Quod enim ex necessitate est, tametsi spontaneum, deliberatione caret. Siquidem deliberatio, ut docet idem S. Doctor, circa duo versatur, quorum quodlibet possit eligere, aut reprobare voluntas, quæ dominium supra suos habere actus debet. Qui autem dominio in actus suos potitur, facultatem quoque habet volendi, vel nolendi easdem actiones proprio subiectas dominio. Contra, qui necessario quidquam agit, minime facultatem habet volendi, vel nolendi illud. Quod confirmat S. Thomas I. Part. qu. lxxxiii. art. 3. ubi inquit. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere alio recusato. Et ideo naturam liberi arbitrii ex electione considerare oportet. Et art. 4. subdit: Liberum arbitrium... nihil aliud est quam vis electiva. Essentia autem, seu natura electionis est indifferentia eligendi unum præ alio, ut repetit idem S. Thomas 2. quæst. xiii. art. 2. Cum electio sit præceptio unius respectu alterius; necesse est quod electio sit respectu plurium, quæ eligi possunt: & ideo in his quæ sunt penitus determinata ad unum, locum non habet. Quæ omnia lato calamo, & immensa eruditione, atque doctrina exponit laud. qu. xxii. & xxiv. de verit.

S. X.

Sola indifferentia contradictionis ad essentiam libertatis pertinet. Nisi auferatur iudicii indifferentia, voluntas amittere libertatem nequit.

I. Pelagiani contendebant, ad naturam libertatis utramque indifferentiam necessariam esse, & contradictionis, & contrarietatis, quarum notiones dedi supra. Communis Theologorum sententia est, solam contradictionis indifferentiam essentiam constitutivam libertatis. Indifferentia enim contrarietatis, seu specificacionis, quæ versatur inter extrema contraria, qualia sunt bonum, & malum, defectus libertatis est; quia hæc indifferentia includit potestatem peccandi. Potestas autem peccandi libertatis imperfectioem prodit, ut egregie explicat S. Thomas II. Sent. dist. xxv. qu. i. art. i. ad 2. Ad perfectionem liberi arbitrii non pertinet ut indeterminate se habeat ad bonum, vel ad malum: quia liberum arbitrium per se in bonum ordinatum est; cum bonum sit obiectum voluntatis, nec in malum tendat, nisi propter aliquem defectum, quia apprehenditur ut bonum: cum non sit voluntas, aut electio nisi boni, aut apparentis boni. Et ideo ubi perfectissimum est

est liberum arbitrium, ibi in malum tendere non potest. Sed hoc ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere, vel non facere possit: & hoc Deo convenit: bona enim quæ facit, potest non facere; nec tamen malum facere potest. Si plurima alia cupis, conculcabis S. Thomam qu. xxii. art. 6. & qu. xxiv. de verit. Ratio evidens est. Deus est perfecte liber. Angeli, beati perfecta fruuntur libertate: & tamen peccare nequeunt. Nulla perfectio est in creaturis quæ non sit in Deo. Ergo indifferentia ad peccandum in hominibus imperfectio, non perfectio est. Quare perfectior est libertas in Angelis sanctis, in beatis, qui peccare nequeunt, quam in nobis, qui peccare valeamus.

II. Quod secundo loco explicandum proposui in hoc paragrapho, diligentiorum curam postulat. Quoniam ad clariorem libertatis notionem penitus deprehendendam valde conducit. Communiter omnes qui libertatis notionem promunt, tria constituunt. I. ut voluntas sit activa, tum seipsam, tum ceteras hominis facultates movens, ut causa princeps. II. ut sit indifferens ad agendum, & non agendum, ad agendum hoc, vel illud. III. ut plenum suarum actionum, five hæc elicite ab ea sint, five imperate, dominium habeat. Vera hæc omnia sunt; sed, quia vera istius indifferentiæ notio, & unde dimanet, non explicatur, idcirco interminabiles, perpetuæque lites fervent. Quoniam, dum voluntas & a se, & a Deo ad operandum determinata, infallibiliter operatur, & fieri nequit ut non operetur, præsupposita libera determinatione, clamitant multi, veram libertatis notionem ignorantes, liberam non esse voluntatem, quia indifferens non est ad elicendum reipsa actum contrarium. Ut igitur has nugas profligemus, dicimus, nunquam voluntatem sua privari libertate, nisi auferatur iudicii indifferentia. Siquidem, quamdiu consistit causa, tamdiu effectus, seu proprietates quæ eandem necessario consequuntur, existant oportet. Radix autem proxima libertatis est iudicii indifferentia. Indifferentis vero iudicii causa est ipsa immaterialitas, seu spiritualitas animæ; quemadmodum supra ex S. Thoma demonstravi. In cuius confirmationem unum & alterum eiusdem textum adducam ex mille quos referre possem. In hac 1. 2. qu. xvii. art. 1. ad 2. Radix libertatis est voluntas, sicut subiectum; sed, sicut causa, est ratio. Ex hoc voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas conceptiones boni. Et ideo Philosophi definiunt liberum arbitrium, quod est

liberum de ratione iudicium. Sed legas velim S. Doctorem in sæpius laudata qu. xxxv. de verit. ubi quindecim articulis liberi arbitrii naturam, proprietatesque exponit. Inquit art. 2. Si iudicium cognoscitivæ non sit in potestate alicuius, sed sit aliunde determinatum; nec appetitus erit in potestate eius; & per consequens nec motus, vel operatio absolute. Iudicium autem est in potestate iudicantis, secundum quod potest de suo iudicio iudicare. De eo enim quod est in nostra potestate, possumus iudicare. Iudicare autem de iudicio suo est solius rationis, quæ super actum suum reflectitur, & cognoscit habitudines rerum de quibus iudicat, & per quas iudicat. Unde totius libertatis radix est in ratione constituta. Milles hanc doctrinam repetit Angelicus.

III. Porro, ut evidentius teneas hanc iudicii indifferentiam, scias oportet, eam in hoc sitam esse. Ratio voluntati obiectum proponit, ut finitum limitatumque, quod æquare haud valet eiusdem voluntatis amplitudinem. Ideo dicitur cum indifferentia propositum, quia respici a voluntate potest, ut bonum valde inferius seipsa. Siquidem, quia bonum propositum limitatum est, ita intellectus iudicium illud proponit, ut simul ex adverso, sin expresse, saltem reipsa alia iudicia se se influent; seu, bonum illud, quia scilicet finitum suapte natura, rationum momenta præbet, ut intellectus alia opposita iudicia formare possit. Quapropter advertit S. Thomas, respectu ultimi finis, seu beatitudinis, non reperiri libertatem specificacionis, quia intellectus illam proponit ut plene saturantem appetitum. In hac vita respectu beatitudinis adest libertas exercitii: quia hæc ab homine non videtur, valetque de ea non cogitare. Ceterum haud valet propria respicere beatitudinem in communi, etiam in hac vita; quamvis, usque dum vivit, possit in eo suam constituere beatitudinem in quo miseram, & ærumnosam vitam ducat. Libertas ergo humana circa media versatur, quæ fini assequendo idonea sunt. Et, ut dixi, Deum ipsum viatores libere amant, illumque habere odio valent; cum possit a ratione proponi ut quid propriis appetitionibus oppositum.

IV. Animadvertas insuper velim, præter iudicium illud quod eligendum bonum cum indifferentia proponit, ulterius requiri iudicium quod practicum appellatur. In qualibet siquidem deliberatione quædam syllogistica ratiocinatio occurrit, ut frequenter S. Thomas docet, & P. Ioseph a Vita præclare explicat. Bonum amandum est. Hoc bonum est.

est. Ergo amandum. Secunda propositio in examen frequenter vocatur; & expensis in utramque partem rationibus, iudicium practicum decernit, tale bonum esse eligendum. Voluntas quippe non amplectitur bonum, nisi quatenus est hic & nunc determinate indicatum ut illi conveniens opportunumque. Quapropter ipsa electio aliquid rationis participat, inquit S. Thomas 1.2. quæst. XIII. art. 1. *In nomine electionis importatur aliquid pertinens ad rationem, sive ad intellectum, & aliquid pertinens ad voluntatem.* Et clarius I. Part. quæst. LXXXIII. art. 3. ad 2. docet, hoc iudicium esse veluti conclusionem consultationis præcedentis. *Iudicium (inquit) est quasi conclusio, & determinatio consilii. Determinatur autem consilium primo quidem per sententiam rationis, & secundo per acceptationem appetitus. . . . Et hoc modo ipsa electio dicitur quoddam iudicium, a quo nominatur liberum arbitrium.* Nec præiudicii quidquam infertur libertati, quod post proposita media, cum indifferentia eligenda, peracta consultatione, voluntas certo eligat bonum per iudicium practicum determinatum. Quoniam libertas confurgit ex collectione actuum, & consultatione præcedente hoc practicum iudicium, quod infallibiliter operatio voluntatis consequitur. Audi S. Thomam cit. quæst. de verit. art. 2. *Cum ad operationem nostram tria concurrant, cognitio, appetitus, & ipsa operatio; tota ratio libertatis ex modo cognitionis dependet. Appetitus enim cognitionem sequitur; cum appetitus non sit nisi boni quod sibi per vim cognitivam proponitur. Et quod quandoque videatur appetitus cognitionem non sequi, hoc ideo est, quia non circa idem accipitur appetitus, & cognitionis iudicium. Est enim appetitus de particulari operabili; iudicium vero rationis quandoque est de aliquo universali, quod est quandoque contrarium appetitui; sed iudicium de hoc particulari, operabili ut nunc, nunquam potest esse contrarium appetitui. Qui enim vult fornicari, quamvis sciat in universali fornicationem malam esse, tamen iudicat sibi ut nunc bonum esse fornicationis actum, & sub specie boni illum eligit. Qua de re, si plura aves, consule ipsum S. Thomam 2. 2. quæst. XX. art. 2.*

V. His præmissis, concludit Angelicus, posita indifferentia iudicii, necessario consequi libertatem. Quandoquidem, si libertatis istius causa est indifferentia iudicii, fieri nequit ut, posita, & consistente causa ista, non consistat quoque libertatis effectus. Unde (inquit S. Thomas cit. qu. XXIV. de ver.

art. 2.) *totius libertatis radix est in ratione constituta. Unde secundum quod aliquid se habet ad rationem, sic se habet ad liberum arbitrium. Ratio autem plene & perfecte invenitur solum in homine. Unde in eo solum liberum arbitrium plenarie invenitur.*

S. XI.

Ex parte solius obiecti necessitas proficitur voluntatis. Si Deus imprimere necessitatem voluntati velit, iudicii indifferentiam auferat oportet. Motio, quamvis efficacissima, perficit, non minuit libertatem.

I. EX his quæ breviter dicta sunt, palam est, non ex parte subiecti, sed ab obiecto totam oriri voluntatis necessitatem. Maxime in Theologia, & qualibet scientia disputationes, lites, & contentiones ardent, quod disputantes frequenter in ipsis rerum notionibus dissident. Experientia didici, diversas omnino libertatis notiones formari in scholis variis: & hinc interminabiles lites, perpetuæque. Plures ideam libertatis in quadam indifferentia subiectiva sola ad utrumque extremum constituunt. Considerant libertatem veluti balancem inter duo pondera, quasi in æquilibrio ad alterutram partem: sub quo aspectu bruta ipsa libera dicenda forent: nam certum est indifferentiam subiectivam ad fugam, & prosecutionem in eisdem reperiri. Quid quod in ipsis rebus sensu carentibus, in ipso pariete, in ipsa tabula indifferentia subiectiva reperitur ad hos, vel illos colores? Perspicue ergo, firmiterque doctrina S. Thomæ, & communiter omnium Theologorum præ oculis habenda est, ut, vera libertatis notione penes omnes constituta, legitime institui disputatio valeat. Hanc autem libertatis notionem in ratione proponente bonum cum indifferentia modo supra explicato S. Thomas constituit. Quoties ergo disputatur, sit ne libera voluntas, videndum, num rationeretur; num bonum quod appetit, & amat, propositum a ratione sit cum indifferentia. Ut vero indifferenter proponatur bonum, ipsum limitatum & finitum sit necessum est: quoniam tum æquare voluntatis amplitudinem nequit; atque adeo voluntas dominio potitur, quo ipsum respicere valet. Exemplis res clarior evadet. Homo in amentiam lapsus eamdem omnino indifferentiam subiectivam voluntatis, quam ante amentiam habebat, retinet. At, quia ratione ordinate obiecta proponente caret, libertate quoque destituitur. Beati a sola in-

fini.

finita bonitate Dei clare visa, atque possessa necessitatem recipiunt: quia immensa illa bonitas non solum æquat, sed infinite superat voluntatis amplitudinem.

II. Quibus constitutis, quacumque motionis efficacitate Deus præveniat, & prædeterminet voluntatem, nullam imprimere necessitatem eidem valet, nisi iudicii indifferentiam removeat. At numquid necessitate Deus voluntatem astringere nequit? Valet sane eidem libertatem auferre; sed libertatis causam removendo, nempe indifferentiam iudicii. Ceterum utquedum hæc iudicii indifferentia non auferatur, illæsa consistunt libertatis iura. Qui enim vult primum, velit & alterum, cum eodem necessario conexum, opus est. Iudicii porro indifferentia auferri nequit nisi per claram infiniti boni visionem.

III. Quid itaque clamitant, auxilium quo Deus efficaciter, & immutabiliter voluntatem præmoveret, ut libere velit, iudicii indifferentia præcedente, bonum, præiudicium libertati inferre? Deus (inquit S. Thomas quæst. VI. de mal. art. unic. ad 3.) *movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest; sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas: sicut etiam in omnibus providentia divina infallibiliter operatur: & tamen a causis contingentibus proveniunt effectus contingentiter, in quantum Deus omnia movet proportionabiliter, unumquodque secundum suum modum.*

IV. Invidiam constant adversarii vocibus quibus Thomistæ appellare hanc Dei motionem solent: eam siquidem vocant isti motionem physicam, prædeterminantem, prævenientem, motionem virtuosam &c: quas voces usurpare idcirco ceperunt, ut reviviscentes, sicuti ipsi existimarunt, Pelagianorum, & Semipelagianorum errores efficacius repellerent. Sola morali, idest extrinseca tantum motione, lege nempe extrinsecus clamante & suadente, allici & moveri voluntatem, contendebant præfati hæretici. Contra Catholicos cum Augustino intrinsecus voluntatem præveniri, adjuvari, & determinari contendunt. Quod vero hoc intrinsecum auxilium, ipsam voluntatem immediate movens, atque determinans, præmotio, prædeterminatio physica, delectatio victrix appelletur, perinde est, si a variis philosophandi modis præscindas, & solam efficacitatem divinæ gratiæ, qua voluntas applicatur ad agendum, consideres. Si enim concedis, voluntatem a Deo intrinsecus

Conc. Theol. Tom. VI.

moveri; præmoveri quoque concedas necessum est. An negabis, ordinem in hoc movendi genere servandum? Concipere autem ordinem istum nequis, nisi definias aut Deum primum esse moventem, & voluntatem secundam; aut contra voluntatem primam esse motionis causam, Deum vero secundam; aut denique Deum & voluntatem, nullo subordinationis ordine servato, simul concurrere ad producendum effectum. Porro, ut ab hoc ultimo membro incipiam, hoc admissio, duæ essent primæ causæ, sibi minime subiectæ in genere movendi, & producendi effectum. Nam quod creatura in alio essendi genere a Deo pendeat, aliud heinc non sequitur, nisi quod creatura a Deo producta fuerit. Hoc vero extraneum prorsus est ab instituto nostro. In præsens quippe ordinem causarum in movendo dumtaxat dispicimus, quærimusque quænam hoc in genere prima sit, Deus, aut voluntas, aut ambæ simul, ita ut neutra præcedat. Deum primam esse causam in hoc movendi genere, quis iverit inficias? Primum ergo Deus voluntatem movet. Ergo præmoveret. Illa enim particula præ non aliam ob causam adicitur, nisi ad ostendendum Deum in movendo præcedere. Tum. Præmoveret aut extrinsecus legem proponendo, aut intrinsecus. Nullus hic evadendi locus est. Si extrinsecus tantum; ergo instauratur Pelagiana hæresis. Si intrinsecus: ergo non moraliter dumtaxat; ergo physice. Movet, inquit, Deus, quin, si vis, & præmoveret in sensu explicato, quatenus est primus; at auxilio non determinante ad unum, sed indifferenti, & a voluntate ipsa determinabili. Ita ne vero? Concedis ergo, voluntatem intrinsecus moveri. Ergo admittis præmotionem, quatenus Deus est primus motor. Admittere quoque debes hanc præmotionem esse physicam hoc in sensu, quatenus intrinsecus & realiter voluntatem afficiat. Totum ergo dissidium hæc recidit: determinet ne Deus intrinsecus voluntatem. Si enim determinat; ergo prædeterminat: sicuti si movet; ergo præmoveret. Iniuria itaque summa culpantur Thomistæ ob usum harum vocum prædeterminationis physice; cum istæ duæ voces non aliud significant quam Deum intrinsecus determinare voluntatem indifferentem ad agendum. Ceterum qua voce appellari debeat modus iste quo Deus voluntatem prædeterminat, an dici debeat *qualitas physica impressa voluntati*, an *motio transiens*, an *actio ipsius Dei*, an *delectatio sancta*, & *illuminatio cælestis*, quis definire valet? An de his vocibus disputandum

H 3

dum est? An vera notio modi quo Deus voluntatem movet, percipi ab humana mente potest? Moveri, determinari, & quidem intrinsecus, voluntatem a Deo, Scripturæ, Concilia, Patres, & luculentissima rationum momenta evincunt; modus vero quo id Deus præstat, humanam fugit cognitionem. Mihi duo certa sunt; nempe Deum gratia natura sua efficaci voluntatem determinare, & voluntatem sub hac gratia liberam esse libertate indifferentiæ.

V. Missio itaque vocum diffidio, res ipsa discutienda est. At nunquid hic ego celeberrimam de auxiliis divinis in humanam voluntatem controversiam revocabo? Si id agerem, ab instituto meo toto cælo aberrarem. Sed ea exposui quæ ad rectam humanæ libertatis ideam formandam conducere existimavi. Non sum nescius, plures futuros qui nimis prolixitatis in explicanda libertate me sint reprehensuri. At meminerint censores isti, hoc nostro infelici tempore nihil frequentius in discrimen disputationemve adduci quam libertatis argumentum. Ego autem non casuisticam, seu meros conscientiæ casus, ab hominibus excogitatos, discutendos, sed dogmata, & præcepta christianæ professionis exponenda suscepi. Hæc obiter. E diverticulo in semitam regredior, & pauca adiciam, veluti per transfennam, ex S. Thoma, qui invictissimis rationibus evincit, divinum auxilium, quo Deus efficaciter voluntatem determinat, nullum inferre humanæ libertati præiudicium; sed contra ipsam roborare, atque perficere. *Lib. III. cont. Gent. cap. lxxxviii.* adducit hæc duo Scripturæ loca, ut intrinsecam efficaciam divinæ motionis evincat. *Cor regis in manu Domini, & quocumque voluerit, inclinabit illud: Proverb. xxi.* Allegat alterum ex S. Paulo ad Philip. ii. *Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* Ex quibus hoc pacto argumentatur cap. lxxxix. *Quidam vero non intelligentes, qualiter motum voluntatis Deus in nobis causare possit absque præiudicio libertatis, conati sunt has auctoritates male exponere; ut scilicet dicerent, quod Deus causat in nobis velle, & perficere, in quantum dat nobis virtutem volendi, non autem sic quod faciat nos velle HOC, vel IL-LUD; sicut Origenes exponit in III. Periar-chon, liberum arbitrium defendens contra auctoritates prædictas. Ex hoc processisse videtur opinio quorundam qui dicebant, quod providentia non est de his quæ subsunt libero arbitrio, scilicet de electionibus; sed providentia refertur ad exteriores eventus. Non enim qui*

eligit aliquid consequi, vel perficere, potest edificare, vel ditari, semper poterit ad hoc pervenire. Et sic eventus nostrorum actionum non subiacet libero arbitrio, sed providentia disponuntur.

Quibus quidem, auctoritatibus sacre Scripturæ resistitur evidenter. Dicitur enim Isa. xxvi. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Unde non solum virtutem volendi a Deo habemus, sed etiam operationem. 2. Præterea. Hoc ipsum quod Salomon dicit, Quocumque voluerit, inclinabit illud, offendit non solum divinam causalitatem ad potentiam voluntatis extendi, sed etiam ad actum ipsius. 3. Item. Deus non solum dat rebus virtutem; sed etiam nulla res potest propria virtute agere, nisi agat in virtute ipsius, ut supra ostensum est. Ergo homo non potest virtute sua voluntatis sibi data uti, nisi quantum agit in virtute Dei. Illud autem cuius virtute agens agit, est causa non solum virtutis, sed etiam actus eius: quod in artifice apparet, in cuius virtute agit instrumentum, etiam quod ab hoc artifice propriam formam non accipit, sed solum ab ipso applicatur ad actum. Deus est nobis causa, non solum voluntatis, sed etiam volendi. 4. Amplius. Perfectius invenitur ordo in spiritualibus quam in corporalibus. In corporalibus autem omnis motus causatur a primo motu. Oportet igitur quod in spiritualibus omnis motus voluntatis a prima voluntate causetur, quæ est voluntas Dei. 5. Adhuc. Superius ostensum est quod Deus est causa omnis actionis, & operatur in omni agente: est igitur causa motuum voluntatis. 6. Item... Huius, quod aliquis intelligat, consilietur, & eligat, & velit, oportet aliquid esse causam: quia omne novum oportet quod habeat aliquam causam. Si autem est causa eius aliud consilium & alia voluntas præcedens, cum non sit procedere in his in infinitum, oportet devenire ad aliquod primum. Huiusmodi autem primum oportet esse aliquid quod est melius ratione. Nihil autem est melius intellectu, & ratione, nisi Deus. Est igitur Deus principium nostrorum consiliorum, & voluntatum.

VI. Quis aliquo commento eludere hanc sancti Thomæ doctrinam valet? Docet, Dei virtutem & voluntatem movere, & eiusdem causam esse. Qui indifferenter se habet ad aliquem effectum, dicitur ne operari effectum hunc? Applicare Deum voluntatem ad agendum, quomodo artifex applicat instrumentum, docet Doctor sanctus. Cur vero applicatio hæc non præiudicet libertati, tacentis in locis explicat. Unum referam ex

I. 2.

i. 2. quæst. x. artic. 4. *Ad providentiam divinam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed servare. Unde omnia movet secundum eorum conditionem; ita quod ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate; ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur voluntas est activum principium, non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa; sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus eius contingens, & non necessarius, nisi in his ad quæ naturaliter movetur. Voluntas divina non solum se extendit ut aliquid fiat per rem quam movet, sed ut etiam eo modo fiat quo congruit naturæ ipsius. Et id eo magis repugnaret divinæ motioni, si voluntas ex necessitate moveretur, quod suæ naturæ non competit, quam si moveretur libere, prout competit suæ naturæ. Si plura alia cupis, consule loca citata eiusdem S. Doctoris.*

CAPUT VIII.

Mirabilis æstuum humanorum harmonia, & ordo. Quam inepte de humanis officiis disputent Pufendorfius, Thomasius, Cumberlandus, Heinecius, Wolffius, ceterique Protestantes.

I. *S* Amiel Pufendorfius in suo de homine & vive tractatu officia humana exponens, adeo ieiune principia proxima, quæ humana officia producant, nempe voluntarium, liberum, libertatisque ideam, mentis, & voluntatis reciprocam motionem explicat, ut mirum sit, opusculum istud a sciolis magni fieri. Sed ea est eorum qui tumultuarie, nullaque servata methodo scientias addiscunt, conditio, ut vix distinguere fucatum a genuino, verum a falso sciunt. In opere autem de iur. nat. & gent. de intellectu, & voluntate, de ignorantia, de conscientia fusior illi sermo; & de more falsa miscet veris. *Cumberlandus*, ut viam latam sibi aperiat ad mores humanos formandos, a vasorum spermatocorum amplitudine, ab ingenti cerebri quantitate, a ceteris humani corporis partibus præsidia arcessit, *Heinecius* de voluntario, de libero, de actu tum mentis, tum voluntatis œconomia vix verba facit. *Wolffius* in Philosophia morali immensa propositionum multitudinem omnia involvit.

II. Illud hic advertendum, Auctores istos, excepto *Thomasi*, viro impudicissimo, libertatem propugnare, desertis ducibus *Luthero* *Calvinoque*. Ut humani generis invi-

diam declinarent, fateri tandem aliquando liberum esse hominem coacti sunt. Si recte faterent, & nisi cæcitatibus caligo eos abduceret, confiteri quoque deberent, *Lutherum*, & *Calvinum* non nisi commentitiam, & ludicram prædicare potuisse religionem; si ipsis fatentibus, primum veræ religionis, humanæque societatis fundamentum, humanam nempe libertatem, penitus suffoderunt. At, his missis, propositum exequamur.

III. Duplex in primis ordo in animæ nostræ internis officiis distinguitur, intentionis nempe, & executionis. Novem comprehendit ordo iste officia. Actio prima finis cognitio. Nil quippe volitum, quin sit præcognitum. Hæc finis cognitio voluntati exhibet bonitatem, quæ ad sui amorem invitat, & allicit. Huic primæ intellectus actioni respondet voluntatis actus, qui simplex volitio nuncupatur; quique primus voluntatis fructus est, in quem ut erumpat voluntas, impelli ab aliquo principio debet, ut supra ex S. Thoma demonstravi. Omnes voluntatis actus sunt volitiones; sed hæc prima, ut a posterioribus distincta, simplex volitio idcirco appellatur, quia in finis complacentia sistit, illumque in se a mediis seiunctum diligit; & propterea velleitas, seu actio languida, & inefficax vocatur. Virtutis pulchritudo etiam vitiosis arridet, eam absolute spectatam diligunt; at dilectione torpida & infirma: quia, ut ad executionem respectum habet, ab eadem voluntatem avellunt. Hanc simplicem finis volitionem efficaciam eiusdem finis intentio consequitur, quæ finem mediis comparandum spectat, seu finem spectat, ut rationem prodit volendi media quibus obtineatur. Et quamquam actus quo media executioni demandantur, specie distinguatur a finis intentione, nihil tamen impedit quominus voluntas uno actu feratur in finem, & in media, quatenus in fine continentur. Quoniam tum plura ordinate, & per modum unius attinguntur, ut S. Thomas docet i. 2. qu. viii. art. 3. his verbis: *Manifestum est ergo quod unus & idem motus voluntatis est quo fertur in finem, secundum quod est ratio volendi ea quæ sunt ad finem, & in ipsa quæ sunt ad finem.* Ceterum actus electionis mediocorum absolute distinctus ab intentione finis est.

IV. Sæpe finis intentio intellectui, attentio voluntati a nonnullis Scriptoribus attribuitur. Verum similes locutiones non adeo præcisæ sunt, nec ad Metaphysicæ regulas exactæ; sed promiscue quandoque intentio pro attentione usurpatur in communi sermone: quoniam sicut attentio operationes di-

rigit, ita intentio affectuum, & universæ moralis disciplinæ æconomiam moderatur. Intentio oculus, & lucerna sæpe nuncupatur: quia quemadmodum oculus hominum gressus, sic intentio voluntatis molimina, conatus, & studia in ultimam humanorum actuum amussim dirigit, ordinatque. Ab istius intentionis rectitudine tota pender morum sanctimonia. Si istius intentionis oculus simplex & splendens fuerit, totum corpus lucidum erit. Hæc scopum definit in quem collinere conatus tuos debeas. Si hæc prava fuerit, cetera omnia, licet virtutis speciem præferant, sordent, & inquinata iacent.

V. Intentioni succedit *consilium*, situm in ratiocinio intellectus practici. Hic media explorat quibus obtinendus finis est. Illorum cum hoc convenientiam maiorem aut minorem, propinquitatem proximiorum aut remotiorum expendit, libratque. In hoc consilio duo includuntur actus. Prior est *inquisitio mediocorum*, quando media incerta sunt & dubia; posterior *iudicium*, quo mediocorum utilitas, & cum fine convenientia iudicatur. Priorem actum dirigit virtus, quæ nuncupatur *eubulia*; posteriorem *synesis*, *gnome*: Consilium agendorum summopere inculcant Patres, & Scripturæ sanctæ. Ego *sapientia in consilio habito*, & *eruditus intersum cogitationibus*, inquit Salomon *Proverb. viii.* Et iterum cap. xxv. *Causam tuam tractatum amico tuo, & secretum extraneo ne reveles: ne forte insultet tibi, cum audierit, & exprobrare non cesset.* Consilium peculiare donum Dei est, paucis concessum; tamen vix unus sit qui illud sibi non arroget. Duo ad consilium necessaria; prudentia, quæ sine penetratione mentis, & rerum experimento raro reperitur; affectuum puritas, ingenua benevolentia. Amicum habes sincerum, candidum, benevolum, sed hebetem, loquacem, nullius penetrationis. Amicitia hæc inutilis. Habes alterum perspicacem, acutum, eruditum, sed subdolum, versutum, vafrum: quid hinc commodi? Videbis plurimos, qui acute omnia cribrant, enucleant, media omnia in scenam revocant, quæ contra obsunt, dispiciunt; sed ita morosi, superstitiosi, & anxii, ut nec ipsi, quid consilii dare debeant, internoſcant; & frequentissime peiora suadent, & eligunt. Quid ergo? Nulli ne consiliarii boni? Audi omnium hominum sapientissimum Salomonem *Eccles. vi.* *Multi pacifici sunt tibi, & consiliarius sit tibi unus de mille.* Hinc collige quam difficile sit verum reperire consiliarium. Scribit enim S. Ambrosius *Lib. II. Offic. Talis debet esse qui consilium*

dat, ut seipsum formam aliis ad exemplum bonorum operum exhibeat in doctrina, in integritate, in gravitate, ut sit eius sermo salubris, atque irreprehensibilis, consilium utile, vita honesta, sententia decora.

VI. Consilium sequitur *voluntatis consensus*, quo proposita media approbantur, & acceptantur, quatenus utilia sunt, & ad finis assecutionem idonea; & consentanea. Actus iste ab electione unius præ alio medio fecernitur; quando tamen plura occurrunt media quæ ad finem conducunt, in quæ consentire voluntas possit, & in eisdem sibi complacere propter propinquitatem cum fine. Si unicum sit ad finem medium, tum ab electione minime distinguitur consensus. Hic te admonere iuvat, ut sensum a consensu distinguas. Non pauci, dum sensum intentionum spectris experiuntur, anxii sunt, quod non discernant sensum inter & consensum discrimen. Scite S. Bernardus hac de re loquitur de dom. inter. cap. viii. *Locum superiorem ratio semper obtineat. Si vero aliquem motum ad id quod non debet, vel quomodo non debet, senserit; non consentiat, sed illi resistat. Nam solus consensus reos nos facit. Tunc enim anima mori, sicut scriptum est, dicitur, cum ipsa ratio ad peccatum per consensum incurvatur. Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur.*

VII. Post consilium succedit *electio mediocorum*, quæ est actus voluntatis. Præsupponit utique actum rationis dirigentis, ordinantis, & mediocorum cum fine utilitatem conferentis. Verum voluntas est quæ eligit unum præ alio medium, ut docet S. Thomas 1. 2. *quæst. xiii. art. 1.* Et quamvis circa media veretur, nil impedit quominus eligere finem valeat, quoties finis rationem induit medii conducentis ad alium finem superiorem; sicut principium unius scientiæ potest alterius esse conclusio. In lata significatione dicitur voluntas eligere finem ultimum, secundum illud Deuter. xxvi. *Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, & ambules in viis eius.* Item Luc. x. *Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea.*

VIII. Electionem comitatur *imperium*, cuius est iubere mediocorum executionem. Omnes quos descripsi, actus interiores sunt: electio ipsa intra voluntatem sistit. Imperium, quod est actus intellectus, foras erumpit, & ceteris potentiis tum internis, tum externis executionem intimat, iubetque, ut præclare S. Thomas 1. 2. *quæst. xvii. art. 3. ad 1. Post determinationem consilii, quæ est iudicium rationis, voluntas elegit; & post electionem*

nem ratio imperat ei per quod agendum est quod eligitur; & tunc demum voluntas alius cuius incipit uti exequendo imperium rationis: quandoque quidem voluntas alterius, cum aliquis imperat alteri; quandoque voluntas ipsius imperantis, cum aliquis imperat sibi ipsi. Quomodo voluntas applicet intellectum ad imperandum, & vicissim intellectus imperet voluntati, mutuamque istius duplicis potentiae subiectionem, & reciprocorum ordinem explicat idem S. Thomas *loc. cit. art. 1.*

IX. Intimato imperio, continuo succedit *actus activus voluntatis*: qui actus ab electione distinguitur. Hæc media spectat ut futura; ille ut præsentia, & in executionem redigenda per potentias exteriores. Hoc opus, hic labor est. Officium istud omnium difficillimum. Plurimi sunt qui recte iudicant, qui consilia optima præbent, qui eligenda decernunt. At, cum executioni demandanda consilia sunt, tum omnia evanescent, languent, torpescunt: & si manum operi admovent, cito ab inceptis recedunt. Quæ omnia præclare S. Bernardus explicat *Lib. I. de Considerat. cap. 1. Quoties vis, & incassum? Quoties moves, nec permoves? Quoties conaris, & non datur ultra? Eniteris, & non obtines: parturis, & non paris: tentas, & non abruperis. Ubi incipis, ibi deficis; & dum abhuc ordiris, succidunt te.* Hæc singuli experimur, dum pia proposita multiplicamus, quibus sæpe executio non respondet ob voluntatis nostræ imbecillitatem.

X. Postremus, & nonus actus est *fructio finis*. Hic actus voluntatis est, quæ quemadmodum finem possidendum concupiscit, sic eo obtento, & possessio fruitur. Fructio hæc quies est appetitus, & delectatio de amato fine. *Venite, fruamur bonis. Sap. 2.* Duplex distingui fructio solet. Altera imperfecta, quæ sibi de fine sperato, & amato complacet, secundum illud Rom. xiii. *Spe gaudentes.* Altera perfecta, & consummata, quæ finis adæptionem consequitur, & solum in patria habetur.

XI. En delineatam actuum humanorum pistorum paucis quidem, & nimis rudi penicillo. At, si plura cupis, consule laudatum S. Thomam, qui de more hæc omnia incredibili perspicuitate, & profunditate exponit, omnes animæ recessus penetrat, & omnia ob oculos ponit. In hac mirabili harmonia duo potissimum sollicitos habere nos debent, intentio, & executio. Intentio, tamen cognitionem, & volitionem finis præsupponat, nihilominus illa est a qua plurimum pendet succedentium actionum honestas & sanctitas.

Hæc est fax quæ præluceat, quæ tenebras dissipat, quæ, veluti sol, aliis officii lumen, & perfectionem communicat. Hinc est quod dæmon, quod præstigiator amor nostri omni versutia eam fucare conatur. Quoniam superbiens, aut insolens intentio ipsa bona opera corrumpit; quemadmodum opera prava quamcumque vel sanctissimam intentionem inquinant. Monitum ergo S. Bernardi *Lib. de præcept. & dispensat. cap. xiv.* alta sit mente repositum. *Ut interior oculus vere sit simplex, duo illi esse arbitròr necessaria, caritatem in intentione, & in electione veritatem. Nam, si bonum quidem diligat, sed veritatem non eligat; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Et nescio quemadmodum iudicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra veritas, Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Præmissit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? Aut vero vera dici potest simplicitas quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: Ignorans ignorabitur. Patet ergo laudabilem illam, & a Domino laudatam simplicitatem, absque his duobus non esse bonis, benevolentia, atque prudentia, ut oculus videlicet cordis non solum pius, qui fallere nolit, sed & cautus sit, qui falli non possit. Impenius hanc meditari cælestem doctrinam vellem illos qui piis, relictisque intentionibus plenos sese iactant; sed semper, aut frequenter in electionibus deficiunt. Preces Deo fundunt, ut simplicitatem intentionis dirigat; sed quam illi habent, non quam Deus immittit. Orant ut Deus semetipsos in suscepta deliberatione defigat. Resipisce, & dum deprehendis electionem cum veritate pugnare, intellige falsam esse intentionem tuam, quam ignorantia prætextu inepte excusare studes. Quoniam ignorans ignorabitur. Si lumine cælesti persuasa intentio tua foret, totum opus lucidum esset. Falsa est intentio. Ergo totum negotium obscurum reputatur. Hinc quoque collige quam turpiter illi aberrant qui cum falsitate bonitatem moralem veram componunt beneficio ignorantia invincibilis.*

CAPUT VIII.

De actu humanorum moralitate, Vera istius moralitatis notio. Error Pufendorffii, moralitatem constituentis in imputativitate, castigatur.

I. HActenus de voluntario, & libero, quæ sunt fundamenta & principia efficientia actuum moralium, disputatum est. Heinc consequitur discutendam nunc esse istorum actuum moralitatem. In quolibet morali actu quatuor distinguuntur, esse physicum seu naturale, voluntarium, liberum, morale. Tria prima iam explicata sunt: quartum explicandum remanet. Ut vero facilius, & distinctius id præstemus; variis quæstionibus rem totam discipiam.

II. Quæst. I. Sita ne est in libertate, aut denominatione aliqua extrinseca, actuum humanorum moralitas? Resp. Communis sententia est, necessario quidem libertatem moralitatem præcedere, tamquam eiusdem fundamentum, & causam effectricem; secus in eadem sitam esse istius essentiam. Quod debeat præcedere, patet. Quoniam actio quæ non est libera, nequit moraliter bona esse, aut mala. Actiones quippe necessariae hominum dominio non subiacent; atque adeo nullam præter physicam bonitatem habere valent. Porro quod in libertate non consistat humanorum actuum moralitas, similiter evidens est. Siquidem actus idem, invariata libertate, duplicem induere moralitatis speciem potest. Quis occidit maritum, ut adulterium perpetret cum eiusdem uxore, duo crimina committit eadem & unica libertate. Si in hac sita moralitas esset, unicam, sicuti unica est libertas, non duo peccata forent. Tandem denominatio extrinseca quid rationis est. Ergo in eadem consistere moralitas nequit; cum hæc quid reale sit, nemine cogitante, actui morali inhærens, ut infra evidenter palam fiet.

III. Quæst. II. Moralitatis notio sita ne est in ordine, & conformitate ad regulas morum? Resp. Adfirmat S. Thomas, & communiter graviores Theologi. Inquit enim Angelicus I. 2. quæst. XVIII. art. 8. Actus humanus qui dicitur moralis, habet speciem ab obiecto relato ad principium actuum humanorum, quod est ratio. Unde, si obiectum actus includat aliquid quod conveniat ordini rationis, erit actus bonus secundum suam speciem. Hoc idem repetit quæst. XIX. art. 1. ad 3. Bonum per rationem representatur voluntati, ut obiectum:

in quantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, & causat bonitatem moralem in actu voluntatis. Ratio enim principium est humanorum, & moralium actuum. In hoc itaque officiorum ordine ad obiectum, morum regulis circumscriptum, sita est moralitatis essentia. Quæ sint morum regulæ, mox dicam. Hic ordo, qui etiam dicitur tendentia, & habitudo, realis est, seu actus ipse suapte natura conformis, aut dissensus legi æternæ, & rationi est. Disputant Theologi, num transcendentalis, an prædicamentalis relatio dicenda hæc fit. Sed hæc disputatio inter illas reicimus quæ nullius momenti sunt. Communiter docent esse relationem transcendentalem.

IV. Quæst. III. Quænam sint morum regulæ? Resp. In primis duæ sunt. Altera extrinseca, & remota, videlicet lex æterna. Altera proxima, & intima, quæ in ipso re, sicut homine, nempe mentis ratio. Ita docet S. Thomas I. 2. quæst. LXXI. art. 6. Habet autem actus humanus, quod sit malus ex eo quod caret debita commensuratione. Omnis autem commensuratio cuiuscumque rei attenditur per comparationem ad aliquam regulam, a qua si divergat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est duplex: una propinqua, & homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. Hæc S. Thomæ doctrina suapte natura evidens est. Regula moralitatis firma, immobilis, omnique carens defectu sit oportet. Porro sicut solus Deus est primum principium sine defectu in rerum productione; ita est prima regula cuiusque moralitatis. Quam doctrinam exornat hac similitudine idem S. Thomas cit. quæst. LXXI. art. 2. ad 4. Quidquid est contra rationem artificiatum, est etiam contra naturam artis, qua artificiatum producit. Lex autem æterna comparatur ad ordinem rationis humanæ, sicut ars ad artificiatum. Unde eiusdem rationis est, quod vitium & peccatum sit contra ordinem rationis humanæ, & quod sit contra legem æternam. Unde Augustinus dicit in III. de lib. arbitrio cap. xv. quod a Deo habent omnes naturæ, quod naturæ sunt: & intantum sunt vitiosæ, in quantum ab eius, qua factæ sunt, arte discedunt.

V. Hæc æterna lex rationem nostram dirigit, & lumen signatum super intellectum humanum est quidam radius, sive participatio eiusdem æternæ legis. Porro lumen istud, sive dictamen rectæ rationis est proxima & immediata operationis nostræ regula. Hæc quippe est divinæ providentiæ dispositio, ut sicuti

ti

CAPUT IX.

Unde actus morales speciem capiunt.

I. Fuso sermone rem hanc discutit S. Thomas I. 2. quæst. XVIII. in quindecim articulos tributa. Pauca hic delibabo. Desinit art. 2. actiones morales speciem accipere ab obiecto, inquit: Bonum, & malum actionis, sicut & ceterarum rerum, attenditur ex plenitudine essendi, vel defectu ipsius. Primum autem quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id quod dat rei speciem. Sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma; ita actio habet speciem ex obiecto, sicut & motus ex termino. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quæ dat speciem ei; ita & prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto convenienti. Si obiectum absolute spectetur, actio sumit ab eodem bonitatem genericam. At nullum re ipsa obiectum reperitur quod non sit in aliqua specie constitutum: idcirco ab eodem actio suscipit suam specificam bonitatem. Quodlibet obiectum sub duplici spectari ratione valet, nempe physice, & moraliter: & idem physice obiectum duplicem moralitatis præbere speciem potest. Eadem femina potest esse obiectum adulterii, vel actus coniugii, amoris, vel odii: eadem pecunia obiectum furti, & restitutionis. Obiectum, & finis operis eodem recidunt, & pro eodem habentur. Finis operis, seu intrinsecus elemosinæ est pauperis levamen; simulque est obiectum quod præbet primam speciem moralitatis. Heinc est quod non raro dicitur, actiones speciem capere a fine, videlicet operis. Advertas tamen velim, quod, ut actio aliqua sit æterno præmio digna, præter finem operis dirigi debet ab operante in finem superiorem, nempe Deum, ut præclare docet S. Augustinus Lib. IV. cont. Iulian. cap. III. Quidquid autem boni fit ab homine, & non propter hoc fit propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officium videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est. Actio, quatenus obiectum spectat, officium nuncupatur. Hæc officia, puta virginitas, qua Vestales a venereis abstinebant; subsidium, quod Ethnici tribuunt pauperibus, bona sunt: at ex fine non recto mala evadunt. Et hoc compertum apud omnes est. Num mala evadant, quoties homo in his officiis sistens, nec ad malum, nec ad bonum finem dirigit, dictum est in *dissert. de carit. Lib. I.* Interim audi quæ loc. cit. subdit Augustinus. *Novaris, non officiis, sed fini-*

ti causis secundis vim ad agendum communicat, & cum eisdem producit effectus; ita quoque lumen suæ æternæ legis hominibus impertiat, quo moderari proprias valeant actiones. Lumen istud, universale respiciens bonum in communi, applicatur per practicum conscientiæ dictamen ad operationes particulares, ut fusius explicabimus in *dissert. de conscientia*.

VI. Quæst. IV. An moralitas actionum consistit in imputativitate? Resp. Samuel Pufendorffius Lib. I. de iur. nat. & gen. cap. v. constituit actionum moralitatem in imputativitate, inquit S. 3. „ Formale actionis moralis consistit in imputativitate, ut ita loquar, per quam effectus actionis voluntariæ agenti potest imputari. . . . Unde facile intelligitur, causæ moralis, proprie ac strictè loquendo, formalem rationem in imputativitate, sed terminaliter spectata, consistere. Est autem & hoc observandum (subdit S. 4.) quod formale actionis moralis, i. e. imputativitas, habeat rationem formæ positivæ, ex qua radicaliter affectiones, proprietates, & consecutiva eiusdem resultant.“

VIII. Non ideo signavi verba, *imputativitatem, terminaliter, radicaliter*, ut locutionis barbariem Pufendorffio improperearem; sed ut paululum, occasione data, vellicarem sapientias non paucos, qui, dum in Scholasticis nostris voces minus etiam barbaras legunt, inflatis buccis concrepant, Scholasticorum barbariem exaggerantes. Pufendorffii error, & quidem crassus, refellendus est; si tamen confutatione eget, cum sponte sua falsitatem prodat. Siquidem cuiusque rei natura & essentia primum in ea locum tenet; & cetera consecutaria sunt. Porro prius est quod actio bona, aut mala moraliter sit, quam quod alicui imputetur sive ad præmium, sive ad pœnam. Cur, quæso, ad pœnam homini imputas actionem hanc? Quia mala, quia divinæ, vel humanæ legi adversa. Ergo prius est quod actio sit consentanea, aut dissentanea legi, quam quod sit homini vel ad mercedem, vel ad supplicium imputabilis. Verum hic Pufendorffii error ab alio peiori pendet, de quo infra sermo erit. Probatur itaque manet, actionum moralitatem sitam esse in conformitate ad regulas morum. Idque ex ipsis divinis Scripturis patet. Deus enim ad Cain dixit Genes. iv. *Nome, si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Quid quod, antequam imputetur actio, gradus malitiæ, aut bonitatis expenduntur, ut maior, aut minor pœna, maius, aut minus præmium agenti destinetur?*

nibus distinguendas esse virtutes. Officium est autem quod faciendum est; finis autem propter quem faciendum est. Et paullo post. Si quidem manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse iustitiae; sed cum quaeritur, quare fiat; & respondetur, ne plus pecunie litibus pereat: quomodo iam hoc factum vera poterit esse iustitiae, cum serviat avaritiae?

II. Actus qui sunt indifferentes, speciem capiunt a fine; sed tum finis, tum circumstantiae, obiecti rationem induunt, ut optime docet S. Thomas I. 2. qu. XCII. art. 2. *Præcepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, ut supra dictum est. Sunt autem tres differentiae humanorum actuum. Nam, sicut supra dictum est, quidam actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum: & respectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare. Præcipit autem lex omnes actus virtutum. Quidam vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi; & respectu horum lex habet prohibere. Quidam vero ex genere suo sunt actus indifferentes; & respectu horum lex habet permittere: & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus qui sunt vel parum boni, vel parum mali.*

III. Primam & essentialem aut bonitatem, aut malitiam actiones humanæ ab obiecto suscipiunt, ut dictum est. Præter hanc primam moralitatem, quæ naturam actionis moralis constituit, reperiuntur aliæ bonitates, aut malitiæ accidentales, quæ a circumstantiis suam arcessunt speciem, quæ est præter essentialiam actionis ab obiecto derivatam. Quæ circumstantiæ augent eiusdem actionis malitiam, aut bonitatem. Huiusmodi circumstantiæ numerantur a S. Thoma quæst. VII. art. 3.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis personæ conditionem, seu gradum designat. Quid actionis accidentia, seu modum determinat. Ubi loci circumstantiam prodit, puta furtum in loco sacro perpetratum. Quibus auxiliis, nempe quibus instrumentis usus peccator est in executione delicti. Cur actionis finem significat. Quomodo qualitatem prodit actionis. Quando temporis quantitatem, aut horam exprimit.

IV. Officia humana, etiam interna, aliquam bonitatem, vel malitiam ab his suscipiunt circumstantiis, ut indicavi. Quoniam inquit S. Thomas I. 2. quæst. XVIII. art. 3. *In rebus naturalibus non invenitur tota plenitudo perfectionis, quæ debetur eis ex forma substantiali, quæ dat speciem; sed multum superadditur ex superveniens accidentibus, sicut in homine ex figura, ex colore, & sic de aliis;*

quorum si aliquid desit ad decentem habitudinem, consequitur malum. Ita etiam est in actione. Nam plenitudo bonitatis eius non tota consistit in sua specie; sed aliquid additur ex his quæ adveniunt tamquam accidentia quædam: & huiusmodi sunt circumstantiæ debite. Unde si aliquid desit quod requiritur ad debitas circumstantias, erit actio mala.

V. Ut actio aliqua bona, vel mala sit vi circumstantiæ, hæc aut adesse actui debet, aut ab eodem abesse. Quare carentia circumstantiæ quæ nullo modo actioni debetur, nihil bonitatis actioni detrahit; addit tamen aliquam bonitatem, si ex consilio opportune addatur. Opportune, inquam, quatenus magis ad finem conducunt. Quare, si nihil conferunt ad finem, nil bonitatis addunt. Quod quis hora matutina, aut meridiana impertiat eleemosynam, nihil bonitatis addit; nec homicidium commissum feria quarta plus malitiæ habet quam si committatur feria quarta: quoniam inepte prorsus hæc circumstantiæ ad finem se habent. Interdum circumstantiæ, non tamen semper, naturam induunt obiecti; ut quando per se, & primario illas operans vult, & intendit tamquam finem.

VI. Sæpe actio humana, præter bonitatem acceptam ab obiecto, aliam induit ex fine operantis: puta, si quis ieiunet, ut ad meditationem, & ad opera divina promptius peragenda se præparet; ieiunium istud habet suam bonitatem ex obiecto, & simul aliam ex fine in quem dirigitur ab operante. Si actus exterior per se ordinatur ad finem; tum finis est qui determinat bonitatem quæ est ex obiecto. Si finis disparatus sit, & ex solo operantis arbitrio ordinetur obiectum ad talem finem; tum actus moralis duplicem habet vel bonitatem, vel malitiam, inquit S. Thomas I. 2. quæst. XVIII. art. 7. *Obiectum exterioris actus dupliciter potest se habere ad finem voluntatis. Uno modo, sicut per se ordinatur ad ipsum; sicut bene pugnare per se ordinatur ad victoriam. Alio modo per accidens; sicut accipere rem alienam per accidens ordinatur ad dandum eleemosynam. Oportet autem . . . quod differentie dividentes aliquod genus, & constituentes speciem illius generis, per se dividant illud. Si autem per accidens, non recte procedit divisio . . . Sic igitur, quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, differentia specifica, quæ est ex obiecto, non est per se determinativa eius quæ est ex fine, nec e converso. Unde una istarum specierum non est sub alia; sed tunc actus moralis est sub duabus speciebus, quasi disparatis.*

Unde

Unde dicimus, quod ille qui furatur, ut mochetur, committit duas malitias in uno actu. Si vero obiectum per se ordinatur ad finem, una distarum differentiarum est per se determinativa alterius: unde una istarum specierum continetur sub altera. Si plura aves, confusile ipsum S. Thomam, qui in argumentorum solutione, quæcumque opponi possunt, dispellit.

VII. Idem actus voluntatis successive potest esse bonus, & malus; ut, dum quis incipit comedere carnes ante mediam noctem, & comesturam continuat post illud tempus, quando urgere incipit præceptum vetans talium ciborum usum. Idem vero actus eodem tempore nequit esse malus ex obiecto, & bonus ex fine: si quis enim furetur, ut det eleemosynam, furtum illud semper malum est, nec honestari a fine bono potest. Malitia namque, quæ est ex obiecto, utpote essentialis, ineptum actum reddit ad suscipiendam bonitatem ex fine.

CAPUT X.

Qua fieri ratione potest ut sæpe sint bona mixta malis, & mala mixta bonis?

I. Impeditam quæstionem, quam in utramque disputant partem Theologi etiam nostrates, dispiciendam aggredimur. Si id promere quod sentio, licet, utraque pars minus perspicue difficultatem dirimit. Quæ penes omnes certa sunt, delibanda. Idem exterius officium eleemosynæ, a duobus principis proficiens, bonitatem, & malitiam induere potest; quia tum duplicis actionis obiectum est. Bona intentione imperatur a domino: illam perversa exequitur servus. Sancta fuit Christi passio, ut volita a Christo; sacrilega, ut a Iudæis peracta.

II. Idem similiter actus physicus, qui duo obiecta disparata respiciat, bonitatem ex uno, malitiam ex altero suscipere valet; ut, dum quis dat eleemosynam Petro propter Dei gloriam, & Paulo propter inanem gloriam: licet enim idem actus physicus sit, moraliter tamen duplex est, & quid successione habet.

III. Huc difficultas recidit, utrum idem physicus actus, ex obiecto bonus, sed ob finem pravum volitus, retineat bonitatem ex obiecto, & pravitatem ex fine. Henricus a S. Ignatio Lib. III. cap. XII. docet, unum eundemque physice actum internum respectu eiusdem obiecti, diversis intentionibus imperatum, quarum una bona, altera mala sit, quæque disparate, & concomitanter se habeat

ad priorem, bonum simul, & malum esse: quam sententiam doceri a P. Contensonio cum aliis, asserit; sed aperte fallitur. Sententia, ut ab Henrico explicata, vix revocari in discrimen valet.

IV. Sententia P. Contensonii Lib. VI. dissert. II. cap. II. spec. 2. hæc est. Quando actus ex obiecto bonus propter finem pravum elicitur, tum opus bonum vel eligitur præcise per modum puri medii, conducentis ad finem, vel per modum finis intermedii, ita ut voluntas non solum alliciatur a fine, sed etiam ab obiecti bonitate moveatur, quamvis illi obiecti amori superadiiciatur finis mali relatio. Tunc, inquit P. Contensonius, bonus erit actus ex obiecto, malus ob finem. Quoniam, inquit, actus quo voluntas per se, & propter se amat levamen pauperis, quamvis feratur in finem malum, aliquam tamen ex illo obiecto haurit bonitatem; si obiectum illud prosequatur tamquam finem intermedium, & non tamquam purum medium.

V. Hæc P. Contensonii (cuius ingenium, eloquentiam, & eruditionem si quis non magnificaret, in meridie cæcutiret) sententia falsa est. Factum, ut ita dicam, verum est; sed male explicatur, & falso principio propugnatur. Nam omnes fatemur, sæpe, quin frequentissime occurrere ut bona sint mixta malis, & mala mixta bonis. Sed tum plures contingunt actus. Allicitur quis ex pauperis miseria ad erogandam eleemosynam; & cum eam, præsentem spectatorum corona, distribuit, complacet sibi: inanis gloriæ nubecula se immiscet, amor proprius inflatur; superbia bonis operibus insidiatur. Sed tum actus bonus eleemosynæ obiectum evadit istius vanæ gloriæ, inanis complacentiæ; atque adeo duo, vel plures actus sunt.

VI. Dico itaque, actum ex obiecto bonum, relatum in finem pravum, totum esse malum. Ita docet S. Thomas I. 2. quæst. XIX. art. 7. ad 2. *Voluntas non potest dici bona, si sit intentio mala causa volendi. Qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id quod de se est bonum sub ratione mali. Et ideo, prout est volitum ab ipso, est malum. Unde voluntas eius est mala.* Ratio evidens est. Obiectum non dat actui speciem, nisi circumstantiis vestitum; seu, ea ratione voluntas illud spectat, & attingit. Porro eleemosyna propter inanem gloriam data, rectæ rationis dictamini repugnat. Ergo obiectum malum est. Malus ergo actus. Ut enim officium bonum sit, dirigi prudentiæ regula debet. Quis porro dixerit, ieiunium, eleemosynam, divini verbi promulga-

tionem, & cetera id genus officia, propter inanem gloriam peracta, prudentiæ christianiæ dictamine dirigi?

VII. Distinctio P. Contensonii, qua contendit obiectum bonum eligi vel tamquam medium; vel tamquam finem intermedium, & ordinari ad finem malum posse, inanis & commentitia est. Nam tum finis intermedium suam bonitatem retinet, quando in finem ultimum consentaneum, & eidem non repugnantem ordinatur; secus quando finis ultimi malitia cum finis intermedii honestate pugnat. Pugnare autem simul inanis gloriae pravitas cum eleemosynæ honestate. Porro qua ratione internoscere quis valet eleemosynam eligi non ut medium, sed ut finem intermedium? Reipsa hæc eleemosyna dirigitur ad inanem gloriam. Ergo inanis gloria illa est quæ dirigit, movetque operantem. Nam aut inanis gloria movet divitem ad erogandam eleemosynam, aut secus. Si primum, inanis gloria est finis ultimus, a quo actus speciem capit. Levamen pauperis nequit natura sua, tamquam finis intermedium, subiici inani gloriae; cum hæc duo pugnent simul. Et, dum reipsa homo hanc eleemosynam dirigit in finem malum, rem perverfam agit, rerumque ordinem perturbat, dum bonum propter malum operatur, quemadmodum dum malum eligit propter bonum.

VIII. Opponit P. Contensonius hoc S. Thomæ testimonium ex 1. 2. quæst. xviii. art. 4. ad 3. *Nihil prohibet, actioni habenti unam prædictarum bonitatum deesse aliam: & secundum hoc contingit actionem quæ est bona secundum speciem suam, vel secundum circumstantias, ordinari ad finem malum, vel e converso. Non tamen est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant.* Hactenus Contensonius. Sed alteram periodum adiicit Doctor sanctus, quæ rem totam dirimit. *Quia quilibet singularis defectus causat malum; bonum autem causatur ex integra causa.* Quodnam malum causat finis malus? Nam ipse suapte natura malus est. Aliud vero malum causat, inquit Angelicus. Quodnam? Ipsam bonitatem ex obiecto inquinat, inficit. Quare, licet absolute, & præcisè accepta eleemosyna bona sit; relata tamen in finem pravum, mala evadit. Idcirco dicit S. Thomas, non esse simpliciter, idest vere bonam, sed malam. Vitiligatoris, & sophistæ est cavillari hanc vocem simpliciter, quasi hæc prodatur, actionem partim bonam esse, partim malam; cum ex aliis luculentissimis testimoniis compertum sit, S. Thomam docere, actionem bonam, directam in finem pravum, totam ma-

lam esse: quia malum ex quocumque defectu, bonum ex integra causa.

IX. Alterum testimonium, quod ex art. 7. eiusdem quæstionis obicit Contensonius extraneum prorsus est, & truncatum produci-tur, non secus ac primum. *Quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, differentia speciei ea, quæ est ex obiecto, non est per se determinativa eius quæ est ex fine, nec e converso. Unde una istarum specierum non est sub alia; sed tunc actus moralis est sub diversis speciebus quasi disparatis.* Hactenus P. Contensonius. Pergit vero Angelicus: *Unde dicimus, quod ille qui furatur ut mactetur, committit duas malitias in uno actu.* Duas malitiæ species in eodem physico actu reperiri posse, nemo umquam esse inficiatus. Illud vertitur in discrimen, possit ne simul bonus, & malus esse; quod negat S. Thomas; quoniam bonum est ex integra causa. Magis ablutit a vero quod ex eodem S. Thoma repetit: *Alio modo per accidens, sicut accipere rem alienam per accidens ordinatur ad dandam eleemosynam.* Quid heinc? Bonum ne factum evadit, factum eleemosynæ erogandæ causa? Nec ipse Contensonius id asserere audeat. Ergo perperam testimonium istud obtruditur.

X. Vera sunt quæ a posteriori congerit P. Contensonius, sed male explicata. Frequenter etiam in viris sanctis evenit ut illorum bona opera septa veluti sint inanis gloriae, vanæque complacentiæ nubeculis. Infidias fruit vaserrimus amor propriæ excellentiæ. Superbiæ fumus rimas sibi aperit, latebras, per quas penetrare, & invadere vel ipsa sacratiora opera queat. Et quamvis tota mentis indagine sanctæ intentionis ianquam custodire, excubiatque agere satagamus, nihilofecius adeo versipelles sunt hostes nostri tum domestici, tum extranei, ut quamlibet vigilantiam nostram deludant, fallantque non raro vel oculatiorem attentionem. Hinc Sanctorum timor, & tremor; hinc humilitas, & pavor. Verum hæc boni, malique mixtura non contingit, ut PP. Contensonius; Henricus a S. Ignatio, & alii contendunt, videlicet quatenus viri Dei ad vanam gloriam referant officia sua, seu ut eodem actu velint opera sua bona ob vanam gloriam. Absit a Dei viris tam apertum facinus. Sed evenit, quatenus iuxta virentem fructuum optimorum plantam serpit sensum sine sensu serpens malignus, qui suo venefico halitu editos iam fructus optimos menti repræsentat sub magno bonitatis splendore, ut tantæ lucis aspectu intumescat animus, infletur, insolescat. Actio-

Actiones istæ malæ comitantes, & circumstantes actiones bonas, easdem non inficiunt; sed animum operantis inquinant. Verum itaque habet priores operationes non amittere bonitatem suam, nisi dum referuntur in finem pravum. Non est ergo quod P. Contensonius impropere Salmanticensis, Ioanni a S. Thoma, ceterisque Theologis nimiam doctrinæ severitatem, propterea quod doceant, actionem bonam, relata in finem malum, suam exuere bonitatem. Quandoquidem doctrina vera, certa que est. Quod praxim autem spectat, negotium accidit, ut nos explicuimus, videlicet sæpe bona permixta malis esse, & e converso. Verum hæc mixtura non uno, sed pluribus actibus peragitur. Quæ doctrina ipsa experientia constat, & intimo sensu quisque eam deprehendit. Quis hominum bene moratorum opera sua in vanam gloriam referre studet? Quis suam in Dei gloriam intentionem non dirigit? At, dum hæc præstat, sentit inimicum, domesticumque hostem insidiosè illabentem, & irruentem: & non raro vaserrimus hostis, veluti sibilus auræ tenuis, inflat cor, titillat animum, ut de operibus bonis gloriatur. Igitur utraque sententia docet, sæpe bonis iustorum operibus superbiam insidiari, animumque ob bona patrata facinora sibi paululum blandiri. At vera sententia negat, unico partu bonum, & malum produci, bonumque esse officium, mali finis gratia peractum; sed, dum bona permiscetur malis, & mala bonis, a diversis principis hæc duo diversa genera proficiuntur. Nec enim arbor bona malos, aut arbor mala bonos edere fructus valet.

XI. Opponunt testimonium divinæ Scripturæ IV. Reg. x. ubi de Iehu dicitur. *Quia studiose egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo, fecisti contra domum Achab: filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel.* Deinde subditur: *Porro Iehu non custodivit ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit a peccatis Ieroboam, qui peccare fecerat Israel.* Quem locum expendens S. Augustinus *Lib. contr. mendac. cap. II.* inquit: *Cum vero scriptum sit, cum rectum cor non habuisse cum Deo; quid ei profuit quod pro nonnulla obedientia, quam de domo Acab omnino delenda pro cupiditate suæ dominationis exhibuit, aliquantam mercedem transitoriam regni temporalis accepit?*

XII. Argumentum istud, quod magni faciunt adversarii, vanum commentum est; quod pluribus in locis sibi opponit, & resol-

vit S. Thomas, potissimum 2. 2. quæst. cx. art. 3. ad 2. & in hac 1. 2. quæst. cxiv. art. 10. ad 2. Distinguendum est in opere officium, & finis, seu præceptum exequendi operis a præcepto dirigendi opus in finem verum, & honestum. Primum impleri absque secundo potest. Præceptum exterminandæ domus Acab implevit Iehu. Hoc officium regni temporalis infima mercede remuneravit Deus; secus peccatum, quo in finem malum opus illud ordinavit. Voluit Iehu implere divinum præceptum: & actus iste quo voluit divini præcepti observantiam, ex officio bonus erat, & temporali mercede dignus. Verum actus quo voluit opus bonum ob finem pravum, totus malus fuit. *Similiter* (inquit S. Thomas 1. 2. quæst. cx. art. 10. ad 2.) *etiam obstrictes, licet habuerint bonam voluntatem quantum ad liberationem pærorum, non tamen sunt earum recta voluntas quantum ad hoc quod mendacium confinxerunt.* Nonne & ipse Iehu mendacium pronuntiavit, cum dixit: *Achab coluit Baal parum; ego autem colam eum amplius?* Si verum adversariorum commentum foret, dicendum, quod Iehu ex mendacio, prolato ob finem bonum, præmium fuerit assecutus; quemadmodum illud obtinuit ob opus bonum directum in finem pravum. Quod tamen nec ipsi admittunt. Egregie S. Gregorius *Lib. XVIII. moral. cap. III.* inquit: *In qua magis recompensatione cognoscitur quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribuui, pro admixta culpa mendacii in terrenam est recompensationem declinata, ut in vita sua, quam mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt, bona reciperent, & ulterius quod expectarent, mercedis suæ præmium non haberent. Nam si subtiliter perpendatur, amore vitæ præsentis mentitæ sunt, non intentione mercedis. Tacendo quippe conatæ sunt infantium vitam tegere, mentiendo suam.* Perperam itaque eiusmodi obtruduntur facta, in quibus plura distinguuntur, nec vel longe indicant, actum illum, quo vel opus bonum in finem pravum, vel opus malum in finem bonum ordinatum fuit, præmio donatum fuisse. Cetera quæ opponere adversarii solent, discussione non indigent: seipsis enim corruunt: idcirco illa prætereo.

CAPUT XI.

Actiones humane, tametsi ex obiecto indifferentes, re ipsa tamen, seu in individuo, aut bonæ semper sunt, aut malæ. Plurimum recentiorum commenta refelluntur.

I. Punctum quod enucleandum suscipimus, quoniam morum formationem spectat, summi momenti est. Agitur quippe in eo de fine in quem operationes nostræ a deliberata prodeunt voluntate dirigi debeant. Ut perspicuæ decisioni via paretur, quædam inaccessum præmittamus fas est.

II. Et primum dantur actus humani ex obiecto, atque adeo ex sua specie indifferentes, qui nec boni in ordine morali sunt, nec mali. Ita docet S. Thomas I. 2. quæst. XVII. art. 9. *Contingit quandoque aliquem actum esse indifferentem secundum suam speciem, qui tamen est bonus, vel malus in individuo consideratus.* Et in responsione ad I. *Aliquem actum esse indifferentem secundum suam speciem, potest esse multipliciter. Uno modo sic, quod ex sua specie debeat ei quod sit indifferens: & sic procedit ratio. Sed tamen isto modo nullus actus ex sua specie est indifferens. Non enim est aliquod obiectum humani actus quod non possit ordinari vel ad malum, vel ad bonum per finem, vel circumstantiam: Alio modo potest dici indifferens ex sua specie, quia non habet ex sua specie quod sit bonus, vel malus; sicut homo non habet ex sua specie quod sit albus, vel niger: nec tamen habet ex sua specie quod non sit albus, aut niger: potest enim albedo, vel nigredo supervenire homini aliunde quam a principiis speciei. Doctrina hæc valde communis est, quidquid aliqui in oppositum disputent. Idcirco satis fit eam indicasse. His præmissis, sequentem statuo thesım.*

III. *Omnis actus humanus moralis in individuo aut bonus, aut malus est, nullus indifferens. Plura sunt divinarum Scripturarum testimonia, quibus evidenter declaratur conclusio nostra, & inculcatur. Sive ergo (inquit S. Paulus I. Cor. x.) manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Quis dixerit, hic non iubere Deum ut omnia opera nostra in eum dirigamus finem qui in eiusdem cedere gloriam valet? Sed audiamus ipsum Redemptorem nostrum, qui voce Evangelistæ Matthæi cap. XII. inquit: Qui non est mecum, contra me est; & qui non congregat mecum, spargit. Neutraliter hic habere se homo nequit. In alterutram se declarare partem debet. Subdit vero idem*

Salvator divinus: Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum; aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Nulla arbor indifferens: aut bona, aut mala est. Tandem concludit: Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.

IV. Cl. P. Eusebius Amort, de Republica litteraria optime meritus, in sua *Disquisitione dogmat. de actu morali indifferenti in individuo*, narrat, in Bavaria numerum *Neotericorum*, qui defendunt actus morales indifferentes per se in individuo, ab anno 1708. increvisse. Deinde rescribit quæ Theologi in celebri universitate Germaniæ discipulis ab an. 1732. & ab an. 1736. dictarunt in defensionem opinionis propugnantis actus indifferentes in individuo. Inter alia quæ extrinsecam laxitatem produunt, hoc interpretamentum obtrudunt, quo eludere evangelicum consilium de ratione reddenda cuiusque verbi otiosi contendunt *Neoterici* Professores. De verbo otioso reddenda utique ratio Deo est. Quid heinc? Anne etiam de opere otioso? Minime. Quod si hæc responsio tibi non aridet, dicas, definitionem verbi otiosi non esse bonam. Verbum otiosum est quod non ordinatur in finem honestum. Tu nega hoc antecedens. Sed rescribamus verba ipsa, quibus Theologi universitatis Germaniæ suam sententiam exprimunt. Illa refert P. Amort loc. cit. pag. 4. edit. Venet. R. I. *non deesse equidem aliquos qui negant consequentiam; nec admittant paritatem a verbis ad opera, eo quod verbis sit labi promissus, & peccare facilius quam operibus: adeoque licet non detur actus indifferens verbalis, dicunt tamen posse dari actum indifferentem realem, seu in actione aliqua consistentem. Interim tamen, cum huic responsioni non videatur adeo firmum subsistere firmamentum, (fatentur Theologi alii prætextu universitatis Germaniæ hanc doctrinam quæ docet de verbis otiosis, non de operibus otiosis reddendam esse rationem in divino formidandoque tribunali, non niti adeo firmo firmamento) idcirco præbent ipsi hoc aliud 2. responsum.*

Resp. 2. *cum pluribus aliis negando antecedens (nempe verbum otiosum est quod non dirigitur in finem honestum.) Hæc enim definitio: Illud est verbum otiosum quod non est ordinatum ad finem positive honestum: est probabilis falsa ex duplici capite. Primo quia potest dari verbum otiosum, licet finis sit honestus illud profereudi. Ergo illa definitio non convenit omni. Antecedens probatur ex communi sensu; qui indicat eum loqui otiose qui in eo-*

dem sermone, vel concione, quam bono fine instituit, sæpius & pluries idem repetit, & sic verba inutiliter multiplicat, ut supra tempus ex naturali quadam ac superflua loquacitate excurret. Secundo quia illa definitio non convenit soli. Posito enim quod aliquis in tempore, vel loco, in quo loqui aliunde non est prohibitus, dicat alteri, Hodie est tempestas, prohibitus, dicat alteri, Hodie est tempestas, non intendendo his verbis finem positive honestum, non censetur loqui verbum otiosum.

V. Plura quæ ex præfatis Theologis Germanis refert P. Eusebius Amort, sileo, ne lector excandescat. En quam verum sit pruriginem, emolliendi sanctum evangelicæ legis rigorem, eo in dies progredi, ut vel ipsa luculentissima Christi Domini oracula in nihilum redigantur ineptissimis distinctiunculis, & commentis. Quid mirum, si Lutherani, dum legunt a catholicis Theologis talia doceri, in cachinnos erumpant? Otio ipse abuterer, si in eisdem nœniis refellendis immorarer. Pergam ergo confirmare auctoritate SS. Patrum sententiam nostram.

VI. Sanctus Augustinus Lib. II. de peccat. merit. cap. XVIII. *Quamquam voluntas mirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona, nec mala sit. Aut enim iustitiam diligimus, & bona est: & si magis diligimus, magis bona; si minus, minus bona est: aut, si omnino non diligimus, non bona est. Evidentius hanc doctrinam declarat epist. XIX. ad Hieronymum his verbis. Sed cavendum est, videlicet in hac disputatione, ne sicut Philosophi quædam facta hominum media dicamus inter recte factum & peccatum, quæ neque in recte factis, neque in peccatis numerentur; & urgeamur, eo quod observare legis cæremonias non potest esse indifferens, sed aut bonum, aut malum: ut, si bonum dixerimus, ea nos quoque observare cogamur; si autem malum, non vere, sed simulate ab Apostolis observatas esse credamus. Ego vero Apostolis non tam exemplum Philosophorum timeo, quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicunt, quam forsensum Advocatorum, quando in alienarum causarum actionem mentiuntur. Quid desiderari luculentius potest? S. Gregorius Magnus Lib. XXVI. Moral. explicans testimonia Scripturarum, quæ indicavi cap. XIII. inquit: Non enim ante oculos Dei vacuæ transvolant cogitationes nostræ, & nulla momenta temporis per animum transeunt sine statu retributionis. Plures adicere alios Patres possem, quos missos facio. Adeo quippe compertum est Patres omnes hanc propugnare doctrinam, ut P. Gabriel Vasquez candidè fateatur, il-*

Conc. Theol. Tom. VI.

lam esse S. Augustini, Prosperi, Fulgentii, S. Thomæ, aliorumque Patrum: a qua tamen recedere, religioni minime ille sibi vertit; idque non raro præstat.

VII. Rationum momenta, quibus S. Thomas hanc nostram firmat sententiam, inconcussa sunt. Omnis actus humanus idcirco humanus nuncupatur, ut supra probatum est, quia a recta proficitur, & regitur ratione. Rationis autem est ordinare omnem actionem quæ sub eius lumine elicitur, in aliquem finem. Neque enim fieri potest ut aliqua actio sit ratione moderata, & non sit in aliquem finem directa. Quoniam notio, & natura rationis est distinguere hominem a brutis, quatenus homines vi istius rationis agunt propter finem. Hinc est quod actiones, etiamsi ab ipsa humana voluntate eliciantur, humanæ non sunt, nisi rationis lumine dirigantur: atque hominis, non humanæ appellantur. Porro aut bonus, aut malus est finis in quem actio dirigitur. Si bonus finis, bona quoque actio; si malus est finis, mala itidem actio sit necessarium est. Hanc rationem his verbis proponit S. Thomas I. 2. quæst. XVIII. art. 9. *Actus moralis non solum habet bonitatem ex obiecto, a quo habet speciem; sed etiam ex circumstantiis, quæ sunt quædam accidentia: sicut aliquid convenit individuo hominis secundum accidentia individualia, quod non convenit homini secundum rationem speciei. Et oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum, vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis: unde habet rationem boni. Necessè est autem quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse, vel malum. Si autem non procedit a ratione deliberativa, sed ex quadam imaginatione (sicut cum aliquis fricat barbam, vel movet manum, aut pedem) talis actus non est proprie loquendo moralis, vel humanus, cum hoc habeat actus a ratione: & sic erit indifferens, quasi extra genus actuum moralium existens.*

VIII. Mollioris Ethicæ propugnatores negant hoc luculentissimum S. Thomæ principium, videlicet debitum ordinandi omnes actiones humanas in finem honestum. Sat est, inquit, hominem agere ob naturæ commoditatem, voluptatemque. An licitum non

I erit,

erit, appetitus humanos suis frui actionibus; aures cantus melodia, oculos florum, aliorumque colorum varietate, odoratum odorum suorum suavitate, tactum carnis teneritudine oblectari, palatum comedere & bibere ob voluptatem, nisi obsit valetudini?

IX. Hanc carnalem doctrinam diris devovit Ecclesia sub Ven. Innocentio XI. in his duabus proscriptis propositionibus: quarum prima, in ordine octava, est. *Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini: quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Altera, in ordine nona est. *Opus coniugii, ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa, ac defectu veniali.* Has propositiones docuerunt, teste P. Dominico Viva in Commentariis, Ioannes Sanchez, Escobarius, Diana, Martinus Perez, & alii. Quia (inquit P. Viva) iuxta probabilissimam sententiam Scoti, Vasquez, & aliorum, dari potest actus moralis indifferens in individuo; puta, si quis accedat ad ignem, ut calefiat; vel si quis deambulet per pomarium, ita ut advertat huiusmodi actiones nec prohiberi, nec præcipi, sed permitti. Hanc probabilissimam doctrinam, cui nititur propositio damnata, haud refellit P. Viva. Afferit utique n. 10. *Ad rationem . . . , fundatam in possibilitate actionis moralis indifferens in individuo satisfecisse abunde.* Verum nec tenuiter, nedum abunde, opinionem hanc confutavit, ut mihi videtur, & legenti constabit. Quin num. 13. scribit: *Sequitur primo, ex condemnatione harum propositionum nullatenus concuti opinionem de possibilitate actus moralis indifferens in individuo.* Ecurr concussa non est opinio isthæc? Quod eam docuerint Vasquez, Escobarius, Diana, Tamburinus? Istius opinionis doctrinæ nixa potissimum est proscripta thesis: & non est concussa? Verum ultra pergit P. Viva, & ut mea præfert opinio, partim confutare, partim approbare damnatam propositionem videtur. Scribit enim num. 19. „ Neque dicas, quod, sicut postumum citra „ culpam cælum, aut vernantem campum „ prospectare, musicam audire, rosam olfacere, cere ob voluptatem naturæ consonam, „ quia ex natura ipsa operis huiusmodi delectatio ad finem debitum, nempe ad vitæ conservationem, ordinatur; ita pariter „ potest homo citra ullam etiam venialem „ culpam uti coniugio directe ob delectationem, quia pariter ex natura operis ad „ finem debitum ordinatur &c.

„ Nam, ut diximus, lata est disparitas „ inter voluptatem ortam ex aspectu campi

„ vernantis, & voluptatem ortam ex actu „ coniugali: illa enim est voluptas moderata, quæ animum ad cælestia trahit potius quam retrahat; & idcirco natura ad hoc ipsum præstandum eam instituit, unde illam intendens ordinat ad finem intentum „ a natura; contra vero voluptas venerea, utpote immodica, animum minus aptum „ reddit ad finem suum &c.

X. Hæc distinctio mihi non arridet. Nam P. Viva docere videtur, idcirco esse proscriptam propof. ix. quod opus coniugii exerceatur ob voluptatem veneream immodicam. Sed propositio proscripta voluptatem absolute profert, non immodicam. Nonne in propof. viii. damnatur quæcumque comestura ob solam voluptatem? Id non exprimi in damnata thesi contendit P. Viva, iniquens num. 6. *Quamvis in thesi id non exprimitur; iuxta tamen, subdit, communem DD. sententiam neque moderate comedere ob solam voluptatem licet.* Sed fallitur P. Viva id non exprimi in damnata thesi, illam comesturam defendente quæ non obest valetudini. Ex duplici capite propositio hæc damnabilis est: vel ob solam immoderationem, seu intemperantiam; vel ob solam voluptatem. Catholicorum nemo defendit immoderatum, & intemperantem cibum non esse peccatum. Damnata ergo propositio est, quod doceatur in ea, cibum potumque, perceptum ob solam voluptatem, esse licitum. Doctrina P. Viva eo spectare videtur, ut univèrsim illicitum sit frui actibus appetitus naturalis: inquit enim num. 7. *Et sane, si liceret univèrsim frui actibus appetitus naturalis, liceret etiam ebrietas.* Ceterum, quando voluptas actus natura sua moderata est, ut est illa olfactus, visus, auditus, tunc licita est, quia ipsius actus natura ordinatur ad finem debitum. Sed hoc idem dicebant Auctores damnatæ thesi, ut constat ex iis quæ ipse P. Viva sibi opponit num. 9. Respondetque illum qui intendit opus coniugii ob solam voluptatem, exponere se probabili periculo prolabendi in varias culpas excedendo modum debitum. Secus vero (N.B.) qui moderatam intendit voluptatem, olfaciendo rosam, aut audiendo gratum concentum. Hæc eadem repetit num. 13. *Quarto posse hominem licite prospectare campum, olfacere rosam, audire musicam ob delectationem illam, conservationi vitæ consonam; etiamsi solum virtualiter, & ex natura operis ea delectatio ad hunc finem ordinetur.* Quam ambigue, ut mitissime dicam, interpretetur has duas propositiones damnatas P. Viva, ceteri iudicent. Huc recidit illius doctrina, si omnia simul conferran-

rantur. Cibus, potus sunt illicita, quia ob magnam voluptatem ex natura operis ejusmodi actus non ordinantur in finem debitum; immo exponunt periculo prolabendi in varias culpas. Contra, audire musicam, prospectare campum, olfacere rosam ob solam voluptatem non sunt mala. Ecurr quod homo advertit esse voluptatem moderatam, & ordinatam ex fine operis ad debitum finem. Sed etiam manducans advertit esse moderatam esse voluptatem ex opere coniugii perceptam, & ex parte operis in debitum finem ordinatam. Ergo utrobique eadem ratio, ut contendunt Auctores damnatæ thesi. Nec ulla apparet ratio cur voluptas sensu natura operis tendat in finem; secus voluptas palati, & operis coniugalis. Quoniam etiam voluptas percepta ex moderato cibo magis quam musicæ auditus; quam olfactus rosæ, virtualiter & ex natura operis tendit in finem consonum conservationi naturæ. Licitum ergo erit comedere, & bibere moderate ob solam voluptatem, quia hæc voluptas moderata virtualiter tendit in finem naturæ convenientem.

XI. Opponent aliqui. Cur tam severe inquiris, & critice exeres in commentarios P. Viva? Sincere respondeo: quia, ut mihi videtur, & communiter visum est viris doctis, partium studio non præventis, P. Viva frequenter variis distinctiunculis extenuat, & ad nihilum fere reducit multas propositiones damnatas. Idcirco, data occasione, admonere lectores mea interesse existimavi, ut opera P. Viva, sicut plurium cuiusque ordinis Casuistarum, caute legantur. Quod attinet ad actus, recensitos a P. Viva, ob solam voluptatem exercitos, sive moderati, sive immoderati sint, eo modo proscribuntur ac comedere, bibere, exercere opus coniugii ob solam voluptatem. Ceterum, dum homo deliberate agit, facile dirigere eiusmodi actus in finem honestum valet, ut honestam musicam ad pellendam tristitiam, olfactum rosæ ad caput confortandum, aspectus campi ad animum exhilarandum. Eiusmodi directiones in homine bene morato faciles, in peccatore perraræ.

XII. Sed recensitam opinionem de indifferentia actus in individuo hoc pacto iterum profligandam aggredior. Homo deliberate operans, ut homo operari debet, & ut a brutis distinguitur. Ergo operari astringitur ob finem rationalis naturæ, qui est bonum honestum. Et hinc homo indeliberate ope-

rans non peccat. At quoties ut homo ratione præditus agit, agere ut rationalis debet, atque adeo propter bonum rationis; sicut homo artifex non semper ut artifex, & secundum artis regulas operatur; at, dum agit ut artifex, iuxta artis regulas ordinare, & disponere opus suum debet. Ergo quoties homo deliberate ut homo agit, semper urgetur præcepto dirigendorum actuum in finem honestum. Semper autem operatur ut homo, quoties deliberate agit.

XIII. Inconcusso argumento altero, ex ipso sacrosancto Evangelio deducto, confirmatur sententia nostra. Omnis actio otiosa moraliter est. Omnis autem actio in finem honestum non directa otiosa est. Ergo mala. Prima propositio est ipsius Christi IESU Matth. xii. *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.* Quæ verba ita interpretantur Patres, quos inter S. Gregorius Lib. VII. Moral. cap. xxv. *Otiosum quippe verbum est quod aut ratione iustæ necessitatis, aut intentione pietatis caret.* Pluris opera, seu res ipsæ, quam verba facienda sunt. Opus ergo otiosum illud est quod aut honesta intentionis rectitudine, aut iusta necessitatis ratione caret. Malum itaque, atque adeo puniendum in die iudicii. Numquid animadvertet Deus in verba otiosa, secus in otiosa opera? Quod si (clamat Hieronymus) de verbo otioso ratio redditur, quanto magis de operibus hominum? Verba igitur, & opera illa dicuntur otiosa quæ in debitum rationis finem non diriguntur; quemadmodum res quæque otiosa & inutilis appellatur quæ præstituto fini non deservit. Nulla hic ad effugium rima patet. Alterutrum fatendum. Aut verbum prolatum, & opus peractum finem honestum habent; aut secus. Si primum, ergo bona. Si alterum, ergo mala.

XIV. In omnes torquet partes argumentatiq isthæc adversarios, & in varia, vanaque responsa conicit. Alii dixere, verba otiosa in iudicium discretionis, secus condemnationis adducenda. Quod responsum, tamquam audax sultumque, communiter reiicitur: quoniam, ut inquit S. Paulus II. Cor. v. *omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Nihil ad hoc formidandum tribunal defertur quod bonum, aut malum non sit. In iudicium, inquis, discretionis adducenda otiosa verba sunt. Esto. At, ut quid discernuntur, nisi vel ut bona, vel ut mala discernantur? Aliquid ne otiosum etiam in illo tribunali effinges?

XV. Reponunt alii cum Theologis Germanis, seu Bavaris, de quibus dictum est supra, opera indifferentia, utpote nec vetita, nec præcepta a lege, sed permiffa, non esse in iudicium adducenda. Si responsio isthæc non est præcedenti melior, haud mirari debemus, cum veritas luculentissima nullam excipiat responfionem solidam. Opera indifferentia utique lege peculiari nec vetantur, nec prohibentur. At lege a natura infita homo rationalis, quoties ut rationalis agit, astringitur ordinare opera sua in rationis finem, nempe in bonum honestum. Opera indifferentia, facta ab homine absque deliberatione, remanent in sua indifferentia absque pœna, aut mercede; secus opera quæ deliberatam rationem consequuntur.

XVI. Respondent alii, discrimen inter verba otiosa & opera indifferentia reperiri. Illa natura sua ordinantur ad mentis conceptus pandendos; secus opera indifferentia, quæ non sunt propter aliquem finem, sed in semetipsis sistunt. Præterquamquod verba sunt proximi mentis partus; opera externa a mente remota sunt: idcirco illa in finem, non item opera diriguntur. Nugæ istæ sunt, & gerræ plusquam ficulæ. Numquid verbum otiosum, nisi mendax sit, non manifestat mentis conceptus? Hæc manifestatio mentalium conceptuum non extrahit verba a genere otii. Verba otiosa quæ præveniunt rationem, indeliberata sunt; & licet manifestent mentales conceptus, nulla sunt pœna digna, quod libertate careant. At verba quæ deliberate proferuntur, otiosa dicuntur, quia carent intentionis rectitudine. Similiter opera vana, & otiosa sunt quæ regula carent rationis, & honestatis: nec Deum minorem in operibus quam in verbis rectitudinem exposcit. Futile ergo est discrimen allatum. Verborum quippe natura est mentalium conceptuum manifestatio; sicuti operum indifferentium natura in respectu ad obiecta indifferentia sita est. Ceterum æque opera ac verba otiosa punienda sunt, quæ proprio honesto fine privantur ab agente. Quod verba propinquius menti accedant, propterea ne magis punienda quam facta? Quin attentius quam verba, dirigenda sunt exteriora opera, quoniam maioris momenti sunt.

XVII. Ultima responsio ceteris futillior est, quæ in damnatam ab Ecclesia propositionem recidit. Negat hæc, opus otiosum esse quod in finem honestum ordinatum non sit. Ut opus otio careat, fat est ut aliquam naturæ commoditatem spectet. Hæc responsio supra rescripta est ex Theologis Bavaris, seu Ger-

manis. Verum habet. Sed hæc naturæ commoditas aut utilis est naturæ conservacioni, instaurationi, & sanitati vel reparandæ, vel servandæ; aut spiritui exhilarando: & qui huc sua opera dirigit, in finem honestum dirigit. Iam dictum est supra, hominis officia alia esse erga se, alia in Deum, & in proximum. Porro officia hominis erga se potissimum spectant, ut corporis conservacionem, perfectionem, sanitatem, & ea omnia quæ, ut bene se corpus, animusque habeant, necessaria & consona sunt, respiciant. Præclare S. Thomas hic cit. quæst. XVIII. art. 9. ad 3. ineptum sophisma convellit. *Omnis finis a ratione deliberativa intentus pertinet ad bonum alicuius virtutis, vel ad malum alicuius vitii. Nam hoc ipsum quod aliquis agit ordinate ad sustentationem, vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis.* Quæ magis rationi consonum quam ea exercere officia quæ sanitati corporis, animo temperate recreando utilia sunt, aut necessaria? Perperam ergo inter adiaphora, seu indifferentia officia hæc collocantur. Si vero hæc officia exerceas ob solam delectationem, voluptatemque, iam continuo mala sunt, ut ex propositionibus proscriptis ab Ecclesia vidimus.

XVIII. Obiicies 1. Nullum extat præceptum quo astringantur homines opera sua in finem honestum dirigere. Si esset præceptum istud, ad aliquod Decalogi mandatum reducendum esset. Porro in nullo Decalogi mandato continetur. Ergo commentitium est. Resp. Negari haud potest præceptum quo verba otiosa prohibentur. Hoc præceptum in quodam decalogico revocatur mandatum? Ad primum, respondent plures, quo iubemur omnia opera nostra in Deum dirigere vel proxime, vel, ut aiunt, mediate. Sed haud est necesse ad aliquod ex mandatis Decalogi præceptum istud revocari. Dantur quippe quædam Decalogi veluti præambula, cuiusmodi sunt præceptum diligendi nosmetipsos, & ordinandi opera nostra in finem honestum. Sunt enim hæc naturæ infita, quod homo seipsum diligat; quod, dum deliberate agit, agat ut homo, propter scilicet bonum rationis, seu honestum. Lumen illud, signatum super omnium nostrum vultus, & dictamen illud generale synderesis adeo clare præscribunt in omnibus operibus humanis, seu deliberatis distinguendum hominem esse a brutis, ut pudere adversarios deberet quærere, ubinam sit præceptum istud: est enim naturale mandatum, ipsi naturæ insitum, ab eaque indivulsum.

sum. Quod si quis obstinate insisteret, obiice illi verba S. Pauli: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Nihil hic excipit S. Paulus, sed omnia comprehendit.

XIX. Obiicies 2. Præceptum istud affirmans est. Ergo non obligat pro quolibet officio. Resp. Affirmans est, sed universale, omnes comprehendens actiones; negansque mandatum includit, quo vetatur nihil præter rationem agendum. Hoc enim interest inter præceptum peculiare pro actione determinata impositum, & præceptum generale ipsi naturæ ingenitum. Illud pro semper non obligat, secus istud. Præcepta particularia ad singulares virtutes pertinent. Præceptum istud universale ad nullam virtutem particularem reducitur; sed est omnium virtutum fundamentum. Honestum, & vitium sunt duo prima genera: & sicuti honestas absolute accepta ad virtutem singularem non attinet; ita neque vitium in sua hac generica notione alicui particulari virtuti opponitur.

XX. Obiicies 3. Non datur præceptum semper agendi deliberate. Ergo neque adest præceptum dirigendæ operationis deliberate in finem honestum. Nullum præceptum violant homines, dum fricant barbam, dum movent pedem, manum &c. Ergo nullum infringit præceptum qui negligit officia deliberata in bonum honestum referre. Resp. Paritas vana est, atque adeo consequentia falsa. Præcepta homini sive imposita, sive infita a natura, impossibilia non iubent. Ratio autem humana a sensibus pendens sæpe ab imaginatione præoccupatur. Quare fieri nequit ut homo semper advertat, dum agit. Idcirco non adest præceptum quod urgeat hominem ut semper deliberate agat; adest vero, ut, dum deliberate operatur, opereatur ut homo, nempe propter finem honestum.

XXI. Obiicies 4. Dantur actus indifferentes secundum speciem. Ergo dantur actus indifferentes in individuo. Quoniam species quælibet continet sua individua; cum nulla species consistere absque individuo valeat. Indifferentia est vera moralitatis species: habeat igitur sua individua oportet. Resp. Sophisma istud non minus quam cetera omnia, vanum est. Si quid evinceret, concluderet, actum indifferentem secundum speciem non posse ab homine, etiam volente & connitente, in finem honestum dirigi; quod fatuitate non caret. Dantur actus indifferentes secundum speciem, non hoc in sensu, ut indifferentia sit forma specifica talium actuum, Conc. Theol. Tom. VI.

sicuti rationalitas est differentia specifica hominis; sed sunt ex meritis obiecti, neque vetiti, neque præcepti, ita indifferentes, ut fuscipere vel malitiam, vel bonitatem queant; sicuti homo indifferens est ad albedinem, vel nigredinem. Hæc itaque indifferentia ad bonum, & ad malum, neutrum excludit; sed fuscipere alterutrum potest. Nec destruitur indifferentiæ species, dum actus indifferens ex obiecto evadit in individuo bonus, vel malus; sed indifferentiæ status determinatur ad alterutram partem; actus autem semper ex meritis obiecti remanet indifferens; quamquam ex circumstantia finis bonitatem, aut malitiam induat; sicut homo absolute est indifferens ad varios colores, quamquam re ipsa semper sit aliquo colore ornatus.

XXII. Obiicies 5. Qui sequuntur opinionem P. Vasquez, aut Scoti, eliciunt actus indifferentes, qui nec boni, nec mali sunt. Numquid opinio, quam Scotica schola & P. Vasquezius cum tanta discipulorum multitudine docet, probabilitate destituta erit? Porro, si probabilis est, qui hac probabilitate præventi officia ex obiecto indifferentia exercent, in nullum finem eadem dirigunt. Ergo indifferentia sunt. Propterea non bona, quia non relata in finem honestum; non mala, quia directa opinione probabilissima, quæ ipsi probabilior, nedum prebabilis, apparet.

XXIII. Resp. Argumentum istud aliquod fortasse aliquibus negotium faceffit, mihi nullum. Frequentior est in casuistica Theologia argumentatio illa quæ a multitudine, probabilitatis præsidium reperit. Verum, non a multitudine opinantium, sed a veritate, vel a falsitate actio bona, aut mala evadit. Sententiam nostram Scripturæ divinæ, Patres omnes, iudice ipso P. Vasquezio, & invicta rationum momenta, Ecclesia ipsa in proscriptis propositionibus evidentem demonstrant. Quid ergo adversariorum multitudinem obrudis? Quid quod, si multitudo cum multitudine Theologorum conferatur, plures pro nostra quam pro contraria stant? Esto. At non heinc consequitur, adversam sententiam non esse probabilem? Quid, si negarem eidem quamcumque practicam probabilitatem? Probabilisne opinio illa quam Patres, quam graviores Theologi improbant? Quam ipsam naturæ lumen reiicit ut falsam? Quam vel ipsi ethnici Poetæ d amnarunt?

*Vina sibi sedant, natis venus alma creandis
Servit: finem horum transiisse nocet.*
Sed fac probabilem esse. Propterea ne actus erunt indifferentes? Minime gentium. Sed

mali erunt. Probabilitas contrariæ sententiæ efficere dumtaxat valet ne actuum malitia operantibus imputetur; minime vero aufert quin actus reipsa otiosus, seu vacui sine debito, mali sint. Ceterum, utrum concedendum sit, reperiri ignorantiam invincibilem quæ a culpa excuset operarios otiosos, quamcumque isti suæ opinionis probabilitatem obtrudant, non facile assentirer. Urget semper oraculum Christi Domini, puniendâ esse otiosa verba: ergo longe severius otiosa opera. Garrere, cavillari, distinctiunculas excogitare plures valent homines sophistæ ad rixandum in scholis, ad altercandum in circulis; sed videndum, num hæc ante Christi tribunal vim habere debeant.

XXIV. Obiicies 6. Doctrina hæc sævum prodit rigorismum, & iugum suave Christi nimis grave efficit: scrupulis continuis animas torquet, anxias, tristisque reddit. Omnibus ne delectationibus vale dicendum? Quis est qui, dum suaves comedit escas, dum fragrantem rosam olfacit, dum virentem campum, florens viridarium prospectat, harmonicis cantus audit, non oblectetur, delectationemque non percipiat? An David ipse non canit: *Delectasti me, Domine, in factura tua*? Si hæc peccata sunt; vera ergo erit doctrina Ioannis Hus, Lutheri, Calvini, blasphemantium, homines in actionibus omnibus peccare; quam hæresim damnarunt Concilia Constantiense, & Tridentinum. Hoc sess. vi. illud sess. xv. ubi hæc sextadecima Hus propositio proscripita est: *Divisio immediata humanorum operum est quod sint vel virtuosa, vel vitiosa*. Adde, quod S. Hieronymus *epist. lxxxix.* ad Augustinum scribit: *Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter utrumque indifferens ambulare, digerere alvi stercora, capitis navibus purgamenta proicere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum, nec malum est: sive enim feceris, sive non feceris; nec iniustitiam habebis, nec iustitiam.*

XXV. Hæc opponere ii dumtaxat valent qui christianæ legis indolem, & humanæ naturæ dotes ignorant. Iugum Christi honestatis amori suave; contra delectationibus carnis, & sensuum voluptatibus asperum, amarum. Iugum Christi hostiliter cum voluptatibus pugnat. Quo magis homines moderantur sensus, cohibent passiones, quo longius a brutis distant, operantes, non ut bruta naturæ impetu, sed rationis ductu; eo facilius portant Christi iugum, & pulsa tristitia, lætantes in via Dei ambulant. Directio omnium operum in finem honestum nec scrupulos inducit, nec anxietatibus pungit ani-

mum: quoniam directio ista non actualis, sed virtualis est. Cedo. Onus ne grave istud quod homo singulos dies auspicetur a Dei invocatione, omniumque operum oblatione in Dei gloriam? Hæc sola oblatio, hæc prima directio fat est ad regenda cetera omnia quæ per integrum diem operaris; tamen plurima sis facturus quorum nulla te subit cogitatio. Quo frequentius repetitur directio isthæc, eo lætior & exultabunda anima incedit. Delectationes plurimas experitur in dulcium escarum sapore, in pulcherrimo naturæ prospectu, in cantus auditu, in odorum fragrantia; sed istis utitur, non fruitur, bestiarum more. Omnia in præstitutum a ratione honestum finem dirigit. Dum homines assuescunt in voluptatibus fistere, & sensibus indulgere, pedetentim a morum regulis, a rationis luce cum *sibi* prodigo in brutorum regionem abeunt, & huiusmodi passio voluptatum cæno sese ingunt. Et tum clamant, iugum Christi severum esse, crudele, immane, quod illorum voluptates damnet. Experientiam consulamus. Mundanis viris vera Christi paupertas, stultitia est; pœnitentiâ, qua caro reprimatur, sensus coercentur, subiguntur appetitiones, truculenta est carnificina. Contra Dei viris suave convivium, dulces epulæ. Interroga bene moratos homines, grave ne illis sit iugum istud dirigendorum operum in finem honestum. Uno ore clamabunt, suavissimum esse, & omnium consolationum plenissimum: tum dies lætos ducere cum vigilantius & ferventius propter verum finem operantur; tum tristem, mœstamque agere vitam, cum tepidi, oscitantes, negligentisque in hoc operum moderamine fuerint. Et quoniam sæpe sensus rationem præveniunt, voluptas vigilantiam fallit, & subdole irrepit; heinc est quod viri sancti trepidant, humiliantur, & cum tremore & pavore æternæ salutis negotium agunt. Respondeant actuum otiosorum propugnatores. An non peccamus quotidie omnes? An non cadunt septies in diem iusti? Propterea ne ab operibus cessandum? Propterea ne laxanda lex est? Propterea ne scrupulis, anxietatibus, superstitionibus lacerantur in partes? Pavidi utique semper sunt viri iusti; sed tum beatos se reputant, cum pavidos se experiuntur. Pavor iste, vigilantia, attentio, sollicitudo in hoc altissimo negotio, non tristes, non anxios animos efficiunt, sed hilares, experrectos, constantes. Quid si Augustini lacrymas fulas ob voluptates captas, modo in ipso Ambrosiani cantus auditu, modo in efcis percipiendis præsentarem? Quid Hieronymi auctoritatem

ob-

obtrudunt? Narrat Doctor maximus naturæ opera, alvum exonerare, nares purgare, rheumata eiicere, quæ nulla præeunte liberatione, & necessario exercentur. Dum vero libere fiunt, spectata illorum natura, sive feceris, sive non feceris, nec iustus, nec iniustus evadit. Vestigium ne in tota illa epistola est de debito operationum dirigendarum in finem honestum? Ubi hanc versat doctrinam, nonne conceptis verbis clamat: Si de verbis otiosis reddenda ratio est, quanto magis de operibus? Qua ratione Hieronymi, eadem & S. Thomæ auctoritatem obtrudere possent. Nam & Angelicus integrum articulum insumit, ut evincat, officia reperiri ex obiecto indifferentia. Verum de hoc plura latius.

XXVI. Ioannis Hus hæreticalis doctrina merito proscripita est in Concilio Constantiensi, quod hæresiarca ille, non secus ac posteriores discipuli, Lutherus, & Calvinus, contenderet, hominem peccatorem in singulis actibus peccare. Hæc est illius doctrina. *Divisio immediata humanorum operum est quod sint vel virtuosa, vel vitiosa: quia si homo est vitiosus, & agit quidquam; tunc agit vitiose: & si est virtuosus, & agit quidquam; tunc agit virtuose. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inscit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosos.* Hunc errorem adoptavit Lutherus, qui ex operibus Hus, & VVicleffi se profecisse testatur in præfatione quam in istorum hæreticorum opera ipse præmisit: & a Luthero errorem adoptavit Calvinus. Verum error hic perperam obtruditur contra sententiam nostram. Nos enim & iustos venialiter peccare, & peccatores opera moralia bona efficere posse defendimus.

XXVII. Obiicies 7. Divinæ Scripturæ, quæ omnia in Dei gloriam faciendâ, semper orandum præscribunt; Patrum testimonia, quæ omnia in finem dirigenda evincunt, aut probant dirigenda esse in finem supernaturalem; aut nihil evincunt. Non primum: quia alioquin omnia opera infidelium essent peccata. Ergo neque secundum; cum non minus primum quam secundum evincant.

XXVIII. Fateor hoc argumentum non leve mihi facescere negotium. Urgent ex una parte Scripturarum oracula, & Patrum, præsertim Augustini, testimonia, quæ omnia propter Deum faciendâ esse declarant. Urgent ex altera parte Ecclesiæ definitiones, quibus decernitur, non omnia sive peccatorum, sive infidelium opera esse peccata.

Theologi plures, & doctrina, & eruditione celebres, reipsa propugnant, omnia opera dirigenda esse in Deum finem supernaturalem, nullumque dari actum per se talem in individuo indifferentem, etiam in ordine supernaturali: quoniam homo in hoc providentiæ statu elevatus est ad ordinem supernaturalem. Omnibus auxilia sufficientia offeruntur, vel conferuntur ad dirigendos actus suos in finem eundem. Dicunt vero, non omnia peccatorum, vel infidelium opera esse peccata: quoniam ipsa opera ex officio bona, dum non detorquentur in finem prævium, non inficiuntur a malitia omissionis dirigendi eiusmodi opera in Deum. Neque heinc sequitur: Ergo infideles semper peccant, aut quia opera natura sua bona in finem prævium inflectunt, aut quia omittunt eadem dirigere in verum finem ultimum, nempe Deum, quem ignorant. Quandoquidem respondent, Deum infidelibus ipsi interdum illustrationem infundere, & auxilium, quo aliquando in verum Deum aliquod opus bonum ordinant. Sententiam hanc probabilem reputo. Iuxta hanc opinionem corrui obiectio. Oppositam ego propugnavi *Tom. I. in Decal. dissert. iv.* Idcirco alia via occurro argumentationi quam obtrudere adversarii erubescere deberent. Si quidem, ipsis fatentibus, Scripturæ, & Patres præcipere videntur, omnia opera dirigenda esse in Deum auctorem supernaturalem. Ergo de hoc dumtaxat disputari posset, urgeat ne semper, & pro semper præceptum istud. Verum quod dirigi debeant omnia opera in finem honestum, naturæ rationali consonum, neque in disputationem ex Scripturis, & Patribus revocari potest. Discrimen autem, cur nullum opus in individuo sit indifferens respectu honestatis moralis, & sit indifferens in ordine ad meritum supernaturale, evidens est, & constat ex iis quæ dicta sunt. Nam obligatio operandi ob finem honestum insita est naturæ rationali. Quoties enim homo ut rationalis operatur, ob finem rationis operetur oportet. Præceptum caritatis dirigendi omnia opera in finem supernaturalem adfirmans est, & peculiare, quod pro semper non obligat. Consule, si plura cupis, *cit. Tom. I. in Decal.*

XXIX. Quæst. I. Sufficit ne habitualis directio operum in Deum, sive in honestum finem? Resp. Negat S. Thomas pluribus in locis. In *disput. quæst. de carit. art. ii.* scribit: *Omnia actu referre in Deum non est possibile in hac vita, sicut non est possibile quod semper de Deo cogitetur, hoc enim pertinet ad*

perfectiorem patriæ; sed quod omnia virtute referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis, ad quam omnes tenentur. Post ad 3. subdit: Aliud est habitualiter referre in Deum, & aliud virtualiter. Habitualmente enim refertur in Deum & qui nihil agit, nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens; sed virtualiter aliquid referre in Deum est agentis propter finem ordinatum in Deum. Interdum S. Doctor directionem habitualem pro virtuali usurpat. Requiritur ergo virtualis intentio, quæ actuum præcedentium virtute remanet in voluntate. Confule quæ dicta sunt in Tom. I. in De cal. dissert. IV.

XXX. Fufius quam par erat, quæstionem versavi; at utilitate prolixitas compendabitur. Quæstio quippe hæc universalem morum regulam spectat; etenim errorem in capitali principio plurima consequuntur absurda. Si itineris initio a semita deslektis, quo magis progredieris, eo longius ab scopo declinas. Primum omnium ergo honestæ piæque intentionis lux dirigat universum negotiationis tuæ opus, præcedatque officia omnia. Memento primum dignitatis animæ tuæ, qua a brutis animantibus seiunctus es, & inter spirituales creaturas collocatus. Recordare postea redemptionis tuæ, qua Deus te ad finem supernaturalem revexit, ut scilicet vivas divinam vitam, cuius principium & radix vivifica est gratia sanctificans, quam in baptisate recepisti. Vita hæc cælestis omnia in suum finem erigit quæ malitia non sordent. Ad hanc regulam oculos converte, animumque intende. Tum iter tuum faustis avibus perficies, rectasque semitas alacriter percurres. Dum mane surgis, pri-

mum omnium Creatorem, Patrem, Providoremque tuum omnipotentem Deum profundè reverere obsequio, victimas omnium operationum tali die exercendarum eidem lita. Oblationem hanc sæpius in diem inflaura, amorisque ignem accende. Tum experimento edoctus comperies, quam vanæ, quam ineptæ sint nugæ quas adversæ sententiæ patroni opposuere. Concionatoria ne hæc?

XXXI. Quæst. II. In duabus propositionibus ab Ecclesia damnatis, & supra relatis, comprehenditur ne opinio de actuum indifferentia in individuo? Resp. Ut meam prodam inbecillitatem, non video qua ratione opinio isthæc declinare proscriptionem possit. Non me latet, clamatos adversarios fore, opinionem hanc docere Scotum, Vasquezium, & innumeram Scholasticorum multitudinem. Puerorum terculamenta hæc sunt. Suspiciendi sunt Scotus, Vasquez, & ceteri omnes, & merito excusandi, quod ante definitionem Ecclesiæ scripserunt. Si post Ecclesiæ oracula scripsissent, aliud docuissent. Laxius de more scripsit in istius opinionis favorem P. Matthæus Moya tract. VI. disp. II. quæst. III. nec allegare pro hac opinione reformidat S. Gregorium Nazianzenum, Hieronymum, immo vel ipsum D. Thomam probabiliter faventem. Laudat quoque S. Bonaventuram, Scotum, Vasquez, Stubrochium, nempe Honoratum Fabrum, quorum auctoritate probare studet, & coniuges propter delectationem posse licite exequi conjugales actus, & homines ceteros manducare, bibere, sensusque alios exerce-re ob moderatam voluptatem captandam. Sed hæc theses proscriptæ ab Ecclesia sunt.

DISSERTATIO II

DE IURE NATURALI, GENTIUM,
ET POSITIVO,

prout est norma actionum humanarum,

seu

DE LEGIBUS.

PRÆLOQUIUM.

Adenus iuris naturalis, & universæ moralis honestatis fundamenta iecimus. Animæ rationalis actus voluntarii & liberi ii sunt qui iure naturali, & positivo divino, ac humano moderari, & regi debent. Lutherus, Calvinus, & ceteri qui libertatem a necessitate immunem negant, de medio necessario tollunt leges omnes. Vindicata adversus istos rationalis naturæ hostes libertate, eiusque idea exposita, illud nunc est reliquum ut iura, seu leges quæ hominis liberi officia moralia dirigunt, coercent, & moderantur, pleno in lumine collocemus. Plura diximus supra adversus aquilonares hæreticos, qui elatis cothurnis, thraonica iactantia sibi plaudunt, se iuris naturalis scientiam, tot sæculis iacentem, & undique tenebris circumfusam ad primævum, Luthero duce, revocasse splendorem. In hac dissertatione crassiores Hobbesii, Pufendorffii, Thomassii, & aliorum errores contra naturæ iura, nempe, non rebus ipsis cohærere, sed sola hominum opinione consistere naturale ius, bonum, & malum, quemadmodum Hobbesius (in cuius castra, velit, nolit, immigravit Pufendorffius) & alii contendunt, pro modulo meo profligabo, potissimum S. Thomæ Aquinatis invictis rationum momentis. Heinc propriam incitiam deprehendent illi semidocti homines qui præfatos hæreticos, tamquam iuris naturæ magistros, suscipiunt, & præconiis extollunt. Sed ad rem.

CAPUT I

Variæ iuris acceptiones. Pro lege
hic accipitur.

I. Diversa sunt Iurisconsultorum de hac iuris voce placita, tum circa originem unde proficiscitur, tum circa varios significatus quos perhibet. Hugo Grotius in Prolegom. de iur. bel. & pac. §. 12. non aliunde eiusdem repetendam originem arbitratur quam ab ipso Iove, a quo Iovis nomine ius Latinis dictum probabiliter putat. Quam etymologiam prius usurpaverat Scip. Gentil. orig. p. 270. ut animadvertit Heinecius Lib. I. cap. 1. §. 9. de iur. nat. & gent. & post illos Ioannes Baptista Vico. Franciscus Con-

nanus Lib. I. Iur. civil. cap. II. n. 4. iuris etymologiam a dictione iuxta arcessit: quam deductionem communiter ut arbitrariam reiciunt alii. Maioragius Lib. IV. Misc. cap. 1. a verbo iuvo ius derivat, quod adversus vim præsidium afferat. Sed commentum vanum est. Quarta derivatio, Latinis Scriptoribus satis familiaris, est a verbo iubeo, unde iussum, & inde, dempta syllaba, ius dictum volunt. Hæc derivatio minus præcedentibus displicet.

II. Ulpianus Lib. I. ff. de iust. & iur. a iustitia ius deducit inquiens: Est autem ius a iustitia appellatum. Communior est derivatio hæc. Quare etiam Isidorus Lib. V. etymol. cap. III. scribit, ius esse dictum, quia iustum est. Et S. Augustinus in Psal. cxlv. in-

inquit: *Ius, & iniuria contraria sunt. Ius enim est quod iustum est.* Hoc idem scribit S. Doctor Lib. XIX. de Civ. Dei cap. xxxi. *Illud ius esse dicunt quod de iustitiæ fonte manavit.* Hæc de etymologia, unde ius suam fortitum est appellationem.

III. De multiplici istius vocis significato pauca nunc delibanda sunt. Sæpe usurpatur ius pro eo quod rationis dictamini, divinæ humanæque legi consentaneum est. Interdum accipitur pro loco in quo litigantibus ius suam cuique redditur, inquit Ulpianus I. ff. de interrog. iur. faciend. *Ius enim solummodo locum esse ubi iuris dicendi, vel iudicandi gratia (iudex) consistat.* Interdum pro sententia accipitur, qua iudex ius dicit, ut alicui rem suam adiudicet. Sententia siquidem iudicis lex quædam privata est.

IV. Communiter ius accipitur etiam pro facultate quidquam agendi, vel omittendi, aut ad rem aliquam assequendam, aut obligandi alterum ad aliquid agendum, vel omittendum. Et talis potestatis violatio iniuriam infert, & restitutionis debitum. Hinc, quando aliquid cuidam ex iustitia debetur, is habere ius ad illud dicitur. Hoc in sensu quis habet ius agnationis, cognationis ad tutelam, ad hereditates, quod ius *neceffitudinis* nuncupatur: sicut & quando heres dicitur succedere in omne defuncti ius.

V. Iuris nomine ars ipsa non raro intelligitur, seu scientia legum, canonum; sicuti medicinæ, inquit S. Thomas, ars a medicinis applicandis suam recipit appellationem. Ex quo ii qui huic scientiæ student, *Iurisconsulti*, vel periti, aut doctores, aut professores iuris nuncupantur.

VI. Tandem verior, & principalior iuris significatus pro ipsa lege, seu norma humanorum actuum suscipitur. Leges quippe id quod iustum est, vel inter ipsos cives, vel Rempublicam inter & cives præcipiunt. Et idcirco leges ipsæ tum divinæ, tum humanæ iuris nomine communiter veniunt: & sic dicitur ius naturale, divinum, humanum, ecclesiasticum, seu canonicum, civile, publicum, & privatum. Paucis hæc fere omnia exponit Angelicus Doctor 2. 2. quæst. lxxvii. art. 1. ad 1. *Sicut nomen medicinæ impositum est primo ad significandum remedium quod præstat infirmo ad sanandum, deinde tractum est ad significandam artem qua hoc fit; ita etiam hoc nomen ius primo impositum est ad significandam ipsam rem iustam, postmodum autem est derivatum ad artem qua cognoscitur quid sit iustum: & ulterius ad significandum locum in quo ius redditur;*

sicut dicitur aliquis comparere in iure; & ulterius dicitur etiam, quod ius redditur ab eo ad cuius officium pertinet iustitiam facere; licet etiam id quod decernit, sit iniustum.

VII. Gratianus dist. 1. cap. *Ius generale* docet, ius in communi accipi pro lege; legem in particulari pro constitutione scripta. S. Thomas loc. cit. ad 2. concludit, ius proprie non esse legem, sed aliqualem legis rationem. *Et ideo lex non est ipsum ius, proprie loquendo, sed aliqualis ratio iuris.* Ius ergo latius ipsa lege patet.

VIII. Non est operæ pretium fusius varios iuris significatus dispicere: quoniam in præsens, missis ceteris omnibus significationibus, ius pro lege, seu norma actionum humanarum accipimus. In hac vero significatione ius est iusti, aut iniusti, boni, aut mali regula. Quare quod in aliis facultatibus est norma, ut in mathematicis est circulus, in Geometria linea, in arte fabrilis perpendicularum, in ceteris rebus mensurationi obnoxium, pertica, cubitus, palmus &c. id est in humanis officiis ius.

IX. Ius pro lege usurpatum, quemadmodum in præsentia accipitur, tribui in naturale, & positivum solet. Positivum in divinum, & humanum: istud in sacrum, & profanum. Profanum in illud quod est omnibus populis commune, & in aliud quod est alicui Reipublicæ proprium. Illud ius gentium, istud civile nuncupatur. Aliud ius publicum, particulare aliud. Ius publicum est quod publica est auctoritate institutum, & respicit publicam utilitatem. Ius publicum quandoque idem est ac universale, quod omnes fere gentes, & civitates comprehendit; & coalescit partim ex præceptis naturalibus, partim ex placitis Gentium: quandoque vero peculiare tantum est, cum videlicet populum particularem, ut Atheniensem, Romanum, Germanum &c. spectat. Et hæc quantum ad varios iuris significatus satis sunt.

C A P U T II.

De lege in communi. Unde suam repetat originem. Eiusdem notio, & divisio. Cur præter naturalem, & humanam, divinam positivam Deus indixerit. Cumberlandi, Thomasi, aliorumque gregalium systema vanum.

I. **A**ntequam de lege in particulari sermonem instituo, legem ipsam, pro ut ad quaque peculiare leges sese extendit,

dit, discutere opportunum existimavi. De legis origine variae sunt opiniones. Aliqui a legendo, eo quod lex scripta legatur, eam derivant: quæ derivatio communiter reicitur, cum necesse minime sit ut lex absolute scripturæ consignetur. Melius a deligendo sciam alii repetunt; ut S. Augustinus quæst. xx. in Levit. *Legem a legendo, id est ab eligendo, Latini Auctores appellatam esse dixerunt.* S. Thomas in hac 1. 2. quæst. xc. eam derivat a ligando, quia *obligat ad agendum.* Sed hæc levia sunt. Legis acceptiones variae. I. Interdum sumitur pro conditione adiecta alicui contractui. II. Pro quacumque regula quidquam præscribente, sive bonum, sive malum: nam & iussa tyrannorum iniquæ leges appellantur, contra quas clamat Isaias cap. x. *Vae qui condunt leges iniquas.* III. Pro termino, & cuiusque rei confinio, iuxta illud Prov. viii. *Quando certa lege, & gyro vallabat abyssos. . . legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* IV. Pro ipsa legis executione; sicut inquit Ioan. vii. *Nemo ex vobis facit legem.* V. Pro disciplina religionis dogmata continente; iuxta quam acceptionem dicimus legem christianam, legem veterem, legem novam. VI. Pro quacumque inclinatione, & instinctu usurpatur, iuxta illud Rom. vii. *Video aliam legem in membris meis &c.*

II. Notio legis quam S. Thomas tradit 1. 2. quæst. xc. art. 4. hæc est: *Ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata.* Directio hæc præcipiens est. Ex quo lex a consilio distinguitur. *Ad bonum commune.* Per has particulas lex a præcepto, quod nec bonum commune directe spectat, nec perpetuitatem prodit, distinguitur. Quare fallitur P. Dominicus Viva, qui part. 1. quæst. 1. art. 1. num. 1. post relatum S. Thomæ definitionem subdit, *clarius legem definiri a P. Suarez, quod sit præceptum commune, iustum, ac stabile, sufficienter promulgatum.* Quæ sane definitio & vana est, quod legem cum præcepto confundit, & diminuta, quod præceptum iustum, ac stabile ab iis promulgari potest qui potestate carent leges ferendi. Sed, utcumque res se habeat, falsum est quod clarior hæc definitio sit ea quam tradit Angelicus. Immo, ut minus, hæc implexa est & obscura. Alio modo S. Thomas describit legem loc. cit. art. 1. *Lex quædam regula est, & mensura actuum, secundum quam aliquis inducitur ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Dicitur mensura, non quorumcumque actuum, sed humanorum, seu mora-

lium. Posteriores particulæ distinguunt legem a consilio: quod istud non obliget, sed tantum proponat, suadeatque; lex contra urget, astringitque ad actum. S. Thomas, explicans hanc suam definitionem, inquit, quod eiusmodi mensura, seu regula sit ipsa ratio. *Regula autem, & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum: suumque articulum concludit his verbis: Unde relinquatur quod lex sit aliquid pertinens ad rationem.*

III. Acriter Theologi disputant, utrum lex sit actus intellectus, aut voluntatis; seu ad voluntatem ne, aut ad intellectum lex pertineat. Omnes fatentur, S. Thomam in ratione, seu in intellectu legem constituisse. Quam S. Thomæ doctrinam non Dominici modo omnes, sed graviores S. I. Theologi, ut Valentia, Vasquez, Tannerus, Granada, & alii sequuntur. P. Suarez Lib. I. cap. v. ambiguus est, eumque auctoritas S. Thomæ determinare non valet. Fatetur neutram opinionem posse evidenter demonstrari; quod nec nos inficiamur; sed asserimus, doctrinam S. Thomæ probabiliorē esse, tum vi rationum, tum auctoritate Theologorum. Sed res tanti non est ut longiorem contentione funem ducamus. Paucis controversiam hanc perfringere lubet. Lex regula est humanorum actuum. Ratio autem, non voluntas, est agendi regula. Ergo ad rationem, non ad voluntatem, lex pertinet. Lex illuminat, dirigit. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos: Psal. xviii.* Item *Psal. cxviii. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Igitur lex presse accepta, secundum suam essentialē notionem, dubio procul ad rationem attinet, cuius est loqui, dirigere, illuminare, docere, quocumque voluntatis actu præciso; si res secundum solam metaphysicam notionem spectetur. Ceterum re ipsa omnis lex positiva actum voluntatis includit. Imperium enim quo lex intimatur, actum præsupponit voluntatis. Idque demonstravit S. Thomas supra quæst. xvii. art. 1. *Imperare est essentialiter actus rationis: imperans enim ordinat eum cui imperat, ad aliquid agendum, intimando, vel denuntiando: sic autem ordinare per modum cuiusdam intimationis est rationis.* Imperium elicitur ab intellectu: idcirco, si absolute spectetur, nihil nisi rationem prodit. Verum quia re ipsa non producit ab intellectu, nisi præcedente voluntatis motu, a quo efficacitatem accipit; inde est quod re ipsa ad legem ferendam concurrat etiam voluntas.

IV. Obiicies 1. Scripturæ divinæ legem in voluntate constituunt. Nam David Psal. cxl. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.* Item Psal. xxxix. *In capite libri scriptum est de me ut faciam voluntatem tuam.* Quid quod leges Principum placita appellantur? Resp. iam dictum est, nullam legem positivam sine voluntatis actu ferri. Testimonia divina explicant quod reipsa fit: & modo rationi, ut ex supra allatis testimoniis patet, modo voluntati legem adscribunt. Porro S. Thomas vi rationis infert, in lege condenda potiores esse intellectus partes. Quod P. Suarez cit. *Lib. cap. v. num. 24.* asserat, melius intelligi legem naturalem, si in actu voluntatis lex constituatur, prodit quodnam sit illius erga S. Thomæ doctrinam obsequium, & propensio. Quod non ideo dico, quasi P. Suarez præsidio, S. Thomæ doctrina egeret; sed ut, data occasione, patefacerem, Auctorem hunc ab Angelici Doctoris via frequenter recedere. Sententiam S. Thomæ præter laudatos Iesuitas defendit P. Azorius cum aliis pluribus locis.

V. Notionem legis partitio eiusdem consequitur. Tamen sub finem superioris capituli indicata obiter fit iuris pro lege accepti divisio, nihilofecius lubet paullo clarius legis diversitatem exponere. Prima partitio est in æternam, & temporalem: quoniam lex aut in Deo, aut extra Deum est: Si in Deo, æterna; si extra Deum, temporanea sit oportet. Æternam legem sic describit S. Thomas 1. 2. quæst. xciii. artic. 1. *Lex æterna nihil aliud est quam ratio divinæ sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum.* Temporalis aut Deo, aut ab homine est: & dividitur in naturalem, & positivam. Naturalis est æternæ legis participatio quædam in creatura rationali; de qua infra sermo erit. Lex positiva ab aliquo potestatem habente condita est, quæ aut divina, aut humana nuncupatur. Positiva divina duplex. Altera lex veteris fœderis, quam Deus Angelorum ministerio Moysi, & Moyses populo Israelitico manifestavit, intimavitque. Altera est lex novi testamenti, quam Christus ipse præscripsit, & promulgavit ore proprio, & Apostolorum prædicatione universo mundo denunciavit. Positiva humana ab homine lata similiter duplex. Altera ecclesiastica, quæ rogatur vel a Pontificibus, vel a Conciliis. Altera civilis, quam condunt Principes, Reges, Imperatores &c.

VI. S. Thomas 1. 2. quæst. xci. art. 4. controversiam scitu dignam, quæque hic opportuna sedem habet, dispicit. Disputat, cur

præter legem naturalem, omnibus hominibus a Deo inlitam, & humanam, aliam condiderit positivam, quæ divina appellatur? Cui quæsitio hac magni momenti doctrina respondet. *Præter legem naturalem, & legem humanam necessarium fuit ad directionem humanæ vitæ habere legem divinam.* Et hoc propter quatuor rationes. Primo quidem quia per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad ultimum finem. *Et si quidem homo ordinaretur tantum ad finem qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis, non oporteret quod homo haberet aliquid directivum ex parte rationis supra legem naturalem, & legem humanitatis positam, quæ ab ea derivatur. Sed quia homo ordinatur ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanæ . . . ideo necessarium fuit ut supra legem naturalem, & humanam dirigeretur etiam ad suum finem, lege divinitus data.* Secundo quia propter incertitudinem humani iudicii, præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, contingit de actibus humanis diversorum esse diversa iudicia, ex quibus etiam diversæ, & contrariæ leges procedunt. *Ut ergo homo absque omni dubitatione scire possit quid ei sit agendum, & quid vitandum; necessarium fuit ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat quod non potest errare.* Tertio quia de his potest homo legem facere de quibus potest iudicare: iudicium autem hominis non potest esse de interioribus motibus, qui latent; sed solum de exterioribus actibus, qui apparent. . . . Quarto quia . . . lex humana non potest omnia quæ male fiunt, punire, vel prohibere: quia, dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis; quod est necessarium ad conversationem humanam. *Ut ergo nullum malum improbitum, & impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem divinam, per quam omnia peccata prohiberentur. Et istæ quatuor causæ tanguntur in Psal. xviii. ubi dicitur: Lex Domini immaculata, id est nullam peccati turpitudinem permittens: convertens animas, quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit; testimonium Domini fidele, propter certitudinem veritatis, & rectitudinis; sapientiam præstans parvulis, in quantum ordinat hominem ad supernaturalem finem, & divinum.*

VII. Quatuor hæc rationum momenta ab imis convellunt systema Putendorffii, Thomæ, & aliorum Lutheranorum, qui pueriliter iactant sese iuris naturalis scientiam instrau-

staurasse. Quid sola ratio valeat, gratia destituta, in Ethnicorum sapientibus patet: & evidentius in Lutheranis, Calvinianisque id constat. Hi enim, utpote rebelliores luci divinæ, & oppido magis ingrati cælestibus auxiliis, in crassiores errores lapsi sunt. Blaterent Barbeyracus, Budæus, Thomasius, ceterique, nos antiquorum testimoniis implere folia nostra. Quoniam, si ex fructibus plantæ, & ex messe agri qualitas colligitur: ut de melius ius naturæ quam ex naturæ voce, & unde clarius naturæ vox audiri quam ab iis qui naturæ donis abundantius ceteris affluerunt, potest? Testimonia S. Thomæ frequentissime promimus, non quod in obsequium Auctoris contineant luculentissimam, quam doctrinam contineant luculentissimam, quam carpere multi hætenus tentarunt, labefactare nemini datum fuit.

CAPUT III.

Sit ne lex propter communitatem, & bonum commune. De eiusdem necessitate, iustitia, & duratione.

I. **C**ommunitas duplex. Imperfecta prima, ut est privata domus, quæ communiter sibi sufficere non potest; perfecta altera, ut civitas. Rursus altera communitas est naturalis, in qua omne genus humanum convenit; politica, seu mixta altera, peculiari modo congregata. Priorem communitatem spectat lex naturalis. Posterior communitas aut est congregata sub divina lege sub aliquo capite; ut fuit olim Synagoga, & nunc est Ecclesia catholica; aut lege aliqua ab hominibus lata, ut sunt civitates, Respublicæ &c. Quibus præmissis, dicimus leges proprie non ferri propter communitatem imperfectam, sed perfectam tantum. Communitas imperfecta, ut est privata domus, non sibi sufficit ad humanam felicitatem comparandam; nec personæ quæ componunt domum, sibi præstare sufficiens iuvamen queunt. Nec paterfamilias potestate cogente, & æquali in omnes domesticos potitur. Diverso quippe modo dominatur in uxorem, in filios, in servos. Non est ergo in paterfamilias perfecta potestas legislativa, qua valeat unitatem quamdam moralem in domo constituturæ, prout requiritur ad legis naturam. Lex ergo perfecta communitatem, ut civitatem, provinciam, regnumque, spectat. Hæc omnia tradit S. Thomas 1. 2. quæst. xc. art. 3. ad 3. *Sicut homo est pars domus, ita domus est pars civitatis. Civitas autem est communitas perfe-*

ta . . . & ideo, sicut bonum unius hominis non est ultimus finis, sed ad commune bonum ordinatur; ita etiam & bonum unius domus ordinatur ad bonum unius civitatis, quæ est communitas perfecta. Unde ille qui gubernat aliquam familiam, potest quidem facere aliqua præcepta, vel statuta; non tamen quæ proprie habeant rationem legis.

II. Frequenter transcribo S. Thomæ testimonia, ut pudore suffundantur Lutheranis isti, qui iuris naturæ scientiam sibi arrogant. Legatur Pufendorfius *Lib. de iur. nat. & gent. cap. v.* ubi legem in communi exponit; & quisque iudicet, num quidpiam promat quod luculentius dictum a vulgari Casuista non fuerit.

III. Lex ergo a præcepto distinguitur, quod hoc uni, vel alteri homini, illa communitati indicitur. Nec tamen necesse est ut totam communitatem lex obliget; sed fat est ut vel totam, vel partem communitatis lex sibi subiciat; dummodo commune eiusdem communitatis bonum spectet. Contingere enim non raro potest ut bonum commune civitatis exigat quod una hominum conditio, & non altera legi subiciatur. Aliqui interdum distinguunt leges personales a lege publica. Sed eiusmodi locutiones minus exactæ sunt. Etiam privilegium quandoque lex vocatur, cum potius exemptio a lege sit.

IV. Triplici ratione lex a præcepto distinguitur. I. Lex communitatem directe spectat. II. Lex natura sua perpetua est. III. Præceptum a quocumque superiore imponi valet: legem ille solus ferre potest qui vel a Deo, vel a Republica potestatem accepit. Dum dicitur, legem directe spectare communitatem, non est sensus, quod lex spectet communitatem, quasi abstracte sumptam; sed personas, quæ communitatem componunt afficit: quandoque collective, quatenus præcipit, vel prohibet actum qui a sola præstari, vel omitti communitate potest; & interdum distributive, quatenus a singulis exequenda est, aut ab illis quorum lex expresse meminit, iuxta legum diversitatem.

V. Non solum lex communitatem, sed etiam eiusdem communitatis bonum spectat commune; ut docent omnes cum S. Thoma, qui 1. 2. quæst. xc. art. 2. perspicue hoc demonstrat, concluditque: *Unde oportet quod, cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum commune, quodcumque aliud præceptum de particulari opere non habeat rationem legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune: & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.* Omnis lex includit præceptum, quatenus vim præcipiendi habet; sed nullum præ-

saria est, ut lex naturali, & ut sic dicam, morali modo ad notitiam perveniat subditorum. Quoniam, ut lex legitime condita obliget, satis est ut nota sit communitati quæ servare illam debet; sive lex civilis sit, sive ecclesiastica.

VI. Ad leges civiles imperiales quod attinet, Imperator Iustinianus fancivit *Novel. lxxvi.* eas non obligare nisi post promulgationem factam in singulis provinciis. Dicitur enim in præfata *Novel. cap. i.* constitutiones pro testamentorum valore factas vim obligandi habere, ex quo in communi factæ sunt manifestæ. In provinciis autem, ex quo discretæ per Metropolitas palam factæ sunt, vel postea factæ fuerint. Et sub *Novellæ finem* in epilogo hæc adiciuntur. *Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc declarata sunt legem, præceptis propriis tua Eminentia omnibus faciat manifesta & qui in hac maxima civitate, & qui foris inhabitant, quatenus omnibus fiant palam quæ a nobis pro omnium cautela sancta sunt.* Quæ promulgationis forma tamen pro testamentis condendis instituta fuerit, usus tamen invaluit ut ceteræ quoque leges similiter promulgari debeant in provinciis Imperio subiectis.

VII. Petrus de Marca, Vanespen, & plures alii contendunt, eandem promulgationis formam servari in ceteris Regnis, imperio Romano non subiectis, ut in Regno Galliarum, in Belgio. Hoc ex usu & consuetudine pendet. Nam, si absolute res spectetur, sat est ut constitutio, seu lex in Metropoli, ubi Rex, vel Princeps sedet, promulgetur. Si quidem forma legis publicandæ in singulis provinciis habetur dumtaxat in *Novella Iustiniani*; sicuti etiam illa determinatio, quod post duos menses a die promulgationis factæ obliget. Ergo, hac *Novella* sublata, & iure communi spectato, singula Regna, & Principatus proprium morem, & consuetudinem servare debent.

VIII. Gravis controversia est de legibus pontificiis, seu ecclesiasticis. Varia fuerunt hætenus Theologorum placita. P. Cardenas in sua *Crisi tract. i. disp. ix. cap. xx. art. 11.* inquit, fuisse olim probabilem opinionem, quæ docuit, legem Pontificis non obligare, nisi sit in singulis provinciis, & diocesisibus promulgata: pro qua opinione laudat P. Dominicum Soto *Lib. I. de iust. quæst. i. art. 4. Angelum verbo Lex num. 13. Medinam i. 2. quæst. xc. art. 4. concl. 2. Caietanum. num. 1. 2. quæst. xc. art. 4. Carbonem de legibus Lib. III. disp. ix. Conradum i. 2. quæst. xc. art. 4. ad 2. Serrarium Tom. II. disp. de leg. Moli-*

nam disp. cccxcv. Becanum i. 2. tract. III. cap. vi. quæst. vi. Laymanum tract. iv. cap. III. Baldellum Lib. V. disp. xvii. Sa verbo Lex, Homobonum in Exam. Par. II. tract. xii. cap. III. quæst. x. Solum de potest. Conf. cap. ix. quæst. v. Mirandam Tom. II. quæst. xxv. artic. 4. Victorellum in not. ad Nav. cap. xxv. Trullenchum, Dianam, Toletum, Duvalium, Marcantium, & alios. Aliqui ex citatis Auctoribus, ut P. Soto, diserte docent, nisi Papa aliter sua lege expresserit. Alii ambigue loquuntur, & ut probabilem tantum hanc opinionem defendunt.

IX. Docet ibidem P. Cardenas, præfatam opinionem nulla frui probabilitate post decretum Alexandri VII. in quo damnantur sequentes propositiones. *Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post decretum Urbani VIII. Hæc est una propositio. Nona vero est eiusmodi. Post decretum Urbani VIII. potest Sacerdos, cui Missa celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta. Propositio vero duodecima hæc est. Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ab Episcopo facultate.* Quæ propositiones ideo damnantur, quia oppositum præceptum fuit in decretis a Paulo V. & ab Urbano VIII. Romæ dumtaxat promulgatis, minime in singulis provinciis. Porro Theologi, qui laudatas propositiones propugnant, eo nitentur fundamento, quod decretum Urbani VIII. non erat in provinciis evulgatum.

X. Post utriusque opinionis severum examen, nisi me omnia fallunt, ad certa capita restringi lis potest, ut dissidia cessent. Et primo certum est iure naturæ hanc in singulis provinciis promulgationem necessariam non esse; neque *Novellam Iustinianæ* astringere Pontifices ut suas leges laudata forma promulgent; immo nec astringere posse.

XI. Si praxis communis spectetur, leges Conciliorum & Pontificum consueverunt promulgari in singulis diocesisibus. Nec est quod Vanespen tam fuso sermone factum istud illustrare conetur. Quis est legislatorum qui legem suam ubique, nedum in provinciis, promulgari non desideret, & observari? Ut innumera monumenta præteream, Concilium Tridentinum *sess. xxiv. cap. i.* postquam declaravit invalida matrimonia clandestina, hæc in fine decreti adiecit. *Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia summa robur post triginta dies habere incipiat, a die*

a die primæ promulgationis in eadem parochia factæ numerandos. Ultro ergo fatemur, Pontifices, non solum ut benigniorem, suavioremque procedendi modum adhiberent, solitos esse, & fuisse hanc in singulis parochiis, neque in provinciis, legum ecclesiasticarum promulgationem curare; sed quia legislatores omnes nihil magis cordi habent, quam ut propriæ leges ad singulorum notitiam perveniant. Et reipsa Pontifices summi, dum aliam quam condunt legem, ad singulos Episcopos eam mitti iubent, ut in singulis diocesisibus illam promulgent, eiusdemque observantiam inculcent. Desinant ergo Vanespen, & ceteri adversarii exaggerare suave Christi regimen, benignitatem Ecclesiæ postulare, ut leges in singulis provinciis promulgentur; quoniam reipsa id præstat Ecclesia: neque sub hoc benignitatis & suavitatis prætextu falsam doctrinam fucare, & venditare studeant.

XII. Huc ergo difficultas recidit, utrum lex ecclesiastica, solummodo promulgatione Romæ facta, quæ ob aliquod impedimentum extrinsecus occurrens nequeat in singulis provinciis solemni forma promulgari, obliget fideles continuo ac isti moraliter certi sunt, legem latam esse, & Romæ promulgatam.

XIII. Adfirmo ego iuxta communem Theologorum, & Canonistarum sententiam: & si perspicue eam explicavero, non video quare ratione revocari in discrimen a quoquam iure possit. Antequam vero sententiam evincam, exponendum omnium primum est id quod leges ecclesiasticæ præcipere communiter solent. Porro quæ Pontifices communiter præscribunt, aut credenda, aut agenda sunt. Aut declarant anteriores leges, divinumque ius interpretantur; aut quidquam iubent quod ad mores formandos attinet. Quod post, quis dixerit legem a supremo Pontifice latam, qua aut fidei articulum declarat, aut res morum sanctitatem spectantes interpretatur, non obligare continuo ac Romæ promulgata fuerit, & ad fidelium notitiam pervenerit, etiam si ob aliquod impedimentum in provincia promulgata non sit? Alius ne supremus iudex, præter Concilia, & Pontifices, in iis quæ fidem, aut mores spectant? Cur ergo, solemni promulgatione Romæ peracta, vi obligandi fideles eiusmodi leges carebunt? Quid præsumendum est, benignam matrem Ecclesiam nolle subditos suos, nisi post factam in singulis provinciis legum promulgationem, astringere? Præsumptio hæc mera illusio est, statu quæstionis nostræ spectato. Nam reipsa Pontifices summi cupiunt, curantque, ut decreta sua in singulis paro-

chiis, immo fidelibus singulis inculcentur, nedum ut in singulis provinciis, & diocesisibus promulgentur. Quæstio nostra est, obligent ne pontificiæ leges solemniter Romæ promulgatæ, quoties accidit ut in provinciis, aut regnis non promulgentur; quando alioquin decretum absolutum est, moresque respicit, aut fidem? Quis præsumptioni locus, si contra Pontifices summi repugnant omissioni promulgationis? Quis præsumptioni locus, si lex, seu decretum omnes fideles indiscriminatim spectat? An Pontifices pro omnium fidelium instructione leges conderent, si promulgari tantum in propria ditione vellent? An decreta Alexandri VII. Innocentii XI. Alexandri VIII. adversus opiniones damnatas, tamen in singulis provinciis, & regnis non promulgata, fideles omnes non astringunt?

XIV. Quid quod, dum eiusmodi leges in aliquo regno, vel principatu non promulgari contingit, numquam promulgatio omittitur, aut impeditur ob ea quæ ad fidem, moresque attinent, sed dumtaxat ob politicas rationes? Quoniam Catholici omnes fatentur, Ecclesiam solam, seu illius Caput esse iudicem supremum eorum quæ fidei, aut morum sunt. Ergo, etsi ob rationes politicas non promulgentur in aliquibus regnis, vel provinciis ecclesiasticæ leges, non propterea obligare desinunt. Quoniam iis quæ fidei, aut morum sunt, nemo catholicorum Principum sese opponere vult; sed ea quæ hæc duo spectant, obsequio summo suscipiunt fideles omnes.

XV. Nec est quod opponas, legem non obligare, quando promulgata non est, undecumque promulgationis omisso proficitur. Quid mea interest legem non promulgari sive ob politicos respectus, sive ob alia rationum momenta. Quoties lex promulgata non est, sive ob hoc, sive ob aliud rationis momentum, illius obligatione non astringor. Huc tandem recidunt quorundam sophismata, ut scilicet leges eludant, fidelesque ab legum observantia eximant. Sed frustra. Nam vix aliquem repertum iri Theologum puto qui sententiæ, prout a nobis explicata est, repugnare velit. Nam quoties Pontifices leges condunt pro omnium fidelium regimine in iis quæ morum, & fidei sunt, ubique eiusmodi leges evulgari, & observari avent, nec per ipsos stat ne promulgentur; quin & absolute decernunt non semel expresse ubique locorum observandas esse, & omnia universalis promulgationis, & acceptationis argumenta perhibent.

XVI. Omnia in pauca redigo. Nemo ha-

minum reddunt, & maxime diuturnam, & felicissimam; & evitanda quæ vitam reddunt infelicem, & mortem accelerant. Næ isti sapientissimi Epicurei? Hæc est fundamentalis iuris naturæ regula, & quarumvis actionum norma? Norma ergo actionis humanæ, dum pro patria, pro virtute, pro religione, decertandum est, spreta patria, contempta religione, ea peragere quæ ventri consulunt, quæ diuturnam vitam constituunt? Hæc sunt effata sapientum Lutheranorum. Integer exscribens liber Thomasi esset, si omnes eiusdem crassissimas recensere aberrationes vellem. Sed ex ungue leonem lector cognoscet.

III. Samuel Pufendorfius, licet non adeo crasse ut Thomasi, de iure naturæ scribat, tamen & ipse, qui vulgo habetur ut principalis inter Lutheranos iuris naturalis interpretes, implicat, obscuratque eiusdem iuris ideam; immo pro iuris naturæ notione inane perhibet commentum. *Lib. II. de iur. nat. & gent. cap. cxi.* ideam iuris naturalis depingit, sed coloribus adeo diversis, & oppositis, ut assequi facile minime sit quam ipse proponere notionem velit. Illud est exploratum, plura falsa, & erronea docere, plura vera falsis interferere, & modo huc, modo illuc se se rotantem vix alicubi pedem figere. Communem iuris naturæ ideam improbat, post eam adoptare videtur, & perpetuis antilogiis semetipsum iugulat. Paucos ex multis quos ibi errores habet, hic delibabo, graviores *cap. seq.* confutaturus. Itaque Pufendorfius *cit. cap. III. §. 13.* reiicit communem doctrinam, dictata nempe rationis, quæ honestum & inhonestum, bonum & malum, modo infra explicando, ostendunt, homini ab Auctore naturæ indita, exactam præbere iuris naturæ ideam *citra ulteriorem informationem, aut meditationem . . . Sic, quod etiam in pueris, & rudi vulgo magna deprehenditur facilitas æquum ab iniquo discernendi, id ex ad suetudine provenit; dum a teneris annis, & statim atque usum aliquem rationis exserunt, vident bona probari, mala improbari, & illa in laudem, hæc in poenam sequi. Quorum quotidianum exercitium, & totius vitæ communis compages ad istum modum digesta, ita animos disponit, ut paucis dubitare succurrat, an aliter ista fieri possint.* Secundum itaque Pufendorfium principia naturalis iuris, seu naturæ lex ex populari informatione, ex usu, & assuetudine hauritur: non infita, sed acquisita est, ut clarius ibidem explicat. *Igitur hoc sensu lex naturalis nobis dictamen rectæ rationis asseritur, quod intellectui humano ea sit facultas, ut ex contemplatione conditionis*

humanæ liquido perspicere possit, ad normam eius legis sibi necessario vivendum; simulque investigare principium ex quo eiusdem præcepta solide, & plane demonstrari queant. Ut hæc confirmet, artificum exempla obtrudit. Illi, artes suas exercentes, quotidie proficiunt; & quamquam ex artis principiis & regulis ignorent sic agendi rationem demonstrare; id non impedit quominus illorum opera sint ad regulas artis exacta. Hæc sunt Lutheranorum effata post Reformationem excogitata. Ante hanc Reformationem omnes cæcutiere. Interim ante Deformationem Lutheranam Ethnicus Marcus Tullius hunc errorem prohibavit *Lib. II. de leg. ex communi Paganorum sententia inquis.* Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenis excogitamam, nec scitum aliquid esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum reget, imperandi, & benedique sapientia. Ita principem legem illam, & ultimam mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei: ex qua illa lex quam dii humano generi dederunt, recte est laudata. Est enim ratio mensque sapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea. Crassam Pufendorffii aberrationem refellit vel eiusdem Adnotator Ioannes Nicolaus Hertius in enarratione ad laudatum §. Nec multis est opus ut erroris falsitas evincatur. Quid? Homo ergo ab humano commercio seiunctus, qui ceterorum hominum disciplina, & præceptis non imbuatur, lege naturali carebit? Nemo inficiatur, optimam magistrorum informationem, educationemque plurimum ad ipsa iuris naturæ decreta feliciter penetranda, & exequenda conducere. Sed in hac instructione iuris naturæ legem constituere, error est manifestus. Alioquin tot essent iuris naturæ leges, quot sunt magistrorum opinionationes; quarum pravitate sæpe puerorum mentes ita inficiuntur, ut a naturali lege desciscant, subdit idem Marcus Tullius *Lib. II. Tuscul. Cum vero parentibus redditi, idest magistris traditi sumus; tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat.*

IV. Huic errori alium adicit peiorem Pufendorfius, qui *cit. cap. §. 14.* fundamentum legis naturalis potissimum in amore collocat propriæ utilitatis, & commodi: quoposito, omnis humana societas perturbatur. Hæc sunt eiusdem verba. *Id igitur primo homo habet commune cum omnibus animantibus, quicquid sensus sui inest, ut seipsum quammaxime amet, seipsum studeat omnibus modis conservare, quæ bona sibi videntur, nitatur acquirere, & ma-*

ta repellere . . . Et iste quidem cuiuslibet erga seipsum amor regulariter tam validus est, ut quævis inclinatio erga quemvis alium hominem ipsi cedat. Doctrina hæc Pufendorffii de iure naturæ, Lutheri Pseudopatriarchæ sui doctrine de christiana religione, velut ovum commodique primum est iuris naturæ fundamentum? Quis Ethnicorum tam immane pamentum? Quis Epicurum? Sed quæ subdit §. 15. audivimus. *Sic itaque perlequitur. Ex hisce positis facile est fundamentum legis naturalis invenire, scilicet manifesto adparet hominem esse sui conservandi studiosissimum, per se egenum, ad mutua commoda promovenda maxime idoneum. Eiusmodi animali, ut salvum sit, bonisque fruatur, quæ in ipsius conditionem heic cadunt, necessarium est ut sit sociabile, idest ut coniungi cum suis similibus velit . . . Neque enim per socialitatem hanc intelligimus præcise proclivitatem ad iungendas societates particulares, quæ etiam malo fine & modo iniuri possunt, ut est coniunctio latronum.*

V. Plura alia transcribere negligo, ut prolixitatem devitem. Illud admoneo, plura eodem in capite Pufendorffium habere quæ vera sunt, quia communia, & a nostris accepta Scriptoribus: quæ omnia ipse implicavit, ut aliquid novi promeret e penu suo. Sed vix aliquid illius proprium est quod error non sit. Secum ipse pugnat, & frigidum, & calidum eodem ore profert. *Loc. cit. §. 20.* scribit quod scilicet plures homines in libertate naturali constituti ad ista dictata (rationis) servanda conspiciant; diutius tamen eadem baudquam subsistent quam ipsorum consensus duraverit. *Neque solum, si omnes, qui conspiraverunt simul, discedere placuerit, obligatio exspirabit (sicuti iam quando a pactis mutuo consensu resistitur, fieri solet) sed etiam durante eo consensu vis obligandi deerit: quippe cum illud dictamen rationis de servandis pactis non vim legis induerit, id quod supponitur; adeoque etiam singulis pro libitu, ceteris licet dissentientibus, ab eiusmodi placito licebit abire.* Vides hominem philosophantem, veluti nauam absque clavo navigantem, huc atque illuc pugnantium fluctuum impetu rapi. Scopum, quo pergat, non habet; quia a certa fixaque communi doctrina descivit, ut novus iuris naturæ magister appareret. Sed, unde sibi captare gloriolæ auram credidit, inscitia notam contraxit. Rationis dictata, indita a supremo Numine, fixa sunt, nulli mutationi obnoxia: & ad ista, ceu ad amissum, revocanda sunt hominum pacta, & commer-

cia: non ab hominum consensu, sed a Deo vim obligandi dictata ista receperunt, pro ut infra explicaturi sumus. Quis inficias ire ausus fuerit, clarissimum hunc iuris naturæ magistrum ad impii Hobbessii castra transiisse, & ius naturæ in sola hominum opinionone constituisse? Verum de hoc infra.

VI. Quæ de hominis socialitate scribit, extranea sunt, & falsa. Hominem animal sociale esse non sibi tantum, sed aliis natum, fatentur omnes, & ante Pufendorffium, eiusque Deformationem luculentius hoc docuerunt quotquot hac de re scripsere. At nemini unquam in mentem venit, in hac socialitate legem naturalem sitam esse. Socialitas hæc materia est, a naturæ lege dirigenda. Nonne & bruta ipsa ad mutuam societatem, & coniunctionem inclinant? Datur lex promiscua, seu iuxta Stoicos prima, quæ hanc communem cum brutis socialitatem dirigit. Sermo nunc est de lege rationis, quæ propria solius hominis officia moderatur. Ergo non in socialitate, brutis communi, sed in ratione, homini soli propria, sita est lex naturalis. Nec Pufendorffii aberratio maiore confutatione eget.

CAPUT IX.

Homo exlex natura sua repugnat. Bonitas & turpitudine ante omnem legem insunt actionibus. Errores Hobbessii, Osiandri, Seldeni, Pufendorffii, aliorumque Protestantium auctoritate M. Tullii Ciceronis refelluntur.

I. Homo natura sua exlex nuncupatur, qui nulla lege ante suam liberam determinationem obstringitur, sed ei pro ratione & lege stat sua voluntas. Hominem hunc repugnare asserimus, quia ante eius liberam determinationem insunt intrinsecus rebus, seu officiis bonitas, aut malitia. Bonum situm in ordine est, perficitque rem cui inest; malum, seu turpitudine, quæ in recessu ab ordine residet, eandem inficit. Omnes actiones humanæ liberæ vel perficiunt corpus animumque, aut imperfectionis labem eidem aspergunt. Si res omnes ante quamcumque legem indifferentes essent, homo re ipsa natura sua esset exlex: quia innata obligatione conformandi actiones suas cum rebus ipsis, modo inferius explicando, minime astringeretur. Obligatio enim connexio est actionis cum ordine rebus ipsis intrinsecus hærente. Et quoniam ordinem hunc rebus hærente dicimus, ante omnem exteriorem legem, liberumque imperium; idcirco hominem

læ sint; reponunt, quia aut turpia, aut honesta sunt natura sua. Et en illos perpetuo involutos circulo. Eadem semper chorda oberat Pufendorfius, & sophistam agit. Circulum ipse sibi fingit, & cavillatur. Nos dicimus, ideo res turpes, aut bonas esse: quia aut ordinem produnt cum essentia divina, prima regula, & omnium rerum fonte; aut ab eadem deflectunt. Si autem ultra pergis, & inquiras, cur ante omnem legem consentanea, aut dissentanea sint primæ regulæ; non reponimus, quia aut turpia, aut honesta sunt. Sed dicimus, quia omnes res creatæ pendunt ab essentia divina, tamquam a prima causa exemplari, seu a prima archetypa idea, quam Deus contemplans omnia creat, disponit, & ordinat. En principium, in quo sistimus. Quodnam hic vitiosi circuli vestigium? Aut negat Pufendorfius, omnia a divina essentia, tamquam a prima exemplari causa, pendere, & ab ipso Deo, tamquam ab effectrice causa, produci; aut secus. Si primum; Atheismum prodit. Si secundum; ergo aut ordinem expriment cum divina essentia, & ecce honestatem; aut eidem dissentanea sunt, & ecce turpitudinem. Cedo. Cur paries iste distortus sit? Quia, inquis, ad normam non conformatur. Bene habet. Sin ulterius pergo percontari: Ecce ad normam non conformatur? quid repones? Non aliud sane, nisi quia a norma recedit. Circulo ne vitioso implicaris? Ediffere, cur par, & impar pugnent? Cur duo, & tria conficiunt quinque? Quid hincit homo iuris naturæ illustrator? Quis non videt, baculo Aristotelæo, ut aiunt, non argumentatione confutandos illos esse sophistas qui prima principia, & quæ natura sua nota sunt, demonstratione evincenda contendunt? Asinum Tenebrionem, & omnibus scyphantis, & nebulionibus nequiores postulat Nicolaum Beckmanum Lutheranum, sed postea, eiurata Lutheranæ hæresi, Catholicum, quod errorem hunc refutaverit. Nihil stolidius inlclamat, quam aliqua con ffituere quæ turpia, aut honesta sint antecedenter ad legem voluntariam. Nos, utpote honestatis amatores, non quibus ille meretur, sed iis quæ nos decent, vocibus ab illo percontabimur, an, sicut tria, & duo sunt æqualia quinque, ita quinque sint æqualia tribus, & duobus antecedenter ad omnem legem? Quidquam ne stoliditatis redolet, asserere has veritates disputandas esse? Minus ne veræ hæ sunt propositiones, quæ praxim spectant? Deus est colendus, vitandum mendacium, periurium, fraus. Deo nec placere, nec probari flagi-

tium potest. Nullum Deo principium prius; sed ab æterna essentia divina, ceu a prima regula, necessario rerum ordines dimanant. Potest Deus creare, aut non creare pro suo arbitrio quæ ei libucrit; at posito quod aliqua creare velit, iuxta ordinem necessarium, quem hæc expriment cum sua divina essentia, regula prima omnium rerum, disponere illa debet, ut mox fufius dicturus sum.

VII. Interim lubet auctoritate M. Tullii Ciceronis recensitos Protestantium errores labefactare. Stoliditatis arguit Pufendorfius Scholasticos, quod doceant, natura sua honesta, aut turpia esse quæ naturæ lege præcipiuntur, aut vetantur. Contra Cicero dementiæ dicam impingit Hobbesio, Pufendorfio, Seldeno, Osandro; ceterisque Protestantibus, qui oppositum docent. Et primum illum crassissimum errorem convellit quem superiore capite explosi, quo nempe ab utilitate, iuris naturæ principia repetuntur. Inquit enim Lib. I. de leg. Si, ut iidem dicunt, utilitate omnia metienda sunt; negliget leges, easque perumpet, si poterit, is qui sibi eam rem fructuosam putabit fore. Ita fit ut nulla sit omnino iustitia, si neque natura est, & ea quæ propter utilitatem constituitur, utilitate alia convellitur, atque si natura confirmatura ius non erit, virtutes omnes tollantur. Ubi enim liberalitas? Ubi patriæ caritas? Ubi pietas? Ubi aut benemerendi de altero, aut referendæ gratiæ voluntas poterit existere? Nam hæc nascuntur ex eo quod natura propensi sumus ad diligendos homines, quod fundamentum iuris est.... Quod si populorum iussis, si Principum decretis, si sententiis iudicum iura constituerentur, ius esset latrocinari, ius adulterari, ius testamenta falsa supponere, si hæc suffragiis, aut scitiis multitudinis probarentur.

VIII. Nec est quod Pufendorfius obtrudat Lib. II. cap. cxi. §. 4. Deum reapse prohibuisse turpia, & præcepisse honesta; atque adeo supervacaneum fore, & petulans quæ-rere quid facere potuerit, cum constet quid fecerit. Nam reponit continuo Cicero. Quæ si tanta potestas est stultorum sententiis, atque iussis, ut eorum suffragiis rerum natura vertatur; cur non sanciant ut quæ mala, perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, ac salutariibus? Aut cur, cum ius ex iniuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo? Atqui nos legem bonam a mala nulla alia via, nisi naturæ norma dividere possumus, nec solum ius, & iniuria diiudicatur, sed omnino omnia honesta, ac turpia: nam & communis intelligentia nobis notas res efficit, eaque in-

animis nostris inchoavit, ut honesta in virtute ponantur, in vitiis turpia. Hæc autem in opinione existimare, non in natura posita, vere dementiis est. Nec dementiæ notam Pufendorfius diluit, dum argutatur, petulantiam esse inquirere quid Deus facere potuerit, cum constet quid fecerit. Nam iure & evidenter inferimus, Deum potuisse mendacium, odium, fraudem præcipere, positione facta quod indifferentia omnino sint officia hæc. An non quilibet legislator præcipere, aut vetare iure valet ea quæ natura sua indifferentia sunt, dum, omnibus pensatis, id expedire bono publico iudicaverit? Quid ni ergo & Deus? His angustiis pressus Pufendorfius secum pugnat, cit. Lib. II. cap. cxi. §. 4. Fatetur ex una parte, postquam destinavit Deus creare animal rationale, & sociale, necessitate hypothetica consequi ut legem eidem congruentem aptare debuerit; at simul inlclamat, hoc minime impedire quin omnes actiones ante legem fuerint indifferentes. Quæ contradictio adeo manifesta est, ut nulla egeat confutatione. Barbeyracus irrito conatu defendere in notis ad Gallicam versionem Pufendorfium admittitur. At ego, ne prolixior sim, eiusdem cavillationes, ut inanes, prætere-

CAPUT X.

S. Thomas in antecessum errores Hobbesii, Pufendorfii, aliorumque labefactavit. In vitis argumentis probat, honestatem, & turpitudinem actionibus inesse ante omnem legem.

I. Caput istud eo spectat, ut quorundam sciorum incertiam redarguam, & Lutheranorum, Calvinistarumque, sibi iuris naturæ illustrationem falso vindicantium, festivam iactantiam, ne dicam petulantiam, retundam: Quod ut præstem, ob oculos re-præsentare quæ adversus istorum errores in antecessum Angelicus Doctor scripsit, operæ pretium existimavi. Capite superiore unius Ethnici Ciceronis testimoniis Hobbesianos, & Pufendorfianos errores profligavi. In præsentia unius Ecclesiæ Romanæ Doctoris argumentationibus eisdem labefactare errores in votis ac animo est. Prolixa sunt quæ ex Angelico transcribam, sed utilia. Colligent quippe heinc Pufendorfiani, quanta argumentorum copia, quantaque orationis perspicuitate veritates quæ nunc in discrimen adducuntur, firmaverit, atque a pluribus sæculis muniverit AQUINAS noster, iuxta quem,

velint, nolint, noctuæ in conspectu solis, & pygmæi in conspectu gigantis sunt novi aquilonares iuris interpretes.

II. Controversiam nostram ex instituto S. Thomas dirimit, & omni argumentorum genere evincit Lib. III. cont. Gent. cap. cxxxix. cuius hic est titulus: Quod in actibus humanis sunt aliqua recta secundum naturam, & non solum quasi lege posita. Hanc thesim sequentibus argumentis demonstrat.

III. Ex præmissis autem apparet quod ea quæ lege præcipiuntur, rectitudinem habent, non solum quia sunt lege posita, sed etiam secundum naturam.

1. Ex præceptis enim legis divinæ mens hominis ordinatur sub Deo, & omnia alia quæ sunt in homine, sub ratione. Hoc autem naturalis ordo requirit, quod inferiora superioribus subdantur. Sunt igitur ea quæ lege divina præcipiuntur, secundum se naturaliter recta.

2. Præterea. Homines ex divina providentia sortiuntur naturale indicatorium rationis, ut principium propriarum operationum. Naturalia autem principia ad ea ordinantur quæ sunt naturaliter. Sunt igitur aliqua operationes naturaliter homini convenientes, quæ sunt secundum se rectæ, & non solum quasi lege posite.

3. Præterea. Quorumcumque est natura determinata, oportet esse operationes determinatas, quæ illi naturæ conveniunt: propria enim operatio uniuscuiusque naturam ipsius sequitur. Constat autem hominum naturam esse determinatam. Oportet igitur operationes esse aliquas secundum se homini convenientes.

4. Adhuc. Cuicumque est aliquid naturale, oportet etiam esse naturale id sine quo illud haberi non potest: natura enim non deficit in necessariis. Est autem homini naturale quod sit animal sociale, quod ex hoc ostenditur quod unus homo solus non sufficit ad omnia quæ sunt humanæ vitæ necessaria. Ea igitur sine quibus societas humana conservari non potest, sunt homini naturaliter convenientia. Huiusmodi autem sunt unicuique, quod suum est, conservare, & ab iniuriis abstinere. Sunt igitur aliqua in humanis actibus recta.

5. Amplius. Supra ostensum est quod omnis homo naturaliter hoc habet quod utatur rebus inferioribus ad suæ vitæ necessitatem. Est autem aliqua mensura determinata, secundum quam usus prædictarum rerum humanæ vitæ est convenientis: quæ quidem mensura si præmittatur, fit homini nocivum; sicut apparet in sumptione inordinata ciborum. Sunt igitur aliqui actus homini naturaliter convenientes.

6. Item.

6. Item. Secundum naturalem ordinem corpus hominis est propter animam, & inferiores virtutes animæ propter rationem; sicut & in aliis rebus materia est propter formam, & instrumenta propter principalem agentem. Ex eo autem quod est ad aliud ordinatum, dicitur ei auxilium provenire, non autem ali-quod impedimentum. Est igitur naturaliter re-ctum quod sic procuretur ab homine corpus, & inferiores vires animæ, ut ex hoc & actus rationis, & bonum ipsius minime impediatur, magis autem iuvetur. Si autem secus accide-ret, erit naturaliter peccatum. Vinolentiæ igitur, & comestiones, & inordinatus vene-reorum usus, per quæ actus rationis im-peditur, & subditur passionibus, quæ liberum iudicium rationis esse non sruunt, sunt natu-raliter mala.

7. Præterea. Unicuique naturaliter conve-niunt ea quibus tendit in suum finem natura-lem. Quæ autem e contrario se habent, sunt ei naturaliter inconvenientia. Osum est enim supra quod homo naturaliter ordinatur in Deum sicut in finem. Ea igitur quibus homo inducitur in cognitionem, & amorem Dei, sunt naturaliter recta. Quæcumque vero e contra-rio se habent, sunt homini naturaliter mala. Patet igitur quod bonum, & malum in huma-nis actibus non solum sunt secundum legis po-sitionem, sed etiam secundum naturalem ordi-nem. Hinc est quod in Psal. XVIII. dicitur, quod iudicia Domini sunt vera, iustificata in semetipsis. Per hoc autem excluditur pos-itio dicentium, quod iusta & recta sunt secun-dum legem posita.

IV. En quam verum sit id quod initio dixi, S. Thomam Hobbesianos, Pufendorianosque errores præfocasse. Iampridem enim ante S. Doctorem errores huiusmodi evulgati erant. Quare, sicut Pseudopatriarcha Lutherus in religionis negotio non novas, sed antiquas ex orco revocavit hæreses; sic eiusdem discipuli in iuris naturæ controversiis, non no-vi quidquam, sed vetustos errores in scenam reduxerunt. Non est ergo, ut inquit Hiero-nymus adversus Vigilantium, quod gloriari queant, quasi sint novi sceleris reperto-res. Erumpant in medium omnes Hobbesiani, & Pufendorfiani, & agmine facto, septem quæ ab Angelico Doctore producta argumenta sunt, aggrediantur. Nihil hætenus adversus eadem excogitarunt. An negabunt novi isti iuris naturæ insauratores, partem inferiorem esse toto, atque propter totum factam, corpus spiritui, inferiora superioribus, & creata om-nia Deo subiecta? Negabunt ne hominem ratione præditum, atque animal sociale?

Ergo normam ad quam hæc socialitas confor-metur, admittant oportet. Porro norma & regula istius socialitatis, quæ omnem legem antecedit, est quod unicuique id quod suum est, conservetur, & ab iniuriis absteineatur. Sine istis quippe consistere socialitas nequit. Non ergo socialitas ipsa norma est, sed ma-teria normæ subiecta. Si homo in se specta-tur, an pluribus non eget ut vivat? Nonne ante omnem legem inordinata ciborum sum-ptio noxia eidem est? Evidenter itaque con-stat humanis actibus ordinem naturalem in-esse, qui regula bonitatis, aut malitiæ sit. Hæc adeo luculenta sunt, ut disputando ob-scurentur potius quam illustrentur. Quo-niam, inquit M. Tullius, ius est non scri-ptum, sed natum: quod non didicimus, acce-pimus, legimus; verum a natura ipsa arri-pimus, hausimus, expressimus; ad quod non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.

V. Sed ipsum S. Paulum audiamus ad Rom. II. Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt; eius-modi legem non habentes ipsi sibi sunt lex. Ut omnia quæ hoc in capite dicta sunt, magis sint tibi perspicua, ob oculos habeas velim illud luculentum S. Thomæ principium, nempe: Homines ex divina providentia sortiuntur naturale indicatorium rationis, ut princi-pium propriarum operationum. Naturalia au-tem principia ad ea ordinantur quæ sunt natu-raliter. Sunt igitur aliquæ operationes natu-raliter homini convenientes, quæ sunt secun-dum se rectæ, & non solum quasi lege positæ. Inditum homini est naturale iudicium ratio-nis? Ergo necessario consequitur, admitten-dum esse in actionibus ipsis istius iudicii ob-iectum. Hoc autem obiectum est rectitudo, quæ scilicet obiectiva appellatur. Prætereo docta commentaria in hunc articulum Fran-cisci Ferrariensis, inter Scholasticos, quos no-vi iuris interpretes derident, valde celebris.

C A P U T X I.

Fundamentalis ne, an formalis dicenda sit honestas, vel malitia, quæ antecederet ad legem actionibus hæret.

I. P R O P O S I T A E quæstioni ansam dedit P. Ga-briel Vasquez vir acerrimi ingenii, qui x. 2. disp. cl. cap. III. defendit, naturam ra-tionalem esse primam honestatis moralis regu-lam. Si huic naturæ actus conformes fue-rint, honesti; si difformes, turpes fiunt. Ratio P. Vasquezii est doctrina superiore ca-pite tradita. Sunt, inquit ille, actiones na-tura

tura sua & intrinsecus ita malæ, ut nulla extante lege, sive æterna Dei, sive iudicio rationis prohibente, malitiam prodant: & e contrario aliæ sunt natura sua ita honestæ, ut antecederet ad omnem divinam volun-tatem, & rationis dictata tales sint. Porro aliqua assignari regula debet huius honestatis, vel malitiæ. Non voluntas divina, non iu-dicium rationis. Ergo ipsa natura rationalis secundum suam essentiam spectata.

II. Hæc doctrina, inquit eximius Doctor P. Suarez Lib. I. de leg. cap. v. num. 5. qua-tenus spectat honestatem, aut malitiam, in-trinsecus actionibus quibusdam hærentes, ve-ra est; falsa vero, prout loco naturalis le-gis prohibentis, aut vetantis assignat ipsam animam rationalem. Quandoquidem natura rationalis, absolute spectata secundum sua predicata essentialia, nec præcipit, nec pro-hibet, nec dirigit, nec illuminat. Ergo legis notionem habere nequit.

III. Communiter Theologi omnes senten-tiam P. Vasquez reiciunt: & licet verum sit actiones plures intrinsecus honestas, aut turpes esse; falsum tamen est illarum honestatem, aut turpitudinem repetendam esse a difformitate, aut conformitate cum ipsa animæ rationalis essentia ob rationem assi-gnatam.

IV. Porro Theologi communiter, ut ab ar-gumentatione P. Vasquezii, propugnanti in-trinsecam actuum humanorum honestatem antecederet ad iudicium rationis, volun-tatemque Dei, sese expediant, respondent, actiones antecederet ad omnem legem honestas, aut turpes esse fundamentaliter, seu formaliter. Salmanticenses tract. xx. cap. II. punct. 3. num. 5. inquirunt: Si enim amor Dei non præcipereetur ab aliqua lege, non esset bonus formaliter, sed tantum fundamentaliter: & similiter odium Dei, nisi aliqua lege pro-hibereetur, tantum esset malum, & peccatum initiative, & fundamentaliter. Pro hac sen-tentia laudant ceteros Thomistas.

V. P. Ignatius de Camargo Lib. II. contr. IV. art. I. num. 24. vir meo quidem iudi-cio perspicacissimus, fatetur, maximum fore absurdum, quod recensita obiecta possent, aut non possent prohiberi. Quemadmodum nos adversus Hobbesium & Pufendorfium de-monstravimus reapse ita evenire posse, si amor Dei, odium Dei, fraus, mendacium, similesque actiones essent omnino indifferen-tes. Verum, ut aliqua actio non contingen-ter, sed necessario a lege æterna Dei & natu-rali præcipiatur, aut prohibeatur, opus haudquaquam est ut in signo antecedente le-

gem æternam præcipientem, aut prohiben-tem habeat consummatam perfectamque bo-nitatem, aut malitiam moralem; sed fat est quod sit natura sua vel conformis, vel repu-gnans ultimo fini naturæ rationalis, seu essen-tiæ divinæ, primæ regulæ & mensuræ cuius-que moralitatis per accessum, aut recessum ab illa: hoc ipso enim debet necessario aut præcipi, aut prohiberi ab Auctore naturæ. In illo ergo signo priori ad legem laudatæ actiones habent malitiam, vel bonitatem, non perfectam, sed inchoatam, valem, im-perfectam, quæ appellari *fundamentalis* solet.

VI. Nemo non videt, quæstionem hanc verborum esse, non rei. Theologi isti omnes in id consentiunt, quod actiones quæ consti-tuunt obiectum iuris naturalis præcipien-tis, aut vetantis, non esse indifferentes, sed natura sua repugnantes, aut convenientes ultimo fini creaturæ rationalis in signo an-tecedente omnem legem. Heinc legitime inferunt, necessario, & non libere, prohi-bendas, aut præcipiendas a Deo auctore natu-ræ esse. Quod postea honestas, aut mali-tia, quæ in hoc accessu, vel recessu ab ulti-mo fine fundatur, sit vialis, inchoata, & imperfecta, aut formalis, & perfecta; nomi-nis, non rei, aut saltem minimi momenti quæstio est. Nam tota controversia versatur circa conceptiones obiectivas, & rationis si-gna. Nullum quippe temporis momentum est in quo, exempli gratia, odium Dei, menda-cium, blasphemia, & cetera huiusmodi non fuerint prohibita. Quare semper, & ab æter-no eiusmodi actiones reipsa malæ formaliter fuerunt. Solum ergo disputatur, utrum in illo signo in quo intellectus metaphysica præ-cisione considerat laudatas actiones consen-taneas, aut dissentaneas ordini, ultimoque fini creaturæ rationalis, ante legem æter-nam, & naturalem, in signo posteriori eas-dem vetantes, formalem perfectamque, aut valem & imperfectam malitiam, honesta-temve prodant.

VII. Quamquam res tanti momenti non sit, ut severius exigat examen, tamen, ut mea præfert opinio, si preste, & metaphysico rigore loquendum sit, hæc scholasticorum Theologorum doctrina vera est. Tum quod nulla actio quæ plures excipit metaphysicas præcisiones, & conceptiones, totam suam aut bonitatem, aut malitiam haurit ab uno solo respectu, seu secundum unam solam conside-rationem, sed secundum ea omnia quæ actio illa necessario reipsa exigit. Porro actio sua-pte natura inordinata, ut odium Dei, neces-sario vetari exigit. Ergo consummatam per-

festamque malitiam suam accipit tum ab ipsa repugnantia cum ultimo fine, tum a lege æterna & naturali, illam necessario prohibente. Tum quod hoc pacto consistit communis SS. Patrum, & Theologorum loquendi usus: omnes quippe Patres, & Theologi per ordinem adversus legem peccatum definiunt. S. Augustinus Lib. XXII. *cont. Faust. cap. xxvi.* hanc peccati definitionem, ab omnibus Theologis susceptam, tradit. Peccatum est dictum, factum, concupitum contra legem æternam Dei. Est autem lex æterna ratio, vel voluntas Dei. Item ad illa Psalmi cxviii. verba. *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ, idemet Augustinus* inquit: *Si prævaricatores sunt omnes peccatores terræ, nullum est utique sine prævaricatione peccatum: nulla est prævaricatio sine lege: nullum est igitur, nisi in lege peccatum.* Tandem idem Augustinus Lib. de peccat. merit. & remis. cap. xvi. *Neque peccatum erit, si quid erit, si non divinitus iubeatur ut non sit.* Similia habent ceteri Patres, qui non secundum metaphysicas præcisiones, sed ut reipsa peccatum perpetratur, definiunt. Porro reipsa perpetrari peccatum contra legem naturæ nequit, nisi violando legem: quia ab æterno lex æterna actiones sua natura turpes prohibuit.

VIII. Finem huic capiti imponit Doctor Angelicus, qui de more & difficultatem, & resolutionem paucis, sed significantibus verbis, nobis exhibet. Totam quam hæcenus versavimus difficultatem sibi opponit 1. 2. quæst. lxxx. art. 6. arg. 4. *Ex hoc dicitur aliquid esse prohibitum, quia legi contrariatur. Sed non omnia peccata sunt mala, quia prohibita: sed quædam sunt prohibita, quia mala. Non ergo in communi definitione peccati debuit poni, quod sit contra legem Dei. Cui argumentum hoc præbet responsum. Dicendum, quod cum dicitur, quod non omne peccatum ideo est malum, quia est prohibitum, intelligitur de prohibitione facta per ius positivum. Si autem referatur ad ius naturale, quod continetur primo quidem in lege æterna, secundario vero in naturali iudicatorio rationis humanæ, tunc omne peccatum est malum, quia prohibitum. Ex hoc enim ipso quod est inordinatum, iuri naturali repugnat.* Capite superiore septem argumentis demonstravit Angelicus Doctor ante legis positionem plures actiones aut inordinatas, aut ordinatas esse, atque adeo turpes, aut honestas. Ergo aut repugnant iuri naturæ, aut conveniunt. Ergo prohibendæ, aut iubendæ. In signo antecedenter ad legem illam turpitudinem inordinatam, aut

honestatam ordinatam habent, quæ necessariam exigunt aut prohibitionem, aut iustionem. Politica necessaria lege aut prohibente, aut vetante, tum completa consummataque malitia plenæ sunt.

IX. Fusius fortasse quam par fuerat, disputatum hoc de argumento est: non inficior. Sed idcirco tribus integris capitibus hanc dispicere quæstionem volui, ut pudore suffundantur iactabundi iuris naturæ interpretes novi, qui eiusdem naturæ inscitiam exprobrare Theologis scholasticis non erubescunt. Quis namque illorum Protestantium, qui errores Hobbesii, & Pufendorfsii confutarunt, tanta præcisione, perspicuitate, & argumentorum copia spartam hanc exornavit? Nemo sane. Sileant ergo, suasque imposturas adversus Scholasticos retractent.

C A P U T XII.

Legis naturalis pictura. In quo sita vera illius notio sit, ex doctrina S. Thomæ explicatur.

I. Hæcenus de materia legi naturali subiecta: in præsentia de ipsa lege disputandum est. Lex naturalis primum omnium considerari sub duplici aspectu potest, nempe respectu hominis, & Dei. Si comparate ad hominem spectetur, duplicem prodit relationem, alteram obiectivam, quæ est ordo ille rebus inhærens de quo supra sermo fuit; alteram formalem, ipsi intellectui hærentem, scilicet lumen illud quo ordo rebus insitus cognoscitur. Lex naturalis in Deo naturæ auctore duplicem quoque respectum prodit: alterum obiectivum, qui est ipsa essentia Dei, idea archetypa, & exemplaris omnium ordinum, rerumque creaturarum; alterum formalem, qui est ipsa æterna ratio, qua Deus suam infinitam essentiam, omnesque ordines, & rerum relationes cum eadem necessario connexas contemplando, omnia decernit, præcipit, aut vetat iuxta ordinem & relationem, aut repugnantiam cum eadem divina sua essentia. Lex ergo æterna respectu Dei est ipsa æterna ratio, quæ, suam essentiam meditando, secundum ordinem rerum ad ipsam, vel ab eadem recessum, præcipit, aut vetat. Hinc potest utique Deus creaturas producere, & non producere; at, facta positione quod velit easdem creare, servandi sunt ordines quos res producendæ habent cum ultimo fine suaque divina essentia. Igitur lex æterna prima regula est; lumen animæ rationali impressum secunda cuiusque humanæ operationis. Quæ omnia perspicue

do-

docet S. Thomas 1. 2. quæst. xci. art. 2. *Lex, cum sit regula, & mensura, dupliciter potest esse in aliquo: uno modo sicut in regulante, & mensurante; alio modo sicut in regulato, & mensurato: quia, in quantum participat aliquid de regula, vel mensura, sic regulatur, vel mensuratur. Unde, cum omnia quæ divinæ profuratur, a lege æterna reguntur, & mensurantur, manifestum est quod omnia participant aliquantulum legem æternam, in quantum scilicet ex impressione eius habent inclinationes in proprios actus, & fines. Inter cetera autem rationalis creatura excellentiori quodam modo divinæ providentiæ subiacet, in quantum & ipsa sit providentiæ particeps, sibi ipsi, & aliis providens. Unde & in ipsa participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur.* David Propheta, subdit Angelicus, hanc quæstionem proponit illorum ore qui iustitiæ opera sibi manifestari postulabant. *Quibusdam quærentibus (pergit S. Thomas) quæ sint iustitiæ opera, subiungit: Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Cui quæstioni respondens dicit: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; quæsi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, & quid sit malum, quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud sit quam impressio divini luminis in nobis. Unde patet quod lex naturalis nil aliud est quam participatio legis æternæ in rationali creatura.*

II. Hæc est veluti generalis pictura, seu specimen quoddam legis naturalis. De eiusdem notione disputant Theologi. Aliqui pro eodem accipiunt legem naturalem, synderesim, & conscientiam: quæ tria tamen maxime differunt. Nam lex naturalis est ordinatio rationis, nobis a Deo impressa; synderesis lumen est naturale, quo ipsam divinam ordinationem cognoscimus: conscientia vero dictamen practicum intellectus est, quo legem ipsam applicamus, & iudicamus quid hic & nunc agendum sit. Synderesis versatur circa principia generalia absque ullo discursu, quæ ignorare nemo valet; ut bonum est amandum, malum fugiendum. Conscientia contra, media ratiocinatione, seu, ut ait Angelicus, *sylogismo practico* suas elicit conclusiones. Hinc tot conscientiarum, quot homines; immo idem homo pro temporum, affectuum, & cognitionum diversitate, variam sibi conscientiam format. Lex autem naturalis semper eadem est, semperque sibi constans.

III. Legis naturalis ideam aliqui collocant *Conc. Theol. Tom. VI.*

in ipsa natura rationali secundum se spectata. Alii legem hanc contendunt esse ipsum lumen naturale, quo discernimus honesta, & turpia: non tamen in ipso actu discernendi, sed in habitu eam constituunt. Plures alii eam in ipso actu sitam volunt. Primam opinionem supra reieci. Videndum itaque, sita ne sit lex ista in habitu, vel in actu, aut in potentia, vel in ipso lumine.

IV. S. Thomas 1. 2. quæst. xciv. art. 1. docet, legem naturalem non esse habitum proprie acceptum, inquit: *Dicendum, quod aliquid potest dici esse habitus dupliciter. Uno modo proprie, & essentialiter; & sic lex naturalis non est habitus. Dicitur enim supra, quod lex naturalis est aliquid per rationem constitutum; sicut etiam propositio est quoddam opus rationis. Non est autem idem, quod quis agit; & quo quis agit. Aliquis enim per habitum Grammaticæ agit orationem congruam. Cum igitur habitus sit quo quis agit, non potest esse quod lex aliqua sit habitus proprie, & essentialiter. Alio modo potest dici habitus id quod habitu tenetur; sicut dicitur fides id quod fide tenetur. Et hoc modo, quia præcepta legis naturalis quandoque considerantur in actu a ratione, quandoque autem sunt in ea habitualiter tantum, secundum hunc modum potest dici, quod lex naturalis sit habitus; sicut etiam principia inde monstrabilia in speculativis non sunt ipsi habitus principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus.*

V. Lex itaque naturalis non est habitus proprie acceptus, neque potentia, neque actus. Quid ergo? Respondet S. Thomas, qui hæc tria sibi opponit 1. 2. quæst. xc. art. 1. ad 2. *Dicendum, quod sicut in actibus exterioribus est considerare operationem, & operatum; puta ædificationem, & ædificatum; ita in operibus rationis est considerare ipsum actum rationis, qui est intelligere, & ratiocinari, & aliquid per huiusmodi actum constitutum: quod quidem in speculativa ratione primo quidem est definitio, secundo enuntiatio, tertio vero syllogismus, vel argumentatio. Et quia etiam ratio practica utitur quodam syllogismo in operabilibus . . . ideo est invenire aliquid in ratione practica quod ita se habeat ad operationes, sicut se habet propositio in ratione speculativa ad conclusiones: & huiusmodi propositiones universales rationis practicæ ordinatæ ad actiones habent rationem legis: quæ quidem propositiones aliquando actualiter considerantur, aliquando vero habitualiter a ratione tenentur.*

VI. Lex itaque naturalis non est habitus, neque potentia, neque actus; sed propositiones

L

nes

nes universales, non enuntiativæ, ut sunt propositiones intellectus speculativi, sed præcipientes bonum, & vetantes malum, legem naturalem constituunt. Idcirco S. Thomas vocat has propositiones universales rationis practicæ ordinatas ad operationem. Hæc propositiones, seu hæc dictata sunt nobis insita ab ipso Deo; suntque participationes legis æternæ Dei: & quamquam habitus proprie non sint, sunt tamen permanentes, & fixæ in mente nostra. Lex ista neque lumen, si presse loquendum sit, dici potest: quoniam lumen ostendit dumtaxat; non præcipit quid sit agendum: lumen tamen sæpe vocatur, quia lex ista & ostendit, & simul iubet, & vetat, honesta, & turpia. S. Thomas vocat has propositiones universales, quia peculiaria dictata, & iudicia, quæ, cum quidpiam agendum est, excitantur, quæque ostendunt quid operandum, quid vitandum sit, non sunt leges absolute acceptæ, sed sunt lectiones legis, & legis applicationes, & intimationes, quæ transeunt, & recurrunt. Lex hæc naturalis participatio est, ut dixi, legis æternæ. Lex autem æterna est ratio divinæ sapientiæ, directiva omnium actuum, & motionum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi; ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. xciii. art. 1. Ergo etiam lex naturalis in nobis, quæ est illius æternæ lucis veluti radius, signatus super vultum mentis nostræ, est ordinatio rationis per sapientiam divinam digesta.

VII. Heinc colligas velim, legem naturalem eo spectare, ut hominem in cognitione veri imbuat, & illuminet: veri, inquam, non ut meditando, sed ut exequendi, veri practici, cui individua est bonitas quæ allicit voluntatem. Perpetua & constans est S. Thomæ doctrina, ut vidimus, legem absolute spectatam ad intellectum pertinere: idcirco dicitur ordinatio rationis in bonum commune. Obiectum autem rationis, seu intellectus est verum. Ergo ius, seu lex naturalis huc pertinet, ut veritas practica humanis officiis executioni demandetur. Quapropter David tam frequenter clamat: *Lex tua veritas*. Quod enim verum, id honestum, id bonum, id iustum, id decorum. Quapropter nos Tom. II. Apparatus ad Theologiam christianam, sulo sermone palam faciemus, *solam veritatem*, explosa, & convulsa quacumque probabilitate veritatis vacua, esse regulam veræ honestatis, & virtutis. Quid enim est verum, nisi mentis cognitio rerum ordini consentanea? A rerum ordine tam veritas, quam bonitas hauriuntur. Lex æterna Dei, lex ve-

ritatis est. Lex naturalis participatio est legis æternæ. Ergo utraque lex veritatis est. Rerum ordo, menti consentiens, & a mente cognitus, veritatem præfert. Amor istius ordinis, appetitui rationali consentaneus, honestatem, bonitatem, & iustitiam præfert.

VIII. Hactenus picturam quamdam generalem iuris naturæ delineavi. Notio nunc præcisa eiusdem danda esset. Verum notionem præcisam vix apud Theologos, & Ictos reperire licet. Quædam quippe sunt quæ descriptione manifestari, non severa definitione circumscribi valent. Luculentius lex ista describi, mea quidem sententia, nequit, quam hac brevi oratione: *Lex naturalis est rationis practicæ in bonum commune ordinatio menti nostræ a Deo indita; eaque præcipientis, aut vetans quæ lumine naturali cognosci possunt*. Descriptio ex iis quæ diximus, patet. Quælibet lex est rationis practicæ ordinatio, & quidem in bonum commune. Porro hæc est legis naturalis differentia propria, quod sit menti nostræ a Deo impressa, & quod ea præcipiat, aut vetet quæ lumine naturali cognoscuntur. Dum dicimus, honesta a lege naturali præcipi, sensus non est quod omnia quæ honestatem produunt, lege naturæ præcipiantur vero præcepto; sed ea tantum quæ necessaria sunt ad bonum commune servandum. Ceterum plura sunt honestissima, quæ consuluntur, & commendantur, minime vero præcipiuntur a Deo. Possunt tamen lege humana præcipi, quia ex aliqua circumstantia alicuius status evadere bono communi necessaria possunt. Descriptionem hanc ipse M. Tullius lib. de Repub. tradit, ut refert Laëtantius Lib. VI. cap. viii. *Est quidem vera lex, recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna quæ vocat ad officium iubendo, vetando &c.*

IX. Ex iis quæ dicta sunt, facile colliges, legem naturalem, nobis impressam, non esse legem absolute, & perfecte talem; sed tantum participativæ, ut dicitur, secundario, & secundum quid. Existit quippe in nobis, sicut in regulatis, & mensuratis, inquit Angelicus; sed dumtaxat secundaria, & proxima, quæ unice dirigit operationes nostras per conformitatem ad primam regulam honestatis moralis, nempe ad legem ipsam naturalem æternam in Deo existentem. Quamobrem S. Thomas dixit 1. 2. quæst. lxxi. art. 6. ad 4. ut supra vidimus, *ius naturale contineri primo quidem in lege æterna, secundario vero in iudicatorio rationis humane*. Ratio evidens est: quia sola lex æterna Dei summi, & primi legislatoris dirigit, ordinat-

que

que actus nostros ad finem ultimum assequendum. Hæc sola lex seipsa est recta, sancta, vera, immaculata; atque adeo sola prima cuiusque moralitatis, honestatis, veritatis, & sanctitatis regula. Quare lex naturalis in nobis est veluti propositio, & applicatio proxima legis æternæ; omniaque moderatur, & dirigit per conformitatem ad eandem primam regulam.

X. Obiter animadvertas velim, quam aberrant a veritate plures, etiam eorum qui bene morati habentur, dum passim iactant sua dictamina veluti primam honestatis regulam. Quoties persuasi sunt propriis dictatis sua respondere officia, securitatem sibi spondent. Nihil moliti sumus, inquit, nihil definitivum præter ea quæ conscientiæ nostræ dictamina præceperunt tamquam honesta. Bene habet. At videndum superest, utrum hæc dictamina sint primæ regulæ, & principi legi naturali consentanea. Si enim hæc dictata a prima regula dissentiant, erronea sunt, & falsa. Lex autem prima, & sempiterna lex veritatis est, cui falsitas, & error repugnant. Error autem in iis quæ iuris naturæ sunt, non excusat, ut suo loco demonstrabitur. Hæc per transeuntia dicta sunt, ut subtilem, & metaphysicam disputationem aliquo documento quod praxim spectat, temperarem. Quod ut efficacius præstem, auctoritatem S. Augustini adicere lubet. Sanctus hic Doctor Lib. 1. Retract. cap. 1. exponens effatum illud quod scripserat Lib. 1. contra Academicos: *Quid censet esse aliud beate vivere, nisi secundum illud quod in homine optimum est, vivere?* hæc subiit: *Hoc quidem verum est. Nam, quantum attinet ad hominis naturam, nihil est in eo melius quam mens & ratio; sed non secundum ipsam habet vivere qui bene vult vivere: alioquin secundum hominem vivit, cum secundum Deum vivendum sit, ut possit ad beatitudinem pervenire, propter quam consequendam non seipsa debet esse contenta, sed Deo mens nostra subdita est.* Dum S. Doctor inquit, non esse secundum rationem vivendum, non aliud intelligit, nisi quod ratio nostra non sit prima regula, sed secunda, quæ ut recta sit, ad primam se conformare debet.

XI. Ut a diverticulo in semitam regrediamur, quamvis lex naturalis, cum prima æterna lege comparata, sit participativæ, & secundum quid talis; absolute tamen spectata lex simpliciter nuncupatur, eique legis proprietates competunt. Dirigit quippe officia nostra, præcipit honesta, vetat turpia, omniaque ordinat in finem ultimum. Eo tantum spectant quæ ultimo loco dicta sunt, ut vi-

gilantiam excitent ad meditando legem illam veritatis æternæ, torporemque atque hallucinationem illorum excutiam qui nimis facile sibi illudunt in suis honestandis officiis, quæque parum scire curant, sintne hæc legi æternæ consentanea. Preces se fuisse sæpe aiunt, ut conformitatem suorum dictaminum cum æterna lege internoscerent: & non raro amoris proprii impetum pro divina revelatione deglutiant. Principium verum, unde colligi legitime possit, sintne tua dictamina legi æternæ conformia, hoc est. Si officia, resolutiones, & molimina tua ipsa experientia confiterit esse vera, honesta, optimeque librata; tum magna probabilitate inferre poteris eorundem cum æterna, primaque regula conformitatem: si secus experientia patefecerit; dictamina tua amoris proprii illusiones fuere. Et hæc de iuris naturæ idea satis sint.

CAPUT XIII.

Quæ præcepta contineantur in lege naturali. Num omnia Decalogi mandata includantur in eadem.

I. **N**on desuere qui contenderent, ut advertit etiam eximius Doctor P. Suarez Lib. II. de leg. cap. vii. num. 2. sola generalia præcepta, puta bonum amandum, declinandum malum, sub lege naturali comprehendendi. Verum opinio hæc, ut aperte falsa, ab omnibus exploditur.

II. Lex naturalis plura præcepta includit, quæ ab uno, tamquam prima radice, proficiuntur. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. xciv. art. 2. *Dicendum, quod... præcepta legis naturæ hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculativam: utraque enim sunt quædam principia per se nota... Quædam sunt dignitates, vel propositiones, per se notæ communiter omnibus: & huiusmodi sunt illæ propositiones quarum termini sunt omnibus noti; ut, omne totum est maius sua parte; & quæ uni & eidem sunt equalia, sibi invicem sunt equalia. Quædam vero propositiones sunt per se notæ solis sapientibus... In his autem quæ in apprehensionem hominum cadunt, quidam ordo invenitur. Nam illud quod primo cadit in apprehensionem, est ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quæcumque quis apprehendit. Et ideo primum principium indemonstrabile est, quod non est simul affirmare, & negare; quod fundatur supra rationem entis, & non entis: & super hoc principio*

L 2

omnia

naturæ iure. Quæ enim naturæ lege præcepta sunt, inhærent hominum cordibus, insita humanæ menti sunt. Hanc difficultatem sibi opponit S. Thomas 1. 2. quæst. xcix. art. 2. arg. 2. & hoc præbet responsum ad 2. *Legi divinæ conveniens erat ut non solum provideret homini in his ad quæ ratio non potest, sed etiam in his circa quæ contingit rationem hominis impediri. Ratio autem hominis circa præcepta moralia quantum ad ipsa communissima præcepta legis naturæ non poterat errare in universali; sed tamen propter consuetudinem peccandi obscurabatur in particularibus agentibus. Circa alia vero præcepta moralia, quæ sunt quasi conclusiones deductæ ex communibus principiis legis naturæ, multorum ratio oberabat; ita ut quædam quæ sunt secundum se mala, multorum ratio licita indicaret. Unde oportuit contra utrumque defectum homini subveniri per auctoritatem legis divinæ. Sicut etiam inter credenda nobis proponuntur non solum ea ad quæ ratio attingere non potest, ut DEUM ESSE TRINUM, sed etiam ea ad quæ ratio recta pertingere potest, ut DEUM ESSE UNUM, ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis.*

X. Ut paucis omnia comprehendam, triplicis sunt generis, ut alias dictum est, iuris naturalis præcepta. I. Alia Deum colendum, reverendam, adorandumque spectant. II. Alia ad nos attinent, quæ honestos mores præscribunt, & vitæ propriæ custodiam, vetantque ebrietatem, illicitosque concubitus. III. Cetera socialitatem respiciunt, quæque iubent honorare parentes, Magistratus, Principes, omnesque superiores; imperant fidelitatem in contractibus, in promissionibus, vetantque iniurias iniustitiasque omnes.

XI. Naturæ ius non modo actus inhonestos, turpesque vetat, sed plures etiam irritat, nullosque efficit. Quamobrem contractus usurarii, pacta turpia, non modo illicita, verum etiam nulla sunt. At inquires, unde discernendum, sint ne aliqui actus iure naturæ irriti? Quoties actus secum deferunt turpitudinem perpetuam, eo ipso sunt nulli; cuiusmodi sunt donatio, venditio rei alienæ, contractus vi, fraudeque extortus, matrimonium initum cum perpetua impotentia, & cetera id genus, quæ socialitatem lædunt.

C A P U T XIV.

De iuris naturæ immutabilitate, abrogatione, & dispensatione. Variæ quæstionculæ dirimuntur.

I. Quæstionem disputandam proponimus quam perdifficilem, & implexam effe-

cerunt varia Theologorum placita. Tamen, si omnia in suo vero lumine collocentur, & omnia quæ faceffere negotium videntur, ad sua vera principia exigantur; decisio facilis & perspicua evadet. Operæ pretium itaque est ut ea præmittamus quæ certa videntur, quæque negari a nemine iure valent.

II. Et primum omnium ea in memoriam revocanda sunt quæ supra fuso calamo explicuimus, nempe honestatem, & turpitudinem rebus ipsis inesse antecedenter ad omnem legem. Porro officia illa quæ natura sua ante omnem legem aut honesta, aut turpia sunt, nulli mutationi, abrogationi, aut dispensationi obnoxia esse, quis ire inficias poterit? Hoc principium penes omnes certum, & ineluctabile est.

III. Alterum principium non minus certum constituendum est, nempe, iuris naturalis præcepta diversi generis esse. Alia sunt quæ humanum consensum præsupponunt, quo constituto, surgit naturæ ius, quod in pactis, in promissionibus, in contractibus, in iuramentis, in votis &c. resplendet. Huc etiam pertinent præcepta quæ bonorum proprietatem respiciunt. Gentium quippe consensu rerum partitio investa est, qua posita, ius naturæ vetat quempiam invitum propriis bonis spoliari. Hæc omnia mutationi, & variationi subiecta sunt; idque penes omnes convenit.

IV. Tertium principium non minus certum spectat iuris naturalis partitionem, quam supra indicavi, & nunc repetendam iudico. Tribuitur itaque primum ius naturale in præcepta prima per se nota; & in alia præcepta, quæ sunt conclusiones ex iisdem collectæ, quarum alia proximiores, alia remotiores sunt. Secundo tribuitur in ius præceptivum, & in approvativum, seu concessivum, quod etiam permissivum dicitur. Plura quippe approbat, & concedit ius naturæ, quæ tamen non præcipit. Approbat ius istud bonorum communionem, homines liberos esse, matrimonia contrahere, virtutes omnes exercere, filium patri succedere, fidem adhibendam ducibus testibus. Hæc vero, & alia plura singulis ius naturæ non præcipit; quamquam approbet, concedatque. Hæc omnia, quæ sub iure concessivo cadunt, mutationi subiecta esse nemo inficiatur.

V. Quarto loco statuendum est tamquam certum id quod docet S. Thomas 1. 2. quæst. xciv. art. 5. nempe, quod lex naturalis potest intelligi dupliciter mutari. Uno modo per hoc quod aliquid ei addatur; & sic nihil prohibet legem naturalem mutari: multa enim supra legem naturalem addita sunt ad humanam

vi-

vitam vitia tam per legem divinam, quam per leges humanas. Alio modo potest intelligi mutatio legis naturalis per modum subtractionis; ut scilicet aliquid desinat esse de lege naturali quod prius fuit secundum legem naturalem: & sic, quantum ad prima principia legis naturæ, lex naturæ est omnino immutabilis; quantum autem ad secunda præcepta, quæ diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones propinquas primis principiis, sic lex naturalis non immutatur, quin ut in pluribus sit rectum semper quod lex naturalis habet: potest tamen mutari & in aliquo particulari, & in paucioribus propter aliquas speciales causas impediennes observantiam talium præceptorum.

VI. Quinto loco aio, hac S. Thomæ doctrina sola perspicue explicata, in nihilum occidere omnes difficultates quæ opponi adversus iuris naturæ immutabilitatem solent. Et quia S. Thomæ interpretes hanc doctrinam, ut ego quidem arbitror, pleno in lumine non collocarunt; idcirco, cum de dispensatione, seu solutione ab hac lege disputant, minus clare difficultates dirimunt. Neque eo hæc dicta spectant, ut nova ego me promere iactem; sed huc pertinent, ut, nisi me amor fallit, quæ alii & fufus, & aliquo modo obscurius disputarunt, paucis perstringere, & clarius proponere velim.

VII. Itaque aliqua præcepta iuris naturæ ita sunt immutabilia, sibi que constantia, & firma, ut semper, & in quocumque eventu obligent. Cuiusmodi sunt: Colendus Deus est, non mentiendum, non petierandum, non falsum testimonium dicendum, non calumniandum, non odic habendum: servanda iustitia, amplectenda virtutes, temperate vivendum. Hæc, & similia nullam excipiunt circumstantiam, nullamque subeunt mutationem. Alia sunt præcepta iuris naturæ, quæ absolute spectata similiter sibi constant, & cuiusque sunt mutationis expertia. Verum hæc circumstantias excipiunt, quarum ratione id prohibent quod absolute, tali, aut tali circumstantia sublata, præcipiunt. Exemplo a S. Thoma adducto doctrina luculentior evadet. Lex naturalis est, inquit 1. 2. quæst. xciv. art. 4. quod deposita sint reddenda: & hoc quidem ut in pluribus verum est: sed potest in aliquo casu contingere quod sit damnosum, & per consequens irrationabile, si deposita reddantur; puta, si aliquis petat ad impugnandam patriam. Et hoc tanto magis invenitur deficere, quanto magis ad particularia descenditur; puta, si dicatur, quod deposita sint reddenda cum tali cautione, vel tali modo. Quanto enim plures conditiones

particulares apponuntur, tanto pluribus modis poterit deficere, ut non sit rectum vel in reddendo, vel non reddendo.

VIII. Ex his sponte consequitur, etiam hæc secundaria præcepta esse in uno sensu immutabilia, quatenus eadem semper præcipiunt, vel vetant: quoniam eadem semper præcipiunt, vel vetant absolute; aut non præcipiunt, nec vetant sub hac, aut illa circumstantia. Et hoc in sensu non minus quam prima constantiam, & immutabilitatem produunt. Dicuntur mutabilia, non quod aliquando obligaverint, aliquando non obligaverint; sed mutabilia dicuntur, quatenus sub hac aut illa circumstantia non obligant. Verum hæc mutatio propria non est: quoniam ab æterno verum fuit, depositum absolute esse reddendum; non esse vero reddendum in hac aut illa circumstantia: homicidium esse licitum publica auctoritate iustum; illicitum privata auctoritate perpetratum; illicitum furtum; licitum in hac aut illa circumstantia, vi cuius furti malitiam, & vel ipsum nomen exiit. Dicuntur igitur hæc præcepta mutabilia, non quod ipsa in se mutationi subiecta sint; sed ratione materiæ, & circumstantiarum, iuxta quarum diversitatem semper, & ab æterno, modo præcipiunt, modo non præcipiunt, modo vetant, modo non vetant. Quibus positis, sequentes quæstionculas dirimendas propono.

IX. Quæst. I. Lex naturalis quantum ad principia naturalia est ne in seipsa immutabilis omnino & invariabilis, tam in communi, quam in particulari? Resp. Affirmanter respondeo. Quandoquidem lex ista sita est in ordine rerum, seu officiorum cum essentia divina, idea archetypa omnium ordinum, & naturarum, quæ indissolubili nexu cum eadem connexæ sunt. Porro ordinem hunc antecedere rationis signo vel ipsam divinam voluntatem, diximus supra. Ergo lex naturalis absolute, & in seipsa cuiusque variationis, & dispensationis experta est. Enim vero lex ista vel accipitur, prout est in homine, & consequitur ipsam naturam rationalem, veluti eiusdem proprietates necessaria; & secundum hanc considerationem, sicuti natura rationalis immutabilis est, ita immutabilis esse debet lex naturalis, quæ necessario eandem consequitur, modo supra exposito: vel accipitur, prout est in Deo, seu quatenus cum divina essentia coniungitur; & sub hoc aspectu quamcumque variationem, mutationemque excludit, quoniam divina essentia immutabilis, & invariabilis est.

X. Quæst. II. Lex naturalis quantum ad

præcepta secundaria est ne similiter in seipsa immutabilis? Resp. Decisio patet ex iis quæ num. 8. dicta sunt. Quandoquidem hæc præcepta secundaria in ordine cum recta ratione, & divina essentia sita sunt, non secus ac prima. Ordo autem iste æque in secundis ac in primis necessarius est. Ergo eodem modo invariabilis & immutabilis. Id solum verum est, quod iam innuimus, his secundariis præceptis advenire circumstantias posse vi quarum lex non præcipiat id quod, sublati circumstantiis, præcipiebat: quia rectæ rationi congruit ut in his circumstantiis lex vetet quod ablatis circumstantiis præcipiebat. Lex naturalis vetat absolute maribus tangere ubera feminarum ob intrinsicam cum recta ratione repugnantiam; at, adveniente infirmitatis gravis necessitate, lex naturæ, seu recta ratio præcipit tactum prædictum; ut, pulso morbo, sanitas reparetur. Porro mutationem hanc recte interpretes D. Thomæ *materialem*, secus *formalem*, vocant. Quoniam mutatio *formalis* tunc evenit, quando lex, quæ olim urgebat, nunc obligare cessat, aut quia inutilis, & irrationalis evadit; aut quia legislator eam revocat ob aliquem peculiarem finem sub initium latæ legis non prævisum. Tum lex cessat, & formaliter mutatur. Legem naturalem, etiam quantum ad præcepta secundaria, mutari hoc modo repugnat. Quoniam hæc eadem præcepta casus ipsos excipiunt. Præcipiunt aliqua officia absolute spectata, ut reddere depositum, obedire parentibus &c. & hæc eadem officia prohibent, aliqua circumstantia occurrente, nempe quando restitutio depositi, & obedientia parentibus sunt noxia proximo, & perniciose Reipublicæ. Et quia reipsa eiusmodi circumstantiæ variantur, idcirco dicimus hæc præcepta variationem excipere materialem, quatenus scilicet officia subiecta legi modo hac, modo illa circumstantia involvuntur. Lex autem non modo absolute, verum etiam spectatis circumstantiis, officia aut præcipit, aut prohibet. Patet igitur, hæc ipsa præcepta secundaria formaliter, & in se immutabilia esse, quia vetant, aut iubent officia humana, quatenus rectæ rationi aut congruunt, aut repugnant. Ex quibus consequitur totam mutationem esse materialem, quatenus materia legi subiecta, modo una, modo altera circumstantia circumscribitur.

XI. Ex his quæ dicta sunt, evanescent nonnullæ quæ opponi difficultates solent. Bona omnia naturæ iure communia erant, & hominum voluntate eorundem in vesta divi-

sio est, & proprietas, & hominum servitus. Verum habet. Sed iam diximus, hæc & alia etiam sub iure naturali, non præceptivo, sed concessivo, seu approbativo tantum contineri; ut optime explicat S. Thomas 1. 2. quæst. xciv. art. 5. ad 3. *Aliquid dicitur esse de iure naturali dupliciter. Uno modo, quia ad hoc natura inclinatur; sicut non esse iniuriam alteri faciendam. Alio modo quia natura non inducit contrarium; sicut possemus dicere, quod hominem esse nudum est de iure naturali, quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinvenit. Et hoc modo communis omnium possessio, & una libertas dicitur esse de iure naturali, quia scilicet distinctio possessionum, & servitus non sunt inditæ a natura, sed per hominum rationem ad utilitatem humanæ vite. Et sic etiam in hoc lex naturæ non est mutata nisi per additionem.*

XII. Altera quoque difficultas de præscriptione, vi cuius bona quæ erant Pauli, hoc invito evadunt Francisci (quod cum iure naturæ pugnare videretur) seipsa corrumpit. Nam quemadmodum gentium consensu inducta est bonorum partitio, ita quoque in vesta præscriptio est ad tollendam confusionem, & perturbationem. Diximus sub initium, aliqua esse de iure naturali ex præsupposito humano consensu: & hæc mutationi obnoxia sunt. Præscriptio, ut fufius suo loco dicemus, ab ipso iure naturali, & divino proficiscitur: tantum abest ut his iuribus adversetur. Congruum quippe rectæ rationi semper fuit ut divisa bona tranquille, & pacifice possideantur; atque adeo ea præscribantur remedia quæ hanc tranquillam, quietamque possessionem fovent, & conservant. Idcirco legislatores humani ea adiecerunt remedia quæ sunt huic fini congrua, & necessaria. Verum de his suo loco.

XIII. Quæst. III. *Est ne potestas aliqua humana, sive civilis, sive ecclesiastica, quæ ab observatione legis naturalis dispensare, seu solvere homines queat?* Resp. Antequam responsum exhibeo, notionem dispensationis præmittam oportet. Dispensatio, quæ latine indulgentia, seu solutio a lege, dicitur, est exemptio aliquorum subditorum ab observatione legis in aliquo particulari eventu, ceteris subditis legi servandæ devinctis manentibus. Alii dicunt, dispensationem esse relaxationem communis iuris. Discriminatur tum ab irritatione, qua lex aboletur, antequam obliget; ut quando Princeps refugit approbare legem latam ab inferiore, lex non approbata a legitimo superiore irritata dicitur: tum ab abrogatione, vi cuius lex quæ iam

iam obligabat, & observabatur, penitus aufertur; cuiusmodi fuit lex Mosaica quantum ad cæremonialia, & iudicialia per Christum penitus abrogata: tum a derogatione, quæ legis aliquid detrahit, & aliquid relinquit: tum a declaratione, seu interpretatione, vi cuius declaratur, legem hoc in casu particulari non urgere. Declaratio non eget potestate; sed iudicio, & doctrina. Dispensatio impertiri a solo legitimo superiore, cui lex subiecta sit, potest. Theologi, & isti interpretantur iura, eaque declarant; at dispensare ab iisdem nequeunt.

XIV. His breviter delibatis, ad propositam quæstiunculam respondeo, nulla potestate humana dispensari homines posse ab iis servandis quæ iuris naturæ sunt. Resolutio evidens est. Nullus enim inferior in leges superioris potestatem habet. Sed lex naturalis superior est omnibus Principibus tum laicis, tum ecclesiasticis: lex enim naturalis primario est in Deo, & secundo in recta ratione antecedente omnem voluntatem humanam. Nec minus legis naturæ præceptis subiecti sunt Principes, Reges, Imperatores, & Pontifices quam sint ceteri homines. Qui plura hac de re cupit, consulat opus nostrum de *usura contractus trini adversus P. Pichler* diff. v. ubi fuso calamo labefactavimus illius paradoxon, quo contendit, usuram lege naturali vetitam, alto Principum dominio & potestate licitam fieri posse.

XV. Obiicies. Dispensant Pontifices summi Episcopos a residentia, quæ iuris & naturalis, & divini est; alios fideles ab observandis votis, diebusque festis, quæ similiter a iure naturæ, & divino præscribuntur. Obiæstiunculæ istæ ex iis quæ in antecessum dicta sunt, in sumum abeunt. Aliqua iuris naturalis, & divini esse diximus, præsupposito hominum consensu, quo posito, ius utrumque urget. Porro plures sunt eventus in quibus hoc ius ob alicuius circumstantiæ additionem non obligat reipsa: immo aliquando oppositum præcipit. Non est tamen cuiusque discernere, quo in casu obliget, aut secus eiusmodi ius; sed hoc pertinet ad supremum illum iudicem quem Deus constituit in terris tamquam suæ voluntatis interpretem. Summi itaque Pontifices nullo modo a residentia personali Episcopos dispensant; sed in aliquo casu ob maiorem Ecclesiæ utilitatem declarant, a residentia exemptum Episcopum esse. Neque replices, frequentes nimium esse eiusmodi exemptiones: quoniam ad neminem privatum spectat virgam censoriam extendere in Superiorum interpretationes, & decla-

rationes. Satis nobis est asserere, exemptionem a residentia esse licitam iis tantum in casibus in quibus reipsa ius nec naturale, nec divinum obligat. Admissio vero quod vi iuris naturalis, & divini residere in diœcesi Episcopi astringantur in hoc aut illo casu, nulla pontificia auctoritate eximi a residentia valent. Idem dicendum de exemptione ab implendis votis, servandisque diebus festis. Quæ P. Suarez *Lib. II. cap. xv. num. 22.* opponit, nullum mihi faceffunt negotium. Contendit ille in hac controversia, sæpe concedi veras dispensationes: at subdit, eas non esse in iure naturali præceptivo per se spectato; sed in materia eius, mutando illam; qua mutata, cessat ius naturale obligare. Si quæras, quomodo Pontifices mutant materiam, plura reponit quæ mihi nihil significant: & reipsa P. Suarez recidit in responsum P. Soto, quod oppugnat, & in communem doctrinam, quam dedimus supra, videlicet ius naturale eiusmodi non obligare in hoc aut illo casu; cuius obligationis, aut non obligationis Pontifices sunt interpretes. Ne multa. Si iuxta P. Suarez mutantur materia; ergo cessat obligatio: ergo falsum est quod asserit, illam esse veram dispensationem. Nam vera dispensatio tum adest, quando, vigente lege, & consistente eadem materia, Superior dispensat ab obligatione adimplendæ legis. Verum hæc lites de vocibus sunt, atque adeo prætermittendæ.

XVI. Quæst. IV. *Potest ne Deus sua absoluta potestate dispensare in aliquibus iuris naturæ præceptis?* Resp. Triplex reperitur sententia. Prima in omnibus etiam universalibus, altera in decalogicis, quæ proxime eliciuntur ex primis, tertia in remotis dumtaxat iuris naturæ præceptis dispensare posse Deum contendit. Omnes tres opiniones mihi falsæ videntur. Aio ergo cum S. Thoma, in nullo iuris naturæ præcepto posse fieri ut Deus revera dispense. Idque ex iis quæ iam præmissi, evidens est.

XVII. Dispensatio est solutio a lege, cuius obligatio, & materia manent, & urgent. At fieri nullo modo potest ut Deus impertiat facultatem agendi contra legem naturalem, quæ in his circumstantiis, in quibus dispensat, vigeat, urgeatque. Quoniam, dum ius naturæ urget, præcipitque aliquod officium, opposita humana actio intrinsecus mala est, & turpis. Ergo fieri nequit ut media dispensatione a Deo probetur. Quæ luculentiora apparebunt, si in medium revocavero quæ supra exposui; videlicet, iuris naturæ materiam, seu obiecta ita esse intrinsecus ordinata,

ta, aut inordinata, ut necessario petant aut præcipi, aut vetari. Ergo nullo modo subiacent liberæ & voluntariæ dispensationi: alioquin eadem officia honesta simul, & turpia essent; quod contradictionem involvit.

XVIII. Sed audiamus rationem quam ipse S. Thomas promit 1. 2. qu. c. art. 8. *Tunc in præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrat aliquis particularis casus, in quo, si verbum legis observaretur, contrariaretur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cuiuslibet ordinatur primo quidem & principaliter ad bonum commune; secundo autem ad ordinem iustitiæ, & virtutis, secundum quem bonum commune conservatur, & ad ipsum pervenitur. Si qua ergo præcepta dentur quæ contineant ipsam conservationem boni communis, vel ipsum ordinem iustitiæ, & virtutis, huiusmodi præcepta continent intentionem legislatoris: & ideo indispensabilia sunt. . . . Præcepta autem Decalogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei. Nam præcepta primæ tabulæ, quæ ordinant ad Deum, continent ipsum ordinem ad bonum commune, & finale, quod Deus est. Præcepta autem secundæ tabulæ continent ordinem iustitiæ inter homines observandæ; ut scilicet nulli fiat indebitum, & cuilibet reddatur debitum. Secundum hanc enim rationem sunt intelligenda præcepta Decalogi. Et ideo præcepta Decalogi sunt omnino indispensabilia. Quæ doctrina paucis concludi potest. Præcepta Decalogi, & cetera omnia quæ iuris naturæ sunt, dirigunt homines, ut ordinate se habeant adversus se, & adversus Deum, ferventque in socialitate iustitiæ ordinem. Sed ab hoc servando ordine dispensare Deus nequit (seu, ut melius loquar, hic ordo non excipit dispensationem) cum perturbatio istius ordinis sit re ipsa, & intrinsecus mala. Ergo præcepta nulla iuris naturæ dispensationi divinæ subiacent.*

XIX. Obiicies 1. Potest legislator humanus dispensare subditos a legibus a se latis. Ergo & Deus in legibus naturalibus, quarum auctor est: alioquin minoris potestatis esset Deus quam homines. Resp. Consequentia falsa est: quoniam præcepta iuris naturæ ea præcipiunt, aut prohibent quæ antecedenter ad liberam voluntatem honesta, aut turpia intrinsecus sunt. Antecedens quoque suas habet exceptiones. Nam quoties legislator humanus quidquam vetat quod repugnat bono communi, nulla fruitur ab hoc dispensandi facultate. Exemplum perhibet S. Thomas 1. 2. qu. c. art. 8. *Si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus destrueret Rempublicam, neque proderet civitatem hostibus,*

sive quod nullus aliquid faceret iniuste, vel male, huiusmodi præcepta essent indispensabilia. Quoniam ea prohiberent quæ rectæ rationi repugnant. Nec est quod reponas, Deum libere, & non necessario condidisse ius naturæ, seu naturam humanam, quæ fundus est iuris naturalis. Quandoquidem iam diximus, Deum libere producere omnia quæ extra ipsum sunt. At, posita hypothese quod producere ea velit, necessitate hypothetica astringitur ut eadem producat iuxta ordinem quem hæc expriment cum sua divina essentia, & recta ratione. Rerum existentia libera Deo est. At ordo rerum cum prima regula necessarius est.

XX. Obiicies 2. Deus re ipsa dispensavit in pluribus Decalogi mandatis. Nonne Abraham præcepit ut filium suum Isaac perimeret? sicut narratur Gen. xxxi. Nonne Samsoni iussit ut semetipsum conficeret? quemadmodum habetur Iudicum xvi. Quis Israelitis imperavit ut vasa Ægyptiorum, aurea, & argentea furriperent, nisi Deus? Quis Patriarchis facultatem indulsit ducendi plures uxores? Quis Iudæis omnibus potestatem alienis sfenerandi impertiit, nisi Deus? Nonne Oseæ Dei iussu accepit mulierem fornicariam?

XXI. Hæc omnia ex iis quæ sub initium capitis præmissi, seipsis corruunt. Dicitur est, plura reperiri præcepta iuris naturæ quæ iuxta circumstantiarum varietatem modo præcipiunt, modo vetant eandem rem, variis adventitiis accidentibus affectam. Et hæc ipsa mandata sunt in se formaliter immutabilia; solumque eorumdem præceptorum materia variis subest circumstantiis: idcirco illa ipsa præcepta excipiunt casus qui congruunt, aut repugnant fini ultimo. Porro solus Deus, qui humani generis conditor est, comprehendit casus omnes in quibus officia humana aut conveniunt, aut pugnant cum fine ultimo.

XXII. Deus itaque Abraham præcepit filii innocentis occisionem: quia vita cuiusque creaturæ subiacet divino dominio. Mandatum Decalogi vetat occisionem iniustam, qualis ea est quæ privata auctoritate perpetratur, secus quæ publica potestate iubetur. Homicidium quod repugnat bono publico, malum est, quod vero in gloriam Dei cedit, sanctum reputatur. Victima Isaac Deo litanda gloriam Dei promovebat; ideo iusta, & sancta. Hoc est in disputatione, iniquis. Occisio innocentis suapte natura mala est. Ergo nullo modo cedere in gloriam Dei valet. Sua natura mala est, absolute spectata; secus circumstantia peculiari affecta. Ecquænam est circumstantia isthæc? Respondendo, istam

istam circumstantiam mentem humanam, quæ comprehendere universalem humani generis finem nequit, fugere. Ergo pro arbitrio loquimur? Falleris. Principia certâ habemus, unde responsum colligimus. Scimus certo mortem, & vitam in manu esse Domini. Ipsa rectæ rationis dictata nobis ræpresentant, congruum esse atque consentaneum ut vita nostra subiecta sit Creatoris voluntati, & arbitrio, quo possit eam aut diutius, aut citius ex hoc mundo eripere. Ex quibus principis certis & ineluctabilibus colligimus, occisionem cuiusque hominis, divina peractam voluntate, divinam promovere gloriam. Terreni Principes in hominum vitam absoluto non potiuntur dominio; nec universalem totius mundi finem comprehendunt: ideoque innocentum homicidia præcipere directe nequeunt; sed facinorosorum hominum dumtaxat, qui Reipublicæ tranquillitati infesti sunt, mortem iure imperant. Contra Deus, ut supremus Dominus, cuiuscumque hominis vitam servare, aut tollere iure potest. Et hoc non modo non repugnat, sed maxime iuri naturæ congruit. Nulla ergo opus dispensatione est ut quorumcumque hominum, atque adeo Isaac, & Samsonis mortem Deus iubeat.

XXIII. Israelitæ furripere Ægyptiis vasa aurea, & argentea: quia partitio bonorum, quæ communia erant, voluntario hominum consensu facta fuit, supremo & absoluto dominio eorumdem omnium bonorum Deo relicto. Unde ergo dispensandi a iure naturæ necessitas, si naturæ iure omnia creata bona liberæ Dei dispositioni subiecta semper fuere, sunt, eruntque? Quis asserere ausus fuerit, hanc bonorum partitionem cum præiudicio, & limitatione divinæ potestatis factam fuisse? En quam vera sit doctrina quam præmissi, ius nempe naturæ suas admittere exceptiones, & appendices. Facta bonorum partitione, ius naturæ prohibet ne quis invitus propriis bonis spoliatur a quacumque humana potestate. Verum hoc ius naturæ dicitur, Deum posse eodem quo pollebat ante divisionem dominio, etiam post divisionem, pro sua libertate, cuiusque sibi placuerit, eadem bona donare, possessoresque spoliare in delictorum poenam, vel ob alios sibi notos fines; ut sapienter S. Thomas *1. 2. quæst. c. artic. 8. ad 3.* declarat. *Si alicui auferatur quod suum erat, si debitum est quod ipsum amittat, hoc non est furtum, vel rapina, quæ præcepto Decalogi prohibentur: & ideo, quando filii Israel præcepto Dei tulerunt Ægyptiorum spolia, non fuit furtum, quia hoc eis debebatur ex sententia Dei.* S. Augustinus

adiicit, Ægyptios ob sacrilegium auri, argenteique abusum iure multatos a Deo fuisse. Inquit enim Lib. XXII. contra Faustum cap. lxxi. *Ægyptii vero sacrilegi, & iniqui: nam & auro illo, hoc est Dei creatura, male utentes ad Creatoris iniuriam, suis idolis serviebant, & homines peregrinos labore gratuito iniuste ac vehementer affixerant. Digni ergo erant & isti quibus talia iuberentur, & illi qui talia paterentur.*

XXIV. Qua ratione, qua auctoritate suprema Dei translatio bonorum iusta est, eadem uxorum pluralitas licita evadit. Deus enim, non minus corporis quam bonorum dominus est; & quemadmodum bonorum, ita & corporum mutare dominia valet. Repugnat uxorum pluralitas naturæ iuri absolute; verum hoc ius naturæ præsupponit humanum consensum, & suas includit appendices. Servandum ius istud iuxta conditionem propriam, quatenus nempe consensus humanus, quem præsupponit, intrinsecus claudit conditionem, nisi Deo, qui supremus humanorum corporum dominus est, aliter placuerit. Matrimonium ad propagandam, servandamque naturam institutum est. Solus Deus universæ naturæ conditor comprehendit, quando uxorum pluralitas conducatur ad istius naturæ propagationem atque conservationem. Quapropter solus Deus declarare potest, hoc aut illo tempore congruum esse uxorum pluralitatem. Nulla ergo dispensatione Deus usus est, dum Patriarchis sanctis plures concessit uxores; sed declaravit, ut legitimus & supremus interpres, ius naturæ tali tempore, & talibus personis non prohibere uxorum pluralitatem. Sicuti quodlibet præceptum voluntarium humanum observandum est iuxta conditiones, quas includit; ita quoque ius naturæ servandum est secundum eas appendices quas ob varias materię circumstantias admittit. S. Thomas in *IV. dist. xxxiii. quæst. 1. art. 2.* utitur verbo dispensationis, loco declarationis. Dispensationem ibi amplo in sensu accipit, ut ex omnibus aliis locis ubi de hac re loquitur, patet.

XXV. Nec est quod opponas, ius naturæ esse necessarium: nullus ergo conditiones adicere, vel subtrahere potest. Quoniam obiectio hæc ex falsa imaginatione oritur. Scilicet quia necessarium est ius naturæ, consequitur ut debeat præcipere, aut vetare iuxta materię, & circumstantiarum diversitatem. Congruit rectæ rationi hoc officium tali tempore huic personæ: hoc idem officium, variatis circumstantiis, cum recta ratione pugnat. Hanc autem diversitatem lo-

Ius Deus agnoscit, & ideo solus Deus declarare valet, quandonam liceat, aut secus, pluralitas uxorum. Solus quippe Deus etiam impedire iurgia, diffidia, ceteraque incommoda, quæ pluralitatem uxorum consequuntur, eaque impertiri subsidia potest quæ valent ad has in ordine, & tranquillitate continendas. Nulla itaque humana auctoritate neque pluralitas uxorum concedi potest, neque matrimonium contractum dissolvi; ut suo loco superius palam fiet.

XXVI. Fenerandi licentiam Deus Hebræis permittit cum alienis ob eorum obstinatam avaritiam inquit, S. Thomas 2. 2. qu. lxxviii. art. 1. ad 1. *Quod autem ab extraneis usuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum; sed permissum ad maius malum vitandum; ne scilicet a Iudæis, Deum colentibus, usuras acciperent, propter avaritiam, cui dediti erant.*

XXVII. Ad exemplum Osæ patet ex dictis responsio. S. Hieronymus hæc verba, *Sume tibi uxorem fornicariam*, sic interpretatur. *Ex quo ostenditur mulier ista, quam Propheta sumit in coniugem, non semel, sed frequentius fornicata. Et fac tibi filios fornicationum. Utrumque potest intelligi: quod & fornicariæ priores de fornicatione susceptos recipiat filios; & ipse ex meretrice generet filios, qui idcirco fornicationis appellandi sunt filii, quod sint ex meretrice generati.* Accipit ergo Propheta in coniugem mulierem meretricem: quæ actio nullam prodit deformitatem. An non licet cuique meretricem sibi desponsare in coniugem? S. Thomas suo, & communi principio nixus, respondet laud. qu. c. art. 8. ad 3. *Similiter etiam Osæ accedens ad uxorem fornicariam, vel mulierem adulteram, non est mœchatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii.* Ex divinæ Scripturæ textu non eruitur, hanc mulierem fuisse adulteram, sed simplicem meretricem, quam in uxorem suscipere nulla lex vetat. Ideo S. Thomas 2. 2. qu. cliv. art. 2. ad 2. inquit: *Ita etiam Osæ non peccavit fornicando ex præcepto divino: nec talis concubitus proprie fornicatio debet dici, quamvis fornicatio nominetur, referendo ad cursum communem.* Nec S. Doctor definite asserit, fuisse adulteram; sed fornicariam, vel adulteram, quatenus etiam cum viris uxoris copulam habuit. Verum non est huius loci rem hanc severius discutere. Semper ergo recurrit eadem doctrina. Ius naturale quod in contractibus viget, cum præsupponat, tamquam fundamentum, consen-

sum voluntarium, mutationi materiali obnoxium est: quia semper in se continet conditionem intimam, nisi Domino supremo aliter visum fuerit. Et quia Deus auctor est matrimonii, & supremus Dominus corporum; idcirco pro temporum opportunitate, & iuxta finem a sua æterna Sapientia præstitutum potest efficere ut matrimonium temporaneum sit; quemadmodum ex S. Thoma interpretatur Cornelius a Lapide in cap. 1. Osæ.

XXVIII. Obiicies 3. S. Bernardus Lib. de dispens. cap. 111. inquit: *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, & reliqua illius tabulæ legis scita, quæ est nullam prorsus humanam dispensationem admittant. . . Dominus tamen horum, quod voluit, quando voluit, solvit, sive cum ab Hebræis Ægyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria fornicari præcepit.* Resp. Vera hæc omnia esse, iam demonstravi. Quæstio dumtaxat nunc est de modo quo id Deus præstat. Factum S. Bernardus narrat; modum quo id fit, silet, nec de eodem disputat.

XXIX. Opponi plura alia solent levioris momenti, ut matrimonium filiorum. Adæ cum propriis fororibus, quod matrimonium legi naturæ adversatur. Verum tantum abest ut cum lege naturæ primis illis temporibus pugnaverit matrimonium præfatum; quinimmo ad naturam conservandam propagandamque necessarium erat. Matrimonii auctor, ut diximus, Deus est: ergo eas præfigere illius celebrationi conditiones potest quas expedientes iudicaverit. Omnia nituntur præiactò fundamento, quod præcepta illa naturalia quæ præsupponunt liberum consensum, includunt semper subiectionem ad supremam Domini voluntatem.

XXX. Ut paucis omnia concludam, plures Auctores in hac controversia minus exacte loquuntur: quia veram & integram iuris naturæ notionem, ideamque perspectam minime habent. Aiunt aliqui, hanc hominum societatem evertere Deum posse, aliamque substituere: quod dubio procul verum est, cum omnium rerum existentia contingens sit. Ex quo inferunt, oppositas leges præscribere posse, & furtum, homicidium, & adulterium imperare. Quæ sane locutiones falsæ sunt. Quamquam verum sit posse Deum efficere ut ea quæ absolute, & nullo ad illius supremum dominium habito respectu, sunt furta, homicidia, adulteria, iuri naturæ secundi ordinis adversa talia non sint, si suprema eius potestas accedat; tamen ut hæc Deus præstet, haud opus est ut hanc societatem evertat, sed in hac ipsa societate hæc omnia præ-

stitit,

stitit, ut ex exemplis supra allatis palam est. Verum cum Deus suo supremo dominio hæc præscribit, ea quæ spectato iure naturæ secundi ordinis, pendente scilicet a consensu libero, sunt adulterium, furtum, homicidium indebitum, adiecto respectu ad supremam divinam dispositionem, non sunt adulteria, nec furta, nec homicidia indebita. Quare præfatæ locutiones, *Deus potest furtum, adulterium &c. imperare*, implicent contradictionem. Eo ipso enim quod Deus hæc imperat, furtum non est furtum, adulterium non est adulterium: seu id quod est adulterium illicitum, & oppositum iuri naturæ absolute spectato, adiecta conditione, evadit licitum, & adulterii, furti, homicidii malitiam exiit. Sunt utique hæc quæstiones vœcum. Ergo vitandæ sunt ambiguæ phrasæ, & minus exactæ locutiones; cum possimus verborum proprietate, & perspicuis expressionibus hæc omnia repræsentare.

XXXI. Quæst. V. *Locum ne in lege naturali habet epiikia?* Resp. Prolixo sermone hac de re scribit P. Suarez Lib. II. de leg. cap. xvi. variaque opinionibus recenset. Sed totum diffiduum ex diversa epiikia intelligentia oritur. Nam alii nomine epiikia legis correctionem intelligunt; alii illam pro interpretatione, & declaratione accipiunt. Quemadmodum, ut vidimus supra, plures dispensationem cum interpretatione confundunt; ita non pauci epiikiam pro dispensatione usurpant. Nos epiikiam eo in sensu intelligentes in quosdam exponit S. Thomas, dicimus, in lege naturali locum eamdem non habere. Porro S. Thomas 2. 2. quæst. cxx. art. 1. docet epiikiam emendationem, & correctionem legis esse, eamque in legibus humanis locum habere. *Quoniam, inquit, humani actus, de quibus leges dantur, in singularibus continguntibus consistunt, quæ infinitis modis variari possunt; non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret; sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: quam tamen in aliquibus casibus servare est contra æqualitatem iustitiæ, & contra commune bonum, quod lex intendit. . . . Et ad hoc ordinatur epiicheia, quæ apud nos dicitur æquitas.* Ex quibus apparet, S. Doctorem epiikiam pro correctione legis accipere, quatenus legislator humanus, cum non possit omnes casus prævidere, leges fert, secundum quod res communiter contingunt. Idcirco necessariam asserit epiikiam, qua lex in hoc aut illo casu corrigatur. Lex autem naturalis immutabilis & invariabilis in se ipsa formaliter est; o-

mnisque casus possibiles illius conditor Deus prævidet: idcirco in hac epiikia locum habere nequit. Et quando casus aliqui occurrunt in quibus ob varietatem circumstantiarum lex ipsa naturalis non obligat, hos ipsos casus solus Deus agnoscit. Sola ergo interpretatione, & declaratione Deus utitur, minime autem epiikia. Nec res fusioem exigit orationem.

CAPUT XV.

De iure gentium, distincto a iure naturali. Errores Hobbesii, Pufendorffii, Heinnecii, aliorumque exploduntur.

I. **T**homas Hobbesius de *Cive* cap. xiv. naturalem legem tribuit in naturalem hominum, & naturalem civitatum, quæ vulgo ius gentium appellatur. *Præcepta utriusque eadem sunt; sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, lex quam loquentes de hominum singulorum officio naturalem dicimus, adplicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur ius gentium.*

II. Samuel Pufendorffius Lib. II. de iur. nat. & gent. cap. 11. §. 23. post relatum Hobbesii doctrinam subdit: *Cui sententiæ & nos plane subscribimus.* Hanc eamdem opinionem amplectitur Heinnecius Lib. I. de iur. nat. & gent. cap. 1. §. 21. ubi consueta præfidentia scribit: *Rationes eos fugere qui nescio quod ius gentium, a iure naturæ diversum, sibi fingunt.* Hæc sunt effata quæ promunt hi qui iuris naturæ, gentium, & positivi arcana referasse, & illustrasse modestissime iactant. Erronea hæc opinio consecarium est illius erroris quem supra profligavi, videlicet legem naturalem voluntariam esse; nullamque sive bonitatem, sive malitiam antecedenter ad legem liberam in rebus reperiri. Quod profecto commentum fat est ad evitandum, quam profundi Metaphysici fuerint Doctores isti.

III. Antequam istorum errorem convello, præmittam oportet iuris gentium descriptio-nem. Medium quodammodo est ius istud, naturale inter & positivum, re ipsa tamen a naturali, cum quo habet propinquitatem, omnino distinctum est, ut mox declarabo; & ad positivum accedit, immo positivum dici potest. Gentium ius nuncupatur, quia gentium omnium, vel plurimarum inventum est consensio. Omnes fere gentes, nulla Principum, sive subditorum distinctione facta, obstringit. Gentium nomine non intelliguntur omnes populi nobis incogniti, aut barba-

ræ,

ræ, stupidæque nationes, quæ, morum honestate destitutæ, brutalem vitam ducunt; sed gentes cultæ, moratæque, quales fuere semper plurimi, & insigniores mundi populi, ut Iudæi, Græci, Romani, & potissimum Europæi.

IV. Plures distinxere ius gentium in primarium, & secundarium. Ius primarium in naturali hominum instinctu, ius secundarium in hominum usu & consuetudine collocant. Sed hanc distinctionem ut fulem reicimus. Alii negarunt ius gentium proprie dictum, hoc nixi fundamento, quod nunquam gentes simul coiverint ad ius istud instituendum: quod vanum commentum sponte corrui. Nec enim necesse fuit ut gentes omnes, vel plurimæ una convenirent, & mutuum consensum verbis exprimerent; sed fat fuit consensus tacitus, quo cultiores gentes omnes in certas fixasque regulas, seu leges conspirarent. Nonne gentes mutuum inter se societatem inivere? Societates istæ consistere ne absque ulla lege poterant? Qua ratione inire fœdera, agere commercia, celebrare contractus, plectere fraudes, & dolos poterant, nisi pacta, & leges statuisent, ad quarum amissum formare & dirigere officia sua possent? Porro has leges, tacito & uniformi consensu latas, ius gentium appellamus. Hæc quæ indicavimus, eiusdem iuris necessitatem evincunt.

V. His delibatis, dico, ius gentium a naturali omnino disiunctum esse. Nam obiectum iuris naturalis, ut vidimus, sunt actiones quæ natura sua intrinsecam habent honestatem, vel turpitudinem; atque adeo neque necessario præcipiendæ, aut verandæ. Iuris gentium obiecta non sunt intrinsecus necessario honesta, aut turpia, atque adeo neque necessario præcipienda, vel prohibenda, quamvis maxime utilia ad finem præstitutum. Idque indicando quæ ius gentium præcipit, aut prohibet, palam fit. Ius gentium bonorum divisio, admissio legatorum, transitus viarum, & cetera plura introducta sunt. Ius gentium vetat veneno interficere etiam in iusto bello hostem, recusare absque legitima causa legatos. Quæ omnia natura sua nec honestatem, nec turpitudinem necessario produunt.

VI. Aliqua quæ ad ius gentium pertinent, scriptis consignata sunt, ut illa quæ fœdera, pacta, & cetera id genus spectant. Causa efficiens iuris gentium sunt gentes ipsæ. Nec alicuius momenti est quod obtrudit Puffendorfius *loc. cit.* quod gentes ipsæ subiectæ sunt huic iuri. Ius autem quodlibet a supe-

riore rogari debet. Nonne Communitates Reipublicæ leges condunt, simulque eisdem legibus subiciuntur? Fatemur tamen, summam cum iure naturæ ius gentium propinquitatem habere. Adeo enim rectæ rationi congruum est, ut, quasi impellente, seu instigante natura, fuerit unanimes consensione receptum. Tamen quia ea quæ præcipit, aut vetat, non continent necessariam intrinsecam malitiam, aut honestatem, sed mutationi propriæ & formali obnoxia sunt; ut palam est in partitione honorum, quorum exactam communitatem servabant Christiani primi, servantque nunc plures, & in captivitate servorum, & in aliis pluribus; idcirco a iure naturæ prorsus distinctum est.

VII. Dividi ius gentium communiter solet in affirmativum, & negativum; in proprium, & minus proprium. Ius gentium presse acceptum illud est quod, ut iam descripsi, comprehendit ea quæ natura nec iubet, nec vetat; sed tacito consensu, moribus, & consuetudine in communem omnium vel plurimarum gentium utilitatem, & commodum investita fuerunt. Talia sunt I. *legatorum*, qui ab uno Principe, Republica, Communitate ad aliam destinantur, acceptatio; quæ acceptatio iure naturæ nec prohibetur, nec præcipitur. II. *Publica eorum securitas*, ut communia peragere negotia valeant Communitatis, seu Principatus nomine. III. *Prohibitio*, ne arma, aut fontes veneno inficiantur. IV. *Ne hostes per sicarios dolo, & prodicione occidantur*. V. *Fœdera pacis, & induciarum*, quæ licet, postquam inita sunt, iure naturæ obstringant; quoad institutionem tamen, petitionemque iure gentium sunt instituta. VI. *Servitus*, seu potestas utendi captivis iusto bello captis. VII. *Commerciorum procuratio* inter nationes non inimicas. VIII. *Ius sepulturæ*. IX. *Bonorum partitio*. Exempla iuris gentium *minus proprie* accepti sunt I. *Munitio civitatum*. II. *Permutatio rerum*. III. *Ius postliminii*. IV. *Usus panis pro cibo, iura acquirendi bona, & nonnulli alii contractus*. V. *Designatio certi status hominum ad offerenda Deo sacrificia*.

VIII. Ius istud obligat in conscientia plus minusve, iuxta materiæ gravitatem maiorem, aut minorem. Immo huiusce iuris violatio tantum apud omnes gentes sceleris prodit, ut eiusdem violatores non modo culpam contrahant in divino conspectu, sed ut infames, & publicæ tranquillitatis hostes reputentur. Quare ius istud obstringit omnes, & potissimum orbis terrarum Principes, Reges, Imperatores, & omnium Communitatum capita.

pita. Secundum istius iuris regulas dirimuntur lites, & dissidia inter supremas Potestates. Plura sunt iura civilia in quocumque statu, extra quem non transiunt. Verum quæ iure gentium investita sunt, populos omnes obligant. Quare Principes, supremæque Potestates non modo proprii status, sed omnium populorum, quibuscumque commercium & negotia habent, pacem, tranquillitatem felicitatemque spectare, & cavere eius perturbacionem summopere debent.

IX. Illud tamen animadvertendum, mutationi obnoxia esse, ut iam dictum est, ea

quæ iure gentium comprehenduntur. Mutari possunt non usu, & desuetudine; temperari, roborari iuris civilis decretis apud unam gentem, & non penes alteram. Rationem mutabilitatis iam dedi, quia nempe ea quæ hoc iure aut præcipiuntur, aut prohibentur, intrinsecam bonitatem, aut malitiam necessariam non continent. Licet tamen omnia mutabilia sint, reipsa tamen fieri moraliter nequit ut omnia mutantur: quandoque plura ita publicæ utilitati consentanea sunt, & utilia, ut absque iisdem tranquillitas publica consistere nequeat.

DISSERTATIO III.

DE LEGE POSITIVA DIVINA
VETRE, ET NOVA.

PRÆLOQUIUM.

Egi naturali, de qua hætenus, succedit lex positiva voluntaria, in divinam, & humanam tributa. Hanc dissertationem, quæ circa divinam legem versatur, duobus capitibus concludam. In primo legem veterem, in altero novam exponam. Si materiæ vastitatem, dignitatem, excellentiam, & utilitatem spectes, ampla esse deberet dissertatio nostra. Verum, quia longum iter superest, plura paucis perstringam, ne utriusque legis lectorem meum seivum relinquam. Plura de evangelicæ legis spiritu, & sine dicturi sumus in Tomo I. *Apparatus ad Theologiam Christianam*. Quapropter illic lectorem uberiora cupientem remitto.

CAPUT I.

Lex Mosaica bona, a Deo lata soli populo Iudæo. Eius finis, præcepta, & abrogatio.

I. **P**rima lex quam Deus mundo intimavit, est Mosaica. Præcesserunt utique aliqua divina præcepta, quæ tamen legis universalis denominationem non subierunt. Præceptum intimavit Deus Adæ in statu innocentie. Post lapsum aliqua itidem præscripsit Deus, quæ spectant sacramentorum usum, quo tum adulti, tum infantes a peccati originalis macula mundarentur. Item ante diluvium animalium quædam munda, quædam immunda reputata fuere, ut legitur *Gen. vii.* Et post diluvium Deus præcepit *Gen. ix. Car-*

nem cum sanguine non comedetis: sanguinem enim animarum vestrarum requiram. Discretio illa animalium sacrificia tantum spectabat; cum probabilius sit ante diluvium non obtinuisse consuetudinem esus carnium. Hæc tamen, ut dixi, præcepta fuerunt peculiaria, quæ legem presse acceptam non constituunt.

II. Prima lex proprie dicta quam Deus rogavit, est illa quam Moyses Dei iussu promulgavit, idcirco Mosaica nuncupata. Adversus hanc legem hæretici plures blasphemarunt primis Christianæ Ecclesiæ sæculis. Propugnabant scelesti homines duo principia, bonum unum, malum alterum. Legem veterem a malo Deo fuisse latam docebant Simoniani, Carpocratiani, Cerdoniani, Valentiniani, & omnium impudentissime Manichæi, quorum insaniam strenue repressit S. Augustinus.

nus. Pelagiani contra plus iusto legem extollebant, contendentes illa sola homines iustitiam assequi, ut narrat S. Augustinus Lib. IV. contr. duas epist. Pelag. cap. v. Rursus in laudem legis quid eis prodest quod contra Manichæos verum dicunt; quando ex hoc ad illud volunt ducere quod falsum contra Catholicos sentiunt? Dicunt enim: legem etiam veterem secundum Apostolum iustam, & sanctam, & bonam fatentur, quæ custodientibus mandata sua, ac per fidem iuste viventibus, sicut Prophetis, & Patriarchis, omnibusque Sanctis, vitam potuit conferre perpetuam. Quibus verbis callidissime positis, legem contra gratiam laudant. Neque enim lex illa, quamvis iusta, sancta, & bona, omnibus hominibus Dei, sed fides, quæ in Christo est, vitam potuit conferre perpetuam.

III. Bonam esse, utilemque legem Mosaicam demonstrat S. Thomas 1. 2. qu. xcviij. art. 1. tum auctoritate, tum ratione. Christus Dominus Matth. viij. dicit: *Vade, ostende te Sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses.* Item S. Paulus ad Rom. vij. *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum, & bonum.* Ratio quam exhibet S. Thomas, hæc est. *Dicendum, quod absque omni dubio lex vetus bona fuit. Sicut enim doctrina ostenditur esse vera ex hoc quod consonat rationi; ita etiam lex aliqua ostenditur esse bona, quod consonat rationi rectæ. Lex autem vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat; quæ rationi adversatur, ut patet in illo mandato: Non concupisces rem proximi tui, quod ponitur Exodi xx. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationem.*

IV. Fuit a Deo vero lata lex Mosaica, secus a Deo malo, ut præfati hæretici blasphemabant. Fuerunt alii qui effutiere, partim conditam a Deo esse, partim a Moyse, & partim a senioribus populi: quæ omnia, ut vana deliria, deridentur. Innumera sunt legis novæ testimonia quæ vero Deo legem Mosaicam adscribunt. S. Paulus ad Rom. cap. i. *Vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis.* Item ad Hebræos cap. i. *Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Rationem prodit S. Thomas loc. cit. art. 2. *Christus est verus Filius Dei vivi. Porro lex vetus homines ad Christum suscipiendum, credendumque disponebat. Ergo idem Deus qui misit Filium suum in mundum, legem illam tulit quæ in hunc finem perducebat. Lex enim vetus, inquit S.*

Doctor, homines ordinabat ad Christum duplitem. Uno quidem modo, testimonium Christo perhibendo. . . . Alio modo per modum cuiusdam dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriæ, concludebat eos sub cultu unius Dei, a quo salvandum erat humanum genus per Christum. Si plura cupis, consule S. Thomam.

V. Universam legem, & non partem dumtaxat, datam a Deo fuisse, testatur Moyses Exod. xxiv. *Narravit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: responditque omnis populus una voce: Omnia verba Domini quæ locutus est, faciemus. . . . Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obediens ei.* Sed quid tempus tero in re manifesta demonstranda?

VI. Modus quo lata lex fuit, perspicue describitur Exod. xix. & xx. Narratur in monte Sinai legem hanc datam fuisse: subditur etiam in monte Horeb. Sed idem mons duplici nomine appellatur. Annus quo promulgata hæc lex fuit, teste S. Paulo ad Galat. iii. quadragesimus trigessimus est a divina promissione Abraham facta. Disputant Theologi, fuerit ne lex ista a Deo immediate, an ministerio Angelorum lata? Ipsi Patres dissident. Iustinus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, aliique plures datam volunt per verbum divinum, quod sub magni Angeli nomine intelligebant. Oppositum sentit S. Augustinus cum aliis. Probabilior sententia est, legem istam Angelorum ministerio Moysi revelatam fuisse. Hanc assignat congruentem rationem S. Thomas cit. quæst. art. 3. *In omnibus potestatibus, & artibus ordinatis ille qui est superior, principalem, & perfectum actum operatur per seipsum; ea vero quæ disponunt ad perfectionem ultimam, operatur per suos ministros; sicut navifactor compaginat navem per seipsum, sed preparat materiam per artifices subministrantes. Et ideo conveniens fuit ut lex perfecta novi testamenti daretur immediate per ipsum Deum hominem factum; lex autem vetus per ministros Dei, scilicet per Angelos, daretur hominibus.*

VII. Soli populo Iudæorum intimata lex hæc fuit, ut habetur Deut. xv. *Quæ est enim alia gens sic inclita, ut habeat caeremonias, iustaque iudicia, & universam legem?* Ratio huius est sola, & imperitabilis Dei voluntas. Hanc Deus legem promisit sanctis Patriarchis, Abraham, Isaac, Iacob. S. Thomas loc. cit. art. 4. hanc congruentiam perhibet. *Possent una ratio assignari quare potius populo Iudæorum data sit lex quam aliis populis: quia, aliis populis ad idololatriam decli-*

nantibus, solus populus Iudæorum in cultu unius Dei remansit: & ideo alii populi indigni erant legem recipere, ne sanctum canibus daretur. Sed ista ratio congruens non videtur: quia populus ille etiam post legem latam ad idololatriam declinavit, quod gravius fuit. Ideo, hæc missa congruentia, subdit post pauca hanc legem dedisse populo Iudæo, ut completeret verbum suum Dominus, quod sub iuramento sollicitus est patribus tuis, Abraham, Isaac, & Iacob. . . . Si autem rursus queratur, quare hunc populum elegit, ut ex eo Christus nasceretur, & non alium; conveniet responsio Augustini, quam dicit super Ioannem: Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare.

VIII. Si uni Iudæorum populo data hæc lex fuit, solos ne Iudæos obstringebat? Hanc quoque difficultatem proponit S. Thomas loc. cit. art. 5. respondetque, ceteros populos gentiles astrictos fuisse servare omnia præcepta naturalia, non quia continebantur in Mosaica lege, sed quia a lege naturæ, omnes ratione præditos obligante, præscripta erant; a ceteris vero præceptis peculiaribus legis Mosaicæ solutos omnino fuisse. Ratio evidens est. Quoniam nulla lex obligat nisi eos quibus imponitur. Lex Mosaica folis impolita Iudæis fuit. Ergo istos solos astrinxit. Et re ipsa plures gentiles, a lege circumcisionis liberi, quorum caput, & sacerdos fuit S. Melchisedech, salvi facti sunt, quia verum Deum colebant, & iuris naturæ præcepta observabant. Gentiles tamen, qui populo Iudæo ascribebantur, Mosaicæ legi subiecti erant; ut declaratur Exod. xii. *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum eius, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terræ.*

IX. Nec est quod opponas, frustra gentiles suscepisse iugum Mosaicæ legis, quando a tali iugo soluti assequi salutem poterant. Quoniam respondet S. Thomas loc. cit. art. 5. ad 3. *Quod gentiles perfectius, & securius salutem consequerentur sub observantia legis quam sub sola lege naturali: & ideo ad eas admitterentur. Sicut etiam nunc laici transeunt ad Clericatum, & seculares ad Religionem, quamvis absque hoc possent salvari.* Nec Christus redarguit Phariseos, & Scribas, quod gentiles ad religionem iudaicam convertere studebant; sed quod eos ad pharisaicas traditiones servandas adducerent. Inquit quippe Christus Dominus Matth. xxiii. *Vae vobis Scribæ, & Pharisei hypocrite, qui circumcitis mare, & aridam, ut faciatis unum pron-*

selutum; & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos. Et revera illi qui ad aliquam communitatem, in suis legibus servandis relaxatam, alios adducunt, pravis suis exemplis filios sæpe efficiunt duplo nequiores.

X. Finis legis Mosaicæ eo pertinebat, ut homines disponderet, præpararetque ad Christum Dominum suscipiendum, qui venit non soluturus, sed impleturus legem. Quare lex illa non iustificabat homines, sed iustificationem quibusdam caeremoniis figurabat. Quare, licet soli Iudæi subiecti eiusdem legis oneri essent; tamen, quatenus lex illa portendebat Christum venturum, & significabat quæ per ipsum implenda erant, comprehendebat omnes. Nemo quippe salutem assecutus æternam est, sive ante, sive post Mosaicam legem, absque fide aut implicita, aut explicita in Christum Redemptorem.

XI. Præcepta Mosaicæ legis ad tria genera revocantur, videlicet ad moralia, caeremonialia, iudicialia. Quæ partitio describitur Deut. v. *Tu vero hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & caeremonias, atque iudicia.* Præcepta moralia ad naturalem, caeremonialia, & iudicialia ad voluntariam, sive positivam legem pertinent. Cetera omnia quæ in Mosaica lege continentur, aut non sunt præcepta, aut ad hæc revocantur. Fuerunt in eadem lege plura consilia de rebus tum moralibus, tum caeremonialibus, tum iudicialibus. In re morali fuerunt vota, ut habetur Deut. xxiii. *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere.* In re caeremoniali fuerunt spontaneæ oblationes. Narratur enim Levit. xxii. *Qui obtulerit oblationem suam, vel vota solvens, vel sponte offerens, quidquid illud obtulerit in holocaustum &c.* Tandem in materia iudiciali hæc narratur Exod. xxii. *Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei: ipsum est enim solum quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat.* Urgente necessitate, sub præcepto hæc cadunt; sed, necessitate ablata, consilia sunt. Quæ omnia perspicue de more explicat Angelicus 1. 2. quæst. c. art. 2. *Nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in se ipsis; virtutes autem morales ordinant bene actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. Et ideo manifestum est quod lex divina convenienter disponit præcepta de actibus omnium virtutum; ita tamen quod quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, observari non potest, cadunt sub obligatione præcepti; quædam vero*

quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii.

XII. Ad præcepta moralia, non modo naturalia, sed etiam supernaturalia mandata revocantur. Fuerunt enim & in veteri lege mandata fidei, spei, & caritatis. Immo cetera mandata ad hæc duo revocantur, inquit Christus Dominus Matth. xxii. In his duobus mandatis universa lex pendet, & Propheta. Præcepta autem fidei, & spei præcedunt legem ipsam. Præcepta moralia partim continentur in Decalogo, partim revocantur ad illum, veluti additiones.

XIII. Præcepta caeremonialia præsepta ad Dei cultum attinent, ut docet S. Thomas I. 2. quæst. ci. art. 1. Caeremonialia præcepta determinant præcepta moralia in ordine ad Deum, sicut iudicialia determinant præcepta moralia in ordine ad proximum. Præcepta caeremonialia quatuor erant, quæ spectabant sacrificia, instrumenta, sacramenta, & observantias. Tria erant sacrificiorum genera: holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Hæc omnia figillatim explanat S. Thomas loc. cit. quæst. cii. art. 3. ad 3. Triplex erat sacrificiorum genus. Quoddam erat quod totum comburebatur; & hoc dicebatur holocaustum, quasi totum incensum. Huiusmodi enim sacrificium offerebatur Deo specialiter ad reverentiam maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius: & conveniebat perfectionis statui in impletione consiliorum. Et ideo totum comburebatur, ut sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaretur, totum hominem, & omnia quæ ipsius sunt, Dei domino esse subiecta, & ei esse offerenda. Aliud autem erat sacrificium pro peccato, quod offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati: & conveniebat statui penitentium in satisfactione peccatorum: quod dividebatur in duas partes: nam una pars eius comburebatur; altera vero cedebat in usum sacerdotum, ad significandum quod expiatio peccatorum fit a Deo per ministerium sacerdotum: nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato populi, vel specialiter pro peccato sacerdotis: tunc enim totum comburebatur. Non enim debebant in usum sacerdotum venire ea quæ pro peccato eorum offerebantur, ut nihil peccati in eis remaneret, & quia hoc non esset satisfactio pro peccato: si enim cederet in usum eorum pro quorum peccatis offerebatur, idem esse videretur ac si non offerretur. Tertium vero sacrificium vocabatur hostia pacifica, quæ offerebatur Deo vel pro gratiarum actione, vel pro salute, & prosperitate offerentium, ex debito beneficii vel accipiendi, vel accepti: & con-

venit statui proficientium in impletione mandatorum: & ista dividebatur in tres partes: nam una pars incendebatur ad honorem Dei; alia pars cedebat in usum sacerdotum; tertia vero pars in usum offerentium, ad significandum quod salus hominis procedit a Deo, dirigentibus ministris Dei, & cooperantibus ipsis hominibus qui salvantur. Si plura cupis, consule sanctum Doctorem, ubi plurima invenies vasta eruditione, & profunda doctrina referata. Perpende quanta perspicuitate ex præfatis caeremoniis colligat adversus novos heterodoxos omnia nostra dogmata.

XIV. Hostia pro peccato distinguitur Levit. xi. ab hostia pro delicto S. Augustinus quæst. xx. in Levit. peccatum mali commissionem, delictum boni neglectum, seu omissionem, vel etiam ignorantiam boni vocat. Quid aliud sonat delictum, nisi devotum; & qui delinquit, quid develinquit nisi bonum? Potest etiam videri illud esse delictum quod imprudenter, idest ignoranter; illud peccatum, quod ab scientia committitur.

XV. Hostia pacifica, ut iam S. Thomas in adducto textu explanavit, offerebatur pro gratiarum actione. Et subdit ibidem: Hoc autem generaliter observabatur, quod sanguis, & adeps non veniebant neque in usum sacerdotum, neque in usum offerentium; sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei; adeps vero adurebatur in igne. Cuius ratio una quidem fuit ad excludendam idololatricam. Idololatricæ enim bibebant de sanguine victimarum, & comedebant adipem, secundum illud Deuter. xxxii. De quorum victimis comedebant adipem, & bibebant vinum libaminum. Secunda ratio est ad informationem humanæ vitæ. Prohibebatur enim eis usus sanguinis ad hoc quod horrerent humani sanguinis effusionem... Tertia vero ratio est propter reverentiam divinam: quia sanguis est maxime necessarius ad vitam, ratione cuius dicitur anima esse in sanguine; adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat: & ideo, ut ostenderetur quod a Deo nobis est & vita, & omnis bonorum sufficientia, ad honorem Dei effundebatur sanguis, & adurebatur adeps. Quarta ratio est, quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, & pinguedo caritatis eius, per quam se obtulit Deo pro nobis. De hostiis autem pacificis in usum sacerdotum cedebat pectusculum, & armus dexter, ad excludendum quamdam divinationis speciem, quæ vocatur spatulamantia: quia scilicet in spatulis animalium immolatorum divinabant, & similiter in osse pectoris. Et ideo ista offerentibus subtrahantur. Per hoc etiam significabatur quod sacer-

erdoti erat necessaria sapientia cordis ad instruendum populum, quod significatur per pectus, quod est tegumentum cordis; & etiam fortitudo ad sustentandum defectus, quæ significatur per armum dextrum.

XVI. Inter omnia hæc sacrificia holocaustum erat præcipuum, quod totum in Dei honorem consumebatur, nihilque in hominum usum cedebat. Animalia quæ præfatis sacrificiis deserviebant, ex quadrupedibus capræ, oves, bovesque erant. Ex volatilibus erant turtures, & columbæ: & pro leprosis curandis passer immolabatur. Ex frugibus terræ panis, vinum, sal, & thus. Rationem autem cur potius dicta animalia ex quadrupedibus immolabantur præ aliis, S. Thomas perhibet loc. cit. quæst. cii. art. 3. ad 2. his verbis. Primo quidem ad excludendam idololatricam; quia omnia alia animalia offerebant idololatricæ diis suis, vel eis ad maleficia utebantur; ista autem animalia apud Ægyptios, cum quibus conversati erant, abominabilia erant ad occidendum: unde ea non offerebant in sacrificiis diis suis. Unde dicitur Exod. viii. Abominaciones Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? Oves enim colebant, hircos venerabantur: quia in eorum figura demones apparebant. Bobus etiam utebantur ad agriculturam, quam inter res sacras habebant. Tres alias rationes describit, quas brevitatis gratia prætereo. Ex avibus turtures, & columbæ immolabantur ad mentis simplicitatem, cordisque caritatem significandam. Pisces non adhibebantur in sacrificiis, quia extra aquam moriuntur; & ideo non erant materia apta sacrificiis in templo celebrandis. Occisio animalium peccatorum abolitionem præferbat. Modus maftandorum animalium lege definitus erat, qui minus animalia affligebat; ut & occidentium clementia eluceret, & detrimentum occisorum animalium vitaretur. Animalia prohibita in sacrificiis erant quæ maculam, defectumve haberent: quæ figura illos genitores reprehendit qui filias, filiosque claudos, gibbos, stupidos, ignavosque Domino immolant, altarique cum summa religionis ignominia destinant: & non raro blanditiis, lenociniis, & tantum non minis, & fraudibus, ingredi Dei donum compellunt, ut domum propriam exonerent. In holocausto non offerebatur nisi masculus, quod femina animal sit imperfectum, & veluti immundum. Qui ovem habere non poterat, offerebat panem; & hoc deficiente, farinam, aut ipicas. Sal offerebatur, quia impedit corruptionem.

XVII. Præcepta caeremonialia, secundo

loco indicata, spectant instrumenta colendi Deum, ut sunt tabernaculum, arca foederis, propitiatorium, candelabrum, mensa, duplex altare, vasa, vestes sacerdotales, & plura alia eiusmodi. Tabernaculum templum parvum mobile erat: quia filii Iſrael quadraginta annorum spatio per desertum ambulaverunt, passim sedem mutantes. Occupata promissionis terra, continua bella gerebant: idcirco Deus distulit templi ædificium, usque dum, prostratis hostibus, summa populus frueretur pace; quod tempore contigit Salomonis. Plura mysteria, figuræque in præfato tabernaculo deprehendit S. Thomas loc. cit. quæ apud ipsum legi possunt.

XVIII. Arca foederis primum in tabernaculo, post in templo servata, constabat ex lignis Setim, intus & extra deaurata, & corona aurea insignita. In eadem duæ tabulæ lapideæ erant, ut narratur Reg. III. cap. viii. In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit Dominus foedus cum filiis Iſrael, cum egredierentur de terra Ægypti. Contra S. Paulus narrat ad Hebræos ix. Arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ frondeverat, & tabulæ testamenti. Quæ apprensens contrarietas facile evanescit, si dicamus, primum solas duas tabulas lapideas, ut narratur III. Reg. in arca fuisse; post virgam Aaron, quam ex Scriptura ipsa scimus initio fuisse a Moyse in tabernaculo repositam, ex tabernaculo temporis decursu translata simul cum manna fuisse in arcam. In tabernaculo residebat arca inter duos Cherubim, qui se mutuis respiciebant vultibus. Super eandem erat propitiatorium, subter alas Cherubim, ac si ab ipsis deferretur.

XIX. Fusam de candelabro habet S. Thomas loc. cit. art. 4. ad 6. orationem. Pauca ex eodem perfringo. Candelabrum erat institutum ad honorificentiam tabernaculi. Pertinet enim ad magnificentiam domus quod sit bene luminosa. Habebat autem candelabrum septem calamos, ut Iosephus dicit, ad significandum septem planetas, quibus totus mundus illuminatur. Et ideo ponebatur candelabrum ex parte australi, quia ex illa parte est nobis planetarum cursus. Altare vero thymiamatis erat institutum, ut iugiter in tabernaculo esset fumus boni odoris, tum propter venerationem tabernaculi, tum etiam in remedium foetoris quem oportebat accidere ex effusione sanguinis, & occisione animalium. Ea enim quæ sunt foetida, despiciuntur, quasi vilia; quæ vero sunt boni odoris, homines magis appetantur.

Mensa autem, apponebatur ad significandum quod Sacerdotes templo deservientes in templo victum habere debebant. Unde duodecim panes superpositos mensæ, in memoriam duodecim tribuum, solis Sacerdotibus edere licitum erat, ut habetur Matth. XII. . . . In atrio vero extra tabernaculum continebantur altare holocaustorum, in quo offerebatur Deo sacrificia de his quæ erant a populo possessa. Et ideo in atrio poterat esse populus, quia huiusmodi Deo offerebat per manus Sacerdotum; sed ad interioris altare, in quo ipsa devotio, & sanctitas populi offerebatur, non poterat accedere nisi Sacerdotes, quorum erat Deo offerre populum. Est autem hoc altare extra tabernaculum in atrio constitutum ad removendum cultum idololatriæ. Nam Gentiles intra templa altaria constituebant ad immolandum idolis. Figuralis vero ratio omnium horum assignari potest ex relatione tabernaculi ad Christum qui figurabatur. Plurima docere persequitur scitu digna, quæ consulere poteris.

XX. Vasa erant plurima diversi generis. Mortariola, lebetes, hydriæ, acetabula, phialæ, thuribula, ciathi &c. Diversæ quoque erant sacerdotales vestes. Sacramenta duplicis generis: alia ad totum populum, ut circumcisio, esus agni paschalis, purificationes, expiationesque a peccatis; alia ad solos Sacerdotes attinebant, ut rasio capillorum, ablutio pedum, comestura panis propositionum. Hæc omnia Christum futurum, eiusque legem prænuuntiabant. Circumcisio baptisma, agnus paschalis Eucharistiam, expiationes sacramentum poenitentiae portendebant. Observantiae legales diversæ similiter erant, ut discretio ciborum, abstinentia a sanguine, ab adipe, ieiunia Nazaræorum, vota, solemnitates, certus vestium usus.

XXI. Præcepta iudicialia regimen populi spectabant. Quatuor ordines distinguit S. Thomas I. 2. quæst. CIV. art. 4. in qualibet hominum societate. *Quadruplex autem ordo in aliquo populo inveniri potest. Unus quidem Principum populi ad subditos; alius autem subditorum ad invicem; tertius autem eorum qui sunt de populo ad extraneos; quartus autem ad domesticos, sicut patris ad filium, uxoris ad virum, & domini ad servum. Et secundum istos quatuor ordines distingui possunt præcepta iudicialia veteris legis. Dantur autem quædam præcepta de institutione Principum, & officio eorum, & de reverentia eis exhibenda: & hæc est una pars iudicialium præceptorum. Dantur etiam quædam præcepta pertinentia ad concives ad invicem; puta circa emptiones, venditiones, & iudicia, & pœnas:*

& hæc est secunda pars iudicialium præceptorum. Dantur etiam quædam præcepta pertinentia ad extraneos; puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum, & advenarum: & hæc est tertia pars iudicialium præceptorum. Dantur etiam in lege quædam præcepta pertinentia ad domesticam conversationem; sicut de servis, & uxoris, & filiis: & hæc est quarta pars iudicialium præceptorum.

XXII. Pro quolibet horum ordinum cœtu constituit Deus præcepta iudicialia. Præcepta quæ ad principum regimen attinent, describit S. Thomas I. 2. quæst. CV. art. 1. Animadvertit ille, in quolibet ordine Principum duo esse spectanda. Unum, ut omnes aliquam partem habeant in Principatu, quia hoc paci servandæ idoneum est; & hunc ordinem amant omnes. Alterum speciem regiminis spectat, cum sint diversa Principatum genera. Præcipua sunt Regnum, in quo unus præsidet, præcipitque; & Aristocratia, seu potestas optimatum. Unde inquit, *optima ordinatio Principum est in aliqua civitate, vel regno, in quo unus præficitur secundum virtutem qui omnibus præsit; & sub ipso sunt aliqui principantes secundum virtutem: & tamen talis principatus ad omnes pertinet, tum quia ex omnibus eligi possunt, tum quia etiam ab omnibus eliguntur. Talis vero est omnis politia bene commixta ex regno, in quantum unus præest; & aristocratia, in quantum multi præcipiantur secundum virtutem; & democratia, id est potestate populi, in quantum ex popularibus possunt eligi Principes; & ad populum pertinet electio Principum. Et hoc fuit institutum secundum legem divinam. Nam Moyses, & eius successores gubernabant populum, quasi singuliter omnibus principantes, quod est quædam species regni. Eligebantur autem septuaginta duo seniores secundum virtutem. Plura alia ibidem legito.*

XXIII. Animadvertendum autem, modum eligendi Principis Israelitici non esse præscriptum in Scriptura, ut ipse S. Thomas advertit: quoniam Deus sibi reservavit hanc electionem: idcirco regimen Israeliticum non fuit nec monarchicum, nec aristocraticum, sed theocraticum; & usque ad Saulem eiusmodi theocratia perduravit. Populus ad mala pronus ferre recusavit regimen iudicum, quos Deus ipse post Moysen, & Iosue eligebat; ideo petiit a Samuele Regem. Samueli id ægre ferenti respondit Deus I. Reg. VIII. *Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi: non enim te abiecerunt, sed me. Plura quæ huc pertinent, legere apud S. Thomam poteris loc. cit.*

XXIV.

XXIV. Legem Mosaicam abrogatam a Christo Domino, negarunt Cerinthus, & alii hæretici, qui circumcidendos Christianos contentebant; sed antiquatam docuerunt semper Catholici, evangelicis testimoniis nixi. Lucæ quippe XVI. dicitur: *Lex, & Prophetæ usque ad Ioannem. Item S. Paulus ad Galat. III. Lex pædagogus noster fuit in Christo. At ubi venit fides, iam non sumus sub pædago. Et ad Rom. VI. Non estis sub lege, sed sub gratia. Tandem Apostoli abrogatam in Concilio Hierosolymitano declararunt legem, ut narratur Act. xv. Abrogatio hæc cæremonialia, & iudicialia, secus moralia comprehendit, mandata. Plures istius abrogationis congruentes rationes perhibet S. Thomas I. 2. quæst. CIII. art. 3. Manichæi, quibus, ad hoc quod attinet, accessit Lutherus, non modo cæremonialia, & iudicialia, sed etiam moralia præcepta abrogata fuisse contendebant. Errorem hunc explodunt Catholici omnes, asserentes Decalogum descriptum in lege Mosaica obligare omnes. Disputant dumtaxat Theologi catholici, obligent ne eiusmodi mandata decalogica, quatenus lege naturæ, an simul quia lege Mosaica lata sunt? Disputatio tanti non est, ut examen nostrum exigat.*

XXV. De tempore quo abrogata est, disputatum fuit. Sed vera sententia est, ante Christi mortem non cessasse. Siquidem Christus, quoad vixit, eam servavit, & circumcissioni se subiecit. Tunc itaque obligare desinit vetus testamentum, cum novum promulgatum fuit: quod post Christi mortem contigit. Dissident Theologi, quodnam temporis intervallum mors Christi includat. Alii defendunt, comprehendi totum tempus quod fluxit a die mortis usque ad resurrectionem. Alii usque ad Pentecosten extendunt, contententes, Mosaicam legem viguisse usque ad Spiritus sancti apparitionem. Communior, & mihi probabilior sententia est, legem Mosaicam desinisse continuo ac Christi Dominus mortem oppetiit: quoniam tunc velum templi scissum fuit, translaturumque Sacerdotium; & ipse Christus Dominus exclamavit: *Consummatum est.*

XXVI. Quamvis lex Mosaica statim post Christi mortem obligare desierit, tamen non illico illius observatio noxia fuit. Animadvertit S. Thomas I. 2. quæst. CIII. art. 4. quod omnes cæremoniae sunt quædam protestationes fidei, in qua consistit interior Dei cultus. Sic autem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut & verbis: & in utraque protestatione, si aliquid homo falsum protestatur,

Conc. Theol. Tom. VI.

mortaliter peccat. Quamvis autem sit eadem fides quam habemus de Christo, & quam antiqui patres habuerunt; tamen quia ipsi præcesserunt Christum, nos autem sequimur; eadem fides diversis verbis significatur a nobis, & ab eis. Nam ab eis dicebatur: Ecce virgo concipiet, & pariet filium: quæ sunt verba futuri temporis. Nos autem idem representamus per verba præteriti temporis, dicentes, quod concepit, & peperit. Et similiter cæremoniae veteris legis significabant Christum ut nasciturum, & passurum; nostra autem sacramenta significant ipsum ut natum, & passum. Sicut igitur peccaret mortaliter qui nunc suam fidem protestando diceret Christum nasciturum, quod antiqui pie, ac veraciter dicebant; ita etiam peccaret mortaliter, si quis nunc cæremoniae observaret, quas antiqui pie, & fideliter observabant. Tunc enim omnes cæremoniae portendebant Christum futurum; nunc autem omnia nostra sacramenta annuntiant Christum natum, passum, & in cælis regnantem. Quapropter si quis, morte Christi peracta, usurpasset Mosaicæ cæremoniae ad significandum Christum futurum, peccasset, & quidem graviter.

XXVII. Id solum in disputationem vocatur, utrum, si quis eo tempore quo nondum omnino publicatum Evangelium fuit, observasset legalia Mosaica, præscindendo ab eorum significatione, sed quatenus a Deo præscripta erant, peccasset mortaliter. In utramque partem disputarunt Augustinus, & Hieronymus, quorum disputationes recenset S. Thomas loc. cit. art. 4. ad 1. *Diversimode sensit videntur Hieronymus, & Augustinus. Hieronymus enim distinxit duo tempora: unum tempus ante passionem Christi, in quo legalia non erant mortua, quasi non habentia vim obligativam, aut expiativam pro suo modo; nec etiam erant mortifera, quia non peccabant ea observantes: statim autem post passionem Christi inceperunt esse non solum mortua, id est non habentia virtutem, & obligationem, sed etiam mortifera, ita scilicet quod peccabant mortaliter quicumque ea observabant. Unde dicebat, quod Apostoli legalia numquam observaverunt post passionem secundum veritatem, sed solum quadam pia simulatione, ne scilicet scandalizarent Iudæos, & eorum conversionem impedirent. Quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidem ita quod illos actus secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tamquam legis cæremoniae observantes; sicut si quis pelliculam virilis membri absconderet propter sanitatem, non causa legalis circumcissionis observandæ. Sed quia indecens videtur quod*

M 3

Apo-

Apostoli ea occultarent propter scandalum quæ pertinent ad veritatem vitæ, & doctrinæ, & quod simulatione uterentur in his quæ pertinent ad salutem fidelium; ideo convenientius Augustinus distinguit tria tempora: unum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant mortifera, neque mortua: aliud autem post tempus Evangelii divulgati, in quo legalia sunt mortua, & mortifera: tertium autem est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad divulgationem Evangelii, in quo legalia quidem fuerunt mortua, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea servare tenebatur; non tamen fuerunt mortifera, quia illi qui conversi erant ad Christum ex Iudæis, poterant illa legalia licite observare, dummodo non sic ponerent spem in eis, quod ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi fides Christi sine legalibus iustificare non posset. His autem qui convertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa ut ea observarent. Et ideo Paulus circumcidit Timotheum, qui ex matre Iudæa genitus erat; Titum autem, qui ex Gentilibus natus erat, circumcidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus sanctus ut statim inhiberetur his qui ex Iudæis convertebantur, observatio legalium, sicut inhibebatur his qui ex Gentilibus convertebantur, gentilitatis ritus, ut quædam differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gentilitatis ritus repudiabatur tamquam omnino illicitus, & a Deo semper prohibitus; ritus autem legis cessabat, tamquam impletus per Christi passionem, utpote a Deo in figuram Christi institutus.

XXVIII. Ex his manifeste constat legales cæremonias mortuas quidem fuisse post Christi mortem, sed minime mortiferas; cum Apostoli Spiritus sancti illustratione perfusi easdem servaverint usque ad sufficientem Evangelii promulgationem factam, ut patet ex circumcissione Timothei. Paulus ipse more Nazaræorum caput sibi totondit, purificationem fieri pro se consensit, ut colligitur ex Act. xv. Quæ sane S. Paulus non peregrisset, si mortifera tum temporis mandata legalia fuissent. Neque ista simulatione, ut contendit S. Hieronymus, S. Paulus ceterique Apostoli peregerunt, sed sincero animo, ut cum Augustino defendit S. Thomas. Quæ enim sunt reipsa mala, velo simulationis tecta agi nequeunt: alioquin etiam gentilitatis ritus sub simulationis fuce celebrare Apostolus potuisset, ut facilius Gentiles ad Christi fidem adduceret; quemadmodum efficaciter argumentatur S. Augustinus, epist. ix. ad Hieronymum. Si propterea Pau-

lus illa sacramenta celebravit, quia simulavit se Iudæum, ut Christum lucrifaceret; cur non etiam sacrificavit cum Gentilibus, quia & iis qui sine lege erant, tamquam sine lege factus est, ut eos quoque lucrifaceret; nisi quia & illud fecit ut natura Iudæus, & hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret esse quod non erat? Et, ut paucis controversiam perstringam, quis iverit inficias, in re gravissima, quemadmodum est religionis negotium, mendacium peccatum esse mortale? Mendaces itaque fuissent Apostoli, impietatis, & scandalosi rei, si mortifera legalia observassent.

XXIX. Plura Scripturæ divinæ testimonia opponit S. Hieronymus. Act. xvi. narratur, Paulum circumcidisse Timotheum propter Iudæos qui erant in illis locis: & I. Corinth. cap. ix. hæc de seipso Paulus testatur: Factus sum Iudæis tamquam Iudæus, ut Iudæos lucraver. Item II. Corinth. xii. subdit: Cum essem astutus, dolo vos cepi. Primum testimonium nil difficultatis ingerit: quoniam observaverunt Apostoli legalia, quia adhuc mortifera non erant, ut facilius ad Christum Iudæos allicerent; & hoc in sensu testatur Paulus se Iudæis accommodasse, ea omnia concedendo, agendoque quæ fieri licite tum poterant. Alterum testimonium perperam opponitur, cum ibi nulla sit legalium mentio; sed sermo de victu ministris Dei exhibendo. Inquit Apostolus: Sed esto. Ego vos non gravavi; sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Quibus verbis removet S. Paulus suspicionem Corinthiorum, qui gravamen ministrorum obtinebant. Audiamus interpretationem S. Thomæ in hunc textum lect. v. Esto, id est dato & concessio quod ego in persona mea, & eorum qui mecum sunt, aliquid accipiendo non gravavi vos; sed sicut credidistis, cum essem astutus, dolo &c. id est per alios detraxi vobis bona vestra plurima. Sed hoc est falsum, quia nihil ex dolo feci... Hanc ergo suspicionem excludit consequenter, cum dicit: Numquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? S. Paulus, dum ad Galat. v. inquit: Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit: loquitur de iis qui existimabant ad salutem necessariam esse circumcissionem, quam ipse in Timotheo fieri concessit, non ut necessariam, sed ut indulgeret Iudæis legalia adhuc permittenda, at non necessario observanda.

XXX. Si legalia permittenda erant, cur ergo Paulus reprehendit Petrum, Barnabam, & Iudæos Antiochenos, quod legalia servarent? Inquit enim Paulus ad Galat. ii. In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat... & simulationi eius consenserunt ceteri Iudæi, ita

ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter vivis, & non iudæice; quomodo Gentes cogis iudæizare? S. Hieronymus contendit, simulate Petrum illa omnia egisse, simulatamque fuisse Pauli reprehensionem. Quam interpretationem, ut falsam, reiicit Augustinus epist. xix. cap. ii. Et primum probat, alterutrum ex Apostolis errasse, inquit: Si hoc fecit Petrus quod facere debuit, mentitus est Paulus, quod eum viderit non recte ingredientem ad veritatem Evangelii. Quis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit: & ideo falsum de illo dicit qui dicit, eum non recte fecisse quod eum novit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus, verum est quod Petrus recte tunc non ingrediebatur ad veritatem Evangelii: id ergo faciebat quod facere non debebat: & si tale aliquid Paulus ipse iam non fecerat, correctum potius etiam ipsum credam Coapostoli sui correctionem non potuisse negligere, quam mendaciter aliquid in sua epistola posuisse, & in epistola qualibet; quanto magis in illa in qua prælocutus ait: Quæ autem scribo vobis, eccæ coram Deo, quia non mentior. Ego quidem illum Petrum sic egisse credo, ut Gentes cogeret iudæizare. Paulus ergo, teste Augustino, legalia observavit eis in circumstantiis in quibus non scandalo, sed ædificationi Iudæis essent, ne scilicet isti existimarent ea mala esse quæ per Moysen a Deo præscripta erant. Contra Petrus, Antiochiæ legalia servando, Gentibus ad Christi fidem conversis scandalo fuit. Cur? quia Gentibus ansam credendi porrexit, se legalium observationi astrictos esse, cum tamen liberi ad eisdem essent. Petrus se Gentibus conversis subduxit, ut cum Iudæis legalia servaret. Ergo (colligebant heinc conversæ ad Christum Gentes) legalium observatio necessaria est, si Petrus, ut illa servet, a nobis recessit. Et reipsa hoc pacto S. Paulus loc. cit. argumentatur: Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter vivis, & non iudæice; quomodo Gentes cogis iudæizare? id est exemplo, & conversatione tua. Ambo ergo Apostoli eiusdem doctrinæ omnino erant, videlicet legalia nec esse mortifera adhuc, nec necessaria ad salutem. Paulus ea adhibuit iis in circumstantiis in quibus illorum observatio opportuna erat. Contra Petrus ea occasione illa adhibuit in qua Gentes scandalum passæ sunt, existimantes legalium observantiam necessariam ad salutem esse. Idcirco merito a Paulo re-

prehensus. Error itaque Petri, non doctrinæ, sed inadvertentiæ, & conversationis minus cautæ fuit; ut sapienter advertit S. Augustinus loc. cit. Neque enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum in qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum, quid in ea re verum esset, docebat; sed eius simulationem qua Gentes iudæizare cogebatur, arguebat: non ob aliud, nisi quia illa omnia simulatorie gerebantur, tamquam verum esset quod illi dicebant, qui sine circumcissione, præputiis, atque aliis observationibus umbræ futurorum putabant credentes salvos esse non posse. Simulatio Petri, facti, non animi, conversationis, non doctrinæ fuit; seu suo facto quo se subduxit Gentibus, occasionem credendi eisdem dedit, observantiam legalium necessariam esse ad salutem. Ipse tamen persuasus erat legalia iam cessasse. Sciendum tandem, Augustino accessisse Hieronymum, qui suam retractavit sententiam; ut testatur Augustinus epist. cclx. Si plura cupis, lege Augustinum, & Thomam locis laudatis.

XXXI. Obtinuit itaque etiam post Redemptoris mortem legalium usus. Desiit cum Christi morte obligatio; mortuæque præcepta legalia remanserunt, novo promulgato fœdere. At tempus definitum quo mortifera esse cœperunt, designari vix potest. Communior opinio cum templi destructione mortifera facta fuisse legalia probabiliter docet. Congruentiam dilationis perhibet S. Augustinus epist. xix. Legalia, sicut defuncta corpora necessariorum, deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose: non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtreccionibus, tamquam canum morsibus, proicienda... Non tamen ideo fuerunt, tamquam diabolica Gentium sacrilegia, fugienda, etiam cum ipsa gratia iam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata; sed permittenda paululum eis maxime qui ex illo populo cui data sunt, venerant. Postea vero tamquam cum honore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deserenda.

XXXII. Æquato solo templo, cessavit hostia, antiquatum est sacrificium, populusque per terram dispersus ambulavit profugus. Tunc argumenta reprobationis tum legalium, tum populi apparuerunt. Accedit quod tunc promulgatio Evangelii adeo late insonuit, ut diuturnior dilatio necessaria non videatur. Unius aut alterius cæremoniæ diutius obtinuit consuetudo. Siquidem a sanguine, & suffocato diu abstinerunt Christiani, non quod lege Mosaica essent prohibita, sed quod Apostoli in Concilio Hierosolymitano hæc

præceperunt abstinentiam. De hoc præcepto scribit sanctus Augustinus Lib. XXXII. cont. Faust. cap. XIII. quæ sequuntur: Nam quod de effundendo sanguine antiquis in figura præceptum est, id est ipsi Noe, diluuium, quod iam quid significaret ostendimus, plerique intelligunt. Et in actibus Apostolorum hoc lege præceptum est ab Apostolis ut abstinere Gentes tantum a fornicatione, ab immolatis, & sanguine; id est, nequaquam ederent carnem cuius sanguis non esset effusus. Quod alii non sic intelligunt, sed a sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contamineat... Transacto vero illo tempore quo duo illi partem, unus ex circumcisione, alter ex præputio venientes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen quibusdam suis proprietatibus distinctius eminebant; & ubi Ecclesia Gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat: quia iam hoc Christianus non observat, ut turdos, & minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a ceruice percussus nullo cruento vulnere occisus est: & quod forte pauci adhuc tangere ista formidant, acceteris irridentur: ita omnium animos in hac re tenuit sententia veritatis: Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit; nullam cibi naturam, quam societas admittit humana, sed quæ iniquitas committit peccata condemnans. Iam vero de antiquorum factis, & quæ stultis atque ineruditis videntur peccata, dum non sunt, & quæ vera peccata sunt, quæ ob causam conscripta sunt, servata, magisque commendata Scripturæ ipsius veneratione, sufficienti iam sermone demonstravimus. Ex quibus patet, præceptum istud æconomicum tempore Augustini iam obsoletum fuisse.

XXXIII. Præcepta iudicialia Mosaica, licet vim amiserint obligandi, mortifera tamen non evaserunt; nisi quis ex affectu ad Mosaicam legem eadem servaret. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. civ. art. 3. Præcepta iudicialia sunt quidem mortua, quia non habent vim obligandi, non tamen sunt mortifera: quia, si quis Princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia observari, non peccaret; nisi forte hoc modo observarentur, aut observari mandarentur, tamquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione: talis enim intentio obligandi esset mortifera. Et huius differentie ratio potest accipi ex præmissis. Dictum est enim, quod præcepta cæremonialia sunt figurata primo, & per se, tamquam instituta principaliter ad figuranda Christi mysteria ut futura, & ideo ipsa observatio eorum præiudicat fidei veritati, secundum quam consistemus

illa mysteria iam esse completa: Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum: & ideo, mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia præcepta obligationem amiserunt. Lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum, ut dicitur ad Galat. III. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinantur ad figurandum, sed ad aliquid faciendum; ipsa eorum observatio absolute non præiudicat fidei veritati; sed intentio observandi tamquam ex obligatione legis, præiudicat veritati fidei, quia per hoc haberetur quod status prioris populi adhuc duraret, & quod Christus nondum venisset.

XXXIV. Hæc pauca perstrinximus, ut qualem qualem Mosaicæ legis ideam delinearem. Plurima quæ eruditionem spectant, præterivi, quod maioris momenti argumenta dispicienda supersint. Hæc quæ delibavi, instituto meo satis esse censui: idcirco ad alia propero.

C A P U T II.

De lege nova a Christo instituta. Eiusdem præcepta, a Mosaica discrimen, & diuturnitas. Errores Lutheri, Calvini, & Hobbesii.

I. Ex evangelica nova nuncupatur, quod renovet homines, Deique filios constituat gratiæ dono. Dicitur etiam testamentum, seu pactum, quo nobis Deus Filium suum donavit. Pauca quoque ex multis de hac lege explanabo, iis missis quæ eruditionem tantum, & historiæ puncta respiciunt; cum eo disputatio nostra pertineat, ut animum lectoris, moresque informet. Lutherus de libertate Christi. negat, Redemptorem nostrum esse legislatorem. Nullo opere, nulla lege homini christiano opus est, cum per fidem sit liber ab omni lege. Huc spectarunt aquilonaris Reformatoris vota, ut nempe, legum divinarum excusso iugo, vitiis sceleribusque viam aperiret latissimam. Unius interioris actus fidei partu scelestissimos homines in fides fieri, bonis operibus in sensu Catholicorum, nempe quæ cordis duritiem frangerent, præpararentque animum ad donum Dei suscipiendum, & congruam satisfactionem offerrent offenso Deo, reiectis, docuit homo benignissimus. Hunc eiusdem errorem, sicuti ceteros, adoptavit versutior Calvinus in commentariis ad Paulinam Epistolam ad Galatas IV. ubi hæc eructando exclamat: *Oh miserabilem institutam! o perniciosum errorem prædicantium Christum novum legislatorem! quasi*

veterem legem abrogaverit, ut novam Christianis omnibus legem imponeret. Non fuit id Christi officium, sicut ipse dixit: Non misit Deus Filium suum in mundum &c. . . . Non habuit profecto Christus id operis, ac muneris, ut novam institueret legem, sed ut ab hominum cervicibus servile illius legis iugum auferret. Hoc illud est quod Paulus clamat, Deum misisse Filium suum, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Nostri vero novissimi Theologi, divino adversantes consilio, pro liberatore legislatorem, qui nos in durissimam traderet servitutem, suscipiendum docent. Hæc sunt effata quibus novi isti Reformatores emendare depravatos mores, abolerere corruptelas, eliminare superstitionem, & ad Christi exemplar conformare Christianorum vitam contendunt. Redemptor Christus liberator est, secus legislator? Lex enim servitutis iugum imponit; Christiani autem libertatem assecuti, a lege soluti sunt. Lex Mosaica antiquata est. Christus nullam imposuit. Ergo Christiani, quemadmodum Gentiles, sola lege naturali affrici sunt. Thomas Hobbesius impudentius Luthero & Calvinio debacchatus est in legem evangelicam, suo nixus capitali principio, quo constituit, nullam legem vim habere, nisi sit a potestatis summis confirmata: quem errorem supra profligavi. Scribit autem in suo Leviathan cap. xlii. Quoniam ergo Servator noster regnum suum in hoc mundo esse negavit, & non ad iudicandum, sed ad salvandum mundum venisse se affirmavit; non aliis legibus nos subiecit quam legibus civitatis, nempe Iudæos quidem legibus Mosaicis (ad quas non revertendas, sed adimplendas venisse se dicit Matth. v.) Gentibus autem alias civitatum suarum legibus civilibus; & genus humanum universum legibus naturalibus. Manifestum ergo est Christum, & Apostolos eius nullam novam legem, quæ nos in hoc mundo obligaret, sed novam tantum doctrinam attulisse, qua ad mundum venturum præpararemur: & proinde testamentum novum, in quo doctrina illa continetur, quamdiu non essent Principes, & leges, qui observationem eius imperarent, non erat lex; sed ad perducendos homines ad salutem consilium tutum, quod unusquisque accipere, vel reicere suo periculo potuit sine iniustitia. Universum ergo Evangelium consilium tantum est, quod quisque accipere, vel repudiare pro libertate valet absque iniustitia? Hi sunt sapientes nostri qui adversus catholicam Ecclesiam explicarunt vexillum. Nec mirum quod tot gentes fascinaverint, cum sub reformationis obtentu

iniquitati habenas ad Atheismum usque laxaverint.

II. Quid? Nullam legem Christus condidit? Quo ergo pertinent Isaia verba: *De Sion exhibit lex, & verbum Domini de Hierusalem?* cap. I. Quid quod cap. v. legislatorem Messiam divinum appellat idemmet Prophetam? *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, ipse salvabit nos.* Quibus verbis Christum Dominum portendi, testatur omnis antiquitas ante Lutherum & Calvinum. An non ipse Christus voce Ioannis cap. XIV. clamat: *Mandata mea servate?* & cap. XV. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.* Similia per Matthæum repetit. Et tandem S. Paulus I. Cor. IX. ait: *Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.* Novatores autem nostri, repudiata Christi lege, fidem Christi amplecti volunt, ut iustificantes se sola animas, pulsa poenitentia, quæ Deum offensum propitium reddat, præparetque cor nostrum ad donum iustificationis suscipiendum. Opera bona dumtaxat volunt ut pignora, & argumenta acceptæ iustificationis. Legem reiiciunt: quia lex Christi concupiscentiam coercent, castitatem præscribit, usus verat, Pontifices venerari iubet. At strenuis Reformatibus nostris castitas immane iugum est, subiici rectoribus, atque vicariis refugium, ab usuris abstinere detestant, legem nullam ferre valent; sed appetitionibus dediti, sola fide, quæ in mente sistit, nihilque passionibus incommodat, immo flagitia passionum impetu perpetrata abolet, se regnum Dei assequi gloriantur. Quis tantæ dementiæ recogitare portenta valet, quin homines istos derideat simul, & execretur? Christi Respublica sine lege? Christi regnum absque mandato? An istius regni subditi homines non sunt, qui legum freno contineri in officio, & subiici Regi suo Christo debeant? Quænam respublica, quodnam regnum unquam fuit absque lege?

III. Quæ contra obganniunt, futilia sunt, & inepta. Plura Scripturarum testimonia obtundunt, quæ Iudæorum more secundum litteram, non secundum spiritum intelligunt; quamvis & littera ipsa eos occidat. Hæc sunt quæ opponunt. *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum:* Ioan. I. *Non estis sub lege, sed sub gratia:* ad Rom. VI. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege:* I. ad Galat. V. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas:* II. ad Cor. cap. III. Plura alia id genus obiciunt.

IV. Liberos a Mosaica lege Christianos declarant novi testamenti divini Scriptores, & Christi legem gratiam vocant, quia gratiam

tiam cum ipsa nobis Christus infundit. Lex Mosaica onus imponebat; at gratiam non impertiebatur. Contra Christus suam ferendo legem tanta gratiarum copia nos donavit, ut legis suae iugum suave effecerit, & leve. Lex Moysi servitutis, Lex Christi libertatis est. Audiamus S. Augustinum Lib. cont. Advers. & Prophet. cap. III. *Lex igitur data est per Moysen, facta autem est gratia per Iesum Christum; cum per eius spiritum caritate diffusa in cordibus nostris fit ut quod lex praecipit, impletur. Quod enim per litteram iubetur, non littera, sed spiritu impletur. Unde illud quod scriptum est, Non concupisces, per Moysen lex est: sed per Christum fit gratia, quando quod iubetur, impletur. Veritas autem facta est per Christum propter illa quae in prophetia legis sunt promissa: quia in Christo eminent reddita. Ut paucis omnia comprehendam, lex Christi lex est libertatis a servitute peccati: lex est filiorum, qui amore virtutis, non formidine poenae, Domino parent. Iusto non est imposta lex: non quod iusti liberi a lege sint, sed quod ita virtutis amore flagrant, ut etiam absque lege virtutum officia implerent.*

V. Praecepta legis evangelicae tres in classes tribuuntur. Alia moralia, alia caeremonialia, alia fidei sunt. Praecepta moralia iuris naturae sunt, & ad illud revocantur; quae Christus non instituit, sed clarius explanavit, inculcavit, & ab erroribus quibus hominum pravitate implicata erant, purgavit. Caeremonialia, seu sacramentalia ipse instituit, abrogatis iis quae Mosaica lege praescripta erant. Fidei arcana, quae umbris & figuris involuta erant, nova luce perfudit, declaravitque. Quare divina illa arcana quae ante illius adventum confuse tantum, & implicite credebantur, nunc expresse credenda sunt.

VI. Novi Reformati Decalogi mandata impossibilia observatu asserunt, potissimum interioribus actibus. Quare prava desideria interna nihili pendunt. Omnia peccati originalis lue inquinata esse contendunt. Sacramentalia mandata similiter reiiciunt. Sacramenta, ut signa utilia ad excitandam fidem, admittunt, secus ut necessaria ad salutem. Haereses istas, seu verius deliria, conceptis verbis Scriptura divina improbat, & Ecclesia catholica in Concilio Tridentino damnavit. Nihil frequentius in Evangelio inculcatur quam mandatorum custodia. Inquit enim S. Ioannes epist. I. cap. v. *Haec est enim caritas Dei, ut mandata eius custodiamus: & mandata eius gratia non sunt.* Si non gravia, eo

minus impossibilia. S. Matthaeus cap. v. *Non veni solvere legem, sed adimplere,* & cap. XVIII. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Sexcenta alia eiusmodi adferre possem, ut deliramenta calviniana labefactarem. Sed miserationis potius quam confutationis digni sunt caeci Calvinistae: & quod homines docti, acuti, & eruditi tam stolidi commenta adoptaverint, ineptisque cavillationibus obtegere conentur, argumenta sunt illorum reprobatonis. Ut abusus, & corruptelas plurimum Catholicorum, quibus semper abundabit mundus, auferrent, universam Christi legem de medio sustulerunt. Praecepta ipsa sacramentalia necessaria ad salutem negant; quamvis Evangelista Ioannes clamet cap. III. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quae luculenta verba cavillari minime erubescit Calvinus; quemadmodum praecipuum eucharisticum, quod inculcat S. Ioannes cap. VI. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Lutherani, Calvinianique, cum adversus communionem sub unica specie disputant, praecipuum suscipiendi utramque speciem exaggerant; & secum pugnantes omnia praecepta expressae a Christo lata negant, & praecepta comminiscuntur quae non sunt. Unicum fidei praecipuum admittunt; cum tamen Christus Dominus non minus fidem quam baptismi susceptionem, quoad fieri potest praecipiat Marc. XVI. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Cur primum fidei mandatum, secus alterum baptismi admittant Calvinistae, non aliam praeter eorum obstinationem, & caecitatem assignare rationem valent.

VII. Congruentes rationes cur Christus praeter mandata quae actus internos dirigunt, tulerit praecepta quae exteriora officia moderantur, assignat S. Thomas I. 2. quaest. CXXIII. artic. I. his verbis. *Principalitas legis novae est gratia Spiritus sancti, quae manifestatur in fide per delectationem operante. Hanc autem gratiam consequuntur homines per Dei Filium hominem factum, cuius humanitatem Deus replevit gratia, & exinde est ad nos derivata. . . . Et ideo convenit ut per aliqua exteriora sensibilia gratia a Verbo incarnato profluens in nos deducatur; & ex gratia interiori, per quam caro spiritui subditur, exteriora quaedam opera sensibilia producantur. Sic igitur exteriora opera dupliciter ad gratiam pertinere possunt. Uno modo sicut inducentia aliquantulum ad gratiam; & talia sunt opera*

sacramentorum quae in nova lege sunt instituta; sicut baptismus, eucharistia, & alia huiusmodi. Alia vero sunt opera exteriora, quae ex instinctu gratiae producuntur; & in his quaedam differentia est attendenda. Quaedam enim habent necessariam convenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quae in fide per dilectionem operante consistit: & huiusmodi exteriora opera sunt praecipua, vel prohibita in lege nova; sicut praecipua est confessio fidei, & prohibita negatio: dicitur enim Matth. X. *Qui confitebitur me &c. . . . Alia sunt opera quae non habent necessariam contrarietatem, vel convenientiam ad fidem per dilectionem operantem: & talia opera non sunt in nova lege praecipua, vel prohibita ex ipsa prima legis institutione; sed relicta sunt a legislatore, scilicet Christo, unicuique, secundum quod aliquis alicuius curam gerere debet: & sic unicuique liberum est circa talia determinare quid sibi expediat facere, vel vitare; & cuicumque praesidenti circa talia ordinare suis subditis quid sit in talibus faciendum, vel vitandum. Unde etiam quantum ad hoc dicitur lex Evangelii lex libertatis: nam lex vetus multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.*

VIII. Non una, sed pluribus rationibus differt lex nova a veteri. Et primum Mosaica lex ordinata fuit ad novam, a qua perficienda erat. Quapropter dicit Christus Dominus Matth. V. *Non veni solvere legem, sed adimplere,* seu perficere quae illa portendebat. Utriusque legis finis unus est, ut homines Deo coniungantur. Porro unus Deus est & veteris, & novi testamenti, iuxta illud S. Pauli ad Rom. III. *Unus Deus est qui iustificat circumcisionem ex fide, & praecipuum per fidem.* Animadvertit S. Thomas I. 2. quaest. CVII. artic. I. quod licet eadem fides utriusque legis sit, tamen statum in testamento novo habet diversum ab eo quem in veteri habebat: nam quod illi credebant futurum, nos credimus factum. Sed praecipuum discrimen novae a veteri lege hoc est, quod nova

vim continet iustificandi, secus illa, ut docet S. Paulus ad Gal. II. *Scientes autem quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Lex vetus quaedam legali munditia exteriori purificabat homines, & veram interiorem iustitiam significabat quidem, & ad eam praeparabat; conferre tamen eam minime poterat. Quare omnes veteris testamenti viri Dei iustificationis donum media fide in Christum venturum affectu sunt. Lex vero nova gratiam iustificantem confert: quia praesentem, non futurum, Christum iustificationis fontem continet. Advertas tamen velim, iustificationis donum non conferri ab ipsis praecipuis, quae solum praescribunt, & declarant quid agendum, quidque credendum sit; sed a sacramentis, quae virtute meritorum Christi Domini reipta gratiam infundunt. Tandem diversae aliae discriminis rationes occurrunt. Lex vetus lex timoris, nova lex amoris est; illa Angelorum ministerio, haec ipsius Christi ore promulgata fuit; illa bona temporalia, haec aeterna praemia promittit.

IX. Adversus evangelicae legis durationem primis Ecclesiae saeculis varii errores obtinuerunt. Montanus saeculo secundo antiquatum Evangelium, seque perfectiorem promulgasse legem effutiit: quam stultitiam renovavit Manichaeus tertio Ecclesiae saeculo. Mahometes ultra progressus, tres leges commentus est, Mosaicam, evangelicam, & tertiam quam ipse invenit, Alcorano contentam. Evangelica promulgata, abrogata fuit Mosaica; & Alcorano evulgato, cessavit Evangelium. Quae deliria confutatione non egent. Lex quippe Christi usque ad saeculorum consummationem durabit, teste ipso Christo, qui Matth. XXVIII. promisit Apostolis suis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.*

DISSERTATIO IV.

DE IURE POSITIVO HUMANO PUBLICO,
ET PRIVATO,

seu

DE LEGE VOLUNTARIA HUMANA.

PRÆLOQUIUM.

IUS naturale gentium, & divinum positivum breviter hætenus exposui. Ius positivum humanum, publicum, & privatum, sacrum, & civile, quantum instituti mei ratio patitur, interpretari aggredior. Istius iuris illustrationem potissimum sibi vendicant Lutherani Doctores *Pufendorfius*, *Thomasius*, *Hobbesius*, *Goldastus*, *Goringius*, *Vitriarius*, & alii *Iurispublicistæ* Protestantes. Cum istis in hac dissertatione manus mihi conferendæ sunt, palamque faciendum, homines istos superciliosos, nimiaque superbia turgentis, plus tenebrarum quam lucis huic scientiæ attulisse. Non inficior illorum conatus, studia, & progressus. Istorum eruditioni plurimæ, & methodo etiam non incongruæ, qua in istius iuris principia & regulas ingentes ediderunt commentarios, & magna volumina, nihil detraho, quin hæc omnia probo, & præconiis etiam extollo. Sed addo, tanta eos errorum caligine hæc omnia obscurasse, ut plus damni quam commodi attulerint imperitis lectoribus illis qui peregrina, insolita, & extranea magni facere, contemptis domesticis & solidis, consuecunt. *Samuel Pufendorfius* præ ceteris & crassissimis erroribus ius istud humanum publicum fœdavit; & potestatem sacram, impotenti furore abreptus, e folio penitus detrudere infelici pertentavit conatu; & unicam supremam potestatem civilem, in sacra & profana dominantem, propugnat. Singularem hoc de argumento libellum edidit inscriptum, *De habitu religionis christiænæ circa vitam civilem*. Istius male confarcinati, & maledicentissimo, atque rusticissimo stilo exarati, opusculi sophismata, & vanissima commenta, obiter licet, & aliud agens profigabo. Ex instituto, si otio aliquando abundavero, id peragam. Ea pauca dumtaxat in præsentiarum delibabo quæ satis sint ad expectandos saperdas illos qui istorum Auctorum captiosis commentis, & exquisitis præstigiis turpiter fascinantur.

CAPUT I.

Legum humanarum fundamentum hominum societas. Obiter de societate coniugali, paternâ, herili, domestica, & civica. Institutio civitatum legum necessitatem infert. *Samuelis Pufendorffii, & Christiani Thomassii commenta refelluntur.*

I. **P**lures sunt hominis status. *Naturalis*, seu *physicus*, qui suam naturam attributis essentialibus definitam prodit. *Moralis* ex liberis officiis coalescens. *Adventivus*, qui ex aliquo facto libero homini adve-

nit. Plurimi autem sunt status *adventitii*, quos *entia moralia* *Pufendorfius* appellat, eaque fuso calamo exponit *Lib. I. de I. N. & G. cap. 1.* quæque nos, utpote cuique per via, & minimi momenti, præterimus. Modi ne, an qualitates appellandi sint eiusmodi status; inter quæstiones inutiles similiter reicimus.

II. Primus inter omnes *adventitios* status est societas coniugalis, quæ, iure naturæ spectato, est simplex societas maris & feminae, sobolis procreandæ, riteque educandæ causa inita.

III. Auctores protestantes *Pufendorfius*, *Tho-*
masius

masius, *Heimocius*, ceterique omnes exponentes ius naturæ, matrimonii contractum, officia uxoris in maritum, & contra, expliciant: quam methodum absolute non improbarem, si Scriptores ethnici essent. At cum hi Christiani sint, & ad sola iuris naturæ decreta, legesque civiles magnum matrimonii sacramentum revocent; idcirco, eorumdem relicta methodo, ego peculiari tractatu matrimonii contractum, spectato naturæ iure, & sacramenti dignitate, iuxta ius divinum, a Christo Salvatore nostro investum, explicabo, & istorum Protestantium errores refellam.

IV. Societatem coniugalem consequitur proles, unde *societas paterna*, seu domestica proficiscitur. Liberi quippe absque parentum subsidio vivere minime valent: idcirco necessariæ societatis vinculo una coniunguntur. Ex altissimo parentum debito alendæ, educandæque prolis oritur *potestas patria* in filios. Hanc patriam potestatem fuisse ego exposui *Lib. II. in IV. Decalogi mandatum*. Quamobrem prætereo quæ de hac scribere interpretes iuris naturæ solent. Eodem quoque loco *societatis herilis* iura declaravi, videlicet quæ sit dominorum in servos potestas, & quod istorum dominis parendi debitum.

V. Ex hac triplici societate, *coniugali*, *pater-
terna*, & *herili*, coalescit societas *domestica*, seu *familia*, quæ spectato naturæ iure, perfecta dici quodammodo potest. Has quatuor societates consequitur altera, nempe *civica*, quæ his omnibus perfectior est.

VI. *S. Thomas de regim. Principum Lib. I. cap. 1.* *Franciscus Victoria relect. III. & P. Chrysofomus Iavellus Tom. II. tract. 1.* de civitate christiana singulari eruditionis copia ante Doctores protestantes originem, proprietates, & regimen civitatum, seu humanarum societatum, in unum locum conventionem produunt. *Societas hominum est imperantium, & obedientium ob honestam tranquillitatem composita*. Verbis diversis civitatem definiunt alii, sed eodem recidunt. Dividitur ex diversitate regiminis in simplicem, & mixtam. Simplex in *monarchicam*, & *polyarchicam*. *Monarchica* est summa potestas penes unum, qui omnes subditos absoluto imperio regit. *Polyarchica* potestas est quæ residet in pluribus. Si pluralitas restringitur ad optimates, civitas est *aristocratica*; si ad populum extenditur, appellatur *democratica*. Mixta confurgit, quando eiusmodi regiminis formæ miscentur, & temperantur.

VII. Civitatum originem non tam a libe-

ra hominum inventionem, quam ab ipsa natura arcessit *P. Franciscus Victoria cit. relect. III. num. 5.* Rationem promit ex *S. Thomæ Lib. I. de regim. Princ. cap. 1.* Homo, animal sociale cum sit, communicationem appetit. Prima & fundamentalis communicatio est maris cum femina, sine qua humanum consistere genus nequit. Quapropter Deus continuo ac hominem condit, dixit *Gen. 1. Non est bonum hominem esse solum*. Quam primam societatem consequitur altera filiorum cum parentibus, & parentum cum filiis; & his duabus tertia accedit servitutis, famulatus, & domini: quia homines vitam agere nequeunt absque aliorum hominum ministerio, & auxilio. Ex his tribus primis societatibus coalescit prima communitas domestica, œconomico regimine directâ. Porro sicuti prima communicatio absque secunda, & tertia diu durare nequit; ita societas domestica necessario indiget communitate politica civitatis, quæ ex pluribus familiis confurgit. Nulla quippe familia sibi sufficit, artibusque instructa est necessariis ad humanam vitam. Alia ex parte, si familiæ separatæ viverent, neque pax servari, neque iniuriæ reprimi ordinate possent. Quapropter peroptime inquit *Cicero Lib. de amicitia, nihil Principi Deo in rebus humanis esse gratius quam homines habere inter se societatem ordinatam, & perfectam, quæ civitas dicitur*. Hæc societas coire in maiorem societatem valet, puta in Principatum, in Rempublicam, in Regnum.

VIII. Heinc sequitur humanarum legum, & supremarum potestatum, quæ legum transgressores puniant, earundemque observationem promoveant, necessitas. Siquidem non minus recte rationi consentanea est societas quam societati regimen aliquod, & leges, quibus bonum commune promoveatur, & societatis perturbatores coerceantur. Sed lubet verba ipsa *S. Thomæ* transcribere, ut videant iactabundi naturalis iuris instauratores Protestantes, quanta perspicuitate iuris naturalis, & humani principia iam a pluribus sæculis ante illorum *Deformationem* fuerint explanata. Inquit ergo *Angelicus loc. cit. Et si quidem homini conveniret singulariter vivere, sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem; sed ipse sibi unusquisque esset Rex sub Deo summo Rege, in quantum per lumen rationis divinitus datum sibi in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini ut sit animal sociale, & politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omnia alia animalia; quod quidem natura-*

turalis necessitas declarat. Aliis enim animalibus natura preparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues, vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum, sibi a natura preparato; sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuum posset preparare: ad quæ omnia preparanda unus homo non sufficit. Nam unus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale quod in societate multorum vivat. . . . Si ergo naturale est homini quod in societate multorum vivat, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, & unoquoque id quod sibi est proprium providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum commune multitudinis pertinet, curam habens: sicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis diffunderet, nisi esset aliqua vis regitiva communis in corpore, quæ ab bonorum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit: Ubi non est gubernator, corrumpet populus. . . . Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regitivum. Plurima alia quæ ibidem huc pertinentia S. Thomas habet, prætereo, quæ penes ipsi videre poteris.

IX. In istius angelicæ doctrinæ conspectum veniant commenta Samuelis Pufendorffii, qui Lib. VII. de iur. nat. & gen. cap. 1. §. 14. (cui de more accedit Thomafius Inst. iurifrud. divin. Lib. I. cap. vi. num. 21. & sequent.) docet: Civitatem qui subit, naturalis libertatis iacturam facit, ac imperio se subicit. . . . Atqui ad hoc naturaliter fertur homo, ut nemini subiectus esse, ut omnia suo agere arbitrio, ut proprio commodo in omnibus velificari velit. Similia Thomafius scribit. Hæc est ergo istorum argutatio. Naturali inclinatione homo eo fertur ut nemini subiectus esse velit. Civilis societas necessario imperium, & dominium in homines, qui societatem componunt, includit. Ergo naturalis hominum inclinatio societati civili repugnat. Et Pufendorffius, qui ita argutatur, ille ipse est qui in societate, veluti in potissimo fundamento, principia naturalis iuris constituit. Quænam ergo est istius socialitatis Pufendorffianæ notio? Ut homines brutorum more congregentur, & impotentes naturæ appetitiones sequantur. Et hi sunt, quos sublimes Metaphysicos quidam appellant? Quantum ego ex Pufendorffii, Thomafii, aliorumque Protestantium lectione colligere potui, homines isti ingenio quidem valent, sed sanitate, & iudicio laborant. Si quid boni in

scriptionibus eorum occurrit, totum mutuati a nostris sunt. Quæ illorum sunt propria, si quamdam eruditionem excipias, inepta sunt, & vana commenta, vix anicellis digna. Equis enim vero non deprehendit vanitatem argutationis factæ? Liber sane homo est; at libertatis istius radix, & ut probavi, principium recta ratio est. Recta autem ratio ordinatam societatem amandam appetendamque proponit. Amat homo libertatem; sed eam libertatem qua præditus est. Hæc autem libertas, cum sit creata, natura sua subiectionem importat. Natura sua filius subiectus est patri, uxor marito, famulus domino. Societas hæc domestica consistere absque imperio, & obedientia nequit. Hac eadem ratione paterfamilias civis factus naturali inclinatione sui, & familiæ conservationem cupit. Ergo eadem inclinatione appetit ordinatam submissionem rectori societatis: amat tranquillitatem, & felicitatem propriam, qua sine gubernatore potiri minime valet. Homo liber est. Audio. Ergo a naturæ lege, a Dei imperio exemptus? Non ergo naturæ legibus, non divinis mandatis subiectus homo erit? Libertas hæc suapte natura subiecta nascitur Deo, naturæ, & societatis legibus. Falluntur ergo, & quidem graviter, Doctores protestantes, dum libertatis iacturam inferunt ex ordinata subiectione ad illas leges sine quibus consistere hæc libertas tranquille nequit. Numquid corporis membra aliquod patiuntur detrimentum, quod vi moderatrici subdantur? Conferantur vanæ istorum ratiunculæ cum solida, unaque profunda Metaphysica S. Thomæ; qui fusa, & perspicua oratione evincit, hominem naturæ inclinatione ferri in hunc imperandi, parendique ordinem, five domesticum, five politicum: & tum nemo non deprehendet quam sint leviculi homines isti, qui, omnium antiquorum doctrina contempta, iuris naturalis & voluntarii scientiam sibi superbiusculæ arrogat. Sapienter ergo cum S. Thoma PP. Victoria, & Iavellus definiunt, civitates, & Respublicas haud esse hominum inventum, sed ipsius naturæ rationalis fetum.

X. Causa itaque efficiens proxima civitatis est ipse tacitus hominum consensus, a recta ratione dictatus. Plura autem sunt quæ ad civilem hanc societatem coeundam implere: ut advertunt post S. Thomam Victoria, & Iavellus, nempe malorum metus, artium, commerciorumque necessitas. In civili quoque societate tres hominum classes maxime eminent, mercatorum, militum, iudicum seu

senatorum. Mercatores in civitatem ea inducunt quæ vitæ alendæ sunt necessaria; milites ea repellunt quæ sunt perniciofa; senatores rem communem dirigunt. M. Tullius Lib. I. offic. cap. xviii. civitatis ordinem optime describit his verbis. Cum hoc sit natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde una domus, cui sunt communia omnia. Id autem est principium urbis, & quasi seminarium Respublicæ. Sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum, sobrinorumque; qui cum una domo capi non possunt, in alias domos, tamquam in colonias exeunt. Sequuntur conubia, & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui, quæ propagatio, & soboles origo est Respublicarum. Sanguinis autem coniunctio & benevolentia devinct caritate homines. Magnum est enim eadem habere monumenta maiorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmitior quam cum viri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Solus istius Ethnici liber morum, atque virtutum documenta continet, quæ plus instructionis, atque eruditionis lectoribus afferunt quam omnia quæ hoc de argumento hæcenus scripsere Pufendorffius, Thomafius, Cumberlandus, Völsius, ceterique Protestantes.

XI. Civitatis forma est summi imperium. Civilis finis est bona, tranquillaque vita, quæ morum honestate, amore mutuo, iustitiæ, & æquitatis ordine consistit. Illam exterius ornant bonorum, divitiarumque copia, & pax. Plura de civitatis simplicis, & mixtæ proprietatibus scribunt præter Victoriam, & Iavellum, Grotius, Pufendorffius, Thomafius, aliique; quæ omnia prætereo, utpote nullius fere momenti.

CAPUT II.

De maiestate, seu summa potestate civili. Eiusdem origo, & prærogativa. Errores Vitriarii, Thomafii, Pufendorffii, ceterorumque Protestantium obiter refelluntur.

I. Formam civitatum diximus esse maiestatem, seu summam potestatem. Eius notio variis describi verbis solet, quæ tamen eodem recidunt. Est quippe facultas nullum habens superiorem, dirigendi civium actiones ad communem, & publicam felicitatem. Quæ definitio abstrahit a Principibus christianis, qui spiritali regimini subdantur. Huic summæ potestati non officit ius protectionis; sed con-

tra in eiusdem amplitudinem cedit: quidquid fabulentur heterodoxi Protestantes. Hæc summa potestas a legibus coactivis, exceptis naturalibus, & divinis, libera est. Nec propterea Reges aliique supremi Principes exleges sunt; sed suarum/legum directioni, tametsi non coactioni, subiciuntur. Antecessorum leges abrogare successores valent, ut Grotius ipse advertit Lib. I. cap. III. §. 7. Plures maiestati summæ perpetuitatem adscribunt, quod temporaria maiestas non summa, sed precaria potius dicenda sit. At hoc gratis asseritur. Tempus quippe nec privatorum, nec publicorum iurium mensura est; ut advertit laudatus Hugo Grotius loc. cit. §. II. cui accedit Vitriarius Lib. Instit. cap. III.

II. Dividunt potestatem summam in absolutam, & limitatam. Nulla illa conventionem restringitur, quemadmodum ista, saltem quantum ad usum & exercitium eiusdem. Altera partitio est in patrimonialem, absoluto proprietatis iure fultam; ut illa qua regnum iure belli acquisitum possidetur: & non patrimonialem, qualis ea est qua regnum per legem delatum obtinetur. Tertia divisio est in civilem, quæ primum subditorum utilitatem spectat; & in herilem, quæ primario imperantis commodum cedit. Alia denique est electiva, successiva alia.

III. Summæ potestatis originem a Deo communiter arcessunt Scriptorum omnes. Idque declaravit Salomon Prov. VIII. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et profecto quemadmodum inferiores Principes a summa maiestate; ita summa maiestas terrena a supremo Rege, Dominoque dominantium pendeat necessum est. Illud in disputationem vocant tum Theologi, tum Iste, sit ne a Deo proxime, an tantum remote hæc potestas summa? Immediate a Deo haberi contendunt plures, quod ab hominibus neque coniunctum, neque sigillatim acceptis haberi possit. Omnes enim patresfamilias æquales sunt, solaque œconomica in proprias familias potestate fruuntur. Ergo civilem politicamque potestatem, qua ipsi carent, conferre aliis nequeunt. Tum si potestas summa a communitate, tamquam a superiore, uni, aut pluribus collata esset, revocari ad nutum eiusdem communitatis posset; cum superior pro arbitrio retractare communicatam potestatem valeat; quod in magnum societatis detrimentum recideret.

IV. Contra disputant alii, & quidem probabilius ac verius, advertentes, omnem quidem potestatem a Deo esse; sed addunt, non transferri in particulares homines immedia-

te, sed mediante societatis civilis consensu. Quod hæc potestas sit immediate, non in aliquo singulari, sed in tota hominum collectione, docet conceptis verbis S. Thomas 1. 2. qu. xc. ar. 3. ad 2. & qu. xcvi. art. 3. ad 3. quem sequuntur Dominicus Soto Lib. I. qu. 1. art. 3. Ledesma II. Part. qu. xviii. art. 3. Covarruvias in pract. cap. 1. Ratio evidens est: quia omnes homines nascuntur liberi, respectu civilis imperii: ergo nemo in alterum civili potestate potitur. Neque ergo in singulis, neque in aliquo determinato potestas hæc reperitur. Consequitur ergo in tota hominum collectione eandem extare. Quæ potestas non confertur a Deo per aliquam actionem peculiarem a creatione distinctam; sed est veluti proprietas ipsam rectam rationem consequens, quatenus recta ratio præscribit ut homines in unum moraliter congregati expresso, aut tacito consensu modum dirigendæ, conservandæ, propugnandæque societatis præscribant.

V. Heinc infertur, potestatem residentem in Principe, Rege, vel in pluribus, aut optimatibus, aut plebeiis, ab ipsa communitate aut proxime, aut remote proficisci. Nam potestas hæc a Deo immediate non est. Id enim nobis constare peculiari revelatione deberet; quemadmodum scimus, Saulem, Davidem electos a Deo fuisse. Ab ipsa ergo communitate dimanet oportet.

VI. Falsam itaque reputamus opinionem illam quæ asserit, potestatem hanc immediate & proxime a Deo conferri Regi, Principi, & cuique supremæ potestati, excluso Reipublicæ tacito, aut expresso consensu. Quamquam lis hæc verborum potius quam rei est. Nam potestas hæc a Deo auctore naturæ est, quatenus disposuit, & ordinavit ut ipsa Respublica pro societatis conservatione, & defensione uni, aut pluribus supremam regiminis potestatem conferret. Immo facta designatione imperantis, aut imperantium, potestas hæc a Deo manare dicitur, quatenus iure naturali, & divino tenetur societas ipsa parere imperanti. Quoniam re ipsa Deus ordinavit ut per unum, aut per plures hominum societas regatur. Et hac via omnia conciliantur placita; & oracula Scripturarum vero in sensu exponuntur. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Et iterum: Non est potestas nisi a Deo: ad Rom. xiii. Et Petrus Epist. I. cap. ii. Subiecti estote omni creaturæ propter Deum, sive Regi &c. Item Ioan. xix. Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Quæ, & alia testimonia evincunt, omnia a Deo, su-

premo rerum omnium moderatore, disponi, & ordinari. At non propterea humana consilia, & operationes excluduntur; ut sapienter interpretantur S. Augustinus tract. vi. in Ioan. & Lib. xxii. cont. Faustum cap. xlvii. & S. Ioannes Chryostomus hom. xxiii. in Epist. ad Rom. Non est potestas, nisi a Deo. Quid dicis? Ergo omnis Princeps a Deo constitutus est? Istud non dico. Non enim de quovis Principe mihi sermo est. Sed de re ipsa, id est de ipsa potestate. Quod enim Principatus sint, quodque non simpliciter, & temere cuncta servantur, divinæ sapientiæ opus esse dico. Propterea non dicit: Non enim Princeps est nisi a Deo. Sed de re ipsa differit dicens: Non est potestas nisi a Deo.

VII. Quod opponunt, potestatem, a communitate collatam, esse revocabilem ad nutum, nullius momenti est. Nam, si absolute conferatur, nullo revocari modo potest. Si vero pacta, aut conventiones intercedant; servanda hæc sunt, tanquam in bonum societatis adiecta. In regnis successivis primus imperans immediate, ceteri successores mediate a Republica potestatem accipiunt.

VIII. Heinc colligas, iure naturæ astrictam communitatem esse, summam exercere maiestatem aliqua regiminis aut monarchici, aut aristocratici, aut democratici, aut mixti, forma. Quoniam fieri nequit ut multitudo populosa seipsa moderari Rempublicam valeat: quia in quolibet negotio singulorum expectari placita debent; quod humanæ conditionis facultatem excedit.

IX. Hanc controversiam fuso calamo, & redundantis eruditionis copia versat P. Natalis ab Alexandro diss. vi. in sec. xv. & xvi. Sed non pari perspicuitate. Contendit, potestatem regiam immediate a Deo esse. Sed num. 18. non valde sibi constans, inquit: Ex eo quod regia dominatio iure gentium introducta sit Deo quidem auctore, sed non immediate, sicut ecclesiastica potestas &c. Et post pauca iubdit: Etsi regia potestas quodam sensu a Deo non sit immediate instituta, sed media hominum electione, qui publicam potestatem, in Republica residentem, in unum transtulerunt; certum nihilominus est politicam potestatem in genere immediatam originem a Deo habere, quæ homines in unam primum generis societatem & Rempublicam sub Adamo Principe coadunavit. Nemo inficiatur, potestatem in genere a Deo esse; & posita populi electione, aut consensu, ipsam Principum potestatem a Deo immediate proficisci, populiisque iure naturali, divinoque parere supremis potestatibus debere. Hoc, & non amplius, licet non ad-

eo

eo luculenter, probare videntur argumenta P. Francisci Victoria in cit. relect. de potestate civili. Quæ omnia evincunt, de voce, non de re, tam acriter disputare Theologos plures hac in controversia.

X. Maiestatis supremæ prerogativas, & iura, alia maiora, seu regalia intrinseca vocant, utpote a regia potestate inseparabilia; ut sunt conservatio, & defensio Reipublicæ. Alia minora, seu regalia extrinseca; suntque subsidia, & tributa ad priora iura exequentia: quæ omnia tanquam finem respiciunt tranquillitatem, & securitatem tam internam, quam externam Reipublicæ. Huc quippe spectare potestatis summæ studia debent; minime vero eo ut pro ingenio Rempublicam moderentur.

XI. Opponunt cum Machiavello Hornius Lib. II. de civit. Part. I. sect. 6. §. 17. & Vitriarius de sum. potest. illud Reg. I. cap. viii. Hoc erit ius Regis qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum. . . . Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis. Heinc Hornius Reges Prodeos vocat, effutitque, id eos in territorio omne posse quod Deus in universo. Et Vitriarius inquirens, an Samuelis viii. describatur verum ius regium, adfirmat: quia omnes actus ibi designati vitium nullum continent. Quod commentum adeo absurdum est, ut nec confutatione egeat. Lippis, & consoriosis notum est, Deum ibi ab usum regie potestatis describere, & ad plestemam populi temeritatem, & scelera, prædicere gravamina, & oppressiones sub petito Rege ferendas. Vera Regis iura describit Deus Deuteron. xvii. Cum fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. . . . Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum eius, neque argenti & auri immensa pondera. . . . describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Hæc sunt Regum prerogativæ. In supremo dignitatis fastigio luxum, fastum, superbiam in ordinem redigere temperantiæ & modestiæ freno: legem Dei, eiusdemque germanam interpretationem a Sacerdotibus accipere, & submitte audire, eaque omnia exequi quæ lex divina præscribit.

XII. Munia, & prerogativæ Regis sunt Conc. Theol. Tom. VI.

Rempublicam ab exteris defendere, securamque servare. Heinc confurgit ius maiestatis cum belli, & pacis, omnibus facultatibus in hunc finem necessariis ornatum; videlicet imperandi subditis, tributa iusta & æqua, iuxta subditorum bona partienda, imponendi, fœdera ineundi, eaque omnia peragendi quæ saluti, & securitati Reipublicæ opportuna iudicaverit. Quod potissimum Regibus Deus inculcat in laudato Deuteronomii textu, est, quod legem Dei custodiant, curentque observari a subditis, verum Dei cultum, sanctamque religionem sartam tectam repugnent. Religionum diversitates populorum animos in partes contrarias, in dissidia, factiones, & rixas trahunt. Ius sacrum quo Principes potiuntur, eo tantum pertinet, ut religionis unitatem, cum una sola vera sit, promoveant, Ecclesiam tueantur, ordinem sacerdotalem protegant. Contra, Protestantes crocitant, & quaslibet religiones, dummodo infensæ Reipublicæ non sint, admittendas a Rege contendunt. Nec errores intellectus (inquit Hermanus Kemmerichius in Elem. I. N. & G. Par. II. cap. vii. fol. 258. num. 26.) etiam qui circa religionem admissi videntur, ut quæ hereseos nomine notari solent, pœnis subici debent, modo sub prætextu religionis Respublica non turbetur. Hæc sunt effata protestantica, Libertas conscientiæ. Quisque pro ingenio religionem effingat. Taisali, & Alani, Hunni, & Gothi, Sarmatæ, & Cimbri, Turcæ, Persæ, & Indi sua numina colant, suasque religiones exercent, quia regia impedit maiestas. Quæ omnia latius explicat impius Petrus Bellius in suo Comment. Philosoph.

XIII. Dominium maiestatis regie supremum, & enimens legibus naturalibus, divinisque coercitum est. Possunt summi imperantes bona subditorum in publicos, urgente necessitate, usus convertere, domos diruere, agros exurere, & plurima alia præstare; sed semper æquitatis, & iustitiæ legibus servatis. Iurispubliciæ protestantes, Grotius, Pufendorfus, Coringius, Vitriarius, Thomasius, Hertius, Heimecius fuso calamo hæc omnia dispiciunt. Modos acquirendæ, amittendæque maiestatis summæ, iura belli, pacisque, fœderum pacta, & conventiones late enucleant. Hæc omnia prætereo, utpote ab instituto meo aliena. Quid quod hæc cum ad ius civile maiori ex parte attineant, omnes fere leguleii ad fatietatem versant? Nec est quod sibi plaudant heterodoxi Protestantes, quasi soli hanc exornaverint partem. Iusta tamen laude eorundem conatus, studia, & molimina defraudanda minime sunt.

N

Im-

Immo diligentiam, laborem, & eruditionem magnopere commendanda dicimus; quemadmodum errores quos adversus iuris naturalis decreta evulgarunt, refellendos occasione data existimavimus. Grotius civitatis, & potestatis summæ originem ordinationem humanam vocat. Pufendorfius immediatam originem ducit ex pactis. Contra sentit Thomafius *iurisprud. div. Lib. III. cap. vi. num. 73.* ubi hæc habet. *Si enim (inquit) civitates originem sumpserunt ab hominibus improbis (ut contendit aliquo modo Pufendorfius) Deus non potest antecedenter præcepisse hominibus ut societas civilis institueretur; sed sufficit, si postea institutam probaverit.* Masius, similiter Lutheranus, carnificis manu cremari *Hæsiæ Thomafii* scripta curavit, quod causam imperii immediate a Deo non derivavit. Vitriarius *insit. I. N. & G. qu. cxxi. cap. xii.* singularem evulgavit errorem, negans societati humanæ potestatem summam Regi, sive Principi communicandam. *Populus numquam concessit potestatem Regi, quam nunquam habuit; sed solus Deus; & populus liber, Regem sibi eligendo, inter manus Dei, a quo proxime accepit, eam resignat: qui postquam a populo Rex est electus, eam Regi confert.* Hæc pauca delibasse sufficiat. Nec enim singula excutere, aut otium, aut instituti ratio sinunt; sed nec est operæ pretium.

CAPUT III.

De iure civili publico, & privato. Iurispudiciffæ protestantes turpiter confundunt ius civile supremum cum sacro. In examen præcipue vocatur doctrina quam tradit Samuel Pufendorfius in libello inscripto, De habitu religionis Christianæ ad vitam civilem.

QUÆ hic tractanda proposui, disparata sunt. At, quia Doctores Lutherici, potissimum Pufendorfius, illa coniungunt; ideo & nos hoc in capite eadem discutienda suscipimus. Contendunt novatores, supremæ potestati civili annexam esse potestatem in sacra: quæ duo non minus acælum a terra invicem distant. Ut confusio vitetur, caput istud in sequentes paragraphos tribuo.

§. I.

Origo iuris civilis, etusdem acceptiones variæ. Discrimen ius publicum inter & privatum. Inepte gloriantur Scriptores Lutherici, se e tenebris in lucem eduxisse ius publicum.

I. Iuris civilis origines eleganti, eruditique calamo explanat præclarus Iustus Videntius Gravina *Lib. III.* Et quoniam ius istud antonomastice Romanum appellatur, adiicit librum singularem de Romano Imperio. Verum nos illa dumtaxat quæ nostrorum formandorum instituto conducunt, in medium adducemus.

II. Iuris civilis acceptiones variæ. Quandoque sumitur pro omni iure, sive naturali, sive gentium quo cives utuntur. Sed acceptio hæc impropria est. Secundo pro iure Romano habetur. Sed vera acceptio pro iure positivo, quod legumlatores condunt ad optimum cuiusque Reipublicæ regimen.

III. Ius civile hoc in significato acceptum duplex, publicum, & privatum. Illud sic nuncupatur, quod manifestum, non privatum sit; & sub triplici aspectu consideratur. Primum a causa effectrice vocatur publicum, quod publica auctoritate conditum est. Ad quod pertinet tutela, testamenti confectio, beneficium legis Falcidæ, & alia iura, de quibus Isti late disputant. Secundo ius publicum vocatur ab effectu, quatenus omnibus commune est, & universos respicit cives. Quo in sensu opponitur privilegio, quod non ad universos, sed ad singulos attinet. Tertio a fine ius publicum suam accessit denominationem, prout communem & universalem respicit utilitatem, tranquillitatem, & commodum. Et iuxta hunc sensum accipit Imperator ius publicum *§. fin. Inst. de I. & I.* & Iustus *l. iuri §. huius*, ait, *ius publicum esse quod ad statum rei Romanæ spectat.*

IV. Communis iuris publici finitio, in hac tertia acceptione spectati, hæc præbetur. *Ius est quod directe, & principaliter ob publicas causas, & utilitatem universalem constitutum est.* Moderni Isti tribuunt illud in antiquum & commune contentum in ultimis tribus libris codicis; & in speciale sive hodiernum, quod facta Romani imperii translatione a Græcis ad Germanos in Caroli Magni persona, Leonis III. Romani Pontificis auctoritate, coaléscit ex Constitutionibus, Recensibus imperii, Capitulationibus Imperatorum. Istius tamen iuris Romano-Germanici primum, potissimumque fundamentum est **BULLA AUREA** Caroli IV.

V. Qui-

V. Quibus constitutis, hoc inter ius publicum & privatum Isti discrimen assignant. Lex omnis propter bonum commune fertur, hac tamen diversitate, quod ius civile privatum immediate, & directe, & in executione singulorum utilitatem & commodum spectat; quod postea in bonum Reipublicæ communitatis, coalescens ex subditorum bonis, & commodis, cedit. Contra ius publicum directe, & in executione principaliter utilitatem publicam intendit; quæ postea in singulos manat. Finis itaque publici iuris immediatus est bonum publicum tam in intentione, quam in executione.

VI. Iuris publici auctor est summa potestas, in imperio Imperator, in regno Rex, in principatu Princeps, in republica Magistratus, penes quos summa residet maiestas: quoniam ius publicum est vera lex, vocaturque ius legale; lex autem ab eo egreditur qui curam gerit communitatis. Quælibet Respublica, immo quælibet civitas, non subdita alicui, sua habet iura tum publica, tum privata: quia, his sublati iuribus, tranquillitas, pax, commune bonum consistere nequam valent. Hinc ius tum publicum, tum privatum Romanum, cum ipsa fere Republica ortum habuit; quamvis non continuo ac leges privaræ institutæ prodierunt, scriptis consignatæ fuerint. Quilibet itaque principatus qui superiorem non agnoscit, sua iura publica, & privata habet. Et iura sive publica, sive privata unius principatus, regni, aut imperii, nisi quidquam iuris naturalis, aut divini contineant, non astringunt subditos alterius principatus, sed illos dumtaxat qui subiecti sunt illi supremæ potestati a qua iura manarunt.

VII. *Iurispudiciffæ* protestantes sibi plaudunt, quod ius publicum exornaverint, & veluti in sepulcro iacens, ad vitam revocaverint. Et reipsa Coringius, Hornius, Masius, Hertius, Vitriarius, & innumeri alii ingentia volumina edidere, quibus ius publicum Romano-Germanicum illustrarunt. Et, ad hoc quod attinet, laudanda est eorumdem diligentia, labor, industria, & eruditio a ceteris Germanis, qui ex illorum vigiliis, & sudoribus fructum capiunt. At ceteræ nationes, ab imperio Teutonico liberæ, nihil ex illorum operibus proficere valent. Revolvi ego ingentia volumina Hertii, Vitriarii, aliorumque; ac statim intellexi, me oleum, operamque ludere in eorum lectione: non quod eiusmodi scripta methodo, eruditione, & ratiocinio careant, sed quod ad solos imbuendos Germanici imperii subditos attineant.

Quemadmodum illi otio, & litteris abuterentur, si libros qui iura publica, & privata, Veneta, Gallica, Hispanica, Anglica, Polonica, legere vellent; nisi peculiarem haberent finem, quemadmodum Romani, qui Græcorum leges exscribere, ut inde optimas profuæ reipublicæ regimine leges eruerent: qua tamen eruditione imbui illi debent qui principatus regimini, vel ministerio destinati sunt, aut publicas talis principatus moderantur academias, & universitates. Quare sicuti commendandi sunt heterodoxi Protestantes, qui exornando iuri publico Cæsareo strenuam navarunt operam; ita censura digni essent aliorum regnorum, & universitatum moderatores, si propriæ nationis publica & privata iura ad communem patriæ utilitatem illustrare negligerent. Verum hæc nihil ad nos.

§. II.

Iurispudiciffæ protestantes Grotius, Goldastus, Pufendorfius, Coringius, ceterique eiusdem sectæ, *ius sacrum cum civili permiscentes, rerumpublicarum regimina perturbant.* Nonnulla effata ex libello Pufendorfii de habitu religionis christianæ ad vitam civilem delibantur.

I. Protestantium studia in iure publico illustrando commendavi. At nemo ratione præditus, & partium studio vacuus potest non improbare eorumdem conatus, quibus ius publicum christianorum Imperantium incredibili confusione obtenebrarunt, & ineptissimis paradoxis implicarunt. Istorum agmen ducit Samuel Pufendorfius, lutherico fermento præ ceteris inflatus, qui in suo libello *de habitu religionis christianæ ad vitam civilem*, suam bilem, scommata, & rustica convicia, homine honesto indigna, evomit in Papatum; nullumque non movet lapidem, utrius in sacra Principibus tribuat. Nemo mihi vitio vertat, si homines istos duriori interdum excipiam ferula: quoniam illi adeo furentes in Catholicos debacchantur, ut non homines, sed immanes feras, ex silvis illis septentrionalibus erumpentes, ira, odioque ipumantes, agnoscas. Alias dixi, sæpiusque repetendum existimo, sectas omnes magis & minus commiserationem mereri. Verum Lutherana, & Calviniana, ceteræque protestantes turbæ tam impotenti superbia fastuque tument, ut minime illas pudeat adversus quindecim sæculorum culiores christianæ institutionis nationes cervices erigere, & universæ catholicæ Ecclesiæ do-

Arinam, ante natum Lutherum, ubique Christianorum receptam, contemnere, & deridendam propinare. Ut impune, liberiusque suos putidissimos in vulgus propagare errores possent, hierarchiam ecclesiasticam subvertere, indices supremos in religionis controversiis dirimendis de medio tollere, sacerdotium cum imperio confundere, cælum terræ miscere, exquisita fraude, & captiosis commentis pertentarent.

II. Samuel Pufendorfius in citato opusculo hierarchiam ecclesiasticam, seu potestatem in sacra, seiunctam a potestate politica, *figmentum papisticum, monstrum politicum*, quod imperia lacerat in partes, quod regimina pervertit, urbanissime appellat. Catholici Doctores luthericas fabellas, adversus hanc divinam veritatem investas, omni argumentorum genere millies labefactarunt. Idcirco aeternum agerem, si ex instituto hanc versare controversiam vellem. Verum quæ Pufendorfius in citato opusculo obtrudit, confutatione peculiari digna videntur. Hircocervum potestatis sacræ, & profanæ conflare Pufendorfius conatur. Religionem christianam politico statui subiicere, non politicum statum religioni studet. Et adeo necessariam iudicat hanc unicam potestatem summam, sacra & profana moderantem, ut *Lib. VII. de iur. nat. & gent. cap. xv. n. 8. fol. 962.* expedire atterat ut publice civitas eiusmodi doctrinis veluti personet, & in *Apologia* adversus *Bekmannum*, quem *Asinium* Tenebrionem appellat §. 6. pag. 7. scribit. *Dico nulla dogmata moralia . . . contra ius naturale, & sanam politicam pugnantiâ, sub specie religionis obtrusa, in civitate esse toleranda: qualia sane pestilentissima sub religionis larva alicubi irrepserunt, nemo rerum humanarum peritor est qui ignorat. Ex eo genere sunt isthæc dogmata: dari potestatem extranei alicuius Sacerdotis, quibus summi imperantes civiles sint subiecti . . . omnibus Sacerdotibus cuiusque Reipublicæ christianæ necessario dependendum a Sacerdote aliquo extraneo: in Sacerdotes summo imperio civili nullam esse potestatem . . . Fanaticorum hominum deliria, & commenta pro oraculis divinitus inspiratis &c. Cum igitur Asinius Tenebrio meam sententiam hætenus expositam, tamquam orthodoxis fundamentis repugnantem damnet, necessum &c. Peiora, & longe viliora scribit in opusculo præfato de habitu religionis &c.*

III. Lutherus, post hominum memoriam audacissimus, primus hunc invexit errorem. Siquidem *Tom. II. pag. 76.* inquit: *Neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum pa-*

bet ius unius syllabæ constituendæ super christianum hominem, nisi id fiat eiusdem consensu. Quidquid aliter fiat, spiritu tyrannico fit. Omnes Sacerdotes æquales esse efficit.

IV. Si perconteris a Iurispudicis Luthericis, quam Ecclesiæ formam, quodnam regiminis sacri systema ex Patriarchæ Lutheri principiis constituerint; hæere sane illos videbis, & pro regnorum, Principum, atque imperantium diversitate, varias deprehendes, mutuoque pugnantes Reipublicas christianas. Non una apud eos Ecclesia; sed alia Lutherica, alia Calvinica, alia Zuinglica, alia Presbyterica. Ne multa: ex doctrina Lutheri regimen Ecclesiæ *democraticum*, immo *anarchicum* est. Quid quod Pufendorfium scribere non puduit in eo opusculo de habitu relig. christ. &c. §. 31. pag. 193. *In Ecclesiis formandis non est opus decreto super certa regiminis forma introducenda, absurdæque adeo sunt quæstiones, an monarchica, aristocratica, an democratica forma competat Ecclesiæ. Hæc siquidem formæ cadunt in statum aliquem, seu civitatem; Ecclesia autem status non est.* Egregius Metaphylicus, & sapientissimus Ictus. Ecclesia status non est? Nulla ei recti, & definiti regiminis forma præcisa? Hæc sunt scita quæ Iurispudicis Lutherici evulgant, & mutuo sibi communicant. Nam Matthæus Pfaffius Tubingensis Doctor de orig. iur. ecclesiæ. pag. 88. hæc Pufendorii ridicularia commenta recoquit his verbis: *Unde & quæstio ista valde insipida est, ut recte omnino animadvertit Samuel a Pufendorf in aureo libello de habitu religionis christianæ ad vitam civilem, cum disputatur, num Ecclesia sit monarchica, vel potius aristocratica, aut democratica: etsi enim analogias quasdam hic invenire detur, cum omnis directio superioritatem quamdam supponere videatur, modoque, & limites varios admittat; satius tamen est ab omnibus eiusmodi comparationibus manum abstrahere, quam civili negotio res Ecclesiæ, quæ altioris longe indaginis sunt, adaptare.*

V. Vertutia qua declinare callidi homines controversiam student, haud contemnenda. Intelligunt quippe & ipsi, Andabatarum more se in lite hac cum Catholicis pugnare; nihilque solidi tenere in quo pedem figant. Quamobrem tamquam fundamentum suæ babilicæ turris potissimum Lutherus præcicit, nullum in terris dirimendarum in religionis negotio controversiarum iudicem præsidere, sed quempiam, privato imbutum spiritu, iudicem esse in fidei litibus finiendis. Hanc Luthericam doctrinam, universæ antiquitati incognitam, variis delinire fucis, & ineptis ob-

sepi-

sepire nugis conati sunt debacchantis magistri discipuli. Istorum commenta, incredibili confusione, verborumque circuitione implicata, ea qua fieri potest claritate perfringenda sunt. Et quoniam Pufendorfius præceteris omnia aggerit, ex illo eadem delibabimus.

VI. Ecclesiam non esse statum, sed societatem in statu, ex Doctoribus, & auditoribus conflata, esse docet Pufendorfius cit. libello §. 30. & 31. Hanc societatem collegium etiam appellat, in quod coire omnes, quemadmodum in civilem societatem, naturali libertate præditi valent; collegium istud regulas, passionis in disciplina divini cultus servandas præscribit. Easdem ecclesiasticas leges vocat, quibus derogare sine naturalis libertatis læsione nec summa potestas valet, excepto litium, barbarumque eventu, in quo suprema Reipublicæ auctoritas suum interponere iudicium debet. Duplex innuit ius sacrum, *maiestaticum*, & *collegiale*. *Maiestaticum* suprema inspectione præsidere collegium asserit, eiusque pacem promovere, impedire ne Doctores principia a religione naturali aliena, superstitioneque rincta invehant; ne conscientis vis inferatur per *anathematismos*, aliasque censuras: dirimere controversias, definire cultum publicum, iura matrimonialia, & beneficia, bonaque ecclesiastica distribuere. Ad iura *collegialia* reducit ministrorum institutionem, administrationem ecclesiasticorum reddituum, indictionem feriarum, ieiuniorum, & compositiones amicales super litibus ecclesiasticis, & exteriorem pœnitentiæ disciplinam.

VII. Quamvis cives omnes ingredi collegium hoc valeant; tamen, subdit ille, expedit, ut civium cœtus aliquas designet personas, Ecclesiam ræpresentantes, quæ cœtus nomine externam dirigant disciplinam, quin valeant articulos fidei definire, sed cœtus doctrinam historice exponere, & suadere. Principibus non modo ius Sacerdotii universalis, sicut aliis Christianis, tribuit; sed iura *collegialia* tacito cœtus consensu in supremas potestates translata esse docet. Quapropter Principes possunt hanc iurium administrationem committere *Consistorio*, potissimum ex viris politicis constante: cui adiungi Theologos Doctores non erit inutile. Nullum inter Sacerdotes, Doctores, & auditores discrimen, nisi ministerii diversitate. Excludere a sacra cœna indignos, iuris esse vel *collegii*, vel *maiestatis*, constituit.

VIII. Sed ut magis patefaciam Pufendorfi & in Ecclesia Romanam impotentem rati-

Conc. Theol. Tom. VI.

biem, & de potestate Principum in sacra ineptissima paradoxa, pauca ex universo illius citato libello delibabo, quibus huic paragrafo finem imponam. In ipsa dedicatoria epistola ad Serenissimum Electorem S. R. I. Fridericum Brandenburgensem heroica facinora commemorat suorum Reformatorum, qui molestissimum Ecclesiæ dominatum excusserunt: quos, inquit, *hætenus Sedis Romanæ adulatores protegere insultant, velut adversus divinum institutum refractarios, rebelles, ac se, suosque iuxta cives in exitium pertrahentes. In quos iam quoque mercenariorum Scriptorum impudentia id calumniæ genus spargere haud verentur.* Qui fortius pro Petri cathedra hætenus pugnarunt, homines fuere paupertate, modestia, rerumque humanarum omnium contemptione illustres: notamque mercenarii calami si quis meretur, is est Pufendorfius, qui Principibus velificando, adulandoque, ex infima sorte & pauperie Dynasta evasit. Pergit ibi: *Quibus latratoribus os obturare par est.*

IX. Ut vero istorum ora obstruat, chimæras suas in medium adducit, & formam regiminis Ecclesiæ christianæ delineare studet. Primum omnium constituit, Ecclesiam christianam non esse statum aliquem suis legibus circumscriptum, & ab uno capite directum. Quoniam, inquit §. 15. pag. 54. qui rempublicam, aut statum condit, necessum est ut quid terrarum habeat, ubi cives sedem fortunarum, novamque patriam figere possint. Et ut evincat, Ecclesiam non esse rempublicam, aut statum aliquem, maiorem libelli partem occupat. Scripturarum testimonia, quæ alio pertinent, huc congerit. *Nec desunt (inquit §. 31. pag. 131.) rationes ex quibus evinci queat, non potuisse ab Apostolis condi Ecclesias quæ indolem status haberem.* Quænam rationes istæ? Subdit continuo: *Cuiuslibet status primarius finis est securitas, ac ut contumacis animis, viribusque aliorum iniuriæ arceantur. Quem ad finem insignium virorum numero opus est, & quidem talium qui ad vim arcendam idonei sunt.* Hoc pluribus foliis explicat, inquit pag. 133. *Qui iam sub aliquo statu degit, si novum se in statum conferre velit, necessum est ut vel in alium locum commigret, aut præsens imperium loci, ubi agit, excutiat. . . Sic Romulus novum statum conditurus Regum Albanorum imperio renuntiabat, & qui novo statui accedere volebant, desertis suis oppidis, Romam commigrabant.* Tam prolixo & asiatico stilo hoc unicum punctum firmare studet, ut plusquam duas libelli partes infumat.

X. En quo recidant istius præclari, & su-

N 3

per-

perciliosi Lutherici Doctoris conamina, ut evincat Ecclesiam Christi non esse *statum* ad exemplum illius status quem Romulus formavit ex rapinis, cædibus, & latrocinii. Incredibilia forent Lutherica hæc paradoxa, nisi typis essent edita, & quidem ab illis qui in supremo subellio synagogæ Lutheranae sedent. Ecce in mentem venit, Christi Ecclesiam *statum* esse, aut republicam illi similem quam Romulus condidit? Quis tam absurda commenta somniavit unquam? Frustra ab hoc præclaro Doctore quæris veram Ecclesiae christianae notionem & imaginem. Ubique crepat Ecclesiam *collegium* esse, seu *collegia* per regna, provincias, civitates, & oppida dispersa. Hæc quippe scribit §. 39. pag. 180. *Postquam hætenus prolixè fuit ostensum, Ecclesiam non esse statum, restat ut inspiciamus ad quodnam demum genus corporum moralium Ecclesiae sint referendæ, prout quidem illæ se primitus habebant sub imperio Principum ethnicorum. Eas igitur constat habuisse indolem collegiorum; seu eiusmodi societatum, quæ plures homines certi cuiusdam negotii gratia inter se conneſcuntur, salvo summorum Imperantium in eosdem iure. Quæ de re consulti possunt Iſti de collegiis, & corporibus, & imprimis Iacobus Cuiacius. Ecce ad Ictos Papinianos, Ulpianos, Trebonianos, Cuiacios remittit lectores suos, ut, quid sit collegium, atque inde Ecclesia, discant? Cur eosdem ad Scripturæ testimonia non mittit? Ab Iſtis, quid sit Ecclesia, perdiscendum; non ab Apostolis, non a Patribus apostolicis, non a xv. sæculorum Doctoribus? Ne multa, Ecclesia quam Pufendorfius delineat, illa ipsa est quæ nunc in populo iudaico spectatur. Antequam Ecclesia iudaica reprobata esset, summum habebat Sacerdotem, Synedrium Hierosolymis residens, universum populum iudaicum, per orbem dispersum, moderabatur, regebat, & controversiæ omnes ibidem definiabantur, summa unitate servata. Ecclesia pufendorfiana, seu protestantica, summo Sacerdote destituta, fractaque unitate, solis collegiis in qualibet provincia, regnove dispersis coalescit, non secus ac nunc est Ecclesia iudaica. Nullum in his collegiis, sive iudaicis, sive protestanticis, sacrificium Deo offertur. Nullum caput, nullus rector, qui hæc *collegia*, sive *iudaica*, sive *protestantica*, moderetur. Nulla istorum collegiorum unitas, ordo nullus; doctrinæ variae, dogmata opposita. Immo plus unitatis inter synagogas iudaicas quam inter *collegia* protestantica elucet. Horrondiora reprobationis, cæcitatæ, obstinationis, & divini furoris flagella in syna-*

gogis protestanticis quam in iudaicis spectantur.

XI. Adeo splendida & perspicua est Ecclesiae forma, quam Catholici Romani a Christo delineatam, ab Apostolis perfectam acceperunt, ut vel ipse Pufendorfius, licet densissima tenebrarum caligine usquequaque circumfusis, scribere coactus fuerit §. 35. pag. 155. *Colorem aliquem habet quod iactatur, melius, & firmius unitatem fidei conservari, controversias componi, ac hæreses compesci, atque extinguere posse, si terrarum Ecclesiae & ab uno capite, sive Princeps is sit, sive Senatus e pluribus constans, regantur, &c.* At, ut babelicam protestanticam Ecclesiam confusionem defendat, subdit illico §. 36. & pag. eadem: *Si res penitus inspicatur, in cassum eiusmodi usum Monarchæ ecclesiastici ostentari apparebit. Qui ergo controversias, quæ in dies adversus dogmata excitantur, definiunt? Concilia? Confistoria? Nulla (inquit pag. 175.) illis potestas legislativa competit, ut Ecclesiae leges vel canones pro imperio iniungant. Quid, si Concilia hæc quidquam in fidei controversiis decendant? Respondet continuo ibidem: *Ad quam decisionem amplectendam Ecclesiae non tenentur. Quid itaque agendum? Singuli homines, spiritu lutherico acti, definitiones Conciliorum ad sacras litteras exigere & expendere debent, num. eisdem consonent? Quid, si cerebræ hæc protestantica scindantur in partes, & alii congruere clament definitiones divinæ Scripturæ, alii pernegent? Respondet §. 46. pag. 211. *Præterea, ubi dissidii aliquid & controversiæ circa dogmata in Ecclesia exortum fuerit, in diversa tendentibus Doctoribus, istius componendæ cura ad summos imperantes spectat. Hoc idem repetit §. 48. pag. 219. Demque cum per religionem christianam iura summorum imperantium haud imminuantur, hisce . . . potestas competit inquirendi quidnam canonum; seu statutorum in Ecclesia receptum sit; & si quæ reperta fuerint vel supervacua, vel ipsorum iuribus adversantia, abolendi. Quid, si supremi hi imperantes essent Sociniani, Russiani, Græci, Ariani, Nestoriani, qui *collegia* protestantica, aut calvinica moderari deberent? Interius, respondet, quisque ea profiteatur dogmata quæ sibi arrident. Si tibi similia paradoxa incredibilia videntur, audi Pufendorfium qui §. 49. pag. 227. hæc reponit. *Præterea ad tranquillitatem civitatis non absolute necessarium est ut omnes cives circa singula religionis capita consentiant, seu, quod eodem recidit, dissensus circa capita religionis per se non turbat quietem civitatis. . . . Quare igitur Princeps cives bonos & quietos pa-****

tiatur abundare suo sensu, qui, si errant, non ipsius, sed suo dumtaxat periculo errant. Huc recidunt Pufendorffii, & omnium Protestantium studia. Quisque Lutheranus iudex futurum est in controversiis fidei. Nullum in christiana Ecclesia imperium, nullus iudex, qui in alios sententiam dicat. Iuvenes & senes, docti & indocti, mulieres & viri, omnes & singuli Sacerdotes, indices & arbitri suæ religionis. Quod passim obtrudit, unitatem Ecclesiae a fidei unitate repetendam esse, verum habet: unus quippe Deus, una fides, unum baptisma. At mirum est hominem, nec meo iudicio indoctum, potuisse tam crassis antilogiis iugulum suum torquere. Si quisque lutherico spiritu inflatus ea credere debet quæ sibi videntur sacris litteris consona; quo fieri modo potest ut fidei unitas servetur? At omnibus credendi sunt articuli fundamentales. Ita ne vero? Ecquis definiit, hos tantum esse articulos, secus alios credendos? Quis sancivit hos, secus illos esse fundamentales? Ubinam Scripturæ sanctæ talem perhibent distinctionem?

XII. En specimen quod ecclesiastici regiminis perhibet Pufendorfius, & cum eodem Pfaffius, ceterique protestantes Doctores. Si consula regiminis pictura est contrariis delineata coloribus, si nulla nativa facies aspicitur, si omnia perturbata, ridicularia, & veluti chimæra, pluribus conficta monstris, appareant; non mihi, sed Pufendorffio, sed Pfaffio, unde hæc transcripta sunt, id tribuas velim. Siquidem adeo monstrosa est regiminis forma, ut, quo exprimere eam nomine possint, vel ipsi ignorent. Nam alii *anonymam*, alii *monarchico-civilem*, illi *aristocraticam profano-sacram*, isti *mixtam*, alii *democraticam* appellant. Sed primi in hac denominationis exprimenda notione aliis palmam præripiunt, *anonymam*, seu *innominatam* eam vocantes.

§. III.

Potestatis in sacra distincta notio. Turpiter errant Doctores Lutherici, qui iure & naturali, & divino convenire Principibus hanc potestatem effutunt. Nonnulla præmittuntur adversus Hugonem Grotium.

I. **H**ugonis Grotii opus posthumum typis pluries prodiit, inscriptum de imperio summorum potestatum circa sacra. Causa, quam Grotius versat, adeo afflicta est, & vana, ut neque tanti viri acumine, & eruditione potuerit aliquo probabilitatis colore succari. Illam, non secus ac alii Protestantes,

agit Grotius, confuse scilicet, & perturbate. Nullam istius potestatis notionem perhibet. Initio Patrum testimonia truncata exhibet, & in erroneum detorquet sensum. Imperatores, Reges, & Principes supremos, secundum Deum, in civili regimine, & religionis defensores, atque protectores appellat. Et hinc ius in sacra iisdem Grotius tribuit. Arguitur adeo vane, & ridicularie, ut Grotius non dignoscatur. Inquit enim cap. 1. num. 3. *Effectus summi imperii sunt obligatio, & coactio. Si autem plures essent summi imperantes ut plures, possent esse imperata contraria, aut contrarietatem implicantia.* Et post pauca insert: *ut eodem tempore idem homo ab hoc ire iussus ad forum, ab illo ad castra, ab illo rursus ad templum, si his omnibus parere teneatur.* Quam sint hæc vana, & nugacia, nemo non videt. Ipse Grotius distinguit ius in sacra a sacrorum exercitio, quod Pastoribus tribuit. Idem ergo homo, iustus a confistorio, aut a collegio recedere a sacra cœna, & a suprema potestate ire ad forum, eodem tempore parere tenetur. Sed quid umbras consectamur, & larvas? In medium producti Grotius ex S. Thoma Aquinate, ex PP. Francisco Victoria, Caietano, Suarezio, aliisque catholicis Doctoribus prolixa testimonia, sed omnia sinistro in sensu exposita: nec opus ea expendere est; cum ex instituto Auctoris istius sententiam labefactaverint alii. Unum in commendationem Grotii, quod alias indicavi, repetere iuvat, videlicet falsam iniustamque causam illum versare, non aliorum protestantium Germanorum more, conciviis nempe, calumniis, & imposturis adversus Papatum; sed honesta, licet infirma & falsa, disputatione. Plurima transcribere ex eodem Grotii opere vana & inepta commenta possem: sed quia eadem sunt ac aliorum Protestantium: ideo non est quod refellere sigillatim eadem debeam. Porro, antequam ultra provehor, notio potestatis in sacra, quæ est disputationis materies, præmittenda est.

II. P. Franciscus Victoria inter primos catholicos Doctores provinciam hanc pro dignitate illustravit *relect. de potest. eccles.* Ipsius potestatis nomen enucleat, illudque a potentia distinguit. Hæc enim quid physicum prodit. Sic inquit *sect. 11. num. 1.* Materiam, intellectum, voluntatem, potentias vocamus. Contra potestas, ut advertit S. Thomas in *IV. distinct. xxiv. quæst. 1. art. 1. quæst. 2. ad 3.* præter facultatem agendi, dignitatem, auctoritatem, & eminentiam præfert; & inter entia moralia numeratur. Potestas ita-

que in Ecclesia est vis, & facultas ad aliquid spirituale, & supernaturalē præstandum, a civili potestate distincta.

III. Quid autem nomine *sacrorum* veniat, exponendum est, ut plena potestatis in sacra habeatur intelligentia. Itaque quæ in christiana Ecclesia sacra sunt, alia attinent ad sacramenta, alia ad regimen conscientiarum internum, alia ad disciplinam exteriorem. Ex quo sequitur, triplicem esse potestatem in Ecclesia, alteram ordinis, alteram iurisdictionis interioris, tertiam iurisdictionis exterioris. Prima sacramenta conficienda & ministranda spectat, nempe, baptismum, & sacros ordines conferre, eucharistiam consecrare, offerre, & ministrare, christum, & oleum infirmorum benedicere. Ad potestatem iurisdictionis interioris pertinet absolvere, & ligare conscientias. Potestas iurisdictionis exterioris controversias fidei dirimit, Concilia convocat, & iisdem præsidet, beneficia confert, Ecclesiarum ministros constituit, in delinquentes animadvertit pœnis spiritualibus. Quibus declaratis, sic finiri in communi valet potestas in sacra: *Est facultas moralis ad Dei cultum, & salutem fidelium ordinata.*

IV. Potestas ordinis lutherica communis omnibus est, etiam mulierculis, per *baptisma* collata. A cœtu tamen, vel a Principe ministris quibusdam deputatur, quæ mere profana est. Nam, si quas exercet cæremonias, hæ non reputantur a Christo, vel ab Apostolis institutæ, sed ab homine; & veluti *Papismi* reliquæ habentur. Hac itaque potestate omnes homines, & feminæ protestantes imbutæ sunt, & Principes eorum eminentiori modo, iuxta eorum *essatum protestanicum*, a Strikio in sua *dissertatione de potestate* &c. toties recantatum, videlicet, *quilibet Princeps in suo territorio est Papa*. Plures numerat Principes, qui doctoris, pastoris, & principatus munere defuncti sunt. Rex enim protestanticus ius papale, episcopale, & synodale possidet in suo territorio: quia inquit: *Cuius est regio, illius est religio.*

V. *Pufendorfius* ab hac potestate *maiestatica* in sacra eximit religionem internam, in baptisate susceptam & a Deo revelatam, ab omni prorsus imperio liberam. Quam libertatem in iure naturali fundatam ait. Subdit, potestatem ordinis, seu munus docendi, non esse cuivis Christiano adscriptum; sed peculiaris vocationis fructum esse. Principes non fieri vi professionis christianæ Episcopos, & Doctores Ecclesiarum: non quod hæc duo, Principatus, & Episcopatus, pugnent; sed quia ob negotiorum gravitatem utrumque

munus obire idem homo commode nequit. Principi tamen, ut supremo collegii capiti, tribuit ius constituendi ministros Ecclesiarum, convocandi Synodos, plectendi Ecclesiasticos delinquentes.

VI. Fundamenta quibus *Pufendorfius* suam superstruit luthericam machinam, hæc sunt. Religio, sive naturalis, sive in statu gratiæ, personalis est: neque exerceri per alium potest. Ergo naturæ iure libera, & cuiusvis externæ directionis est expertus; sed proprio mentis dictamine, lumine revelationis præunte, dirigi debet, omni exteriori coactione submota. Neque enim homines, in rempublicam coeuntes, quantum ad religionem se imperantibus submittere. Cultum externum Deo exhibendum summi imperantes determinare valent, blande tamen; cum rituum disciplina, tamenti varia, religionem non tollat.

VII. Hæc sunt ratiocinia *Noodt*, & *Pufendorffii*, quos præclaros *Metaphysicos* sui appellant. Quis non videat has esse nugas & geras? Libera utique religio est: quia non coacte, sed libere suscipi, aut reiici potest. At posito quod quis suscipere illam velit, non proprio Marte, sed iuxta articulos Ecclesiarum suarum revelatas tenere debet: alioquin tot essent religiones, quot cerebra. In religione naturali ille Polytheismus, hic Deismus; in christiana ille Arianismus, alii Nestorianismus, alii Manichæismus, isti Lutheranismus, illi Calvinismus profiteri iure possent. Et reapse apud Luthericos, & Calvinicos in eadem una familia plures sunt religiones. Qui autem semel libere religionem suscepit, Deo fide data, plecti iure debet, tamquam perfidiæ reus, si ab eadem desciscat, aut proprio arbitrio temerare, & corrumpere illam tentaverit. Libertas protestantica christianam rempublicam, uno divino spiritu vivificatam, moderatamque, in babelicas turbas, & fanaticas sectas convertit; & ad *Indifferentismum*, & *Atheismum* viam aperit amplissimam; quin necessaria consecutione Atheismum inducit. Hoc est monstrum illud portentum quod Lutherus genuit, quod magnam septentrionis partem devoravit. Qui sibi temperare valet quin deridendos universo mundo propinet fanaticos istos, qui adversus quindecim sæculorum Doctores omnes, adversus Ecclesiam universalem, cum Latinam, tum Græcam, novum Ecclesiarum regimen, *anonymum*, *anarchicum*, phantasticum, societati, tranquillitati, Deo, & hominibus perniciosum, funestum, exitiosum invehere ausi sunt? Hæc omnia invictis rationum momentis, & lacrymabili experientia

tia millies demonstrarunt Catholicorum Theologi. Quas rationes prætereo, ne instituti limites transiliam.

VIII. Clamant Protestantes: Iure naturæ convenit supremis imperantibus potestas summa: ergo ius in sacra. Quoniam naturæ auctor eam tribuit potestatem quæ tranquillitatem, non confusionem pariat. Si duæ essent potestates, una alteram elideret, & esset *status in statu*, principatus in principatu. Nunc hæc sunt indignæ homine christiano. Duæ summæ potestates civiles eiusdem ordinis, in tuo pugnant; secus duæ diversi ordinis, inferioris, & superioris, ita temperatæ, & ordinatæ, ut una alteram firmet. Ex naturæ iure proficisci nequit quod est supra naturam. Religio revelata divina est, omnem naturæ ordinem prætergrediens; immo, ut iamiam dicturus sum, ipso naturæ lumine infertur, seiunctas esse potestates istas. Monstrum est rempublicam in republica, principatum in principatu constituere. Alterutrum ergo dicendum. Aut Christus Dominus monstrum dissensionis, & confusionis invenit, dum in Romano Imperio suam constituit novam rempublicam, cuius supremus Magistratus fuit Collegium apostolicum sub capite Petro, suprema potestate instructo: aut monstra & chimærica est religio lutherica. Sed pressius urgeamus hos Doctores luthericos. Naturæ iure summæ potestati competit ius in sacra? Ergo naturæ iura violavit Christus, dum, repugnante suprema potestate, suam condidit religionem. Ergo perduellionis & stultitiæ simul rei fuerunt Apostoli, dum Evangelium, Regibus, & Imperatoribus obstitentibus, prædicarunt. Quid ad hæc? Ius naturæ nonne Ethnicis æque ac Christianis commune? Iure naturali convenit summis imperantibus potestas in sacra? Ergo & ethnicis imperantibus. Quid? Aliud ne ethnicorum imperantium: aliud christianorum Principum naturæ ius? Quid repouunt præclari *Metaphysici* iuris naturæ instauratores, sed vere corruptores?

IX. Evidentius demonstratur, iure naturali non convenire summis imperantibus ius in sacra. Respublica civilis natura sua diversa est a christiana; cum illa naturalis, hæc supernaturalis sit. Ergo utriusque reipublicæ regimen & tribunal infinite distant. Iure igitur naturæ inferri nequit ut qui uni præsidet, præsideat & alteri. Fines istius duplicis potestatis omnino diversi sunt; politica pax & tranquillitas civilis; christianæ, spiritualis æterna salus. Ex finium diversitate media quoque diversa existunt, &

a diverso principio proficiscuntur. Potestas summa civilis ab auctore naturæ primū, & post a communitate modo supra explicato; potestas in sacra a Deo auctore supernaturali manat.

X. Evidenter igitur constat Doctores luthericos toto ostio aberrare, dum ex principiis iuris naturalis colligere utriusque potestatis, civilis, & supernaturalis, necessariam coniunctionem irritō, & ridiculario conatu audent.

§. IV.

Turpiter errat Pufendorfius cum suis, ex divino antiqui fœderis iure inferens supremis potestatibus convenire ius in sacra.

I. **P**ura aggerit *Pufendorfius* cum ceteris Doctoribus luthericis ex veteri testamento, quibus evincat summæ potestati tribuisse Deum ius in sacra. Nam reges iudæici arcam fœderis custodiebant, transferri alio curabant. *Ædificarunt, dedicaveruntque templum. Fregerunt serpentem æneum, & idola exterminarunt, e solio summum Pontificem detruserunt, & plura alia præstarent, quæ indicant potestate in sacra ornatos a Deo fuisse.*

II. Hæc omnia inferunt, Reges iudæicos corruptelas religioni perniciosas, idololatriam fidei oppositam abolevisse, divinum cultum promovisse. Præfata omnia præstitisse etiam Imperatores, omnesque Principes christianos, zelo protegendæ religionis divinæ succensos, historica perhibent documenta. At propterea ne potestate offerendi sacrificia, ministrandi sacramenta, ordinandi Sacerdotes, dirimendi fidei controversias instructi fuere?

III. Veritas hæc, cum a sola Dei voluntate pendeat, ex iis quæ Regibus iudæicis in mosaica lege concessa fuere, eruenda est. Nullibi autem in veteri testamento habetur, Deum Regibus concessisse ius in sacra. Hæc sunt iura omnia quæ Regibus illis Deus tribuit, distincte descripta Deuter. cap. xvii. *Cum ingressus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possederis eam, & dixeris: Constituam super me Regem, sicut habent omnes per circuitum nationes: eum constitues quem Dominus Deus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, non reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus, præsertim cum Dominus præceperit vobis ut nequaquam*

quam amplius per eandem viam revertamini. Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animam eius, neque argenti & auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & caeremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec elevetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filii eius super Israel. Cedo, Pufendorf: potestas in sacra nonne politica civili nobilior, eminentior, splendidior? Deus sigillatim regia recenset munia; & hoc eminentissimum, & potissimum ius in sacra file? Hæc sunt capita legis regiae. Eligendus a Deo Rex est, ex populo iudaico, & non ex gentibus. Equorum multiplicatio, reductio populi in Ægyptum, uxoribus multitudi, divitiarum multiplicatio eidem prohibentur. Ut a Sacerdotibus, legum sacrarum iudiciis, accipiat Deuteronomium, & modestè tractet fratres suos, iuberur. Hæc sunt iura Regis a Deo instituti. De Rege enim tyrannico, cuius mentio fit I. Reg. VIII. nullus nobis sermo est.

IV. Quid quod ipsimet Reges antiqui fœderis basilice facti sunt, nullo se in sacra iure potiri. Audiant Doctores lutherici Regem Iosaphat sic fantem II. Paralipom. XIX. Amarias Sacerdos & Pontifex vester in his quæ ad Deum pertinent, præsedebit. Porro Zabadias Filius Ismael, qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit quæ ad Regis officium pertinent. Cavillari hic nequeunt Protestantes Amariam Sacerdotem præfuisse ex regia ordinatione. Quoniam Rex declarat se destinare Zabadiam Ducem, ut ea præstet quæ ad Regem attinent. Amarias vero ea exequatur quæ sunt pontificiæ auctoritatis. Hoc solum testimonium ora omnium Lutheranorum, tametsi impudentissima, occludit. Ut tamen eorum ausus adversus omnes tot sæculorum sapientes fortius reprimantur, alterum textum transcribere non minus luculentum iuvat, ex eodem Deuterom. cap. XVII. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram; & iudicium intra portas tuas videris verba variari: surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus: veniesque ad Sacerdotes leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt ti-

bi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius; sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille.

V. Sermo hic est de divinæ legis controversis. Has deferendas, non ad Regem, sed ad summum Sacerdotem, & ab eo dirimendas Deus iubet: & pœnam mortis infligit illi qui summi Sacerdotis iudicio non acquieverit. Ultimo supplicio iugulandos omnes Doctores luthericos Deus hic iubet, quod summi Sacerdotis iudicio acquiescere nolint: qui libertatem conscientiæ, quæ est Troia protestantica, nulli iudici subiectam iactant: qui non summum Sacerdotem in divinæ legis controversiis, sed proprium cerebellum, fanatico spiritu agitatum, unice consulendum blaterant. Innumera alia testimonia transcribere ex veteri legem possem, ut illud Aggæi II. Hæc dicit Dominus exercituum: Interroga Sacerdotes legem: & illud Malachiæ II. Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: non ex ore Regis; & illud Paralipom. II. cap. XXVI. Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domini, sed Sacerdotum... qui consecrati sunt ad huiusmodi ministerium. Sed illa omnia prætereo. Provoco Doctores protestanticos, ut vel unicum textum producant in quo ius in sacra adscribatur Regibus Iudæis.

VI. Opponunt illi multa Regum facta, ex quibus sua lutherica dialectica colligere ius contendunt; ac si ex factis Regum protestantium Angliæ, & Germaniæ colligere ipsi legitime possent ius in sacra religionis christianiæ. Obiiciunt etiam Regem Iosaphat constituisse Sacerdotes, & Levitas in Hierusalem, ut legitur II. Paralip. cap. XIX. Ergo ius habebat in sacra. Resp. Integrum transcribere textum nolo, cum illum supra recitaverim, in quo error luthericus expressè improbat. Sacerdotes in veteri lege designabantur a Deo, ex sola tribu Levi consecrabantur ab Aarone, tamquam summo Sacerdote, eiusque successoribus. Ex his Sacerdotibus aliqui deligebantur a Rege ad munia sacerdotalia obeunda; quemadmodum & nunc id passim fieri ab ipsis Catholicis solet. Designat Rex hos Episcopos, illos Sacerdotes, ut sacra munia obeant in suo regno. Propterea ne ius habet in sacra, & Episcopos, vel Sacerdotes instituit?

VII. Alia Regis Davidis facta obtrudunt.

Da-

David, inquit, abstulit plures corruptelas ecclesiasticas, ut ex II. Reg. cap. V. patet. Eiecit enim e templo claudos, & cæcos. Et alii Reges reprehenduntur, quod non iustulint excelsa. Ergo habebant ius in sacra. Resp. Vetitum Iudæis erat ante templi ædificationem sacrificare in excelsis, siue in quocumque loco ubi tabernaculum non esset. Si enim tabernaculum in excelsis adfuisset, licet sacrificia potuissent offerri, ut constat ex III. Reg. III. Abiit Salomon in Gabaon, ut immolaret ibi; erat enim excelsum maximum. Post templi ædificium non alibi quam in templo sacrificia erant iuxta legem datam, nili ex speciali Dei iussu; uti fecit Samuel in Ramatha, & in Galgalis. Sacrificia ergo in excelsis vetita Iudæis erant. Reges iure reprehenduntur, quod sacrilegum abusum non iustulerint. Et nunc Principes reprehensione digni essent, si in suis statibus extra loca consecrata offerri sacrificium permetterent. Distinguendus est abusus iuris ab abusu facti. Disputatur, num sit offerendum sacrificium determinatis, sacrisque vestibus. Alii adfirmant, negant alii. Abusus iste est circa ius. Quis index istius abusus, seu controversiæ? Rex? Ostendant adversarii vel unicum in Scriptura vestigium. Summus Sacerdos est legitimus iudex; sicuti re ipsa lex ipsa divina vetabat in excelsis sacrificare. Contra definitum luculentumque ius grassantur corruptelæ, quas facti voco, ut cetera peccata contra legem. Porro, quod has facti corruptelas non sustulerint Reges, reprehenduntur. Quia quilibet paterfamilias in sua domo, quilibet reor in sua civitate, quilibet Princeps in suo statu tenetur pro viribus abolere corruptelas adversus religionem. An non essent reprehensibiles Principes catholici, si sacrarum imaginum conculcationem tolerarent; aut si in contemptores non animadverterent? Propterea ne ius in sacra illos habere infertur? Hac ratione David Rex eiecit cæcos, & claudos e templo, quos in eiusdem contempionem posuerant Iebusæi.

VIII. Opponunt alia Regis Salomonis facta, videlicet quod dedicaverit templum, quod deposuerit ab officio summum Sacerdotem Abiathar, illique substituerit Sadoc, ut habetur III. Reg. XI. Resp. In dedicatione templi nihil egit Salomon quod ius in sacra redoleat. Nam obtulit illud templum Domino, seu divino cultui deputavit; quemadmodum viri, & mulieres Israelitæ obtulerunt hyacinthum, coccum, byssum, purpuram, metalla, ligna, & plura alia. Tria functionum genera peracta sunt in hac dedicatione a tribus diversis

personarum ordinibus. Populus gratias egit, & lætitiæ signa exhibuit. Salomon oravit, & gratias peregit. Sacerdotes tulerunt arcam, tabernaculum, & sacrificia immolarunt. Legatur integra dedicationis narratio, in qua nihil sane occurrit quod vel remote indicet quidquam potestatis in sacra Salomonem egisse. Deposuit Salomon Abiatharem. Verum habet. Ergo legitima potestate usus id peregit? Hoc Scriptura divina non asserit. Etiam Imperatores christiani in exilia egerunt Pontifices. Ideone legitime? Limes potestatis regiae divina lex nobis declarat. Facta legi contraria narrantur; sed non probantur a Scriptura. Plures & docti Theologi catholici respondent, singulari Dei afflatu Salomonem e folio detrussisse Abiatharem: & non levia ex ipsa Scriptura adducunt documenta quibus id evincant.

IX. Plura alia facta, quæ obtrudi ab adversariis solent, missa facio, utpote nullius momenti. Ex quibusdam enim factis ambiguis, & in erroneum sensum detortis, velle ius inferre, reclamante lege, summæ est temeritatis. Paucis rem concludo. Ius divinum universum veteris testamenti partitur in tria præceptorum genera, in moralia, caeremonialia, & iudicialia. Hæc duo ultima penitus Christus sustulit. In quo ergo præceptorum genere adscribitur potestatis summis ius in sacra? In primo? Præcepta moralia omnia Decalogo concluduntur, suntque naturalis iuris. In universo autem Decalogo nullibi Principibus ius in sacra tribuitur, nec istius mentio fit. Fac in aliis duobus præceptorum generibus tributum fuisse summis potestatibus ius in sacra. Quid inde? Ius divinum contentum in his præceptis est; ut sit unicum templum, ut sacrificia sint cruenta, ut Sacerdotes ex sola tribu Levi assumantur, ut Iudices, & Reges a Deo sint eligendi. Hæc omnia, & cetera alia hoc iure contenta abrogata a Christo Domino sunt. Ergo, tametsi in veteri testamento Principes iudaici ius in sacra habuissent; nullo modo heinc colligi potest, hoc eodem iure potiri Principes christianos in sacra. Alioquin concedere Doctores protestantici deberent, circumcidendas quoque naturali & divino iure supremas potestates luthericas esse; easque debere sacrificia cruenta offerre, mactare victimas, & unicum habere templum.

§. V.

Crassus errat Pufendorfius cum ceteris Luthericiis, dum vi novi testamenti summam potestatem iure potiri in sacra contendit.

I. Istius controversiæ definitio tota pendet a voluntate divina. Deum potuisse utramque coniungere potestatem, nemo inficiatur. In eo difficultatis vertitur cardo, præstiterit ne id Deus; an secus. Facti autem istius veritatem non aliunde haurire possumus, nisi vel ex ipsa nova lege, quam Christus condidit, vel ex testimoniis Apostolorum, aut ex Ecclesiæ praxi. Ut a primo capite initium ducam, Christus Dominus Christianorum supremum regimen Petro commisit Ioann. xxii. *Pasce oves meas: & iterum Matth. xviii. Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non prævalent adversus eam: & tibi dabo claves regni cælorum: & tandem Lucæ xxii. Tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* In his testimoniis exploratum est Ecclesiam suam regendam, imbuendamque commendasse Petro, eiusque successoribus. Quid enim clavium nomine Christus intelligat, Scriptura ipsa testatur, supremam scilicet potestatem. Nam, cum Deus a Sobna in Eliacim potestatem summam transtulit, clavium metaphoram usus est, ut declarat Propheta Isaias cap. xxxii. *Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic? Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, & vocabo servum meum Eliacim; & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius: & dabo clavem domus David super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudet, & claudet, & non erit qui aperiat.*

II. Quid quod hoc clavium symbolo communis hominum consensus utitur, cum supremam potestatem alicui tribuere velit? Si civis suam civitatem submittit alicui Principi destinant, claves eidem offerunt. Apud supremum civitatis Rectorem claves custodiuntur. Quid plura? inquit S. Gregorius lib. IV. epist. xxxii. *Cunctis Evangelium scientibus liquet quod voce dominica omnium Apostolorum Principi totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur: Tibi dabo claves regni cælorum.* Edisserant nobis Doctores Lutherici, cur Christus has claves non dederit Pilato, Herodi, Tiberio. Nam quemadmodum ex

piscatoribus creavit Apostolos, eadem facilitate Tiberium, Pilatum, Herodemque convertere poterat, iisdemque claves tribuere. Cur ex suis discipulis non creavit aliquem Regem, cui supremi regiminis claves signaret. Obmutescant necessum est, vel nugas, rancidulasque gerras reponant.

III. Apostolos ipsos audiamus. S. Lucas Act. xx. narrat verba Pauli inquentis: *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* A Spiritu sancto constituti sunt Apostoli, eorumque successores, præfides, & rectores Ecclesiarum. A quo autem protestantiæ supremæ potestates acceperunt Ecclesiarum regimen? A spiritu sancto? Non: quia hic Apostolos instituit supremos Ecclesiarum rectores, iudices, & pastores. A quo ergo? Repetit iterum S. Paulus Ephes. ii. *Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu.* Christiani ædificii fundamenta Christus, Apostoli, & prophetæ. Ubi sunt supremæ sæculi potestates in hoc ædificio? Illarum non meminit Apostolus, sed Lutherus dumtaxat. Tandem idem S. Paulus ad Ephes. iv. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi.* E genuinam christianæ reipublicæ imaginem, & eiusdem ministerii distinctam formam. Corpus mysticum Christianifideles sunt, qui, veluti milites in huius mundi castris constituti, pugnare adversus potestates tenebrarum debent, ut victores ingredi cælestem Hierusalem possint. Quinam duces, quinam rectores, quinam istius divinæ militiæ Imperator supremus? Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ, Pastores, Doctores sub Imperatore Petro. Nulla hic Regum, nulla civilium Principum mentio. Doctores Lutherici passim crepant Dei verbum. Ad hoc etiam tum, cum non deberent, provocant. Perhibeant ergo nobis aliquem divini verbi textum, in quo Ecclesiæ suæ regimen supremis istius terreni mundi potestatibus, ius in sacra, seu in Ecclesiam suam moderandam tribuerit. Hactenus nec verbum quod hoc indicet, exhibere in publicum valuerunt.

IV. Praxim ipsam Ecclesiæ consulamus. Quis post Christi Domini abitum in cælos, & ad Patrem suum regressum, christianam Ecclesiam moderatus est? Quis clavium tenuit? Quis primam celebravit Synodum Hierosolymitanam? Quis illam indixit? Apostoli,

stoli, Petro præside. Quis controversiam definivit? Nonne Apostoli? Quis transgressores fidei Deo datæ punivit? Petrus: qui Ananiam, & Saphiram ob violatam oblationem Deo factam ultimo supplicio addixit. Quis leges, nempe abstinentiam a sanguine, ab immolatis simulacrorum, a suffocato, pro optima Ecclesiæ disciplina rogavit? Apostoli: Altum ubique de Regibus, de Principibus silentium. Nulli tum, iniquis, Reges christiani erant. Egregie. Sed neque Apostoli, neque Evangelistæ, neque caput Apostolorum, antequam a Christo eligerentur, erant. Sed quia optime ordinatam rempublicam instituit Christus, idcirco instituit Rectores, & Principes Apostolos, qui illam regerent. Quid quod vel ipse Lutherus vester, infami secessione a vera Christi Ecclesia facta, synagoram antichristianam & satanicam institutus, Reges supremos Ecclesiæ suæ retores declaravit? Alterutrum ergo. Aut Lutherus erravit; aut blasphemandum est, errasse Christum Dominum. Doctores isti Lutherici Christum Dominum infamant, & quibuslibet rerumpublicarum institutionibus, vel ipsi ethnico, latronumque capiti Romulo postponunt. Nam isti omnes formam regendorum principatuum præscripserunt. Acephalam vero suam rempublicam Christum reliquisse, supremoque destitutam Imperatore fateantur oportet. Si Christus Regibus committere Ecclesiæ suæ regimen voluisset, cur id non præstitit; cur iisdem regni sui claves non consignavit? Edisserant hoc nobis. Cur Reges non informavit, qua via, rationeque promulgare Evangelium, conficere sacramenta, ordinare Presbyteros, & cetera exercere ecclesiastica munia deberent?

V. Insurgit Samuel Pufendorfius, & in suo libello de habitu religionis christianæ ad statum civilem, sic nugari infit. Videndum, inquit, instituerit ne Christus suam rempublicam, tamquam statum, a civili seiunctum, & independentem. Adfirmant Catholici; contra protestantici Theologi contendunt, Ecclesiam christianam esse collegium in statu civili libertate naturali constatum, & quoad iurisdictionem exteriorem civili Principum regimini subiectum: interni enim conscientie fori quique iudex supremus est. Ut hæc vana paradoxa suadeat Pufendorfius, a rei politicæ principis sua educit ratiocinia. Sic itaque arguatur. Christus nec imperium, nec rempublicam, nec statum aliquem instituit. Hinc nec milites delegit, nec modum pugnandi, atque defendendi ab hostibus statum suum præscripsit. Populum suum non vi, & impe-

rio, sed doctrina, & amore regere docuit. Non territorium aliquod delegit, non tributa a populo solvenda imposuit. Quia omnia a status, seu principatus institutione absonta sunt, & aliena. Idcirco Christus Rex veritatis tantum dictus est: & Apostoli, non ut Principes, sed ut veritatis præcones: ad docendas gentes, non ad fundandum principatum missi sunt sine pera, & calcis. Nec vola, inquit §. 28. fol. 107. in universa Scriptura imperii reperitur. Ambitionem, & avaritiam Christus iisdem prohibuit, ob quam corruptam Romanam Ecclesiam ait, quod pecuniæ studium sit omnium superstitionum, & malorum radix. Quæ evincunt, Christum non instituisse regnum politicum, & civile, cuius proximus finis sit terrena prosperitas: neque Apostolos ad eiusmodi regnum amplificandum destinatos fuisse. Sed Catholici docent, regnum spirituale Christum condidisse. Et huic moderando regno Apostolos, non Reges, Christum præfecit.

VI. Rixatur secundo. Potestas, Apostolis tradita, fuit potestas docendi, cuiusque imperii expers. *Pascere oves*, inquit §. 20. nihil imperii prodit; sed tantum præbenda pabula suggerit. Quin vetat Christus vi compellere aliquem in suam Ecclesiam; nec iubet punire refragantes; sed monet excutiendum pulverem e pedibus, alioque abeundum. Potestas clavium nihil iurisdictionis prodit, subdit §. 23. sed solam remissionem, aut retentionem peccatorum, non per modum iurisdictionis, velut pro tribunali excussis peccatis; sed sola conspecta fide annuntiavit Christus: *Remissa sunt tibi peccata.* Neque quidquam concludunt alia testimonia, pergit Doctor Luthericus, *Super hanc Petram &c. & alterum, Sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus.*

VII. Hæc sunt luculenta interpretamenta quibus Doctores Lutherici incredibili impudentia divinis testimoniis abutuntur. Nihil in sacra Scriptura tam exploratum perspicuumque reperitur quod istos pro ingenio eludere non pudeat. Nihil iurisdictionis præferunt eiusmodi leges? *Pasce oves &c. Super hanc petram &c. Tibi dabo claves &c.* Quo divinæ Scripturæ testimonio munit præclarus protestantiæ Theologiæ professor hæc sua commenta, quæ sibilis, non argumentationibus, reiicienda sunt? Hinc colligat lector prudens, quæ sit istorum cæcitas, quæ fatuitas, dum tam comperta testimonia cavillari verborum circuitione non erubescunt. Clavium potestas est mera declaratio remissionis peccatorum? At declaratio ad revelationem,

quia eis consulimus ad aeternam salutem, etiam nobis conantur auferre temporalem.

XIV. Meditamina, oculisque intendite, Doctores Lutherici, in hanc nativam sectae vestrae imaginem. Vos, quemadmodum scilicet Donatistae, prius in veram Christi Ecclesiam summam armastis potestates: humanum sanguinem effudistis caedibus, latrocinii, sacrilegiis, stupris, desolationibus magnam Germaniae partem implevistis, ut dira haeresum monstra quaquaversum grassarentur. Post, ab ipsis Donatistis emendicata verusitas, in Catholicis reprehenditis pro asserenda veritate iustam punitionem, iubdit *ibidem* Augustinus: *Quod in nobis modo reprehendunt, ut decipiant imperitos, dicentes, non debere Christianos contra inimicos Christi aliquid a Christianis Imperatoribus postulare; ipsi priores fecerunt.*

XV. Ex altero latere in hac ipsa epistola, quam obruditis, vos adoritur Augustinus. Vestram defectionem ab unitate Ecclesiae catholicae, & infamem perduellionem vobis improperat his verbis. *Quomodo vos nefario scelere ab unitate catholica tamquam ab area dominica, separatis, quae usque ad tempus ventilationis necesse est ut habeat & frumentum in horreo recondendum, & paleam ignibus consumendam?*

XVI. Porro, ut propinquius accedam ad retegendam Pufendorfi fraudem, & malam fidem in oppositione recitati Augustiniani testimonii, mea interest transcribere quae proxime praefatum textum antecedunt. Sic ergo praeloquitur contra Donato-Lutheranos Augustinus in illa ipsa epistola quam pro te laudat Politicus Pufendorius. *Tum vero illi sic exarserunt, & tantis sunt odiorum stimulis incitati, ut contra eorum insidias, atque violentias, & apertissima latrocinia vix ulla nostrae communionis Ecclesiae possent esse securae, vix ulla via tuta qua iter agerent quicumque adversus eorum rabiem pacem catholicam praedicarent, eorumque dementiam perspicua veritate convincerent. Usque adeo proripus non solum laicis, vel quibuslibet Clericis, sed ipsis quoque Episcopis catholicis quodammodo proponebatur dura conditio. Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferenda. Sed, si veritas taceretur, non solum nemo fuerat eius silentio liberandus, sed multi etiam illorum seductione perdendi. Si autem veritatis praedicatione furor eorum ad servandum provocaretur: aliquibus liberatis, nostrisque firmatis, rursus a sequenda veritate formido impediret infirmos. Cum igitur iis angustiis affigeretur Ecclesia, quisquis existimat, omnia potius*

sustinenda quam Dei auxilium, ut per Christianos Imperatores ferretur, fuisse poscendum, parum attendit non bonam de hac negligentia reddi posse rationem. Quod enim dicunt, quod contra suas impietatis leges iustas constitui nolunt, non petiisse a Regibus terrae Apostolos &c.

XVII. En fidem, candorem, & sinceritatem luthericam. Augustinus docet imperantium auxilium implorandum adverius insidias, fraudes, invidiam, & persecutionem haereticorum, qui Christi Ecclesiam vexant, expugnant; qui sacrilega latrocinia perpetrant, bona ecclesiastica diripiunt, monasteria solo aequando, virgines Deo desponsatas constuprando, & scelestis flagitia ubique patrando; quemadmodum praeter omnibus sectariis furenter peregere haeretici protestantes. Pufendorius vero, omni exuta fronte, nulloque suffusus pudore, praefato sancti Augustini textu vafricitie summa abutitur, ex eodem colligens, S. Doctorem summis potestatibus tribuisse ius in sacra. Tribuit illis ius, immo debitum ad propugnandam catholicam Ecclesiam, ad reprimendos, plectendosque Luthericos & Calvinicos, qui vineam Domini, veluti immanes ferae, devastant, & Christi Evangelium pervertunt, corrumpunt, depravant. Quo liquidem candore adulterant Augustini, aliorumque Patrum doctrinam, eodem pervertunt Scripturarum oracula. Alorum Patrum testimonia expendere omitto, quod sint eadem mala fide producta, & quod ea iam milles Theologi catholici pleno in lumine exposuerint.

S. V I.

Errores Pufendorfi tribuentis summis potestatibus ius in sacra, ex ipso iure civili, canonico, & Catholicorum consensu rejelluntur.

I. Quoniam Pufendorius undique corradit apocrypha, & adulterata documenta, quibus iuo capitali errori fucum faciat; operae pretium est hunc luthericae factionis primipulum in hac controversia exagitare, cuiusque commenta vanissima penitus conterere. Itaque non modo iuris naturae decreta, Scripturarum tum veteris, tum novi testamenti oracula; sed ipsae tum civiles, tum canonicae leges hanc illius haereticum proferunt. Pauca promam ex iis quae larga manu Theologi catholici iam in medium adduxerunt.

II. Imperator Iustinianus in Authentica constituit. cxxii. haec statuit. *Si Ecclesiasticum negotium sit, nullam communionem ha-*

beno civiles magistratus cum ea disceptatione; sed Religiosissimi Episcopi secundum sacros canones finem imponunt.

III. Canones nunc ex multis aliquos adducam. Gratianus dist. x. cap. vii. hunc refert directum ad Imperatores Constantinopolitanos. *Libenter accipitis, quod lex Christi sacerdotuli vos subiecit potestati, atque istis tribunalibus subdit. Dedit enim & nobis potestatem: dedit & principatum multo perfectiorem Principatibus vestris.* Si Pufendorius vellet exprimere & Catholicorum doctrinam, & protestanticam haeresim, damnatam in hoc canone; quibus aliis uteretur verbis? Quidquam ne desiderari luculentius valet?

IV. Gelasius Papa ad Anastasium Imperatorem dist. xcvi. can. x. Duo sunt, Imperator Auguste, quibus principaliter hic mundus regitur: auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas: in quibus tanto gravius est pondus Sacerdotum, quanto etiam pro ipsis Regibus in divino sunt reddituri examine rationem.

V. Sanctus Gregorius ad Episcopum Meitensem dist. lxxix. can. ix. *Quis dubitet Sacerdotes Christi Regum, & Principum omnium fidelium patres, & magistros censeri? Nonne miserabilis insania esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subingere, & iniquis obligationibus illum suae potestati subicere, a quo credit, non solum in terra, sed etiam in caelis se ligari posse, & solvi?*

VI. Innocentius III. Pontifex, Protestantibus magnopere invidus, antiquorum omnium doctrinam proponit in decret. de maior. & obed. can. vi. his verbis. *Non negamus quin praecellat Imperator in temporalibus illos dumtaxat qui ab illo accipiunt temporalia. Sed Pontifex in spiritualibus excellit, quae tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima praefertur corpori. . . . Nolle debueras, quod fecit Deus duo luminaria magna in firmamento caeli: luminare maius, ut praeseret diei, & luminare minus, ut praeseret nocti. Utrumque magnum, sed alterum maius. Ad firmamentum igitur caeli, hoc est universalis Ecclesiae, fecit Deus duo magna luminaria, id est duas instituit dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas, & regalis potestas. Sed illa, quae praesert diebus, id est spiritualis, maior est; quae vero carnalibus, minor; ut quanta inter solem & lunam, tanta inter Pontifices & Reges differentia cognoscatur.*

VII. Haec est omnium antiquorum canonum vox. Non me latet, Doctores protestanticos parvi facere sacros canones, quod eorum Coryphaeus Lutherus flammis illos Vittembergae addiderit. Sed parum refert quod

caeci homines meridianae luci claudere oculos velint. Nobis sat est, veritatem luculentam proponere illis qui electi a Deo sunt; eamque confirmare iuvat sanctorum hominum testimonio.

VIII. S. Ignatius vir apostolicus, quippe ex Evangelistae Ioannis ore christianae religionis documenta suscepit, in epistola ad Philadelphos haec scribit: *Principes subditi estote Caesari, milites Principibus, Diaconi Presbyteris, Presbyteri & Diaconi, atque omnis Clerus, simul cum omni populo, & militibus, atque Principibus, sed & Caesares obediant Episcopo, Episcopus vero Christo, sicut Patri Christus: & veritas per omnia servetur.*

IX. S. Athanasius in Epistola ad solitariam vitam agentes, refert verba Hosii Cordubensis, qui unus ex Nicænis Patribus fuit, quique sic allocutus Imperatorem Constantinum est: *Desine, quaeso, Imperator: ne te misceas Ecclesiasticis: neque nobis in hoc genere praecipere: sed potius ea a nobis discere. Tibi Deus imperium commisit: nobis, quae sunt Ecclesiae, concedidit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae; ita & tu cave ne, quae sunt Ecclesiae, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias.* Et, post relata haec Hosii verba, ipse Athanasius subiicit. *Quando a condito aeterno auditum est, quod iudicium Ecclesiae auctoritatem suam ab Imperatore accepit? Aut quando unquam hoc pro iudicio agnatum est?*

X. Sanctus Ambrosius Episcopus xxxiii. sic Valentinianum Imperatorem affatus est. *Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea quae divina sunt, imperiale aliquid ius habere. Noli te extollere, si vis diutius imperare. Esto Deo subditus. Scriptum est enim: Quae Dei, Deo, quae Caesaris, Caesari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiae, Publicorum tibi maenium ius commissum est, non sacrorum.*

XI. Quid quod vel ipsi Imperatores hanc fassi sunt veritatem, & hierarchiam ecclesiasticam summo venerati sunt obsequio? Rufinus Lib. I. cap. xi. post Sozomenum Lib. vi. Hist. cap. vii. refert Valentinianum Imperatorem seniolem sic loquentem de controversiis fidei dirimendis. *Mibi, qui unus e numero laicorum sum, non licet eiusmodi negotiis me interponere. Sacerdotes, & Episcopi, quibus haec curae sunt, ubicumque ipsis liberum fuerit, convenient ad habendum Concilium.*

XII. Basilius Imperator in oratione habita in Concilio generali VIII. in quo Photii Patriarchae causa discussa fuit, haec fassus est.

est. De vobis autem laicis, tam qui in dignitatibus, quam qui absolute versamini, quid amplius dicam non habeo, quam quod nullo modo vobis licet de ecclesiasticis causis sermonem movere, neque penitus resistere integritati Ecclesiae, & universali Synodo adversari. Hæc enim investigare, & quærere Patriarcharum, Pontificum, & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, ligandi, & solvendi potestatem habent, qui ecclesiasticas adepti sunt claves; non nostrum, qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel a ligamentis absolvi egemus.

XIII. Hæc sunt testimonia quæ primum tulerunt sancti viri, Apostolis proximi, quando nondum, fatentibus Lutheris, corrupta Ecclesia erat. Nullam ergo patiuntur exceptionem. Posterioris ætatis Patres doctrinam a maioribus acceptam propugnarunt. Imperatores Constantinus Magnus, Valentinianus, Iustinianus, Basilius, Carolus Magnus, Ludovicus, ceterique posteriores eandem potestatem in sacra soli Sacerdotio attribuerunt. Et Lutherici Doctores in tanta luce adversus tam luculenta, & tam multa testimonia cæcutiunt? Quid itaque garrat Pufendorfius in suo cit. libello §. 35. Neque hic sufficit diuturnam usurpationem crepare: nam ista etiam diuturnam iniuriam notare potest: neque firmum aliquod iuris fundamentum suppediat, cum fieri possit ut modica ab initio auctoritas successu temporis intolerabilem in dominatum degenerarit. Tanta est vis veritatis, ut vel ipsa effrenatior mentiendi libido recta aggredi illam nequeat. Fieri potest, inquit cavillator Luthericus, ut modica ab initio temporis diuturnitate creverit. Fuit ergo ab initio aliqua. Cur ergo totam negas? Sed integram, quæ nunc est potestas in sacra, penes Ecclesiam fuisse ab initio testantur Scripturæ sanctæ, Patrum testimonia, canones sacri, iura ipsa civilia. At Lutherici Doctores, Rabbini & Phariseis cæciores obstinatioresque cum sint, non secus ac Hebræi absque Sacrificio, & Sacerdotio, absque templo & altari, delirantes, & furentes maledictis & putidissimis mendaciis debacchantur adversus Catholico-Romanam Ecclesiam. Omnia documenta vel exploratissima cavillantur, vitilitationes, ineptias, verborum rixas ubique intexunt, ut tenebras veritati splendidissimæ offundant. Numquam mihi in mentem venisset, tam absurda paradoxa, tam vana commenta, tam ineptas nugæ edi in luce potuisse a viris luthericis, qui in diversis a religione controversiis nec indocti, nec ineruditi sunt

(licet ipsi æquo doctiores, & eruditiores se se pueriliter iactent) nisi hæc omnia in eorundem libris legissem. Sed hæc sunt reprobatae gentis indicia & argumenta. Hi a via veritatis aberrantium characteres, ut videntes non videant, ut acuti ad vana, cæci ad vera sint.

S. VII.

Jurispudicæ Pufendorfii insana Politia. II. Ius quibus illudat Principibus, fraudes. Monita ad imperitos, ut istius Auctoris, aliorumque similium lectionem seducentem devitent.

I. **V**ersutus Pufendorfius, cum vidisset luthericæ religionis causam, ad tribunal theologicum delatam, penitus corruentem, & usquequaque pestumdatam, ad machiavellicæ politicæ principia illam revocavit. In universis suis operibus Papiſmum ad nauseam usque crepat. Et passim, tum in opere de I. N. & G. tum de offic. hom. & civ. hæc machiavellicæ politicæ semina spargit. In ipsa præfat. ad I. N. & G. nugatur, arcanam rationem Papiſtarum, & fundamenta sacre istorum reipublicæ esse, hominum conscientias, non ratione, sed auctoritate Sacerdotum regi. Eo istius consilia & molimina pertinent, ut laqueis vafre fucatis quibus vel ipsa de I. N. & G. opera identidem aspergit, saperdas, & imperitos qui eorundem lectione delectantur, implicet, capiatque. Ille ipse testatur, dogmata papiſtica, religionis illicio testata, principia sanæ politicæ convellere, natura sua turbas excitare, & exitiales morbos in civitate producere. Prolixa peroratione finem imponit suo libello de habitu religionis christianæ ad vitam civilem, in qua grandia verba effundit: nullum præiudicium summis imperantibus magis noxium, quam si eorundem subditi pendeant ab extraneo Sacerdote. Quid aliud est constitutæ unius status habitantes ab extranea potestate pendentes, quam hostilia præsidia in proprias excipere arces, & inimicorum castra in proprium inducere statum? Quid, si ex Principum civiumque divitiis alendæ sustentandæque fuerint sacre istæ potestates? Experrecti itaque sunt oportet Principes protestantici, ne umquam Pontificiorum erronea dogmata de duplici potestate, civili, & sacra, in suas ingrediantur ditiones. Optandum foret, inquit, ut Principes sensum communem, & naturalem rationem in consilium adhiberent, & paulisper animum a præiudicio liberarent.

rare vellent. Nam saltem quæ inter controversias pontificias agitantur, ubi quis non ultro animum obfirmare velit, talia indicia ultro se offerunt in utram partem favor Principum inclinare debeat, & utrum suus procedendi modus reddat suspectum. Nihil ad velificandum, adulandumque Principibus validius. Hæc sunt statistica & machiavellicæ politicæ arcana. Tanta nugatur præfidentia, ut mirum non sit, si scioli non pauci his decipiantur fucis. Comparat utramque Ecclesiam, luthericam, & catholicam; & ex utriusque dogmatis præferendam luthericam infert. Lutherica in fronte præfert sinceritatis notam: Scripturam sacram omnibus legendam porrigit, veluti fidei obrusam; & quibuslibet etiam femellis, & rusticis interpretandam finit. Sed hæc obrussa tam diversa apud Luthericos est, quam sunt hominum cerebra, & cogitationes. Lutherica Pontificiorum libros legendos permittit. Alterutrum ergo. Aut calumniatrix est, dum blaterat Catholicorum libros idololatria, superstitione, & perniciosissimis erroribus scaterere: aut iniqua est, dum libros veneficos, & seductione plenissimos indiscriminatim legendos tolerat. Pontificia Ecclesia vel ipsam Scripturam sacram suis subducit, nedum Protestantium libros; Scripturam sacram omnibus, linguam latinam calentibus, concedit, & libros Protestantium, mendaciorum, calumniarum, & fraudum plenissimos, doctioribus tantum prudentissime facultatem legendi impertit. Denique concludit pontificiæ Ecclesiæ scriptores, non veritatis amore, sed emolumentorum, divitiarumque fiducia, partiumque studiis abreptos, causam propriam agere. Quantus Cleri pontificii splendor? Qui fastus, quæ divitiarum opulencia, quæ potestas? Cleri lutherici exiguæ opes, splendor nullus, tota auctoritas summarum potestatum imperio subiecta. Quinam verosimilium pro mundi commodis pugnant? An protestantici, qui etsi victores privatæ fortunæ limites numquam transiliunt? (Transilivit tamen Pufendorfius, & ab ima ad magnam affurrexit fortunam.) Pontificia Ecclesia concitat populos, & Principes omnes adversus eos qui Bestiam magam (sic vocat sanctissimi Petri Apostolorum Principis cathedram) de medio tollere cupiunt. Eo magis, inquit, necessarium est ut fideles magno studio animum adversus bestiam illius illecebras, iuxta ac terrores, animos obfirmant, ut cum patientia expectent, quousque Deus eidem, quem per Prophetas suos finem prædixit, representet. Quid autem consilii capiendum sit Principibus, & populis liberis, qui sectam Romanam exue-

runt, postquam tam atrocia odiorum, & immanitatis exempla ab eadem subinde edi conspiciunt, ipsi, etiam me non monente, si mens non læva est, intelligunt.

II. Læva profecto Politici Lutherani mens quæ tot deliria peperit: depravatus animus, qui tot mendaciorum, calumniarum, & maledictorum centonem confarcinavit. Synagoga lutherica, stupris, crapulis, comestationibus, libidinibus, turbis, seditionibus parta, universæ Germaniæ cladem intulit, & veluti hydra immanis in dies ferociens, & sæviens, seditiones intestinas, in Cæsares proditiones, in Dei templa sacrilegia frequenter perpetravit. Quis absque horrore legere potest rusticanum sanguinarium tumultum, initio defectionis luthericæ excitatum an. 1524. tot cædibus, latrociniiis, rapinisque onustum? Quis in Austria suscitavit aliam rusticanam seditionem? Quis Principes, Regesque Germaniæ, & mutuo, & in Cæsares toties armavit? Quis schmalcaldicam coniurationem truculentam, & tanto Germanorum sanguine madentem? Quis Bohemicam, quis Heilbrunensem, quis Lipsiensem perfidam conspirationem, ut ceteras sileam, parturivit, nisi fatalis illa, & scelerata lutherica synagoga, larva reformationis obtesta? Germanorum historiæ hæc, & peiora impietatis portenta narrant.

III. Religio catholica, caritate, paupertate, mansuetudine, patientia sub Imperatoribus Ethnicis, alta, numquam seditiones, aut coniurationes concitasse legitur, ut Turullianus, Athanagoras, & ceteri prioris ætatis scripsere Patres. Et tamen tum suprema in sacra potiebatur potestate. Quid ergo nugatur Luthericus Pufendorfius, statum in statu perniciosum esse reipublicæ tranquillitati, & rei politicæ principiis? Dicat, religionem hanc infestam esse protestanticæ synagogæ. Historiam cum civilem, tum ecclesiasticam, evolvent Doctores Lutherici, intelligentque, solos hæreticos, Donatistas, Arianos, Iconoclastas, ceterosque eorum Patres, & Patriarchas antecessores, turbas, & seditiones commovisse; numquam vero catholicam id peregrisse religionem, quæ Principibus, Regibus, Imperatoribus obedientiam, fidelitatem, obsequiumque præstandum, solvenda vectigalia, orandum pro iis docet. In quolibet bene instituta republica diversa negotiorum genera in suas classes tribuuntur. In republica catholica temporalia Principibus, spiritualia Sacerdotibus commissa a Deo sunt. Neuter in alterius meffem falcem mittit. Principum studia & consilia temporalia tra-

stant potestate summa. Hi ne, sub tanta sollicitudine mole oppressi, de fidei articulis controversis dirimendis, religionisque officiis defungendis idonei? Quid rectæ rationi, & regiminis tranquillitati accommodatius, & opportunius, quam duo suprema luminaria, alterum, quod divinam, alterum, quod temporalem rempublicam illuminet? Dum temporales Principes in terrenis occupantur, Sacerdotes Domini, a terrenis curis expediti, pro omnium salute cum Deo negotia tractant. Cleri divitiarum nonne sunt in statu, & per statum excurrunt, & tandem in Principum ærarium immigrant? Quid Reipublicæ interest, in hoc, aut in illo subdito divitiarum reperiri; dummodo intra status confinia distrahantur? Quid fastum, pompas, luxum, ceteraque corruptelas obtrudit? Heinc ne falsitas, aut veritas religionis haurienda? Nulla ergo in mundo religio vera fuit; cum nulla unquam a vitiis, a corruptelis immunis fuerit. Consulant Evangelium *Politici* nostri, intelligentque Dei Ecclesiam agro frumento, & zizaniis usque ad ventilationis diem pleno, comparatam a Christo esse. Hanc Romano-Catholicam Ecclesiam *Prohibulum Babylonicum, Bestiam Apocalypticam*; istius vero Ecclesie Clerum, *solidum hominum genus, homines nulla fide dignos, Principes ad tyrannidem insurgentes, scelera & malitiam omnem religionis professione occultantes*, urbanissime appellat Luthericus Pufendorfius. Et hæc rustica scribendi ratio perpetua est huic iuris naturæ, æqui & boni præclarissimo instauratori contra sibi adversantes.

IV. Quæ hætenus ex libris Pufendorffii, data occasione, decerpimus, instruere, & non levi pudore tangere illos semidoctos debent qui acutissimum Metaphysicum, Iurispublicitatem insignem Pufendorffium deprædicant, eiusque lectione delectantur, antequam solida iuris & naturalis, & divini, humanique principia didicerint. Ne vero suspicentur isti, me odio percitum contra Pufendorffium, suadere imperitus ut abstineant ab illius operum lectione, causam appello ad ipsos Doctores Luthericos, qui apertissime testantur, Pufendorffium Atheismi fuligine tinctum fuisse. Id supra ex Bruckero indicavimus. Sed modo alium allegare testem iuvat. Iacobus Fridericus Reimmannus in *histor. univers. Atheismi* hæc scribit cap. X. §. xv. pag. 510. *Et in iis proculdubio etiam Samuelem Pufendorffium, quem Atheismi accusatum Auctor apologiæ pro Vanino pag. 27. refert. Et addit Godofredus Arnoldus in H. E. T. 2. l. 17. c. 16. §. 10. pag. 579. fuisse Vittembergæ, qui Ioach. Gerardum*

Ram, cuius tragædiam descripsimus §. 10. venenum Atheismi e scriptis Pufendorffii sumpsisse existimaverint, quibus Pufendorffius ipse responderit, & imposuerit fibulam. Nec testimoniis extraneis opus est, cum opera ipsa typis edita perhibeant Pufendorffium, hominem furore abreptum, fermento lutherico ebrum, mendacem, impostorcinque impudentissimum. Ubi in universis eius operibus adhortatio ad pietatem? Ubi vera virtutis imago? Ubi moderationis, modestiæ, & probitatis vola? In suos oppositores impotens maledicus, in Catholicos rabidus calumniator, erga Principes vilissimus & mendax adulator. Hi sunt istius Atheismi characteres. Plura sileo, cum non pauca supra dixerim.

V. Et revera, quid in causa est, cur non pauci hodierni scioi tam imprudenter religionis capita in discrimen adducant? Una profecto ex causis est librorum transfalpinorum incauta lectio. Illa nugandi, conviciandi, & deridendi præcipua Romanæ Ecclesie dogmata libertas. Illa contra potestatem in sacra, fucata, & adulterata Politica in legentium animis venefica relinquunt semina, quæ sensum sine sensu adolefcunt, & tandem emittunt monstrosos abortus, nedum dubitationes, ambiguitates, argutula adversus divina mysteria ratiocinia. Hac via ab imperito vulgo auram eruditionis captant, scituli apparere ambiunt, & postremum tam magistri nugaces, & inflati, quam auditores indocti & novitatis cupidi, sin fidem prorsus amittunt, ita tamen eam extenuant, obnubilant, ut Atheismo proximi sint, unoque pede Catholicismi, altero Atheismi vias percurrunt. Hæc principia, hæc radices impietatis illius quæ hodie dum tam audacter quoque versum grassatur.

VI. Nemo itaque mihi vitio vertat, quod instituti limites prætergressus sim. Quoniam, si Lutherani Doctores, ut Pufendorffius, Thomafius, Baybeyracus, Cumberlandus, Budæus, Heinneccius, Bruckerus, ceterique ipsa opera philosophica, & historica de iure naturæ continenter replent disteriis, calumniis contra Ecclesiam Romanam; si inter ipsas de naturæ iure principii controversias intrudunt *Papismum, Romanismum, superstitionem papisticam*, suosque errores suadere lectoribus student: numquid minus expediens erit, & nos illorum refellere mendacia, fraudes detegere, calumnias retundere, luthericas hæreses profigare, profigatarumque declarare, & nostræ divinæ religionis dogmata promovere, atque imperitis subsidium ferre? Huc pertinent quæ hætenus scripsimus.

C A

CAPUT IV.

De iure civili privato. Eiusdem notio, & partio.

I. IUS publicum §. 1. capitis superioris expositum est. Brevissima oratione iuris civilis privati explicatio exhibenda nunc est. Definitur autem *Ius auctoritate suprema potestatis conditum ad singulorum civium utilitatem immediate, & principaliter ordinatum.* Hæc descriptio distinguit hoc ius a quolibet alio. A naturali, quoniam hoc nec a voluntate humana pendet, nec mutationi obnoxium est. Differt a iure gentium, quia istud non est unius civitatis, aut principatus, ut civile; sed communiter omnium fere gentium. Differt tandem a iure publico, quod istud immediate, & per se ad publicam utilitatem dirigitur, ex qua postea singulorum utilitas dimanat; contra ius civile privatam immediate singulorum commodum respicit, ex quo publica coalescit utilitas.

II. Hoc autem privatum ius multiplex est. Aliud vocatur *merum*, quod ex sola humana pendet voluntate; aliud *mixtum*, quod ius naturale, vel gentium includit. Rursus aliud *commune*, quod extenditur ad universum principatum, vel imperium. Aliud *particulare*, seu *municipale*, quod intra fines provinciarum, aut civitatis concluditur. Tribuitur tertio in *scriptum*, & non *scriptum*. *Ius scriptum* est quod expressa sanctione, Principis auctoritate promulgatur. Nec requiritur ut lex ipsa scripturæ consignetur; sed fat est ut a Principe expresse intimatum, promulgatumque præconis voce sit. Scripturæ enim perpetuitati deserviunt. *Ius non scriptum* est quod moribus utentium introducit, & tacito consensu approbatur.

III. Ius civile scriptum aliud in *specie* tale, aliud *prætorium* vocant. Illud hoc pacto finiunt. *Ius civile est, quod ex legibus, plebiscitis, senatus-consultis, decretis Principum, auctoritate prudentum venit.* Ius vero prætorium est quod *Prætores introduxerunt adiuvandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam*: quod & *honorarium* dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum. Ad ius ergo civile revocant *leges XII. tabularum plebiscita, senatus consulta, responsa prudentum, Principum placita*, & hæc legitimam habere causam dicuntur: quæ vero nullis definita sunt legibus, sed Prætoris edicto lata, in ipsam naturalem æquitatem reducuntur, & ad ius

Conc. Theol. Tom. VI.

prætorium attinent. Quamobrem ius prætorium est veluti explanatio civilis iuris. Clarius quippe confirmat casus comprehensos in iure civili: quos verba generalia includere videntur, perstringit, prout æquitas postulat: & tandem non comprehensos includit; ideoque supplet id in quo ius civile deficit. Plura de hoc iure prætorio, quæ Icti tractant, sileo, quod nimium ab instituto recedant.

IV. Iuris civilis idea hæc est. Modo interpretatur iuris naturalis & gentium ambiguos casus; modo plura adiicit solo humano arbitrio, prout tali nationi, populo, vel genti expedire iudicat. Plura confectaria ex iure naturæ, & gentium dimanant, quæ iuxta humanarum mentium diversitatem in varias partes trahi possunt: & ius civile definit, quo in sensu accipienda sunt. Plura adiicit, ut præfata iura magis firmet. Universales conclusiones limitat, amplificat, conditionibus illigat, & pactis; prout magis expedire publico bono iudicat.

V. Singulæ respublicæ suam habuere, habentque ius civile. Et quoniam inter omnes respublicas Romana celeberrima est, de iure civili Romano pauca dicam. Sub initium Romana civitas iure caruit, solaque mutua voluntate regebatur; tamen aucta continuo ad populi regimen ius civium conditum est. In XXX. curias tribuit Romulus ipse populum, & sanctiones quibus dirigendæ curiæ istæ erant, condidit, legesque *curiæ* dictæ sunt, quas temporis successu Numa Pompilius celebratissimus Rex auxit, sicuti & eiusdem successores, quæ subinde *leges regie* appellatæ sunt: & tempore Tarquinii Regis in unum volumen Sextus Papyrius insignis Ictus collegit; distumque propterea fuit *ius Papyrianum*. Exactis Regibus, una cum ipsis antiquatæ regie leges fuere. Quia vero consistere reipublicæ tranquillitas sine lege haud poterat, tres delecti fuere viri, nempe, *Spur. Posthumus, Sex. Sulpicius, A. Manlius*, misique in Græciam, ut Lacedæmoniorum, & Atheniensium potissimum, leges conscriberent, Romam deferendas. Reversis, elapso biennio, cum legibus legatis, anno U. R. C. CCCI. convocatis centuriatis comitiis *Decemviri* ex ordine senatorio delecti fuere, qui ex Regiis, & ex Græcia delatis legibus ius condiderunt intra anni spatium, & facta omnibus inspiciendi, & examinandi facultate, in XII. tabulis sive eboreis, sive æreis incisum est. Tabula *Prima* formam instituendi, agitandique iudicii continebat. *Altera* præscribat rationem persequendorum

O 3

fu-

furum, iudicium prorogandi, & testes excitandi. *Tertia* rem uturariam complectebatur, & depositi actionem, & rei iudicatæ executionem. *Quarta* definebat ius parentum in liberos, & ius emancipationis. *Quinta* ius testamentorum, successiones ab intestato, hereditatis divisionem, iura tutelarum statuerebat. *Sexta* prohibebat venditiones, usucapiones, possessiones, & repudiorum iura. *Septima* de damno illato in agros, in pecora, in proprium corpus, & famam agebat; & plura contra sagas, veneficos, parricidas, homicidas, atque tutorem, & patronorum fraudes in pupillos, & clientes decernebat. *Octava* iura prædiorum rusticorum, & urbanorum constituerebat, definito ambitu parietis, & spatio inter confines fundos, itemque spatio vitæ; tradebatque alumnis quorundam collegiorum ferendæ sibi legis facultatem. *Nona* vetabat privilegia, & cæterus nocturnos, puniebat seditiosos, & redeuntes ad Romani populi fidem recipiendos iubebat; licet antea descivissent: iudices pecunia corruptos capite multabat, & iudicium de capite civis Romani ad Comitium centuriatum referebat. *Decima* iura sacrorum, & sepulcrorum, & cæremoniarum, & iusiurandum designabat. *Undecima* iura connubiorum declarabat, & de sacris detestandis, & de vi postremarum legum agebat. *Duodecima* de pignore, de calumniolo, falsoque iudicio plura definebat.

VI. His *XII. tabulis*, minus aptis ad omnia definienda quæ crescente republica occurrerant, adiectæ fuerunt **ICTORUM** interpretationes, quæ ius civile communi nomine appellabantur. Temporis decursu iura iuribus addita fuerunt tanta copia, ut in immensum pene excreverint, & duo librorum milia vix capere eadem valerent. *Iulius Cæsar* primus omnium tantam librorum molem contrahere deliberavit; sed morte immatura, & violenta oppressus perficere consilium non potuit; illudque executioni mandavit *Hadrianus* Imperator opera & studio *Savii Iuliani*, Isti celeberrimi, unumque conflavit volumen, *Edictum perpetuum* nuncupatum, quod insigniores Isti Romani, *Ulpianus*, *Paulus*, *Gaius*, *Scævola*, aliique plures interpretati sunt. Posteriore tempore succedentes Imperatores constitutiones plures ediderunt, quas usque ad Constantinum Magnum *Gregorius* & *Hermogenes* Isti, privata auctoritate collegerunt; dictusque est *Codex Gregorianus*, & *Hermogenianus*. Theodosius minor anno Christi CCCCI. Imperatorum, præcipue christianorum, constitutiones in unum

redegit volumen, quod *Codex Theodosianus* etiam appellatur. Istius codicis usus obtinuit usque ad Imperatorem Iustinianum. Is, cum vidisset plura Prætorum Edicta, Novellas, Theodosii iunioris, & aliorum Principum constitutiones in laudato codice desiderari, opera potissimum *Treboniani*, & sexdecim aliorum Istorum studio ius universum in unum corpus redigere constituit, perfecitque, & in libros digessit.

VII. Hoc *Iustinianum* ius per totum imperium legis vim, ipso vivente Iustiniano Imperatore, obtinuit, vixitque longo annorum intervallo. At, elabente tempore, illius auctoritas decrevit, valdeque diminuta iacuit. Sæculo XII. pristinum recuperare splendorem cœpit, Lotharii Imperatoris tempore, studio potissimum *Irnerii*, qui Comitissæ *Methildis* hortatu & iussu Bononiæ ius Iustinianum professus est: quem secuti sunt *Bulgarus*, *Martinus*, *Iacobus*, *Hugo*. Nec modo in Italiæ scholis, sed in foro ipso magna ius istud auctoritate pollebat. Italiæ exemplum secuta est Gallia, & Hispania; ut advertit *Struvius ad ff. Exercit. 2. th. 34.*

VIII. Quatuor potissimum in partes tribuitur ius Romanum Iustinianum, in *Pandectas*, *Institutiones*, *Codices*, & *Novellas*. Omnia collecta sunt ex diversis iuribus. Populus simul cum Senatoribus, & Patriciis *Plebiscita*, *Senatus solus Senatus-consulta*, *Principes Principum placita*, *Aediles, Prætoresve Prætorum edicta*, Isti *Responsa prudentium* edidit. Ex his omnibus coaluit ius Romanum Iustinianum, cui, præter hæc, inserta sunt XIII. edicta a Iustiniano edita proprio motu, & aliorum Imperatorum *Novellæ constitutiones*. *Pandectæ* appellantur alio nomine *Digesta* ab ordine, & forma, sub qua disposita, & digesta sunt. Quandoque etiam dicuntur *Codex iuris enucleati*, quoniam in *Pandectis*, seu *Digestis* præ reliquis libris, & leges, & negotiorum definitiones, & iurium artes traduntur. *Pandectis* triginta septem Isti *Symbolas* contulerunt, ex quorum responsis *Digestorum* leges compactæ fuere. Hanc compilationem præstiterunt *Trebonianus*, *Constantinus*, *Theophilatus*, *Dorotheus*, & alii præclari Isti anno Christi DXXX. promulgatæque sunt anno DXXXIV. *Digesta* hæc tres in partes tributa sunt. Prima comprehendit *Lib. XXIV.* & vocatur *Digestum vetus*, quod præcedat ceteras partes. Altera includit *Lib. XXIV.* usque ad XXXVIII. & dicitur *Digestum infortiatum*, seu etiam *infartiatum*, quod inter vetus & novum; medium sit, & leges fortissimas contineat. Reliqui libri *Digestum*

gestum novum componunt. Itaque *Digesta* libris quinquaginta comprehenduntur. Citatio legis alicuius ex *Digestis* hoc signo ff. notatur. Cur tali signocitentur, ratio nulla præter factum, seu usum. *Institutiones*, seu instituta sunt iuris compendium, iussu Iustiniani, & studio *Treboniani*, *Theophili*, & *Dorothei* compactum. Vim iuris obtinent. Quatuor libris, & XCIX. titulis constant, quorum singuli suas habent rubricas.

IX. *Codex*, ut dictum est, alius *Gregorianus*, alius *Hermogenianus*, alius *Theodosianus*, alius *Iustinianus*. Primi duo codices ferme perierunt. Theodosianus quasi integer existit; sed eodem uti Iustinianus vetuit. *Codex Iustinianus duplex*, *Primæ*, & *secundæ lectionis*. *Primæ lectionis* est ille quem Iustinianus ex codicibus Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, & aliorum Imperatorum constitutionibus concinnavit, & Iustinianum nuncupatum, anno Christi DXXIX. imperii sui tertio evulgavit: sed vix lucem aspexit, statim interiit. *Codex secundæ*, seu *repetitæ lectionis* post laudata volumina ab Imperatore confectus est anno imperii sui IX. & hic iuris auctoritatem obtinuit; & hic est quem Isti citant. Distributus est in Libros XII. Tres tamen ultimi, de iure publico agentis, posteriore tempore adiecti sunt.

X. Isti *Cuiacius*, *Antonius Augustinus*, *Contius* huic codici constitutiones nonnullas adiecerunt, quas, ut spurias, communiter reiiciunt eruditi. *Basilius Macedo Imperator*, eiusque *Filius Leo Philosophus* novas *Pandectas* condidit in LX. Libros distributas, quos libros *Basilicos* appellant. Numquam tamen nec in Oriente, nec in Occidente vim legis obtinuerunt. Ad solam eruditionem hodie libri *Basilici* conquiruntur ab illis qui selectas construunt bibliothecas.

XI. *Novellas* Iustinianus suo codici adiecit, quæ sic appellantur, quod novissime post editum codicem eas condiderit, & contineant volumen constitutionum, quas ipse Imperator diversis temporibus pro rerum emergentium occasione edidit; & præter constitutiones continent *Authenticas Collationes* novem, in titulos & capita distributas. Græce compositæ fuere, paucis exceptis, quæ latine editæ sunt. *Novellæ Authentici* nomine etiam insigniuntur, ut distinguantur ab *Epitome*, in quam præfatas *Novellas* contraxit *Iulianus Papius* vir præclarissimus. Quare respectu istius *Epitomes*, *Novellæ authentici* titulo donatæ merito sunt. *Authenticum* enim auctoritatem præfert: ideo auctoritatem legis, non *Epitomes*, sed *Novellæ*, unde ex-

tracta *epitomes*, obtinere merito debent. *Tredecim* Iustiniani Imperatoris *Edicta*, & alia Iustini, & *Tiberii Novellis* adiecta, nulla potuntur in dirimendis causis auctoritate.

XII. *Recensitis* iuris civilis partibus adiecti sunt libri *Feudorum*. Hæc iura feudalia *iura militaria* olim vocabantur. Alii *Lombardi*, alii *Germanis feudorum* originem adscribunt. Primam collectionem conflarunt *Consules Mediolanenses*, *Obertus de Orto*, & *Gerhardus Nigro*. Nulla publica sanctione hæc iura feudalia approbata fuere; sed tacito generali consensu a sæculo XV. approbationem obtinuerunt. Libri *Feudorum* duo, primus, & secundus. *Cuiacius* ex variis Imperatorum constitutionibus feudalibus *quintum* collegit. Plura de his omnibus, quæ paucis perstrinxi, disputant Isti; sed, quia minus instituto meo consentanea, illa prætereo.

CAPUT V.

De iure canonico, seu Ecclesiastico.

I. *Canon* vox Græca est, quæ latine redita *regulam* exprimit. Ius itaque canonicum *ius regulare* est, sic nuncupatum, quod ex canonibus, seu regulis, quas *Ecclesia* sancivit pro formandis Christianorum moribus, compactum sit. Hac ratione etiam *ius civile* canonicum, seu regulare appellari possit; cum & illud ex regulis pro reipublicæ, civiumque officiis dirigendis editum fuerit. Verum usus obtinuit solum ut *ius ecclesiasticum* canonicum appelletur: eo quod reipsa & regulas meliores, quæ interdum errata iuris civilis emendant, & finem nobiliorem spectet, & a potestate sublimiori proficiatur. Appellatur modo *ius Ecclesiasticum*, quia & disciplinæ *Ecclesiæ* regendæ deservit, & a potestate *Ecclesiæ* dimanat. Dicitur etiam *ius pontificium*, quod a summis Pontificibus, Christi Domini in terris locum tenentibus, collectum approbatumque pro universali *Ecclesiæ* regimine fuerit. Denique *ius sacrum* dicitur, tum ratione materiæ, tum ratione finis, tum ratione principii unde proficiatur.

II. *Explicata* voce, res ipsa describenda est. Porro *ius canonicum* est *ius politicum* ab *Ecclesia catholica* conditum approbatumve, quo *republica catholica* ad pacem, tranquillitatem, iustitiam, æternamque beatitudinem dirigitur. Dicitur ab *Ecclesia* conditum vel in Concilio congregata, vel a Romano Pontifice, tamquam legitimo Capite,

& Christi Domini Vicario, approbatum, vel institutum. Quædam enim decreta seu canones in ipsis Conciliis generalibus constituuntur, quæ, approbante Romano Pontifice, vim legis in universali Ecclesia obtinent: & ipsi summi Pontifices plures decretales, rescripta, & constitutiones condunt, & promulgant, quibus universa Ecclesia subiecta est. Pro catholica republica hoc ius conditum est: quia de illis qui foris sunt, Ecclesia non iudicat, neque hi legibus ecclesiasticis, neque pœnis coercentur. Denique finis quo ius istud fideles dirigit, divinus est: ideo media præscribit, nempe divinum cultum, sacrorum observationem, & cetera omnia quæ viam ad æternam beatitatem sternunt. Igitur tam ex principio, quam ex materia quam præscribit, quam ex universalitate, & sine in quem tendit, ius canonicum iure civili præstantius est. Illud enim a potestate sacra, nempe a Christo, Apostolis, eorumque successoribus dimanat. Eius materia spiritalis est: iurisdicção omnes fideles, per universum orbem diffusos, obstringit: & finis tandem est ipsa æterna animarum salus. Contra ius civile a mera potestate sæculari originem arcessit: materia quoque terrena est, & temporalis: iurisdicção intra limites principatus, populi, vel nationis coeretur: finis denique felicitas temporalis est, & civilis tranquillitas.

III. Ius canonicum suam repetit originem ab Apostolis, qui pro Ecclesiæ regimine omnium primi Concilia celebrarunt. Locum primum occupat Hierosolymitanum, anno Christi XXXIV. circiter habitum in domo Mariæ Ioannis matris, in quo S. Mathias Apostolorum albo adscriptus est. Alterum similiter Hierosolymitanum ad sedandas Græcorum, & Iudæorum quærelas, in quo pro Ecclesiæ disciplina Diaconi septem, & plura alia statuta sunt. Tertium convocarunt anno Christi LI. similiter Hierosolymis, præcipue ut occurrerent controversiis Antiochiæ exortis, definieruntque, non esse ex Gentibus ad Christum conversos circumcidendos, neque legibus cæremonialibus subiectos, abstinendum ab immolatis simulacrorum, a sanguine, a suffocato, a fornicatione. Quartum denique anno circiter LVIII. itidem Hierosolymis tenuere, in quo prioris Concilii decreta firmarunt, & Iudæis christianam religionem profitentibus usus legalium permissus est ad tempus; dummodo in iisdem spem non collocarent, ut Synagoga sepeliendæ debitus honor deferretur: quia, ut supra dictum est, licet post Christi mortem cessaverint legalia; tempus tamen

quo cœperint esse mortifera certo non potest definiri.

IV. Hæc sacrorum canonum initia. Plura alia pro Ecclesiæ disciplina constituere Apostoli, non scripturis, sed cordibus impressa. Plura postea S. Clemens Petri discipulus scriptis consignavit sub titulo *Canonum Apostolicorum*. His adiectæ fuere *Constitutiones apostolicæ*, in octo libros tributæ, quas aliqui ipsi S. Clementi, alii Scriptori sæculi III. adscribunt. Ut ut res se se habeat, certum est antiquas esse, & plurima utilia continere documenta; & eandem Ecclesia Græca olim loco legum, & Pontificalis habuit. Suam decursu temporis amiserunt auctoritatem, quod ab hæreticis plura fuerunt intrusa, plura adulterata, ut viri eruditi iam sæpius animadverterunt. Quare posteriori tempore Ecclesiarum Pastores, vel extra Synodos, & Pontifices Romani plures ediderunt constitutiones, decreta, & canones, quibus occurrentibus controversiis providerent. Quæ omnia litteris consignata in immensam creverunt molem, confusionemque non parvam inducebant; cum nullum, nisi temporis, quo edita fuere, ordinem haberent. Quare, ut facilius illorum esset intelligentia, omni confusione sublata, in ordinem digesta fuere, & in unum collecta volumen.

V. Variæ sunt canonum præfatorum collectiones. Decem circiter numerantur. *Prima* adscribitur *Dionysio Exiguo*, Abbati Romano, celebri sexti sæculi Scriptori. *Ferrando*, Ecclesiæ Carthaginensis Diacono, eiusdem sæculi Scriptori, tribuitur *secunda*. Et hæc collectio *brevariatur* appellatur, quod in ea non exscribantur, sed citentur canones. *Tertiam* collectionem concinnavit *Martinus Abbas Benedictinus*, & Ecclesiæ Bracarensis Episcopus post dimidium sexti sæculi; eamque probavit Concilium Lucense II. anno DLXXII. celebratum. Istius collectionis canones plures suo Decreto inseruit Gratianus sub nomine *Martini Papæ*; ut observat Antonius Augustinus Dial. x. & xi. in *Gratianum*. Hoc eodem tempore *quartam* executus est *Cresconius* Episcopus Africanus, eamque ita inscripsit, *Concordia canonum*, seu *Libri canonum*. Collectionis quintæ Auctorem aliqui volunt esse S. *Isidorum* Hispalensem Episcopum. Sed hanc opinionem communiter eruditi reiiciunt: quia collectionis istius Auctor laudat Concilium Tolletanum II. celebratum anno DLXXV. & Concilium VI. habitum anno DCLXXXI. eidemque inseruit epistolas Gregorii II. & III. qui Pontifices Romanæ Sedi præfuerunt post annum DCC. Sanctus autem Isidorus Hispalensis Epi-

scopus e vivis decessit anno DCXXXVI. Quare verius alii hanc collectionem conlatam esse arbitrantur ab *Isidoro Mercatore* Episcopo Setubensi, dicto *Mercatore* seu *Peccatore*, quo nomine epistolis subscribat. Hic obiit anno DCCCL. Alii utramque componunt opinionem, contendentes S. Isidorum Hispalensem primum hanc collectionem incepisse; eamque subinde ab *Isidoro Peccatore* completam esse, pluribus adiectis epistolis, & canonicibus. *Brocardus* seu *Burchardus*, Episcopus Vormatiensis ex Monacho Benedictino assumptus, sextam collectionem ex summorum Pontificum, & Conciliorum decretis, & sanctorum Patrum sententiis compilavit, eamque sub *Decretorum* nomine in XX. Libros distribuit anno MXX. Eodem sæculo *septimam* confecit Cardinalis *Deus dedit*, Gregorio VII. summo Pontifice regnante. *Octavam* edidit *Anselmus Mantuanus* Episcopus Lucensis. *Nona* parentem habet *Ivonem Gallum* Episcopum Carnotensem. Hanc in compendium redegit *Hugo Catalaunienis*. Post has novem Collectiones prodiit tandem *Corpus iuris canonici*, quo hodie Ecclesia universa utitur.

VI. Hoc ius canonicum aliud scriptum, aliud consuetudine investum est. Scriptum aliud commune pro universa Ecclesia; aliud peculiare pro aliqua provincia, diocesi, vel communitate editum est. Ius commune aliud est quod legitima auctoritate corpus iuris canonici constituit, in eo que continetur: aliud quod extra illud corpus divagatur; ut sunt plures Decretales dictæ *Extravagantes*.

VII. Hoc corpus iuris canonici tribus voluminibus constat. Primum volumen *Decretum Gratiani* continet in tres partes digestum, quarum prima distinctionibus centum & una constat. Et singulæ distinctiones divisæ sunt in *canones*, seu capitula. Comprehendit *secunda xxxvi. causas*, seu controversias, quarum singulæ fere comprehendunt plures quæstiones; & hæc in canones dividuntur, seu capitula. Tertia inscripta est de *Consecratione*, quinque distinctionibus tributis in canones constans.

VIII. *Gratianus* hoc suum Decretum hoc titulo inscripsit, *Concordantia discordantium canonum*: quod in eo simul conciliare quorundam canonum contrarietatem, eosque in meliorem ordinem digerere studuit. Opus *Gratiani* maiori ex parte constat Conciliorum decretis. Alterum iuris canonici volumen complectitur potissimum *epistolas decretales* summorum Pontificum, & divisum est in quinque libros. Tertium volumen divisum est in tres partes. Prima continet librum VI.

Decretalium divisum in quinque libros, non secus ac aliæ priores Decretales. Secunda Clementinas a Clemente V. editas, & a Ioanne XXII. evulgatas. Tertia Extravagantes comprehendit, quarum plures condidit Ioannes XXII. easque corpori iuris inseruit. Aliæ extra iuris corpus vagantur.

IX. Pauca nunc de istius iuris canonici auctoritate dicenda occurrunt. Canonistarum non pauci, ut Abbas, Archidiaconus, Tuschus, alique, textus omnes Gratianeos legis vim obtinere propugnant. Quoniam, inquit, ab Eugenio III. probatum hoc opus fuit, & tacito aliorum Pontificum assensu firmatum. Sed communior, & vera sententia docet, Decretum Gratianicum vim legis non habere, nec ab aliquo Pontifice unquam probatum fuisse. Legitur in Scholis, quemadmodum Libri sententiarum Petri Lombardi, ob commoditatem collectionis antiquorum canonum, & sententiarum, quæ in hoc Decreto habentur. Quare tantum auctoritatis Decreto huic defertur, quanta potiuntur documenta, quæ in eo adducuntur. Singuli ergo canones citati ad suos fontes revocandi sunt, ut inde colligatur, cuius sint ponderis habendi. In hoc autem Decreto habentur textus sacræ Scripturæ, constitutiones Apostolicæ, Conciliorum decreta, sanctorum Patrum sententiæ, textus aliqui iuris civilis, facta historica, & interpretationes eiusdem Gratiani. Hæc ergo documenta ea in Decreto Gratiano auctoritate pollent qua potiuntur extra illud, & in propriis sedibus locata. Textus sacræ Scripturæ suam a Deo auctoritatem habent; & sic cetera omnia quæ laudantur, a suis auctoribus. Decreta conciliorum a Conciliis, sententiæ Patrum a Patribus &c. suam hauriunt auctoritatem. Interpretationes Gratiani sunt Doctoris privati, quæ, si rationi, & communi doctrinæ consonant, admittendæ, secus reiiciendæ sunt.

X. Disputant Canonistæ, cuiusnam sint auctoritatis *Paleæ*, Decreto Gratiano adiectæ. Et primum de voce ipsa litem instituunt. *Paleæ* istæ canones sunt Decreto superadditi. Cur *Paleæ* vocentur, non una est Canonistarum sententia. Alii *Paleas* dici contendunt, quod res nullius momenti contineant. Idque colligi afferunt ex ipso Gratiano, qui rogatus, quid de his additionibus suo Decreto factis sentiret, respondisse fertur, *Paleam esse, nec de meo grano*. Alii sustinent, *Paleas* dici has additiones ex Gratiani discipulo, dicto *Palea*, seu *Protopalea* vel *Pocopalea*, aut *Quartopalea*, quem Cardinalem fuisse nonnulli sustinent: cuius studio collectos additos canones ferunt.

Communior sententia nomen istud repetit a Græco adverbio *πρῶτον*, idest *primum*, seu *Ad-ditiones*, quæ post editum Decretum ab ipso Gratiano, ab aliis posterioribus scripta fuere: quæ temporis decursu librariorum opera, vel intrusæ fuerunt in Decretum, vel omisæ. Et quoniam utiles habitæ fuerunt, omnia eiusmodi capitula inserta Decreto fuerunt, Antiqua exemplaria non pauca eiusmodi paleis carent. *Paleæ* istæ, seu canones, vel capitula sunt *cxvi.* minoris auctoritatis quam Decretum. Quare examinandi sunt canones isti, & quatenus doctrinæ communi non repugnant, admittendi, vel omittendi sunt.

XI. *Isidori Mercatoris* seu *Peccatoris* epistolæ quas suæ collectioni inseruit, ad criticen vocarunt non Canonistæ modo, verum etiam eruditores elapsi sæculi Scriptores. Legitimos illorum Pontificum, sub quorum nominibus referuntur, partus esse propugnant *Franciscus Turrianus*, & *Severinus Binius*, alique. Sed verior, & communis eruditorum sententia confectis mercibus has epistolas iure, & merito accenset.

XII. De secundo volumine Decretalium minor dissensio est. Quamquam enim pauci negent libros istos vim legis habere; communior tamen & vera sententia oppositum defendit. Horum librorum collectio suas habuit vicissitudines. Primus compilator fuit *Bernardus Balbus* Episcopus Papiensis. Alteram Compilationem aggressi sunt *Gilbertus Abbas*, & *Alanus* Episcopus Altifiodorensis; eamque perfecit *Ioannes Vallenfis*, cui inseruit omnes Decretales usque ad Innocentium III. Tertia tribuitur *Bernardo* Archidiacono Compostellano, quam curante Innocentio III. absolvit *Petrus Beneventanus* eiusdem Pontificis scriba. *Tancredus Bononiensis* concinnavit quartam ex Decretalibus, quas post duodecimum Pontificatus annum edidit Innocentius III. & ex Canonibus Concilii Lateranensis, sub eodem Pontifice celebrati. Quintam fieri curavit *Honorius III.* Has omnes collectiones, curante Gregorio IX. summo Pontifice, in ordinem redegit, & in quinque libros distribuit *S. Raymundus de Pennafort O. P.* Et hoc volumen est quod vim legis habet. Excipiuntur tamen nonnullæ Decretales; quæ contraria consuetudine abrogatæ sunt. Interdum canonum contrarietas occurrit, & tum, quando conciliari una nequeunt, posteriori standum est.

XIII. Tertium iuris canonici volumen vim quoque legis habere declaravit Bonifacius VIII. Illud confarcinarunt *Guilielmus* Archiepiscopus Ebredunensis, *Berengarius* Episcopus

Bettirensis, & *Ricardus de Senis* ex successorum Gregorii IX. Pontificum rescriptis, & Conciliorum Lugdunensium primi, & secundi decretis.

XIV. Hæc pauca delibasse sufficiat. Qui plura cupit, consulat Canonistas, qui & de recensitis tribus voluminibus, & de Clementinis, atque Extravagantibus plura disputant, quæ ab instituto nostro aliena sunt. Unum, & alterum verbum de Rubricis. Rubricæ vocantur quæ præfixæ titulis sunt. Quæ titulis Decreti Gratiani præfixæ occurrunt, vim legis non habere, convenit penes omnes. Contra quæ præcedunt titulos, seu capitulorum voluminum, magnæ sunt auctoritatis, quia auctoritate apostolica præfixæ sunt. Rubricarum istarum alæ sunt declarativæ textus alicuius ambigui. Alæ disponunt, & determinant, quandoque amplificanc, & extendunt. Quando itaque aliqui textus ambiguum, aut diversam præferunt intelligentiam, ille prævalere sentus debet qui Rubricæ conformior est. Glossa etiam, licet vim legis non habeat, magnæ tamen auctoritatis est.

CAPUT VI.

De potestate legis condendæ.

I. QUÆ hætenus dicta sunt, satis evincunt, supremas potestates auctoritate legum ferendarum pollere. Hanc facultatem soli Pseudopatriarchæ Lutherus, & Calvinus, post Valentes, & VViclefistas, in discrimen vocarunt. Martinus Lutherus *Lib. de capt. babylon.* hæc eructat. *Clamo fidenter Christianis nihil ullo iure posse imponi legum, sive ab hominibus, sive ab Angelis, nisi in quantum volunt. Liberi enim sumus ab omnibus.* Calvinus, utpote callidior, atque acutior, de more versute suam promittentiam. inquit enim *Lib. IV. Institut. cap. x.* *Huius generis constitutiones impugnare animus est, quæ in hoc feruntur, ut animas intus coram Deo ligent, & religionem iniciant, ac si de rebus ad salutem necessariis præciperent...* *Hæc quæstio plerisque ideo impedit, quod inter externum, ut vocant, & conscientiarum forum, non satis subtiliter discernunt. Propterea difficultatem auget, quod Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnæ solum metu, sed propter conscientiam: unde sequitur politis quoque legibus obstringi conscientias: quod si ita esset, caderet quidquid proximo capite diximus, ac dicturi sumus de spiritali regimine.* Hæc est doctrina eorum quos

quos præclari Iurispubiicæ Lutherici, & Calvinici, ut Prophetas, & divinos Reformatores, adorant. Leges solas quæ determinant materiam lege divina præscriptam, admittunt. Leges mere humanas aut penitus reuiciunt, aut contendunt in foro dumtaxat exteriori, secus in conscientiæ foro obstringere. Et hos, tamquam iuris publici instauratores, deprædicant eorum sectarii. Sed plures, numquam tamen satis, diximus supra adversus istorum Reformatorum commenta.

II. Veritas fidei est, supremas potestates facultate legum condendarum instructas esse. Nam Christus ipse legem Cæsaream de tributo solvendo observari præcepit. *Reddite quæ sunt Cæsari, Cæsari:* Luc. xx. Leges quas servandas inculcat Paulus Apostolus ad Rom. xiii. latæ a Paganis erant; & tamen, teste eodem Paulo, in conscientia obligabant. Turpiter ergo hæresiarchæ Lutherus, & Calvinus errarunt, effutientes humanas leges conscientiam non obstringere. Sed edisserant nobis novi isti sapientes. Leges, in Conciliis Hierosolymitanis ab Apostolis latæ, an non obstringebant conscientiam? Quod si leges tum ab Ecclesia rogatæ fidelium conscientias ligabant, ut certum est; quidni & posteriores? Minor ne nunc quam olim Ecclesiæ auctoritas?

III. Obiiciunt 1. Deus præcipit nihil addendum legi suæ Deuteron. xii. *Quod præcipio tibi hodie, hoc tantum facito, nec addas quidquam, nec minuas.* Et Apostolus Iacobus cap. iv. *Unus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare.* Respondeo. His & similibus textibus perpetuo abutuntur novatores, qui stolidæ plebi fucum faciunt, ut sua deliria suadere queant. Nihil suæ legi addendum Deus iubet quod eidem contrarium sit, quod eam corrumpat. Quid quod, etsi Iudæis, tanta legum sarcina onustis, vetitum condere leges fuisset, non propterea heinc concludi posset, eadem teneri Christianos prohibitione? Unus est legislator noster Deus primus, & supremus, at ille ipse declaravit, se communicasse Principibus terrenis facultatem legum constituendarum pro communi regimine, sive Ecclesiæ, sive Principatus.

IV. Obiiciunt 2. Ecclesia non valet quidquam præcipere de fide credendum, quod non sit a Deo revelatum. Ergo neque imponere aliquid sub pœna peccati, quod non sit a Deo præscriptum. Accedit quod, si lex humana conscientiam obstringeret, eiusdem obligacionis esset ac divina, eiusdemque auctoritatis. Resp. Obiecta paritas inutilis est. Nihil de fide credendum esse, nisi quæ a Deo revelata sunt,

Scriptura ipsa testatur, & ratio evincit, quod Deus sit infallibilis auctoritatis, vi cuius præstandus est firmus assensus. At Scriptura ipsa divina declarat, plura pro temporum opportunitate occurrere, quæ Principes vel prohibere, vel præcipere valent, pro ut expediens publicæ subditorum utilitati fuerit. Non minus frivola, & ridicularia est argutatio altera. Lex humana vim obligandi habet ab ipso Deo, vel auctore naturæ, vel auctore gratiæ. Ideo lex humana semper est inferior lege divina, a qua suam haurit vim, & auctoritatem.

V. Certum itaque est summas potestates auctoritate præditas esse ferendi leges. Pauca nunc dicenda occurrunt de personis in quibus hæc residet potestas. Et, ut a supremo omnium Principe initium ducamus, summus Pontifex potestate a Deo ornatus est ferendi leges spirituales pro universa Ecclesia. Civiles autem leges dumtaxat pro provinciis, suo temporali principatui subiectis, ferre valet. In ceteris regnis, & provinciis singuli Principes, Reges, Imperatores suprema auctoritate potiuntur eas rogandi leges quas politico regimini congruas, necessariasve existimaverint. Imperator pro toto Imperio, Rex pro universo suo regno, Princeps pro toto principatu, & quælibet civitas non subiecta pro suo territorio leges, subditorum conscientias obstringentes, condere possunt.

VI. Disputant Iurispubiicæ, valeat ne Regina leges condere? Conscientiunt communiter, Reginam non coniugatam condere leges posse, non secus, ac Regem. Siquidem qua ratione capax est regni & iurisdictionis, eadem potest leges ferre. Si vero nupta sit, tum multi asserunt, ad maritum Regem facultatem legum ferendarum pertinere; quod ratione matrimonii uxor in eundem talem transtulerit potestatem. Sed hæc opinio mihi falsa est. Regni hereditatem nisi voluntaria pacto, & cessione Regina trasferat in maritum, vi matrimonii non fit hæc translatio. Dotem marito dare uxor debet; secus suam peculiarem hereditatem. Dignitatem ab uxore maritus participat, appellandusque est Rex. Regimen familiæ, uxoris, & cetera, quæ viri sunt, maritus peragere debet; secus regnum, quod uxor Regina possidet, gubernare, dirigere, legesque ferre.

VII. Dictum supra est, summum Pontificem leges ferre posse pro universali Ecclesiæ regimine spiritali. Est enim divino iure Ecclesiæ caput. Ergo a Deo potestatem accipit Ecclesiam dirigendi. Nec multis opus est ut hanc confirmemus veritatem; cum innu-

mera sint volumina quibus illa demonstrata, & ab ineptis nugis luthericis, & calvinicis asserta est. Porro non solum Petro, sed ceteris quoque Apostolis potestatem ferendarum legum pro Ecclesiarum suarum regimine concessam fuisse, ex divinis similiter Scripturis exploratum est. Inquit enim S. Lucas cap. vi. *Elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit.* Quemadmodum vero immediate omnes a Christo Domino electi fuere; ita ab eodem potestatem regendarum Ecclesiarum acceperunt. Constituit illos Principes super universam terram, denuntiatis illis: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos:* Ioan. xx. & omnibus dixit: *Quodcumque ligaveritis super terram, erit &c. Matth. xviii.* & S. Paulus I. Cor. vi. *Nescitis, quia Angelos iudicabimus, quanto magis secularia?* Si Principes, si Rectores supremos Ecclesiarum suarum Redemptor divinus Apostolos constituit; necessario iidem contulit iurisdictionem illam quæ iuncta est supremæ potestati.

VIII. Verum quia Christus IESUS, qui est ipsa sapientia patris, optime ordinateque suam instituit rempublicam, illam sub uno capite, seu unicam dilectam sponsam, delegit, omni schismate, & divisione sublata, atque a Petro supremo Principe, suoque Vicario pendere ceteros Apostolos voluit. Si enim singuli supremi fuissent, nulla ordinatione subiecti, schismata inter eos necessario exorta fuissent: nec ordinis, & iurisdictionis unitatem servassent; atque adeo nec una dilecta, immaculata, & sancta, sed plures extitissent sponsæ. Petro ergo, & eius successoribus data est potestas universalis in totam Ecclesiam. Et ideo sola Petri Cathedra semper appellatur Apostolica, ob prærogativam perpetuam a Christo illi collatam. Æquales vocantur Apostoli, quia reipsa habebant potestatem universalem in universum orbem, in quem dispersi fuere: necdum enim diœceses, intra quarum confinia limitanda potestas esset, institutæ erant. Idcirco illimitata singulis potestas necessaria tum temporis erat, semper tamen ad caput supremum ordine servato. Quamobrem Petrus poterat ceterorum Apostolorum leges temperare, & moderari. Fundata, & aucta Ecclesia, atque in suas partita diœceses, vel ipse optimi regiminis ordo postulat, ne unus in alterius diœcesim falcem mittat; sed ut quisque suæ excolendæ vineæ operam navet. Cuiusque reipublicæ recte institutæ alius est initium, alius progressus, & incrementi modus regendi. Episcopi ergo Apostolis succedunt in Episcopatu, secus in Apostolatu; seu, ad hos non transit

potestas universalis qua instructi Apostoli erant, sed limitata intra propriæ diœcesis confinia, sic exigente optimi regiminis & unitatis ordine. Hæc omnia penes Catholicos certa sunt.

IX. Quod in disputationem Theologi vocant, est, num Episcopi immediate a Christo, an a summo Pontifice potestatem iurisdictionis accipiant in suas Ecclesias? Duo tamen inter eos certa sunt. Primum, iurisdictionem Episcoporum, Archiepiscoporum, Patriarcharum, sive a Pontifice summo, sive a Christo derivatam, subiectam esse capiti Ecclesiarum. Alterum, Episcopos in sua diœcesi ferre leges posse, nulla petita a Pontifice facultate. Nihil tamen pro universa Ecclesia statuere valent, seu leges quæ universale Ecclesiarum regimen spectant, aut limitare, aut extendere. Nihil ergo in fidei controversiis, nihil in universali ieiunio, & aliis legibus universalibus mutare, aut alterare possunt. Quibus positus

X. Duplex est sententia. Prima asserit, hanc potestatem iurisdictionis Episcopos a Pontifice immediate accipere: quia regimen Ecclesiarum monarchicum est: ergo ad unum revocari caput debet. Hoc autem fieri nequit, nisi ab hoc uno capite promanet in omnes inferiores Rectores potestas iurisdictionis. Quam sententiam confirmare student auctoritate S. Thomæ in IV. dist. xx. quæst. 1. art. 4. *Papa habet plenitudinem potestatis pontificalis quasi Rex in regno; Episcopi autem assumuntur in partem sollicitudinis, quasi iudices singulis civitatibus præpositi.* Verum ex hac auctoritate non aliud concluditur, nisi quod Episcopi, veluti membra, a capite pendeant, eique subiecti sint, ut unum cum capite morale corpus constituent; minime vero quod ab hoc capite potestatem accipiant, ut in corpore physico contingit. Siquidem ipsemet Christus Dominus, & caput, & membra delegit, & omnibus, servato subiectio- nis ordine, potestatem necessariam contulit. Quare secunda sententia docet, hanc iurisdictionis potestatem Episcopos immediate a Christo Domino accipere. Quoniam Episcopi sunt Apostolorum successores. Eorum dignitas, & officium ex Christi institutione est. *Posuit eos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Act. xx. Si illos Rectores Ecclesiarum Spiritus sanctus instituit: ergo ab eodem potestatem dirigendi Ecclesias suas acceperunt. Non per Petrum, seu mediante Petro, in eos regimen derivavit Ecclesiarum; sed illosmetipsos regere Ecclesiam destinavit. Ergo immediate contulit illis eam potestatem

tem quæ Ecclesiarum regimini necessaria est.

XI. Si res ipsa spectetur, siue una, siue altera sententia prævaleat, perinde fere est. Nam certum est in omnium sententia, hanc Episcoporum potestatem a Christo Domino proficisci. Certum quoque est, in potestate Pontificis haud esse Episcopum sine hac potestate instituere. Dissidium totum eo recidit, utrum Christus per Petrum, an, hoc medio neglecto, in Episcopos suam derivaverit potestatem. Quod sane dissidium, ut mea minima præfert opinio, tanti non est, ut enucleari prolixius debeat. Ceteroquin in utraque sententia ordo unitatis, & subiectio- nis peroptime servatur. Quoniam Pontifex summus corrigere errantes Episcopos, eorumdem leges, Ecclesiarum bono repugnantes, abrogare, potestatis exercitium, si Ecclesiarum utilitas postulet, coercere, & ea omnia quæ in bonum commune cedunt, constituere valet.

XII. Præter Pontifices summos, & Episcopos singulos, legum condendarum potestate pro universa Ecclesia, fruuntur in primis Concilia generalia, ut ex Apostolorum Actis cap. xv. planum est; neque negari absque errore in fide id valet. Disputatur dumtaxat, habeant ne leges istæ, ab œcumenico Concilio latæ, vim obligandi ante Pontificis confirmationem. Adfirmant plures; sed communior, & mihi verior sententia docet absolute loquendo necessariam esse summi Pontificis confirmationem, ut præfatæ leges vim obstringendi Ecclesiam obtineant, quando Pontifex ipse Concilio non præsideat. Tunc enim sua præsentia confirmat, nisi contradicat. Idque & unitatis ordo, & perpetua consuetudo, optima legum interpret, suadent. Siquidem in omni republica optime ordinata leges universales a capite potissimum obtinere approbationem debent. Exemplum omnibus Conciliis imitandum prætulit primum œcumenicum Concilium Nicænum, in cuius synodica epistola ad Sylvestrum summum Pontificem hæc habentur. *Quidquid constituimus in Concilio Nicæno, precamur, vestri oris consortio confirmetur.*

XIII. Quemadmodum Concilia generalia pro universa Ecclesia, sic Concilia nationalia, quæ a Primate convocantur, quibus interveniunt Archiepiscopi, & Episcopi pro tota natione; & provincialia, a Metropolitanis Suffraganeis celebrata, pro universa provincia; & diœcesana, quæ ab Episcopo cum suis Parochis, Abbatibus, & Decanis fieri solent, pro tota diœcesi ferre leges valent. Quæ leges vim obstringendi subditos fideles

continuo ac promulgatæ sunt, obtinent, quin pontificia confirmatione opus sit. Habent enim proprium, & immediatum caput, a quo obligandi potestatem obtinent. Si tamen quid dissonum communi doctrinæ contingerent, eadem abrogandi, aut corrigendi Pontifex summus facultate potitur, ratione sui divini primatus, atque adeo iurisdictionis in universam Ecclesiam. Hinc consequitur, leges Concilii provincialis, a summo Pontifice confirmatas, in tota Ecclesia obstringendi vim habere; si tamen declaret reipsa eiusmodi leges extendendas ad universam Ecclesiam esse; secus, si absolute, nullaque adiecta declaratione, Concilium, siue nationale, siue provinciale, siue diœcesanum, confirmet. Tum enim leges confirmatæ nationis, provinciarum, diœcesis subditos devincunt.

XIV. Quæst. unic. *Quid de declarationibus Sacræ Congregationis Cardinalium? Habent ne vim legis?* Respondeo. Omnes adfirmant eiusmodi declarationes summi momenti esse, maximoque in pretio habendas. Num autem vim legis habeant, ita ut non tantum in casu particulari definito, sed in aliis quoque similibus obligent, in utramque partem Theologi disputant. Prima sententia negat, quod eiusmodi declarationes quæ communiter circumferuntur, promulgatæ solemniter non sunt; quemadmodum promulgari leges debent. Ergo legum prærogativa carent. Adfirmat altera sententia, opposito nixa fundamento, quod leges noviter conditæ promulgatione egent, secus legum declarationes.

XV. Distinctione opus est. Si eiusmodi declarationes coram Pontifice discutiantur, easque Pontifex approbet, confirmet, & promulgari in urbe eas iubeat, & a Præfecto Congregationis sigillo munitæ prodeant; tum vim legis habent. Contra, si a solis Cardinalibus, inconsulto Papa, factæ sint, tum vim legis non habent. Ut legis interpretatio vim legis obtineat, prodeat ab ipso legislatore necessum est.

XVI. Capitulum Ecclesiarum cathedralis, mortuo Episcopo, condere leges obligantes valet, quæ tamdiu astringunt, donec fuerint ab Episcopo successore abrogatæ. Capitulum enim Ecclesiarum cathedralis succedit Episcopo mortuo in regimine tum spiritualium, tum temporalium bonorum. Regimen autem consistere absque iurisdictione nequit.

XVII. Tandem Ordinibus Regularium ad est instituendarum legum potestas tum ratione voti obedientiæ, tum ratione iurisdictionis a Pontifice concessæ. Quæ leges, ut vim atringendi habeant, a Sede apostolica confir-

firmatae esse debent. Penes quas personas hæc condendarum legum potestas resideat, a cuiusque religionis instituto pendet. In aliquo Ordine, ut in meo *Prædicatorum*, solum Capitulum generale hac potitur facultate, & hac quidem limitatione, quod ter confirmata a tribus immediatis generalibus Capitulis sanctio sit, ut vim legis obtineat. Quorumcumque tamen Religionum Superiores præcepta graviter obligantia edere valent, quibus parere sub gravi culpa subditi astringuntur.

CAPUT VII.

De personis quæ legum humanarum observationi subditæ sint.

I. Quæst. I. *Principes supremi astringuntur ne leges a se latas servare?* Resp. Primum omnium diversitas imperantium distinguenda est. Nam quando suprema potestas residet penes rempublicam, sive aristocraticam, sive democraticam, dubio procul legum observationi astricti sunt etiam illi qui præsidet, ut Duces in Senatu, Episcopi in Conciliis. Omnes enim sunt partes illius corporis, & singulæ toti sunt subiectæ. Legum quoque ratio diversa est. Nam aliæ sunt quæ æque Principem, ac subditos decenter; ut leges ieiunandi, precandi, æquitatis servandæ: aliæ quæ subditis, secus Principibus, conveniunt; ut quæ sumptus immodicos, pompas, luxum, & cetera id genus veant. Sermo nunc est de primis, secus de secundis legibus.

II. Principes supremi, ut Pontifices summi, Reges, & ceteri legumlatores astringuntur vi directiva servare leges a se latas, secus vi coactiva. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 5. ad 3. *Princeps dicitur esse solutus a lege quantum ad vim coactivam legis: nullus enim proprie cogitur a seipso. Lex autem non habet vim coactivam, nisi ex Principis potestate. Sic igitur Princeps dicitur esse solutus a lege, quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Unde super illud Psalm. L. Tibi soli peccavi &c. dicit Gloss. quod Rex non habet hominem qui sua facta diiudicet. Sed quantum ad vim directivam legis Princeps subditur legi propria voluntate: secundum quod dicitur extra de Const. cap. Cum omnes. Quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iure uti debet. Et Sapientis dicit auctoritas: Patere legem quam ipse tuleris. . . . Improperatur etiam his a Domino, Qui dicunt, &*

non faciunt; & qui aliis onera gravia imponunt, & ipsi nec digito volunt ea movere, ut dicitur Matth. xxxii. Unde quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam eius; sed debet voluntarius, non coactus, legem implere. Est etiam Princeps supra legem, in quantum, si expediens fuerit, potest legem mutare, & in ea dispensare pro loco, & tempore.

III. Disputant Theologi, undenam hæc Principum obligatio proficiatur. Dominicus Soto Lib. I. quæst. vi. art. 7. Valquez 1. 2. disp. clxvii. cap. vii. Aravius 1. 2. quæst. xcvi. disp. iii. sect. 5. Martinez Tom. II. quæst. xcvi. art. 5. dub. 1. conclus. 4. & alii plures sustinent, obligationem hanc consequi legem ipsam. Quamobrem asserunt peccare mortaliter ipsum summum Pontificem, nisi recitet Horas canonicas, audiat Sacrum, servet ieiunia, legitima dispensatione, quæ semper rationabilem causam postulat, sublata. Quoniam, ut omnes fatentur, Princeps vi directiva legi subiectus est: ergo legem violans in materia gravi peccat mortaliter contra illam virtutem in qua legem transgreditur.

IV. PP. Salmanticenses tract. xi. cap. III. punct. 3. num. 40. se nunquam intelligere potuisse fatentur, quomodo legislator valeat per ipsam legem obligari: quia lex est imperium superioris, & nemo in seipsum politicum imperium exercere potest: quoniam par in parem non habet imperium. Reiciunt adversæ sententiæ rationes. Princeps, inquit, neque ut Dei minister, & per virtutem ab ipso receptam, se astringere valet; alioquin & Sacerdos posset seipsum absolvere. Item, si Princeps subiectus legi dirigenti esset, pœnas quoque subire deberet: quod non concedunt Auctores adversæ sententiæ. Et concludunt num. 42. Principes ex sola congruitate, proficilente ex iure naturali, legum a se latarum observationi astrictos esse. Quamobrem non peccare illos mortaliter contra leges a se latas, etiam in materia gravi violatas, probabile putant laudati Patres, præciso scandalo. Pro qua opinione citant Bonacinam, Dianam, Vivaldum, Azorium, Rodriguz, & Castropalaum. Eam quoque amplectitur P. Claudius La-Croix Lib. I. cap. 11. num. 675.

V. Hæc opinio falsa mihi est, vanæque ratiunculæ sunt quibus nititur. Recta ratio supra Principes & Legislatores omnes dominatur. Huic parere Principes omnes debent. Ab hac recta ratione lex omnis iusta dimanat. Hæc recta & suprema ratio, quid bono communi expediat, quid repugnet, definit,

le-

legesque condit. Quid ergo obtruditur: Par in parem non habet imperium? Suprema ratio parem non habet; sed omnibus imperat. Hæc recta ratio principium est iuris naturalis: & ideo ab ipso naturæ iure proficiscitur. Ratiunculæ quæ opponuntur, nempe Sacerdotem non posse absolvere seipsum, vanæ sunt. Nam divina est, & supernaturalis lex absolutionis, in quam nullam habet Sacerdos potestatem; sed illa uti iuxta Dei præscriptum debet. Vis directiva illa est quæ sub culpa obstringit. Coactiva potestas præsupponit culpam. Si igitur iuxta Salmanticenses legi dirigenti parere Principes debent, hi legi obliganti ad culpam subiecti sunt; cum lex, quatenus dirigens & præcipiens est, astringat sub culpa. Vis coactiva adiicitur: quia homines sæpe plus pœnas quam culpas verentur. A lege itaque pœnali soluti Principes sunt; minime a lege dirigente, seu præcipiente sub culpa. Paucis verbis hanc doctrinam expressit Angelicus inquit: Unde, quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam eius: sed debet voluntarius, non coactus, legem implere. Divino ergo iudicio tenetur Princeps legem implere. Peccat igitur, & quidem graviter; si in materia gravi legem a se latam transgreditur. Immerito ergo Salmanticenses pertrahere in suas partes audent S. Thomam, dum aiunt, non peccare graviter Principem, præciso scandalo. Supponunt ergo subditos scandalum pati, dum Principes vident legum violatores. Quoniam exemplo subditis præire debent Principes, quia Regis ad exemplum totius componitur orbis. Severissima obiurgatio Christi in Phariseos, quam S. Thomas suæ doctrinæ inseruit, luculentius confirmat sententiam nostram. Si subditi scandalum patiuntur, dum vident Principes legumlatores violare leges; consequitur, communem istorum sensum esse, Principes legibus esse subiectos.

VI. Omnes tandem fatentur, teneri Principes servare leges rerum pretia taxantes: quia iure naturæ hæc servari debent. Item leges irritantes aliquem contractum: quia ius naturæ iubet ut contrahentes sint æquales, repugnatque iuri naturali ut una pars contrahentium legi, secus altera, subiecta sit. Potest tamen Princeps ex rationabili causa secum in lege dispensare, ut dictum est. Quare, si Princeps testamentum conderet, omissis solemnitatibus præscriptis a legibus, quas ipse rogavit, validum esset: quia præsumendum est, se voluisse ab eisdem, dispen-

satione media, liberare. Principes itaque servare quantum ad Dei iudicium leges tenentur: a subeundis latis pœnis in transgressores liberi sunt. Uxores Principum non secus ac alii subditi, legibus parere obstringuntur.

VII. Quæst. II. *Sint ne pueri septennes legibus subiecti?* Respondeo. P. Claudius La-Croix Lib. I. cap. 11. num. 676. refert Busembaum cum multis aliis pro sententia adfirmante; & pro sententia negante Dianam, Castropalaum, Burghaberum, & alios: concluditque more suo: *Utraque sententia est satis probabilis.* Nos vero, quibus hæc scribendi ratio displicet, dicimus, septennium assignari pro tempore congruo quo communiter præsumitur, pueros lumine rationis perfusos esse. Ceterum, si aliquibus pueris lumen istud ante septennium affulserit, hi eisdem sequi dictata debent. Hoc lumine perfusi pueri ante septennium peccant, si ius naturæ violant. Quidni ergo peccabunt, si leges ecclesiasticas violent? Si, completo septennio, usu rationis carent, a peccato excusantur, quod libertate sint destituti: ergo si ante septennium reipsa sint lumine rationis illustrati, atque adeo libertate præditi fuerint, legibus servandis astricti erunt. Completo vero septennio, illucente rationis lumine tenentur confiteri, audire Sacrum, abstinere a carnibus: ut fufius in explicandis Ecclesiæ præceptis dictum est.

VIII. Quæst. III. *Quomodo infideles, amentes, ebrii a legum observatione excusantur?* Respondeo. Infideles legibus ecclesiasticis subiecti non sunt, quia nullam in eisdem Ecclesia iurisdictionem habet. Amentes vero, ebrii, alique infirmi comprehensi sunt sub lege; sed a lege excusantur ob amentiam, vel ignorantiam, aut infirmitatem. Heinc colliges, minime peccare eos qui amentibus, puerisque ante rationis usum carnes porrigunt comedendas diebus esurialibus, a Missa audienda retrahunt diebus festis, qui pueros ante septennium, usumque rationis inducerent in monasteria Sanctimonialium. Peccarent tamen qui infideles, aut amentes adultos in monasteria præfata introducerent. Quoniam, etiam amentes, vel infideles non sint legis eiusmodi observationi astricti; tamen, quia ex eorundem ingressu eadem absurda consequi possunt, ac si legibus servandis obnoxii essent; idcirco qui eosdem illuc ingredi curarent, graviter delinquerent.

IX. Quæst. IV. *Tenentur ne Clerici parere legibus civilibus?* Respondeo. P. Claudius La-Croix loc. cit. num. 678. pro sententia adfirmante refert Castropalaum; & pro negante

te Suarez, Vasquez, Azorium, Filliucium, Laymanum, Bulembaum, & alios, afferentes probabiliter non obligari. Vis Probabilissimi ubique serpit.

X. Salvo privilegio exemptionis, Clerici subiecti sunt legibus civilibus: quia sunt membra reipublicæ, & veri cives. Scriptura ipsa divina eosdem subiecit Principum legibus, ut ex verbis Pauli Apostoli ad Roman. III. colligitur: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quod testimonium sic exponit Theodoretus: *Et Sacerdos, & Antistes, & monasticam vitam professus iis debent parere quibus demandati sunt principatus.* Doctrina isthæc absolute vera est. Hæc tamen non impedit quominus Clerici immunitatis ecclesiasticæ privilegio fruantur. Quæ immunitas alicubi maior, alicubi minor est. Ideo quisque suæ patriæ consuetudinem consulere debet.

XI. Quæst. V. *Peregrini, & advenæ subiecti ne sunt legibus suæ patriæ, & locorum per quæ transeunt?* Respondeo. Peregrini dicuntur qui a loco proprii domicilii recedunt redeundi animo. Vagi nullibi sedem fixam habent. Advenæ & forenses in uno loco domicilium habent; in alio habitant. Certum est peregrinum, advenam, forenses, ad aliquem locum accedentem animo ibi perpetuo manendi, continuo eiusdem loci legibus obnoxium esse: quia tum incola eiusdem loci sit. Similiter qui animo manendi maiori anni parte accedunt ad aliquem locum, ut scholastici universitatis, illius loci legibus subiecti sunt, & eiusdem forum sortiuntur, & parochiam. Certum quoque est, quando leges eadem sunt in propria patria, & in loco per quem advenæ, & peregrini transeunt, astringi eiusmodi peregrinos, & advenas istarum legum observationi. Certum tandem est advenas, & peregrinos debere illas leges locorum servare quæ spectant contractuum, testamentorum, matrimoniorum solemnitatem; & illas quarum transgressio detrimentum infert loci, per quem fit transitus, habitatoribus.

XII. Quæst. VI. *Peregrini, advenæ, & forenses astringuntur ne servare leges loci per quem transeunt sine animo ibidem commorandi, si manent unum aut alterum diem?* Resp. In duas oppositas opiniones divisi Auctores sunt. P. Viva quæst. III. art. 3. n. 6. laudat Suarez, Salas, Castropalaum, Lessium, & alios apud Dianam, sustinentes, illos teneri, maxime si ibi permansuri sint aliquot diebus. Subdit continuo, se probabiliorum iudicare sententiam Sanchez, Bonacinae, &

Azorii: quia brevis mora non est sufficiens ad iniiciendam advenis hanc obligationem. PP. Salmanticenses tract. XI. cap. III. puncti. 5. s. 1. num. 56. referunt pro prima sententia plures præter laudatos Theologos. Sed n. 58. addunt: *Quamvis dicta sententia sit probabilis, non minus est probabilis sententia negans.*

XIII. Nostra sententia est, eiusmodi peregrinos, advenasque obstringi legum locorum, per quæ transeunt, observationi. Quoniam id tranquillitati, ordini, & paci, optimique regiminis politicæ expedit. Adversa sententia exleges efficit eiusmodi advenas, peregrinos, & forenses. Nam propriæ patriæ legibus non sunt subiecti, neque locorum per quæ transeunt. Exleges ergo sunt diebus præfatis respectu civilis, & ecclesiastici regiminis. Quid quod S. Ambrosius quæstionem hanc definiit? ut habetur ex epist. CXVIII. apud S. Augustinum: *Cum Romam venio, sabbatum ieiuno: cum Mediolani sum, non ieiuno. Sic & tu, ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, neque quemquam tibi.* Quæ auctoritas refertur dist. XX. cap. II. & Glossa animadvertit heinc dimanasse hos versus:

*Cum fueris Romæ, Romano vivito more:
Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.*

XIV. Recentiorum ne Probabilistarum auctoritas hanc S. Ambrosii sententiam, sacris Canonibus insertam, æquare valet? Quid quod non Ambrosius modo, verum etiam Augustinus conceptis verbis Probabilistarum horum improbat opinionem? Etenim Lib. III. Confess. cap. VIII. inquit: *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt; ut pactum inter se civitatis, aut gentis consuetudine, vel lege firmatum, nulla civis, aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Adfirmant vel ipsi Probabilistæ teneri peregrinos, advenasque solvere Principibus locorum, per quæ transeunt, tributa, vestigalia, ceteraque onera civilia. A tributis vero quæ ecclesiasticæ potestates Deo solvenda imponunt, vi Probabilissimi Christi fideles solvunt.

XV. Quod obtrudunt Salmanticenses de Sacerdote Græco, qui transiens per loca Latinorum iuxta ritum suum celebrare valet, vanum est: quia privilegio peculiari potiuntur Græci suum ubique servandi ritum. Quod secundo opponunt Salmanticenses, inquirentes loc. cit. moraliter non esse in aliquo loco qui maiore parte anni ibi non commoratur, magis absolum est, & nimiam præfert laxitatem.

rem. Qui ergo quatuor, quinque, & sex mensibus in aliquo morantur loco, exleges sunt; cum non teneantur eiusdem loci servare leges. Et hanc opinionem æque probabilem reputant ac oppositam? Apagè similia Probabilitatis commenta. Vanum quoque est quod opponit P. Viva; nempe brevem moram non efficere aliquem subditum legibus loci per quem transit. Nam verum est, non efficere subditum absolute; sed tantum pro illa mora qua in eodem detinetur loco. Solus transitus constituit advenas, & peregrinos subditos ad solvenda tributa, & gabellos. Ergo hæc mora multo magis eos subditos efficit, ut solvere spirituale tributum debeant.

XVI. Advenæ igitur, & peregrini eas servare locorum leges debent quarum observantia non maiorem temporis, quo ibidem detinentur, longitudinem postulat. Nec enim ibidem diutius commorari astringuntur, ut implere leges valeant. Dum quis transit per locum, ubi dies festus est, ad alium, ubi non est dies festus, interciperi iter non tenetur, ut ibi Sacrum audiat. Quin, si ibi detinere se tantum deberet, ut equo pabulum, aut sibi cibum fumeret, præciso scandalo, non astringeretur longiores agere moras, ut Sacrum audiret. Tenentur vero Sacrum audire, si in eodem loco pernoctarunt, aut si festum fit in toto territorio, quod percurrere usque ad meridiem debent. Præcepta vero negativa, ut abstinendi a carnibus, semper implere debent: quia hæc longam non exposcunt moram.

XVII. Quæst. VII. *Peregrini, & advenæ tenentur ne leges patriæ, a qua absunt, servare?* Respondeo. Communis, & vera sententia est, peregrinos, & advenas non esse subiectos legibus proprii territorii, a quo absque fraude absunt. Idque declaratum est Cap. *Ut animarum* de Constitutione in 6. ubi Bonifacius VIII. hæc decernit. *Statuto Episcopi, quo in omnes qui furtum commiserunt, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius, extra eius diocesim existentes, minime ligari noscuntur; cum extra territorium ius dicenti non pareatur impune.* Ratio est evidens. Quilibet legislator in condendis legibus respicit utilitatem, tranquillitatem, & commodum proprii principatus. Dum subditi extra principatum commorantur, nec turbare, nec fovere tranquillitatem, & pacem eiusdem valent.

XVIII. Quæst. VIII. *Peccant ne qui deliberato animo discedunt a proprio territorio ubi lex ieiunii, aut festi viget, ut alio se transferant?* Conc. Theol. Tom. VI.

Respondeo. P. Claudius La-Croix refert Sanchez, Suarez, Bonacina, del Bene, & alios septendecim cum Illung, & Pasqualigo, docentes, per se istos non peccare, seu non esse præfatæ legi subiectos. Pro adversa sententia refert Salas, Sayrum, Ledesmam, & alios quinque. Adhæret primæ. Excipiunt legem Tridentinam circa matrimonium. P. Dominicus Viva quæst. III. art. 3. num. 8. asserit, communem esse opinionem quæ docet, posse quemquam eo animo recedere a propria civitate, & loco ubi viget lex ieiunii, & eo se transferre ubi non viget. Hanc eandem opinionem defendunt Salmanticenses tr. XI. cap. III. puncti. 5. num. 63. Ratio istorum iuniorum est, quia Christiani in hac fuga a legis observantia utuntur iure suo. Præceptum, inquit, non vetat exire a tali civitate; sed obligat tantum ibi commorantes, ut legem servent.

XIX. Hæc opinio falsa, & laxa est, nulla, ut ego quidem arbitror, probabilitate fulsa. Quare dico, absolute eiusmodi Christianos esse versutos legum transgressores. Hanc nostram sententiam docet ipse S. Thomas 2. 2. quæst. cXLVII. art. 4. ad 3. *Circa peregrinos, & operarios distinguendum videtur: quia, si peregrinatio, & operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, & exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ, non sunt propter hæc Ecclesiæ ieiunia prætermittenda.* Si vel ipsa peregrinatio, bono animo suscepta, differenda sit, dum commode potest, ut lex servetur; licitum ne erit callido animo peregrinationem suscipere, ut lex eludatur? Quid quod vel ipsi Probabilistæ excusare non audent eum qui die festo absque necessitate iter susciperet, aut die ieiunii, animo subterfugiendi Missam, vel ieiunium?

XX. Ratio sententiæ nostræ est: quia *nemini sua fraus debet patrocinari*, ut habetur cap. *Ex tenore*: de rescript. Patrocinareretur autem istis fraus, & quidem manifesta: si animo eximendi se ab observantia legum eo se transferrent ubi leges non sunt. Non est fraus, inquit Probabilistæ, in eum se transferre locum ubi lex non obligat. Aliud est enim, inquit P. Viva, ponere impedimentum ad executionem præcepti obligantis; aliud vero fugere obligationem. Theologis cavillationes istæ, & nugæ non congruunt. Meri enim verborum lusus sunt huiusmodi argutationes. Edisserant nobis. Si quis dolo, & fraude circumvenire leges præfatas vellet, qua alia via, nisi indicata, id præstare posset?

Nec opus aliis argumentationibus est; cum ipse communis sensus hanc astutam, & varam fugam perhorrescat. Lex non vetat exitum e loco, bona fide susceptum; sed lex ipsa naturalis, cuique insita, prohibet dolum, fraudem, astutiam, qua lex eludi tentatur. Urbanus VIII. in Brevi ad Archiepiscopum Coloniensem declarat, incolas loci ubi Synodus Tridentina viget, immigrantes alio ubi non obtinet, animo contrahendi clandestine matrimonium absque domicili mutatione, non contrahere legitimum matrimonium, ob hoc principium quod fraus, & dolus favere nemini debeant. Et si non favet fraus ad hanc Tridentinam legem eludendam; cur patrocinari debet ad alias violandas? Inquiet, esse specialem rationem, cur in hac, secus in alia lege, patrocinari fraus non debeat. Sed edisserant nobis hoc peculiare discrimen. Fraus quippe eadem eundem semper effectum parit. Verba innumera conglomerant Probabilistæ, ut discrimen assignent inter eum qui executioni legis impedimentum apponit, & eum qui fugam arripit, ut legis observantiam declinet. Sed omnia sunt vana, & inepta effugia, quæ longiorem non postulant confutationem.

XXI. Quæst. IX. Qui discedit die festo a proprio loco, tenetur ne ante discessum Sacrum audire? Respond. Salmanticenses loc. cit. n. 6. respondent, certum esse apud omnes hunc non obstringi audire Missam, si, antequam exeat, vel illo quo exit tempore Missa non celebretur: quia non tenetur aliud tempus expectare. Oppositum conceptis verbis docet S. Thomas loco mox a nobis laudato. Tenetur enim expectare, nisi damnum, aut necessitas excuset. Subdunt, quod, si tempore discessus celebretur Sacrum, & aliud non superfit, tenetur tunc præfatus Christianus audire Missam.

XXII. Quid, si toto mane Missæ celebrentur, & tu velis exire circiter horam tertiam, astrictus ne es Sacrum audire? Pro sententia adfirmante laudant Suarez, Filiucium, Laymannum, & alios. At illi verius negant. Audi illorum argumentationem, quam totidem rescribere verbis lubet. „ Quia (inquit num. 67.) si in illo loco est hora octava matutina, & sint in eo aliæ Missæ hora decima, aut undecima dicendæ, non obligaris audire Missam hora octava, cum posses alia hora audire illam. Sed non teneris expectare totum tempus; pro quo obligat præceptum. Ergo, si exeas, iam non teneris ullo modo; cum iam sis ab obligatione exemptus. Unde non teneris præ-

venire obligationem, tamen si scias impedimentum superventurum. “ Pro hac opinione laudant Tapiam, Dianam, Castropalaum, Sanchez, Salas.

XXIII. Tu, christiane lector, iudex esto, quo indulgentiæ, ne dicam laxitatis, adducat novus opinandi modus probabilisticus. Si una tantum celebretur Missa, illam audire astringeris. Si toto mane usque ad meridiem Missæ celebrentur, solutus a lege es? Quid, si Sapientes Ethnicorum similia legerent paradoxa, quæ (ut mea minima præfert opinio) sensum lædunt communem, quæ bonam fidem violant, horroremque ingerunt extremum? Quid his declamationibus, & investivis causam tuam agis? Ita sane. Nam adeo rectæ rationi adversa recensita mihi apparet opinio, ut eandem vel refellere pigeat. Nam, si omnes consulantur Christiani, probabilistæ abusibus non præventi, omnes uno ore fatebuntur, se debere audire Sacrum illa hora qua commode valent, dum prævident superventurum impedimentum.

XXIV. Quæst. X. Qui discedit a proprio loco in quo obtinet præceptum ieiunii, ad locum in quo nullum est ieiunii mandatum, potest ne ientaculum sumere? Respondeo. Indignaris fortasse mihi, quod tam vanas, & sere nugaces quæstiunculas proponam? Sed hæc sunt familiares non paucis Casuistis. Pro sententia adfirmante te posse sumere ientaculum, recensent Salmanticenses loc. cit. n. 68. Sanchez, Suarez, Filiucium, & Dianam: quia ieiunii præceptum est individuum, inquit. Ergo ientaculum sumere poteris in loco unde discedis: & prandium, & cœnam in loco ad quem pervenies. E contrario, si in loco unde proficisceris, non est ieiunium, perventurus in patriam ubi est ieiunium, poteris prandere, antequam exeas, & vesci carnibus; sero autem cœnare, non tamen carnes comedere. Pro sententia negante laudant Castropalaum, Basilium Ponte, & Granadum: quia, inquit isti, antequam egrediaris, nondum adest excusationis causa, nec fat est spes futura exemptionis; sicuti spes futuri privilegii non te eximit ab observantia ieiunii, antequam illud assequaris. Concludunt vero Salmanticenses num. 70. his verbis. „ Inter has duas satis probabiles sententias mediam tenemus, & dicimus, rationem habendam esse de loco ubi maiori parte diei unusquisque invenitur, ut dicimus posse, vel non posse frangere ieiunium illud de quo loquimur: quia frequentissimum est in moralibus quod maior & potior

„ pars

„ pars trahat ad se minorem. “ Nos vero dicimus, & frequentissimum, & in subiecta materia allegatum principium damnatum esse ab Ecclesia. Damnatum est in recitatione Horarum canonicarum, damnatumque inferimus in præcepto ieiunii, quod non secus ac illud dividuum est. Quare falsum est quod docent laudati Patres, te posse frangere ieiunii præceptum, si moraris in loco ubi viget usque ad decimam horam; in alio vero loco ubi præceptum non urget, comedere ab libito. Siquidem omnia quæ Auctores citati adducunt pro suis opinionibus firmandis, mera effugia mihi videntur ad leges circumveniendas, eludendasque. Ieiunium ergo, & cetera præcepta servare debes, usque dum moraris in locis ubi præcepta vigent. Ita præscribit vel ipse communis sensus. Principium cui nituntur adversarii, nempe quod præceptum ieiunii indivisibile sit, falsum omnino est, ut iam adnotavi, & in libro inscripto Quaresima Appellante fuisse probavi.

XXV. Quæst. XI. Quid dicendum sit in casu quo est speciale præceptum & in loco, unde discedis, & in loco, ad quem accedis? Respondeo. Quæstiunculam hanc proponit P. Claudius La-Croix Lib. I. cap. II. dub. 3. num. 686. eamque ita exponit. Titius exit e loco ubi est speciale ieiunium. Discedit e parochia sua, ubi est speciale præceptum servandi festum Sancti Patroni Ecclesiæ; & accedit ad aliam parochiam, ubi est quoque speciale festum Patroni eiusdem parochiæ. Quid tum? Astringitur ne ieiunare, aut audire Sacrum? Respondet P. La-Croix. „ Plures cum Castropalao dicunt teneri. Sed Ioannes Sanchez... cum Tamburino... & Burgabero probabiliter negant: quia in primis non tenetur ratione specialis præcepti in suo territorio ex quo exit.... deinde nec tenetur ratione specialis præcepti in altero territorio ad quod venit: quia non est subditus iurisdictioni horum Superiorum. Ergo neutro præcepto tenetur: & consequenter, si absit scandalum, poterit non ieiunare, non audire Sacrum, sed indulgere fervilibus. “

XXVI. Vin' lepidiora, & dulciora? Hactenus ab unico præcepto, unde proficisceris, animo illud eludendi te liberarunt Casuistæ multi. Tu nunc Charybdim declinans, in Scyllam te lapsus vides: quod in illo ipso loco quem, animo te subducendi præcepti oneri, petis, aliud offendis præceptum simile. Et tamen tanta est Probabilissimi vis, & efficacitas, ut ab his quoque scopulis, & laqueis te eripiat, & faucibus tuis opipara

convivia instruat, & ab onere audiendi Sacri te exsolvat.

XXVII. Hæc sunt nova argumenta, ut mihi videtur, unde colligere vales novam opinandi methodum, quæ, invitis Auctoribus, bona fide illa utentibus, se ipsa eo recedit, ut leges tum divinas, tum humanas eludat. Undique versum præceptorum vinculis Christianus devincitur. In loco unde egreditur, obstrictus est; in loco ad quem accedit, iterum ligatur: & opinandi modus occurrit adeo subtilis, quo Christianus iste omnia hæc ligamina impune frangat, & solutis vinculis, queat & ventri indulgere, & ludis, quin vel Sacrum audire, vel gulam ieiunii severitate coercere astringatur? Et quia hæc elata voce improbamus, declamationis, & exaggerationis arguimur.

XXVIII. Quæst. XII. Diocesanus valet ne consilia diœcesis egredi eo animo, ut a peccatis reservatis quæ proprio Parocho confiteri recusat, absolvatur? Respondeo. Clemens Papa X. in sua constitutione Superna conceptis verbis prohibet ne Regulares absolvant advenas, & peregrinos a peccatis, reservatis in propria diœcesi, e qua discedunt hoc animo obtinendi absolutionem in alia diœcesi, in qua præfata peccata non sunt reservata. P. Dominicus Viva quæst. III. art. 3. numer. 9. refert P. Suarezium, Basilium de Leon, aliosque, propugnantes posse hunc absolvi qui hoc animo declinandi reservationem in aliam peregrinatur diœcesim. „ Quamvis (inquit P. Viva) Clem. X. in laudata constitutione prohibuerit Regularibus (& eadem videtur esse ratio in hoc de sæcularibus Confessariis) ne hos absolverent, si in fraudem reservationis id facerent, hoc est, ut explicat Platellius num. 909. si id faciant ad declinandum proprii Episcopi iudicium. Hac autem fraude circumscripta, si peregrinentur, ut opportunitatem habeant absolutionis, quam in propria diœcesi si habere non possunt, absolvi poterunt. Siquidem non dicitur fraudem committere qui utitur iure sibi concessu. Concedit autem ius commune ut quilibet peregrinus possit absolvi a quolibet Confessario a peccatis omnibus non reservatis in diœcesi, ubi confitetur; quamvis ea sint reservata ubi pœnitens ea peccata commisit. “

XXIX. Ius commune concedit facultatem, ut quilibet peregrinari possit ea intentione ut absolutionem a reservatis obtineat? Sed hoc ius commune restrinxit Clemens X. Alterutrum ergo. Aut Clemens X. non potuit hoc ius restringere, aut invalida absolutio est.

Sed Clemens X. absolutionem prohibuit, quando in fraudem declinandi iudicium proprii Episcopi quis aliam petit diocesim. Egregie. Sed quando hæc fraus perpetratur, nisi cum quis ea intentione ad aliam accedit diocesim, ut ibi absolvatur? P. Viva autem de eo loquitur qui hac intentione peregrinatur. Si hæc fraus non est, quænam erit in quæstione nostra? An necesse est ut peregrinus dicat: *Discedo a mea diocesi, & aliam peto, ut deludam iudicium mei Episcopi?* Hac ne expressa contempione opus est, ut fraudem illum committere dicamus? Quis adeo insanierit, ut id adfirmer? Ad veram ergo fraudem, de qua Pontifex loquitur, sufficit aliquem peregrinari, seu discedere a propria diocesi, & aliam adire, ut opportunitatem habeat absolutionis, quam habere non potest in propria diocesi, ut loquitur P. Viva. Et hæc agendi ratio non opponitur Clementinæ constitutioni? P. Suarez scripsit ante constitutionem Clementis X. ideo excusatione dignus est, si tamen præfatam opinionem defendit. An vero qui post hanc constitutionem scripserunt, excusatione digni sint, ceteri iudicent. Ni fallor, sæpissime P. Viva extenuat propositiones ab Ecclesia prosriptas. Quod non alia ratione, occasione data, id repeto, nisi ut lectores cauti sint in legendis commentariis, & sententiis quas dictus Auctor bona fide, & pia intentione faciliorem reddendi legum observantiam propugnavit.

XXX. Quæst. XIII. Si peregrinus committit delictum extra locum sui domicili, puniri ne a proprio Superiore valet ob hoc delictum? Respond. P. Viva refert Basilium de Leon, & Gabrielem, docentes, Superiorem non posse punire subditum degentem extra territorium, nec ob delictum intra, nec ob delictum extra territorium perpetratum. Quam opinio-

nem ille reiicit, & subscribit communi, quæ docet verum esse non posse Superiorem punire subditum, quando tam is, quam res ab eodem commissa extra territorium extant; secus, quando delictum perpetratum sit intra territorium. Quare, si subditus degens extra territorium occidat sclopo, aut sagitta hominem existentem intra territorium in quo censuræ latæ sunt in homicidas; is obnoxius erit centuris: quemadmodum qui extra templum degens, & sclopum explodens, interficit hominem in templo extantem, excommunicationem incurrit latam contra occidentes in Ecclesia. Similiter Beneficiarius extra diocesim degens, atque adeo non residens in loco sui beneficii, obnoxius est excommunicationi latæ a proprio Episcopo adversus non residentes. Utiq; Superior exercere iurisdictionem contentiosam extra territorium nequit; at non propterea definit esse iudex delictorum quæ subditus, etiam extra territorium existens, modo dicto perpetravit. Licet ergo Superior ius dicere, & iudicium contentiosum instituere extra suum territorium nequeat; tamen statuere plura valet quæ obligent subditos, etiam extra territorium degentes. Potest Episcopus iubere in Presbyter subditus extra diocesim celebret; quemadmodum Provincialis regularis sub pœna excommunicationis præcipere subdito valet ut extra provinciam existens ieiunet, abstineatque a tali officio. Advertendum tamen, quod, ut Superior possit ferre præceptum in subditos extra provinciam, seu territorium degentes, necesse est ut subditi non transferant domicilium; sed remaneant re ipsa subditi proprii Episcopi, aut Provincialis. Si enim efficiantur subditi alterius Episcopi, aut Provincialis, tum cessat omnis in eisdem potestas.

DISSERTATIO V.
DE LEGUM HUMANARUM EFFECTIBUS,
ET VI OBLIGANDI.
PRÆLOQUIUM.

Aucis dissertationem hanc expediam, quod argumenta in eadem tractanda nec momentosa, nec implicata difficultatibus sint. Occurrent aliquæ Casuisticae opiniones convellendæ, potissimum investæ a Caramuele, laxarum opinionum magistro, & defensore. Sed eas brevi manu explodam, non secus ac paucas aliorum qui Caramuelis vestigia persequi voluerunt. Potissima, & gravioris momenti controversia dispicienda obligationem legis dubiæ spectat, contra quam allegare Probabilistæ solent istud effatum: *Melior est conditio possidentis*: cuius legitimo sensu basilice abutuntur. Paucis quoque hanc controversiam absolvam, cum alibi ex instituto eandem versaverim. Et quoniam brevis est dissertatio, breve quoque Præloquium esto. Ad rem.

CAPUT I.

Propositiones damnata, & laxæ Casuistarum.

Hucusque adversus heterodoxos Ictos decretatum ut plurimum est: ideo Casuistarum laxas opiniones, præter unam, & alteram Caramuelis de more non recensui ante

te diff. II. ubi locus opportunus videbatur. Quoniam vero in præsentia potissimum controversias in utramque partem a Casuistis disputatas examinandas suscipio iuxta consuetam methodum, primum propositionem in hac materia prosriptam ab Alexandro VII. post quorundam Moralistarum opiniones laxas præmittam.

Thesis ab Alexandro VII. proscripta, quæ est 28.

Populus non peccat etiam si absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Propositiones laxæ Casuistarum.

1. „Leges adhuc pontificiæ promulgari debent in singulis regnis, provinciis, & diocesis, ut ibi habeant obligare.“ Torrecilla. Tom. I. summ. tract. II. disp. I. cap. I. num. 12.

2. „Leges humanæ tam civiles, quam pontificiæ acceptari debent a populo, ut obligare valeant.“ Torrecilla loc. cit. n. 13.

3. „Lex, seu constitutio pontificia quæ usu non est recepta, quacumque ex causa id contingat, non obligat.“ Idem Torrecilla in propos. damnat. tract. II. consult. 6. num. 94.

4. „In materia levi nec lex, nec superioris præceptum sub letali obligare queunt.“ Idem Torrecilla tom. I. summ. tract. I. disp. I. cap. 4. num. 16.

Cont. Theol. Tom. VI.

5. „In propositione 28. damnata ab Alexandro VII. de populo absque causa legem non acceptante, non venit damnatum dicere, graviter non peccare, etsi absque causa eam non acceptet.“ Idem tom. in propos. damnat. in dict. proposit. num. ult.

6. „Actiones nimium difficiles, quæque consentaneæ fragilitati humanæ naturæ non sunt, nequeunt esse materia legis humanæ, nec sub humano præcepto cadere: unde causa sufficiens hæc est ad eas non acceptandas.“ Idem in proposit. damn. ad proposit. 28. Alexandri num. 5.

7. „Sufficiens causa est ut quis a lege deobligetur, quod immediate post promulgationem videat vel a maioribus, vel maiori parte non incipi observari.“ Idem ibid. n. 9.

P 3

8. „Le-

8. „ Leges humanæ five civiles, five ecclesiasticæ, quamvis de materia gravi, non censendæ graviter obligare, quantumvis verbo decernimus, statuimus, ordinamus, volumus, sancimus exprimantur: opus enim est ut verbo præcipio, iubeo, prohibeo, veto, vel interdico sint lataæ. “ Idem Tom. I. sum. tract. 2. disp. 1. cap. v. num. 16.

9. „ Omnis lex in præsumptione fundata, cessante præsumptione, adhuc in particulari, definit pro foro conscientia obligare illum in quo præsumptio cessat. “ Idem *ibid.* cap. vii. num. 307.

10. „ Generatim cessante fine adæquato legis in quolibet particulari, cessat lex illum obligare: & idem dicendum de præcepto generali. “ Idem *ibid.* num. 20.

11. „ Et hoc procedit, etiam si ex inobedientia scandalum sequatur: tunc enim non activum, sed passivum erit; cum non obediens utatur iure suo iuxta opinionem probabilem, quæ excipit eum ab obligatione inobediendi, cessante in illo fine; quod si ignorat qui scandalum patitur, sibi imputare debet. “ Idem Torrecilla, *ibid.* n. 77.

12. „ Aliter procedit, quando finis legis, vel præcepti est scandalum vitare: hoc enim vitato, cessat pariter lex, & præceptum obligare. Unde Clerici arma secreto portantes, pariterque Religiosi occulte actibus profanis, etsi immanissimis, assistentes, nec graviter peccant, nec censuras incurrunt, etsi sub illis hæc omnia illis sint prohibita. Cessat enim in illis scandalum, quod est finis legis. “ Idem Torrecilla Tom. I. sum. tract. 11. disp. 1. cap. vii. num. 47.

13. „ Non sunt denunciandi Sancto Officio retinentes libros prohibitos, non ex hæresi, aut eius suspitione. Sic D. Franciscus Verde in *selectis qu. viii. corollar. 86. sub num. 447. fol. 118.* apud Torrecilla in propof. damn. ad propof. 45. Alexandri VII. num. 22. fol. 485. cui consonat Tamburinus in Decalogum Lib. II. cap. 1. §. 7. n. 58. dicens excommunicationem Sancti officii præcipientis intra 8. dies exhibere libros prohibitos, in illos præcisè tendere, qui hæresim, vel errores continent. “

14. „ Neque excommunicationem ullam incurrunt similes libros, aut scripta prohibita legentes, si inhibitio alia causa quam hæresis, aut eius suspitionis sit promulgata. Sic Bordonius Tom. I. sacri Tribunal. in *causis Fidei* cap. xiv. qu. xxxix. num. 78. pag. 354. ibi: *Quærestan legens huiusmodi libros prohibitos alia ex causa*

„ quam hæresis, vel eius suspitionis, incurrat excommunicationem, aut aliam poenam &c. “ (& ponit varia exempla librorum prohibitorum) & ait: *Respondeo in his casibus nulla imposita censura in legentes huiusmodi libros, aut scripta prohibita.* “

14. „ Grave non est, servata substantia, a modo præcepti deficere. “ Sic Torrec. Tom. I. sum. tract. 11. disp. 11. cap. 111. num. 43. & laudat Caramuelem, & Leandrum de Murcia.

15. „ Probabile est leges humanas, adhuc ecclesiasticas neque indirecte posse ad actus internos nos obligare. “ Idem *ibid.* disp. 1. cap. 111.

16. Salmanticenses tract. 11. cap. 11. punct. 9. num. 164. quærun, utrum peccet qui impedimenta opponit, ut liber a lege implenda evadat; & respondent his verbis. „ Satis tamen est probabilis, & ab intrinseco forte probabilior sententia, negans in tali casu peccare; quia eo ipso quod aliquis extrahatur ab obligatione legis, seu lex illum non obliget (sive hoc bona fide, sive mala intentione, sive licite, sive illicite factum sit) est incapax delinquendi in effectu contra talem legem: ergo, ex quocumque motivo ponat impedimentum, quod ipsum extrahit ab obligatione ieiunii, non peccat contra ieiunii præceptum; sed utitur iure suo, quo potest exonerari a lege, & extrahi ab obligatione illius. “ Pro hac sententia laudant utrosque Sanchez, *Fillucium, Azorium, Fagundez, Villalobos, Salmanticenses Scholasticos tract. xiii. de peccatis dub. 6. num. 103.*

17. P. Dominicus Viva Tom. I. quæst. vi. artic. 6. num. 4. „ Dico quod si probabiliter tantum credatur legislator aut non potuisse, aut noluisse in tali casu verbis legis comprehenso obligare, possit etiam subditus licite in eo casu legem non servare. . . Unde id verum est, non solum si subditus habeat formidinem de opposito, sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, immo maior probabilitas quod legislator potuerit, ac voluerit obligare, ut docet Suarez Lib. VI. de leg. cap. viii. num. 3. . . . Sanchez Lib. I. cap. ix. num. 14. “

18. Salmanticenses tract. 11. cap. v. punct. 8. n. 91. „ Si detur infirmitas quæ moraliter indicabatur perpetuo duratura, & obtineas a Pontifice dispensationem comedendi carnes pro tota vita, non recitandi officium divinum, non ieiunandi, etiam si postmodum salutem PERFECTAM acquiras, poteris uti tali dispensatione, donec a Pontifice

„ tific-

„ tifice revocetur. Idem dicimus, si pro hoc anno, pro hac Quadragesima obtineas dispensationem a Superiore non ieiunandi, vel abstinendi a carnibus, quia infirmitas pro tota illa censeatur duratura; etiam si per accidens cesset, potes uti tali dispensatione. Ita Auctores citati, qui licet non omnes ita in particulari loquantur, mens tamen illorum est quam diximus. “

19. Salmanticenses *ibidem* cap. vi. §. 2. num. 18. docent, „ sufficere dictum unius eximii Doctoris asserentis, tempus ad consuetudinem requisitum præterisse, ut per eam lex abrogata censeatur, etiam si plures alii oppositum sentiant. “

CAPUT II.

Qui sint legis effectus, & quænam materia.

I. PRIMUM, potissimumque legis officium est subditos bonos virtuososque efficere, ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. xcii. art. v. Quandoquidem officium, seu fructus legis est subditum dirigere in bonum commune: & virtus subditorum eo spectat, ut legi præscribenti pareant. Hæc autem obedientia bona est: bonus igitur subditus est, dum id præstat quod lex mandat. Bonitas itaque subditi, effectus legis est; hocque convenit cuique legi in communi acceptæ. Nunc autem sermo est de lege humana, ut distincta a lege naturali, æterna, & evangelica, quæ hominem in quocumque genere bonum facit. Legis vero civilis effectus eo tendit, ut efficiat dumtaxat bonum civem, non bonum virtum. Nam bonus civis ille est qui paret legibus quæ bonum commune civitatis spectant, idque præstare valet, etiam si malus vir sit, ut in Romanis patet.

II. Heinc consequitur quamlibet legem bonum rationis, & communem subditorum spectare felicitatem. Quapropter, si suprema potestas aliquam legem ferret quæ non promoveret commune bonum, atque adeo non efficere subditos bonos cives; lex non esset, sed legis larva, ut optime definit S. Thomas loc. cit. ad 4. *Lex tyrannica, cum non sit secundum rationem, non est simpliciter lex; sed magis est quædam perversitas legis.*

III. Ex quibus colligitur, turpiter errare quosdam iniquæ Politicæ ministros, qui contendunt pro arbitrio supremæ potestatis leges ferre, pacem componere, fœdera inire cum religionis, atque virtutis detrimento posse. Omnis quippe potestas a Deo est, teste Apostolo, & ipsis Principibus fatentibus.

Porro impietatis, atque perduellionis scelus est arma stringere in supremum illum Principem a quo accepta illa sunt. Sed cæcis istis Politicis status ratio, ut aiunt, numerum supremum est. Idcirco orandum pro illis est, minime disputandum.

IV. Alter, & potissimus legis effectus est obligare subditos ad ea præstanda quæ leges præscribunt. Lex enim, ut ex doctrina S. Thomæ vidimus, imperium est rationis practicum, in quo duo includuntur, nempe & dictamen rationis, cuius est intimare, dirigere, illuminare; & actus voluntatis, quo legislator legum obedientia subicit omnes subditos suos. Leges autem iubent, prohibent, permittunt. Permissio, qua tolerantur peccata, facti est, non iuris. Legum actus sunt *imperare, prohibere, permittere, punire.* Si plura cupis, consule S. Thomam 1. 2. qu. xcii. art. 2.

V. Quæst. I. *Quænam sit legis humanæ materia?* Resp. Materia legis humanæ, sicut ceterarum legum, sunt actus humani, qui præcipi, aut vetari possunt, quatenus aut conferunt, aut repugnant bono communi, quod lex unice spectat. Quare & cuiusque virtutis præcipi, & cuiusque vitii actus vetari humana lege valent, quia quæcumque virtus conducit, & quodcumque vitium obest communi bono. Heinc haud consequitur legislatorem humanum posse præcipere omnium virtutum officia, aut omnia vitia collective accepta prohibere. Quoniam obiectum humanæ legis moraliter possibile sit oportet ipsi subditorum communitati. Omnium autem virtutum officia peragere, omniaque vitia devitare, hominum communitati moraliter impossibile est, spectata humanæ naturæ imbecillitate. Leviora ergo vitia permittere legislatores humani possunt, ut graviora vitentur. Ea potissimum vetare legislatores humani debent quæ societatem perturbant, bonique communis ruinam, aut grave inducunt detrimentum. Permittere autem possunt cetera mala quæ homines privatos inficiunt, & personalia vitia appellantur.

VI. Obiicies. Lex naturalis, & divina omnes virtutes præcipit, omniaque vitia prohibet. Ergo idem præstare legislatores humani poterunt. Resp. Consequentia falsa est. Legislator divinus, supremus & universalis Dominus est, qui non tantum subditorum felicitatem in communi, verum etiam in particulari respicit. Cuiusque subditi vires ille comprehendit, auxilia, gratias, cuique impertit, quibus & virtutes exequi,

& vitia declinare queat. Contra legislatores humani, quemadmodum singulorum vires expendere haud valent, nec auxilia opportuna impertire possunt, ita neque eorumdem singularum perfectionem promovere ad illos attinet.

VII. Quæst. II. *Possunt ne legislatores humani præcipere, aut vetare actus indifferentes?* Resp. Effectus humanæ legis est bonos efficere subditos: & cum actus genere suo indifferentes, nec bonos, nec malos efficiant homines; idcirco in propria indifferentiæ specie sistentes, nequeunt esse humanæ legis materia. Verum, quia nullus reipsa, seu in individuo actus qui bonus, aut malus non sit, reperitur; ideo quilibet actus indifferens potest in hac aut illa circumstantia cum bono communi plus minusve aut convenire, aut pugnare; atque adeo esse materia legis præcipientis, aut vetantis. Et tum bonitas, aut malitia istorum actuum ex fine, a legislatore in lege roganda præstituto, habetur.

VIII. Quæst. III. *Valent ne legislatores humani sive ecclesiastici, sive civiles, actus mere internos directe, & absolute præcipere?* Resp. Adfirmantem sententiam propugnat Henricus a S. Ignatio Tom. II. Lib. I. cap. xvi. ut valde probabilem: & licet, inquit, oppositum sentiat magna turba recentiorum; secum tamen habere contendit venerandam canitiam maiorum, laudatque pro hac sua sententia Glossam cap. Cogitationes dist. I. de pœnit. Maiorem in IV. dist. XII. qu. VII. Albertum Pighium Lib. VI. de Hierarch. ecclesiast. cap. XVI. Adrianum in IV. quæst. IV. de Confess. & quodlib. VIII. quæst. VIII. Iacobum Briardum quodlib. II. Iacobum Latomum de Confess. secr. Molanum tract. v. de Repub. cap. lxxxvi. Iacobum Baium. Lib. II. Instit. cap. VIII. Medinam cod. de Orat. qu. xv. Rosellam verb. Absolutio, Franciscum Sylvium 2. 2. quæst. CIV. art. 4. & alios.

IX. Oppositam sententiam defendunt Salmanticenses tractat. x. cap. I. punct. II. & tractat. XI. cap. I. punct. 5. & laudant pro eadem S. Thomam I. 2. quæst. xci. artic. 4. Caietanum 2. 2. quæst. XI. Tapiam quæst. VI. artic. 4. Gregor. Martinez I. 2. quæst. xcvi. Granadum contr. VII. tract. III. part. I. disp. v. Castropalaum tractat. III. disp. II. punct. 6. Bonacinam disp. I. quæst. I. punct. 5. Salas disp. IX. de legibus, Suarez Lib. III. cap. III. Gordonium Lib. II. quæst. IX. & alios.

X. Ut difficilem implexamque quæstionem maiori qua fieri perspicuitate potest enunciemus, distinguamus oportet legem direc-

tivam a lege coactiva. Lex directiva obligat in conscientia; at nullam pœnam imponit. Huic legi directivæ subiecti sunt ipsi legislatores. Lex coactiva ultra obligationem in conscientia, pœnas infligit. Hæc lex coactiva iterum duplex est. Alia coactiva coactione interna, quæ & sub culpa, & sub pœna, ipso facto ante iudicis sententiam subeunda, astringit. Alia est coactiva coactione externa, quæ pœnam, post causæ recognitionem, a iudice infligendam, præscribit. Hanc distinctionem optime explicat Cardenas cris. II. dist. 25. & alii.

XI. His positis, dico cum secunda sententia, *Legislatores humanum ecclesiasticum, nedum civilem, præcipere haud posse directe, & per se actus mere internos lege coactiva coactione externa.* Hanc sententiam conceptis verbis docet S. Thomas I. 2. quæst. xci. art. 4. *De his potest homo legem facere de quibus potest iudicare. Iudicium autem hominis esse non potest de interioribus actibus, qui latent, sed solum de exterioribus motibus, qui apparent. Et tamen ad perfectionem virtutis requiritur quod in utrisque actibus homo rectus existat. Et ideo lex humana non potuit cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus; sed necessarium fuit, quod ad hoc superveniret lex divina. Quarto quia, sicut Augustinus dicit in I. de liber. arbitrio, lex humana non potest omnia quæ male sunt, punire, vel prohibere: quia, dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis, quod est necessarium ad conservationem humanam. Ut ergo nullum malum improbitum, & impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem divinam, per quam omnia peccata prohibentur.*

XII. Ex hac doctrina fati aperte colligitur, non posse præcipere, aut prohibere legislatorem ecclesiasticum omnes actus internos lege cogente coactione externa. Siquidem *De his* (inquit Angelicus) *potest homo legem ferre de quibus potest iudicare.* Iudicium ergo requirit Angelicus in legislatore. Cur? Ut possit punire delinquentem. Subdit enim quarto loco, quod lex humana non potest omnia punire. De illo ergo iudicio loquitur quod ad punitionem requiritur. Et, cum nullus legislator humanus de internis hominum actibus iudicium ferre queat; idcirco nullus legislator humanus legem condere vallet punientem actus mere internos punitione iuridica, quæ causæ recognitionem postulet. Hanc doctrinam confirmat Angelicus 2. 2. quæst. CIV. art. 5. ubi inquit: *Alio modo non*

tenetur inferior suo superiori obedire, si ei aliquid præcipiat in quo ei non subdatur. Dicit enim Seneca in III. de Beneficiis: Errat, si quis existimat servitutem in totum hominem descendere. Pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis; mens quidem est sui iuris. Et ideo in his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur homini obedire, sed solum Deo. Quæ duo testimonia, ut minus, evidenter probant, nullam potestatem humanam posse lege coactiva coactione externa præcipere directe, & per se actus omnino internos. Et quod huc tendat Angelici doctrina, patet. Quandoquidem ideo hominibus quibusque hanc denegant potestatem, quia actus omnino interiores non subiacent humano iudicio. Ergo, si homines iudicare eiusmodi actus nequeunt, neque pœnam, & damnationis sententiam in eisdem ferre valent; cum hæc sententia actionum examen, discussionem, & iudicium requirat; consequitur præfatas leges homines condere non posse. Hæc omnia certa sunt penes omnes.

XIII. Illud nunc in controversiam venit, possit ne legislator humanus ecclesiasticus præcipere, aut vetare lege dirigente, & curante animarum salute, coactione mere interna, idest obligante ad culpam, sublato omni iudicio, & pœna exteriori. In qua controversia aqua profecto mihi undique hæret. Ex una parte testimonia S. Thomæ adeo luculenta videntur, ut excipere interpretationem non valeant. Ex altera parte, quod aliquo in casu præcipere Ecclesia actus mere internos possit, non contemnenda rationum momenta evincere videntur. Doctrinam S. Thomæ tanti facio, ut religioni mihi veram vel latum unguem ab eadem discedere: non quod S. Viri auctoritas pro ratione, aut lege mihi sit; immo, si ratio occurreret quæ oppositam doctrinam evidenter ostenderet, illa relicta, hanc amplecterer; sed quia ubique eiusdem sententias tam firmis rationibus munitas invenio, ut ratione, non auctoritate cogente, in eiusdem concedere doctrinam cogar. Igitur testimonia allata evidenter demonstrant non posse, ut diximus, legislatorem humanum lege puniente, quæ causæ cognitionem postulet, actus internos præcipere, quia scilicet Ecclesia non indicat de internis. Ceterum ex præfata S. Thomæ doctrina evidenter non infertur, Ecclesiam in aliquo peculiari casu non posse actionem internam præcipere, aut vetare. Neque hoc gratis asseritur. Nam I. 2. quæst. xci. art. 4. ubi fufius rem discutit, & ex ar-

ticuli titulo, & ex totius doctrinæ scopo, non sine gravi fundamento, colligimus, mentem S. Doctoris eo spectare, ut evincat absolute, & per se loquendo hominem non esse in interioribus actibus subiectum humanæ potestati, sed Deo. Ibi enim disputat, utrum necessarium fuerit aliquam divinam esse præter humanam legem: aitque, *quia lex humana non potest cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus:* subditque, *quod lex humana non potest omnia quæ male sunt, punire, vel prohibere.* Unde valde probabiliter colligitur, non posse quidem Ecclesiam absolute dirigere sufficienter fideles in interioribus actibus; ideoque necessariam esse divinam legem quæ id præstet; posse vero dirigere in aliquibus, qui neque cognitionem, neque iudicium, neque punitionem forensam postulent. Qua solida interpretatione constituta, sequentem statuo conclusionem.

XIV. *Legislator ecclesiasticus potest lege directiva præcipere actus mere internos iis in casibus in quibus expediens iudicaverit id opportunum esse ad salutem æternam.* Rationes valde probabiles id evincunt. Nam hoc est discrimen ecclesiasticos legislatores inter & civiles, quod hi solam politiam exteriorem, tranquillitatem, & bonum commune subditorum directe, & per se respiciunt; illi e contrario animarum salutem primum, & per se spectant. Duplex ergo in Ecclesia potestas: altera quæ exteriorem disciplinam lege exteriùs cogente; altera quæ lege directiva interioriùs æternam salutem promovet. De prima nullum dissidium. Alteram evincere videntur tum auctoritates Scripturarum, tum rationes, & mos in Ecclesia quandoque servatus.

XV. Potestas quam Christus Ecclesiæ suæ contulit, animarum internum regimen potissimum spectat. Inquit Christus Petro, eiusque successoribus Ioan. XXI. *Pasce oves meas:* & Matth. XVI. *Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata & in cælis.* Fidelium animæ non exteriori modo, sed interiori quoque nutriri, & roborari indigent. Utique Christus Dominus, qua illustrationibus mentem illustrat, qua gratiarum copia spiritum interiori alit, & instaurat, tamquam primus & supremus Pastor invisibilis; at ex laudatis testimoniis fati aperte colligitur, voluisse quoque mediis suis Pastoribus, quos hic in terris constituit, suas oves tum interiori, tum exteriori alere. Et, cum ratio evidens non occurrat quæ oppositum evincat, non est, cur verba absoluta, & illimitata Christi Domini ad solum exteriori regimen coarctentur.

XVI. Confirmat hæc omnia Ecclesiæ mos, seu praxis, qua non raro interiores actiones modo præscripsit, modo vetavit. Innocentius XI. hanc propositionem, quæ in ordine ro. est, proscripsit: *Non tenemur proximum actu interno diligere*. Nec est quod reponas, nihil hic præcipi, aut vetari; sed id tantum declarari quod naturali, & divina lege præscriptum est. Quoniam Pontifex summus prohibet, non modo exterius hanc doctrinam docere, sed præcipit eandem interius exequi, & ut veram habere. Theologi qui ante damnationem hanc doctrinam, ut probabilem, interiore persuasione propugnabant, ignorantia iuxta Probabilistas excusari poterant. At, si quis nunc post Ecclesiæ definitionem eandem doctrinam interius defendere ut probabilem, liber ne a culpa inobedientiæ, debitæ supremo legislatori ecclesiastico, nedum a peccato contra præceptum caritatis erga proximum esset? Idem summus Pontifex Ven. Innocentius XI. sequentes propositiones Michaelis Molinos damnavit quæ sunt 65. & 66. Prima hæc est. *Præpositis obediendum est in exterioribus: & latitudo voti obedientiæ Religiosorum tantummodo ad exterius pertingit. In interiore vero aliter res se habet, quo solus Deus, & director intrant*. Altera. *Risus digna est nova quædam doctrina in Ecclesia Dei, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo; quod si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo direttore adeat. Novam dico doctrinam, quia nec sacra Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec Sancti, nec Auctores eam unquam tradiderunt, nec tradere possunt: quia Ecclesia non iudicat de occultis, & anima ius habet eligendi quemcumque sibi bene visum*. Harum propositionum doctrina eo pertinet ut Pastoribus Ecclesiæ regimen adimat animarum.

XVII. Duæ aliæ propositiones ab Ecclesia proscriptæ confirmant sententiam nostram. Alexander VII. hanc thesim damnavit: *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ*. Alteram damnavit Ven. Innocentius XI. *Præcepto communionis annuæ satisficit per sacrilegam corporis Domini manducationem*. Etiam in his propositionibus de interioribus animi actibus sermo est. Ex more itaque, & consuetudine Ecclesiæ constat, interioris animæ regimen potestati Ecclesiæ subiectum esse.

XVIII. Rationes quoque idem evincunt. Nam Ecclesiæ regimen societatem non mere humanam, & civilem moderatur, sed christianam: quæ, ut talis, ad finem supernaturalem, & divinum tendit. Illius finis salus

æterna est. Huic fini proportionata sint media necessum est. Ergo animarum Pastor cuius est animas in hunc finem dirigere, potestate instructus est præscribendi ea quæ huic fini comparando idonea sunt. Porro actus interiores potissima media sunt quæ viam ad hunc assequendum finem sternunt. Ergo is qui regere, & ducere in hunc finem animas debet, præfata media præcipere, aut vetare potest, prout congruunt, aut obsunt eidem fini: alioquin inutilis esset potestas in finem, si nihil in media iuris haberet.

XIX. Quæ omnia iterum praxi Ecclesiæ confirmantur. Nam reipia Ecclesia præcipit attentionem interiore orationi necessariam. Et, licet attentio hæc orationi vocali connexa sit, non apparet cur Ecclesia præcipere nequeat meditationem mere internam per horam plus, minusve. Et reipsa non præcipit Regularibus exercitia spiritualia, quæ potissimum in meditationibus sita sunt? Prælati regulares reipsa obligant subditos ad actus mere internos, ut ad Sacrificii Missæ applicationem, ad orationem mentalem. Quid quod Regulares vi voti obedientiæ voluntatem subiciunt Prælati, non solum quantum ad actus exteriores, sed etiam quantum ad actus interiores? Et vi istius voti plura iubere Prælati subditis possunt quæ interiorem animæ moderationem spectant.

XX. Quæ contra obiici solent, huc revocantur. Ecclesia ea præcipere, aut vetare potest de quibus iudicandi potestatem habet. Sed Ecclesia de occultis animi internis motibus iudicare nequit. Ergo neque de eisdem ferre legem valet. Resp. Negatur consequentia. Ecclesia nequit iudicium ferre, utrum actus internus reipsa elicitus nec ne sit, aut bene vel male exercitus. Idcirco iudicium contentiosum instituire, pœnasque a iure præscriptas infligere propter eiusmodi actus Ecclesia nequit. Factum istud Ecclesia ignorat: & ideo reipsa hoc factum, prout ignoratum, non punit pœna foræ. Ecclesia vero præcipit interiore meditationem, attentionem, idque genus similia, prohibetque contraria, quorum malitiam, aut bonitatem evidenter cognoscit. Quare non quod ignorat, sed quod manifeste comprehendit, iubet exequendum, aut vitandum. Et quoniam nescit, utrum reipsa subditus id præstiterit, an secus; idcirco in eundem iudicium contentiosum non instituit. Neque istius occulti facti cognitio necessaria est, ut id præcipiatur, aut vetetur quod secundum iura clare scimus bonum, aut malum esse. A superiore disputatione abstinere: quoniam, ut ex

utriusque

utriusque sententiæ examine collegi, diffidium potius de voce quam de re est. Nam quæ recensui, ab Ecclesia præcipi, utriusque sententiæ Auctores fatentur. Sed Auctores sententiæ negantis Ecclesiæ potestatem in actus internos, dicunt, ideo iure præcipi omnia indicata officia ab Ecclesia, quia connexa per se sunt cum exterioribus actibus. Alii contendunt, Ecclesiam eadem præcipere, aut prohibere posse, nullo etiam ad hanc connexionem respectu habito. Verum, si res penitus inspicitur, vix quidquam Ecclesia præcipit quod non sit cum exteriori regimine aliquo modo coniunctum. Quare disputatio tanti non est, ut fustus dispicienda sit.

XXI. Quæst. IV. *Potest ne Ecclesia præcipere saltem indirecte actus internos cum externis connexos?* Resp. Triplex differentia actuum. Alii sunt mere interni; alii externi tantum; alii mixti ex utrisque. Mendacium mixtum est ex interno iudicio aliter ab eo quod verba produnt, iudicante, & ex prolacione externa verborum. Confessio sacramentalis componitur tum ex manifestatione externa peccatorum, tum ex interiore dolore. Alii distinguunt duplicem connexionem actus internos inter & externos. Primam dicunt per se, in qua actus interior est veluti forma exterioris in genere moris, & virtutis. Sic est attentio ad orationem exteriorem, consensus interior ad contrahendum matrimonium, celebrandumque quemlibet contractum, intentio ministri ad baptizandum. Aliam vocant per accidens, in qua actus exterior absolute nullam dicit cum interiore connexionem; sed mere concomitanter ad illum se habet. Caramuel, de mōre laxiora promovens, negavit Ecclesiam posse præcipere actus externos propter actus mere internos. Quapropter negat, Superiorem posse vetare accessum ad talem domum mulieris, ob evitandum consensum internum in adulterium. Quam erroneam opinionem late confutat illius adversarius P. Cardenas cris. II. disp. xxv. Sed nec confutationem meretur opinio omnibus improbata, & prorsus inepta, & regimini ecclesiastico perniciofa. Ratio Caramuelis vana est. Qui nequit finem præcipere, neque media potest: quia media specificantur a fine. Lex humana non habet potestatem in actus mere internos, qui sunt finis actuum exteriorum. Ergo neque externos præcipere valet. Prima propositio erronea est. Nam Ecclesia non habet potestatem in sacramenta, & alia quæ iuris divini sunt; & tamen plures ritus & cære-

monias præscribit quæ ordinantur ad sacramenta, & ad ea quæ iuris divini sunt, tamquam ad finem. Quare communis est omnium Theologorum sententia, posse Ecclesiam præcipere actus exteriores, connexos cum interioribus; & consequenter potestatem indirectam eidem concedunt in actus interiores. Siquidem, licet actus externus ordinetur ad internum, ab eoque, tamquam a fine, speciem capiat; tamen non propterea desinit esse externus. Ergo manet sub regimine exteriori Ecclesiæ. Non est itaque cur Ecclesia illum præcipere nequeat, etiamsi potestatem directam in actus internos non haberet. Porro forma & essentia moralis plurimum actuum exteriorum sunt ipsi actus interni. Ergo Ecclesia quæ præcipere directe actus externos valet, indirecte interiores iure imperat.

XXII. Quæst. V. *Præcipere ne Ecclesia valet actus externos occultos?* Resp. Adfirmant communiter omnes. Quia actus, quatenus externi sunt, sub potestate Ecclesiæ cadunt, utpote sensibiles, & humanæ discussionis, & iudicii capaces. Quod autem occulti sint, testiumque cognitionem fugiant, per accidens est. Possunt enim in publicam cognitionem venire: & hoc fat est ut humanæ potestati subiecti sint. Quapropter furta, adulteria, homicidia, sodomia, & cetera eiusmodi delicta, quamquam occultissima, leges humanæ punire valent. Nec est quod opponas, non posse legislatorem ea prohibere quæ nequit iudicare: quoniam eiusmodi delicta iudicare natura sua valet; licet quandoque per accidens, ob testium defectum, iudicium exerceri nequeat.

C A P U T III.

De legis humanæ obligatione. Unde eiusdem colligenda obligatio. Iusta ne sit oportet, ut obstringat. Quid de legibus iniustis. Plures hac de re quæstionculæ.

I. **L**egem naturalem, divinamque natura sua obligationem imponere, dictum supra est. De legis humanæ obligatione in præsentia sermonem instituiamus. Legem hanc, dummodo iusta sit, obligare, & quidem in conscientia, & sub gravi culpa, veritas fidei est, quam declarat Apostolus Paulus ad Rom. XIII. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt: itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi ipsi*

damnationem acquirunt: nam Principes non sunt timore boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Non solum itaque propter iram, sed propter conscientiam legitimæ potestati subiectio necessaria est. Conscientia ipsa ligata est: idcirco præmittit Apostolus: Ideo necessitate subditi estote. Necessitas hæc obligationem prodit conscientiæ. Plura quæ ad hunc explicandum textum dici possent, iam supra ex S. Thoma dicta sunt. Paucis ergo hanc primam veritatem expedit, videlicet, subditos legitime imperanti allicitos esse sub gravi culpa obedire. Qui legem humanam violant, non modo contra hanc, sed contra ipsam æternam Dei legem peccant. Quoniam Principes Dei nomine imperant, iuxta illud Prov. VIII. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Heinc adversus Israelitas rebelles inclamavit Deus I. Reg. cap. VIII. Non enim te abiecerunt, sed me. Et Apostolus Paulus in laudato textu perspicue definit: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Transgressores ergo legum humanarum immediate peccant adversus legem humanam, & consequenter contra legem æternam. Quapropter definiri communiter peccatum solet dictum, factum, aut concupitum contra legem æternam Dei.

II. Disputant hic Theologi, detur ne vera lex, quæ in conscientia non obliget. Et communiter resolvunt inseparabilem a vera lege esse obligationem, aut ad culpam, aut ad pœnam. Quin de ratione legis est non modo sub pœna, verum etiam sub culpa obligare; ut inquit S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 4. Leges positæ humanitus sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna, a qua derivantur. Quare nec ipse legislator ferre veram legem potest quæ obligationem obediendi subditis non imponat. Minuere culpam valet; sed tollere omne parendi debitum nequit.

III. Constitutiones plurimum Religionum, & potissimum nostri Ordinis Prædicatorum, non obligant natura sua ad culpam; tamen ipsa absque aliqua culpa vix negligi queant. Communis responsio est, eiusmodi sanctiones obligare ad pœnam, quamvis non ad culpam; ideoque veram legum notionem non

amittere. Sed hæc responsio non videtur omnino solida: quia vera pœna culpam supponit, ut omnes fatentur. Addunt obligare Prælatos sub culpa, ut pœnam taxatam in legibus transgressoribus infligant; & hi sub culpa debent pœnam ferre, seu poenitentiam præscriptam a constitutionibus. Responsa hæc subtilia effugia mihi videntur, ut præfatis constitutionibus vera legis notio tribuatur. Sint nec ne veræ leges, quid inde? Si dicamus, eiusmodi constitutiones veras, & in toto rigido sensu leges non esse, aliquid ne deperdunt? Minus ne subditos astringunt? Nequaquam. Dicamus ergo constitutiones esse, quæ veram legis rationem non habent: quia neque ad culpam natura sua obligant, neque veram pœnam, quæ culpam præcedat, imponunt. Sapientes Ordinum Institutores Religiosos gravare tot legum ad culpam obligantium onere prudentissime noluerunt. Ne vero hinc Religiosi easdem negligendi, aut violandi ansam arriperent; immo, ut intelligerent, quanta diligentia implendæ essent, cuilibet transgressioni poenitentiam præscriperunt. Nec ideo, sicuti optime advertit B. Humbertus Ord. Præd. Magister Generalis in commentariis ad S. Augustini regulam, his sanctionibus vim obstringendi sub culpa ademerunt, ut minus sollicitè & diligenter servarentur; sed ut tranquillitati conscientiarum providerent. Ut autem hanc suam disciplinam aliquo temperarent rigore, poenitentias a transgressoribus subeundas taxarunt, contem ptoreque ad culpam damnarunt. Et qui in more habent earumdem sanctionum violationem, in gravis culpæ periculo reperiuntur. Ex hac parte aliquam legis rationem participant; ex altera a veræ legis natura recedunt. Itaque mera consilia non sunt, nec veræ omnino leges; sed constitutiones quæ ad leges revocantur. Et, ad hoc quod attinet, forsitan plusquam satis.

IV. Quæst. I. Leges iniustæ pariunt ne obligationem? Hactenus de legibus iustis. Nunc breviter dispiciendum, quam pariant iniustæ leges obligationem. Et primum omnium, unde lex aliqua iniusta dicatur, edisserendum est. S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 4. ut declaret, quæ lex sit iniusta, explicat prærogativas legis iustæ: & per oppositionem ad leges iustas legum iniustitia colligitur. Inquit ergo: Dicuntur autem leges iustæ & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; & ex actore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis: & ex forma, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum

commune; & ex actore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis: & ex forma, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut quælibet pars id quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum. Et secundum hoc leges, huiusmodi onera proportionaliter inferentes, iustæ sunt, & obligant in foro conscientiæ, & sunt leges legales. Iniustæ autem sunt leges dupliciter. Uno modo per contrarietatem ad bonum humanum e contrario prædictis: vel ex fine, sicut cum aliquis præfatus leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam; vel etiam ex actore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem; vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ quam leges: quia, sicut Augustinus dicit... Lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit. Unde tales leges non obligant in foro conscientiæ, nisi forte propter vitandum scandalum, vel turbationem: propter quod etiam homo iuri suo debet cedere, secundum illud Matth. v. Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo; & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium.

Alio modo leges possunt esse iniustæ per contrarietatem ad bonum divinum; sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcumque aliud, quod sit contra legem divinam. Et tales leges nullo modo licet observare: quia, sicut dicitur Act. iv. Obedire oportet Deo magis quam hominibus.

V. Adeo luculenta est angelica doctrina, ut nulla egeat interpretatione. Leges iniustæ sunt vel ex contrarietate ad bonum commune, seu ad finem; vel ex forma, ob inæqualem onerum distributionem; aut ex legislatore, quatenus limites eius potestatis excedunt; & tandem ex oppositione ad bonum divinum, ut quando Principes, sive tyranni, sive legitimi, quidquam iubent quod sit contra legem divinam. Lex iniusta contra legem divinam numquam servanda est. Lex humana iniusta similiter absolute servanda non est. At accidere casus potest ut inobservantia scandalum pariat; & tum vitandi scandali causa observare legem subditi debent.

VI. Quæst. II. Leges iustæ tyrannorum servandæ ne sunt? Resp. Duplici ratione tyrannus nuncupari quis potest, regimine, & usur-

patione. Iustas, primi tyranni leges servandas esse certum est. Tyrannus quippe eiusmodi legitimus Princeps est; tyrannidique notam subit ob onera iniusta, legeve bono communi adversantes, suæque faventes cupiditati. Ob ista vero iniusta statuta principatu non exiit; sed legitimam retinet potestatem; qua iustas condere leges valet. Tyrannus regni usurpatione aut leges fert, antequam regnum pacifice possideat, & dum populus arma adhuc adversus eum stringit; & tum nullæ sunt eiusdem leges, tamen iustæ, ex defectu legitimæ potestatis. Aut leges fert, postquam pacifice regnum usurpatum possidet, populo sive ex imbecillitate, sive alia ratione consentiente, illumque, ut Regem, aut Principem suscipiente; & tum leges ab eodem latæ, si iustæ sint, servari debent. Peccat tyrannus usurpando, & retinendo regnum iniuste usurpatum. Contentiunt plures Theologi, peccare quoque eiusmodi tyrannum leges iustas utilesque reipublicæ ferendo, eo quod potestate careat eandem ferendi, & respublica coacte, non libere consentiat in eiusdem tyrannidem. Sed verius alii propugnant, peccare quidem illum usurpando, & retinendo regnum, usque dum legitima præscriptione illud possideat; secus vero leges iustas ferendo in reipublicæ bonum. Quoniam, licet respublica coacte consentiat in usurpationem tyrannicam; hac tamen posita, consentit ut legibus iustis, & utilibus dirigatur, quia necessario legum moderatione indiget.

VII. Quæst. III. Unde colligenda sit gravis obligatio legis? Resp. Obligatio legis ex voluntate legislatoris, & voluntas legislatoris ex eiusdem verbis colligenda est. Verba autem quæ imperium, & præceptum legislatoris produnt, communiter sunt sequentia: Iubeo, mando, præcipio, volumus, decernimus, intendimus, obligentur omnes, teneantur, debent, oportet, necesse est. Eiusmodi voces exprimunt vim legis affirmantis. Legis vero prohibentis obligationem produnt sequentia verba: Prohibeo, veto, interdicto, nemini liceat, nemo possit, caveant omnes, abstineant &c. P. Claudius La-Croix Lib. I. de leg. num. 656. contendit, eiusmodi verba, volumus, ordinamus, sancimus, statuimus, per se non præferre gravem obligationem; sed indifferentia esse ad legem, consilium, exhortationem, regulam. Quæ interpretatio falsa est. Subdit continuo num. 657. verbum oportet non importare imperium, sed honestatem & convenientiam; idque docent Sanchez, Tapia, & alii. Sed neque hæc inter-

pretatio consistit. Oportet idem sonat ac necessarium est. Necessitatem itaque, non convenientiam tantum prodit. Quare similes interpretationes exquisita effugia videntur ad eludendas leges. De more Auctor iste congerit varias hac de re opiniones, easque diligendas lectoribus proponit. Quid dicendum sit, quando verba ambigua, & dubia sunt, infra resolvam. In praesentia cum communi Theologorum consensu dicimus, veram consuetudinem regionis, in qua lata fuit lex, optimum esse interpretem. Materiae gravitas, necessitas mali vitandi, temporum conditio, & aliae similes circumstantiae plurimum conferunt ad eruendam gravem legis obligationem. Verbum imperativum in legibus Pontificiis, & in decretis Conciliorum vim praeccepti praefert, ut communiter Theologi docent.

VIII. Quaest. IV. Unde colligendum sit, legem sub mortali, aut sub veniali obligare? Resp. Dicitur est, omnem veram legem sub culpa obligare. Haec culpa aut mortalis, aut venialis esse potest. Undenam ergo hanc ab illa distinguemus? P. Suarez *Lib. III. cap. xxv. num. 3.* ex intentione legislatoris id erui posse contendit. Negant alii: quia, si materia praeccepta levis omnino sit, nequit legislator pro sua voluntate eam gravi afficere obligatione. Alii defendunt ex gravitate materiae deducendum hoc esse. Sed contra pugnant plures, inquietes, legislatorem materiam gravem sub levi praescribere obligationem posse. Alii dicunt, colligendam hanc obligationem esse ex verbis legis; *iubeo, praecipio.* Sed hanc quoque interpretationem ceteri reliquunt, ut fallam. Nam eodem modo prohibentur, *non machaberis, non occides, ac non mentieris*, ut advertunt Salmanticenses *Tract. XI. de legibus cap. II. punct. 1. num. 15.* Quare optime concludunt perdocti viri, ex pluribus colligendam esse obligationem, aut gravem, aut levem, nempe ex gravitate materiae, ex verborum efficacia, ex poenae impositione, ex intentione legislatoris. Ne multa. Quando materia natura sua gravis est, & verbis propriis legis praecipitur, nisi expresse legislator declaret, se velle sub culpa tantum levi, concludendum est, legem graviter, & sub mortali obstringere subditos. Verba autem propria legis supra recitavimus. Haec est vera, & communior sententia, quam docent Dominicus Soto *Lib. I. de iust. quaest. VI. art. IV.* Aravius *1. 2. qu. xcvi. disp. III. sect. III.* Martinez *1. 2. qu. xcvi. art. II. dub. 1. concl. 4.* Salmanticenses *Tract. X. cap. II. punct. 1. n. 16.* & alii.

IX. Quaest. V. Valet ne legislator praecipere materiam levem sub gravi culpa? Resp. Materia quae sit omnino levis, nequit a legislatore sub gravi culpa praescribi. Voluntas legislatoris recta ratione in ferenda lege dirigi debet. Recta autem ratio iubet ut gravitati materiae obligationis gravitas respondeat. Ergo materia usquequaque levis respuit obligationem gravem. Si contra materia quae absolute spectata levis est, comparata ad aliquem finem, gravem induat circumstantiam aliquam; tum sub gravi culpa prohiberi a legislatore potest. Sic Deus levem pomi comesturam Adamo prohibuit, ut eiusdem obsequium erga suum supremum Dominum experiretur. Et inter Claustrales saepe praeccepta fiunt de re absolute considerata levi, quae ob aliquem finem gravitatis circumstantia afficitur, & apta sit ut graviter prohibeatur, aut imperetur.

X. Quaest. VI. Materia reipsa gravis potest ne a legislatore sub levi obligatione imperari, aut prohiberi? Resp. Duplex super hac quaestione reperitur sententia. Negat altera absolute. Quoniam ad ponendam obligationem in genere voluntas legislatoris requiritur. Qualitas vero obligationis ex materia levis, aut gravis qualitate desumenda est. Obligatio enim proprietas legis est, quae a voluntate legislatoris, facta hypothese quod condere is legem velit, minime pendet. Ergo quemadmodum nequit legislator levem sub gravi, ita neque gravem sub levi obligatione praecipere materiam valet. Pro hac sententia sunt Dominicus Soto *Lib. I. quaest. VI. art. IV.* Vasquez *1. 2. Tom. II. disp. cclviii. cap. III. num. 17.* Bellarminus *Tom. I. part. II. controu. v. lib. III. cap. II.* Tapia *Lib. IV. quaest. IX. art. III. memb. 6.* Gregorius Martinez *1. 2. quaest. xciv. dub. VI. conclus. 2.* Becanus *Tom. II. tract. III. cap. VI.* & alii plures. Oppositam sententiam defendunt Salmanticenses *tract. XI. cap. II. punct. II. §. 1.* & pro eadem laudant Lessium, Aravius, Gordonium, Bonactum, Dianam, Palaum, Sanchez, & alios. Eamque evincere contendunt tum ratione, quod quantitas maior aut minor obligationis a voluntate pendeat legislatoris; tum exemplis plurium sacrorum Ordinum, in quorum regulis res gravissimae, ut perpetua a carnibus abstinencia, septem mensium ieiunia, & cetera eiusmodi sub levi culpa, ut in primitiva Regula Carmelitica, praescribuntur.

XI. Neutra sententia mihi arridet: idcirco mediam inter utramque seligo, & dico, legislatorem non posse pro arbitrio augere, vel minue-

nuere legis obligationem. Quare, si materia legi subiecta sit omni ex parte gravis, nullaque adsit circumstantia, vi cuius evadat levis, tum legislator nequit pro voluntate materiam gravem legi subiectam praecipere sub levi culpa. Potest ferre, aut non ferre legem; verum posito quod condere legem velit, iuxta materiae gravitatem temperare obligationem debet. E contrario, si materia, aliunde gravis ob aliquam circumstantiam gravem, postulet obligationem levem, tum legislator sub levi praescribere materiam gravem poterit. Diximus quippe *num. praeced.* rationalem esse debere legislatoris voluntatem. Porro recta ratio praescribit ut legum rigor pro circumstantiarum varietate temperetur, augeaturve. Tranquillitas conscientiarum, & multitudo constitutionum in causis fuere cur SS. Ordinum Patriarchae aut sub levi culpa, aut sub sola poena res, alioquin graves, praescriberent. Gravitas, aut levitas materiae ex ordine ad bonum commune consideratur, & prout magis, aut minus conducit bono communi, graviori, aut leviori obligatione praescribi a legislatore debet. Sic explicatam sententiam nemo improbare iure valet.

XII. Quaest. VII. Quenam sunt regulae, unde colligi materiae gravitas debeat? Resp. Prima est. Quando res praeccepta Dei, aut proximi caritatem, aut iustitiam spectat, & in hunc finem conducit absolute, sub gravi culpa obligat. Quoniam officia quae laedunt caritatem, iustitiamque, mortem animae inferunt. Heinc consequitur, leges humanas quae Deum amandum, credendum, sperandum, colendum, aut proximi dilectionem, iustitiam, atque legum divinarum observationem praescribunt, genere suo sub mortali obligare. Altera regula iam supra indicata est. Leges, aut praeccepta quae leves materias iubent, spectandae sunt ut comparatae ad bonum commune, & finem earundem legum. Finis legis ecclesiasticae est animarum aeterna salus. Legis monasticae finis proximus est trium votorum observantia. Finis legis civilis est pax, & tranquillitas subditorum. Quae ergo magnopere huic assequendo fini conducunt, graviter obligant; etiam absolute, & circumstantiis praecisis, res leves essent. Quae vero remote, & parum in hunc finem conferunt, leviter obligant. Porro, quando a legislatore, a Praelato reipsa sub gravi obligatione res alioquin leves praecipuntur, credendum est, nisi evidenter ratio evinceret oppositum, magnopere rem praecceptam ad finem, & bonum commune societatis conducere.

Quando itaque Regularium Praelati vetant ingressum in cellam alterius fratris, in calem feminarum domum ob scandalum vitandum, parendi gravis obligatio urget: quia actiones vetitae graviter pugnant cum fine, videlicet observantia trium votorum. Hac ratione leges civiles quae vetant deferre arma, extrahere frumenta, aliasve merces, instaurare vias, purgare canales, & similia, saepe graviter obligant: quia saepe valde conducunt ad bonum commune civitatis, nempe ad sanitatem, ad tranquillitatem, pacemque subditorum, Tertia tandem regula haec est. Quando materia gravis est, sed dividua, ita ut partes maiores, minoresve admittat; tum obligatio in genere gravis est, sed levis evadere potest: quia non quaelibet materiae pars graviter fini legis repugnat. Materia furti res aliena est. Si res aliena levis sit, leviter tantum: si gravis, graviter proximum laedit. Contra, si materia praeccepta individua sit, tum fractio legis deliberata semper gravis est. Sic, quia materia virtutum theologiarum individua est, qui contra fidem, spem, caritatem in Deum deliberate peccat non credendo, desperando, odio Deum habendo, grave scelus committit. Plures aliae materiae individuae sunt, quae suis locis explicantur. In materia dividua parvitas, aut gravitas non semper est absolute spectanda; sed ordo ad personas quas illa afficit, considerandus est. Nam datur materia, quae absolute spectata semper gravis est, ut furtum decem aureorum, quod etiam respectu cuiusque divitis gravis semper materia est. Et furtum unius oboli semper leve absolute est, etiam respectu pauperis. Potest tamen accidere ut ex privatione talis oboli pauper grave detrimentum patiat; ut artifex, qui illo obolo acum compararet, quo sibi alimenta lucraretur, & tum ob talem circumstantiam damni emergentis, & lucri cessantis furtum grave evaderet. Ex quo apparet, veram esse illam distinctionem qua multi Theologi utuntur, videlicet praeter materiam absolute gravem, & absolute levem, dari materiam mediam respectivam, quae respectu unius est gravis, scus vero respectu alterius; ut patet in adducto exemplo furti, quod respectu pauperis grave, respectu divitis leve est. Sic omissio duorum psalmodum in illo qui sub praeccepto recitare totum Psalterium deberet, levis esset; respectu alterius qui unicam recitare vi praeccepti Horam canonicam deberet, gravis foret.

XIII. Quaest. VIII. Quandoam materia le-

vis per continuationem fiat gravis? Respond. Quoties materiæ parvitates moraliter coniunguntur inter se, tunc componunt materiam gravem; quando e contrario inter se moraliter non ununtur, tunc non gravem materiam, sed magnam multitudinem, & pluralitatem efficiunt. At inquirens, unde colligendum sit, materiæ parvitates inter se moraliter coniungi. Respondeo id colligi potissimum ex effectu, quem pariunt. Si enim materiæ parvitates multiplicatæ gravem aliquem effectum inferant, tum moraliter coniunguntur inter se: disparatæ quippe multiplicatæ effectus; at unum gravem non producant. Exemplis res clarior evadet. In die ieiunii repetitæ sumptiones alicuius cibi in se parvæ quantitatis moraliter ununtur. Cur? Quia, licet absolute parvæ sint præfatæ cibi quantitates, tamen simul acceptæ constant materiam gravem; & moraliter coniunguntur ob effectum quem producant in corpore humano subiecto ieiunio. Frustraneum quippe illa die repetitæ istæ sumptiones parvi cibi efficerent ieiunium. Similiter qui eodem festivo die sæpius laboraret parvis temporis intervallis, quæ temporis intervalla magnam constituerent temporis partem, graviter peccaret; quia illa temporum intervalla respectu eiusdem festi moraliter coniunguntur. Materiæ parvitates in genere iustitiæ moraliter ununtur, etiam respectu diversorum. Quandoquidem, licet parva furta, quibus ab hoc furripitur obolus, ab altero duo solidi, ab altero medius iulius &c. nulli personæ gravem effectum, seu damnum inferant; tamen gravem effectum inducunt in accipientem, nempe retentionem rei alienæ in magna quantitate: quæ retentio infert debitum restitutionis. Hac ratione venditores mercium, qui plures emptores defraudant parvis quantitatibus, licet nemo emptorum grave damnum subeat, grave commodum assequuntur: idcirco in ultima parva quantitate, ex qua unita aliis parvis quantitatibus coalescit materia gravis, præfati venditores graviter peccant. Potiori iure parvæ istæ quantitates moraliter ununtur, si ad eandem personam attineant; ut quando ab eodem homine parvas res furripis, quæ simul acceptæ magnam constant quantitatem: quia tum duplici ex capite moraliter furtula ununtur, & propter damnum illatum illi personæ, & propter effectum in accipiente relictum, retentionem nempe rei alienæ in gravi quantitate. Quare interdum, dum parva bona uni alicui furripiuntur, non tot parvitates requiruntur ad materiam gravem conflandam,

quot requirentur, si a diversis personis, quarum nulla subiret grave detrimentum, parva bona furriperes.

XIV. Quæst. IX. Quando interruptæ reputari materiæ parvitates debent? Resp. Tria sunt principia unde debet colligi interruptio & separatio parvarum rerum. Temporis intervallum, conditio præcepti, diversitas personarum. Si diversis diebus elurialibus parvam cibi quantitatem sumas, tamen si singulis id præstes diebus, non propterea parvæ istæ quantitates moraliter ununtur, quoniam ieiunium diei onus est. Similiter, si diversis diebus festivis parvulis temporis morulis laborares, vel diversis diebus quidquam officii divini ommitteres, licet ex partibus istis simul sumptis gravis coalesceret materia, non propterea peccares mortaliter: quia morali nexu parvitates istæ haud coniunguntur. Præceptorum quoque diversitas moralem partium coniunctionem abrumpit. Diebus festivis Quadragesimæ modicam officii partem committis, modicas cibi quantitates sumis, modica temporis parte laboras. Parvitates istæ nullo morali nexu copulantur ob præceptorum diversitatem. Similiter, quando plures homines, nulla prævia conspiratione, consilio, adhortatione, vel cognitione, sed fortuito casu ex eodem scrinio, ex eadem vinea quidquam furriperent, licet grave detrimentum domino inferrent, nemo illorum peccaret mortaliter: quia nulla inter eos coniunctio foret, in hypothese facta quod absque mutua adhortatione, vel scientia, singuli parvam furriperent portionem.

XV. PP. Salmanticenses tract. XI. cap. II. punct. II. §. 3. num. 31. docent, eum qui consuleret, essetque in causa ut plures homines parvam cibi quantitatem sumerent, parva temporis morula laborarent, vel exigua bona furriperent, non peccare graviter, quod ob personarum diversitatem partes istæ nullo modo coniungantur. Laudant pro hac opinione *Castropalaum, Tappiam, Suarez*. Hæc doctrina mihi haudquaquam probatur. Quoniam, licet respectu diversorum hominum partes illæ disparatæ omnino sint, & nemo illorum ob hanc rationem mortaliter peccet; tamen, ut mea præfert opinio, respectu consulentis, qui causa est omnibus præfatis hominibus comedendi, laborandi, furandi parvas quantitates, partes istæ moraliter coniunguntur: quia in has omnes partes iste influit. Qui vero pluribus servis diebus festis aliquod magnum opus efficiendum, vel magnam pecuniæ quantitatem furripiendam, vel ingentem piscem die ieiunii pro collatione con-

medendum imperaret, hac cautione sane verifita, ut singuli modicam tantum partem exequendam sumerent, letaliter non peccaret? Hæc mihi absurda videntur. Idcirco aio, hunc mortaliter peccare; quia ipse revera suo consilio, & influxu materiam gravem, ex parvis partibus moraliter compactam, adversus recensita præcepta poneret. Qui sub initium Quadragesimæ deliberaret singulis diebus parvam cibi quantitatem extra prandium, & collationem comedere, istum graviter non peccare, docent laudati Theologi; quod ratione diversorum dierum partes illæ moraliter non coniungantur. Peccet necne mortaliter mihi latet, & bilances desunt, quibus gradum malitiæ ponderem. Ceterum hunc ego non absolverem, nisi prævium depõneret propositum. Qui his technis circumvenire Dei legem student, negotium salutis parum curant, & minus sincere cum divino legislatore causam agunt.

XVI. Quæst. X. Quando violatio legis in materia parva ex contemptu mortalis evadit? Resp. Duplicem contemptum distinguit S. Thomas in IV. dist. IX. art. 3. quæst. III. Alter est universalis, cuique legis transgressionis communis: qui enim legem frangit, legem contemnit. At contemptus iste non constituit speciale peccatum, a legis transgressionem distinctum. Alter est peculiaris, qui formalis nuncupatur. Contemptus iste respicit legis subiectionem, quia & legem, & eius legislatorem parvipendit. Legem violat, quia legem aspernatur, illamque reiicit, ut inutilem. Qui vero aliqua passione abreptus contra legem peccat, tunc non ex contemptu, sed ex infirmitate legem infringit. Tunc aliquis transgreditur (inquit S. Thomas 2. 2. quæst. CLXXXVI. art. 9. ad 3.) ex contemptu, quod voluntas eius renuit subici ordinationi legis, vel regulæ: & ex hoc procedit ad faciendum contra legem, vel regulam. Quando autem e converso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam, vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis, vel regulæ, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua alia causa: Etiam si frequenter ex eadem causa, vel alia simile peccatum iteret.... Frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum. Ex hac peccandi frequentia legis contemptum Theologi colligunt, non formalem & expressum, sed interpretativum. Contemptum hunc silius nos exposuimus in *Disciplina Apostolico-Monastica* dist. V. Qui violat legem sive divinam, sive humanam ex contemptu formali legis, aut legislatoris in materia quantumvis parva, semper

peccat mortaliter: quia istius peccati obiectum formale non est materiæ parvitas, sed legis, aut legislatoris contemptus. Porro quod contemptio legislatoris divini sit grave scelus, nemini vel dubitatio in mentem venit. Legislator autem humanus, quatenus legislator, Deum repræsentat, cum omnis potestas a Deo sit. Ergo eiusdem quoque contemptio gravis est.

XVII. Distinguenda est contemptio legis, & legislatoris a contemptu rei præceptæ. Quis transgreditur legem quia rem præceptam parvipendit, & nullius momenti illam reputat: si res parva sit, venialiter; si gravis, mortaliter peccat. Distinguunt similiter Theologi contemptum legislatoris, seu superioris, non ut superior est, sed ut homo est. Et hunc non esse proprie contemptum docent. Quare, inquiunt, si quis refugeret exequi imperium, non quatenus imperium est, sed quatenus in hac materia est inutile; & despiceret superiorem, non ut superiorem, sed ut hominem imprudentem, indoctum, ineptum; tunc non peccare hunc peccatum contemptus formalis, sed peccatum communiter dictum, plus minusve, iuxta maiorem aut minorem materiæ gravitatem, aut superioris despectionem, asserunt. Doctrina hæc periculi plena est. In superioribus non personæ conditio, non peculiaris merita, sed potestas quæ a Deo dimanat, spectanda est. Et ego quidem existimo, raro accidere peccatum formalis contemptus; at non adeo rara, sed frequentia occurrere timeo peccata contemptus virtualis, seu interpretativi, quem continuata legum transgressio dispositive inducit, ut inquit Angelicus.

C A P U T I V.

De legis pœnalis obligatione ante, & post sententiam iudicis.

I. LEX pœnalis a pœna quam imponit, nomen subit: & distinguitur a morali, quæ conscientiam stringit, nulla adiecta transgressoribus pœna. Lex ista duplex. Altera simplex, seu pure pœnalis, quæ nullo imposito præcepto, dumtaxat pœnam subeundam decernit; puta, si quis frumenta extra-xerit, aut intro-tulerit, si quis arma detulerit, tantum pecuniæ solvet. Lex pœnalis mixta præceptum, & pœnam includit: *Præcipimus, vetamus sub tali pœna, ne hoc fiat.*

II. Pœnæ aliæ positivæ, ut pecuniarum solutio, flagellatio, mutilatio &c. Aliæ privativæ, quæ aliquo bono transgressores pri-

vant, ut excommunicatio, irregularitas. Aliæ tandem mixtæ ex politicis, & privatis, ut sunt illæ quæ quantitatē pecuniæ solvendæ, & dignitatis, gradus, ac beneficii privationem imponunt. Harum pœnarum aliæ temporales, ut bonorum confiscatio, exilium, damnatio ad carceres, & id genus. Aliæ spirituales, quæ bonis divinis privant, ut sunt censuræ, & aliæ pœnæ ecclesiasticæ. Tandem aliæ sunt lætæ, aliæ ferendæ sententiæ. Illæ ipso facto, hæc post iudicis sententiam incurruntur.

III. Quæst. I. Undenam argui potest legem pœnalem mixtam obligare sub gravi culpa? Resp. Leges aliæ ecclesiasticæ, aliæ civiles. Primum de illis, post de his dicendum est. Leges ecclesiasticæ, quæ aliquid præscribunt sub excommunicationis maioris pœna, semper obligant sub gravi culpa. Quoniam hæc excommunicatio non infligitur, neque contrahitur, nisi ob peccatum mortale; ut communiter docent omnes. Quæ vero adiciunt pœnam excommunicationis minoris, vi istius pœnæ non infertur, transgressionem legis esse mortalem, quia ob culpam venialem contrahi pœna ista valet. Attendenda ergo est materiæ gravitas, vel parvitas, quæ legi subest: nam, si materia præscripta gravis sit, transgressio mortalis; si levis materia, levis violatio erit; ut communiter docent omnes. Alias censuras irregularitatis, suspensionis, interdicti latas in lege negant aliqui Theologi signa esse obligationis sub gravi culpa. Sed, opinione ista missa, dicimus, pœnas recitas nunquam a legislatore infligi, nisi ob culpam gravem; idemque dicendum de degradatione, depositione, & sepulturæ privatione. Hæc omnia manifeste indicant, voluntatem legislatoris gravem imponere obligationem. Præfata quippe pœnæ magnis bonis spiritualibus privant transgressores. Leges autem ecclesiasticæ quæ eiusmodi pœnas infligunt, mixtæ sunt, includuntque præcepta positiva adiectionis pœnis, quæ evincunt, legislatorem summo studio legum observantiam velle.

IV. Quæst. II. Pœnæ temporales, inflictæ a lege pœnali, sunt ne sufficiens signum obligationis sub gravi culpa? Resp. Martinus Navarrus in *Man. cap. xxiii. num. 55.* primus omnium docuit, nullam legem pœnalem, si ve ecclesiasticam, si ve civilem, quæ temporales pœnas infligit, in conscientia obligare. P. Dominicus Viva Tom. I. de leg. quæst. iv. art. 2. referens hanc opinionem inquit: *Probabilis tamen est sententia Navar. Covar. Reginald. Palai, & aliorum apud Dianam.* Hac phrasi, apud Dianam, passim P. Viva utitur,

& hanc Navarri sententiam propugnat cum eodem Diana: quia, inquit, potest Respublica obligare transgressores suarum legum ad pœnam sustinendam; quin obliget ad culpam. Sic potest custodibus in bello sub pœna vitæ imponi vigilia; quin obligentur sub mortali ad vigilandum. Neque dicas, subdit, peccare eum mortaliter qui vitæ periculo se se exponit. Nam, ut notat Diana, potest aliquis tam caute legem transgredi, ut non substat periculo, ut deprehendatur. Ubique doctrina Diana recurrit. Quo ergo sagaciores sunt subditi in deludenda Principis lege, eo sunt feliciores. Quantum hæc Dianæ doctrina & rectæ rationi, & Principum potestati, & tranquillitati Reipublicæ repugnet, nemo non videt.

V. Ut propositæ quæstionculæ perspicue respondeam, dico primum, leges pœnales mixtas, quæ verbis, præcipimus, iubemus, mandamus, vetamus &c. quidquam imponunt præstandum, vitandumque, obligare in conscientia sub culpa gravi. Et ratio evidens est. Nam divinæ leges sub gravi culpa obligant, licet gravissimas infligant pœnas. Leges omnes quas præceptivas vocant, obligant in conscientia. Ergo, si ultra præcepta pœnas adiciunt, gravius se obstringere subditos legislatores declarant. Quare sententia Navarri, qui ait, *leges humanas etiam præcipientes non obligare ad pœnam æternam*, nullo modo probabilis est: & rationes quas allegat, nullius sunt momenti. Nam quod opponit, odia esse restringenda, verum habet; sed iuxta rationis & æquitatis regulas. Quod subdit, Principes non cogitare de culpa, postquam sola pœnarum severitate Rempublicam moderari, vanum commentum est. Nam ethnici Principes de culpa pœnaque æterna nihil cogitabant. Et tamen Apostolus Paulus clamat iis parendum esse propter conscientiam. Consuetudo quam allegat Navarrus, contra eundem urget; cum communis Theologorum sententia oppositum defendat: nec consuetudo ex transgressorum multitudine, sed ex doctrina sana, & sanctorum hominum auctoritate sumenda est.

VI. Dissidium est de lege pure pœnali, quando videlicet legislator pœnam imponat verbis præcipientibus, adhibeatque verba, statuimus, ordinamus &c. PP. Salmanticenses tract. xi. cap. ii. punct. 3. §. i. num. 51. docent, legem pure pœnalem non obligare in conscientia. Advertunt tamen excipientias esse leges quæ pretium rerum taxant, aut aliquod aliud debitum solvendum præscribunt; quia eiusmodi leges non obligant ut

pœnales, sed prout declarant, & expriment obligationem legis naturalis. Suamque conclusionem evincunt: quia legislator potest obligare ad solam pœnam. Ergo ad hanc solam illum asfringere subditos dicendum est, quoties præceptum non adiecit. Et laudant pro hac opinione Sanchez, Castropalaum, Bonacinam, Araviuum, Suarez, & alios. Nec admittunt limitationem, quando nempe pœnæ inflictæ sunt gravissimæ; ut pœnæ mortis, infamiæ, treremium, carceris perpetui, publicæ flagellationis, amissionis omnium bonorum &c. Et ad oppositum fundamentum, quod exponere se mortis, infamiæ, perpetui carceris &c. periculo sit peccatum mortale, respondent, esse peccatum letale contra legem caritatis, secus contra legem pœnalem. Hinc concludunt, nullam legem, si ve ecclesiasticam, si ve civilem, pure pœnalem, quantumvis gravissimas imponat pœnas, obligare in conscientia: quia ad incurrendam pœnam, etiam gravissimam, non requiritur culpa theologica; sed sat est civilis & politica. Et laudant pro hac opinione Castropalaum, Tapiam, Navarrum, Reginaldum, & alios.

VII. Opinionem hanc, ut minus probabilem, reicio: & sententiam, quæ mihi probabilior est, expono. Legis pœnalis obligatio ex verbis legislatoris, ex materiæ gravitate, ex pœnarum atrocitate haurienda est. Si ex verbis legislatoris deprehenditur eum nolle obligare sub culpa; sola pœna subeunda violatoribus erit. Tum vero ex verbis legis hoc eruitur, quando legislator declarat, se nolle ad culpam obligare; quoniam omnis vera lex ad culpam obligat. Et, ne obliget, exprimere id legislator debet; ut reapse omnes Institutores sacrorum Ordinum præstitere, quando ad culpam obligare noluerunt. Concedo, non semper necesse esse ut legislator conceptis verbis exprimat se nolle sub culpæ reatu obstringere subditos, sed ex verborum forma quandoque id erui legitime posse; ut quando legislatores hac disjunctiva formula utuntur. Nemo extrahat frumentum; aut, si extraxerit, solvat. quinquaginta aureos: nemo arma deferat; qui detulerit, eadem amittat. Tum enim assentior & ego, nullam adesse obligationem sub culpæ theologice reatu. Quibus positis, dico, quoties lex pœnalis imponit gravissimas pœnas, mortis, infamiæ, treremium, exilii, confiscationis omnium bonorum, obligare sub culpa mortali; etiamsi præceptum verbis expressum non contineatur in lege. Quoniam legislatores rationabiliter se gerere in legibus

condendis, sentire nos convenit. Porro contra rectam rationem ageret legislator qui atrocissimas infligeret pœnas iis qui nullam perpetrarent culpam. Potestate præditi sunt legislatores humani obligandi ad culpam; ergo, quoties pœnas mortis, infamiæ, perpetui carceris infligunt, sub culpæ reatu obstringunt. Quoniam, ut dictum est, atrocium pœnarum impositio argumentum est, legislatorem velle omni efficaciori modo quo valet, asfringere subditos suos ad observandas leges. Valet autem eos ad culpam obstringere. Ergo reapse eosdem ligat. Et, si rogaremus omnes Principes, Reges, Imperatores, utrum subditorum conscientias obstringere velint eis legibus quarum observantiam sub capitis pœna indicunt, nemo unus esset qui non responderet, se velle omni & meliori possibili modo subditos suos obligare, atque adeo sub culpa; cum sub culpa obstringere eos valeant. Immo potissimum Principes intendunt potestate sibi a Deo collata uti, obligandi scilicet subditos ad legum suarum observantiam sub culpæ reatu; cum sciant hoc esse potissimum vinculum obstringendi subditos bene moratos. Quid? Otiosam ne tenere illi volunt potissimum suæ potestatis vim? Quæ omnia confirmantur ex materiæ gravitate. Pœnæ atroces enarratæ nunquam infliguntur nisi in materia gravi, & gravissima, quæ conducit bono communi Reipublicæ.

VIII. Hinc colliges, graviter peccare illos qui violant leges vetantes ne aliquæ merces aut introducantur, aut extrahantur, sub pœna exilii, perpetui carceris, infamiæ &c. Quoniam leges istæ obligant in conscientia ob rationes datas. Et istarum legum violatores perniciosi sunt bono communi principatus. Introductio exterarum mercium sæpe gravissime nocet artificibus patriæ, detrimentum infert Principis ærario, & plurima mala parit. An oppidorum leges vetantes ne animalia in aliena pascua immittantur, ne cædantur ligna sylvarum, prohibentes piscationem, venationem &c. obligent nec ne ad culpam; ex qualitate, & quantitate pœnarum, ex forma legum colligendum erit. Leges eiusmodi villarum, oppidorum &c. non sunt veræ leges ex defectu potestatis.

IX. Ut paucis omnia concludamus, vix Principes condunt leges quæ sint pure pœnales: quia, ut dixi, in materia gravi intendunt obligare totius potestatis conatu; pœnasque adiciunt, ut hinc subditi evidentius intelligant, comprehendantque obligationis gravitatem. Fractores itaque istarum legum, non modo peccant contra caritatem,

tem, quia periculo infamiae, trirremium, exilii perpetui se exponunt; verum etiam quia violant legem poenalem, quae sub culpa obligat. Illudque memoriae commendandum, quod lex quaeque natura sua obligat ad culpam: & exemptio ab hac obligatione exceptio est peculiaris, quae, nisi a legislatore exprimat, praesumi nequit. In dubio autem, utrum legislator excipiat nec ne ab hac obligatione, tenendum est eum non excipere, sed contra obligare sub culpa reatu; quidquid in oppositum dicant Probabilitate. Sed de hoc futuri infra.

X. Quæst. III. *Violatores legum poenaliu tenentur ne taxatas poenas luere ante iudicis sententiam?* Resp. Poenae impositae a legislatore aliae ferendae, aliae latae sententiae sunt. Aliae passivae, quae nullam violatoris actionem exposcunt; aliae positivae, quae executioni mandari nequeunt absque transgressoris actione. Convenit penes omnes, poenas spirituales infligat ab ecclesiastica lege, si sint latae sententiae, a transgressore subeundas esse ante iudicis sententiam. Eiusmodi poenae sunt excommunicatio, suspensio, interdictum, irregularitas &c. Ratio est, quia legislator reipsa potest infligere eiusmodi poenas, ante iudicis sententiam subeundas. Ergo quoties in sua lege declarat, reum ipso facto obnoxium fore eiusmodi poenis, reipsa eandem perferre ille debet. Excipienda tamen est irregularitas, quae infamiam parit: quia nemo censendus iure infamis est, nisi post iudicis sententiam.

XI. De aliis poenis temporalibus privativis, ut de privatione vocis activae, & passivae, idem docent multi & graves Theologi: atque adeo nulla electio est quae praesupponat privationem ipso facto latam vocis passivae in electo, & vocis activae in electoribus. Addunt tamen, non teneri reum se voce privare ante iudicis sententiam, si notam infamiae subiret: quia ius ad propriam famam tuendam praevalere humano iuri, talem poenam imponenti, debet. Addunt, debere reipsa tam electores, quam eligendos abstinere ab electione & activa, & passiva: quia, cum legislator potestatem habeat infligendae poenae, ipso facto incurrendae ante iudicis sententiam, consequitur subditos ipso facto eam incurere. Potiuntur postea isti iure purgandae suae famae, post obedientiam legi praestitam. Verum, subdunt alii, quod dum poenae privant iure iam acquisito ad aliquam rem, tunc poena non incurritur ante iudicis sententiam, declaratoriam saltem criminis, vi cuius subeunda poena est; etiam si lex enun-

tiet, poenam subeundam esse ante iudicis sententiam. Quare qui ius acquisivit, ut eligatur, antequam his iuribus privetur, sententia iudicis criminis declaratoria praecedat oportet. Ratio quam assignant, valde congrua est: quoniam lex opportuna, & apta esse debet hominum conditioni, & nimiae severitatis expertis. Nimum autem rigorem & severitatem praefert quod homines non auditi, sponte suis bonis iam acquisitis se se privent. Hanc sententiam defendit Dominicus Soto Lib. I. quæst. VI. art. 6. Molina Tom. II. tract. II. disput. xcvi. Caietanus in sum. verb. Poena. Salmanticenses tract. xi. cap. II. punct. 3. S. 2. n. 59. Turnely tract. de leg. cap. v. sect. 1. & alii plures. Excipiuntur aliquae poenae, quas ipso usu, & consuetudine ante iudicis sententiam reipsa rei subeunt; ut poena qua coniuges ob incestus crimen, cum alterius consanguineo perpetratum, a debiti petitione privantur. Poenas autem positivae quae consistunt in actione positiva transgressorum, non incurri ante iudicis sententiam, tamen si in lege dicatur, ipso facto, non expectata iudicis sententia, communis sententia est.

XII. Aliae poenae sunt quae non aliquo acquisito iure privant, sed inhabiles declarant homines ad aliqua bona, seu iura indisplicenda. Hae tamen, si presse loqui velimus, poenae non sunt; sed impedimenta, a legislatore ob bonum commune iuste praescripta. Et eiusmodi poenas, a iure sive canonico, sive civili latas, incurri ante quancumque iudicis sententiam, communiter Theologi docent. Quamobrem Beneficarii, qui officium divinum non recitant, incurunt poenam restitutionis fructuum pro rata in Concilio Lateranensi I. taxata: & Pastores Animarum incurunt poenam latam in Concilio Trident. sess. XIII. cap. 1. de Reform. contra non residentes in suis Ecclesiis. Omnes isti pro tempore quo non resederunt in suis Ecclesiis, restituere beneficii fructus debent ante iudicis sententiam: cui debito non tam ex positivo, quam ex naturali iure obnoxium Beneficarii, tum animarum Pastores sunt. Qui consequuntur beneficium secundum, quod simul cum primo retinere nequeunt, ipso facto inhabiles fiunt ut alia assequantur, nisi renuntient. Similiter electio haeretici ad beneficium ecclesiasticum ipso facto irrita est ante iudicis sententiam. Poenam quoque inhabilitatis ad futurum matrimonium, non expectata iudicis sententia, incurunt mariti, qui propriam occidunt uxorem, ut cum altera matrimonium ineant, aut alteram

ram agnoscunt cum futuri matrimonii promissione.

XIII. Conditiones quas legislator praescribit pro aliqua dignitate, vel gradu assequendo, quae sub poenarum nomine comprehendi solent, licet poenae absolute non sint, ipso facto, & non expectata iudicis sententia, inhabiles reddunt candidatos ad dignitatem, aut gradum. Quare electus Episcopus, si infra sex menses non consecratur, privatur Episcopatu: & electus ad beneficium curatum, si intra annum non ordinatur Presbyter, beneficio privatus remanet. Ceteras poenas, sive positivae, sive privativae, sive ex utrisque mixtas, non incurunt transgressores ante iudicis sententiam declarativam criminis, etiam si in lege dicatur, easdem ipso facto, non expectata iudicis sententia, incurri. Quapropter non privantur simoniaci beneficiis obtentis, media simonia confidentiali; licet PIUS IV. in sua constitutione ipso facto iisdem beneficiis simoniacos privet. Eodemque modo explicanda lex est, lata a Bonifacio Papa III. & confirmata a Gregorio XIII. contra eos qui in curia aliquid pro gratia, & iustitia accipiunt.

XIV. Dices: Ut quid leges praescribunt poenas ipso facto, non expectata iudicis sententia, subeundas, si communiter Doctores oppositum docent? Irrisoriae videntur, & vanae eiusmodi clausulae, si nunquam executioni demandantur, nisi post lites & expensas forenses. Praefatae clausulae vanae aut superfluae minime sunt. Quoniam in praefatas poenas ipso facto, & non expectata iudicis sententia incidunt transgressores, posito quod reipsa violatores legum fuerint. Quare iniudicis arbitrio minime est eiusmodi poenas aut coartare, aut temperare, aut mutare. Ad quid ergo iudicis sententia requiritur? Ut declaretur crimen ob quod subeundae poenae sunt. Quo declarato, ipso facto perferre reus poenas debet. Et in hoc relucet mitis & suavis modus legislatorum. Constituunt ipsi poenas, definiuntque, quas perferri a transgressoribus volunt, nullo alio iudice super qualitate, aut quantitate poenarum sententiam ferente. At simul permittunt ut iudex crimen recognoscat, declaretque revera perpetratum esse.

XV. Quæst. IV. *Qui a contractu inito resiliunt, subire ne poenam conventionalem debent, latam in eiusmodi resiliens, ante sententiam iudicis?* Resp. Saepè ineuntes aliquem contractum reciproco consensu poenam constituunt, puta quinquaginta aureorum, ab illo subeundam qui inito contractui non ste-

terit. Convenit penes omnes, poenas debere esse licitas, honestasque, non reprobatae a iure; ut sunt illae quas constituunt sponsi, solvendas ab eo qui sponsalia fregerit, quaeque proscripatae sunt in cap. Gemma. de spons. utpote matrimonii libertatem impediens. Poena quoque moderata esse debet intra aequitatis confinia. Certum quoque est, neutrum ex contrahentibus in poenam incurere, si absque utriusque, aut alterutrius culpa contractus executioni non mandetur.

XVI. Quibus constitutis, ut certis penes omnes, disputant in utramque partem Theologi super proposita quaestione. Negat prima sententia, ante iudicis sententiam subeundam poenam esse a reo qui contractui celebrato stare recusaverit. Quoniam praesumendum est, contrahentes poenam illam sibi imponere iuxta dispositionem iuris communis circa leges poenales. Porro secundum ius commune respectu omnium est, quod nemo poenam subeat nisi post iudicis sententiam. Ergo ad normam legis communis interpretanda est conventio illa poenalis quam mutuo consensu statuunt contrahentes. Quandoquidem haec poena conventionalis, non secus ac lex generalis poenalis, odiosa est. Ergo eodem modo restringenda, ac benigno in sensu explicanda. Hanc sententiam, praeter alios, defendit P. Viva Tom. I. quæst. IV. art. II. num. 5. ubi citat Lessium, Sanchez, Vasquez, Palaum apud Dianam.

XVII. Opposita sententia mihi probabilior apparet, nempe partem quae culpa sua a contractu inito recedit, luere constitutum poenam debere ante iudicis sententiam. Si quidem conventio ista poenalis quidam contractus est, libero consensu celebratus. Sed quilibet honestus, ac iustus contractus, libero reciprocoque consensu celebratus, non expectata iudicis sententia, executioni demandandus est. Ergo & praefatus. Quod laudata conventio sit quaedam contractus species, addita primo contractui, seu conditio eundem contractum concomitans, nec in dubium revocari a quoquam potest. Ergo qua ratione ante iudicis sententiam celebrare primum contractum partes astrictae sunt, eadem executioni partes debent. Quod voti exemplo confirmari potest. Qui votum edit quidquam exequendi, adiecta conditione subeundae poenae, nisi votum impleverit, ante iudicis sententiam poenam luere debet quam in hypothese fracti voti sibi praescripsit. Nec aliud assignari discrimen votum inter & contractum potest, nisi quod ad contractum celebrandum duo concurrunt; unus vero votum edit.

Quod discrimen nullum est. Hoc tamen intelligendum est, dummodo contrahentes non convenerint, poenam non esse subeundam, nisi iudicis sententia expectata: quo in casu cessaret omnis quaestio.

XVIII. Quaest. V. *Legum poenaliu[m] violatores tenentur ne, prolata iudicis sententia, seipsis poenam exequi; an debent expectare iustitiae executionem?* Resp. Poenae duplicis sunt generis. Aliae quas reus propria actione absque ulla feritatis nota exercere potest; cuiusmodi sunt ieiunia, disciplinae, exilium, & similia, & has poenas, non expectata iustitiae executione, luere reus debet. Aliae sunt poenae quas reus infligere sibi propriis manibus non potest; ut supplicium mortis, abscissio capitis, mutilatio manus &c. Eiusmodi poenas nec iudex exequendas a reo praecipere licite valet, nec reus easdem exequi seipso tenetur; sed tantum perferre illas a ministro iustitiae iustas debet, & ea praestare quae ex parte sua conveniunt, ut scalam ascendere, cervicem gladio supponere. Has poenas quemadmodum patienter ferre reus astringitur post latam a iudice sententiam; ita potest eadem via licite declinare, occasione data. Potest reus fugam arripere, ut mortem devitet; non vero ministros iustitiae aggredi, vel ferire iure valet.

XIX. Quaest. VI. *Tenetur ne iudex poenas a lege taxatas reo applicare?* Resp. Aut iudex est Princeps supremus, aut Principis minister. Cum Princeps supremus personam iudicis sustinet, potest poenam a lege taxatam minuire, immo & augere, non ex mera voluntate, quia & Princeps supremus legum directioni subest; sed ex rationabili congruentia, & iuxta circumstantiarum, & reorum diversam conditionem. Cavendum tamen Principi est ne nimia indulgentia improbis ansam praebet ad perturbandam societatem. Quare, si rei soliti sint delinquere adversus societatem, misericordia, seu clementia Principis in eiusmodi reos est immanis crudelitas adversus innocentes. Spectandae itaque sunt plures circumstantiae, ut supremus Princeps iure queat minuire, vel augere reorum poenam. Iudices vero inferiores nequeunt minuire, & multo minus augere poenam a lege taxatam. In aliquo casu severitatem poenarum pia interpretatione possunt temperare; dummodo id rei bono, & communi utilitati congruat; sicuti, cum delictum aliqua atrociori circumstantia affectum est, poterit tum iudex augere poenae severitatem, prout expedire bono communi Reipublicae cognoverit.

XX. Quaest. VII. *Si iudex absque causae poenam a lege praescriptam remittat, tenetur ne ad restitutionem?* Resp. Vix contingere casus valet in quo iudex teneatur ad restitutionem poenae quam applicare reo negligit. Difficultas esset de poena pecuniaria, applicanda vel fisco, aut parti laesae, vel pauperibus. Et tum, si absque ulla legitima causa iudex ex genio poenam applicare omitteret, a restitutionis onere ipsum non liberarem. Quoniam pars laesa ius habet ad compensationem damni sibi a reo illati: & iudex ex officio tenetur iustitiam administrare. Quare in similibus eventibus non legalem modo iustitiam, verum etiam commutantem violat. Iudices omnes, tum supremi, tum inferiores, cauti esse debent in declinandis cum rigoris, tum indulgentiae extremis. Inferiores vero iudices possunt quandoque, praecipue dum poenarum atrocitas delinienda, & temperanda esset, in benigniorem partem legem interpretari: quoniam istius atrocitatis limentum nemini praerudicium infert, & animum miseri rei aliquantulum recreat.

XXI. Quaest. VIII. *Lex in praesumptione fundata contra legem divinam, veritate deficiente, obligat ne in conscientia?* Resp. Casus contentus in proposita quaestiuncula eiusmodi est. Duo nobiles coniuges plurimum annorum spatio, matrimonio solemniter contracto, eundem thalamum habitant, selesque agnoscunt. Elapso hoc annorum intervallo, nobilis mulier impotentiae maritum accusat, litemque eidem intentat pro dirimendo Matrimonio. Lis in tribunali agitur, & tandem declaratur matrimonium nullum ob impotentiam. Soluto matrimonio, ambo coniuges matrimonia nova ineunt, amboque prolem continuo suscipiunt. Hic est casus quem discutiendum proposita quaestiuncula continet. In foro exteriori iudices praesumunt matrimonium nullum esse. Fallit praesumptio haec. Lex, seu sententia, in hac praesumptione falsa fundata, obligat, seu efficit ne ut aut mulier, aut maritus, qui certo scit se non esse impotentem, valeat alteri mulieri nubere? Sententiam negantem defendunt communiter Theologi. Quoniam nulla falsa praesumptio prevalere legi naturali, aut divinae potest. Praesumptio haec in foro exteriori valet, quia secundum allegata & probata reputatur vera. At, facta hypothese, quod unus coniugum certo sciat se carere impedimento illo quod iudices existimarunt adesse, & vi cuius nullum declararunt matrimonium, nunquam matrimonium inire valet: quia indissolubilitas matrimonii iure naturali iubetur.

& divino. Opponi impotentia respectiva nequit contra factum. Nam maritus certo scire potest se esse, aut non esse potentem cum sua coniuge: nam certo scire potest abstulerit nec ne signaculum virginitatis. Impotentia haec respectiva colligi nequit ex defectu prolis: alioquin omnes coniugati qui prole carent, dirimere matrimonia possent. Ex solo ergo fundamento, quod cum tali coniuge coire maritus nequeat, colligi haec impotentia respectiva potest. At tam mulier, quam maritus certo scire hanc impotentiam valent. Ergo, admissa hypothese quod uxor, aut maritus certo sciat se non esse impotentem, tamen in foro exteriori nullum declaratur matrimonium, numquam poterit contrahere aliud matrimonium: & si contraxerit, nullum erit. Quid, si mulier sagax sua dexteritate impediret ne maritus reipsa claustra virginitatis frangeret? Duplex, immo multiplex, & continuata iniquitas foret. Utrum postea fieri possit ut maritus sit impotens per decem, aut duodecim annorum spatium cum coniuge virgine, & post elapsam iuventutem, & solutum cum eadem matrimonium, evadat potens continuo cum alia desponsata virgine: soli qui ratione carent, in discrimen adducere hoc valent. Sententiam hanc defendunt Theologi, qui advertunt legem fori exterioris latam esse sub conditione, videlicet ut ex allegatis, & probatis appareat. Sic docent Dominicus Soto *Lib. I. quaest. vi. art. 4. Suarez Lib. III. cap. xiii. & Lib. V. cap. xxiv. Castropalaus tract. III. disput. 1. punct. 14. num. 12. Salas disput. xvi. sect. 7. num. 14. Aravius in 1. 2. quaest. vii. disp. vii. sect. 3. difficult. 2. num. 26. Tapia Lib. IV. quaest. xiii. art. 2. Gregorius Martinez quaest. xcvi. art. 4. dub. 5. Bonacina disput. II. quaest. 1. punct. 7. §. 3. Diana I. Part. tract. x. resol. 27. Salmanticenses tract. xi. cap. II. punct. 4. num. 78.* Plura alia exempla adiciunt Salmanticenses, quae omnia mihi non probantur; ut illud de constitutione Clementis VIII. qua largitio munerum interdicitur Regularibus; quam constitutionem, in praesumptione fundatam ambitionis, illi contendunt; qua ambitione cessante, licitam munerum largitionem asserunt. Laudata constitutio eo tendit, ut paupertatis monasticae votum factum tectum custodiatur: quare absolutum est interdictum.

XXII. Pro omnium tamen exemplorum clariori intelligentia animadvertendum est, duplicem distingui a Theologis praesumptionem, aliam *iuris*, aliam *facti*. Praesumptio *iuris*

ea dicitur quae in tali aut tali contractu dignoscit periculum fraudis, damni, fallaciarum communiter, & fere semper occurrere: idcirco legem absolutam condit legislator, qua talem contractum in omni casu vetat; quamquam in aliquo casu periculum illud non adesset. Praesumptio *facti*, quam etiam *definitionis* vocant, determinat in hoc particulari casu rem accidere; & ex hac suppositione legislator, vel iudex decernit rem ita se habere; in quo iudicio tacita conditio includitur, si *factum reipsa sic se habeat*. Quare si fallitas praesumptionis, seu facti in foro exteriori probaretur, subditus ab obligatione legis absolveretur. Concilium Tridentinum prohibet matrimonia clandestina ex praesumptione fraudum, fallaciarum, damnorum &c. quae talia consequuntur matrimonia. Et quia eiusmodi fraudes communiter in simili contractu contingunt, idcirco legem absolutam tulit; ita ut matrimonium nullum sit, etiam si nulla fraus occurreret. Quoniam legislator ad id quod communiter accidit, secus ad aliquem rarum, & particularem eventum, animum in condenda lege intendit. Praesumptio iuris non est praesumptio proprie dicta: quia lex quae absolute prohibet in omni eventu aliquem contractum, non innititur praesumptione, sed iudicio certo & absoluto.

CAPUT V.

De lege tributorum.

I. **T**ributi originem alii a *tribubus*, quia quondam *tributum* vectigalia solvebantur, alii a verbo *tribuo* repetunt. Tributum pensio publica est quam ad Principatus sumptus, & communes Reipublicae expensas populi solvunt. Tributum aliud *reale*, quod pro fundis immobilibus solvitur, & vulgo dicitur *Campatico*; aliud *personale*, quod pro industria, bonisque mobilibus populi pendunt, vulgoque appellatur *Tesatico*, seu *Capitatio*, quod per capita solvitur. Aliae sunt tributae acceptiones. Nam pensio imposita rebus quae in civitatem inducuntur, aut ab urbe exportantur, *Vectigal* nuncupatur. Tributum quod solvitur pro rebus quae vehuntur per pontes, aut flumina, appellatur *Portorium*: quod penditur ob viarum custodiam & instaurationem, *Pedagium* dicitur: & tandem quod exigitur pro personarum operibus, vocatur *Angaria*.

II. Quaest. unic. *Lex quae tributum imponit, obligat ne in conscientia?* Resp. Angelus, Navarrus, Soncino, Bartholomaeus Medina, & alii negantem sententiam defendunt. Isto

rum ratiunculæ hæ sunt. I. Communis hominum sensus, seu universalis consuetudo invaluit, leges tributorum esse mere pœnales, quæ in conscientia non obligant, sed solum ad multam subeundam, si vectigalia non solvantur. II. Leges istæ tributariæ disunctivæ sunt, videlicet, *solve; aut, nisi solveris, deprehensus multam dabis.* III. Quia solutione pœnæ impositæ satis providetur sumptibus Principatus. IV. Quia tot vectigalia iniusta sunt, nimisque durum esset in conscientia obstringere subditos ad tot tributa solvenda.

III. Hanc opinionem, ut laxam, falsam, & verbo Dei repugnantem, communis Theologorum sensus improbat. Perdæus Alphonsus a Castro Franciscanus siilo acri & elegantiam hanc doctrinam, seu errorem apertissimum, profligat *Lib. I. cap. x. de lege pœnali*, cuius pauca transcribere verba lubet. *Ex hac falsa (inquit) doctrina mihi constat multos denegasse Regi Hispaniæ tributa. Rem mihi notam narro, quam ego ipse vidi, & non quam ex aliorum relatione didici. Nam multi mercatores in variis Hispaniæ locis me de hac re consuluerunt, quibus constanter, & eodem tenore semper respondebam, illos qui talia tributa denegant, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem. . . . Hæc causa fuit quæ me ad hoc opus scribendum impulit, ut huic errori pestifero, quem sciebam multorum peccatorum fuisse causam, occurrerem. Timebam enim illud Isaïæ: Væ mihi, quia tacui: & illud Leonis: Qui alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat. Quis enim vir doctus, & catholicus tolerare potuisset tam pestiferam sententiam, quæ docet furia sine peccato exerceri; & quæ furto sublata sunt, sine peccato retineri?*

IV. Adeo luculenta sunt divinæ Scripturæ testimonia, quibus tributorum solutio præscribitur, ut mirari subeat, Theologorum aliquem repertum fuisse qui sub culpæ reatu solvenda esse tributa negare ausus fuerit. S. Paulus ad Romanos XIII. inquit: *Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Christus Dominus Matth. XXI. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Quid luculentius adduci potest, ut evincatur, divina lege solvenda Principibus esse tributa?

V. Lex ipsa naturalis tributorum solutionem præcipit. Nonne famulis, qui dominis suis operas locant pacto pretio, iure naturæ pretium istud debetur? Principes operas suas populis locant, ut serviant imperando, regendo, defendendo populos, quemadmodum

servi inserviando. Nec aliud discrimen reipsum est, nisi, quod isti inserviunt, illi iubent, diriguntque. Ergo stipendium, non secus ac servis, ex iustitia debetur. Porro pretium istud solvitur tributorum, & vectigalium contributione. Leges itaque quæ taxant, definiuntque quantitatem tributorum, in conscientia obligant; sicuti in conscientia astringunt leges quæ decimarum solutionem præcipiunt pro Pastoribus qui animas dirigunt. Militibus qui pro patria pugnant, iure naturali, & divino stipendia debentur. Potiore ergo iure solvenda congrua stipendia sunt Principibus qui universam Rempublicam qua civili, qua militari regimine defendunt, conservant, atque communem omnium pacem, & tranquillitatem procurant. Tributa quippe hæc, non tam ad Principis sumptus, quam ad Republicæ onera sustinenda, penduntur.

VI. Ut autem facilius hæc tributa exigant, pacto pretio, ea locant publicanis, contrastruque celebratur utrimque onerosus; & publicani ius emptum a Principe possident exigendi præfata tributa: quæ vero ius istud violant, contra commutantem iustitiam peccant, & restitutioni obnoxii sunt. Quam communem Theologorum doctrinam confirmo auctoritate S. Augustini, qui epist. xcvi. al. cxxiv. Olympio causam Bonifacii Coepiscopi eius commendans, defraudationem vectigalium improbat. Inquit enim: *Nolumus tamen, quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neque enim fraus ista, quia fisco fiebat: ideo non fiebat. Et ille quidem Paulus, postquam Episcopus factus est, renuntiaturus suis omnibus rebus propter immensum cumulum fiscalium debitorum, exacta quadam cautione, in qua certum ei pondus debebatur argenti, hos exiguos agellos, unde victum sustentaret, tamquam Ecclesiæ comparavit, sub nomine tunc potentissimæ domus, ut etiam ex ipsis, morem suum sequens, cum fisco non solveret, nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem (Bonifacius) qui eidem Ecclesiæ illo defuncto est ordinatus, timuit hos agros suscipere, & cum posset pro solis fiscalibus debitis quæ de memoratis possessiunculis ille contraxerat, imperiale beneficium postulare, totum maluit consistere, quod eas Paulus de argento proprio, cum esset fisco obnoxius, de bastario emerat, ut eas Ecclesia, si fieri potest, non occulta Episcopi iniquitate, sed manifesta christiani Imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri non potest, melius inopiæ laborem servi Dei tolerant, quam ut necessariorum facultatem cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris.* Emerat

Pan.

Paulus sub potentissimæ domus nomine agros, ne vectigalia solveret. Conscientiæ id sibi vertit illius successor Bonifacius. Hunc Augustinus Olympio in dignitate constituto commendat, ut remissionem debitorum fiscalium ab Imperatoris liberalitate obtineat, patefacta antecessoris iniquitate. Hæc doctrina superiori non eget commentario.

VII. Fundamenta oppositæ opinionis nullius prorsus sunt momenti. Consuetudo, quæ obruditur, manifesta est corruptela. Non a multitudine prævaricatorum, sed a divina lege repetenda est tributorum honestas, & iustitia. Leges tributorum non sunt mere pœnales, sed mixtæ; & pœnæ adiciuntur, ut efficacius subditi ad observantiam inducantur. Neque pœnarum solutiones satis sunt ad principatus sumptus: nec si iussissent, defraudatores tributorum culpam evaderent. Quod autem obruditur, nimis durum esse obstringere subditos in conscientia ad solvenda tributa, iniuriam infert Evangelio, tributa iubenti. Si ex difficili legis observatione colligeretur, legem non obstringere in conscientia; quot leges tum naturales, tum divinæ in funnum abirent? Ceterum, cur leges tributariæ duræ, cur difficiles sunt? Dura ne lex quæ iubet alendos servitores, famulos, ministros? Principes supremi ministri sunt, qui vigilant, qui laborant, qui omnes curas impendunt, atque studium in regendis subditis, in defendendis ab hostium iniuriis, oppressionibus, & devastationibus. Non est dura lex quæ imperat solvendum stipendium custodi domus tuæ; & dura erit lex quæ præcipit solvenda stipendia Rectori, Gubernatori, Principi totius civitatis, universi principatus?

VIII. Iniusta, inquit, tributa sunt. Quis est iniustitiæ istius iudex? Tam facile iniustitiæ reos Principes arguis? Iustitiæ, prudentiæ, clementiæ, benignitatis, atque providentiae splendidissimum exemplum moderatæ impositionis tributorum tibi perhibet hæc immortalis & invicta Veneta Respublica, sub cuius faustissimo regimine scribo, sustentor, vivo. Siquidem, ut præteream moderatam taxationem, illi ipsi qui tributorum leges condunt, tributa solvunt. Erunt ne contra semetipsos nimium austeri? Sed quid rationes conquirimus? Factum loquatur. Ardet iam ab anno 1741. tota Europa immanissimo bello. Resonant usquequaque divini furoris fulmina. Solus fere Principatus iste felicissimus exemptus a truculento flagello, & incredibili tranquillitate fruens exultat. Præter tamen singulare divinæ protectionis subsidium ingenti militum multitudine sui principatus con-

finia propugnat, in qua militia sustentanda magnam pecuniarum summam expendit; & tamen nullo peculiari tributo subditos gravavit suos in tanto annorum intervallo.

IX. Ceterum fac aliqua iniusta tributa esse: vix enim, attentæ humana infirmitate, & ministrorum aliquorum malitia, vitari potest quin partitio saltem tributorum respectu alicuius iniusta sit. Sed non propterea leges tributariæ ob aliquam iniustam divisionem, præter Principis voluntatem, & ex ministri, aut relatoris alicuius pravitate proficiscentem, iniustæ dicendæ sunt. Sed tale tributum respectu huius aut illius subditi iniustum est. Et tum subditis plus æquo gravatis ad Principem accedere licet, ut iniustum gravamen auferatur. Mundus iniustitiis abundat: & quantumvis Principes iusti & æqui sint, non idcirco a principatu iniustitias omnes auferre valent. Iniustum tributum a subditis non debetur. Tum vero iniustum est, aut cum deest potestas in illo qui tributa imponit; aut non imponitur propter bonum commune; aut non est iusta partitio; sed in hoc tertio casu non tributum absolute, sed divisio eiusdem respectu huius aut illius subditi iniusta est. Quare divites, & mercatores, qui tributa iusta solvere recusant, arcendi a sacramentis sunt, & ad restitutionem urgendi. Isti quippe non solum peccant, quod tributum defraudent; sed plebeiorum pauperumque gravaminum & oppressionum fontes efficiuntur. Quare nullo modo Dei minister ad sacramenta istos admittere debet, nisi & defraudata tributa prius restituant, & in posterum solvant. Pauperes non raro ob veram impotentiam solvere tributa omittunt.

X. In dubio autem, sit nec ne iustum tributum, solvendum est: quia in dubio æquali præsumendum pro Principis iustitia, qui imponendi tributa ius possidet: nec est cuiusque privati definire, iustum ne, aut iniustum tributum sit. Alibi forte de hoc argumento sermo recurret. Interim altius inculco, nullum privatum licite posse tributum solutionem omittere iniustitiæ prætextu: quia nulli privato licet iudicare, tributum esse iniustum, ut supra dictum est. Tandem illud semper præ oculis habendum, Principes tributa expendere in commodum, utilitatem, & felicitatem ipsorum subditorum.

CAPUT VI.

De lege irritante.

LEX irritans ea dicitur quæ non solum actus prohibet, verum etiam nullos efficit, declaratque. Porro, penes omnes convenit, legislatores posse non solum vetare, sed etiam nullos efficere actus illos quos iudicaverint bono communi repugnare. Expediit autem communi Reipublicæ, sive christianæ, sive civili, quod aliquæ actiones, aliqui contractus non illiciti modo sint, verum etiam irriti & nulli. Lex irritans duplex. Alia quæ ipso facto nullos efficit contractus; ut sunt professio religiosa, emissa ante legitimam ætatem, matrimonia clandestina, vel inita intra gradus prohibitos. Alia quæ futuram præscribit irrationem. Prima lex eiusmodi formulæ actus irritat. *Sit ipso facto nullus, inanis, infectus*. Altera dicit: *Si hoc modo fiat, irritetur, abrogetur, rescindatur*. In priori sensu ante, in posteriori post iudicis sententiam actus nullus est. In iure lex irritans, alia est *explicita*, quæ conceptis verbis declarat, actum ipso facto nullum, inane, irritum; alia *implicita*, quæ non his explicitis, sed æquipollentibus verbis declarat contractum nullum; ut quando adiicit aliquam conditionem, necessario servandam in contractus celebratione. Conditionis istius ommissio nullum efficeret contractum; tamen verbis expressis nullum talem contractum lex non declarasset.

II. Rursum lex irritans alia est *pœnalis*, quæ in odium transgressoris actum nullum decernit; ut est illa quæ matrimonium irritat ob uxoricidium, vel ob adulterium, patratum cum promissione futuri matrimonii; & altera, quæ nullam definit collationem simoniacam beneficii: alia, quæ non in pœnam alicuius privatæ personæ, sed ob bonum vel commune, vel etiam privatum, statuit actum esse nullum; ut est illa quæ irritat contractus destitutos solemnitatibus, & conditionibus a lege præscriptis: qui actus, præcisa lege irritante, mali non essent, sed vel indifferentes, vel boni.

III. Isti communiter defendunt, actus prohibitos nullos esse; & textum opponunt satis perspicuum ex l. *Non dubium*, cap. de leg. & conf. Principum, in quo hæc habentur. *Ea quæ lege prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur; licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit inutile esse debere quod factum est*. Idque iure canonico confir-

matur. Regula enim lxxiv. de reg. iur. in 6. hæc præscribit. *Quæ contra ius sunt, debent utique pro infectis haberi*. Et iterum *caus. xlii. quæst. ii. cap. xlii.* hæc præscribit, *Imperiali constitutione sancitum est ut quæ contra leges sunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint*.

IV. Textus isti ita perspicui videntur, ut nullam excipiant interpretationem. Verum, & alii textus canonici iuris, & communis etiam ecclesiastici, & civilis fori oppositum manifeste decernunt. Nam in cap. *Ad apostolicam*, de Regularibus expresse definitur; *Multa fieri prohibentur quæ tamen facta tenent*. Prohibetur matrimonium contrahi ab eo qui simplici castitatis voto obstrictus est. Et tamen contractum validum habetur. Ante Synodum Tridentinam illicitum erat matrimonium clandestinum, at non invalidum. Leges oppositæ nullos actus definiunt, sed non ante sententiam iudicis. Nulli ergo vi aduistarum legum actus sunt: quia accedente iudicis sententia, ab illo die quo celebrati sunt, non a die sententiæ prolatae, irriti, & inanes intelliguntur. S. Gregorius relatus *caus. xlii.* solum narrat, legem imperialem decernere actus prohibitos nullos; quam legem ipse non approbat, neque confirmat, nisi in sensu iam expolito. Et hæc est communis Theologorum doctrina. Quando vero leges præscribunt aliquam conditionem servandam in contractu, tamquam (ut ita dicam) formam eiusdem, si conditio omittatur, contractus nullus est. Exemplo res patebit. Ecclesia præcipit matrimonium contrahendum coram Parocho, & testibus. Conditio hæc ad substantiam contractus pertinet. Quamobrem, ea ommissa, nullus est contractus. Prohibet ne matrimonium contrahatur absque declarationibus, aut tali tempore. Conditiones istæ accidentales sunt, quibus ommissis, contractus validus est.

V. Quæst. I. *Lex irritans obligat ne in conscientia?* Resp. Adfirmans sententia communis est, hoc in sensu; videlicet, actus declaratus irritus licite exerceri nequit: quoniam leges irritantes simul prohibent ne actus peragantur. Heinc sequitur, eiusmodi actus, celebratos adversus legem irritantem, nullam parere observantiæ obligationem. Quare matrimonium clandestinum nullo vinculo obstringit. Testamentum destitutum solemnitatibus a lege præscriptis, nullam inducit obligationem. Idcirco heres ab intestato nihil tradere obstringitur heredi instituto medio testamento, non solemnni. Verum de his plura, dum de testamentis sermo erit.

VI. Quæst. II. *Unde colligendum sit, conditiones præscriptas a lege pertinere ad ipsam contractus substantiam, vel ad accidentia?* Resp. Vix regula generalis pro omnibus contractibus assignari valet. Plura disputant Theologi, quæ in examen vocari non expedit: quia constitui, ut dixi, regula generalis nequit. Ex verbis legis id colligendum est. Si lex præscribat conditionem servandam, adiecta clausula irritante actum; tum conditio ad formam substantialem pertinet. Quando conditio servanda post initum contractum præscribitur, accidentalis reputanda est. Sed hæc regula fallere potest, nisi verbis legis consona sit. Idcirco semper legis verba præ oculis habenda sunt, & sincere interpretanda. Sæpe eluduntur, quod sint fundatæ in præsumptione fraudis, doli &c. Ex quo inferitur, sublata fraude, actus prohibitos non esse irritos. Quæ interpretatio plerumque falsa est. Nam legislatores ex longa experientia compertum habent, re ipsa tales, & tales contractus fraudibus, dolis, damnisque obnoxios esse. Quapropter legem condunt absolute prohibentem, & irritantem similes actus, qui semper nulli sunt; etiam si aliquo in casu particulari fraus abesset. Leges ergo germano in sensu exponendæ sunt, missa verborum circuitione.

CAPUT VII.

De lege dubia. Laxiores Probabilistarum opinioniones profigantur.

I. Quæstio proposita, alioquin gravissima, fuso calamo discutienda est *Tom. II. Apparatus ad Theologiam christianam Dissert. i.* Quare, ne actum agam, illuc lectorem remitto. In præsentia laxas quasdam Probabilistarum opinioniones resellam. Dubium est, cum intellectus, expensis utriusque partis rationibus, anceps & suspensus hæret, quin assensum præbeat alicui parti. Aliud vocant speculativum, aliud practicum. Penes omnes certum est eum peccare qui practice dubitans operatur. Probabilistæ plures instituunt super hoc argumento quæstiones. Et primum definiunt, posse speculative dubitantem deponere dubium practicum, & licite operari, quando occurrit probabilis ratio de operationis honestate; cui non officere contendunt dubium speculativum. Dubium quod de aliqua lege oritur, sub diverso aspectu considerant. Nam primo dubitari potest, extet ne lex, & promulgata sit. Deinde, posita existentia legis, dubium oriri valet, an

sub lege comprehendatur casus hic particularis? Tertio, certus de lege dubitare valet, iusta ne sit res præcepta, utilis, vel necessaria ad finem intentum? Quarto dubitare quis potest de legitima legislatoris potestate. Quinto occurrere dubium potest, utrum adimpleveris nec ne legem iustam, & a legitimo superiore latam? Tandem dubitare valet, utrum lex inceperit obligare, vel an transeerit observantiæ tempus?

II. Quæst. I. *Qui dubitat, existat ne lex, an secus, liber ne a lege est?* Resp. Intrepide adfirmant Probabilistæ, dubitantem de legum existentia ab observanda lege liberum esse; idque probabilius esse definit P. Dominicus Viva *Tom. I. de leg. quæst. iv. art. 4. num. 2. contra*, inquit, *Probabilioristas*. Quod ut evincant, loco primi principii constituunt regulam illam iuris: *In dubio melior est conditio possidentis*. Quoniam (inquiunt Salmanticenses *tract. xi. cap. ii. punct. 6. num. seq.*) possessio novus titulus est ad rem quam non habet alia pars quæ non possidet: & cum cetera sint paria, & pro utraque parte dubium detur, illius partis quæ possidet, proculdubio melior est conditio. Ob hanc enim rationem in materia iustitiæ omnes afferunt meliorem esse conditionem possidentis in dubio: quia, cum dubium sit circa utramque partem, illa pro qua stat possessio, novum titulum habet, quo caret altera pars quæ possessione caret. Laudant pro hac opinione plures Probabilistas. Ex hac doctrina inferunt communem inter Probabilistas opinionem, dubitantem nempe, utrum lex existat nec ne, liberum a lege esse: quia subditus tum possidet suam libertatem, quam se habere certus est.

III. Exscriptam doctrinam Salmanticensium, penes Probabilistas communem, ultro admittere nunc volo, & aio, in quacumque materia, sive iustitiæ, sive aliarum virtutum, meliorem esse possidentis conditionem. Verum ex hoc principio ineluctabili argumentatione urgeo Probabilistas. Si in materia iustitiæ evidens non esset, sed dubia agri possessio, quid tum? An allegari dicta regula posset. *Melior est conditio possidentis?* Nemo id asseruerit. Certa ergo, & extra disputationem sit oportet agri possessio, ut Petrus citra dubium possessor contra Paulum, qui æquali iure ac Petrus potitur in agrum, super quo lis pendet, perseverare in agri possessione valeat. Ostendant nobis Probabilistæ, subditos evidentem possidere libertatem adversus leges naturales, divinas, huma-

naſque. Aqua hic hæret; & Probabiliftæ veluti piſces obmutefcunt. Siquidem homines ratione præditi ſubditi naſcuntur legibus naturalibus, Chriſtiani legibus divinis, cives legibus civilibus. Certo ſciunt homines, ſe libertatem habere. At quinam iudex defini- vit, in dubio legis extantis homines eviden- ter poſſidere libertatem contra legem? Ad- firmant probabiliftæ, negant Probabilioriſtæ. Dubia itaque poſſeſſio eſt. Perperam ergo Probabiliftæ obtrudunt poſſeſſionem liber- tatis adverſus leges. Immo, cum priores ho- minibus leges ſint, leges poſſident adverſus hominum libertatem. *Loc. cit. & Tom. I. Hiſt. Probabilismi & Rigoriſmi* fuſo calamo palam feci, hanc probabilifticam doctrinam infeſtam eſſe non conſcientiæ modo, verum etiam Principibus, & ſocietatis tranquillitati. Quid quod vel ipſi Probabiliftæ ſemetipſos propriis antilogiis conſciunt? Quando dubi- tatur, lex Principis iuſta ne ſit, an iniuſta, in favorem Principis præſumendum eſſe, vel ipſi concedant. Porro perinde eſt dubitare, exiſtat ne lex, an ſecus; & an iuſta, vel iniuſta ſit. Lex enim iniuſta, lex non eſt. Ergo quoties dubito, iuſta ne lex ſit, dubito, exiſtat ne, an ſecus lex. Verum, ut dixi, adſum agerem, ſi fuſius hac de quæſtione ſermonem protraherem.

IV. Quæſt. II. *Qui certus de lege, dubitat vero, an hoc in particulari ſubiectus ſit legis obſervantiæ, exemptus ne a lege eſt?* Reſp. Mutuo bellum gerunt Probabiliftæ ſuper hac quæſtione. Qui laxiora ſequuntur, defendunt ſententiam adfirmantem. *Ex quibus ſequitur* (inquit P. Dominicus Viva) *non obligare legem, ſi dubitetur de eius ſenſu, an ſcilicet hunc caſum comprehendat.* Eandem opinionem defendit Salas *qu. XXI. tract. VIII. diſp. unic. ſect. XXV. art. 3.* quia lex impro- priiſſime poſſidere dicitur: nec improbableem reputat Tapia *Lib. IV. quæſt. xv. art. 3.*

V. Oppositam opinionem, ut probabilior- em, defendunt Salmanticenſes *loc. cit. num. 112.* quia, cum certus ſis de lege, & dubites, an tenearis hoc in caſu illam ſervare, lex poſſidet, & præcedit rationes dubitandi: ergo melior erit conditio poſſidentis. Quem- admodum, ſi quis certus eſt de debito, dubi- tatque de ſolutione, tenetur ſolvere: quia creditor poſſidet ius certum quod amittere haud debet ob debitoris dubitationes.

VI. P. Claudius La-Croix *Lib. I. de leg. n. 589. qu. lxxxvi.* cenſum textit opinionum Probabiliftarum mutuo pugnantium; & de more lectorum arbitrio eaſdem porrigit, ut favore *Probabilismi*, quæ ſibi magis arriſe-

rint, illas eligant. Titulus eius *catalogi* hic eſt: *Quid dicendum ſit in variis dubiis cir- ca leges?* Audi eiufdem reſponſa, quæ paucis perſtringam totidem fere verbis fide ſumma: quidquid fabulenter plus iuſto probabilifticæ doctrinæ amatores nonnulli.

VII. In dubio, an ſit nec ne lex, præſumi poteſt non eſſe: quia poſſeſſio ſtat pro liber- tate. Hæc opinio, ut falſa, reieſta iam eſt.

VIII. In dubio, an ſit promulgata, docet *Dicaſtillo* præſumi debere, quod non: quia promulgatio eſt aliquid facti, quod non præ- ſumitur. Hæc opinio falſa eſt. Promulgatio conſequitur legem. Ergo certus de lege, niſi habeat evidentes, aut ſaltem probabiliores rationes, oppoſitum evincentés, præſumat neceſſum eſt legis promulgationem. Advertit tamen, quod, ſi lex uſu recepta ſit, pro- mulgationem præceſſiſſe præſumendum eſt. Neceſſaria ſane admonitio.

IX. In dubio, an lex uſu recepta nec ne ſit, *Bonacina, Sanchez, &* alii dicunt, præ- ſumi debere, eam receptam eſſe. E contra- rio *Azor, Salas, Dicaſtillo* negant. Videtur tamen eſſe diſtinguendum: nam, ſi ſit talis lex, ad cuius obligationem legislator prære- quirat acceptationem populi, probabilior vide- tur ſecunda ſententia; ſi autem lex non in- digeat acceptatione populi, prima videtur præferenda. *Videri poteſt Moya tract. vi. diſp. I. quæſt. I. num. 14. & 15.* Opus Moyæ ab Eccleſia damnatum eſt.

X. Ut colligas, P. Moyam eidem, ac P. La-Croix, methodo inſiſtere, en quid ſcribat Moya ille, ad quem te remittit. Inquit e- nim *loc. cit.*, „Si vero dubium eſſet, an lex „ ſufficienter iam promulgata, congruoque „ tempore elapſo a maiori parte communita- „ tis recepta fuiſſet; locum habere poſſet „ *Caramuelis opinio ante decretum Alexan- „ dri VII.* in ſententia exigente acceptatio- „ nem a maiori parte communitatis, ut va- „ lida ſit lex: nam in hoc dubio legem non „ obligare in conſcientia, ſi pœnalis ſit, „ tradunt *Azor, & Salas*, quorum opinionem „ probabilem eſſe propter eorum auctoritatem, „ & rationem dicit *Illuſtris.* ac Reverend. „ *Mag. Tapia* Archiepiſ. . . . Hiſp. cui con- „ ſentiunt *Diana, Elcobar.* . . . Præpoſitus. „ Nam in dubio, an lex fuerit uſu rece- „ pta, præſumendum eſt non eſſe: eo quod „ in pœnis mitior pars ſit eligenda.“

XI. Vides, qua exquisita arte introducta ſit damnata *Caramuelis* doctrina? Deinde ipſe absolute ſententiam firmat, dum dicit, *Nam in dubio &c.* Immo ſequenti *num. 15.* citato ſic pergit, „Et absolute loquendo id proba- bile

bile putant alii, quibus adhæret Magiſter „ Serra. “ Totum opus Moyæ confarcina- tum eſt ex laxioribus moraliftarum opinio- nibus; idcirco ab Eccleſia damnatum. Et ad- talem magiſtrum paſſim te remittit *P. Clau- dius La-Croix, Serra, La Cruz, Zanardi*, quorum opiniones laxas paſſim tranſcribit *P. Moya, Dominicani* ſunt. At ego æque Do- minicanorum, ac exterorum falſas improbo opiniones, ut omnibus iuſtis rerum æſtimatoribus compertum ſit exploratumque, me, non partium, non ſimulatis, ſed proſpiciendi Chriſtianorum ſaluti ſtudio hæc ſcribere. Quid enim dementius, quam ob vanam futilem- que quorundam domeſticorum Scriptorum exiſtimationem defendendam errores fucare, moralemque Chriſtianam corrumpere? Satis conſulimus Scriptorum exiſtimationi, & pietati, ſi dicamus bona fide pioque zelo er- raſſe, dum opiniones falſas quas ipſi veras credebant, proſligamus. Qui quamlibet domeſticorum opinionem ab errore immuhem propugnare contendunt, ne inſtituti ſplen- dor tantillum obtenebreſcat, in magno, mea quidem ſententia, verſantur errore. Sed de hoc plura in loco. Regrediamur ad *P. La-Croix*.

XII. Sic ergo perſequitur ſuum cenſum. In dubio, an conſuetudo ſit inducta ex devo- tione, an ex animo ſe obligandi, putant *Azor, & Regina!* præſumendum eſſe, quod inducta ſit ex animo ſe obligandi. Contra *Diana, Paſqualigus*, aliique multi cum *Sua- rez* probabilius dicunt, præſumendum eſſe, quod ſit inducta ex devotione tantum, ſicque non obliget ſub peccato.

XIII. In dubio, an legem ferens ſit legiti- mus ſuperior, v. g. an legitime ſit electus nec ne, *Sanchez* dicit, ſubditum teneri obe- dire. Contra *Mendo*, aliique docent, non teneri. *Oviedus* probabilius ſic diſtinguit. Si ſuperior habeat poſſeſſionem ſui officii, ſub- ditus tenetur obedire; contra, ſi nullam officii poſſeſſionem acceperit, ſubditus poterit non obedire.

XIV. In dubio an ſuperior poteſtatem ha- beat hoc imperandi; aut hoc, quod imperat, poteſtatem iplius excedat, *Diana, Oviedo*, aliique apud *Mendo* defendunt, ut *probabile*, ſubditum non teneri obedire; ſed *Sanchez* late oſtendit oppoſitum.

XV. In dubio de iuſtitia legis, aliqui apud *Dianam* cum *Dicaſtillo* dicunt, probabile eſſe quod ſubditus non teneatur obedire. Sed *Oviedo* dicit, oppoſitum ſibi eſſe certum.

XVI. In dubio, an lex contineat præce- ptum, vel tantum conſilium, aut exhorta-

tionem, dicendum eſt poſterior, uti notant *Sanchez, &* alii. Similiter in dubio, an lex obliget ſub mortali, aut ſub veniali tan- tum, tenendum eſt obligare ſub veniali tan- tum, quia libertas eſt in poſſeſſore: probatque fuſe *Gobat*, leges omnes humanas, itemque divinas benigne interpretandas. Hinc ſententiam noſtram tenent *Navarrus, San- chez, Diana* contra *Laymanum, &* alios apud eundem *Dianam*. Apud *Dianam* legit *La-Croix*, apud *Dianam* *P. Viva*. Opera *Dianæ* ſunt omnium mercium officinæ, licet damna- tis propoſitionibus ſcateant. Et Auctor iſte paſſim ut magiſter laudatur. Sed pergit *P. La-Croix*.

XVII. In dubio, an ſit, vel non ſit cauſa ſufficiens excuſans a lege, *Salas* putat, non eſſe obligationem, ſi lex ſit moleſta: quia favendum eſt libertati, quantum poſſimus. *Num. 598.* quod *Dicaſtillo* dicit non eſſe im- probable. Vin' benigniora? At nos hæc appellamus omnium laxitatum fontem. Sed, ſubdit Auctor noſter, alii oppoſitum tenent.

XVIII. Hæc pauca delibaſſe ſufficiat, plu- ribus omiſſis. Hæc methodus probabiliftica, quam pyrrhonicam vocare ſoleo, in chriſtiana exponenda Theologia mihi ſummopere ſemper diſplicuit. Nam vi *Probabilismi* omnes recentiorum opiniones probabiles ſunt, licet oppoſitæ: quoniam nullam, ut falſam, aut im- probablem, Auctor explodit. Lectorum de- lectui omnes porrigit. Quid iuvat, quod in- terdum dicat, hanc eſſe probabiliorē, alte- ram minus probabilem; cum apud ipſum ſe- cura ſit opinio minus probabilis regula con- ſcientiæ? Si in hac methodo exagitanda fal- limur, ceteri iudicent. Iudicia noſtra leges non ſunt, quæ obligationis vim imponant. Immo omnia quæ ſcribimus, ſapientum iudicio ex animi ſententia ſupponimus. Quod aliqui inſclamaturi ſint, nos invidia aut ſimul- tate percitos adverſus vel Auctorem, vel In- ſtitutum hæc ſcribere, nihili pendimus. Deus eſt qui iudicat, non homo. Auctores omnes, eorumque Inſtituta colimus; & ea reſellimus quæ Chriſtianorum æternæ ſaluti officere exiſtimamus. Si quis ſuſpicetur, nos minus ſincere repræſentariſſe, cenſum opinionum, con- textum a *P. La Croix*, eius opus omnibus patens legat. Utinam, quemadmodum ab in- videntia, & ſimilitate, ita ab errore im- munes inveniremur. Erroribus, deceptionibus, illuſionibus nos obnoxios eſſe ulcro ſate- mur. Verum, ne aliis errandi occaſionem præbeamus, illos admonemus, ne noſtra abſque examine amplectantur: illoſque roga- mus, & obteſtamur, ut, ſi quid minus re- ſtum,

sum, minus pietati consonum, aut plus iusto rigidum offenderint, velint illud non modo respicere, sed refellere, & profligare; & universam christianam Rempublicam admonere, me deceptum fuisse. At inquit: Quid opus erat rescribere centonem opinionum quas concessit P. La-Croix? Ut compertum lectoribus facerem, qualis sit methodus probabilistica, quæ super eadem omnino actione duas, & quidem directe oppositas, vias eundi ad cælum patefacit. Idcirco admonendos necessario existimo, ut hac methodo, & doctrina abstineant, cautiue sint in legendis similibus libris.

CAPUT VIII.

An subeundæ mortis, aut gravis damni periculum ab observanda lege eximat?

I. Super exposita quæstione varia sunt Auditorum placita. Plures defendunt, omnem legem iustam, sive divinam, sive humanam, semper obligare; etiam si aliquod grave damnum, immo mors ipsa subeunda esset. Quam sententiam acriter defendunt Caietanus, Durandus, & alii. Altera sententia sustinet, nec humanam, nec divinam legem obstringere, quando foret gravis damni famæ, amissionis bonorum, aut mortis oppetendæ periculum. Utraque sententia per extrema graditur.

II. Ut quæ veritati propinqua existimo, in medium promam, nonnulla certa præmittam opus est. Quæ sua natura intrinsecus mala sunt, lege naturali, & divina prohibita, ut mentiri, fornicari, peierare, blasphemare, & id genus similia, obligant semper, & in omni circumstantia, etiam cum vitæ periculo: malum enim numquam perpetrandum est. Quando res præcepta natura sua mala non est, sed ideo mala evadit, quia prohibita; absolute cum vitæ iactura, aut gravis detrimenti periculo non obligat. Ideo præcepta non comedendi carnes die veneris, ieiuniorum, festorumque observatio, & similia non urgent; si eorundem observantia mortem, aut grave detrimentum inferret. Tum vero mandata ista cum vitæ periculo obligant, quando eorum observantia bono communi necessaria est. Comestura carnis die veneris cedit in religionis christianæ corruptionem, & scandalum: tum cum mortis periculo servandum præceptum est. Quando autem eiusmodi legum observatio sit necne bono communi necessaria, regula consti-

tui generalis nequit; sed ex circumstantiarum varietate colligi id debet, prudentumque iudicio definiri. Quibus positus.

III. Lex humana, sive ecclesiastica, sive civilis, absolute non obligat cum vitæ, aut infamæ, aut bonorum amissionis periculo. Quoniam eiusmodi leges præcipere ea nequeunt quæ iuri naturæ obsunt. Iure autem naturæ homines tenentur absolute propriam servare vitam, famam &c. Ergo eiusmodi leges non obstringunt, dum talia mala imminent. Contingere vero circumstantiæ possunt in quibus, ut dictum est, etiam istæ leges cum vitæ discrimine urgeant; ut quando illarum transgressio graviter bonum commune læderet. Legislatores enim humani potestate præditi sunt ea imperandi quæ necessaria ad bonum commune Reipublicæ iudicantur. Iubent Principes subditis excubias agere, dum obsidetur civitas, portam civitatis custodire. Parere subditi debent, licet vitæ periculum imminet. Gravitante lue in civitate, Parochi ex officio inservire ægrotis astringuntur. Non sufficiunt isti, aut iniquitate sua implere officia propria negligunt: iubet Episcopus Sacerdotibus, qui vi officii non sunt huic ministerio subiecti, ut ægrotis assistant: cum vitæ periculo parere superiori debent omnes, & singuli, quibus superior præcepit. Quoniam, cum sint omnes absolute exempti, non est maior ratio cur iste potius quam ille subiectus Prælati imperio sit. Omnes ergo in hoc casu & singuli obedire astringuntur. Alioquin, si singuli dicere possent: Cur ego, & non ille? iam nemini imperare Episcopus valeret. Ratio obvia est. Legislatores humani ea præcipere iure valent quæ bono communi aut Reipublicæ, aut religionis expedire cognoscunt. Dictarum legum observatio expedit, immo necessaria est bono communi tum Reipublicæ, tum religionis. Ergo pareant in his eventibus subditi legibus eiusmodi oportet. Hæc sententia communis.

IV. Dictum hætenus est, quid vi præcepti superioris præstare teneantur illi qui liberi ab omni officio, vel dignitate sunt. Nunc, quid agere ex caritatis lege possint, explicare debemus. Convenit penes omnes, quemlibet posse caritatis, & cuiuscumque virtutis amore exponere propriam vitam mortis periculo. Potest quilibet Sacerdos, & Christianus lue infectis servare: potest quisque castitatis amore abstinere a matrimonio necessario vitæ servandæ: ex amore pudicitiae, seu castitatis negligere verendorum curationem: licite vales donare in naufragio tabulam fra-

tri,

tri, & omittere tui defensionem: denique cuiuscumque virtutis studio succensus potes, ut dixi, tuam vitam mortis periculo exponere; ut docet S. Thomas in IV. dist. XXVIII. quæst. II. art. IV.

V. Ipsæ leges, tum divinæ, tum naturales, suas habent exceptiones, in quibus observantia obligationem suspendunt. Lex naturalis furtum vetat; at excipit necessitatis extremæ casum: vetat homicidium eadem lex; excepta necessaria defensione ab iniusto aggressore. Secreti custodia est de iure naturæ: at, quoties silentium grave detrimentum inferret Reipublicæ, naturæ lex oppositum præcipit. Plura iussit Dominus in lege veteri, quorum observantia non urgebat, periculo mortis imminente. David sanctus, ut mortem vitaret, prohibitos divina lege propositionis panes manducavit. Fortitudo Machabæorum præliandi in sabbato ob vitæ defensionem laudatur; licet præliari tali die vetitum esset.

VI. Duo adversus ea quæ hætenus dicta sunt, opponunt illi qui contendunt, absolute leges humanas cum mortis periculo obligare. Moniales, etiam servandæ vitæ causa, nequeunt e clausura egredi. Carthusiani cum mortis periculo abstinere a carnibus debent. Respond. Neutra oppositio quidpiam facessit negotii. Non prior. Nam lex ipsa excipit tres eventus, in quibus ob mortis periculum egredi e monasterio Sanctimonialis valent. Primus est incendium, inundatio, hostium incurio. Alter est lepra, seu alius morbus qui ceteras moniales inficeret. Tertius est nestis. Quos casus excepit S. Pius V. in Bulla quæ incipit *Decorati honestati*. Tres alios casus iniecit consuetudo, accedente proprii Prælati approbatione. Primus, quando transferenda Monialis est ad aliud monasterium, ut illud regat, vel observantiam regularem introducat. Alter, quando in proprio monasterio corripi nequit de perpetrato delicto. Tertius est, quando alio monasterium transferri debet. En quomodo leges istæ temperarunt obligationem ad evitandum mortis periculum. At quid, si medicorum iudicio definiretur quod Monialis graviter ægrotans sanitatem recuperatura esset e clausura translata? Primum hoc medicorum iudicium fallax est. Ceterum iure legislatores prohibere, Moniales ob hanc causam egredi e clausura, ut tollerent occasionem plurium egressuum. Idcirco ad hæc evitanda absurda quæ summopere noxia essent bono communi tam sancti Instituti clausura reputata fuit huic bono com-

muni necessaria, quæ prævalere debeat huic aut alterius Monialis vitæ, admissa etiam hypothesi valde rara, quod egressus sanitatem restitueret.

VII. Carthusiani, destituti omni cibo, ne fame perirent, carnibus vesci tenerentur; etiam si peculiari voto ab eorumdem esu abstinere deberent. Dum vero alii cibi præsto sunt, abstinere a carnibus debent, etiam si (quod raro accidit) mors subeunda foret. Quoniam lex illa de perpetua abstinentia a carnibus tantum splendoris affert sacro illi divinoque Instituto, ut, etiam in casu mortis, huius aut illius Religiosi vitæ præferendum sit bonum commune. Plura hæc de re Theologi disputant, quæ utpote non necessaria, prætereo.

CAPUT IX.

De voluntate, seu intentione necessaria ad implendam legem.

I. Præcepta legis, alia sunt negativa, alia positiva: illa per cessationem ab opere vetito, *non furaberis, non mœchaberis* &c. hæc per executionem operis, seu per actus positivos implentur. Duplex distinguitur voluntatis actus in lege positiva implenda. Alter intentionis, quo voluntas intendit præceptum implere; alter imperatus, quo res præcepta executioni demandatur. Intentio implendi præceptum necessaria est: quia actus quo lex impletur, humanus, seu deliberatus sit oportet. Ut autem actus eiusmodi sit, ab intentione agendi procedere debet. Quamobrem qui audiret Missam, qui officium persolveret, omni intentione sublata exequendi rem præceptam, minime debito suo satisfaceret.

II. Heinc infertur, præcepta negativa non furandi, non mœchandi, impleri posse absque intentione, & libertate. Quare, si quis etiam coacte non furetur, non mentiat, non fornicetur, præcepta implet. Contra; cum præcepta positiva exigunt pro observantia positivos actus humanos, necessum est ut hi deliberati sint: & qui coacte exequeretur actus a præcepto positivo iustos, minime præceptum implet.

III. Advertas tamen velim, aliam esse intentionem, qua intenditur præcepti observantia; aliam, qua intenditur executio rei præceptæ. Rursus alia est intentio expressa, alia intentio interpretativa. Quibus constitutis, sequentibus quæstiunculis, quod proposui, resolvitur.

IV.

IV. Quæst. I. *Necessaria ne est aliqua intentio vel expressa, aut virtualis adimplendi præceptum; vel sufficit intentio ponendi rem præceptam?* Resp. Convenit penes omnes, non requiri intentionem expressam adimplendæ legis. Idque conceptis verbis docet S. Thomas 2. 2. quæst. civ. art. 3. ad 2. *Licet actus virtutis cadat sub præcepto, potest tamen aliquis implere actum virtutis, non attendens ad rationem præcepti.* Quod ad intentionem interpretativam attinet, disputant in utramque partem Theologi. Quam intentionem interpretativam considerant sub duplici aspectu. Primam appellant negativam: puta, dum quis attente Missam audit præceptum ignorans; hunc satisfacere præcepto communiter docent Auctores: quia virtualiter ad est voluntas illud implendi. Alteram positivam vocant, ut dum quis, sciens esse legem, positivam intentionem eliceret non adimplendi legem medio actu quo alioquin lex impletur. Quæ sententia elarius hoc pacto exponitur. Deliberate audis Missam die festo, deliberate recitas officium divinum; at simul elicis actum quo intendis non adimplere præceptum. Theologi plures hunc non implere præceptum asserunt: Quoniam, inquiunt, necessaria est intentio, saltem virtualis, & interpretativa satisfaciendi præcepto. Porro ille qui expresse deliberaret se nolle recitare, hanc intentionem interpretativam non haberet. Ergo non satisfaceret præcepto. Idque confirmant, quod auditio Sacri in die festo, recitatio officii divini, non modo religionis, sed obedientiæ etiam officia sunt. Necessaria ergo voluntas est, qua superiori obediatur. Exemplum rem confirmat. Debes ex iustitia Petro centum; quam summam ex liberalitate eidem donas: astringeris postea solvere debitum ex iustitia.

V. Opposita sententia ait, hunc satisfacere præcepto audiendi Sacri, persolvendi divini officii, qui deliberate audis Missam, recitans officium, expressam voluntatem habere non satisfaciendi præcepto. Fatentur tamen hunc peccare, si in voluntate perseveraret non adimplendi præceptum toto tempore apto ad præceptum exequendum: non quod violet præceptum audiendi Sacrum, recitandi officium, ieiunandi &c. sed quia præceptum naturale, quo hæc voluntas non implendi præcepti vetatur, infringit. Itaque si toto illo die quo præceptum urget audiendi Sacri, persolvendi officii &c. quis velit, Missa audita, officio persoluto, ieiunio peracto, his actibus implere præceptum, re ipsa implet; nec tenetur aliud recitare officium; aliam

illo die audire Missam. Si tamen tempore congruo pro observantia præcepti non recordaretur voluntatis contrariæ, non peccaret. Quoniam, inquiunt Theologi isti, lex iubet rem exequendam, videlicet Sacrum audire, officium persolvere; secus animum implendi præcepti. Et quoties res præcepta ponitur, habetur obedientia materialis sufficiens ad evitandum peccatum. Hanc sententiam defendunt Salmanticenses tract. xi. cap. ii. punct. 8. num. 145. & pro eadem laudant Casp. Palaum, Suarez, Valentiam, Sanchez, Lessium, Bonacinam, Aragonium, & alios.

VI. Hanc disputationem reiicio inter illas quas vanas & frivolas appello. Nam, excepto casu quo vir scrupulis exagitatus advertens, seu timens cum debita attentione se non implere debitum suum in recitando officio, audiendo sacro, deliberaret se nolle hoc actu satisfacere præcepto, sed aliud audire Sacrum, iterumque recitare officium constitueret: excepto, inquam, hoc casu, in quo quid sit agendum, in regulis pro evitandis scrupulis dictum est, quæstio proposita verbis ludit, & occasionem vitiligandi arripit. Nam quis ratione præditus præfatos hos duos pugnantes actus eliciet? Quis tam stultus, ut velit peccatum committere, dum actum virtutis exercet? Nam qui constituit se nolle hac auditione Missæ, hac recitatione officii implere præceptum, vel deliberat aliam audire Missam, aliud recitare officium, vel definit se reapse nolle toto illo die adimplere præceptum, licet deliberate rem præceptam ponat. Ego in primo casu non modo permetterem, & obligatum declararem (nisi aliqua obstarat scrupuli alicuius circumstantia) ad audiendum aliud Sacrum, recitandum aliud officium; sed in pœnam sui otiosi actus tertiam Missam audiendam, tertium officium recitandum (ut ita dicam) imponerem. In secundo casu hominem reiicerem, ut dementem, tanquam qui vellet peccare, ut peccaret: nam rem præceptam attente & diligenter exequitur, urgente præcepto: & præceptum implere recusat? Delirium hoc mihi apparet. Sed inquis: Si re ipsa similis reperiretur stultus, quid sententiæ ferres in ipsum? Ad aliam audiendam Missam, ad aliud recitandum officium obligarem, ut peccati pœnam lueret.

VII. Quæst. II. *Ut quis satisfaciat legi, debet ne finem legis intendere?* Resp. finis legis alius intrinsecus, & est ipsa res præcepta; alius extrinsecus, & est id in quod legislator rem præscriptam dirigit. Sine primo consistere res præcepta nequit. Absque posteriori

CAPUT X.

De pluribus præceptis eodem actu implendis; & de impedimentis quæ aut apponuntur, aut non removentur, ne lex impleatur.

I. Quæst. I. *Impleri ne uno actu plura præcepta valent?* Resp. Primum omnium excipienda sunt iustitiæ mandata.

Nam certum est te non posse uno actu implere præceptum solvendi centum aureos ex contractu, & restituendi centum aureos ex bitos ex furto. Certum quoque est plura præcepta eodem die occurrentia, quæque super eandem materiam cadunt, unico posse impleri actu. Sic eadem Missæ auditione satisfacis præcepto diei dominicæ, & præcepto alterius Sancti eodem die recurrentis. Eodem ieiunio satisfacis præcepto quatuor temporum, & præcepto quadragesimali. Sacerdos Beneficiarius una officii divini recitatione satisfacit & ordinis & beneficii mandatis; & sic de aliis similibus. Hæc omnia communia sunt, & certa.

II. Quando autem præceptum superveniens cadit super eundem actum, tum legislatoris intentio examinanda est. Nam superior potest abique dubio aliquod præceptum imponere peculiari, & distincto actu implendum. Et re ipsa quando superiores aliquod præceptum imponunt ex novo, & singulari aliquo rationis momento, tunc distincto & singulari actu implendum est. Edidisti votum ieiunandi. Confessarius tibi in culparum pœnitentiam ieiunium imponit. Advenit præceptum ecclesiasticum ieiunandi. Tria ieiunia necessaria sunt. Si confessarius iubet ut Missam ter in hebdomada audias, non potes inter hos actus numerare auditionem Sacri diei festi, nisi Confessarius id exprimat. Contra, si Confessarius iubeat ut per mensem audias Missam singulis diebus, tum comprehenduntur etiam dies festi.

III. Quæst. II. *Satisfieri ne potest eodem tempore diversis præceptis?* Resp. Quando præcepta eodem recidunt, communis Theologorum sententia affirmat. Vales igitur eodem tempore audire Missam, & persolvere horas canonicas, vel pœnitentiam a Confessario impositam agere: quoniam hæc duo præcepta eundem finem habent; nec attentio ad divinum officium impedit attentionem ad Missam. Quid, si Confessarius pro pœnitentia præscriberet tres Missas audiendas? Posses ne eodem tempore omnes audire? Adfirmat P. Sanchez Lib. I. cap. xiv. n. ii. cui

R non

substantia rei præceptæ reperiri valet. Igitur, ut quis satisfaciat præcepto, intendat necessarium est finem intrinsecum præcepti; ut ex dictis patet. Finis autem extrinsecus legis absolute non cadit sub lege: idcirco qui ponit rem præceptam, satisfacit præcepto, tametsi non intendat finem illum in quem legislator rem præscriptam dirigit. Excipe casum in quo legislator finem suum expresse præscriberet intendendum a subdito. Sed tum finis extrinsecus indueret conditionem rei præceptæ; ut quando Prælati præscribunt ieiunia, preces, sacrificia ad averterendam calamitatem; tum obstringuntur subditi se se conformare ad voluntatem superioris.

VIII. Quæst. III. *Impleri ne præceptum valet actu vitioso?* Resp. Salmanticenses tract. xi. cap. ii. punct. 8. num. 147. sententiam adfirmantem defendunt, nulla adiecta distinctione: inquiunt enim: *Qui audit Missam animo videndi mulierem, vere apponit actum secundum substantiam: ergo implet præceptum. Ita communiter moderni contra nonnullos antiquos.*

IX. Videamus, utrum nonnulli isti antiqui melius sentiant quam multi moderni. Non modo nonnulli, sed tota veneranda antiquitatis corona detestatur præfatum opinionem. Quod ut perspicue declarem, distinguenda est circumstantia quæ substantiam actus præcepti inficit, a circumstantia quæ actum præceptum comitatur, & personam operantem, non officium executionis, poluit. Audit quis devote, & attente Sacrum: circumstat inanis gloriæ fumus: difrahitur ad videnda objecta vana. Hæc venialia peccata non inficiunt substantiam actus ex motivo, seu fine religionis præstiti. At si quis ad Ecclesiam auditurus Sacrum animo aspiciendi mulierem accedat, finis iste corrumpit substantiam actus, quo implendum præceptum est. Finis quippe intrinsecus audiendi Sacri est religiosum obsequium Deo præstandum. Qui animo videndæ amariæ ad Sacrum audiendum pergit, non religionis officium, sed libidinis flagitium exercet. Hæc est antiquorum doctrina, opposita modernorum opinioni, quæ nulla gaudet probabilitate. Confule quæ dixi in explicatione præcepti audiendi Sacri.

non repugnant Ledefma, & Salmanticenses tr. xi. cap. ii. punct. 9. num. 153. Sed hæc opinio mihi improbabilis omnino est, quia legem circumvenit, immo eam deludit. Confessarius qui tres audiendas Missas præscribit, maiorem se imponere poenitentiam intendit quam si unam, aut duas iuberet. Porro tres Missas eodem tempore audire non est maior poenitentia quam unicam audire. Nemini Christianorum, lumine naturali iudicanti, hæc casuistica opinio in mentem veniret. Vix ego confulerem absque peculiari necessitate ut quis eodem tempore & Missam die festo audiret, & horas canonicas persolveret. Contrariam sententiam, utpote communem, non improbo. At qui tam severa œconomia tributa Deo debita solvunt, nescio quo animo divitiis misericordiae divinæ copiosas sperare valeant. Die festo non satisfacit quis præcepto audiendæ Missæ, dum sua confitentur peccata.

IV. Alteram casuisticam opinionem, quam docent Baunius, Escobar, Bonacina, & Leander a SS. Sacramento, te videlicet posse plures Missæ partes simul audire a diversis Sacerdotibus, ab uno usque ad consecrationem, ab altero usque ad finem, & præcepto satisfacere, damnavit Alexander VII. Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro qui duas eius partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit. Hinc collige eo plures recentiores Theologiam casuisticam dirigere, ut vim legum extenuent zelo minuendi peccata. At numquam abundantius peccatorum torrens inundavit Christianismum quam post inventam Theologiam probabilisticam.

V. Quæst. III. Peccat ne qui impedimentum apponit, ut a lege implenda liber sit? E. g. voluntarie infirmitatem contrahis eo animo, ut a ieiunio liber sis, aut ab alio præcepto. Respondent Salmanticenses tract. xi. cap. ii. punct. 9. num. 164. his verbis. „ Satis tamen „ est probabilis, & ab intrinseco forte pro- „ babilior sententia negans in tali casu pec- „ care: quia eo ipso quod aliquis extrahatur ab obligatione legis, seu lex illum non „ obliget (sive hoc bona fide, sive mala intentione, sive licite, sive illicite factum „ sit) est incapax delinquendi in effectu contra talem legem: ergo, ex quocumque motivo ponat impedimentum, quod ipsum „ extrahit ab obligatione ieiunii, non peccat „ contra ieiunii præceptum; sed utitur iure suo, quo potest exonerari a lege, & ex- „ trahi ab obligatione illius. “ Pro hac sententia laudant utrosque Sanchez, Fillucium,

Azorium, Fagundez, Villalobos, Salmanticenses Scholasticos tract. xiii. de peccatis dub. 6. num. 103.

VI. Hæc opinio non modo intrinseca nec probabilior, nec probabilis est; sed lædit sensum communem. Qui impedimentum apponit, ne legem servet, eodem tempore simul animum habet non servandi legem: idcirco enim, ut fatetur contraria sententia, impedimentum adicit, coque animo, ne legem servet. At qui animum habet non servandi legem, contra legem peccat. Respondent arguti adversarii, hunc non habere animum non servandi legem, sed animum liberandi, & subducendi se legis observationi. Callida sane & versuta cavillatio. Ecce studet se a legis obligatione extrahere, nisi eo animo ne legem servet? Si Christiani bono præditi sensu, similes audirent argutationes, scandalum perferrent. Et tamen eiusmodi ratiocinia per totam recurrunt Theologiam casuisticam. Peccant ergo dubio procul omnes contra præcepta quorum observationem declinare impedimentorum appositione student. Quoniam lex quæ officium imperat, simul vetat id omne quod cum eodem pugnat, atque adeo impedimenti appositionem. Alioquin ludicra lex esset.

VII. Quæst. IV. Peccant ne contra præceptum qui impedimenta non remouent, dum sine gravi damno possunt? Respondeo. Sententia adfirmans vera est: & opposita falsa, nulla fruens probabilitate. Quandoquidem legislator, qui finem imperat, simul media ad finem necessaria præscribit. At non adicere impedimenta, aut eadem removere, cum facultas adfit, media sunt necessaria ad finem. Ergo præstanda sunt ab eo qui sincere vult legis observationem. Peccant ergo ii omnes, & quidem fraudulentè, qui pila ludunt, qui fornicantur, ne defatigati ieiunent: qui inebriantur, ne Missam audiant, aut horas canonicas persolvant: peccant, inquam, contra præcepta ieiunandi, audiendi Sacri, recitandi officium.

VIII. Quæst. V. Qui non potest totum implere opus præceptum, astringitur ne partem quam potest exequi? Resp. Sententiam adfirmantem fuso calamo demonstravimus in opere inscripto La Quaresima Appellante. Quare paucis nunc rem expediemus. Quando dividuum est præceptum, semper qui non valet totum, implere quam potest partem debet. Tum autem dividuum præceptum dicitur, cum singulæ partes sigillatim acceptæ fini a legislatore præstituto conducunt. Sic, quia in qualibet horarum canonicarum res-

citatione, in unica comestura, aut in sola abstinentia a carnibus relucet finis præceptorum ieiunii, & horarum canonicarum; ideo qui nequit totum officium, partem persolvere, qui nequit & unicam comesturam, & abstinentiam a carnibus servare, alterutram quam valet partem exequi debet. Quapropter iure sequentem propositionem damnavit Innocentius XI. Qui non potest recitare matutinum & laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur: quia maior pars trahit ad se minorem. Futile est quod obiciunt, accessorium sequi principale, quando ambo sunt dividua. Tum valet dicta regula, quando ambo individua sunt, sine a lege intento spectato.

IX. Quæst. VI. Quando duo occurrunt præcepta quæ simul servari nequeunt, quid agendum? Resp. Conferenda invicem præcepta

sunt, & quod gravius est, atque præstantius, præferri inferiori debet. Præceptum naturale voluntario, voluntarium divinum humano, humanum canonicum civili, & mandatum supremi Principis, inferioris legislatoris præcepto, & tandem affirmativum negativo præire debet. Res perspicua ex se est. Naturale est de rebus absolute necessariis. Deus superior homine est, & Princeps supremus Principe inferiore. Præceptum excellentioris virtutis anteponendum est præcepto virtutis inferioris. Hinc præceptum caritatis, quæ est omnium virtutum forma, antecedere debet alias virtutes. Negligenda ieiunia, preces, auditio Sacri, & cetera eiusmodi, ut caritatis officia erga proximum graviter, non leviter tua ope indigentem exerceas, quando omnia simul præstare nequeas.

DISSERTATIO VI.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, DISPENSATIONE, ET CONSUETUDINE.

PRÆLOQUIUM.

DISSERTATIO hæc plura comprehendit gravioris momenti, & difficilioris resolutionis ob casuisticas subtilitates, & laxitates: idcirco severiore indiget examine. Omnia de more expendam, utrisque extremis & Rigorismi, & Laxismi declinatis. Nil frequentius in ore, & in calamo Probabilistæ habent quam cessare legem cessante fine. Hanc propterea quæstionem loco primo expendam. Opiniones quæ mihi videntur laxæ, severo stilo de more perstringam, salvo obsequio erga Auctores. Fucus Probabilissimi aqua dulci abluï nequit, sed acri, saloque liquore abstergeri dumtaxat potest. Fucus iste plus lectoribus, qui delinire legis rigorem cupiunt, quam cerussa femellis, quæ occultare deformitatem student, placere solet. Et hæc est unica & sola causa cur frequenter acetum oleo infundimus, quo efficacius inveteratas laxitates expungere valeamus. Eodem stilo errata nostra confundant alii.

CAPUT I.

Improbabilis, & laxa est plurimum Probabilistarum opinio qua defenditur, non obligare legem, sublato eiusdem fine in particulari.

FINIS legis duplex: intimus unus, externus alter. Primus est ipsa rei præceptæ honestas. Secundus est quem legislator

intendit. Hic considerari duplici ratione potest: quandoque enim iunctus est fini intrinseco, & quandoque seiunctus ab illo est. E. g. ieiunii, cuius res præcepta suapte natura honesta est, finis primus & intrinseca est temperantia, quam consequitur carnis mortificatio; orationis intimus finis religio est: quare legislator præcipiens ieiunium, non potest non intendere temperantiam, mor-

supposito perpetuo laborat. Negatur enim cessare finem legis vel in particulari, dum finis adæquatus legis in communi consistit. Quod aliquis in particulari non experiatur malum quod lex prohibet, hoc non tollit quin finis legis etiam respectu huius consistat: quia finis legis etiam respectu huius est quod ob bonum commune teneatur servare & ipse legem, quæ vetat mala passim contingere; quamquam casus occurrat in quo re ipsa non eveniant. Falsum itaque est principium cui opposita nititur opinio. Utique anima legis est eiusdem finis. Sed hic etiam in particulari consistit, quando respectu multitudinis viget in communi. Securus ego sum, inquis, nullum respectu mei armorum delationem, accessum ad monasterium Monialium periculum parere. Esto. At finis propter quem instituta lex est, non est hic casus tuus particularis; sed casus qui communiter occurrunt. Communiter autem occurrunt mala, hominum multitudine spectata, quæ lex prohibet. Et hoc fat est ut & tu, respectu cuius non occurrit casus legis, subiectus sis legis observationi. Quod de correctione fraterna obtruditur, vanum est. Præceptum quippe illud, cum sit adfirmans, non obligat, cum spes fructus non addit.

XII. Tandem absurda quæ necessario contrariam consequuntur opinionem, illam improbabilem prorsus reddunt. Ea quippe admittenda, omnes fere humanæ leges in nihilum occiderent. Quisq; pro suo affectu commode & ingenio contenderet, legis finem locum non habere. Quin hac regula leges ipsas naturales quisque metiri auderet. Divites omnes contenderent, finem vetitæ fornicationis eorum respectu non consistere; cum habeant unde & mulieri, & futuræ proli providere abunde possint. Librorum hæreticorum lectionem, accessum ad monasterium, armorum delationem, pomparum usum, & plurima alia quisque sibi licita fore indicaret.

XIII. P. Dominicus Viva defendit hanc nostram communem sententiam *quæst. vi. artic. 5.* Verum, ut suæ benignæ propensionis obscundet, post confirmatam communem sententiam responsa adversariorum refert, nec ea reiicit; sed de more lectori facultatem facit ut quid sibi magis expedire viderit, seligat; quin ita sub finem disputationis exaltat adversariorum responsa, ut vel ipsi stupidi intelligant, quo Auctoris istius animus pendeat. En quam verum in praxi fit, vi *Probabilissimi* quaslibet opiniones regulas esse conscientiarum. Quid enim adversantes opiniones oppugnant, dum illas pro-

babiles, licet minus, agnoscunt? Verum & de hoc fufe alibi. Responsa adversariorum, quæ *intrepida* P. Viva appellat, vana sunt. Nam præcipuum responsum quod refert P. Viva, apertum continet errorem. Falsum est, inquit, legislatorem habere finem illum universaliorem, quod pars conformetur toti, quando cessat finis immediatus legis in particulari. Nam hoc non est utile, sed damnosum communitati, eo quod singulis obliget, & aggravet in casu quo cesset finis legis absque ulla utilitate. Hinc dicunt, cessante fine directo, & immediato legis, cessare animam legis; atque adeo non obligare, ut pars conformetur toti, quando in parte cessat ratio cur conformetur toti, & nullum adest scandalum.

XIV. Responsum istud, quod totidem fere verbis refertur a P. Viva, ab imis legum fundamenta suffodit; leges omnes adoritur, & pervertit; subditos ad rebellionem irritat, & accendit; antilogiis, & falsis suppositionibus fulcitur. Quæ absurda irritò conatu declinare, seu fucare adversarii student. Et, quod ad primum attinet, error manifestus est, quod pars non debeat conformari communitati in nostro casu. Ut enim ad incitas cum suis adversariis redigam P. Viva: cedo: consistit ne in quæstionis nostræ casu finis in communi? (Hic enim est quæstionis status, num vigente fine in communi, & cessante in particulari, modo explicato, & explicando, cesset lex.) Minime. Ergo subditus particularis tenetur conformare se communitati, quæ patitur detrimentum, quando pars se toti subtrahit. Siquidem inde bonum commune eiusdem affurgit, & viget, quod partes conspirent in bonum totius. Iam dictum est, quod, licet casus legis, puta rixæ in delatione armorum, seductio in lectione librorum, scandala in ingressu in monasteria, re non contingant; non propterea cessat legis finis, ut declaravi. Quoniam finis legis etiam in hoc particulari est, ut pars conformetur toti. Obtinuit communis loquendi usus, ut dicatur cessare finem legis in particulari, quando malum quod prohibere lex intendit, in illo particulari non evenit: quo tantum in sensu dicitur, finem legis in particulari cessare. Ceterum non cessat legis finis quantum ad obligationem legis servandæ etiam ab illo particulari. Immo quia legislator humanus prævidere omnes casus particulares nequit, omnes subditos obligat ad observandum, aut vitandum id quod communiter contingit; ut sapienter de more definit S. Thomas 1. 2. qu. xcxi. art. 6. ad 3. Nil-

Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quæ conveniunt ad finem intentum: & si posset legislator omnes casus considerare, non oportet ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre debet secundum ea quæ in pluribus accidunt. Si ipse legislator exprimere casus omnes vellet; quæ, amabo te, confusio non eveniret? Si singuli subditi metiri legis obligationem vellet ex respectuum erga semetipsos diversitate: quæ absurda non consequerentur? At, inquit P. Viva, ad absurda quæ adducuntur, respondent intrepide. Intrepide sane, immo audacter & temere: quoniam ratio deest, & communis sensus. Nec vacat diutius immorari in opinione aperte falsa refellenda. Nec est quod regeras, illam magnos habere patronos. Magni sane, quod plura digna laude docuere. Sed, ad hoc quod attinet, errarunt, quemadmodum & in aliis. Hæc pauca adiciere libuit contra dexteritatem illam qua P. Viva, sin aperte, saltem per cuniculos, laxiores insinuare opiniones solet, quas ille credidit probabiles.

CAPUT II.

De legis abrogatione.

I. **A** brogatio, seu revocatio legis ea est quæ legem promulgatam, & obligantem de medio tollit. Duplex est: alia *negativa*, qua lex desuetudine aboletur, nulla alia lege contraria substituta; alia *positiva*, qua lex lata revocatur, nova loco eiusdem, & quidem contraria inventa. Et hæc aut est formalis & expressa, quæ, clausula expressa, priorem legem abolet, aliam substituendo; aut virtualis, dum, ommissa clausula abrogante antiquam legem, nova lex conditur, quæ cum priore pugnat. Differt abrogatio a derogatione, quod illa totam, hæc partem legis abolet.

II. Leges, etiam iustæ, absolute revocari queunt. Ceterum, dum nova lex conditur, veteri antiquata, rationabilis causa occurrat necessum est: quia lex iusta non est, nisi sit bono communi consentanea. Ergo abrogatio positiva non a sola voluntate, sed potissimum a recta ratione legislatoris proficisci debet. S. Thomas optime exponit qua ratione mutari leges valeant 1. 2. quæst. xcvi. art. 1. *Lex humana est quoddam dictamen rationis, quo diriguntur humani actus. Et secundum hoc duplex causa esse potest, quod lex humana iuste mutetur: una quidem ex parte*

rationis; alia vero ex parte hominum, quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis, quia humanæ rationi naturale esse videtur ut gradatim ab imperfecto ad perfectum perveniat. Unde videmus in scientiis speculative, quod qui primo philosophati sunt, quædam imperfecta tradiderunt, quæ postmodum per posteriores sunt tradita magis perfecte. Ita etiam in operabilibus: nam primi qui intenderunt invenire aliquid utile communitati hominum, non valentes omnia ex seipsis considerare, instituerunt quædam imperfecta in multis deficientia, quæ posteriores mutaverunt, instituentes aliqua quæ in paucioribus deficere possunt a communi utilitate. Ex parte vero hominum, quorum actus lege regulantur, lex recte mutari potest propter conditionem hominum, quibus secundum diversas eorum conditiones diversa expediunt: sicut Augustinus ponit exemplum in L. de libero arbitrio, quod si populus sit bene moratus, & gravis, communisque utilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi Magistratus, per quos Respublica administratur. Porro, si paulatim idem populus depravatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosum, sceleratisque committat, recte admittitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum reddit arbitrium.

III. Duo itaque principia sunt legis humanæ abrogandæ, & mutandæ. Alterum est ipsa ratio humana, unde lex manat: quæ, cum sit imperfecta, mutationi obnoxia est. Alterum est humanæ naturæ conditio, cui uno tempore lex expedit, & alio tempore nocet ob varias rerum vicissitudines. Illud tamen advertunt sapientes omnes, raro mutandas leges esse, quæ semel latæ ipsa experientia inventæ sunt bono communi consentaneæ. Paucissimi sunt legibus condendis peridonei. Quamobrem, cum ad mutandas leges multiplicentur legislatores, facilius error occurrit, & mutatio legum inducit contemptionem. Divina propemodum sunt documenta quæ in hunc finem promittit S. Thomas loc. cit. art. 2. *Lex humana intantum recte mutatur, in quantum per eius mutationem communi utilitati providetur. Habet autem ipsa legis mutatio, quantum in se est, detrimentum quoddam communis salutis: quia ad observantiam legum plurimum valet consuetudo; intantum quod ea quæ contra communem consuetudinem sunt, etiam si sint leviora de se, graviora videntur. Unde, quando mutatur lex, dimittitur vis restrictiva legis, in quantum tollitur consuetudo. Et ideo nunquam debet mutari lex humana, nisi ex alia parte*

tantum recompensetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur. Quod quidem contingit vel ex hoc quod aliqua maxima, & evidentissima utilitas ex novo statuto provenit; vel ex eo quod est maxima necessitas, ex eo quod lex consuetudine aut manifestam iniquitatem continet, aut eius observatio est plurimum nociva. Unde dicitur a Iurisperito, quod in rebus novis constituendis evidens debet esse utilitas, ut recte recedatur ab eo iure quod æquum diu visum est. Hæc adeo luculenta sunt, ut expositionem reiiciant. Opponit sibi Doctor Angelicus, artes in dies mutari, & perfici; quidni ergo & leges? Respondet, artes a sola ratione suam perfectionem repetere. Legum vis, & robur a consuetudine plurimum pendet: ideo dispar ratio. Quæ doctrina ipsa experientia firmatur. Immortalis, & invicta Respublica Veneta, quia antiquarum suarum legum tenax acerrime est, & pro immobili regula habet, Servatur solitum, nihil innovetur, in imperii diuturnitate ceteris omnibus principatibus ad perpetuam suam gloriam præstat, eminetque. Nisi itaque evidentissima, ut inquit Angelicus, sit utilitas, aut nisi noxia ob temporum vicissitudines lex antiqua fiat, exulet mutatio omnis.

IV. Quæst. I. Quando nam lex antiqua abrogata censetur, nova superveniente? Resp. Quando lex nova servari simul cum antiqua nequit, illa promulgata, hæc abrogata censetur, etiam si desit clausula abrogans. Si quidem quoties legislator quid præcipit quod una cum altero servari nequit, dum illud vult, hoc reiicit. Quæ nova lex, ut antiquam abroget, promulgari debet. Quando vero abrogatio est tantum negativa, non requiritur promulgatio. Expedi tamen ut populo compertum sit, illum a legis onere liberum esse. Cum in aliqua provincia viget aliqua peculiaris iusta & legitima consuetudo, non abrogatur per legem generalem oppositam; nisi in hac lege generali expressa clausula, abrogans talem iustam consuetudinem, inserta habeatur.

V. Quæst. II. Quis abrogare legem valet? Resp. Qui fert legem, abrogare eam valet. Inferior legem superioris abrogare nequit; contra vero superior abolere inferiorum leges potest; ut Pontifex leges Episcoporum, & Rex leges Magistratum. Sed requiritur ad hunc effectum ut superior sit, non dignitate tantum, sed iurisdictione etiam. Qua de causa Archiepiscopus licet dignitate superior sit Episcopo, non propterea abrogare Episcopi leges potest. Quia Episcopus in ferendis legibus ab Archiepiscopo non pendet. Succes-

for potest antecessoris leges abrogare. Legislatores provinciarum, regnorum nequeunt leges ferre quæ abrogent ius commune universale, quod a superiori potestate latum est: quia inferior in superiore potestate caret.

VI. Quæst. III. Potest ne inferior legem a se latam, confirmatam a superiore, abrogare, & mutare, eidemque derogare? Resp. Duplex est confirmatio. Altera, quæ vim legum tribuit; & tum hæc est, quando leges feruntur ab inferioribus, potestate ad condendas leges destitutis. Quare, dum isti statuta, legesque condentes, recurrunt ad superiorem pro legum confirmatione, cum leges istæ totam vim a confirmatione recipiant, easdem confirmatas mutare, vel abrogare nequeunt. Altera est, quando inferiores facultate potiuntur condendi leges pro propria provincia, congregatione &c. & eas conditas confirmari a superiore curant ad maiorem auctoritatem, & dignitatem: tum easdem mutare, & abolere valent, nisi superior in confirmatione expressam clausulam adiciat, qua mutatio, vel alteratio prohibeatur. Leges latas in Synodo abrogare Episcopi valent, quia soli Episcopi re ipsa leges ferunt. Parochi, ceterique, non ut iudices, sed ut consulentes, Synodo interfunt.

C A P U T III.

De legis interpretatione, & epikia. Opinionem P. Viva, falso pro se citantis P. Suarez, & aliorum Probabilistarum refelluntur.

I. Interpretatio, quæ declaratio legis est, duplex. Alia authentica dicitur, seu iurisdictionis, quæ a solo legislatore fit, habetque legis vim. Alia doctrinalis, quæ legis vi caret, & a Doctorum iudicio proficiscitur. Addi solet tertia, quæ nuncupatur usualis, quæ ab usu, seu consuetudine pendet.

II. Inferior nequit authentice interpretari superioris legem, ut ex dictis capite superiore patet. Hinc Theologorum nemo authentice interpretari legem naturalem, aut divinam potest. Interpretatione vero doctrinali quisque non modo humanas, sed naturales, & divinas declarare leges valet, regulis iustæ prudentisque interpretationis servatis.

III. Quæst. I. Quando legislator prohibet legis interpretationem, licitum ne est Doctoribus ex insinuo, nedum obiter, eandem interpretari? Resp. Adfirmant P. Castropalaus tract. III. disp. v. punct. 3. §. 2. num. 6. & Sa-

las disp. XXI. sect. 2. Ecqua ratione id evincunt? Quia, inquit P. Castropalaus, regulariter loquendo, quoties in aliqua lege interpretatur interpretatio, solum vetatur interpretatio frivola, quæ est contra mentem legis. Papæ? Lege peculiari opus est ad frivolas interpretationes vetandas? Mirum, quod non dixerit prohiberi interpretationes authenticas, secus doctrinales. His distinctiunculis, & effugiis leges omnes eluduntur. Si Pontifices prohibeant interpretari propositiones ab Ecclesia damnatas abque peculiari facultate; & doctrinam quæ in antecessum deludit eiusmodi prohibitiones. Et quamquam plures interpretationes ineptissimæ, nedum frivolæ sint: Auctores tamen non frivolas, sed graves, & legitimas illas reputant. Falsa ergo, & legislatoribus iniuriosa est opinio Castropalai, & aliorum quos ipse citat.

IV. Quæst. II. Quæ regulæ in interpretatione servandæ? Resp. Primam, & potissimam regulam assignat S. Thomas 1. 2. q. xcvi. art. 6. ubi in arg. Sed contra adducit auctoritatem S. Hilarii. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet sermo esse subiectus. Ergo magis attendendum est ad causam quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis. Primum ergo omnium legislatoris intentio spectanda, quia hæc est veluti legis anima; verba autem instrumenta sunt quibus intentio legislatoris exprimitur. Quare verba intentioni, non intentioni verbis, subdenda sunt, ut habetur L. XVII. ff. de legibus: Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, & potestatem. Quæ intelligenda sunt, quando ex universo legis textu intentio legislatoris innotescit. Ceterum, si legislatoris voluntas ambigua fuerit, tum inhærendum verbis est: quia absolute loquendo, verba sunt quæ nobis referunt legislatoris voluntatem; nec in ambiguo casu melior quam verba, haberi legis interpretis valet.

V. Secunda regula. Præscribitur L. XXVI. ff. de Reg. iur. Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissime accipietur quæ rei gerendæ aptior est. Præcipue impedienda est ratio in lege allegata, & scopus quo lex pertinet. Tota legis substantia, & eiusdem spiritus summo opere colligendus est. Et his omnibus mature expensis, ea præferenda sententia est quæ ad legis spiritum magis conformatur.

VI. Tertia regula. Quando legis verba ambigua apparent, interpretanda sunt iuxta communem intelligentiam loci, & patriæ in qua condita lex est. Quæque fere gens

quibusdam phrasibus, formulisque loquendi utitur, quæ ex communi talis regionis intelligentia suum proprium sensum habent. Verba ergo nunquam ad sensum metaphoricos detorquenda; sed iuxta naturalem regionis; loci, & sapientum intelligentiam exponenda sunt. Legislatorem enim iuxta communem loquendi sensum usurpasse verba, præsumendum est; alioquin nihil certi haberetur. Id solum attendendum, num ex naturali verborum intelligentia absurdum aliquid sequatur: tum enim illud vitandum est, etiam si verba ad sensum metaphoricum, & improprium transferenda essent: quia potius præsumendum est, legislatorem minus doctum fuisse, & expectatum in verbis aptis ad suam mentem declarandam feligendis, quam voluisse iniquitatem, & absurda. Quando itaque nullum sequitur absurdum, lex generatim, & indefinite loquens, non est restringenda; nec restricta, & definita, amplianda, aut distinctionibus implicanda, iuxta illud axioma: Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Lex indefinita universali æquivalet, nisi ex adiunctis aliud colligatur.

VII. Quarta regula. Quando de valore alicuius actus disputatur, sit nec ne validus, interpretanda lex est, ut valeat actus: quia nemo præsumitur quidquam inutile agere, servata tamen verborum proprietate.

VIII. Quinta regula. Lex in favorabilibus amplianda, in odiosis restringenda. In lege igitur favorabili non modo sensus naturalis, sed etiam civilis attendi solet. Sensus naturalis ille est quem verba efferunt iuxta communem intelligentiam. Sensus civilis est qui ex fictione, ut dicitur, iuris, seu ex ipsa arte iurisprudentiæ suscipitur: quæque enim ars suas phrasas formulaeque habet, ut notum est. Filii nomen iuxta sensum naturalem solum filium legitimum, iuxta artem civilem etiam adoptivum significat. Mortis vox solum mortem naturalem, iuxta civiles leges etiam professionem monasticam significat. Plures alias regulas præscribunt tum Isti, tum Theologi, sed, mea sententia, parum deservientes particulari interpretationi, quæ iuxta circumstantiarum diversitatem varios suscipit sensus. Idcirco easdem prætereo.

IX. Quæst. III. Extendenda ne lex ad casum in ea non comprehensum ob similitudinis, vel idoneitatis rationem? Resp. Lex prohibet unum casum, & non alterum: hic tamen similis est illi ob rationis similitudinem, vel identitatem. Similitudo in variis rationibus fundatur, quarum una similis alteri

teri est, non eadem. Identitas rationis est, quando eadem omnino ratio viget pro casu comprehenso in lege, & pro non comprehenso. Communior sententia est, legem non extendi ad casus non comprehensos ob rationum similitudinem. Quandoquidem ratio legis non est lex: neque ratio legis necessitatem imponit legislatori comprehendendi omnes casus qui iidem omnino non sint. Sicut itaque libere legislator hunc præ alio casum includit in sua lege, ita alium non includit. Qua ergo ratione ad hunc non inclusum extendenda lex est? Idque exemplo constat. In *Clement. I. de electione* prohibetur ne quis eligatur in prælatum Conventus diversi Ordinis; & tamen vetita non intelligitur electio Regularis in Episcopum Ecclesiæ, in qua cum Clero sæculari interesse choro, & Capitulo debet, ipsamque Clerum sæcularem dirigere.

X. Quando tamen eadem est omnino adæquata ratio, nisi quidquam in oppositum urgeat, extendenda lex est ad casum non comprehensum: & ita lex quæ prohibet sanguinis, seminis etiam effusionem in Ecclesia, ne polluantur, prohibet. Quamvis tamen sit eadem ratio, si non sit adæquata omnino, non videtur extendenda lex: immo *exceptio a regula firmat regulam in contrarium*. Glossa *Lib. XV. ff. de legibus*. Verum vix assignari aliqua generalis regula potest. Exempla aliqua subiiciam, in quibus eadem adæquata ratio prorsus viget. Lex quæ eximit virum a reddendo debito uxori adulteræ, liberat quoque uxorem ab hoc onere respectu mariti adulteri. Similiter, si sponsus ob absentiam sponsæ liberatur a sponsalium vinculo, sponsa quoque ob eandem sponsi absentiam libera a sponsalibus est. Et communiter in correlativis extensio ad casum non comprehensum ob rationis adæquatam identitatem locum habere solet. Hoc idem evenit in iis quæ, ut dicunt, æquiparantur; ut sunt electio, postulatio, præsentatio, possessio. Lex quæ disponit de electione, disponit de postulatione in iis in quibus æquiparantur. Ad ea quoque quæ connexa sunt, vel quorum unum continetur sub altero, lex extenditur. Quare lex quæ condendi testamenti facultatem concedit, ad codicillum faciendum extenditur; & cui facultas codicilli faciendi denegatur, facultas etiam testamenti instituendi suspenditur.

XI. Quæst. IV. Quando legislator decidit aliquem casum, extenditur ne decisio ad alium similem casum? R. Quando Pontifices, Principesque decidunt aliquem casum, seu con-

troversiam, ad omnes alios casus in quibus eadem ratio viget, decisio extenditur. Quamobrem Pontificibus damnantibus propositiones aliquas, ad alias omnes opiniones quæ sunt eiusdem omnino rationis, proscriptio extenditur. Leges enim non sunt de singularibus, nec casus decisus limitat illas; sed loco exempli se habet. Heinc colliges, librum aliquem prohibitum una lingua, puta Latina, prohibitum quoque esse in quacumque alia lingua, & potissimum vernacula, quando nulum omnino discrimen est præter solam linguæ diversitatem. Nec aliquem ratione præditum hanc veritatem inficiari posse iudico. Quid? Prohibita ne propositio aliqua hæretica, aut erronea lingua Latina erit, secus pronuntiata lingua Gallica, quando eadem prorsus est per identitatem, excepta idiomatis diversitate? Tot libri Angli, Hebraici, alteriusve idiomatis prohibentur latine versi. Numquid prohibiti non sunt in lingua vernacula, unde translati fuere? Opponunt, dialogos *P. Daniele* vetitos fuisse lingua Latina ann. 1693. deinde prohibitos fuisse lingua Italica. Ergo ipsa sacra Congregatio prohibitos non intellexit in aliena lingua a Latina: alioquin superflua fuisset nova prohibitio. Vana, & nimium crassa oppositio. Exploratum ne erat sacre Congregationis factum versionis omnino per identitatem eiusdem cum Latina, vel Gallica: An non potuerunt corrigi in versione Italica errores, & cetera alia ob quæ liber latine versus vetitus fuit? Ut istius facti veritas constaret, sub examen eundem librum induxit. Eundem per identitatem cum Latina versione invenit, & continuo illum anathemate confixit. Ne multa. Hypothesis identitatis utriusque versionis comperta non erat: idcirco novo examine præmissio, & identitate deprehensa, prohibitionem iteravit. Nisi hæc doctrina consisteret, propositiones latine versæ ex Hispanico, Italico, Gallico, Anglico idiomate, & a sancta Sede damnatæ, in proprio idiomate damnatæ non forent: & propositio latine scripta damnata ut hæretica, Italice pronuntiata talis non esset: quo nihil absurdius dici potest. Nihil frequentius in ipso foro civili, potissimum Veneto, occurrit quam similis casus decisio. Et, nisi verum, & patens discrimen assignetur, decisio primi casus extenditur ad secundum. Quin licet lex ipsa non extendatur ad casum verbis non comprehensum; iudex tamen in definiendo casu simili, respectu cuius non sit lex peculiaris, tenetur legem ipsam ad similes casus extendere, & ad illius legis normam eosdem definire. Immo apud Ictos loco axiomæ.

matris habetur, quod casus similis expresso, non est omissus a lege, & quod casus non expressus potest decidi per legem casus expressi.

XII. Lex pœnalis iuxta communem opinionem non extenditur ad casus non comprehensos, ob rationis similitudinem, potissimum quantum ad pœnam. Pœnæ enim restringendæ, non ampliandæ sunt; ut habetur in l. 42. ff. de pœnis. *Interpretatione legum pœnæ molliendæ potius quam exasperandæ*. Item reg. 49. iur. *In pœnis benignior est interpretatio faciendæ*. Quam doctrinam confirmat S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 6. *Unde Iurisperitus dicit, quod nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem*. Non modo quoad pœnam, sed neque quantum ad præceptum, legem pœnalem extendi ad casum non comprehensum, docent communiter Auctores. Quoniam, inquit, quemadmodum legislator noluit extendere pœnam, ita neque præceptum. Verum id ex circumstantiis colligendum videtur. Ceterum absolute loquendo doctrina sibi cohæret. Nam pœna infligitur ob legis transgressionem. Ergo ubi non est pœna, nec transgressio legis est.

XIII. Quæst. V. Quibus in casibus licitum est uti epikeia, seu epikeia? Resp. S. Thomas de epikeia duos instituit articulos 2. 2. quæst. cxx. ubi evincit virtutem esse, iustitiæque partem. Epikeia est correctio, & emendatio legis, & exceptio casus particularis ob circumstantias, quæ si legislatori notæ fuissent, illum casum excepisset. Quia (inquit S. Thomas loc. cit. art. 1.) *humani actus, de quibus leges dantur, in singularibus contingentibus consistunt, quæ infinitis modis variari possunt, non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret; sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: qua tamen in aliquibus casibus servata, est contra æqualitatem iustitiæ, & contra commune bonum, quod lex intendit*. In iis ergo casibus locum epikeia habet in quibus si lex servetur, peccatum committitur; ut si redderes depositum gladium illi qui in patriæ prodicionem illum converteret: seu tunc epikeia locum habet, ut perdocte more suo Caietanus docet 2. 2. quæst. cxx. art. 1. quando finis legis cessat contrarie; id est, quando legis observatio vitiosa evadit. P. Dominicus Viva quæst. vi. art. 6. contendit, locum habere epikeiam etiam tum cum cessat finis legis negative in particulari, si observantia legis incommodum

afferat: quia tunc ratione incommodi finis legis cessat contrarie. Auctor iste hac ipsa quæst. vi. art. 5. præcedenti non est ausus, ut capite superiore vidimus, defendere aperte opinionem illam quæ propugnat, cessante fine legis in particulari negative, cessare legem respectu particularis personæ. Sed nunc aperte hanc propugnat opinionem. Si incommodum a legis observantia absolute excusaret, nulla lex observaretur; cum quælibet incommoda sit humanitati.

XIV. Quæst. VI. Requiritur ne certitudo, an satis est probabilitas, ut usus epikeiæ licitus sit? Resp. P. Dominicus Viva quæst. vi. art. 6. n. 4. respondet, non modo sat esse probabilitatem, sed etiam minorem probabilitatem. Unde id verum est (inquit) non solum si subditus habeat formidinem de opposito; sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, immo maior probabilitas, quod legislator potuerit, & voluerit ad talem casum obligare, ut docet Suarez Lib. VI. de legibus cap. VIII. num. 3.

XV. P. Viva pro hac sua laxa opinione citat Doctorem eximium *P. Suarezium*, quem, invitis superis, in Probabilissimum pertrahere Probabilitæ admittunt. Forte P. Viva legit Suarezium apud Dianam. Nam Doctor eximius conceptis verbis oppositum docet cit. Lib. VI. de legibus cap. VIII. num. 3. & seq. Ubi refert sententiam Caietani, & Soti, qui utrique docent, ex iudicio probabili licitum esse uti epikeia, quando necessitas urgeat, & non pateat recursus ad superiorem consulendum. Hæc sunt verba Doctoris eximii *ibidem num. 4.* „ Hanc vero assertionem li- „ mitant Caietanus, & Soto supra, ut locum „ habeat, quando occasio est subita, & ur- „ gens periculum, ita ut non detur tempus „ consulendi superiorem: alioquin dicunt, „ in illo casu recurrendum esse ad superio- „ rem; & ita exponunt D. Thomam, uten- „ tem illa distinctione, quia non potest in „ alio dubio verificari, ut statim dicemus. „ Hæc vero doctrina aliquibus modernis non „ placet, neque putant distinctionem illam „ divi Thomæ de casu in quo potest, vel „ non potest conveniri superior, posse appli- „ cari ad casum formidolosum, cum iudicio „ probabili. „ Et, relatis duobus modis ad- „ hibendi epikeiam quos moderni excogitarunt, „ num. 6. resumit doctrinam Caietani, & Soti, „ inquiens. „ Nihilominus sententiam Caieta- „ ni, & Soti cenfeo esse practicæ certam „ quoad hanc partem, ut, quando non po- „ test conveniri superior, liceat ex probabili „ sententia, aut iudicio epikeia uti, si ve ca- „ sus

„ sus excipi iudicetur a potestate legislatore, sive a sola voluntate. Ratio est, quia iudicium probabile in rebus moralibus sufficit ad prudentem operandum, præsertim ubi regula certa applicari non possit: ut ex materia de conscientia suppono. Item, quia alius modus operandi est ultra humanam conditionem, & prudentiam; cum omnis fere cognitio humana coniecturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item, quia imponeretur gravissimum onus hominibus, si nunquam liceret eis uti epiikia ex iudicio probabili, quando non patet aditum ad superiorem. Quis enim audiret unquam excusari a lege positiva propter necessitatem occurrentem: cum nemo sit tam certus de sufficientia causæ, quin dubitet, vel formidet? “

XVI. Evidens itaque est Doctorem eximium de illa probabilitate sermonem habere cuius usum in moralibus actionibus omnes fatemur licitum. Quænam probabilitas hæc? Quæ caret certitudine evidenti, quam vix in moralibus habere communiter possumus. In toto hoc capite nec verbum habet P. Suarez de minori probabilitate in conspectu maioris. Hic dumtaxat docet, non esse necessariam cognitionem evidentem, cum hæc haberi communiter nequeat; sed satis esse probabilem, qua maior haberi communiter nequit. Quæ cum ita sint, quo fundamento ausus est P. Dominicus Viva in præsidium laxæ suæ opinionis Doctoris eximii patrocinium allegare? Et audent nihilominus Probabilitatæ malam fidem nobis exprobrare in exponendis casuisticis laxitatibus? Heinc colligere fas est quo obsequio suspiciam eximios inclinatæ S. I. Theologos, quos æque ac domesticos ab imposturis assero, occasione data, dum veritatis defensio id postulat.

XVII. Verum enim vero, ut evidentius colligant lectores, non esse Casuisticis multis fidendum, dum Auctores allegant in patrocinium suarum opinionum, operæ pretium est palam facere, quam longe distet Doctor eximius a laxa doctrina P. Viva. Non modo P. Suarez non docet, licitum esse uti epiikia ex iudicio probabili in conspectu maioris probabilitatis; verum etiam addit, non posse quempiam ex probabilitate absoluta uti epiikia, quando recursus patet ad superiorem. Sic enim pergit *ibi num. 8.* „ Maior mihi „ difficultas est circa aliam partem opinionis „ Caicani, quod, stante iudicio probabili „ non liceat illo uti sine interpretatione, vel „ consensu superioris, quando non est periculum in mora, sed conveniri potest. “

Et post expositas rationes dubitandi continuo n. 9. his verbis concludit. „ Nihilominus in „ hoc etiam non est recedendum a communi „ sententia, quæ videtur usu omnium priorum, „ & prudentium confirmata. Et ad hoc suadendum valere possunt rationes factæ in „ secundo membro præcedentis sententiæ. „ (Quæ excludit usum opinionis probabilis in „ casu nostro.) Et præterea, quia inordinatum est uti coniecturis, & propter illas „ solas relinquere verba legis, ubi potest certo constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in omni epiikia solum probabili debet hic ordo servari. Et quamvis „ ordinarie magis necessarius sit in epiikia „ quæ est de sola voluntate legislatoris, „ quam in illa quæ circa potestatem versatur; nihilominus in utraque servandus est „ iuxta materiam necessitatem, vel probabilitatis gradum: quia, ut dixi, semper „ ibi miscetur coniectura de voluntate legislatoris. Neque contra obstat illa ratio, „ quod iudicium non redditur certius ex hoc quod sit, vel non sit recursus ad superiorem. Hoc enim est verum de certitudine speculativa, non vero de certitudine practica. Nam, cum potest consulti superior, cessat necessitas utendi iudicio „ probabili de voluntate eius: quod secus „ est, quando est periculum in mora. Et „ ideo tunc potest illud iudicium probabile ad „ praxim applicari ex principiis certis, quod „ in necessitate uti possumus iudicio probabili „ ad evitandum aliquod gravamen, vel ad „ convenientem observationem legum. “

XVIII. Docet Doctor eximius iudicii probabilis usum licitum esse, necessitate urgente. Docet licitum esse usum talis iudicii, quando certitudo evidens haberi non possit. Numquam in toto hoc capite vel remote indicat, licitum esse usum minoris probabilitatis in conspectu maioris; ut falso, & per summam iniuriam eum laudat P. Viva, qui postquam pro laxa sua doctrina citavit P. Suarez, meminit postea doctrinæ quam modo rescripsi, & ut solent Probabilitatæ, manifestis anti-logiis semetipsum conficit. Hæc pauca, data occasione dixi, ut vindicarem P. Suarez, quem ob doctrinam, & pietatem magni facio, a nota Probabilitatæ, a quo cum P. Camargo assero fuisse alienum. Ceterum, si adversarii Probabilitatæ illum velint, cum illis ob hanc controversiam contentionis finem non ducam.

XIX. Sed, ut magis pateat benignitas doctrinæ P. Viva, audi practicum casum quem proponit ibidem. „ Quare, si aliqui Doctores, „ fa-

facientes opinionem probabilem, dicant „ nolle legislatorem obligare ad Missam audiendam cum tali incommodo, verbi gratia, quod a te conficiatur pedibus iter trium „ milliariorum ad illam reperendam, & plures alii Doctores sustineant oppositum, poteris licite Missam non audire, quamvis „ possis illam ex supererogatione audire. “

Quis, amabo te, non mirabitur, conspiciens tam benignam Christianis proponi opinionem? Ut opinio sit probabilis, fat est ut aliqui Doctores eam doceant. Qui sunt hi Doctores? Aliqui Casuisticæ. Et isti aliqui efficiunt opinionem probabilem; etiam plures Doctores oppositum doceant. Si aliqui ergo Casuisticæ doceant, te non teneri audire Missam die dominico, si iter trium milliariorum pedibus conficiendum sit; liber ab audiendo Sacro es, licet plures Doctores oppositum doceant, & quamquam ex supererogatione possis Missam audire? Potes illam audire ex supererogatione; & non teneris, ut impleas divinum & ecclesiasticum præceptum? Una hora conficitur iter trium milliariorum. Unius horæ labor in die festo levis materia est iuxta Casuisticas: immo iuxta plures Probabilitatis duabus horis poteris laborare die festo, quin graviter violes præceptum: quia levis materia est. Labor vero itineris unius horæ adeo gravis est, adeo incommodus, ut te ab observatione præcepti audiendi Sacri eximat? Hæc sunt diversa pondera Probabilitatis, quibus humanitati contra legem consultitur. Et in tantæ laxitatis patrocinium laudatur auctoritas Doctoris eximii P. Suarez, qui contra doctrinam laxam, pro qua laudatur a P. Viva, scribit. *Quarto dicendum est de casu in quo iudicari non potest probabiliter, an casus comprehendatur sub legis obligatione nec ne. In quo sententia communis est, recurrendum esse ad superiorem, si fieri possit; VEL SI NON POSSIT, SERVANDAM ESSE LEGEM. Ita D. Thomas quæst. cxx. art. 1. ad 3. dicto art. 6. ad 2. Idem Conrad. Caiet. Medin. & Soto supra. Medin. codic. de poenit. tract. de ieiun. cap. de his qui tenentur ad ieiun. QUÆ SENTENTIA PER SE EVIDENS EST in casu patiente moram, ut consulatur Princeps. Nam, si in casu tantum formidoloso & PROBABILITATE, multo magis in casu dubio. Hæc P. Suarez, quæ convellunt non modo opinionem nimium laxam P. Viva, verum etiam ipsa Probabilitatis principia. Non vacat expendere alium locum citatum a P. Viva.*

XX. Missis itaque casuisticis commentis, communis sententia ab omnibus amplectenda est, quam propugnat S. Thomas pluribus in

locis, & præsertim 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. sic inquiens. *Si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente; vel si non posset de facili recursus ad superiorem haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.* Hanc eandem doctrinam confirmat ibi quæst. cxx. art. 1. ad 3. *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione Principis a verbis legis recedere; sed in manifestis non est opus interpretatione, sed executione.*

XXI. Sed Probabilitatis nostris ad eludendam communem doctrinam per se evidentem fat est aliquos Doctores Casuisticæ docere contra ceteros Doctores, te esse a lege liberum. Auctoritas hæc aliquorum aufert omnem dubitationem; tamen intellectus non modo suspensus dubitando hæreat; verum etiam rationum, & auctoritatum pondere plurimum Doctorum in adversam partem feratur. Quoniam aliqui tales Doctores te admonent ut excutias hoc maius rationum pondus, illisque adhæreas, vi cuiusdam arcanæ reflexionis quam ipsi excogitarunt. Istam vitiligandi artem fufius alibi profligavimus.

CAPUT IV.

De æquo, & bono.

I. AD maiorem S. Thomæ doctrinæ de epiikia illustrationem pauca adicere lubet. Nihil frequentius in ore homines habent quam *æquum*, & *bonum*; litesque transigendas componendæque *de æquo*, & *bono* aiunt. Epiikia, quam supra angelica doctrina interpretatus sum, æquitatem, & bonitatem complectitur. Et quoniam non omnes, quid hæc duo *æquum*, & *bonum* significant, perspectum habent, idcirco paucis eadem exponam.

II. Non pauci æquum, & bonum in hominum arbitrio collocant: quod uno in sensu verum habet. Nam vir bonus, & æquus ab æquitate appellatur, estque probus, comis, suavis, humanus. Ideo iudicio boni & æqui viri dicitur componendas lites esse, quatenus vir bonus & æquus non ex arbitrio, sed ad iustitiæ normam, quam præ ceteris compartam habere virum bonum & æquum præsumitur, quid cuique tribuendum sit, decernit. Probitas quippe, animi candor, morumque integritas, ut Aristoteles ipse docet, ad æquitatis, & iustitiæ notitiam assequendam plurimum conferunt.

III. Æquitatem pro ipsa iustitia, seu iure acci-

accipit ICTUS ff. de iustit. & iur. l. i. ubi inquit. Ius est ars boni & æqui, cuius merito quis nos Sacerdotes appellet. Quod dictum hoc pacto exponit S. Augustinus Lib. de quant. Anim. cap. ix. inquit. Nihil, ut arbitror, dicimus esse iustitiam, nisi æquitatem: æquitas autem ab æqualitate quadam videtur appellata. Cum vero lex addit, Cuius merito quis nos Sacerdotes appellet, nimirum ostendit, sacerdotali tribunali, atque iudicio non iuris severitatem, ac subtilitatem, sed æquitatem, legique clementiam præesse debere: quandoquidem Deus Optim. Max. cuius personam sustinent Sacerdotes, ad æquitatis normam iudicia, & sententias dirigit suas. Sunt enim illa in divinis voluminibus percelebrata. Virga enim æquitas is, virga regni eius, ad Hebr. i. & Psalm. xlv. ex editione lxx. & Psalm. x. Æquitatem vidit vultus eius: & Psalm. xvi. Oculi tui videant æquitatem: & Psalm. cxviii. Æquitas testimonia tua: & Omnia mandata tua æquitas: & Prov. cap. vii. Meum est consilium, & æquitas. Ita ipsum ius primum divinum censenda est æquitas.

IV. Sapientiores omnes iuris interpretes hanc æquitatem animam legis appellant. Aristoteles Lib. V. ad Nicomachum cap. x. inquit: Hæc est ipsius æqui, & boni natura, ut legis emendatio sit hæc, ubi propter generalem sermonem deficit. Et paullo ante. Æquum, iustum quidem est, non quod lege constat; sed tamen illius quod lege constitutum est, emendatio. Vir bonus & æquus est veluti alter legislator, & moderator legis, cuius rigor minuit, temperat, & quæ generali sermone completi non potuit legislator, decernit, definitque, ut bonus prudensque arbiter. Cum enim omnis lex, ut perficenter advertit S. Thomas loc. cit. cap. super. generalis sit, & univèrse loquatur, fieri nequit ut omnes casus temporum, locorum, & personarum comprehendat. Ea itaque quæ legislator prudenter omisit, vir bonus & æquus corrigit, emendat, adiicit. Quæ omnia præstaret legislator, si adesset. Infinita propesunt hominum officia, quæ includi una lege nequeunt. Idcirco decreto æqui bonique viri definiri debent.

V. Acute ait Aristoteles Lib. III. Polit. cap. 1. legem esse mentem sine appetitu, quo prodit, solam rationem in condenda lege habere locum, appetitionibus omnibus exclusis. Vir æquus & bonus ipso legislatore præstantior sit oportet, cum eiusdem legem accommodare actionibus humanis debeat, & pro circumstantiarum varietate temperare, extendere, aut coercere. Quæ omnia exquisitum

iudicium, consummatam prudentiam, acumen, & mentis penetrationem, animi candorem, morum integritatem, iustitiæ amorem postulant. Quot sunt isti æqui bonique viri, his dotibus ornati? Paucissimi. Et tamen videas ipsos de trivio homines legis interpretandæ, amplificandæ, coercendæ, & minuendæ ius sibi usurpare. Superiores omnes hac æquitate, & bonitate esse præditi deberent, ut legem applicare occurrentibus eventis scièrent. Verum plerumque, quo sunt indoctiores, imperitioresque, eo audacius se legis interpretes iactant, & sub larva æqui, & boni legem pessumdant. Alii legis cortici, non secus ac Iudæi, plus æquo hærentes, obstinate, perfractaque pro ingenio tetraque humore legem duram, ferream, & a circumstantiis seiunctam considerant. Et ad huius legis abstractæ normam, contra legis spiritum, & legumlatorum mentem, subditorum conformare mores conantur. Exquisita prudentia opus est (qua profecto retusi ingenii homines destituti sunt) ut pro æquo, & bono legis observatio promoveri queat.

VI. Paulus Comitulus, Antiprobabilista egregius, I. Part. cap. x. præter plura alia nonnulla effata M. Tullii ex oratione pro Aulo Cecinna collegit ad æquitatem illustrandam, quæque huc transcribere pretium operæ existimavi. Sunt autem eiusmodi. Ex æquo & bono, non ex callido vesuloque iure rem iudicari oportet. Scriptum sequi calumniatoris est: boni iudicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere. Secunda sententia. Si voluntas, tacitis nobis, intelligi possit, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem. Tertia sententia par secundæ. Non ex verbis totum pendet ius; sed verba serviunt hominum consiliis, & auctoritatibus. Quarta sententia. Imperium domesticum nullum erit, si servulis hoc nostris concesserimus ut ad verba nobis obediant, non ad id quod ex verbis intelligi possit, obtemperent. Quinta sententia. Non quibus verbis, quidque dicatur, quæritur; sed quæ res agatur. Sexta. Causæ ratione, non verbis ponderantur. Septima. Fieri non potest ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat.

VII. Præfatas Ciceronianas sententias duobus articulis S. Thomas cit. quæst. cxx. 2. 2. comprehendit. In priore quippe articulo, ut advertit etiam laudatus Comitulus, docet id amplectendum esse quod, prætermisissis legis verbis, iustitiæ ratio poscit, & communis utilitas. Consentaneum quippe est ut legis verba negligantur, quoties æquitatis, & boni

ni communis iactura imminet; cum legis spiritus bonum commune spectet. Heinc in altero articulo subdit, iustitiæ nomen primum æquitati, post iustitiæ legali convenire. Nam iustitia legalis dirigitur secundum epitiā: unde est quasi superior regula humanorum actuum. Similia scribit in IV. dist. xv. qu. iii. art. 1. quæstionum. 4. Ad tertium dicendum, quod præcepta iuris positivi magis obligant ex intentione legislatoris quam ex ipsis verbis: & ideo transgressor talis præcepti magis est reputandus qui obviat intentioni legislatoris, quam qui deviat in aliquo a legis ordinatione. Intentionem autem legislatoris obviat qui vel ex contemptu, vel sine aliqua rationabili causa ordinationem non servat. In quo autem probabiliter credi potest, si legislator adesset, eum obligare non velle; talis non est reputandus præcepti transgressor.

VIII. Sed, ut altius menti infixata sit Aquinatis doctrina, lubet eiusdem pauca effata auro cedroque digna ob oculos ponere. Primum habetur 2. 2. quæst. cxx. artic. 1. Non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret. Secundum ibid. ad 1. Sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est. Primum confirmat 1. 2. qu. xcvi. art. 6. ubi allegat auctoritatem Hilarii ex Lib. IV. de Trinit. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Quæ verba sic illustrat. Magis est attendendum ad causam quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis. Secundum effatum: Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem, & in tantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod a hoc deficit, virtutem obligandi non habet. Unde Iurisperitus dicit, quod nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem. Tertium effatum in resp. ad 3. argum. eiusdem articuli. Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excipere: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere quæ conveniunt ad finem intentum. Quartum effatum in ead. resp. Si possit legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea quæ in pluribus accidunt.

IX. Quæ hæcenus transcripsi, hac brevi sententia comprehendit idem Sanctus Doctor 1. 2. quæst. xcvi. artic. 2. ubi inquit. Unde omnis lex humanitas posita in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturali deri-

vatur. Si vero a lege naturali discordet, tamen non erit lex, sed legis corruptio. Heinc collige, iuris naturalis scientia præditum esse debere illum qui interpretandorum legum munus gravissimum assumit. Sanctus Antoninus IV. Part. tit. v. cap. xix. fuse de æquitate scribit. Pauca hic delibo. Septima regula est pro scrupulorum depositione, præceptorum discreta epicitatio, id est interpretatio, vel declaratio: æquitas enim quam Philosophus nominat epitiā, præponderat iuris rigori, secundum Iurisperitos. Est autem æquitas iustitia, pensatis omnibus circumstantiis particularibus, dulcore misericordiæ temperata. . . . Unde Philosophus V. Ethic. dicit, quod epitiā interpretatio legum est melius quam iustitia legalis. Et secundum hanc virtutem epitiæ possimus præcepta Dei, Ecclesiæ, Prælatorum, seu iudicum benigne interpretari; & in foro quidem contentioso eius est interpretari cuius est condere, vel sententiarum; sed in foro conscientie circa præcepta & humana, & divina dico, quod pertinet ad quemlibet pro facto suo, si tamen rationabiliter interpretetur.

X. Paulus Comitulus plures æquitatis regulas tum ex iure pontificio, tum ex iure civili, atque ex ipso M. Tullio collegit. Lectorum utilitati consulens ex eodem huc illas transcribo.

s. I.

Æquitatis regulæ e iure canonico hæc.

Sequentium regularum princeps, unde omnes proficiuntur, hæc est, quam Christus Dominus Luc. cap. vi. statuit: Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Quæ sequuntur, ex iure pontificio collectæ sunt.

1. Quod quisque iuris in alterum statuit ipse debet uti eo. cap. Cognoscetes de constitutionib.

2. Patere legem quam tu ipse tuleris. ex eod. cap. & tit.

3. Constitutio apostolicæ Sedis omnes adstringit; & nihil debet vel ambiguum, vel obscurum continere. cap. Quoniam de conslit.

4. Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit. cap. Cognoscetes eod. tit.

5. Laicis super Ecclesiis, & personis ecclesiasticis nulla est attributa facultas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi. cap. Ecclesia S. Mariæ de constitut.

6. In rescripto apostolico, ut valeat, intelligitur hæc clausula, Si preces veritate nitantur; quamvis non apponatur. cap. Ex parte de rescriptis.

7. Papa patienter sustinet, si non fiat quod prava fuerit ei insinuatione suggestum. *cap. Si quando eod. tit.*

8. Exprimens falsum, vel tacens veritatem per fraudem, ex rescripto pontificio nullum consequitur emolumentum. *cap. Super litteris de resc.*

9. Consuetudo quæ canonicis obviat institutis, nullius debet esse momenti. *cap. Ad nostrum de consuetudine.*

10. Iuri naturali quacumque consuetudine aliquatenus derogari non potest. *cap. Cum tanto eod. tit.*

11. Romanus Pontifex iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere. *cap. I. de constitutionib. Lib. VI.*

12. Propter officium ecclesiasticum beneficium datur. *cap. ultimo de rescriptis Lib. VI.*

13. Quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. *de regulis iuris cap. II.*

14. Utilius scandalum nasci permittitur quam ut veritas relinquatur. *cap. III. eod. tit.*

15. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. *cap. xv. eod. tit.*

16. Quod latenter, aut per vim, vel alias illicite introductum est, nulla debet stabilitate subsistere. *cap. v. de regul. iuris.*

17. Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius quam actori. *de regulis iuris in VI. regula 10. sumpta ex ff. eod. tit. l. Favorabiliores.*

18. Cum quis in ius succedit alterius, iustam ignorantiam causam censetur habere. *ex reg. iur. Lib. VI. reg. 14.*

19. Odia refringi, favores convenit ampliari. *reg. 15. eod. Lib.*

20. Non debet aliquis alterius odio prægrvari. *regul. 22.*

21. Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum. *reg. 33. ex lege, Nemo potest mutare, ff. de regul. iur.*

22. Utile non debet per inutile vitari. *reg. 37.*

23. Ex eo non debet quis fructum consequi quod nisus extitit impugnare. *regul. 38.*

24. Cum quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex illo. *reg. 39.*

25. Imputari non debet ei per quem non stat, si non facit quod per eum fuerat faciendum. *reg. 44.*

26. Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit. *reg. 45.*

27. Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura. *regul. 48. sumpta ex ff. eod. tit. l. Iure naturæ. Verum in lege*

civili legitur coniuncte, *Detrimto & iactura: nisi dicamus, & usurpatum esse pro vel.*

28. In pœnis benignior est interpretatio facienda. *reg. 49.*

29. Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum. *regul. 51.*

30. Cui licet quod est plus, licet utique quod minus. *reg. 53. ex lege ead. tit. Non debet.*

31. Qui prior est tempore, prior est iure. *reg. 54. ex l. Quoties utriusque, ff. eod. tit.*

32. Qui sentit onus, sentire debet commodum, & e contra. *reg. 55. ex l. Secundum naturam ff. eod. tit.*

33. Non est obligatorium quod contra bonos mores est prætitum iuramentum. *regul. 58.*

34. Non est in mora qui potest exceptione legitima se tueri. *reg. 60. ex l. Nulla intelligitur ff. eod. tit.*

35. Nullus ex consilio, nisi fraudulentum non sit, obligatur. *reg. 62. ex l. Consilii ff. eod. tit.*

36. Quæ contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi. *reg. 64. ex l. Non dubium. c. de legibus.*

37. In pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis. *reg. 65. ex l. Cum par delictum, ff. de reg. iur.*

38. Potest quis per alium quod potest facere per seipsum. *reg. 72. ex l. Quod iussu alterius ff. eod. tit.*

39. Factum legitime retractari non debet. *reg. 73. ex l. In ambiguis, §. I. ff. eod. tit.*

40. Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. *reg. 74.*

41. Frustra sibi fidem postulat ab eo servari cui fidem a se præstitam servare recusat. *reg. 75.*

42. In malis promissis fidem non expedit observari. *reg. 75.*

43. Delictum personæ non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare. *reg. 76.*

44. Rationi congruit ut succedat in onere qui substituitur in honore. *reg. 77.*

45. In argumentum trahi nequeunt quæ propter necessitatem aliquando concessa sunt. *reg. 78.*

46. Nemo potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dignoscatur. *reg. 79.*

47. Qui contra iura mercatur, bonam fidem præsumitur non habere. *reg. 82.*

48. Cum quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti. *regul. 84.*

49. Contractus ex conventionione legem accipere dignoscitur. *reg. 85. ex l. Contractus ff. eod. tit.*

50. Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare. *reg. 86. ex l. Quod quis ff. eod. tit.*

51. Certum est quod is committit in legem qui

qui legis verba complectens, contra legis sua culpa nititur voluntatem. *reg. 88. ex l. Non dubium eod. de legibus.*

52. Frustra legis auxilium invocat qui committit in legem. *cap. Quia frustra de usuris, & c. ult. de immunit. Eccles.*

53. Quæ metu, & vi fiunt, de iure debent in irritum revocari. *ex cap. Abbas de iis quæ vi metusve, & ex l. I. ff. eod. tit. in qua lege est his verbis: Quod metu factum est, ratum non habeo, dicit Prætor.*

S. I I.

Regulæ e iure civili selectæ.

1. **I**N omnibus quidem, maxime tamen in iure, æquitas spectanda est. *ff. de reg. iur. regul. 91.*

2. Qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet. *ff. de legibus l. II. 12. & 26.*

3. In iis quæ contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris. *l. 14. eod. tit.*

4. Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, ac potestatem habere. *l. 16. eod. tit.*

5. Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur. *l. 17. eod. tit.*

6. In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio quæ vitio caret; præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. *l. 18. eod. tit.*

7. Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat. *l. 21.*

8. Incivile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua eius particula proposita, iudicare, vel respondere. *l. 23. eod. tit.*

9. Nulla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra commodum ipsorum perducamus ad severitatem. *l. 24. eod. tit.*

10. Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet; in fraudem vero legis facit, qui, falsis verbis legis, sententiam eius circumvenit. *l. 24. eod. tit. est Pauli Iurisconsultissimi.*

11. Fraus legi fit, ubi id fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit: & quod distat verbum ab intellectu, hoc distat fraus ab eo quod contra legem fit. *l. 29. eod. tit.*

12. Rectissime illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium abrogentur. *l. 31. eod. tit.*

Conc. Theol. Tom. VI.

13. Optima legum interpretis consuetudo. *l. 36. eod. tit.*

14. In ambiguitatibus quæ ex legibus proficiuntur, consuetudo, aut rerum perpetuo similiter iudicatarum auctoritas vim legis obtinere debet. *l. 37. eod. tit.*

15. Beneficium Imperatoris, quod ab eius indulgentia proficitur, quam plenissime interpretari debemus. *l. ultim. ff. de const. principum.*

16. Actionem ex improbitate sua nemo consequitur. *ff. de furtis, l. Itaque fullo.*

17. Si, ut maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionione. *ff. de pactis, l. Iurifgentium §. Si ut maleficium.*

18. Quoties pactum a iure communi remotum est, servari hoc non oportet. *in ead. l. §. Si paciscar.*

19. Si stipulatio sit interposita de his pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda. *in ead. l. & eod. §.*

20. Pacta quæ turpem causam continent, non sunt observanda. *l. Si unus, §. Pacta, ff. de pactis.*

21. Illud nulla pacto effici potest, ne dolus præstetur. *ff. de pactis, l. Si unus, §. Illud, & l. I. §. Illud ff. Depositi.*

22. Cui iurisdicctio data est, ea quoque concessa esse videntur sine quibus iurisdicctio explicari non potest. *De iurisdictione omnium iudicum l. 2.*

23. Quid enim tam contrarium est consensui, quam error qui imperitiam detegit? *ff. eod. tit. l. Si per errorem: & in l. Ad probationem c. de loc. & cond. dicitur, inscientiam errantis non habere consensum, & in l. Cum testamentum c. de iuris & facti ignorantia, dicitur, errantis nullam esse voluntatem; & in l. Nota idcirco eod. tit. habetur, errantis nullam esse voluntatem.*

24. Nemo in necessitatibus liberalis existit. *ff. de adimendis legatis & fideicom. l. Rem legatam.*

25. Non donat qui necessariis operibus succurrit. *ff. de donationibus inter virum & uxorem, l. Si quis pro uxore.*

26. Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri. *cap. de legibus & constitutionibus Principum, l. 4.*

27. De auctoritate iuris nostra pendet auctoritas. *in ead. l. & revera maior imperio est, submittere legibus principatum. in ead. l.*

28. Non quidquid iudicis potestati permittitur, id subicitur iuris necessitati. *l. Omnem ff. de iudiciis.*

29. Si delictum non ex animo, sed extra

S ve-

venit, noxia non committitur, cap. Si adversus delictum, l. 1.

30. Id demum quod maior pars omnium iudicavit, ratum est, cum & omnes iudicasse palam est.

31. Si ex tribus arbitraris unus in quindecim, alius in decem, tertius in quinque condemnat, quinque præstari debent: quia in banc summam omnes conferunt: ex l. Diem proferre §. Si plures arbitri ff. de arbitris. Eadem sententia repetitur in l. Inter pares ff. de re iudicata: ubi sic: Si diversis summis condemnent iudices, minimam summam spectandam esse Iulianus scribit.

32. In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est quam tutius. ff. de regulis iuris, l. Ea quæ, reg. 153.

33. Omnia quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt. ff. eod. reg. 77.

34. Non debeo melioris conditionis esse quam auctor meus, a quo in me ius transit. ff. eod. l. In omnibus officiis.

35. Is natura debet quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus. ff. eod. l. Cum amplius.

36. Nemo ex suo delicto conditionem meliorem facere potest. ff. eod. reg. 177.

37. Nemo damnum facit, nisi qui id facit quod facere ius non habet. ff. eod. l. Nemo damnum, reg. 195.

38. Non videtur vim facere qui iure suo utitur. ff. eod. reg. 198.

39. In pari causa possessor potior haberi debet. ff. eod. reg. 171.

40. Bona fides tantum possidendi præstat, quantum veritas; quoties lex impedimento non est. ff. eod. l. Bona fides, reg. 177.

41. Minus est actionem habere quam rem. ff. eod. Minus, reg. 204.

42. Cum de lucro quæritur, melior est conditio possidentis. ff. de regul. iur. reg. 169.

43. Æquissimum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret. ff. de solutionibus, l. 1.

44. Libertas omnibus rebus favorabilior est. ff. de regulis iuris, l. Libertas, reg. 165.

45. Infinita est æstimatio libertatis, & necessitudinis. reg. 137. ff. eod.

46. Servitutem mortalitati comparamus. ff. eod. Servitutem, reg. 209.

47. Etsi nihil facile mutandum est ex solemnibus, tamen ubi æquitas exposcit, subveniendum est. ff. eod. Et si nihil.

48. Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut subverti possit. ff. eod. Omnis definitio, reg. 202.

S. III.

Sententiæ ex diversis Marci Tullii libris collectæ.

1. **L**EX est ratio summa, insita in natura, quæ iubet ea quæ faciendæ sunt, prohibetque contraria. I. de legibus.

2. Lex est recta ratio imperandi, & prohibendi. in eod. Lib.

3. Legem bonam a mala nulla alia re, nisi naturali norma, dividere possumus. in eod. Lib. I. de legibus.

4. Honestæ, & turpia, natura, non opinione iudicanda sunt. in eod. Lib.

5. Ipsum bonum non est in opinione, sed in natura. ibid.

6. Omnes viri boni ipsam æquitatem & ius amant: nec est viri boni errare, & diligere quod per se non sit diligendum. I. de leg.

7. Nihil est profecto præstabilius quam plane intelligere, nos ad iustitiam esse natos, neque opinione, sed natura constitutum esse ius. in eod. Lib.

8. Iniustam legem non esse legem, probat. in II. de legibus.

9. Natura norma legis est. in eod. Lib. II.

10. Opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus. in eod.

11. Periurii poena divina exitium, humana dedecus. in eod.

12. Ad divos adeunto caste: pietatem adhibento: opes amovento: si qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. in eod. II. de leg. Sanctæ vota reddunto. Ambæ hæc sententiæ in legibus erant Romanorum.

13. Magistratus hæc est vis, ut præsit, præscribatque recta, & utilia, & coniuncta cum legibus. in III. de legibus.

14. Ut enim magistratibus leges, ita populo præfunt magistratus: vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum.

15. Qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est. in eod.

16. Non solum ut obediant magistratibus, sed etiam ut eos colant, & diligant, præscribimus. ex eod.

17. Iusta imperia sunt: iisque cives modestæ, & sine recusatione parento. Lex erat hæc Romanorum, in III. de legibus.

18. Salus populi suprema lex esto. Lex eorumdem, ex eod. III. Lib.

19. Intercessor rei malæ salutaris, civis est. ex eod. Lib. lex Romana.

20. Est iniqua in omni re accusanda, præter

termittis bonis, malorum enumeratio, vitiorumque selectio. Lib. III. de legibus.

21. Ut enim cupiditatibus Principum infici solet tota civitas, sic emendari, & corrigi continentia. in eod. Lib.

22. Nobilium vita, victuque mutato, mores mutari civitatum puto. in eod.

23. Principes vitiosi plus exemplo quam peccato nocent. Lib. III. de legibus.

24. Vi opprimi in bona causa est melius quam male cedere. in eod.

25. Impediri bonam rem melius quam concedi male. in eod.

26. Nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta Republica quidquam agi per vim. in eod. III.

27. Noxiæ poena par esto, ut in suo vitio quisque plectatur: vis capite, avaritia multa, honoris cupiditas ignominia sancitur. in eod. III. Lib. de legibus.

28. Fundamenta iustitiæ sunt, ut ne cui noceatur, ut communi utilitati servietur, & cum tempora commutantur, commutare officium, ut non semper sit idem. in I. de officiis.

29. Fundamentum iustitiæ est fides, id est dictorum, conventorumque constantia, & veritas. in eod. Lib.

30. Fides appellata est, quia fiat quod dictum est. in eod.

31. Promissa servanda non sunt, quæ sunt iis quibus promiseris, inutilia. in I. & III. officiis: nec si tibi plus noceant quam illi profint cui promiseris. in I. officio.

32. Illis promissis standum non est quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit. I. officio.

33. Quod verum est, simplex, sincerumque, id est naturæ hominis aptissimum. in eod.

34. Duobus modis fit iniuria, vi, & fraude. Fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur. Utrumque alienissimum ab homine; sed fraus odio digna maiore. in eod.

35. Totius iniustitiæ nulla capitalior est quam eorum qui tum cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur. in I. de officiis.

36. Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. in eod. Lib.

37. Dare beneficium in nostra potestate est: non reddere viro bono non licet. in eod.

38. Quidquid sine detrimento potest commodari, id cuique tribuendum est, vel ignoto. in eod. Lib.

39. Vinculum humanæ societatis est ratio, atque oratio. in eod. I. officio.

40. Offerre se periculis sine causa nihil stultius. in eod. Lib.

41. Quæ parva videntur esse delicta, neque a multis intelligi possunt, ab iis est diligentius declinandum. in I. officio.

42. Non attinet quidquam sequi quod assequi nequeas. in eod. Lib.

43. Studia nostra naturæ regula metiamur. in I. officio.

44. Victus, cultusque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem. in eod. Lib.

45. Omnis actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec vero agere quidquam cuius non possis causam probabilem reddere: hæc est enim fere descriptio officii. in I. de officiis.

46. Cavendum ne maior poena quam culpa sit. in eod. Lib. & in III. de legibus.

47. Nobis a natura constantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ sunt. in I. officio.

48. Sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum. I. officio.

49. Opifices omnes in lordida arte versantur; nec vero quidquam ingenuum potest habere officina. in eod. Lib.

50. Nihil est agricultura melius, nil uberius, nil dulcius, nihil libero homine dignius. in eod. Lib.

51. Nihil laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. in eod. Lib.

52. Ut enim tutela, sic procuratio Reip. ad utilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissæ, gerenda est. in I. officio.

53. Negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. ex I. de officiis.

54. Contemnuntur ii qui nec sibi, nec alteri profunt, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. in II. officio.

55. Ius non esset, nisi esset æquabile. in eod. Lib.

56. Fundamentum perpetuæ commendationis, & famæ est iustitia. in eod.

57. Rem familiarem dilabi sinere flagitiosum est. in II. officio.

58. Habere quæstui Remp. non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. in eod.

59. Omnes immemores beneficii oderunt. in II. officio.

60. Multa quæ natura videntur honesta, temporibus fiunt non honesta. in III. officio.

61. Vir bonus nihil cuiquam quod in se transferat, detrahet. III. offic.

62. Hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam quam mors. in eod. Lib. ubi id præclaris conficit argumentis.

63. Homo naturæ obediens homini nocere non potest. in eod. Lib. Sæpe cuique utilitati, quod sine alterius iniuria fiat, servendum est. in eod. Lib.

64. Hoc ipsum utile putare quod turpe sit, calamitosum est. in III. offic.

65. Eadem quæ utilitatis, honestatis est regula. in eod.

66. Dolus malus est, cum aliud est simulatum, aliud actum. ex definitione Aquilii in eod. III. de offic.

67. Vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini. in eod. Lib. sed post aliquanto addit: Nisi laeseris iniuria.

68. Nihil quod crudele, utile: est enim hominum naturæ quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas. in eod. Lib. III. de offic.

69. Qui non propulsat iniuriam a suis, iniuste facit. in eod. Lib.

70. Vir bonus ne cogitare quidem quidquam audebit quod non audeat prædicare. in eod. III. de offic.

71. Cato ad fidem bonam statuit pertinere notum esse emptori vitium quod nosset venditor. in III. offic.

72. Ratio postulat ne quid insidiosè, ne quid simulate, ne quid fallaciter. in III. offic.

73. Quoniam iuris natura fons est; hoc intelligitur secundum naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius prædetur inciticia: nec ulla pernicies vitæ maior inveniri potest quam in malitia simulatio intelligentiæ. in III. offic.

74. Nihil quisquam debet, nisi quod est turpe, non reddere. in eo paradoxo, quod sapientes liberi, & stulti servi.

75. Id quod imperatur, necessarium; illud quod permittitur, voluntarium est. in II. de invent.

76. Leges in consilio Scriptoris, & utilitate communi consistunt. in eod. Lib.

77. Indignum est æquitatem litteris legis urgeri, quæ voluntate eius qui scripsit, defenditur. in eod. Lib.

78. Velle quod non deceat, id ipsum miserimum est: nec tam miserum est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat. ex Lib. de Philosophia, sive Hortensio, apud Augustinum Lib. XIII. de Trinit. cap. III.

79. Quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sæpe sunt ac si effici non possint. in partitionib. orat. ubi de genere deliberandi.

80. Quod permagni interest, pro necessitate sæpe habetur.

81. Infelices qui omnia sibi licere existimant. ex incerto ad Varronem.

CAPUT V.

De dispensatione a lege.

Doctrina de dispensatione per omnes humanas leges divagatur. Ex dispensationum frequentia, & nimia facilitate universa disciplina tum ecclesiastica, tum monastica extremas patitur clades. Quamobrem diligenti examine exponenda est controversia: quod ut præstem, caput istud in sequentes tribuo paragraphos.

§ I.

Dispensationis notio, eiusdemque partitio.

Dispensationis notionem perhibet sanctus Thomas I. 2. quæst. xcviij. art. 4. inquit: *Dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula; seu, est veluti aptare communis legis observantiam subditorum viribus, pro quarum diversitate temperanda est, & relaxanda. Quare communis dispensationis finitio est: Iuris relaxatio ab habente legitimam potestatem ex iusta causa facta.* Differt ab interpretatione, & epikia: quia interpretatio non est actus iurisdictionis, sicut neque epikia; sed est doctrinalis legis declaratio, quæ fieri a quolibet sapiente potest. Dispensatio actus iurisdictionis est, soli superiori competens. Aliquando tamen dispensatio pro ipsa interpretatione a S. Thoma accipitur loc. cit. ad 3. ubi statuit, dispensationem locum non habere in præceptis iuris naturæ. Subdit tamen: *In aliis vero præceptis quæ sunt quasi conclusiones præceptorum communium, quandoque per hominem dispensatur, puta quod mutuum non reddatur proditori patriæ, vel aliquid huiusmodi.* Dispensatio hæc mera est interpretatio, qua declaratur a quolibet ratione recta prædito in hac circumstantia legem naturalem non obligare. Dispensatio autem pressè accepta actus est iurisdictionis, quo a legis onere subditus eximitur. Verum tamen est in qualibet dispensatione interpretationem legis præcedere. Tenetur enim, ut infra dicetur, dispensator expendere legis rigorem, subditi indigentiam,

&

& boni communis utilitatem: quibus interpretatis, & expensis ad actum iurisdictionis exercendum accedit, subditum a legis onere subducendo. Differt ab irritatione: quia legem irritare est eam abolere, impediendo ne obligationis vim obtineat: item ab abrogatione, & derogatione, quæ omnes comprehendit; dispensatio contra tantum determinatas personas eximit, manente lege quantum ad alios. A commutatione distinguitur, quia hæc obligationem omnino non tollit, sed in alteram mutat.

II. Dividi dispensatio solet primo in partialem, & integram, seu totam. Tota est, quando aufert legis obligationem & quantum ad culpam, & quantum ad poenam; partialis est quæ partem tollit obligationis. Iterum tribuitur in tacitam, & expressam. Tacita signis, expressa verbis exhibetur. Quando tamen signa sunt manifesta, & evidentiæ, expressa est dispensatio. Nulla sunt determinata verba quibus impertienda dispensatio sit; sed quibuslibet uti dispensator valet.

III. Quæst. I. *Ut subditus liber sit a lege, sat ne est ut præsumat superiorem fore dispensaturum?* Resp. Certum est, dispensationem, cum sit quædam iuris vulneratio, odiosam esse, atque adeo restringendam, limitandamque, neque extendi posse ultra verborum rigorem. Certum quoque est, præter dispensationem expressam, dari dispensationem tacitam, seu virtuales, & interpretativam, ut vocant. Quæ dispensatio tacita tum est, quando ex signis, & coniecturis præsumitur voluntas superioris, quod hic & nunc velit dispensare.

IV. Ad propositum igitur quæsitum respondetur, satis minime esse ad dispensationem, te præsumere Prælatum dispensaturum fore, si sciret indigentiam tuam; sed necessariam esse præsumptionem voluntatis præsentis, qua superior antecederet ad actum, seu usum, dispensationem velit reipsa tibi impertire. Ratio evidens est: voluntas futura nequit effectum exemptionis præsentis a lege parere. Porro dispensatio a lege debet præcedere actum quem tu, ut solutus a lege, exercere debes. Vis contrahere cum consanguinea. Hunc actum præcedat dispensatio necesse est. Non ergo sufficit te præsumere Papam dispensaturum, si sciret necessitatem qua premeris; sed requiritur ut dispensationem impertiat, qua solutus a legis obligatione contractum peragere queas. Quemadmodum ad te obligandum non sufficit lex futura, sed lex præsens; ita ad te solvendum a legis vinculo non sufficit futura solutio, sed necessaria est præsens. Hæc doctrina communis est.

V. Obiicies. Sufficit licentia futura præsumpta. Ergo & dispensatio futura. Antecedens patet. Ut subditus, puta Religiosus, expendat, aut recipiat pecuniam, cuius usus voto paupertatis vetatur, sat est ut præsumat prudenter Prælatum concessurum fore licentiam, si sciret convenientiam talis actus. Ergo similiter sat est ut præsumat concessurum fore dispensationem, si peteretur ab eodem. Resp. Negatur consequentia. Differunt enim hæc duo, licentia, & dispensatio. Illa non lædit legem; sed est veluti legis impletio. Nam si lex prohibet ne quis loquatur, ne comedat, ne expendat pecunias, ne egrediatur a conventu absque licentia, non agit contra, sed secundum legem, obtenta licentia: & Prælatum licentiam impertiens non lædit legem, sed legi conformatur; dum tamen iuxta præscriptum legis illam impertit licentiam. Dispensatio autem pressè accepta vulneratio legis est: ideo restringenda, non dilatanda, ut licentia, quæ favorabilis est. Rati habitio ergo de futuro nullo modo sufficit ad dispensationem; licet sufficere interdum possit ad honestandam licentiam.

VI. Quæst. II. *Unde colligi possit, velle reipsa Prælatum dispensare?* Resp. Signum certum unde colligi id potest, est, quando superior præcipit actum qui exerceri absque dispensatione nequit: ut si Episcopus, sciens te esse irregularem, super qua irregularitate dispensare queat, te ad ordines sacros promoveat; si Papa, sciens Sempronium Sacerdotem esse irregularem, promoveat ad Beneficium. Quoniam non præsumitur Principem pugnantly velle præcipere. Doctrina communis penes omnes.

VII. Quæst. III. *Sola taciturnitas Prælati est ne sufficiens signum colligendi eundem velle dispensare?* Respondeo. Adfirmant communiter Probabilitæ, quos refert, & sequitur P. Viva quæst. viij. art. 5. num. 5. Salmanticensis tract. xi. cap. v. punct. 2. num. 1. Quoniam, inquiunt, qui tacet, dum contradicere commode valet, & tenetur ex officio, & non contradicit, consentire præsumitur, iuxta iuris regulam 43. in 6. Nec præsumendum delictum in superiore est, quasi velit subditi ruinam.

VIII. Doctor eximius P. Suarez Lib. VI. de legibus cap. xliij. relata præfata opinione, subdit, Canonistas communiter contrariam propugnare sententiam. Distinguitque triplicem rati habitioem: de futuro, quam iam exclusimus; de præterito, quæ similiter

improbatur; & de præfenti, de qua sola disputatio est. Et hanc opinionem Canonistarum in foro exteriori prævalere potissimum ait *num. 21.* ob graviorum Scriptorum auctoritatem; immo *num. 22.* addit, neque in foro conscientie solam taciturnitatem sufficere ad positivam dispensationem, nisi aliæ conditiones occurrant.

IX. Hæc mihi verisimilior sententia est. Et primum, cum, teste *P. Suarez*, communiter propugnetur a Canonistis, & Ictis, quorum auctoritas in hac potissimum materia magni faciendæ est, præferri hoc solo capite debet alteri quæ a quibusdam Probabilistis defenditur. Porro, si in foro præfenti exteriori prævalet hæc opinio, ut inquit *P. Suarez*; quid ni & in foro conscientie? Ut alibi ex sapiente *P. Elizalde* animadverti, communiter istius distinctionis fori interni, & externi abusus committitur. Nam, quando iisdem principiis iudicia utriusque fori formantur, & diriguntur, eadem sint utriusque iudicia oportet. Porro quænam principia sunt quibus Canonistæ, & Icti improbant dispensationem, solo consensu tacito superioris nixam pro foro exteriori? Non sane alia, nisi quæ Theologi ipsi adhibent, aut adhibere debent pro foro conscientie. Ergo idem utriusque fori, ad hoc quod attinet, iudicium. Antecedens patet. Nam principia quibus præfati Auctores nituntur, sunt hæc. Iura ipsa oppositum constituunt. Nam in cap. *Cum iam dudum* de præbend. hæc habentur: *Cum multa per patientiam tolerantur, quæ, si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debent tolerari.* Ex quo Glossa colligit, patientiam Prælati non esse sufficiens signum consensu necessari ad dispensationem. Huc quoque pertinent quæ habentur cap. *Super eo* de cognat. spirit. *Id in Ecclesia tua dissimulare poteris, ita quod nec contradicere, nec tuum videaris præstitisse consensum.* Neque favet laudata iuris regula, *Qui tacet, consentire videtur*, contrarie opinioni. Quoniam licet id verum sit in pluribus casibus, nunquam tamen locum habet hæc regula, quando necessarium est exercitium iurisdictionis, & in materia odiosa, ut est illa de dispensatione a lege. Nam patientia, seu taciturnitas nihil operatur; solumque infertur, Prælatum non repugnare directe: at nullo modo inferri ex sola taciturnitate positivus consensus necessarius ad dispensationem valet. Quare merito Canonistæ loco principii hoc habent: *Illæ quæ tantum in patientia consistunt, non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actum positivum requirit.*

X. Rationum quoque momenta mihi gravia videntur. Nam taciturnitas Prælati natura sua quid aliud prodit, nisi permissionem? Hic est unicus taciturnitatis effectus: vel ad summum est iudicium dubium, & valde incertum positivi consensus. Sed ex dubio, & valde incerto consensu colligi nullo modo potest certus dispensationis effectus. Quod illa taciturnitas Prælati præfentis, & videntis, & potentis impedire sit incertissimum, nedum incertum, iudicium, evinco evidenter. Ex diversis, oppositisque oriri principiis hæc taciturnitas potest. Ergo ex ea certus dispensationis concedendæ colligi consensus nequit. Consequentia certa est; & antecedens evincitur. Hæc proficisci taciturnitas potest. 1. Ex Prælati negligentia. 2. Ex nimia conniventia. 3. Ex pusillanimitate. 4. Ex ignorantia. 5. Ex malitia. 6. Ex studio scandali vitandi, maiorisque mali declinandi. 7. Ex prævisione repugnantie subditi ad malum propensi. Quis inficias ierit, ex his, aliisque principiis oriri hanc Prælati taciturnitatem posse? Ineptè ergo colligunt Probabilistæ ex hac taciturnitate consensum concessæ dispensationis. S. Bernardus, & Trithemius docent, relaxationes tum in ecclesiastica, tum in monastica disciplina ex Prælatorum aut negligentia, aut conniventia, aut pusillanimitate, aut malitia manare. Omne malum a capite. Omnes Patres testantur, cuiusque disciplinæ ruinam præcipue a Prælatorum culpa proficisci. Posunt quandoque etiam sine culpa vitandi maioris mali causa abusus tolerare ad tempus. At cavendum ne sint canes muti, qui latrare negligunt, ut ossa, & carnem comedant: cavendum ne sint muti, ut perseverare in Prælatum, ut ad maiora conscendere, ut suis consulere & commodis, & rationibus valeant: cavendum ne sint muti, ut appareant prudentes, benigni, misericordes, cavendum ne mundanæ prudentiæ præstigiis fascinati extendant legem, sicut pellem, & corruptelas grassari sinant. Aliqui obmutescunt ex quadam placidi, & torpidi temperamenti seu naturæ indole. Quæ cum ita sint, quis ex sola Prælati taciturnitate colligere dispensationis concessionem poterit? Nisi ergo aliæ conditiones manifestæ, & evidentes concurrant, nunquam ego ex sola taciturnitate inferri legitime posse concludo positivum superioris consensum in dispensationem. Hæc sunt principia, vi quorum cum Icti, tum Canonistæ in foro exteriori improbant omnes dispensationes sola taciturnitate nixas: & hæc sunt principia quæ in foro conscientie, nisi

nisi me mea fallat opinio, eandem dispensationes damnare potiore iure debent.

XI. Nullius apud me ponderis sunt adversæ sententiæ rationes, quæ omnes huc recidunt: nempe, præsumendum esse Prælatum, cum videt, & non impedit, cum facile possit, velle dispensare, ne ipse peccet non impediendo peccata. Ex iis quæ diximus, vanam, arbitrariam, & commentitiam esse hanc præsumptionem constat. Quoniam ex septem & amplius capitibus oriri hæc taciturnitas potest. Auctoritates quæ ex iure civili, & canonico allegantur, disparatæ omnino sunt, nihilque concludunt.

S. I. I.

De iis qui dispensare in lege divina, & humana, & respectu quorum valeant.

I. DE dispensatione iuris naturalis fufe disputavi supra *dissert. II. cap. XIV.* Quare, ne actum agam, illuc te remitto. Circa dispensationem ab iis quæ divino iure præscripta sunt, primum indicabo ea de quibus nulla est apud Theologos disputatio. In lege divina evangelica, de qua sola nunc sermo est, vix alia præcepta positiva occurrunt, præter sacramentorum institutionem, eorumque administrationem, usum, & sacrificii obligationem. Cetera ad ius naturæ pertinent. Porro certum est legislatorem divinum posse in suis præceptis pro voluntate sua & valide, & licite dispensare. Nullus autem hominum absolute in iis quæ iuris divini sunt, dispensare potest, nisi id Deus specialiter concesserit. Quoniam nullus inferior in superiori legem potestatem habet. Convenit penes omnes, hanc potestatem Deum nulli Principum, Regum, Imperatorum, aut laicorum potestatum, immo nec ullis Ecclesiæ Prælati, Pontifice summo inferioribus, concessisse. Disputatur dumtaxat super factio divinæ concessionis factæ Pontificibus.

II. Quæst. I. *Concessit ne Deus Romanis Pontificibus privilegium dispensandi in iis quæ sunt divini iuris?* Resp. Prima sententia affirmat, quæ factis nonnullis potius quam rationibus, regitur. Dicunt, Pontifices dispensasse in matrimonio rato, non consummato cuius indissolubilitas est a iure naturali: item in votis solemnibus, in residentia Episcoporum, & eiusmodi, quæ iuris divini sunt. Ergo in aliquibus, non in omnibus, præceptis quæ iuris divini sunt, dispensare Pontifices licite, & valide possunt. Hanc sententiam defendit P. Thomas Sanchez *Lib. VIII. de matrim. disp. VI.*

num. 6. Bonacina dist. I. quæst. I. punct. 2. num. 13. aliique.

III. Contraria sententia vera est, & communiter ab antiquis, & a recentioribus Auctoribus propugnatur. Eam conceptis verbis docet S. Thomas 2. 2. *quæst. lxxxviii. art. 11.* ubi legere poteris Franciscum Sylvium, qui fuso calamo hanc controversiam versat. Tanti mihi nunc otii non est, ut discutere pro dignitate hanc quæstionem valeam. Quare eam paucis expedio. Certum est penes omnes, Pontificem hac dispensandi in iis quæ iuris divini sunt, potestate carere. In hoc difficultas vertitur tota, concesserit ne eidem Deus hanc potestatem? Porro nullus adduci textus potest, ex quo id clare colligatur. Qui enim efferi textus solet, *Quodcumque ligaveris super terram* &c. nihil peculiare pro hac dispensandi facultate continet. Alioquin, si quid evinceret, probaret, Pontifices posse in omnibus iuris divini mandatis dispensare: quod & adversarii concedere recusant. Nihil ergo ex textu laudato colligitur pro dispensandi in præceptis iuris divini potestate. Porro, cum dispensatio sit, ut omnes fatentur, odiosa, legisque vulneratio; arctanda, & non amplificanda est, etiam respectu illarum legum quæ dispensationibus sunt subiectæ. Quid ergo dicendum de legibus divinis quæ nullo modo subsunt dispensationi humanæ? Profecto, ut facultas, & iurisdicctio dispensandi ab his legibus seu mandatis evincatur, adduci textus debet adeo perspicuus, & luculentus, ut nullam admittat exceptionem, nullique solidæ interpretationi subiaceat. Hic textus hactenus inventus non est. Ergo vera sententia nostra. Accedit quod, ut dixi, si quæque dispensatio est odiosa, hæc odiosissima apparet, quod divina humanis subiiciat. Præterea expedit Ecclesiæ, & in eiusdem cedit maiestatem firmitas, & immutabilitas hæc divinorum præceptorum. Quid vero bono communi Ecclesiæ conducit, quod in aliquo particulari eventu hic uxoratus possit dimittere uxorem a se non cognitam? Nihil sane. Contra vero summopere confert dignitati Ecclesiæ, quod nullo in casu eiusmodi divina vincula infringantur. Facta plura congeruntur concessarum dispensationum, quæ sigillatim enucleare in præfens non vacat. Nam partim falsa sunt, partim non pertinent ad ius divinum. Et, si quæ vera sunt, sententiæ, quam probabiliorem reputarunt, Pontifices adhæserunt. In pluribus quæ adducuntur, Pontifices summi non dispensatorum, sed interpretum officio defuncti sunt. Illis enim, ut custodibus divini depositi, & ut su-

premis magistris, & capitibus universæ Ecclesiæ, commissæ est facultas interpretandi, & declarandi in controversiis, & ambiguis casibus iuris tum naturalis, tum divini, quid oneris nec ne imponant hæc divina iura, ad universale Ecclesiæ bonum respectu semper habito.

IV. Quæst. II. *Quibus competit dispensatio a legibus humanis?* Respond. Potestas dispensandi duplex. Altera ordinaria, quæ dignitati, aut officio annexa est: altera delegata, quæ a superiore, illam iure habente, impertitur. Docent omnes, quemlibet superiorem qui legem aliquam fert, posse ab eadem eximere subditos aliquos. Sic Pontifices valent dispensare in omnibus legibus ecclesiasticis universæ Ecclesiæ. Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi dispensare valent in legibus aut a se, aut in Synodis suis latis. Vicarius generalis Episcopi nequit dispensare in legibus Episcopi, abtque expressa licentia. Episcopus, Archiepiscopus Metropolitanus valet dispensare in legibus latis in Concilio provinciali, in propria diocesi, secus extra illam. Quoniam in Concilio provinciali omnes Episcopi iudices sunt. Metropolitanus caput est Concilii ratione dignitatis; sed inferior Concilio est. Igitur quilibet Episcopus potest a legibus in præfato Concilio constitutis dispensare; nemo vero quidquam iurisdictionis habet in præfatis legibus extra propriam diocesim. Si tamen Concilium, quod singulis superius est, sibi facultatem dispensandi reservasset, nemo, nec Episcopus, nec Archiepiscopus, posset ab eisdem legibus reservatis dispensare: quia singuli inferiores Concilio sunt. In legibus quæ contractum annexum habent, in quo commodum, aut damnum tertii includitur, superior dispensare nequit.

V. Quæst. III. *Inferior in legibus superioris dispensare ne valet?* Respond. Certum primo est, quando legislator supremus sibi facultatem dispensandi reservavit, nullum inferiorem dispensare a tali lege valere. Certum similiter est inferiorem ex concessione superioris posse in eiusdem superioris legibus dispensare. Disputant Theologi, quandonam, & in quibus legibus Pontifex concesserit Episcopis dispensandi potestatem. Communiter docent, in sequentibus casibus Pontificem facultatem dispensandi Episcopis concessisse.

VI. Primo in iis legibus in quibus hæc verba continentur, *statuimus, præcipimus &c. donec in eo dispensetur*: ut habetur in cap. *Postulasti de Cleric. excomm.* ubi dicitur clericum excommunicatum, non posse retinere beneficia, nisi cum eo fuerit misericorditer dis-

pensatum. In Concilio Tridentino maioris claritatis gratia *sess. xxiv. cap. vi.* expresse Episcopis conceditur quod valeant in occultis casibus, irregularitatis, aliisque dispensare.

II. In materia quoque levioris momenti. III. In iis quæ communiter contingunt, ut in ieiuniis, horis canonicis, festis, aliisque similibus dispensare Episcopi queunt. Effer enim onus importabile, si in his quæ in dies occurrunt, necessarius ad supremum legislatorem recursus esset. IV. Leges pontificiæ, latæ pro una provincia, vel diocesi, subiiciuntur Archiepiscopo provinciali, aut Episcopo: quia, cum latæ sint pro bono publico loci determinati, consentaneum est ut loci Episcopus, aut Archiepiscopus valeat harum legum usum temperare, & pro temporum, personarumque diversitate ab eisdem dispensare. V. In legibus pontificiis universalibus, ut in impedimentis matrimonii, in votis, in irregularitatibus, dispensare Episcopi valent, quando difficilis est ad Pontificem recursus, & sit periculum in mora. Quoniam & iurium æquitas, & bonum publicum id exigunt. VI. Ratione consuetudinis inferiores possunt dispensare in legibus superiorum. Sic Parochi dispensare cum suis parochianis valent in ieiuniis, festorumque observatione: quoniam consuetudine, & quidem rationabili, id investum est.

VII. Quibus constitutis, disputant Theologi, num inferiores queant in cunctis legibus superioris, quarum dispensatio expresse reservata eidem superiori non sit, dispensare? Adfirmat prima opinio. Nam ab excommunicatione lata in corpore iuris, & non reservata, quilibet inferior absolvere potest; ut constat ex cap. *Nuper de sent. excomm.* quia, ut in hoc textu dicitur, hoc ipso quod superior illam non reservaverit, præsumitur facultatem dedisse inferioribus absolvendi.

VIII. Communis, & vera sententia negat, inferiorem posse in lege superioris dispensare hoc ipso quod dispensatio reservata superiori non sit, nisi ex aliis capitibus id constet; quemadmodum in casibus enumeratis patet. Ratio evidens est. Inferior non habet potestatem in superiorem, atque adeo nec in leges ab eodem conditas. Ergo iurisdictionem super eisdem exercere legibus nequit absque eiusdem facultate. Fundamentum contrariæ sententiæ illam destruit. Ideo quilibet inferior Sacerdos facultatem absolvendi habet ab excommunicatione non reservata, quia re ipsa Pontifex illam concessit ob bonum commune spirituale, cum necessaria sit eiusmodi absolutio ad sacramenta frequentanda: & aliq-

alioquin casus frequenter contingere possit. At facultas dispensandi non est concessa a Pontifice. Ergo auctoritas allata non confirmat, sed destruit eandem opinionem.

IX. Si dubium occurrat, valeat ne inferior in aliquo casu dispensare a lege superioris; quid agendum sit, dictum supra est. Exclusa enim necessitate, aut servanda lex est, aut recurrendum ad superiorem; etiamsi dubium sit positivum, & cum probabilitate coniunctum, ut dicunt Probabilistæ, quorum opinionem iam sæpius labefactavimus.

X. Quæst. IV. *Legislator supremus valet ne cum dispensatione commutationem coniungere?* Respondeo. Adfirmans sententia vera est; immo sæpe expedit ut dispensationi aliquid commutationis adiciatur. In dispensatione a ieiunio, si qui dispensatur, dives sit, elemosyna congrua adicienda est. Pro dispensatione ab observantia audiendi Sacri, aut diei festi, preces imponendæ sunt. Concilium Tridentinum *sess. xxv. cap. xxviii. de reform. iure sancteque præcipit ut omnis dispensatio gratis concedatur; ut excludat omnem simoniæ umbram, vetat ne dispensator quidquam ex dispensationis concessione emolumenti percipiat.*

XI. Illud solum animadvertendum, quod opus adiectum per modum cuiusdam commutationis, seu compensationis, sit proportionatum & personæ, & fini legis a qua dispensatur; ut diximus in dispensationibus ieiuniorum, festorumque, in quibus elemosynæ, & preces congruunt legis fini. Cavendum ergo in dispensationibus vel ab ipsa simoniæ suspitione.

XII. Quæst. V. *An potestas delegata dispensandi sit ample interpretanda?* Respondeo. Potestas delegata alia est annexa iuri, dignitati, vel officio, quæ ordinariæ æquivaleret. Alia est collata ab homine, quæ duplici conferri modo potest: nempe aut per modum puræ commissionis, & in favorem alicuius determinatæ causæ, quæ morte concedentis expirat, si causa seu iudicium inceptum non sit: nam si fuerit inceptum, durat, donec absoluta causa fuerit. Alia est in favorem delegati, quæ si absolute concedatur, semper durat; ut est facultas concessa Regularibus ad absolvendum, & potestas concessa ab Episcopis Sacerdotibus audiendi confessiones. Qui habet potestatem ordinariam, potest eam delegare. At qui habet tantum potestatem delegatam, non potest eam subdelegare, excepto delegato Papæ, vel alterius supremi Principis, qui potest re ipsa acceptam facultatem subdelegare, quoties id ex-

preste eidem non prohibeatur. Quando vero delegatus inferioris habet expressam facultatem subdelegandi, eam quoque subdelegare valet iuxta facultatem sibi concessam. Porro super proposito quæsto disputant Theologi, qui distinguunt potestatem ab ipsa dispensatione. Primam ample interpretandam continent, quando potestas concessa est in favorem delegatorum respectu boni communis, seu ad absolvendas indiscriminatim omnes personas, ut est potestas concessa Regularibus ad absolvendum. Si vero sit facultas concessa respectu determinatæ personæ, tum strictè interpretandam asserunt. Verum, ut ego quidem arbitror, cum hæc potestas iurisdictionis sit, sive in primo, sive in secundo casu, nullo modo ampliandam existimo, sed rigido in sensu interpretandam.

XIII. Quæst. VI. *Respectu quorum dari legum dispensatio possit?* Resp. Respectu propriorum subditorum tantum extenditur dispensandi facultas. Quare Episcopi possunt dispensare subditos propriæ diocesis, Generales Religionum universæ propriæ Religionis subditos, Provinciales subditos suæ provinciæ &c. Quare eiusmodi Prælati dispensare cum subditis suis valent, quemadmodum Episcopi etiam in legibus pontificiis respectu illorum casuum quos supra enumeravi, videlicet in ieiuniis, horis canonicis, festorum observatione &c. Respectu vero constitutionum Ordinis res de se clara est. De sæcularibus intervenientibus in Cœnobiis disputant Caluistæ, num Prælati Cœnobiiorum valeant cum istis dispensare? Adfirmant *Bordonius, Antonius a Spiritu sancto, & Pasqualigus*. Sed Auctores isti ex illis non sunt qui in re morali magno in pretio haberi debeant. Nam Prælati regulares iure ordinario cum præfatis dispensare certe non valent in ieiuniis, in abstinentiis, festis, ceterisque legibus ecclesiasticis, neque vi privilegiorum, quæ tantum sacramentorum administrationem, & sepulturam in propriis Ecclesiis impertiunt.

XIV. Quæst. VII. *Potest ne legislator secum, quemadmodum cum aliis, dispensare?* Respondeo. Adfirmant omnes, quemcumque qui facultate potitur dispensandi cum aliis, posse quoque secum dispensare indirecte, quatenus concedere alteri facultatem potest ut secum dispenseret; vel quando cum communitate cuius ipse pars sit, dispensat, effectu dispensationis frui valet. Difficultas est, utrum superiores immediate possint se dispensare a legis observantia eo modo quo subditos dispensant. Adfirmans sententia vera est. Siquidem, quamvis nemo in semetipsum exercere queat iurisdictionem

risdictionem coactivam, aut contentiosam, aut quæ petit iudicium in ferenda sententia; tamen nihil impedit quominus valeat superior exercere in seipsum iurisdictionem voluntariam, qualis est iurisdictionis dispensationis. Iurisdictionis contentiosa partium distinctionem exposcit. Iurisdictionis qua sententia per modum iudicii pronuntiari debet, petit distinctionem rei, & iudicis. Quamobrem nec Pontifex valet semetipsum a peccatis absolvere, quia absolutio hæc per modum iudicii impertitur. Hac eadem ratione nemo semetipsum a censuris absolvere valet. In dispensatione autem legum, votorum, iuramentorum nulla contentio est, nullum in alteram personam iudicium exercendum: idcirco quilibet superior qui alios, etiam seipsum dispensare valet. Hanc sententiam docet S. Thomas 2. 2. quæst. cxxxv. art. 8. *In aliis tamen* (Episcopus regularis) *potest dispensatione uti, secundum quod requirit necessitas personæ, vel officii, & conditio hominum cum quibus vivit, per modum quo etiam Prælati Religionum in talibus secum dispensant.* Sancto Thomæ communiter subscribunt Theologi.

S. III.

Utrum licita sit dispensatio absque iusta causa data. Peccant interdum superiores, quia non dispensant. Peccant frequentius, quia dispensant. Laxæ Probabilistarum opiniones reiciuntur.

I. Dispensationum usum semper obtinuisse in Ecclesia certum est. Necessitas dispensationum ipsam naturam legis consequitur. Nam lex quæ communiter accidunt spectat; neque comprehendere, aut declarare casus omnes valet. Idcirco legum custodes iuxta eventuum varietatem, & diversas personarum qualitates temperare legum observantiam debent, legesque modo relaxare, modo ad unguem observandas curare. Dispensatio communiter appellatur *legis vulneratio*: quod uno in sensu verum est. Eam ego non minus vere appello *legis remedium*. Eo quippe tendere ambæ debent, lex, & dispensatio, nempe in bonum commune. Et quia aliquando non expedit communi bono legis observatio, idcirco adest dispensationis remedium, quo bono communi provideatur.

II. Quare vix lex humana fuit sine dispensatione. Antiquissimum illius usum nobis perhibet Scriptura ipsa divina. S. Paulus Apostolus incestuosum Corinthum severissimæ addidit pœnitentiæ. I. Cor. cap. v. legitur tra-

didisse huiusmodi *satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit.* In altera vero Epistola subdit cap. 11. *Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Sanctiores Ecclesiæ Patres Apostoli Pauli exemplum imitati sunt. *Detrahendum* (inquit Augustinus epist. 1.) *est aliquid severitati, ut maioribus malis sanandis caritas sincera subveniat.* Innumera afferri exempla ex Historia ecclesiastica possent, nisi præstituta, & necessaria in longo cursu brevitatis impediret, quæ dispensationum usum vel ipsi primis christianæ religionis sæculis evincunt. Nemini ergo in mentem veniet, mihi nimium in hac gravissima, & impeditissima quæstione rigorem suadere in votis ac animo esse; quin benignum, prudentem, suavem cupio superiorem, qui legum iugum delinire pro temporum, personarumque diversitate mature sciat. Cum S. Bernardo Lib. II. cap. 14. de confid. ad Eug. dicere possum: *Non sum ita rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in edificationem, non in destructionem.*

III. Utrumque igitur extremum devitare superiores debent: quod adeo difficile est, ut Christus Dominus apud Lucam cap. xii. exclamaverit: *Quis putas est fidelis dispensator, quem constituit dominus super familiam suam?* Peccant superiores, si nimia severitate legis cortici inhærentes, legisque spiritum aut ignorantes, aut sequi refugientes, dispensare, quoties bono communi expedit, omittunt. Periculum gravissimum imminet superioribus omnibus ab hostibus domesticis, nempe ab affectuum internorum præstigiis. Amor erga illum facilem & iustam, aversatio contra istum difficilem & iniustam dispensationem depingit. Frequentius in laxitatis quam in rigoris extremum incidunt ob rationes alibi fusius explicatas. Severitas avertit subditos, concitat odium, & invidiam subditorum. Homines autem amari, appeti, extolli cupiunt. Idcirco frequentissime illicitæ, & invalidæ dispensationes. Quibus delibatis, quod proposui explicandum est.

IV. Salmanticenses tract. xi. cap. v. punct. 6. num. 66. defendunt, superiorem non peccare mortaliter ex genere suo dispensantem pro ingenio absque iusta causa in lege a se condita, præcis scandalo, & damno tertii. Quoniam, inquit, legislator dominus est suarum legum. Pro hac opinione, quam etiam probabiliorum reputant, citant *Castropalaum, Villalotosum, Dianam, Sanchezium, Laymanum.* P. Dominicus Viva quæst. viii. art. 4. num. 3. communiorum appellat hanc opinionem,

nem, quia benigniorem. Peccare tantum venialiter Auctores isti præfatam superiorem contendunt. Continenter ad manus habent *libram suam*, qua alii ex aliis ponderant malitiæ gradus; & passim ad leviam pro libito non pauci declinant. Præfatam opinionem, ut nimium laxam, reiciimus: quoniam viam aperit latissimam negligendis, contemnendisque legibus.

V. Porro, ut præfatæ opinionis laxitas clarius appareat, advertendum, sermonem esse de legibus quæ natura sua graviter obligant, & quod in gravi materia, *pro libito*, ut citati Auctores docent, dispensationes concedantur. Dicimus ergo, superiores, sive superiores, sive inferiores, peccare mortaliter absolute, & ex genere suo, quoties a legibus, etiam a se conditis, & graviter obligantibus, absque causa dispensant. Ita docent Patres omnes, qui dispensationes iusta causa destitutas, vocant prævaricationes, & legum dissipationes. Dispensatores istos infideles, destructores, perditores disciplinæ compellant. Adeo ne acris sale eosdem perficerent, si culpas dumtaxat veniales iniuste dispensando committerent? Nemo Patrum, nullum Concilium dixit umquam, venialiter solum superiorem in gravi lege sine causa dispensantem peccare. Unde ergo hanc distinctionem eruerunt Probabilistæ? Salmanticenses primo loco laudant P. Sanchez, & ex eo alios. En novæ doctrinæ fontem primum. Navarrus videtur ansam dedisse, qui falso pro tali opinione citat Caietanum, oppositum docentem.

VI. P. Suarez Lib. VI. cap. xviii. nostram propugnat sententiam, laudatque *Caietanum, Armillam, Valentiam, Covarruviam, Sotum*, aliosque; & laudare potuisset antiquos gravioresque Auctores omnes. Ratio clara est. Omnis legislator ex iustitia legis suæ observantiam curare astringitur; quia ex iustitia promovere commune bonum debet. Huc omnes illius curæ & studia pertinent; cum in hunc finem electus princeps sit, & superior. Ergo a lege dispensando absque causa peccat contra iustitiam. Porro peccatum contra iustitiam genere suo mortale est, ut communis Theologorum doctrina fert. Et quidem, ut P. Suarez advertit, triplicem iustitiam Princeps violat sine causa dispensans: commutativam, quia ex officio suo tenetur Princeps eiusmodi dispensationem non impertiri: quælibet enim obligatio quæ officium consequitur, ad iustitiam commutativam pertinet: iustitiam legalem, quia agit contra commune bonum: iustitiam distributivam, quia acceptionem personarum committit. Hæc au-

tem personarum acceptio directe lædit iustitiam distribuentem, estque genere suo peccatum mortale, ut docet S. Thomas 2. 2. quæst. lxxii. art. 1. Nam illud est peccatum genere, & natura sua mortale, quod intra propriam speciem reipsa fieri mortale potest, ut patet in vitis capitalibus, superbia, avaritia &c. At iuxta omnes Theologos acceptio personarum in re gravi est peccatum mortale. Ergo genere suo peccatum mortale est. Quis Catholicorum sensu communi ornatus, gravis culpæ non damnabit *pro libito* absolvere quempiam ab integra Quadragesima omni sublata causa, Sacerdotem liberare ab horarum canonicarum pensio solvendo? Quis itaque adverse sententiæ laxitatem non perhorrescit? Nec est quod scandalum obrudas. Nam id scilicet est quod asserimus, scandali nempe plenam esse opinionem hanc: nam natura sua scandalum parit, etiam si scandalum reipsa per accidens non sequatur. Fac secretissimam esse ab observatione integræ Quadragesimæ, & a recitandis canonicis horis dispensationem. Nemo reipsa scandalum patitur. Propterea ne scandalum dispensatio hæc omnino arbitraria non parit? Si legislator legem pro communitate iustissimam condiderit, exciperetque quosdam pro arbitrio, nulla occurrente causa; an non peccaret, & quidem graviter, ob personarum acceptionem? Quid autem aliud est dispensatio, nisi a legis observatione exceptio? Accedit quod superior, sive Prælatum, sive Episcopum, sive Pontifex, hac dispensandi facilitate suapte natura leges suas contemptio, & transgressionibus exponit. Neque excusare se Probabilistæ valent, respondendo, opinionem suam excipere circumstantiam scandali. Quoniam opinio ipsa scandalum, ut dixi, natura sua parit, dum propugnat, peccare dumtaxat venialiter superiorem in materia gravi dispensantem pro libito absque causa. Et lectores ipsi qui sacrarum legum, canonumque vim callent, & immania confectaria, atque monstrosa absurda quæ talem opinionem necessario consequuntur, præsentunt, scandalum perferunt.

VII. Heinc colliges, Principem, & quemlibet supremum legislatorem graviter itidem peccare, dum pro libito, & absque causa secum dispensat in lege a se imposta. Subiectos legibus suis Principes diximus supra, consentiente Theologorum natione. Ridicula autem subiectio esset, si pro libito auferre a se legislatores, atque excutere observationis iugum possent. Quis enim est, inquit P. Suarez loc. cit. num. 11. qui nolens servare aliquam legem, non auferat prius eiusdem

dem obligationem gravem, si possit, etiam in hac ablatione peccatum committeretur veniale, ut mortalem culpam evitet?

VIII. Responsa quæ num. 67. exhibent Salmanticenses ex aliis Probabilistis, pace illorum dixerim, inepta sunt, & pura putaque effugia. Ad auctoritatem Concilii Tridentini *sess. xxv. cap. xviii.* cuius gravissima verba *seq. §.* referam, ubi nullas esse eiusmodi sine causa dispensationis decernitur, respondent, Concilium loqui vel de dispensationibus delegatis, vel de dispensationibus ordinariis inferioribus, vel de dispensationibus quæ scandalum, aut damnum inferunt. Quis non videt, hæc mera esse effugia? Ubi vel leve vestigium apparet, Concilium ibi loqui de dispensationibus delegatis? Quin, ut infra videbimus, omnes prorsus dispensatores alloquitur. Non arripit hoc effugium? subdunt citati Auctores. Accipe alterum. Concilium loquitur de dispensationibus inferioribus. At unde hoc erunt? Non sane aliunde quam ex arbitrio proprio, ut afflictæ causæ succurrant. Responsum hoc vitiosum est, laboratque falso supposito, quod superiores maiores non peccent dispensando in legibus suis; quam falsitatem hætenus profligavimus. Inventum arbitrarium est, quod superiores minores nequeant, possint vero maiores absque causa dispensare, quin graviter peccent. Eadem quippe ratio, ad peccatum quod attinet, omnium est, ut mox dicemus. Neque hoc, reponit tertio docti viri, tibi responsum placet? Accipe ultimum. Concilium loquitur in casu scandali, & damni contra tertium. At Concilium absolute pronuntiat, *subreptitias*, id est nullas esse eiusmodi dispensationes quæ res ipsa scandalum pariunt, & bono communi grave detrimentum inferunt. Ex his tribus responsis, quibus gravissima Concilii Tridentini doctrina eludi tentatur, iterum collige quam infirma sit, & laxa contraria opinio.

IX. Eiusdem generis sunt responsa quæ ad argumenta a ratione petita obtrudunt. Negant peccata contra iustitiam legalem, aut distribuentem esse genere suo mortalia. Sed oppositum Theologi docent cum S. Thoma. Nam in violatione iustitiæ distribuentis acceptio personarum semper occurrit, quæ natura sua peccatum grave est. Perperam cavillantur, id verum habere, quando fit iniuria alteri. Nam, si hoc accidat, si fecus, Theologi absolute docent, vitiosam graviter esse hanc personarum acceptionem. Præterea inferre gravem iniuriam communi bono, cui promovendo iustitia legalis insistit, non est genere suo gravis culpa? Legalem

autem iustitiam violat iniustus dispensator. Tandem iustitiæ commutantis transgressor est, vel ipse supremus superior, qui ex officio promovere legum observantiam verbo, & exemplo astringitur. Huic rationi nec verbum, reponunt adversarii.

S. I V.

Utrum dispensatio sine iusta causa concessa, invalida, & nulla sit.

I. Quo maioris momenti est quæstio proposita, eo est difficilior, atque implicatior. Iniustam esse dispensationem sine causa iusta datam, hætenus palam feci. Discutiendum nunc, an invalida. Distinguunt communiter Theologi dispensationem quam concedit superior, a legum quas ipse observat, & dispensationem quam impertit, ab iis legibus quas supremus condidit. Fautur omnes, dispensationem concessam ab inferiori in legibus superioris nullam esse. Nulla est, inquiunt, dispensatio Episcopi in legibus pontificiis; nulla est concessa a Pontifice in legibus quæ iuris divini sunt. Disputatio ergo limitatur respectu legum quas dispensator ipse condidit, vel eius antecessor.

II. Validam esse communiter recentiores Theologi defendunt talem dispensationem, tametsi iniustam. Eorum unica ratio hæc est, quam omnes ad unum afferunt. Tota vis qua lex potitur obligandi, pendet a sola voluntate legislatoris. Ergo sicut posset legem non condere, & eam absque causa abrogare; ita poterit valide, nulla existente causa, quocum illi placuerit, dispensare. Hæc est tota & unica ratio quam producant Suarez *Lib. VI. cap. xix.* Salmanticenses *tract. II. cap. v. punct. 6. §. I. num. 63.* & ceteri omnes.

III. Olim Iurisperiti eo usque narratam rationem amplificaverunt, ut voluntatem pontificiam regulam esse dispensationum, & quarumcumque actionum docuerint. Et has Iurisperitorum imprudentes, ineptasque potestatis pontificiæ ultra iustos limites amplificationes omnes collegit *Martinus Lwiberus*, easque Catholicis exprobravit. Sed de more per summam calumniam: quoniam ante ipsum prudentiores, sapientioresque catholici Theologi vana hæc scorum commenta profligaverunt. Quid quod celebris Congregatio *Novemviralis*, sic nuncupata, quod quatuor Cardinalibus, & quinque Prælatibus constaret, ab ipso summo Pontifice Paulo III. instituta, exaggeratam plus iusto facultatem pontificiam in dispensationum concessione propulsavit? His

quig-

quippe verbis Cardinalis Contarenus, sapientia, morum probitate, rerum gerendarum dexteritate, tuendæ religionis studio celeberrimus, quique præfatæ Congregationi interfuit, præfuitque, allocutus Pontificem est. „ Et quoniam Sanctitas tua, Spiritu Dei erudita... „ probe noverat principium horum malorum „ inde fuisse, quod nonnulli Pontifices prædecessores tui, prurientes auribus (ut inquit „ Apostolus Paulus) coacervarunt sibi magistros ad desideria sua, non ut ab eis discerent quid facere deberent, sed ut eorum „ studio, & calliditate inveniretur ratio qua „ liceat id quod liberet: inde effectum est (præterquamquod principatum omnem sequitur „ adulatio, ut umbra corpus, difficillimusque „ semper fuit aditus veritatis ad aures Principum) quod confestim prodirent Doctores „ qui docerent, Pontificem esse dominum Beneficiorum omnium: ac ideo, cum dominus „ iure vendat id quod suum est, necessario „ sequi in Pontificem non posse cadere simoniam. Ita quod voluntas Pontificis, qualiscumque ea fuerit, sit REGULA qua eius „ operationes, & actiones dirigantur. Ex quo „ proculdubio efficitur ut quidquid libeat, id etiam liceat. Ex hoc fonte, sancte Pater, „ tamquam Equo Troiano, irrupere in Ecclesiam Dei tot abusus, & tam gravissimi „ morbi, quibus nunc conspicimus eam ad desperationem fere salutis laborasse, & manasse harum rerum famam ad infideles usque (credat Sanctitas vestra scientibus) „ qui ob hanc præcipue causam christianam „ Religionem derident, adeo ut per nos (inquit „ quimus) Christi nomen blasphemetur inter gentes. “

IV. Clarius post pauca improbat dispensationum facilitatem, inquiens. *Illud vero ante omnia, Beatissime Pater, putamus statuendum esse . . . ut, quantum fieri potest, LEGES serventur. Nec putemus licere dispensare in legibus, nisi urgenti de causa, & necessaria. Nulla namque perniciosior consuetudo in quavis Republica induci potest quam hæc legum inobservantia, quas sanctas maiores nostri esse voluerunt, earumque potestatem venerandam, & divinam appellaverunt.*

V. Plura alia habentur in istius *Novemviralis* Congregationis scripto, quod, licet editum ab hæreticis in Germania, notisque deturpatum, proscriptum fuerit a Paulo IV. regnante, qui præfatæ Congregationi interfuit, probavitque omnia in ea constituta; non indetamen quidquam auctoritatis deperdidit. Infra nonnulla alia rescribam.

VI. Concilium Tridentinum, post præfa-

tam Congregationem celebratum, *sess. xxv. cap. xviii.* hæc pro dispensationum usu statuit. *Sicut publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius convenientibus casibus, & necessitatibus pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo personarum rerumque defectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos canones exacte ab omnibus, & quoad eius fieri poterit, indistincte observandos. Quod si urgens iustaque ratio, & maior quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita, ac summa maturitate præstandum erit. Aliterque facta dispensatio SUBREPTITIA ERIT.*

VII. Concilii decretum non divinam, aut naturalem legem spectat, sed de sacris canonibus sermonem habet: de sacris canonibus, inquam, quos summi Pontifices ipsi, aut Concilia condiderunt. Hos exacte servandos Concilium altius inculcat. Quoniam frequens ab iis dispensatio aditum unicuique ad illos transgrediendos aperit. Tandem quæ pro iusta, validaque dispensatione servanda sunt, Concilium præscribit. Non esse dispensationes concedendas decernit, nisi *urgens iustaque ratio, & maior quandoque utilitas* cum aliquibus interdum dispensandum esse postulaverit. Et quoniam quicquid rationem iustam, urgentemque, & maiorem utilitatem facile effingit, cum dispensatio commoda sibi est; idcirco subdit Concilium, summa maturitate hanc causam iustam, & utilitatem expendendam, recognoscendamque esse, antequam dispensatio impertiat. Quod si secus factum fuerit, *subreptitiam*, id est nullam, declarat esse dispensationem.

VIII. Nullam esse dispensationem absque iusta causa concessam, testantur communi consensione Patres omnes. S. Bernardus *Lib. II. de Confid. cap. iv.* *Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est. Ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est. Utilitas, dico, communis, non propria. Nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.*

IX. Ne quis autem putet hanc esse peculiarem S. Bernardi opinionem, audiat eundem S. Doctorem *Lib. de dispensat. & præcept. cap. II.* *Numquid autem hoc dico, vel solus sentio, vel primus dico? An non hoc ipse noster & Papa Gelasius sentit? At si liquidem: Ubi necessitas non est, inconvertibilia manent sanctorum Patrum decreta. LEO quoque Papa, Ubi, inquit, necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum constituta violentur.*

X.

X. Missis ceteris Patribus, & Conciliis, in medium adduco doctrinam S. Thomæ, qui licet conceptis verbis non exprimat, nullam esse dispensationem illicitam; ea tamen constituit principia unde evidenter id infertur. Inquit enim I. 2. qu. xcvi. art. 4. *Ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ auctoritati innititur; ut scilicet in personis, vel in casibus in quibus lex deficit, licentiam tribuat ut præceptum legis non servetur. Si autem absque hac ratione, pro sola voluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in dispensatione, aut erit imprudens. Infidelis quidem, si non habet intentionem ad bonum commune; imprudens autem, si rationem dispensandi ignoret. Propter quod Dominus dicit Luc. xii. Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam?*

XI. Ut istius doctrinæ vis plenius percipiatur, in mentem revocanda doctrina est quæ legem decernit a suprema ratione ferri propter bonum commune, quæ suprema ratio regula est voluntatis Principis condentis legem. Et quoties boni communis aut custodia, aut incrementum postulat legem, eam ferre Princeps astringitur. Latæ legi Princeps qui illam condidit, subiectus est, ut communiter Theologi fatentur, quantum ad vim dirigentem, seu quantum ad debitum observantiæ. Quæ doctrina ut certa constituta, sequitur, legislatorem subiectum legi esse ut verum dispensatorem, & conservatorem eiusdem. Ergo quemadmodum cuiusque dispensatoris infidelis, & iniustus nullæ sunt, & invalidæ actiones; sic nullæ sunt dispensationes illicitæ, & iniustæ. Quandoquidem licet supremus legislator non recognoscat potestatem superiorem coactivam, subicitur tamen potestati superiori dirigenti, nempe supremæ rationi. Porro respectu istius supremæ potestatis inferior est, merusque dispensator; infidelis quidem, si cum boni communis detrimento dispenset; imprudens autem, si rationem dispensandi ignoret.

XII. Concilia, & Patres dispensationes sine legitima causa concessas, subreptitias, nullas, prævaricationes, & legum dissipationes passim appellat. Videamus nunc quid argumenta a ratione petita concludant. Et primum dispensatio sine causa data, est iniusta, ut omnes fatentur. Ergo nulla. Consequentia videtur evidens, non minus ac necessaria. Nam lex iniusta est nulla, omnibus fatentibus. Ergo dispensatio iniusta a lege nulla erit. Iisdem quippe principiis boni communis, & utilitatis subditorum dirigitur dispensatio quibus lex regitur. Ergo, ad hoc quod attinet, eadem u-

triusque ratio. Accedit quod, licet legislator possit, aut non possit legem condere, & conditam etiam abrogare; qua abrogata, etiam iniuste, vis obligandi cessat: tamen, quamdiu lex consistit, tamdiu legislator subiectus legi eidem est, & ut subditus parere adstringitur. Ergo quemadmodum omnis inferioris Prælati in lege superioris dispensatio, sine causa data, nulla est, & invalida; ita quoque dispensationem iniustam legis, concessam a supremo legislatore, invalidam, & nullam dicere cogimur. Si iuxta Evangelium, Concilia, Patres, & Theologos ipsos iuniores, legislatores etiam supremi sunt legum dispensatores, & administratores; ergo non domini absoluti: ergo pro arbitrio dispensare nequeunt. Si dominio carent, pro arbitrio dispensandi facultatem non habent. Ergo, dum pro libito re ipsa dispensant, nullæ sunt eorum dispensationes. Tandem subditus in dispensationis iniustæ usu peccat, si iniustitiam cognoscit. Ergo invalida dispensatio. Nam si valida dispensatio legis esset, obligatio legis cessaret. Legis obligatio non cessat, quia subditus dispensatus peccat. Ergo dispensatio a lege sine causa facta, iniusta, unaque invalida est. Et ut evidentiore hæc fiat doctrina, Principis exemplo eam confirmare lubet. Communiter Theologi fatentur, Principes supremos subiectos esse legibus a semetipsis latis. Atqui ridicularia & turis hæc subiectio foret, si iniusta dispensatio valida esset, excusaretque a culpa. Possent quippe Principes secum dispensare absque ulla causa: qua dispensatione, licet iniusta, posita, si valida esset, cessaret legis vinculum, liberique sola eorum voluntate Principes a legum observantia evaderent. Quod absurdum adeo immane, & monstruosum est, ut nemo illud propugnare iure valeat. Porro si peccant Principes legem violantes, quia iisdem non suffragatur dispensatio iniusta; eadem ratione peccant & subditi. Si peccant; ergo legis vinculum ablatum non est: ergo dispensatio nulla. Quoniam ea dispensatio invalida, & nulla est quæ a legis vinculo non solvit subditum. Et tum non solvit, quando re ipsa subditus ea iniusta dispensatione utens peccat, & quidem contra legem. Nam, soluto legis positivæ ligamine, non peccat contra ius naturale, quod, ut suppono, non vetat talem actionem. Nec ius naturale urget ut pars conformetur communitati; si a lege quæ præcipit subiectionem ad totam communitatem, pars liberata, media valida dispensatione, sit.

XIII. Opposita sententia communis est inter iuniores. P. Suarez Lib. VI. cap. xix. n. 6. fatetur, S. Thomam non favere huic opinioni.

Fun-

Fundamentum cui recentiorum opinio nititur, supra exposui. Illud mihi nullum faceffit negotium. Nam condere, & abrogare Princeps supremus legem suam valet. Peccabit utique, si legem iustam abroget: peccabit, usque dum illam non restituerit, si necessaria bono communi sit. At abrogata, vel non condita, nulla est obligatio. Verum habet. Ergo, vigente lege, dispensare pro arbitrio ab illa valet? Consequentia toto oberrat ostio ab antecedenti. Nam, usquedum lex consistit, subditus eidem Princeps est, eiusque observantiam procurare tenetur tamquam fidelis custos, depositarius, & dispensator. Potest Princeps legem non condere; potest quilibet a voluntaria promissione, & donatione abstinere: at, lege posita, Princeps, usque dum lex consistit, eidem parere debet; facta promissione, donatione libera, & a parte acceptata, eidem stare promissor, vel donator debet.

XIV. Respondent Theologi iuniores, adversæ sententiæ propugnatores, legem non esse indivisibilem regulam, qua posita, omnes obligentur, quasi eximi aliqui ab eadem nequeant. Sicut condendo legem potest sub initium pro libito aliquos eximere; ita, lege promulgata, potest pro libito aliquos dispensare. Quoniam legis vis tota pendet a voluntate legislatoris. Huc recidunt omnia istius opinionis argumenta, quæ ex iis quæ diximus, contrita, nedum soluta remanent. Quis unquam individuum commentus legem est? Dividuum illam fatemur; cum re ipsa dividatur, iusta occurrente causa. Sed negamus dividi absque iusta causa valide posse ob rationes satis iam explicatas. Negamus, legislatorem initio legis condendæ absque causa eximere a lege quemquam posse.

XV. Non minus imbecilla videntur ad alia argumenta facta responsa. Ad Principis exemplum negant paritatem: quia, inquit, obligatio Principis non est immediata a lege ab eodem lata, sed a lege naturali; subditorum vero ligamen a lege positiva, seu a Principis voluntate dimanat. Effugium arbitrium est ad vim argumenti declinandam. Lege naturali universali tam subditi, quam Principes supremi, absque causa legem humanam non servant, contra eam legem humanam peccant, seu contra virtutem præscriptam a lege: neque peccatum istud speciem capit ab aliquo præcepto violato naturalis iuris, sed ab ipsa transgressione positivæ legis.

XVI. Ad Concilii Tridentini decretum nec verbum reponunt. Tria responsa quæ ex Probabilistis referunt Salmanticenses, supra, ut evidenter vana, reiecit. De Patrum auctoritate altum apud eos silentium.

XVII. Conferas nunc velim utriusque opinionis momenta, & eam eligas sententiam quæ firmioribus nititur fundamentis. Mihi pro sententia asserente dispensationes iniustas esse invalidas, stare Concilia, Patres, & luculentiora argumenta videntur. Auctoritas iuniorum tanti mihi non est ac antiquorum. Nec tamen ex iunioribus defunt qui huic sententiæ adhæreant. Nam P. Gabriel Vasquez I. 2. disp. clxxviii. cap. xv. in hanc propendit sententiam. Expertus enim est homo acutus argumentorum vim, & auctoritatum pondus. Plures quoque Isti eam aperte propugnant; quos inter Rebuffus in *practicis tit. de dispensat. ad plur. benef. n. 85.* & celebris Covarruvias in IV. II. Part. cap. vi. §. 9. n. 15. ubi hæc habet: *Dispensatione a Romano Pontifice concessa contra ius, sine causa, etsi sit contra positivum, animam tutam non esse: talis enim dispensatio dissipatio potius dicenda est.* Excipit tamen dispensationes quæ auferunt impedimenta irritantia, & inhabilitates legales. Has dispensationes validas esse quantum ad effectum impedimenta tollendi, concedit Covarruvias: ita ut actus facti vi talium dispensationum validi sint. At non propterea subditi tuti sunt in conscientia quantum ad legis obligationem, si vi talium dispensationum legem non fervent.

XVIII. Disputatio hæc, alioquin gravissima, si penitus dispiciatur, & praxi applicetur, facilius fortasse evadet. Sermo nunc est de lege pure humana, ab ipso legislatore condita: in qua nihil iuris vel naturalis, aut divini includatur, quæ paucissimæ sunt. Nam si quid præfatorum iurium occurrat, iam & ipsi adversarii fatentur dispensationem iniustam esse, & invalidam. Restringitur ergo disputatio ad aliquam legem peculiarem mere humanam, cuiusque iuris divini, aut naturalis expertem. Non multum disputarem, an dispensatio ab aliqua peculiari levioris momenti lege sine causa valida ne, an invalida sit. Ceterum in lege, tametsi humana, universali, & consensu communi a populis acceptata, & consuetudine roborata, quæ licet absolute abrogari a Pontifice possit, tamen in praxi vix potest; quis dixerit, sine causa validam dispensationem esse? Papa dispensat ab integra Quadragesima aliquos Christianos, ab horis canonicis aliquos Præbendatos, a relictibus ecclesiasticis divites, omni iusta causa sublata; quis propugnaverit, dispensatos istos tutos in conscientia esse? Quod si tuti non sunt, nulla est dispensatio. Ipse Franciscus Sylvius, tametsi benignæ doctrinæ propugnator, sententiam Caietani, Covarruvias, & aliorum amplectitur I. 2. qu. xcvi. art. 4. *concl. 5.* peccare nempe illos

illos qui dispensatione sine iusta causa concessa utuntur. Quod autem peccent vel contra legem naturalem, non se conformando ad communitatem, vel contra legem positivam, parum refert pro praxi. Paucis rem concludo. Dispensationes in legibus levioris momenti, ex quibus bonum commune leviter læditur, validæ sunt ob materiæ parvitatem. Verum dispensationes a legibus maioris momenti, & quæ diu a sæculis vigent, in materia gravi, absque iusta causa concessæ, iniustæ, invalidæ, & nullæ mihi sunt ob rationum momenta, quæ allegavi: quidquid in oppositum disputent iuniores.

s. V.

Dispensationes a sacris canonibus in quibus aliquid iuris divini, aut naturalis includitur, ut dispensationes recipiendi plures præbendas, non residendi, similesque omnium Theologorum, etiam iuniorum, consensu nullæ sunt.

I. **Q**uæstio proposita pressius praxim spectat; & ideo hæc gravior, & decisione utilior est ea quam s. præcedenti explicui. In hac quippe ad theologiam criticen revocatur usus dispensationum quæ re ipsa obtinent. Et quoniam confunduntur eiusmodi dispensationes cum iis de quibus supra disputatum est; ideo gravia absurda consequuntur. Plures enim ob hanc confusionem existimant, omnes dispensationes pontificias in iis quæ sacri canones prohibent, validas esse, eo quod leges humanæ sint: minime distinguentes inter leges mere humanas levioris momenti, quibus nihil superioris iuris inest; & leges humanas pro universali Ecclesia, & in quibus aliquid iuris naturalis, aut divini viget. Porro ut huic deceptioni occurram, in hoc s. palam faciam, nullas omnino esse dispensationes sine causa datas ab iis legibus in quibus iura aut divina, aut naturalia includuntur; quemadmodum sunt iuxta gravissimos Theologos & Canonistas illæ quæ vetant pluralitatem præbendarum, & absentiam a residentia.

II. Præmitto doctrinam S. Thomæ, ceu fundamentum universæ conclusionis. Inquit ille quodlib. IX. art. 15. *Sunt quædam actiones quæ absolute consideratæ, deformitatem, vel inordinationem quamdam important; quæ tamen aliquibus circumstantiis adventibus, bonæ efficiuntur. In numero harum actionum videtur esse habere plures præbendas; cum hoc quod est habere plures præbendas, plurimas in se inordinationes contineat: utpote quod non est possibile aliquem deservire in pluribus Ecclesiis, in*

quibus est præbendatus; cum præbendæ videantur esse ordinatæ quasi quædam stipendia Deo ibidem ministrantium. Sequitur etiam in aliquibus defraudatio voluntatum testatorum, qui ad hoc aliqua bona Ecclesiæ contulerunt, ut certus numerus Deo servientium ibi esset. Sequitur etiam inæqualitas, dum unus pluribus beneficiis abundat, & alius nec unum habere potest: & multa alia huiusmodi, quæ de facili patent. Unde non potest contineri inter indifferentes actiones, multo minus inter eas quæ sunt secundum se bonæ, ut dare elemosynam, & huiusmodi. Quamvis vero has inordinationes pluralitas præbendarum contineat, tamen aliæ circumstantiæ possunt supervenire ita honestantes actum, quod prædictæ inordinationes totaliter evacuentur; ut puta, si sit necessitas in pluribus Ecclesiis eius obsequii, ut possit plus servire Ecclesiæ, vel tantumdem absens, quod alius præsens, & si quæ alia sunt huiusmodi: & tunc, istis conditionibus supervenientibus cum recta intentione, non est peccatum, etiam nulla dispensatione interveniente, si consideretur tantum secundum ius naturale: quia dispensatio ad ius naturale non pertinet, sed solum ad ius positivum.

III. Ex hac S. Thomæ doctrina evidenter inferitur, nullas omnino esse dispensationes habendi plures præbendas, percipiendi pensiones, commorandi extra residentiam, iusta causa sublata: quoniam eiusmodi actiones absolute, & secundum se consideratæ deformitatem produunt, adventibus circumstantiis, illam exuunt deformitatem. Porro si re ipsa circumstantiæ non interveniant, nulla humana dispensatio suffragatur. Nam recta intentio, vel potestas humana nequit tollere deformitatem quæ cum lege naturali, aut divina pugnat; sed necesse est ut re ipsa circumstantia interfuit, vi cuius actus iuxta legem naturalem, aut divinam rectus evadat. Siquidem leges ipsæ naturales, & divinæ excipiunt casus particulares ab absolutis; seu, ut dicit Angelicus, actio quæ absolute repugnat legi naturali, adventiente circumstantia, eidem legi conformis est. Quam doctrinam si perspectam habuissent (digressio opportuna est) Auctores mamillares, tot cavillationes vanissimas non agglomerassent; neque ignorassent verum sensum illarum particularum, per se, de se, secundum se, absolute. Hæc per transennam.

IV. Pluralitas itaque præbendarum, perceptio pensionum, absentia a residentia, repugnant naturali, divinæque legi. Ut itaque eidem conlona evadant, vera & realis circumstantia superveniat necessum est: & tum dispensatio pontificia ligamen sacrorum canonum, qui præfata prohibent, auferre potest.

Hæc

Hæc doctrina inconcussa est, cui contradicere nemo iure valet. Prosper Fagnanus cap. Quia de Præbend. num. 13. refert hanc S. Thomæ doctrinam; & deinde hæc adicit: *Cessantibus eiusmodi circumstantiis quæ deformitatem, seu inordinationem tollunt, licitum non est plures præbendas obtinere, etiam cum dispensatione: eo quod dispensatio non auferat ligamen iuris naturalis, sed solum ligamen iuris positivi.*

V. Sed quid S. Thomam, Patres, Fagnanum, & Concilia laudo? Probabilitæ ipsi ea docent quæ hanc sententiam firmant. Concedunt ipsi omnes, inferiorem nihil potestatis habere in lege superioris. Atqui Pontifices summi, & ceteri mortales, inferiores sunt Deo, lege naturali, & divina. Ergo, cessante legitima causa, nihil potestatis habent in legibus iuris naturæ, & divini. Audiamus ipsos Salmanticenses tract. XI. cap. 5. punct. 5. s. 2. n. 70. „Modo acturi sumus de inferiore dispensante in lege superioris; ut quando Pontifex dispensat in votis, iuramentis, matrimonio, residentia Episcoporum, quæ sunt de iure divino... Dicendum est ergo secundo, dispensationem datam ab inferioribus in legibus superioris sine iusta causa esse nullam... quia inferior non recipit potestatem dispensandi in lege superioris ad beneplacitum eius; sed solum censetur eam concedere superior in ordine ad rationabilem & prudentem dispensationem.“

VI. Iusta ergo sublata causa, nihil suffragantur dispensationes percipiendi pensiones, retinendi plures præbendas, absentia a residentia. Pii fideles ingentibus redditibus Ecclesiis donarunt, ut eorumdem Pastoribus, & pauperibus, viduis, & orphanis providerent. Deo victimas bonorum litarunt, ut Dei ministri & seipfos & pauperes alerent. Quoties ergo Dei honor, bonum Ecclesiæ universalis postulant ut ex bonis unius Ecclesiæ aliquid accipiatur, ut aliarum Ecclesiarum ministri alantur, in id consentire pii, & prudentes donatores præsumunt. Quoniam una est Christi Ecclesia, & vinculo caritatis omnes ministri unum sunt. Supremus ergo dispensator Romanus Pontifex potest dubio procul ex redditibus omnium Ecclesiarum ministris de Ecclesia optime meritis, iusta exigente causa, providere, quando nempe id bonum commune Ecclesiæ postulaverit.

VII. Verum enimvero, nisi ex Ecclesiarum redditibus pensiones darentur Clericis concinnatis, barbarulis, qui mulieribus, non Deo inserviunt, qui pro Christi Ecclesia nihil unquam operati sunt, non sacris litteris eam illustrarunt, non apostolica ministeria perege-

Conc. Theol. Tom. VI.

runt, non morum sanctitate, non verbo, non exemplo Christi causam, & Ecclesiæ incrementum promoverunt: si istis, inquam, pensiones darentur, quis affereret validas easdem esse? Quid, si hominum, & femellarum officiis, & meritorum larvis confictis extorquerentur? Si Patres omnes, fures, latrones, usurpatores sacrilegos compellant vel ipsos Ecclesiarum legitimos Pastores, qui omnes curas, & studia excolendæ vineæ impendunt, si quidquam præter congruum victum, & vestitum, sibi ad fastum, ad ditandos consanguineos, ad vanas pompas de propriarum Ecclesiarum redditibus applicant; quid de illis dicendum qui nec Ecclesiis addisti, nec Ecclesiarum ministerio operam navant, nec in Ecclesiæ utilitatem quidquam operantur? Hi ne pauperum panem, Christi patrimonium devorare tuta poterunt conscientia, quacumque interveniente pontificia dispensatione?

VIII. Neque obrudas. Pontifices ergo infideles dispensatores? Tu ne index pontificiarum dispensationum? Papa dispensavit. Quid ultra quærendum? Alioquin universa turbaretur christiana Respublica: conscientia quæstionibus torquerentur. Delicatæ sane conscientia, quæ pauperum sanguine saturæ dispensationis medicamine abstergere tanta crimina sibi blandiuntur. Quid conscientiarum scrupulos opponunt isti; cum nil minus quam de iustitia pensionum cogitent, dummodo easdem assequantur? Invalidas & subreptitias dispensationes extorqueri in omni principatu, impedire humana nequit industria. Principes, Pontifices, etsi vigilantissimi, & sanctissimi, & ministrorum lenociniis decipi valent, & postulantium intercessionibus quandoque indulgere, vitandi maioris mali causa, prudentia iubet. Ex pluribus ergo oriri principiis dispensationis iniustitia potest: & quocumque ex capite iniusta, & invalida dispensatio sit, nihil eadem utentibus suffragatur. Damnabis ergo adeo frequentissimum pensionum usum? Absit. Non usum, sed abusum & iniustitiam damno. Non dico, abusum serpere, aut corruptelam grassari. Quid? An insanum me reputas, ut in ea quæ supremi legislatores, summique Pontifices peragunt, censuras intorquere velim? Tanta dementia profecto non laboro. Quid sit iustum, validum, vel iniustum, aut nullum, definitio. Quæ vero fiunt, penitus ignoro.

IX. Verum, ne quis suspicetur, quidquam a me per exaggerationem dictum, audiat quid adversus eiusmodi dispensationes iniustas viri sancti pronuntient. S. Bernardus epist. VII. ad Adam Monach. n. 9. *Mira cautela, & suspensa providentia! Malum, quod iam corde conce-*

T

pe-

perunt, opera tamen cauti fuere non implere, nisi cum licentia. Conceperunt dolorem, sed non perpererunt iniquitatem, donec iniquo conceptui PAPA praeberet assensum. Quo lucro? Quove saltem compendio mali? Numquid ideo aut malum esse desit, aut vel minoratum est, quia Papa concessit? Quis vero malum esse neget, assensum praeberet malo? Quod tamen summum fecisse Pontificem nequaquam crediderim, nisi aut CIRCUMVENTUM MENDACIO aut IMPORTUNITATE VICTUM.

X. Doctissimus Cardinalis Bellarminus, Romanæ Ecclesiæ strenuus propugnator, & vindex epist. ad Nepot. hæc contra iniustas dispensationes scribit. *Hic cavillus securos reddit multos, tutum vero neminem. Quoniam Papa non est dominus, sed dispensator: ideoque qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis causa est, & qui ea utitur, eadem semper irretitur iniquitate.*

XI. Ioannes Trithemius in suo libro *Penticho cap. vi.* prolixo sermone invehitur contra dispensationes falsis nixas rationibus. Pauca transcribo. *Nec dispensatio faciet licitum, quæ falsis narrationibus fuerit impetrata. Si ad sit in supplicatione necessitas, in intentione supplicantis integritas, in usu dispensationis honestas, audacter dico, quod Papa cum Monacho possit dispensare. . . . Certus sum etenim quod summus Pontifex neminem sine evidenti utilitate communit, & necessitate manifesta ab aliqua approbata Religione intendit absolovere. . . . Quando autem causa narrationis falsa est, dispensatio non liberat, sed damnat impetrantem. Summus Pontifex, auditis narrationibus supplicantium, caute respondere conseruit. Si ita est, inquit, ut narratur, fiat quod petitur eo modo, & forma quæ sequitur. Respondet caute, indulget secreta, & sub certis limitibus dispensat. . . . Omnes causæ & rationes quas in supplicatione narraſtis, confictæ, & falsæ sunt. Quomodo dispensatio legitima erit? Quomodo excusabit vos summi Pontificis auctoritas, quam mendacio, fraude, dolo, & importunis precibus circumvenire non timuistis?*

XII. Cardinalis Toietus, doctrina, & probitate clarus, in Instruēt. Sacerd. Lib. V. cap. *lxxxiii.* PAPAE dispensatio sine causa non habet locum in foro interiori, & coram Deo, sed tantum in foro exteriori. Unde qui pensiones retinent, etiam cum dispensatione, si non adest causa legitima, securi non sunt. Nec excusantur, quia PAPA dedit; & ipſus est considerare quomodo dederit: hæc, inquam, non excusant. Si enim quis pecunias accipiat ab œconomio, quem scit male dispensare rem domini, & contra iustitiam, non potest tunc retinere. PAPA autem non est dominus bonorum, & reddituum Ecclesiæ,

sed tantum universalis DISPENSATOR. Unde sicut, cum dispensat hominem in voto, non facit hominem securum in conscientia, nisi causa ad sit: ita in pensionum, & beneficiorum distributione. Causa autem hæc debet esse in utilitatem Ecclesiæ cuius sunt bona. Si enim nulla via in Ecclesiæ huius, vel universalis utilitatem tendat, non est causa legitima.

XIII. Eodem sermone loquuntur Patres omnes, quibus adicere lubet luculentissimum testimonium, omni exceptione maius, & quod solum sufficere pro causæ definitione debet. Illud autem est BENEDICTI XIV. Pontificis Maximi feliciter regnantis. Elapſo quippe anno MDCCXLVII. die xvi. Maii, me Romæ præſente, dum in sacra Congregatione quæ Signatura gratiæ dicitur, causa gravissima ageretur coram SANCTISSIMO super donatione officiorum vacabilium facta ab Innocentio X. Pontifice summo *Olimpiæ Maidalchiniæ* die 26. Decembris 1644. post Prælatorum audita vota, coram illo sacro Purpuratorum Patrum Collegio, atque numerosissima auditorum frequentia (publice causa disputata) doctissimus Pontifex elata voce hæc lingua vernacula, quæ sincere latine verto, pro tribunali sedens pronuntiavit. *Sciunt intelligentque omnes, PONTIFICES SUMMOS esse dumtaxat administratores, & dispensatores ecclesiasticorum reddituum. Atque adeo INNOCENTIUS X. donare præſatae Olimpiæ officia vacabilia, de quibus causa agitur, nequaquam potuit. Pii fideles sancto Petro, non Pontificum nepotibus bona sua obtulere. Quamobrem quatuordecim impertiri nepoti nostro constantissime semper recusavimus. Et testimonium hoc, tactumque, omnibus Pontificibus imitandum, verum est. Sententiam autem definitivam, typis Romanis editam, contra Actorem donotarium dixit Pontifex summus, eumque obſtrinxit ut tria scutorum millia sacre Cameræ solveret. Quæ idcirco scripsi, & ut sententiæ hætenus propugnatae maius adicere lumen, & ut hæretici intelligant aliquando, quæ sit Romanæ Sedis doctrina. Ad abusus quod attinet, nulla unquam hominum Curia, tametsi sanctissima, ab iisdem immunis prorsus fuit.*

S. VI.

De causis quæ ad licitam, validamque dispensationem requiruntur.

I. Nulla designari certa regula potest super cautiarum qualitate, quæ pro licita, & valida dispensatione requiruntur. Cautiarum quippe æquitas a pluribus circumstantiis loci, temporis, personæ petentis, &

superioris dispensantis pendet. Pauca generatim delibabo. Et primum, quando certa est causa & evidens, quæ ab observatione legis excuset, non est necessaria dispensatio, quia necessitas non habet legem. Quid, si causa dubia sit? Dubitatione persistente, necessaria est dispensationis petitio. Probabilistæ hanc auferunt dubitationem, media probabilitate. Salmanticenses *loc. cit. n. 73.* docent, eum qui probabiliter iudicat se habere sufficientem infirmitatem, defatigationem, aliamve causam, quæ excuset eundem a recitandis horis canonicis, a ieiunio &c. non indigere dispensatione, sed abique ea exemptum a lege esse. Hanc laxam doctrinam supra reiecinus. Cum enim iuxta Probabilistas ad probabiliter iudicandum fat sit aliquorum iuniorum auctoritas, quisque facillime probabilitatem sibi format; atque adeo communiter homines media hac vi probabilistica a lege exempti essent. Immo tum locus est dispensationi, quando probabiliter in utramque partem disputatur.

II. Generalis regula quam communiter tradunt Patres, Concilia, præcipue Tridentinum, & Theologi, est, quod sufficientia causæ pro legitima dispensatione, accipienda, pensandaque sit ex respectu ad bonum commune. Huc semper spectare Prælati, & quisque dispensator debet, num videlicet dispensatio conducatur bono communi, aut eidem saltem non repugnet. Præ oculis semper habeant hanc S. Thomæ doctrinam *1. 2. quæst. xcvi. art. 4. ad 1. Quando cum aliquo dispensatur, ut legem communem non servet, non debet fieri in præiudicium boni communis, sed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat.* Spectanda est pietas, qualitas personæ petentis, temporum circumstantiæ. Nam hoc tempore expedit dispensationis concessio, secus alio. Ratio quoque vitandi maioris mali, declinandi rerum turbationem, sufficiens esse causa valet pro dispensationis concessione.

III. Quæst. I. *Quid, si de causæ sufficientia dubitetur?* Resp. Distinguant Probabilistæ dubitationem de substantia, seu de existentia causæ, num videlicet detur nec ne causa; & dubitationem de causæ sufficientia. In primo casu, inquit Salmanticenses *loc. cit. n. 75. & 76.* dispensator supremus poterit valide, sed non licite dispensare; inferior vero nec valide, nec licite. Distinctio de dubio super substantia, & sufficientia causæ inutilis est, & vana. Nam quando dubito, sit ne causa sufficientis, dubito, detur nec ne causa pro dispensatione. Dubitas, an habeas incommodum; aut certus de incommodo, dubitas, satis ne illud sit pro dispensatione. Dubitatio hæc, ad

proximam quod attinet, eadem est. Immo dubitatio prior stultitia non vacat. Nam est, aut non est incommodum: solumque dubitari potest de eiusdem sufficientia pro dispensatione. Quæ dubitatio superioris iudicio subicienda sincere est; & tum petens dispensationem tutus in conscientia erit, dispensatione obtenta.

IV. Quæst. II. *Valida ne est dispensatio, quando reipsa datur causa sufficientis pro eadem, si dispensator illam ignoret, & nihilominus dispensationem impertiat?* Resp. Certum penes omnes est peccare dispensatorem, dum iudicat non adeste causam, & nihilominus dispensationem concedit. Certum etiam est non requiri in superiore cognitionem iudicalem causæ, sed fat esse privatam, qua prudenter, & mature concedere dispensationem valeat; quamvis in iudicium revocari talis dispensatio queat. Disputatur solum, valida ne sit dispensatio, quando, vera extante causa, eaque a dispensatore ignorata, is nihilominus mala fide dispensationem impertiat. Mihi probabilius est quod valida sit, eaque uti tuta conscientia dispensatus possit. Quandoquidem cognitio quam requirunt Concilia pro licita dispensatione, eo pertinet, ut exploretur, an reipsa causa reperiatur. Porro si causa legitima vera existit; quod superior eam ignoret, hæc ignorantia non aufert a superiore potestatem dispensandi; sed tantum declarat, pravam esse eiusdem voluntatem, qua dispensationem impertit. Cur ergo valida non erit dispensatio hæc. Peccabit utique dispensator, causa ignorata, dispensationem concedens. At quando reipsa vera & legitima causa occurrit, & potestas ad sit dispensandi, ignorantia dispensatoris nocere petenti dispensationem non potest. Accedit: quando postulantes dispensationem manifestam habent causam cur possint, & debeant dispensari, si certi esse de dispensatorum cognitione deberent, hoc nimium durum, & permolestum esset; & scrupulis atque perplexitatibus omnes dispensati torqueretur.

V. Quæst. III. *Tenetur ne dispensator, causa legitima occurrente, dispensationem impertiri illam petenti?* Resp. Triplex distinguitur dispensatio, prohibita, debita, & permissa. Prohibita est quæ pugnat cum bono communi; nulla que occurrit causa cur concedatur. Debita, quæ, necessitate urgente, concedenda est. Permessa, quæ, congrua extante causa, negari, aut impertiri valet. Igitur superior negare dispensationem poterit etiam tum cum sufficientis dispensandi causa ad sit. Quoniam dispensatio, indulgentia, misericordia, gratia communiter appellatur. Immo omnes faten-

tur, sobrie, & raro dispensationes, etiam causa sufficiente occurrente, impertiendas esse. Dispensatio quippe quælibet legis vulneratio est. Quare ab infligendo legi hoc vulnerare abstinendum est; nisi congruentia sit valde urgens. Poterit quandoque cum uno, secus cum altero dispensare; non tamen *pro libito*, ut volunt Salmanticenses *loc. cit. n. 80.* quia nihil pro libito agere dispensator debet in tam gravi materia; sed quia aut diversa postulantium conditio, aut alia congruentiæ pro uno quam pro alio prævalent. Debita, & necessaria tum dispensatio erit, quoties urgens aut vitandi mali gravis, puta scandali, aut boni communis promovendi causa postulaverit. Si quisque impedire proximi malum, cum possit, astringitur, quanto magis Prælati, qui vi officii sui prospicere subditorum bono, eosque a malis defendere tenentur?

VI. Quæst. IV. *Utrum impositio multæ pecuniariæ sufficiens causa sit dispensationis concedendæ?* Resp. Adfirmantem opinionem defendunt PP. Salmanticenses *tract. xi. cap. v. punct. 4. s. 2. n. 49.* ubi hæc habent. *Quando causa iusta dispensandi non adest, potest imponi illa multa pecuniaria: & ex illa resultat sufficiens causa dispensationis.* Hæretici qui hæc legunt, infamiam oblatrandi arripiunt, & infamandi leges nostras, veluti *bursarias*, quasi ideo condantur, ut earum dispensatione pecuniæ conquirantur. Quare, ut illorum ora obstruamus, dicimus & Conciliorum, & Theologorum voce, numquam multam pecuniariam sufficientem dispensandi causam præbere. Sed, posita congrua dispensandi causa, opus interdum elemosynæ imponi merito potest. Et re ipsa elemosynæ omnes quæ pro impedimentorum matrimonii dispensatione offeruntur, piis operibus applicantur. Omnis tamen suspicio avaritiæ, & mereimonii auterenda est.

§. VII.

De dispensatione subreptitia, obreptitia, & per metum extorta.

I. Familiaris est distinctio dispensationis *subreptitiæ, & obreptitiæ.* Ea dispensatio dicitur *subreptitia* in qua postulator reticet ea quæ exprimenda in petitione sunt iuxta ius, & consuetudinem. *Obreptitia* tum est, quando in petitione falsitas exponitur. Dispensatio, sive *subreptitia*, sive *obreptitia*, nulla est. Siquidem ad dispensationis valorem consensus requiritur superioris. Quoties reticetur veritas, aut exponitur falsitas, deest dispensatoris consensus. Ergo dispensatio nulla est. In qua-

libet enim dispensatione hæc includitur conditio, *si res ita sit.* Et hoc patet ex *cap. de fid. & instr.* ubi Innocentius III. inquit: *Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem litteras nostras etiam certas consisterit impetrasse, carere volumus impetratis, & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.*

II. Communia hæc, & obvia. At cuius veritatis reticentia, aut falsitatis expositio reddat dispensationem invalidam, deliniri vix, ac ne vix quidem potest. Quæ communiora sunt, indicabo. Si quidquam reticatur, etiam sine dolo, & culpa, eorum quæ secundum iura, & stilum Cancellariæ declaranda sunt, ex *cap. 11. de filiis Presbyter.* dispensatio nulla est. Igitur si quidquam aut reticatur veritatis, aut exponatur falsitatis quod pertineat ad causam finalem, quæ videlicet movet, & inducit Papam, seu Principem ad dispensandum, dispensatio nulla est. Quam regulam omnes admittunt. Si autem taceatur veritas, aut exprimaturs falsitas, quæ licet non inducat, impellit tamen Principem ad dispensandum, aliqui negant invalidam esse dispensationem. Sed celebris Fagnanus *cap. Super litteris, n. 67.* cum communiore Canonistarum consensu, etiam tum eam invalidam asserit; nisi subreptio oriatur ex inculcata ignorantia.

III. Quænam sint veritates quæ non debent reticeri, aut falsitates quæ non debent exponi secundum iura, & consuetudinem Cancellariæ, dicitur in tractatu de matrimonio. Interim hæc esto regula generalis. Quando reticetur aliqua veritas, aut produciturs aliqua falsitas, qua sapientum, prudentumque iudicio casus expositus vitiatur, invalida est dispensatio; etiamsi Pontifex dispensaturus fuisset, facti veritate narrata: quia ad dispensationem necessarius est consensus præsens voluntatis, nec sufficit futurus. Porro quando casus revera vitiatur, diversus est a casu vero. Ergo consensus præsens Pontificis non est in casum verum, sed in falsum. Quoties igitur casus moraliter diversus est per reticentiam veritatis, aut expositionem falsitatis; tum dispensatio nulla est. Heinc colliges, falsam esse illorum regulam qui dicunt, veritatis reticentiam, aut falsitatis narrationem tum non vitiare dispensationem, quando Pontifex dispensationem perinde concessisset, veritate narrata, & falsitate omisa. Quoniam consensus futurus, & conditionatus haud sufficit ad dispensationis valorem, ut diximus; sed præsens requiritur.

IV. Dispensatio per metum extorta absolute valida est: quia metus non tollit simpliciter voluntarium, & libertatem, sed dumtaxat

rat secundum quid, ut communiter dicitur. Ceterum, si dispensator absolute non præberet consensum, licet verbis illum exterius proderet, nulla dispensatio foret. Porro an dispensator habuerit, nec ne voluntarium, liberumque consensum, quando metu coactus dispensationem concessit, præsumendum est, illum habuisse, quando verba consensum produnt: quia nemo præsumitur alium in verbis, alium in animo sensum habere, nisi id ex circumstantiis constet. Si metus iniuste incussus sit, peccavit postulator metum incutiens; at, supposita vera, & legitima dispensationis causa, uti concessa dispensatione poterit: quia, supposito consensu dispensatoris, dispensatio valida est, & sublato peccato metus iniuste incussi, etiam licita. Quod sit valida, constat ex dictis: quia iura excipiunt tantum matrimonium, & absolutionem ab excommunicatione: quæ duo ex metu facta nulla sunt; ceteri autem contractus, & officia valida sunt: quia exceptio firmat regulam in contrarium. Quod sit etiam licita, præciso peccato metus iniuste illati, constat ex legitima causa, quam supponimus existere pro dispensationis concessionem. Si vero metus iuste incussus sit, valida, & licita est dispensatio tum in petitione, tum in usu. Potest autem superior dispensationem ex gravi metu iniuste sibi incusso revocare in pœnam delicti; & conveniens est ut eandem revocet. Immo vix consulerent subdito ut dispensatione uteretur metu iniuste incusso extorta. Quandoquidem licet verum sit metum absolute non auferre libertatem, tamen suspicandi ratio subest, habuerit nec ne superior hunc liberum consensum. Et cum de valore actus agatur, consultius erit confirmationem dispensationis concessæ postulare.

§. VIII.

Quibus de causis obtenta dispensatio cesset.

I. Quæst. I. *Cessante causa finali ob quam concessa dispensatio est, cessat ne dispensatio?* Resp. Duo, ut certa, præmittenda sunt. Si dispensatio sortita sit ultimum & totum suum effectum, revocari haud potest. Dispensatus quis est ad ineundum matrimonium, ad suscipiendos ordines sacros; post contractum matrimonium, post susceptos ordines revocari dispensatio nequit. Si effectus dividius sit, & unum sortita, secus alterum dispensatio fuerit; respectu huius, non illius, revocationi obnoxia dispensatio est. Quibus positus, dicendum primo est, dispensationem nullam esse, si causa finalis, seu inducens & mo-

vens non consistat tempore quo a Papa, vel eius Pœnitentiario dispensatio impertitur. Quia, nulla existente causa, superiores concedere dispensationes nolunt, nec possunt. Idem dicendum, dum eiusmodi causa cessat, antequam delegatus a Papa commissionem dispensandi executus fuerit. Porro hæc causa finalis, nisi sit individua, cessare vel in toto potest, vel in parte. Si cesset tantum in parte, consistit dispensatio. Difficultas itaque tota in hoc vertitur, num, cessante omnino causa finali principali, & inducente (de minus principali nec disputatur) post obtentam dispensationem, antequam executioni demandetur, eadem persistat, valeatque dispensatus illa licite uti. Duplex est sententia. Salmanticenses *tract. xi. cap. v. punct. 8. num. 88.* utramque de more probabilem asserunt, ipsique negantem amplectuntur: quia, inquit, semel ablata per dispensationem lege, hæc non reviviscit, nisi per novum actum legislatoris. Legislator, seu superior, qui dispensationem concessit, legem non renovat. Ergo consistit, & durat dispensatio. Contra lex cessat, cessante causa finali in totum: quia ad legis cessationem non requiritur novus legislatoris actus, quemadmodum necessarius est ad renovandam legem per dispensationem ablatam. Pro hac opinione laudant *Castropalaum, Perez, Salas, Suarez.*

II. Opposita opinio mihi probabilior est, immo unice vera, præcipue si dispensatio eximat ab observatione alicuius præcepti, puta audiendi Sacri, ieiunandi, recitandi divinum officium &c. Quis Christianorum, sincerus suæ salutis amator & studiosus, a dictis præceptis servandis abstinebit, propterea quod ex iusta causa dispensatus fuit, si hæc causa omnino evanuit? Adeo mihi comperta hæc veritas est, ut eam efficacius probare nequeam quam ad intimum communemque sensum Christianorum eam appellando. Laboras incommodo, quod duraturum per totam Quadragesimam bona fide existimas: ideo pro tota Quadragesima impetras dispensationem a ieiuniis, ab audiendo Sacro, a recitando divino officio. Obtenta dispensatione, post unam aut alteram hebdomadam convalescis, sanus evadis. Hoc in casu liber eris a ieiunio, ab officii recitandi, ab audiendo Sacri onere? Comuni Christianorum sensui hoc ego repugnare existimo.

III. Contrariæ opinionis argumentatio sophistica est, & cavillatoria. Dispensatio non tollit legem, ita ut dispensator renovare legem debeat (inane est commentum istud) sed eximit ab observatione legis, causa exemptionis supposita, & durante. Dum hæc evanes-

scit, lex suum effectum habet, obligatque, quin opus sit novo actu legem instaurari, cum numquam ablata lex fuerit.

IV. Ut nimium laxam, & communi sensui repugnantem reiicimus sequentem opinionem Salmanticensem loc. cit. num. 91. *Si detur infirmitas quæ moraliter iudicabatur perpetuo duratura, & obtineas a Pontifice dispensationem comedendi carnes pro tota vita, non recitandi officium divinum, non ieiunandi; etiamsi postmodum salutem PERFECTAM acquiras, poteris uti tali dispensatione, donec a Pontifice revocetur. Idem dicimus, si pro hoc anno, pro hac Quadragesima obtineas dispensationem a superiore non ieiunandi, vel abstinendi a carnibus, quia infirmitas pro tota illa censetur duratura; etiamsi per accidens cesset, potes uti tali dispensatione.* Ita Auctores citati, qui licet non omnes ita in particulari loquantur, mens tamen illorum est quam diximus.

V. Non multis opus est ut tantam laxitatem resellam. Seipla enim communi sensui horrorem ingerit. Etiamsi perfectam sanitatem recuperes, poteris comedere carnes, non audire Sacrum, non ieiunare, non recitare horas canonicas? Cur hoc? Quia infirmitas per accidens cessat? Etiam hic locum hæc distinctio per accidens, & per se habet? Ut alias dixi, & dicam sæpius, Salmanticenses Theologos pluribus nominibus magni facio; at non propterea, si quid æquo laxius doceant, cum lectorum detrimento præterire illud debeo. Quin quo sunt maioris auctoritatis, eo diligentius admonendi lectores sunt, ne facilius se in errorem pertrahi sinant.

VI. Quæst. II. *Cessat ne dispensatio ob mortem dispensatoris?* Resp. Si dispensatio absolute concessa sit, duretque dispensationis causa; non cessat ob mortem concedentis: quoniam dispensatio donationi comparatur, quæ facta, & acceptata durat etiam post mortem donatoris. Obtinisti dispensationem pro integra Quadragesima; uti eadem vales, etiamsi in media Quadragesima dispensator mortuus fuerit. Contra, si conditioni illigata dispensatio fuerit, cessat morte dispensatoris; ut si eiusmodi clausulis circumscripta sit, *donec nobis placuerit, ad arbitrium nostrum &c.* Quid si, antequam dispensator decedat, inceptus sit actus, seu iudicium? Poteris inceptum iudicium persequi. Facultatem obtinisti audiendi confessiones Titii, absolvendi a censuris Sempronium, incepta ante mortem dispensatoris iudicia perficere vales.

VII. Quæst. III. *Potes ne dispensator suam revocare dispensationem?* Respondeo. Si dispensator dispensationem absque legitima caus-

sa impertiit, non modo revocare illam valet, sed tenetur, etiam in opinione illorum qui validam talem dispensationem esse propugnant. Dispensationem vero ob iustam causam concessam, atque adeo validam, & licitam, semper revocare dispensator potest ob novam occurrentem causam. Absque causa vero iustam, licitamque dispensationem revocare nec debet, nec licite potest. Quia sicuti peccaret dispensator, si absque causa dispensationem concederet; ita peccaret, si pro libito eandem revocaret, quia nihil pro arbitrio agere licitum est, sed rationabilis causa dirigere actionem quamlibet debet. Revocatio tamen, etiam arbitraria, valida est: nec uti quis dispensatione revocata potest.

VIII. Inferior nequit dispensationem a superiore concessam revocare: contra, superior valet dispensationem concessam a subdito inferiore revocare, si dispensatio sit in legibus latis ab ipso superiore, siue in legibus eiusdem inferioris. Quare Pontifex summus revocare dispensationes impertitas ab Episcopis in legibus siue pontificiis, siue episcopalibus, & diæcesanis valet. Ut tamen licita revocatio sit, ex rationabili causa esse debet. De valore enim non disputatur; cum semper valida sit revocatio facta a legitimo superiore. Quando tamen inferior dispensat in lege superioris ex iusta causa, datam dispensationem illum revocare non posse, docent Salmanticenses loc. cit. n. 99. & laudant Sanchez, Bonacinam, Salas, Martinez: quia sicut inferior valide sine iusta causa dispensare in legibus superioris nequit, ita revocare iustam dispensationem sine causa non potest. Hæc opinio absolute mihi non arridet. Nam inferior in legibus superioris denegare dispensationem potest, etiamsi iusta occurrat causa dispensandi, dummodo necessitas manifesta non urgeat. Quidni ergo & datam dispensationem revocare valide poterit, etiam absque peculiari causa? Dispensatio omnis vulneratio legis est. Ecce non poterit dispensator auferre hoc legis vulnus? Hæc sola vulneris ablatio iusta esse causa revocationis potest. Quod tamen limitandum dico, nisi ex revocatione scandalum, aut damnum sequatur. Quoniam tum dispensatio foret necessaria; & ideo revocatio nulla tum dici posset.

IX. Quæst. IV. *Quandonam cessat dispensatio per renuntiationem?* Resp. Quando renuntiatio est sine damno tertii, & ante secutum effectum facta a dispensato, tollit dispensationem: quia quisque renuntiare proprio favori valet. Dispensationem vero non infringit renuntiatio quæ sit in damnum tertii. Desol-

raiti

raiti consanguineam: obtines dispensationem ducendi eam in matrimonium. Dispensationi huic renuntiare nequis, quod talis renuntiatio esset in præiudicium tertii. Renuntiatio quoque nulla est, superiore legitimo usum dispensationis præcipiente.

X. Ut itaque renuntiatio valida sit, duo requiruntur, voluntas dispensati, & voluntas dispensatoris. Usquedum enim dispensator non acceptat renuntiationem, dispensatio non intelligitur abrogata. Duobus modis dispensatus renuntiare dispensationi valet, expresse, & tacite: illa verbis, hæc signis peragi valet. Completa renuntiatione, nullus amplius dispensationis usus. Disputant Theologi, quando colligendum sit, dispensatum tacite renuntiasse dispensationi. Aliqui contendunt, non usum decennalem sat esse ad inferendum, dispensatum renuntiare dispensationi, quando, oblata occasione eadem utendi, numquam usus eadem ille sit. Sed merito alii hanc impugnant opinionem; quia omissio utendi dispensatione nullo modo pugnat cum voluntate eandem retinendi. Omissio enim usus cum sola usus positione pugnat. Sola ergo taciturnitas, aut omissio utendi dispensatione signum sufficiens non est, dispensatum eidem renuntiasse. Sed alie circumstantiæ requiruntur, ex quibus solis colligi poterit quod dispensatus cedere iuri & favori suo velit.

XI. Et hæc de dispensatione dicta sufficient: quoniam plura in aliis tractatibus dicta sunt; & plura, quando de sacramento matrimonii sermo erit, dicturi sumus. Fufse quoque disputavimus de dispensatione votorum, ubi communem vulgaremque opinionem illam quæ docet, Regulares privilegio potiri dispensandi ab obligatione votorum, reiicimus.

C A P U T VI.

De lege non scripta, seu de consuetudine.

NIL frequentius hominibus est quam abusus, & corruptelas consuetudinis larva obtegere. Peccata ipsa, cum a multitudine perpetrantur, consuetudinis furo delinita prodire in publicum non erubescunt, & tantum non legis vim usurpant. Torrentem rapidissimum, secum omnia abripientem, vitiosum morem, siue iniquam consuetudinem Patres appellant. Acriter omnes in hoc consuetudinis simulacrum investi sunt. Salomon ipse adversus pravas consuetudines clamavit, inquit Sap. v. *Interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est.* S. Augustinus Lib. de fid. sp.

car. cap. iv. acriter contra iniquæ consuetudinis præstigia invehit. Frustra quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obiciunt, quasi consuetudo maior sit veritate. In Evangelio Dominus ait: Ego sum veritas. Non dixit, Ego sum consuetudo. Itaque cedat consuetudo veritati. Conserunt iura peccatis, & cepit irritum esse quod publicum est: clamat Cyprianus. Nobis in præsentia, non de prava, sed de iusta consuetudine sermo habendus est. Et quia sæpe fucata cum genuina, adultera cum sponta, prava cum iusta consuetudine confunditur; idcirco indolem, & prærogativas veræ consuetudinis sequentibus paragraphis explicabimus.

§. I.

Quid, & quotuplex sit consuetudo.

I. **C**ommunis consuetudinis finitio ea est quam tradit S. Isidorus Lib. V. cap. III. *etymolog. videlicet: Est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, ubi deficit lex.* Dupliciter accipi consuetudo solet, pro iure nempe, & pro facto. Consuetudo facti non aliud est quam actuum repetitio, & usus, seu mos; estque veluti materia ipsius consuetudinis iuris. Ex repetitione enim actuum humanorum proficitur consuetudo iuris, quæ vim legis obtinet. Et hic est significatio prioris partis datæ definitionis: *ius quoddam moribus institutum.* Ius istud non voce, non scripto, sed moribus, seu actuum repetita frequentia paritur. Clarior est, & opportunior hæc altera definitio. Consuetudo est *ius rationale, legitimo tempore præscriptum, moribus perfectæ communitatis volentis se obligare, & Principis consensu inductum.* Rationabilis sit oportet consuetudo, non fecus ac lex: quia utraque bonum communitatis publicum spectare debet. Quare nulla consuetudo vim legis assequi valet quæ sit contra bonum commune societatis. Tempus congruum necessarium est, quod decennii intervallo concludi solet. Sed de hoc infra. Non cuiusque societatis, sed perfectæ dumtaxat mores consuetudinem inducunt. Societatem autem perfectam, non domus, non conventus, non collegium, sed civitas, provincia, regnum constituunt. Requiritur præterea quod moribus communitatis volentis se obligare, inducatur. Nec satis ad consuetudinem invehendam est actuum frequentia aut ex liberalitate, aut ex devotione; sed ex intentione se se obligandi induci debet. Animadvertit tamen Dominicus Soco Lib. I. de iustit. & iur. quæst. III. art. 4. in-

terdum contingere quod consuetudinis initium, ex devotione inceptum, continuari ex obligatione possit. Quando vero id contingat, ex circumstantiis colligi debet.

II. Consuetudo descripta convenit, & differt a stilo, & præscriptione. Cum stilo convenit: quia & stilus consuetudo quædam est, sed limitata ad fori iudicia. Heinc Romanæ Curia stilum facere legem Isti docent, quatenus ex ulu & more quo Romæ deciduntur lites, resoluntur quæstiones propositæ, expediuntur bullæ, rescripta, ceteraque diplomata, confurgit consuetudo, quæ servari in iudiciis, & talium diplomatum expeditione solet. Differt autem ab hoc stilo absoluta consuetudo, quæ omnes actiones comprehendit, & ad omnes se se extendit materias quæ cadere in bonum communitatis possunt. Convenientia consuetudinis cum præscriptione in hoc sita est, quod etiam præscriptio requirit aliquod tempus, & quidem non interruptum; non voce, vel scripto, sed facto, ex quo oritur ius, inducitur. Differt autem a præscriptione consuetudo, quod hæc communitatem respicit, illa etiam in singulari persona reperitur. Consuetudo vim legis, præscriptio dominium parit. Hæc bonam fidem postulat, illa etiam ab actibus malis repetere orsa sua potest. Consuetudo tacitum, aut expressum consensum supremæ potestatis postulat, secus præscriptio.

III. Consuetudo triplex. Alia contra legem, quæ novam legem non inducit, sed abrogat veterem. Alia est secundum legem, quæ non tam consuetudo, quam observantia seu interpretis legis est; & lege abrogata, cessat quoque consuetudo. Tertia tandem consuetudo est præter legem: & hæc ex frequentia producit actum in materia de qua lex scripta nihil decernit. Hæc sola vim legis, seu novum ius inducit, quando ceteræ conditiones adsint.

IV. Rursus dividi in rationabilem, & in irrationabilem consuetudo solet. Hæc tamen divisio impropria est: quia consuetudo irrationabilis putida est corruptela. Ulterius dividitur ratione materiæ in ecclesiasticam, & civilem. Illa actibus ad finem spiritualem, hæc actionibus ad finem politicum ordinatis invenitur.

§. II.

Quinam consuetudinem invehere possint: & quæ conditiones ad veram consuetudinem requirantur.

I. Consuetudinem abrogantem legem introducere illi soli valent qui legem servare tenentur. Lex quippe abrogatur per

actus contrarios. Porro ii dumtaxat qui legis observationi subiecti sunt, actus legi contrarios edere queunt. Sola tamen persona privata, etiam si Princeps sit, nequit consuetudinem inducere: quia quemadmodum lex, ita & consuetudo communitatem spectat: immo nec communitas imperfecta, ut familia, collegium &c. sed solum communitates perfectæ, ut civitates, provinciæ, regna consuetudinem inducere possunt, ut iam dixi. Quamvis civitates, provinciæ, & regna, quæ a suprema potestate diriguntur, nequeant leges condere, possunt tamen consuetudinem inducere. Sufficit ad invehendam consuetudinem communitas perfecta capax ut legibus dirigatur: quia tum ex Principis tacito consensu consuetudinem, quæ vim legis habet, introducit. Necessesse tamen est ut maior communitatis pars in actuum frequentia, vel in eorum omissione concurrat, ut consuetudo introducat. Pueri, amentes nec legibus dirigi, nec consuetudinem inducere valent. Hominum cæterus nequit inducere consuetudinem abrogantem leges seminarum, nec e contrario. Sicut nec homines laici leges Ecclesiasticorum, nec Ecclesiastici laicorum leges possunt aliqua consuetudine abrogare, aut consuetudinem vim legis habentem inducere. Cæterus mercatorum, sicut peculiaribus legibus diriguntur, sic invehere consuetudines queunt. Denique quælibet communitas quæ suas particulares leges habet, potest consuetudinem sive abrogantem, sive vim legis obtinentem inducere.

II. Quæst. I. Quot sunt conditiones ad veram consuetudinem necessariæ? Resp. Quinque pro vera consuetudine requiruntur conditiones. I. quod sit rationabilis. II. quod sit ex publica frequentatione actuum liberorum. III. quod congruo temporis intervallo duret. IV. quod interveniat Principis consensus. V. quod ex animo obligandi inducatur.

III. Ea est rationabilis consuetudo quæ bono communi congrua, & utilis est. Si sit indifferens, bonoque communi inutilis, aut contraria; vim consuetudinis obtinere nequit ob rationem iam datam, quod consuetudo naturam legis induit, quæ semper est propter bonum commune. Heinc contra legem, sive divinam, sive naturalem, nulla prævalere consuetudo potest: quia actus contrarii istis legibus intrinsecus vitiosi sunt; ideoque numquam rationi conformes. Ita docet S. Thomas, cui omnes Theologi subscribunt, 1. 2. qu. xcviij. art. 3. ad 1. Lex naturalis, & divina procedit a voluntate divina, ut dictum est: unde non potest mutari per consuetudinem procedentem a voluntate hominis; sed solum per auctoritatem divi-

divinam mutari potest: & inde est quod nulla consuetudo vim legis obtinere potest contra legem divinam, vel legem naturalem.

IV. Contra legem ergo humanam prævalere dumtaxat consuetudo potest. Quia licet omnis lex humana, ut iusta sit, rationabilis esse debeat; evenire tamen circumstantiæ possunt, vi quarum irrationabilis evadat: & ideo rationabilis sit opposita consuetudo oportet. Mos quippe ipsius populi diu continuatus circumstantia est, vi cuius interdum non expedit legem veterem observare. Mirabilis est doctrina quam tradit Angelicus loc. cit. ad 2. Possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet in quo deficit lex; & tamen actus non erit malus. Et cum tales casus multiplicentur propter aliquam mutationem hominum, tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis: sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc manet ratio eadem propter quam prima lex utilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat una de conditionibus legis. Difficile enim est consuetudinem multitudinis removeri. Igitur quando lex ipsa, licet aliunde bona, propter universalem multitudinis contrarietatem observatu visibilis est, ipsa populi contrarietas circumstantia esse potest ob quam lex sit inutilis, & prævalere consuetudo opposita debeat. Difficile enim est, inquit Angelicus, multitudinis consuetudinem removeri. Advertendum tamen, quod, si consuetudo sit bono communi societatis adversa, numquam consuetudo sed corruptela erit. Illæ vero bono communi societatis oppositæ sunt consuetudines quæ laxitates invehant, subditofque solutiores efficiunt, ut infra fusius dicetur.

V. Triplicem consuetudinis statum distinguunt Theologi, inceptionis, progressus, & præscriptionis. Qui contra legem consuetudinem introducunt, peccant toto tempore quo lex prævalet. Quare non solum in exordio, sed etiam in progressu isti legem violant. Salmanticensis tract. xi. cap. vi. punct. 3. §. 1. n. 13. docent, non peccare eos qui violant legem in progressu consuetudinis: & citant pro hac opinione Montefinos, Caietanum, Castropalaum, Laymanum, & Soto. Expendere omnes non vacat; nec est operæ pretium. Unum examini Dominicum Soto Lib. I. de iust. & iur. qu. vii. art. 2. ad 2. ubi dumtaxat asserit, abrogata lege per consuetudinem, hac utentes non peccare; quod omnes asserimus. At usque dum lex prævalet, non video qua eximi ratione a peccato possint illi qui legem violant.

Quoniam si, antequam lex præscribat, secundi relisterent primis, lex vigorem non amitteret.

VI. Quæst. II. Quodnam tempus requiritur ad introducendam consuetudinem? Resp. Omnes adfirmant longum tempus requiri ad consuetudinem inducendam. Sed circa eiusdem definitionem non una est omnium sententia. Alii volunt definitam designari quantitatem non posse, sed arbitrio prudentum relinquendam: nam in aliqua materia brevius, in alia longius tempus necessarium est. Ut consuetudo introducatur contra ea quæ singulis diebus, aut hebdomadibus occurrunt, brevius tempus exigitur quam ut consuetudo invehatur adversus ea quæ semel in anno contingunt. Alii decennio tempus istud comprehendere statuunt: quoniam, inquit, iura longum tempus postulant ad introducendam consuetudinem. Sed decennium longum tempus reputatur. Igitur istud intervallum sufficere solet.

VII. Alii distinguunt legem civilem a canonica. Pro consuetudine contra illam decem, contra hanc quadraginta annos postulant. Castropalaus, Lessius, Azorius, & alii pro utraque decennium sufficere defendunt. Nihil certi definiendum mihi occurrit. Sed circumstantiæ spectandæ sunt, potissimum quæ sit & natura legis abrogandæ, & indoles consuetudinis invehendæ, & communis prudentum consensus.

VIII. Salmanticensis loc. cit. s. 2. num. 18. docent, sufficere dictum unius eximii Doctoris asserentis, tempus ad consuetudinem requisitum præterisse, ut per eam lex abrogata censetur; etiam si plures alii oppositum sentiant. Germen hoc est inquinatæ radicis probabilificæ. Declinare sibi blandiuntur Editores posteriores qui istorum Auctorum opera recuderunt, damnatam ab Alexandro VII. opinionem 27. quia in proscripita sententia dicitur: Si liber sit alicuius iunioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat reiectam a Sede apostolica tamquam improbabilem. Ut vides, asserita est lacinia hæc ad honestandam doctrinam præcedentem: quia subdunt: Diximus unius eximii & præcellentis Doctoris dictum reddere opinionem probabilem. Opinio damnata hanc auctoritatem constituendi opinionem probabilem adscribebat Doctori non eximio, non præcellenti, sed iuniori & moderno. An non Doctores eximii & præcellentes iuniores & moderni? Quis legitimus iudex, num ille Scriptor eximius sit, an non eximius? Qua facilitate dicitur, sufficere unum Doctorem ad efficiendam opinionem probabilem eadem quoque definitur, hunc iuniorum Doctorem esse eximium, præcellentem, illuminatam, emeritumque præsentatum. Obiter, data occasione, dico his

voculis non esse apostolica decreta deludenda. Auctoritas unius contra plures nulla est iuxta communem sensum; nisi rationes istius unius praevalcant rationibus a pluribus allegatis. Sed hæc præter institutum, opportune tamen ad profligandam laxitatem.

IX. Tempus consuetudini invehendæ idoneum, continuatum moraliter sit necessum est. Nulla super hoc difficultas. Hoc ipsum in præscriptione necessarium est. Quare si intra temporis intervallum communitas, aut maior pars communitatis agat contra investam consuetudinem, aut si Princeps resistat, interruptum tempus est, & elapsum amplius non computatur.

X. Quæst. III. *Quinam actus, & quæ eorumdem frequentia requiruntur ad veram consuetudinem?* Resp. Communis sententia est quod actus isti debeant esse liberi, publici, & frequentes. De frequentia actuum non una est opinio. *Diana, Lessius, Martinez, Reginaldus* docent sufficere duos aut tres actus ad inducendam consuetudinem: quia, inquiunt, quod bis aut ter fit, frequenter fieri dicitur. Hæc opinio communiter reicitur: quia consuetudo longo tempore introducit. Bis vel ter in longo tempore frequentiam non præferunt. Quot porro actus necessarii sint ad hanc frequentiam, nemo definire præcise valet. Prudentum arbitrio id relinquendum esse, res ipsa declarat. Nam in una materia plures requiruntur, in alia pauciores sufficiunt actus qui patefacere debent firmum, & universalem populi consensum.

XI. Altera conditio actuum est, quod sint liberi, seu humano modo exerciti; quemadmodum enim lex a ratione, ita & consuetudo proficisci debet. Quare si populus metu coactus quidquam agat, non præsumitur vel consuetudinem inducere. Hinc sequitur ignorantiam quoque impedire ne consuetudo introducatur, quia ignorantia aufert libertatem. Igitur quando populus ignorans aliquam legem reapse extantem, actus frequentat contra eandem, consuetudinem non inducit, quia præfati actus non sunt liberi, & humani ex defectu cognitionis. Similiter quando ex causa falso iudicata inducitur aliqua consuetudo, causa cognita, consuetudo evanescit.

XII. Tertia conditio est, ut hi actus frequentes, & liberi, sint publici, & notorii: quandoquidem actus occulti non possunt dici facti ex communi societatis, & Principis consensu. Præterea sicut ad legem scriptam necessaria est publica promulgatio, ita ad legem non scriptam necessaria est hæc promulgatio quæ non voce, sed publica factorum frequentia peragitur.

XIII. Disputant Auctores, num hæc publica notitia iuris esse debeat, an facti. Aliqui contendunt, necessariam esse iuridicam manifestationem, quæ videlicet in iudicio publice prolata sit. Sed probabilior sententia est quæ defendit, fat esse publicam manifestationem facti. Consuetudo enim vim suam obtinet a populi, & Principis consensu. Quando facti ipso notum est populum, & Principem supremum in eandem consensisse sententiam, superfluit probatio iuridica in tribunali, quæ tum necessaria ad summum foret, quando veritas facti in discrimen adduceretur; at cum de facti veritate nulla suboritur dubitatio, non est cur notitia iuridica exigatur.

XIV. Quarta conditio consuetudinis est, ut populus animo sese obligandi eandem inducat, eamque tali animo toto tempore necessario pro consuetudine continet. Si enim initium ex animo sese obligandi fuerit, progressus vero ex sola devotione fiat; consuetudo vim legis non obtinet. Plures sunt consuetudines, sola devotione partæ, & sultæ; ut aspersio aquæ benedictæ in ingressu Ecclesiæ, salutatio angelica ad B. Virginem facta sero & mane, dum campana sonat; cinerum aspersio ser. 4. Quadragesimæ; acceptio ramorum dominica Palmarum; plures vigiliæ in Sanctorum honorem. Intentio hæc obligationis imponendæ aut severior aut mitior esse valet. Nam potest aut sub levi, aut sub gravi culpa, aut sub pœna tantum omni culpa exclusâ, aut sub culpa tantum veniali introduci.

XV. At undenam colligi potest, communitatem aliquam animum habuisse sese obligandi ex præcepto, aut solum ex devotione, liberalitate, & urbanitate in consuetudine investa? Hæc solent assignari indicia. I. Quando populus in materia suapte natura gravi uniformi observantia talem consuetudinem servavit. II. Si superiores eiusmodi consuetudinis violatores severe reprehendant, & puniant. III. Si viri prudentes, optimeque morati culpæ damnarent consuetudinis transgressores. Quando hæc tria simul concurrant, nisi constet societatem se noluisse sub culpa obligare, colligendum videtur sub obligatione investam fuisse consuetudinem. Regula tamen constitui universalis nequit. Actus enim quibus consuetudo invehitur, indifferentes cum sint, & liberi, non nisi ex personarum, temporum, materiæ diversitate, aliisque circumstantiis definiri hæc obligatio potest. Genius quoque societatis spectandus est. Nam si societas communiter refugiat obligationem inducere sub culpa; regula hinc erui potest pro consuetudine interpretanda, ne sub culpa obliget.

XVI.

XVI. Ultima ad consuetudinem necessaria conditio est consensus supremæ potestatis. Qui consensus aut tacitus, aut expressus esse potest. Labet huc transcribere doctrinam S. Thomæ 1. 2. qu. xcvi. art. 3. ad 3. *Si enim sit libera multitudo quæ possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis ad aliquid observandum, quod consuetudo manifestat, quam auctoritas Principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi in quantum gerit personam multitudinis. Unde licet singulæ personæ non possint condere legem, tamen totus populus condere legem potest. Si vero multitudo non habeat liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem a superiori potestate positam removendi; tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prævalens obtinet vim legis, in quantum per eos toleratur ad quos pertinet multitudini legem imponere: ex hoc enim ipso videntur approbare quod consuetudo introduxit.*

XVII. Porro, ne corruptelæ sub larva consuetudinum insidiosè occultentur, advertendum est, tum patientiam, & tolerantiam Principum, & superiorum esse argumentum, & signum taciti consensus, quando Principes, & superiores sunt vigilantes, & experrecti in extirpandis corruptelis, quando zelo Dei, & studio servandarum legum succensi sunt, & quando nullum grave obest impedimentum aut vitandi maioris mali, aut declinandæ rebellionis. Quare admitto, tacitum consensum satis esse ad consuetudinem invehendam, & aliarum actionum valorem; sed nego, semper tolerantiam, & patientiam superiorum signum esse validum taciti consensus, ut fufius supra explicui. Ex pluribus enim principis proficisci hæc patientia, tolerantia, & taciturnitas valet.

XVIII. Plures docent, necessarium minime esse ut Princeps habeat notitiam præcisam consuetudinis invehendæ; sed fat esse illum habere notitiam generalem, generalemque præbere consensum. Quam doctrinam absolute non improbo; dummodo consuetudo rationabilis sit, bonoque communi consentanea. Quando tamen consuetudo introducenda derogat iuribus Principis, tum non videtur introduci consuetudinem posse absque notitia eiusdem Principis. Quia non est præsumendus consensus Principis in consuetudinem quam ille ignorat. Si enim consuetudo fugit Principis notitiam, prohibere eam ille nequit. Quare plures Ecclesiarum consuetudines Concilium Tridentinum declaravit esse corruptelas. Et sane quod vim legis obtineant absque expresso, aut tacito Pontificis consensu consuetudines quæ sunt adversus iura pontificia, non videtur ra-

tionem consentaneum. Ceterum hæc omnia ex variis circumstantiis definienda sunt. Illud magnopere cavendum, ne sub fuce consuetudinis corruptela serpat. Huc pertinent consilia nostra in hac impedita materia.

CAPUT VII.

De triplici consuetudinis effectu, & de modis quibus consuetudo cessat.

I. **T**res iuxta communem doctrinam sunt consuetudinis, vim legis habentis effectus. Primus obligatio in conscientia. Alter abrogatio legis veteris. Tertius interpretatio legis.

II. Et ad primum quod attinet, consuetudo, vim legis obtinens, legis condiciones induit quantum ad obligationis effectum. Quare sicuti lex, ita potest consuetudo obligare sub culpa gravi, vel levi; quod ex animo & intentione illam introducendum pendet. Ideo obligat tantum populum illum a quo introducta est; scilicet alterum. Quando consuetudo indiscriminatim tum a laicis, tum a Clero invehitur in rebus sacris, ut in observatione festorum, ieiuniorum, precum, omnes obligat: quia tum unicus populus christianus est sub uno capite consentiente. Si vero consuetudines istæ sacræ introducuntur aut a solis laicis, aut a solis Clericis, aut a solis Regularibus; tum obligatio unius societatis non extenditur ad alteram. Quælibet ex his societatibus peculiaribus legibus dirigitur: idcirco quælibet suas invehere consuetudines valet, quin consuetudo unius extendatur ad alteram: quemadmodum consuetudines unius civitatis, provinciae, aut regni non dilatantur ad alteram civitatem, provinciam, vel regnum. Communia hæc sunt.

III. Secundus effectus consuetudinis est antiquæ legis abrogatio. Lex enim humana a voluntate hominum pendet: ergo qua voluntate investa est, eadem abrogari potest, aut lege scripta, aut lege non scripta, nempe consuetudine. Abrogare autem potest legem aut quantum ad pœnam, & non quantum ad culpam, vel quantum ad utrumque; etiam si sit lex irritans contractus, seu actus.

IV. Disputant Auctores, num, quando legislator vetat consuetudines contrarias legi tuæ, sint eiusmodi consuetudines validæ? Duplicem distinguunt prohibitionem. Prima prohibendi clausula indifferens est ad præteritam, vel futuram consuetudinem; qualis est ista, *Non obstante quacumque consuetudine*. Secunda expresse futuram consuetudinem vetat; cuius-

mo-

modi hæc est, *Nulla deinceps consuetudo introduci possit*. Prima clausula tantum improbat consuetudinem iam inuestam. De secunda disputant: & *Salmanticenses* probabilius defendunt, valere consuetudinem futuram, non obstante expressa illa clausula prohibente: quia, inquiunt *loc. cit. §. 2. num. 43.* talis clausula est legis humanæ; sed quælibet lex humana abrogari per consuetudinem contrariam potest: ergo & clausula præfata, non secus ac altera lex humana, abrogari valet. Laudant pro hac opinione *Dianam, Bonacinam, Tapiam, Martinez, Suarez, & alios.*

V. Non repugno, possibilem esse consuetudinem etiam contra præfatam clausulam: quia legislator potest reipsa mutare suam voluntatem. At usquedum non constet legislatorem expresse hanc mutasse voluntatem, nulla opposita inveni consuetudo valet. Nec sola taciturnitas fat est ut dicatur Principem tacite consentire; cum per præfatam clausulam expresse repugnet. Nec est quod opponas, etiam per legem expresse Principem contradicere; & tamen contra hanc legem introduci consuetudinem posse. Siquidem contra legem introduci consuetudo potest, quia natura sua lex humana veræ consuetudini contrariæ iubeat est. At quando legislator expresse prohibet oppositæ consuetudinis introductionem, tum inveni consuetudo nequit: quia, persistente prohibitione, consensus Principis deest, immo expresse contrarius est. Igitur, ut contra dictam clausulam introduci consuetudo possit, necessaria foret expressa voluntas Principis, tali clausulæ derogantis. Et contraria opinio corruptelis invehendis favet, ut ego quidem arbitror. Quando enim legislator præfatam clausulam adiicit, signum manifestum est & legem summopere necessariam esse, & contrariam consuetudinem esse perniciosam corruptelam.

VI. Tertius effectus consuetudinis est legis interpretatio. Si tamen lex clara sit & perspicua, consuetudo est observantia, & executio legis. Obscurum ergo, & dubium sensum præferentem legem interpretatur consuetudo. Obscura enim lex esse potest aut circa materiam, aut circa eius extensionem, aut circa eiusdem obligationem levem, vel gravem. Porro interpretatio hæc duplex est, *authentica, & doctrinaria*. Ut interpretatio authentica dicatur, eas habeat conditiones oportet quæ pro vera consuetudine, vim legis obtinente, necessariæ sunt. Consuetudo quam doctrinariam appellant, coniecturis nititur, plurium Doctorum auctoritate firmata, & nondum præscripta. Hæc

prævalere legi nequit, usquedum tempus elapsum sit pro vera consuetudine necessarium, & aliis conditionibus extantibus.

VII. Consuetudo iisdem modis cessat quibus & lex. Duobus tamen præcipue modis consuetudo abrogatur, nempe per legem expressam, & per consuetudinem oppositam. Tum vero lex consuetudinem abrogat, cum eidem expresse, & manifeste opposita est. Quare lex universalis abrogat utique consuetudinem universalem directe illi oppositam; secus consuetudinem peculiarem, nisi clara eiusdem in lege facta mentio sit. Si tamen adesset clausula generalis, abrogans omnes, & singulas consuetudines oppositas; tum, licet non fieret peculiaris mentio huius aut illius consuetudinis, singulæ abrogatæ essent. Excipi tamen solet consuetudo immemorabilis, quæ, nisi expresse revocata fuerit, consistit. Quandoquidem, dum Princeps abrogatam vult hanc consuetudinem, exprimere eam solet. Ergo in clausula generali non intelligitur abrogata.

VIII. Consuetudo alia consuetudine abrogatur. At quemadmodum lex non abrogatur nisi consuetudine legitime inuenta, & præscripta; ita neque consuetudo, vim legis obtinens, infirmari potest, nisi consuetudine contraria præscripta legitime sit, omnibusque necessariis conditionibus ornata. Illud tamen advertendum, quod neque lex, neque consuetudo per solum non usum abrogantur; sed dumtaxat per positivam transgressionem legis, aut consuetudinis. Contingere enim potest, casum legis non accidere: qua facta positione, violari lex nequit. Quando ergo dicitur, legem de consuetudine abrogari, sensus est, legem per repetitas transgressionem eiusdem auferri; secus per non usum negativum, quia casus legis non accidit. Si tamen casus legis accidunt, tum per omissiones contrarias lex abrogari valet. Quamobrem, si consuetudo inuenta sit per actus positivos, puta audiendi sacri, ieiunandi, servandi festa, consuetudo opposita introduci per omissiones oppositas potest. Contra, si antiqua consuetudo omissionibus parta fuerit, nova consuetudo introduci actibus contrariis positivis debet. Hæc communia penes omnes.

IX. Tractandum hic de privilegiis esset; verum argumentum istud, cum non sit pro communi Christianorum directione, formandisque moribus necessarium, in aliud tempus dispendendum remittimus. Nunc enim instat iustitiæ tractatus, omnium utilissimus, quem exponendum continuo aggredimur.